

Nasjonalparkstyret
for Raet nasjonalpark

Møteinnkalling

Utvalg: Raet nasjonalparkstyre
Møtested: Formannskapssalen, Grimstad rådhus
Dato: 13.09.2024
Tidspunkt: 09:00

Eventuelt forfall må meldes snarest til nasjonalparkforvalter. Vararepresentanter møter etter nærmere beskjed.

Robert Nordli har meldt forfall, Beate Skretting er fungerende leder.

Saksliste

Utvalgs-saksnr	Innhold	Lukket	Arkiv-saksnr
ST 21/24	Godkjenning av innkalling og saksliste		
ST 22/24	Valg av en representant til å skrive under møteprotokollen sammen med styreleder		
ST 23/24	Orienteringer Referatsak		
RS 14/24	Redegjørelse fra nasjonalparkstyret - Raet nasjonalpark - forvaltning		2024/5782
RS 15/24	Tilbakemelding på redegjørelse - etterspør informasjon og dokumentasjon - Raet nasjonalpark - forvaltning		2024/5782
RS 16/24	Vedtak i klagesak - Raet nasjonalpark - Søm landskapsvernområde - Grimstad 57/4 - Lillenes - Vessøyveien 105 - platting, brygge m.m. - Thomas. A. Braaten - Lasse R. Braathen Delegerte saker til forvalter		2017/6364
DS 1/24	Søknad - Raet nasjonalpark - droneflying - Sønnavind Media AS		2024/3256
DS 2/24	Svar på søknad - Raet nasjonalpark - Arendal - båtarrangement - Arendal PokerRun 2024 - 2028 - Neptun Consulting Rune Høgevoll		2024/1690
ST 24/24	Revidert søknad om tilbygg på Botneveien 74 - Arendal - Raet NP		2024/2119
ST 25/24	Søknad om tilbygg til fritidsbolig Botneveien 58 - Arendal- Raet NP		2024/8594
ST 26/24	Søknad om lysfellefangst av sommerfugl i Raet nasjonalpark		2024/8194
ST 27/24	Revidert søknad om rehabilitering av molo på Tverrdalsøys 74/22- Arendal Raet NP		2024/2643
ST 28/24	Søknad om toalettbygg i Raet nasjonalpark		2024/8638
ST 29/24	Søknad om midlertidig brygge i Sømskilen - Søm LVO		2024/8634
ST 30/24	Revidert søknad om fiberledning - Raet nasjonalpark - N0r5ke Fibre AS		2023/3948
ST 31/24	Eventuelt		
ST 32/24	Tidsbruk - Møtehonorar		

ST 21/24 Godkjenning av innkalling og saksliste
ST 22/24 Valg av en representant til å skrive under møteprotokollen sammen med styreleder
ST 23/24 Orienteringer

Miljødirektoratet
Postboks 5672 Torgarden
7485 TRONDHEIM

Saksbehandler Jenny Marie Gulbrandsen

Vår ref. 2024/5782-0 432.3

Deres ref. 2024/4055 Dato 05.06.2024

Redegjørelse fra nasjonalparkstyret - Raet nasjonalpark - forvaltning

Vi viser til brev mottatt 24.5.24 med spørsmål om forvaltningstiltak i Raet nasjonalpark.

Vi beklager at fristen på å svare brevet (3.5.24) er oversteget, men ber Miljødirektoratet i fremtiden benytte vår offisielle postadresse som er via Statsforvalteren i Agders postmottak jf stillingsbeskrivelsen pkt 1.2. Da kan man unngå forsinkelser i fremtiden

Styret og forvalter er, på lik linje med Miljødirektoratet, klar over at det har vært en del uro rundt ulike tiltak i verneområdet. Dette omfatter blant annet opprydding etter Babet og påfølgende ekstremvær med store mengder snø og vind vinteren 2023-2024, uro rundt skjøtselstiltak på Spornes, uro rundt skjøtselstiltak på Hoveodden og anmeldelse av hogst utført på Hoveodden.

Forvalter har jevnlig hatt dialog med SNO (Arild Pfaff) og vår kontaktperson i Miljødirektoratet Ingrid Moe Dahl. Ingrid og Line-Kristin Larsen var med forvalter på en befaring i de omtalte områdene den 10.04.2024. Styret ved forvalter har også skrevet en forklaring på tiltak på Hoveodden som er sendt til både lokale medier, Miljødirektoratet og Politiet.

Vedrørende delegering av myndighet, så er følgende saksfelt delegert til forvalter: innsynskrav, anmeldelser etter avklaring med styreleder, motorferdsel, arrangementer, endring av frister, forlengelser og drone. Deler av delegerte oppgaver fremgår av vedtekter for styret § 6.3., men både innsynskrav og anmeldelser er avklart etter særskilt vedtak. Videre følger forvalter opp alle prosjekter som styret har vedtatt jf vedtak § 6.6 og som er blitt finansiert/godkjent av Miljødirektoratet. Dette omfatter flere skjøtselstiltak, restaureringstiltak og tilretteleggingstiltak i tråd med besøksstrategien, i henhold til stillingsinstruks for forvalter pkt 2.3.

Styret vil nedenfor redegjøre for tiltak utført på Spornes og Hoveodden.

Spornes:

Spornes er et statlig eid og statlig sikret område som forvaltes av Agder FK, Arendal kommune (delegert) og som verneområde av Raet NP styre. Grunneiere i nærområdet har krevd beiterett og tangrett, noe som ikke er tinglyst, men dokumentert ved kompensasjonsdokumenter fra 2.verdenskrig da beite- og tangretten utgikk under krigen.

Området har blitt benyttet som utmarksbeite i «all tid» og dokumentene spesifiserer også antall dyr og rase.

Frem til 2.verdenskrig var området beitet jevnlig, etter 2.verdenskrig avtok beiteaktiviteten, men deler av området har blitt beitet av ponnier frem til 2003 minst. Den siste av grunneierne som benyttet beiteretten hadde en fjording her på 80-tallet. For mer historikk se skjøtselsplanen for Spornes (Vedlagt).

De siste 40 årene har området grodd betydelig igjen med einer i de tørreste partiene og lauvkratt i de rikere områdene.

Det nyetablerte nasjonalparkstyret fikk i 2017-2018 gjentatte innspill fra blant annet Birdlife Agder (NOF Agder) ved Rune Skåland, botanikere, friluftslivorganisasjoner, geologer (Ivar J Jansen), entomologer (blant annet Alf Bakke) og grunneiere med beiterett om at området burde restaureres til et mer åpent beitelandskap slik som det var tidligere. Den tidligere forvaltningen av verneområdet var, ifølge flere, i ferd med å forringe artsmangfoldet i området. Det tidligere høye antallet arter av fugler, sommerfugler og blomster var i ferd med å forsvinne. Friluftslivet adresserte tapt utsikt og opplevelse av havet. Strandvollene grodde igjen med vegetasjon og ble forringet at dette jf geolog Ivar J Jansen.

Kan her legge til at det ble ryddet en trase fra p-plass til havet ifm åpningen i 2017 av Statsforvalteren i Agder for at man skulle kunnet se havet fra p-plass gjennom den nyetablerte portalen. En gate på ca 20X50 meter ble ryddet rett gjennom vierkrattet. Den grodde raskt igjen og i 2020 var det nesten umulig å finne den.

Styret besluttet å søke midler til Skjøtselsplan for Spornes og fikk dette 2019 innvilget fra Miljødirektoratet. Oppdraget ble etter utlysning tildelt NIBIO ved prosjektleder Ellen Svalheim, basert på kvalitetskriterier. I 2020 var skjøtselsplanen ferdig og vedtatt etter bred forankring i Rådgivende utvalg og lokal høring, og oppdraget med skjøtsel/restaurering ble sendt ut til tre beitedyrholdere på Tromøy og to utenfra (Fevik og Tvedestrand). Sivert Ville Svane fra Skagerak Trepleie vant anbudet på kvalifikasjonskriterier.

Skjøtsel startet opp sensommeren 2020 og har vært utført mer eller mindre i tråd med skjøtselsplanen siden.

Skjøtselen er utført jf hjemmel i naturmangfoldloven §47 annet ledd, og det er ikke gjort enkeltvedtak i saken. Området ble vernet som kulturlandskap (LVO) i 2000 og som kystlandskap (NP) i 2016. Skjøtselen som utføres et for å oppnå natur- og kulturtilstanden som er formålet med vernet og tilbakeføre naturtilstanden med planteliv, dyreliv og naturtyper på land. På Spornes har det tidligere vært et helt åpent beitelandskap, men målet med skjøtselsplanen er å få frem et semi-åpent landskap med åpne enger og tydelig innslag av tre- og buskvegetasjon. Geologien skal fremgå tydelig, inkludert gravrøyser som nå er helt nedgrodd.

Det var befaring med forvalter, NIBIO (Ellen Svalheim) og Sivert 12.03.24 og to representanter fra Entomologisk forening ble invitert med ifm bekymringsmelding til nasjonalparkstyret. Ellen Svalheim var tydelig på at hensynet til enkelte arter (kålsommerfugl blant annet) ikke kan stå i veien for nødvendig skjøtsel, og at tiltak i en restaureringsperiode vil være mer inngripende enn i en vedlikeholdsfase.

Kort om utført skjøtsel:

Fase 1 er ryddet trinnvis nedenfra fra tangveien med rydding av kratt. Fuktengvegetasjon og

hvh tørrengvegetasjon er tilbake, og noe kratt står igjen. Ca 10 trær står igjen av ulik alder. Fase 2 er ryddet for einer og er per nå en tørreng med rik blomstring av stedeagne arter. «Lysåpen skog» er etablert som planlagt, og består av ca 1/3 eldre trær (primært krokfuru) og 2/3 yngre trær av rogn, selje, ask, villkirsebær og villeple. X1-X2-X3 er ryddet for fremmede arter, og slås årlig. Særlig X1 viser stor positiv utvikling med en stor ny forekomst av vårvikke i 2024 og funn av rødknappsandbie i 2023.

Det er også etablert en trekirkegård med store stokker av lauvtre vest for lysåpen skog.

Oppsummert er skjøtselen godt gjennomført i tråd med planen og vi planlegger oppstart av Fase 3. Skjøtselsplanen skal revideres i 2024-2025. For mer detaljer viser vi til skjøtselsplanen. Det er forvalter som følger opp prosjektet. NIBIO har i perioden 2020-2024 hatt en oppfølgingsavtale med årlige befaringer og konsultasjon.

Nedenfor er det listet opp kjente avvik.

Avvik 0: Ved oppstart av skjøtsel i 2020 skulle området X1 (eng vest for p-plass) slås og en kantsone av slåpetorn mot p-plass skulle stå igjen. Denne kantklippet kommunen kun dager før oppstart av skjøtsel. Et annet område med slåpetorn sentralt på enga ble bevart frem til kantsonen langs p-plass var reetablert. I 2023 var kanten tilbakeført og hele engarealet ble slått/beitepusset.

Avvik 1: Endring av metode for fjerning av einer fase 2. Skjøtselsplanen la til grunn at geiter skulle tvinges til å beite ned einer før rydding. Mattilsynet sa nei tiltaket, så i stedet ble fase 2 ryddet med lett maskinredskap tilsvarende ATV i marktrykk/vekt. For å kompensere for dette ble området sådd med stedegent frømateriale sanket inn av NIBIO og Sivert. NIBIO er ikke enige i avgjørelsen om å rydde maskinelt, og mener skjøtselsplanen skulle vært fulgt. Forvalter hadde underveis tett dialog med forvaltere i de andre områdene samt skjøtelseutøvere som har lang erfaring med dette fra Jomfruland. Deres innspill var at man ikke kan fjerne einer ved kun beite, og på Jomfruland fjernes dette maskinelt, eller fortrinnsvis manuell rydding med sag.

Avvik 2: Innspill fra andre entomologer (Arne Flor) og andre fra Birdlife Agder medførte at mengde kratt i fase 1 området ble økt betydelig. Her tilsa skjøtselsplanen kun enkelte gjestående trær, men nå er ca 10% av områdene lauvkratt.

Avvik 3: På grunn av oppsetting av HT gjerder (eneste som fungerer over tid i rullestein) ble en trase ryddet der gjerdet skulle opp. Dette medførte at noe slåpetornkratt som skulle stå ble fjernet og dette ble kompensert for på andre deler av området.

Avvik 4: Beitedyrene går innenfor inngjerdet område i Fase 1 og 2. De ble trent på NoFence sommeren 2021 og dette har fungert veldig bra. Behovet for å gjerde inn fase 3 ser dermed ut til å utgå, og dette vil medføre både økt tilgjengelighet for friluftslivet og mindre ressursbruk (HT-gjerdet rundt fase 1 og 2 kostet 300 000kr). NIBIO er ikke enige i dette, og vil at gjerdet rundt fase 3 skal settes opp.

Avvik 5: På grunn av mer upresise satellittsignaler (flytting av satellitter til Ukraina pga krig) så har No Fence ikke fungert optimalt i perioder. Dette har medført noe beitedyr på avveie og beite på områder som ikke skulle vært beitet. Ingen varig effekt.

Babet og uvær 2003-2024: På Spornes var det noen trær inne på verneområdet som var knekt, blant annet en stor selje i grenseområdet til Hoveodden og en stor furu i veikrysset. Mange kvister hadde i tillegg falt ned på området og stiene som går igjennom området. Disse ble ryddet etter metode laget i samarbeid med SNO.

Hoveodden:

Hoveodden er et område som er eid av Arendal kommune (Arendal Eiendom IKS) og drevet av Hove Drift og Utvikling (IKS). Området var fram til 1939 privateid under Hove gård med jordbruk, skogbruk og melkekyr. Skogen er i stor grad hugd ut i flere omganger og plantet, også med fremmede treslag som contorta furu, bergfuru og sitkagran. Vernskogen ble vedtatt i 1914 og vi har snakket med tidsvitner som deltok i planting av vernskog på 1930-tallet på Hove og resten av «Utsia».

Alt unntatt leiren, veiene og campingplass inngår nå i Raet Nasjonalpark. Tidligere var området landskapsvernområde (2000-2016) og ble forvaltet av Statsforvalteren i Agder. En nokså oppdatert forvaltningsplan med tiltaksplan (2012-2021) var utarbeidet av SFAG og denne har blitt brukt i mangel av skjøtselsplan (vedlagt). Fra SFAGs tid er det gjennomført uttak av sitka, fjerning av andre fremmede arter, fjerning av gammel infrastruktur, tilrettelegging for friluftsliv ved grusing av sti, etablering av bålplasser, rasteplasser etc. Dette er videreført av verneområdestyret.

Skjøtselen er utført jf hjemmel i naturmangfoldloven §47 annet ledd, og det er ikke gjort enkeltvedtak i saken. Unntatt fra dette er vedtak om hhv sti for alle, gapahuk og tilbygg til gapahuk. Det er også gjort vedtak om å merke Kyststi gjennom verneområdet (rundt Hoveodden og til Botne). Disse ligger ute på Miljøvedtak.no.

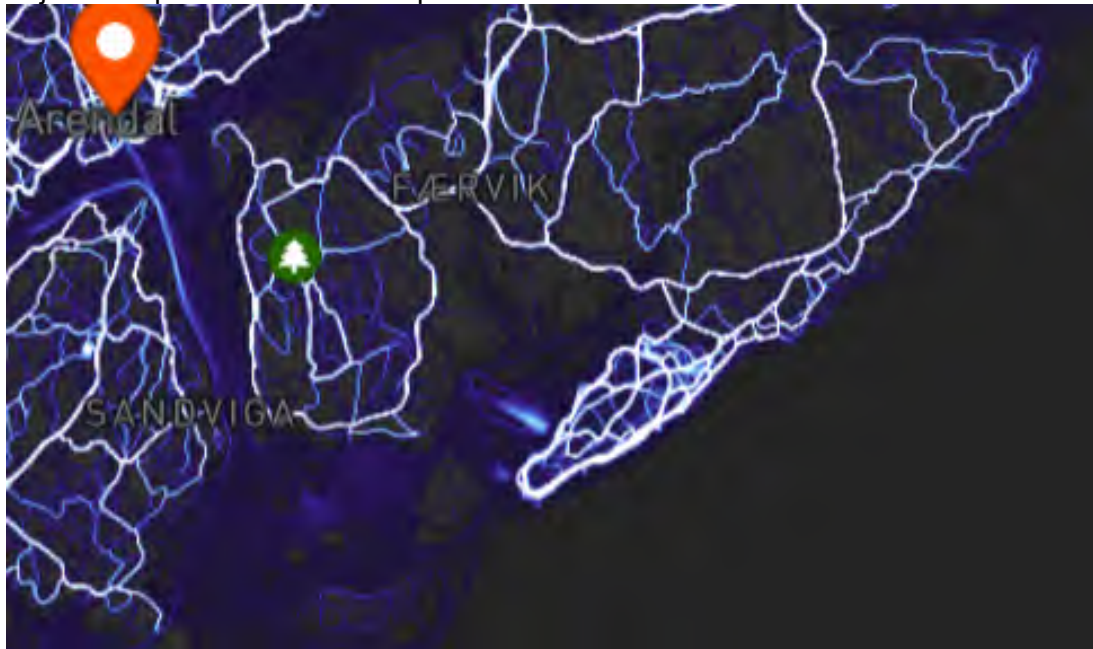
Området ble vernet som kulturlandskap (LVO) i 2000 og som kystlandskap (NP) i 2016. Skjøtselen som utføres et for å oppnå natur- og kulturtilstanden som er formålet med vernet og tilbakeføre naturtilstanden med planteliv, dyreliv og naturtyper på land. På Hoveodden er dette en blanding av barskog som søkes omgjort til naturskog, blandingsskog der man fristiller enkelte trær (primært eik) med tanke på fri utvikling, noen få åpne områder som ryddes for å hindre gjengroing (ytterst mot havet) og rydding og kanalisering ifm med kulturminner etter innspill fra Agder Fylkeskommunes arkeologer. Ingen av tiltakene er vurdert å vesentlig endre naturtilstanden. Det største tiltaket som er utført i området er et uttak av sitka på ca 5-6 daa utført under Statsforvalteren i perioden 2000-2016, trolig rundt 2013.

Hoves Venner er en frivillig dugnadsgruppe som på oppdrag fra SFAG (tidligere) og nasjonalparkstyret (2017--) utfører tiltak i området. Dette omfatter blant annet rydding av søppel, tilsyn med bålpanner, uttak av fremmede treslag, tynning i plantefelt, fristilling av lauvtrær som hule eiker, grusing av hovedstien, flising av noen andre stier i skog, skilting, rydding av stier m.m. Dette samarbeidet om tiltakene har pågått i over 20 år siden Hoves Venner ble etablert i 2002. Området er det mest besøkte rekreasjonsområdet i gamle Aust-Agder, og ferdselstieren ligger tett oppunder 300 000 per år på hovedstien. I tillegg kommer omfattende bruk lengre øst og i sjøområdene. Området brukes til geocacher, stolpejakt, tur, sykling, ridning, kajakk, båt, leirskole, sommerleirer m.m.

Bål som fyres opp i rullestein og på svaberg har vært en vedvarende utfordring i området, og Hoves venner har fått finansiert og satt ut 32 bålpanner som forhåpentligvis reduserer villbålproblemet.

Skjermdump fra Strava Heatmap.

Tiltak på Hoveodden fra forvaltningsplanen for Raet LVO (2012-2021) utarbeidet av Statsforvalteren i Agder (daværende Fylkesmannen i Aust-Agder)

5-1	2012-2021	Vedlikehold av Folkesti/ Kyststi	R-tvo Hove	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Fylkesmannen, SNO, andre
5-2	2012	Utarbeide detaljplan for opprusting av tomt	R-tvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune	Planlegges
5-3	2012	Etterpusse tomt og fjerne bygningsrester	R-tvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	2 dagsverk	Fylkesmannen, Hove Drift	Gjennomføres
5-4	2012	Sikre gammel brønn	R-tvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-5	2012	Utvalgt tynning mot Hovekilen etter blinking	R-tvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-6	2012	Tilbakeføre veg opp til tidligere hylte	R-tvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-7	2012	Fjerne lysstolpe med feste og ledninger	R-tvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-8	2012	Fjerne to store osper og ospekraft mot sandstrand	R-tvo Hove v/tidl. Sneglehuset	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-9	2012	Etterpusse tomt og fjerne bygningsrester	R-tvo Hove v/tidl. Sneglehuset	1 dagsverk	Fylkesmannen, Hove Drift	Gjennomføres

Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Akter	Status
5-10	2012	Fjerne rest av betongbrygge og annet på strandareal	R-Ivo Hove tidl. Blåskjellhytta - Sneglehuset	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-11	2012	Etterarbeid på tomt etter tidligere hytte	R-Ivo Hove v/tidl. Østersbua	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-12	2012	Fjerne rester etter vannledning og avløpsrør	R-Ivo Hove v/tidl. Krabbestua	1 dagsverk	Fylkesmannen, Hove Drift, SNO	Gjennomføres
5-13	2012	Fjerne gamle flaggstangfeste	R-Ivo Hove v/tidl. Knausen	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-14	2012-2013	Fjerne gamle vannledning på «Handicapstranda» SV	R-Ivo Hove nord for tidl. Blåskjellhytta	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-15	2013	«Handicapstranda» 1-2 stk furutrær tas ut etter blinking	R-Ivo Hove Hovekilen - Strandhuset	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-16	2012-2013	Fjerne rotskudd av osp	R-Ivo Hove Hovekilen - Strandhuset	0,5 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-17	2013-2014	Opprusting av «Handicapstranda» etter plan	R-Ivo Hove «Handicapstranda»	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, SNO	Planlegges
5-18	2012-2014-2021	Skilting ny ridesti, evt. midlertidig Produksjon og utsetting av nye tavler o.a. etter tiltak 0-3	R-Ivo Hove Ridesti Hele Hovehalvøya	1 dagsverk 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, Hove Drift	Gjennomføres Gjennomføres
5-19	2012-2013	Fjerne gml. informasjonsplakater og -tavler o.a.	R-Ivo Hove kryss veg til Strandhuset	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Hove Drift, SNO	Gjennomføres
5-20	2012	Hogst av sitkagran	R-Ivo Hove Hovehalvøya	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-21	2015	Ny utsiktshogst rundt kanonstilling	R-Ivo Hove Hoveodden	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
5-22	2012-2021	Ungskogpleie for å fremme stammeskog	R-Ivo Hove mot Hovekilen	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i planperioden
5-23	2012-2021	Ungskogpleie og annen skjøtsel	R-Ivo Hove nær Hove Leirsenter	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i planperioden
5-24	2012-2013	Hogst plantel granskog	R-Ivo Hove øst for Hoveodden	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres

Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark

5-25	2015-2021	Etappevis uttak for å fremme stormsterke trær	R-lvo Hove Hoveskog	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO, andre	Videre fremdrift vurderes
5-26	2018-2021	Ungskogpleie kommende underskog	R-lvo Hove sør for Strandhuset	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes
5-27	2013	Åpne sti til sjøen	R-lvo Hove øst for Såta	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
5-28	2012-2021	Fjerne og sikre gml. vannreservoar	R-lvo Hove nord for veg til Hove	Samlet anbud	Fylkesmannen, Arendal kommune, Hove Drift	Gjennomføres i planperioden
5-29	2015	Parkering av 4-7 biler	R-lvo Hove innkjøring til Strandhuset	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges
5-30	2013	Etterpusse rester av gjerdel og ljerne mursteinsrester	R-lvo Hove Markopp	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-31	2013	Fjerne murstein Fjerne paller, brygge o.a. ilanddrevet søppel	R-lvo Hove Spornes - Såta	2 dagsverk 2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-32	2012-2013	Etablere 8-12 båtplasser	R-lvo Hove Hovehalvøya	4 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-33	2012-2021	Oppfølging av tilrettelagte grill- og båtplasser	R-lvo Hove Hovehalvøya	1-2 ganger pr mnd. - ekstra i sesong	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-34	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	R-lvo Hove Hovehalvøya	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Aust-Agder fylkeskommune, andre	Gjennomføres årlig

Babet og uvær 2023-2024: En tiltaksliste ble utformet i dialog med Arild Pfaff fra SNO for rydding av stier (benyttet i hele verneområdet, det var også betydelig med opprydding på Hasseltangen – Fevik området). Tiltakene som ble gjort og begrunnelsen for den er redegjort for i «Forklaring på tiltak på Hoveodden» (vedlagt) og vedlagte bilder. Alternativet ville være å utsette turgåere for en betydelig risiko ved å ferdes i et område med trær hengende over stien.

Hoveodden fikk veldig hard medfart både under Babet og det påfølgende uværet vinteren 2023-24. Grovt anslått var det ca 60 trær som falt ned eller ble hengende over hovedstien rundt Hoveodden. Oppryddingen etter Babet var så vidt begynt da snøfallet kom. Ryddingen et utført av Hoves Venner i tett dialog med forvalter. Enkelte trær ble vurdert som svært høy og høy risiko (trær i spenn) og da er Sivert V Svane leid inn for å utføre rydding. SNO ved Arild Pfaff i samarbeid med Sivert V Svane ryddet vestre del av nasjonalparken på tilsvarende måte.

Våren 2024 er det gjort en massiv innsats med å rydde stiene jf verneforskriften § 3 annet ledd: *Bestemmelsene i første og annet ledd er ikke til hinder for:*
b. vedlikehold av eksisterende stier og gamle ferdselsårer, skilt, bruer og lignende, i samsvar med retningslinjene i forvaltningsplanen.

Det er vår vurdering at vedlikehold her omfatter fjerning av farlige trær og kvist/trær som sperrer stien, i tråd med forvaltningsplanene:

Opprydding etter hogst (fra Utkast til forvaltningsplan):

«Etter alle typer hogst og skjøtselstiltak som skjønnsmessig fører med seg store mengder greiner og kvist, skal slikt hogstavfall kjøres vekk der det ellers ville bli liggende inntil veg eller større sti der folk ferdes, eksempelvis nær Folkestien/Kyststien. Flising kan fortsatt være aktuelt for mindre mengder, men dette skal spres tynt i terrenget eller på stier med skogsbunn, ikke på stier som har «sadde» eller annen stabil grus som toppdekke.»

Fra utkast til forvaltningsplan:

Retningslinjer for infrastruktur

Vedlikehold av stier og ferdssårer

Stier og ferdssårer omfatter ikke veier som er åpne for motorisert ferdsel.

Med vedlikehold menes alle oppgaver knyttet til å opprettholde standard på vernetidspunktet, samt forebyggende arbeider som utføres pga. forventet slitasje for å motvirke forfall. Andre tiltak på stier og ferdssårer enn vedlikehold, f. eks opprusting til en høyere standard eller omlegging av traseen, krever dispensasjon etter § 4.

Forvaltningsmyndigheten avgjør i tvilstilfeller om en strekning skal regnes som eksisterende vei/sti/ferdssåre, og hvorvidt et tiltak kan regnes som vedlikehold.

Totalt er det tatt ned ca 40 trær som var falt ned eller hang over hovedstien inne i verneområdet. Disse er delvis tatt ut til ved og delvis tilbakeført til skogsområdene som død ved. For å lette arbeidet ble en god del kappet opp i kubber. Det er uheldig å kjøre inn i området med tunge kjøretøy, og ved å dele trærne opp i mindre deler kan man benytte atv med henger til transport. En betydelig andel av kubbene ble lagt ut i skogen som død ved, det gjelder særlig allerede døde trær. Noe blir kløyvd og lagt ut i gapahuken som ved for å hindre at besøkende hugger ned ved på egen hånd.

En krokfuru nedenfor gapahuken var knekt av snø og er delvis kappet ned for å hindre skader på barn som klatrer i trærne. I tillegg er det ryddet opp betydelig med knekte greiner fra hovedstiene. På de mindre stiene er trær lagt ned/sikret på stedet og bare stitraseen er kappet ut. Noen steder kan man enkelt gå rundt og der ligger trærne i sin helhet.

Styret og forvalter har siden fått info om at det kan være forbudt å hugge trær i verneskogen jf de gamle bestemmelsene om Vernskog fra 1914. Forvalter drøftet dette med Ingrid og Line-Kristin på befaringen 10.04.24.

Verneskogen og restriksjoner på denne er nevnt i verneforskriften for Raet LVO (2000-2016), men ikke i verneforskriften for Raet nasjonalpark (2016--) som er den forskriften styret er satt til å forvalte.

Et eksplisitt hogstforbud kan dermed medføre at vi har brudd de gamle vernebestemmelsene, men det vil også medføre at uttak av sitka, bergfuru, contorta, edelgran m.fl og tynning i plantet skog utført av både statsforvalteren og vernområdestyret de siste 24 årene har vært ulovlig. Vi overlater til Miljødirektoratet og/politiet å vurdere gyldigheten av de gamle verneskogbestemmelsene.

Vi har forholdt oss til gjeldende verneforskrift og benyttet Statsforvalterens utarbeidete forvaltnings- og tiltaksplan (forvalter fikk en gjennomgang av nødvendige tiltak å følge opp i denne fra personell fra SFAG og SNO ved oppstart i 2017). Vi har også fulgt retningslinjene i

Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark

utkast til forvaltningsplan for som fulgte verneforskriften i 2016. Ny forvaltningsplan er utarbeidet i 2022-23 og er innsendt Miljødirektoratet til godkjenning, ettersom styret ble pålagt å utarbeide Besøksstrategi innen 2020.

Styret har søkt om midler til flerê skjøtselsplaner årlig siden 2021, men ikke fått dette innvilget.

Styret har gjentatte ganger adressert behovet for mer ressurser til forvaltning av verneområdet, og er kjent med at SFAG mente at de hadde 1.5 årsverk på verneområdene før utvidelsen til nasjonalpark og at det var behov for 2 årsverk til det nye verneområdet.

Med hilsen

Nasjonalparkstyret Raet nasjonalpark og
Jenny Marie Gulbrandsen
nasjonalparkforvalter

Dokumentet er elektronisk godkjent

Kopi til:

Statsforvalteren i Agder
Agder politidistrikt

Postboks 504
Postboks 514 Lundsiden

4804 ARENDAL
4605 KRISTIANSAND S

Fylkesmannen
i Aust-Agder

Forvaltningsplan 2012-2021

FORVALTNINGSPLAN FOR RAET LAND- SKAPSVERNOMRÅDE, TROMLINGENE NATURRESERVAT OG STORE TORUNGEN NATURRESERVAT

Arendal kommune, Aust-Agder

Forsidefoto: *Raet i desember. Foto: Rune Skåland*
Bildet over: *Raet landskapsvernområde, rullesteinstrand på utsiden av Tromøy. Foto: SNO v/Arild Pfaff*

Referanse: Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen, 2012, Forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat 2012-2021

Forfatter: Karin Guttormsen, Topos arkitektur og design as
Oppdragsgiver: Fylkesmannen i Aust-Agder

Emneord: Naturvern, naturkvalitet, kvartærgeologi, havstrand - strandeng, våtmark, rydding av vegetasjon, plante- og dyrelivsfredning, fuglelivsfredning, sjøfugl og hekkeplasser, kulturminner og kulturlandskap, beiting, forvaltningsmål, bevaringsmål, Norsk rødliste og Norsk svarteliste.

Alle kart og kartbaserte figurer i rapporten er utarbeidet av Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen.

Ettertrykk av tekst og figurer i denne rapporten er tillatt dersom kilde og opphavsrett oppgis. For bruk av bilder kreves det tillatelse fra den som har tatt bildene.

Ettertrykk av tekst og figurer i denne rapporten er tillatt dersom kilde og opphavsrett oppgis. For bruk av fotografier kreves tillatelse fra fotografen.

Layout og design: SSR Reklamebyrå
Trykk: Arendal Trykk & Kopi AS

FORORD

Raet landskapsvernområde ble vernet ved kgl. res. 15. desember 2000, Tromlingene naturreservat ble vernet ved kgl. res. 7. mai 1982 og Store Torungen ble vernet ved kgl. res. 28. mars 1980. Fylkesmannen i Aust-Agder er forvaltningsmyndighet for verneområdene.

Første forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde ble vedtatt i 2005. Den nye forvaltningsplanen omfatter en revisjon av denne med evaluering av gjennomførte tiltak. For Tromlingene og Store Torungen naturreservater er den en første gangs forvaltningsplan. Planen er utarbeidet etter prinsippet om målstyrt forvaltning basert på forvaltningsmål og konkrete bevaringsmål i samsvar med håndbok fra Direktoratet for naturforvaltning, DN-håndbok 17-2008.

Selv med ulik vernestatus for de tre verneområdene, er det flere sammenfallende utfordringer som gjør det hensiktsmessig med en felles forvaltningsplan for dem. Forvaltningsplanen skal gjelde for perioden, 2012-2021.

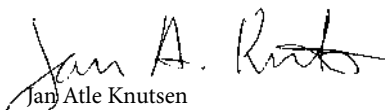
Arbeidet med forvaltningsplanen startet opp i 2011. For revisjonen av forvaltningsplanen for Raet landskapsvernområde fra 2005, ble det holdt et åpent informasjonsmøte på Kretslokalet på Tromøya, 03.02.2011. Åpent møte ble holdt på Kretslokalet, 31.08.2011 for oppstart av forvaltningsplanene for Tromlingene og Store Torungen naturreservater. Det har vært en rekke befaringer, hvorav flere med representanter for grunneiere. Fylkesmannen mottok henholdsvis 19 og tre innspill i etterkant av møtene.

Fylkesmannen vil takke for verdifulle innspill fra offentlige instanser, forskningsinstanser, fagmiljøer og enkeltpersoner. I løpet av arbeidsprosessen har det vært nødvendig å innhente nyere informasjon om naturkvalitetenes tilstand. Fylkesmannen vil takke informantene for verdifull dokumentasjon. Oversikt over informantene følger bakerst i rapporten.

I miljøvernavdelingen har Ingunn Løvdal og Geir-André Homme vært kontaktpersoner og gitt faglige bidrag til forvaltningsplanen. Alle kart og kartbaserte figurer er utarbeidet av ansatte hos Fylkesmannen. Karin Guttormsen, landskapsarkitekt MNLA, Topos arkitektur og design as har forfattet rapporten som engasjert konsulent. Arbeidet har vært utført i nær dialog mellom Fylkesmannen og konsulent.

Forvaltningsplanen for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat er godkjent av Fylkesmannen i Aust-Agder 12.10. 2012.

Arendal, 12.10. 2012

Jan Atle Knutsen
fylkesmiljøvern sjef

Beiting på Jerken. Foto: Ingunn Løvdal

Verneområdene ligger i Arendal kommune. De grenser til hverandre over en strekning på ca. 15 km fra østre pynt på Tromlingene til og med Jerkholmen i vest. Av totalt areal på 22605 da er 18396 da sjøareal. For Raet landskapsvernområde er den nye forvaltningsplanen en revisjon av forvaltningsplanen fra 2005.

SAMMENDRAG

Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen ligger i Arendal kommune og omfatter både fastland og flere øyer, hvorav Tromlingene er den største. Verneområdene grenser til hverandre og dekker en strekning på ca. 15 km målt i luftlinje fra østre pynt på Tromlingene til og med Jerkholmen i vest. Sentrale deler av Arendals nære skjærgård med sikrede friluftslivsområder-/skjærgårdspark omfattes av verneområdene. Av totalt areal for de tre verneområdene på 22605 da utgjør 18396 da sjøareal.

Formålet med Raet landskapsvernområde er å bevare egenartet natur- og kulturlandskap med kvartærgeologiske forekomster og særegent dyre- og planteliv knyttet til Raet i Aust-Agders kystområde. For Tromlingene naturreservat er formålet er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, spesielt det rike fuglelivet. For Store Torungen naturreservat er formålet å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, særlig ut fra hensynet til sjøfuglene og deres hekkeplasser.

Selv om landskapsvernområdet og de to naturreservatene har noe ulike verneformål, har de mange sammenfallende utfordringer i forhold til skjøtsel, tilrettelegging, informasjon, overvåking, oppsyn, bruk og rutiner for saksbehandling. Til ramorenen med kvartærgeologiske strukturer er det knyttet særegne landskapsformasjoner med bl.a. rullesteinstrenger og terrasserte strandvoller som gir livsbetingelser for et variert og sjeldent dyre- og planteliv. Mange arter både av plan-

ter, insekter og fugler er rødlistede. Naturtyper som våtmark, havstrand - strandenger og livsmiljø for hekkende sjøfugl er blant de naturkvalitetene som krever særlig oppmerksomhet av forvaltningen.

Det er planlagt 93 tiltak som forvaltningsmyndigheten skal sørge for blir gjennomført, eller gjøre nærmere faglige vurderinger om skal gjennomføres i planperioden. Gjennomføring av tiltakene vil imidlertid være avhengig av årlige bevilgninger fra Direktoratet for naturforvaltning med utgangspunkt i det årlige statsbudsjettet. Tiltakene for 2012-2021 fremgår samlet i tabell 1 nedenfor.

Det er mange brukerinteresser knyttet til verneområdene. Gjennom retningslinjene er det gitt «kjøreregler» for bruk og vern slik at de som bor i området og publikum skal kunne vite hvordan de fortsatt skal kunne utøve sin virksomhet innenfor rammene av verneforskriftene.

Fylkesmannen i Aust-Agder er forvaltningsmyndighet for verneområdene. Statens naturoppsyn (SNO) har som oppgave å føre tilsyn, gjennomføre skjøtsel og gi informasjon.

Oversikt over tiltakene som planlegges i perioden 2012-2021

Tabell 1: Oversikt over de tiltakene som planlegges gjennomført av forvaltningsmyndigheten i perioden (planperioden) som forvaltningsplanen skal gjelde for, 2012-2021. Tabellen viser også når tiltaket antas å kunne gjennomføres, hvor tiltaket skal settes inn, andre aktører som involveres og status for gjennomføring. Når tiltaket kan gjennomføres, vil avhenge av de årlige budsjetter.

Forkortelser i tabellen: R-lvo står for Raet landskapsvernområde, T-nr står for Tromlingene naturreservat og S T-nr står for Store Torungen naturreservat. Tiltakene er nummerert slik at det første tallet indikerer hvilken sone det ligger i og det andre er nummeret for selve tiltaket. Tabell 1 er en summarisk oppstilling av de sonevise tiltakene i kap. 5.2.

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-1	2013	Fjerne stolpefeste og jernstenger tidl. strømforsyning	S T-nr	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, Kystverket	Planlegges
1-2	2014-2016	Stedvis redusere utbredelsen av krypende einer	S T-nr	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, andre	Planlegges etter befarings
1-3	2012-2021	«Jordet» etterpusses etter tidl. rydding av einer	S T-nr	4 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, andre	Vurderes i løpet av planperioden
1-4	2013	Rydding av vegetasjon på inn-gjerdet areal, «Teig vest»	S T-nr	4 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, andre	Planlegges
1-5	2015	«Hagen» rekonstrueres	S T-nr	10 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket, SNO, andre	Planlegges
1-6	2012-2021	Fjerning av takrør i forskvannsdam	R-lvo, Store Torungen	4 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden
1-7	2014	Fornye uteinformasjonen og utarbeide en brosjyre	S T-nr	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket	Planlegges
1-8	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	S T-nr	1 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, andre	Gjennomføres ved behov
2-1	2012-2021	Fugletaksering	T-nr	2 dagsverk pr. år	Fylkesmannen, NOF avd. Aust-Agder, SNO	Gjennomføres
2-2	2014-2015	Rydding av einer i skråning mot Båsebukta og strandengene	T-nr	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Gjennomføres
2-3	2015-2016	Fjerning av bartvegetasjon	T-nr	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Planlegges
2-4	2015-2016	Fjerning av småplanter av einer og furu	T-nr	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Planlegges
2-5	2012-2021	Feltvis rydding av einer	T-nr	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes i løpet av planperioden

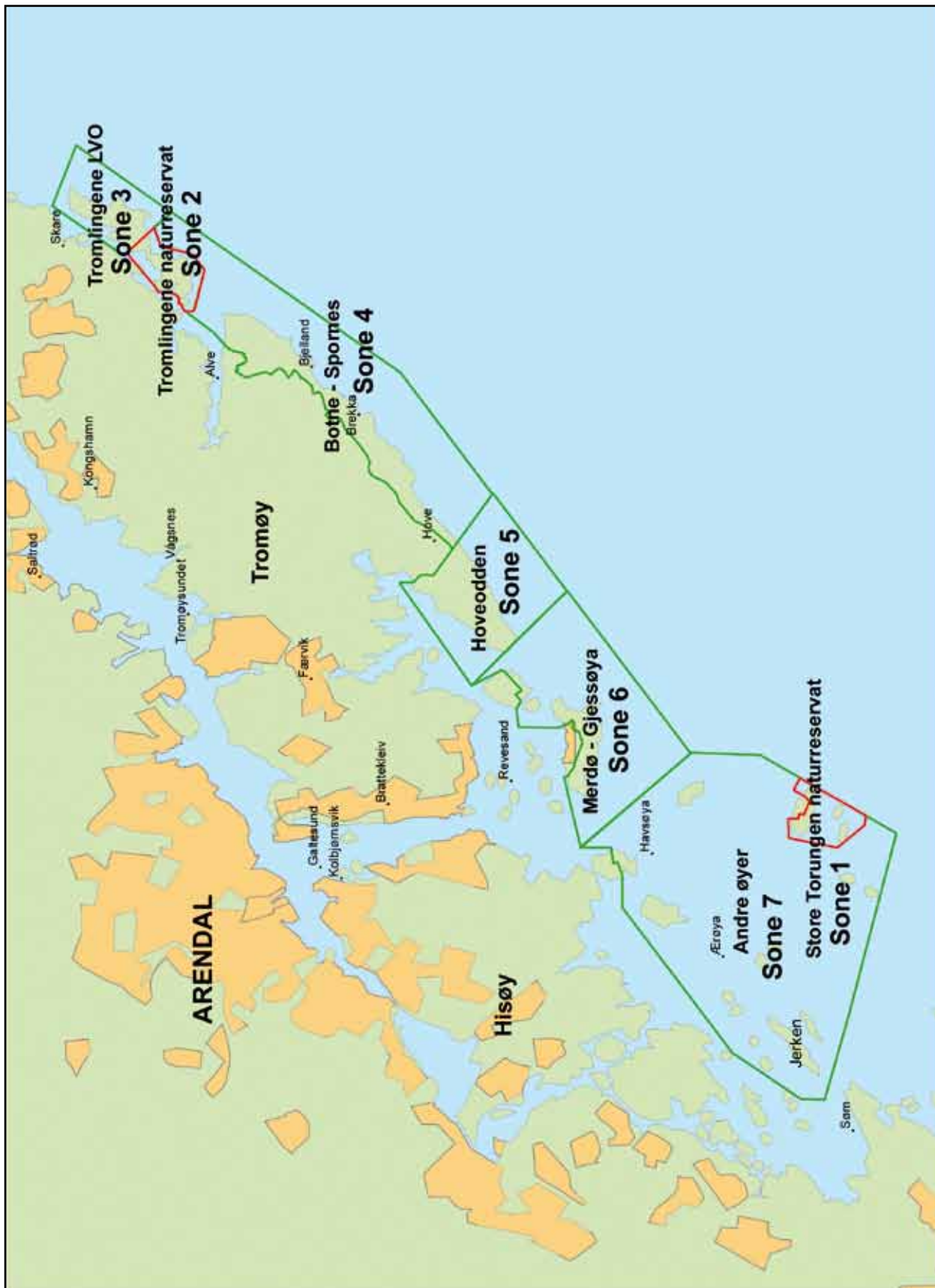
Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-6	2013	Registrere fremmede arter	T-nr	2 dagsverk	Fylkesmannen	Gjennomføres
2-7	2012-2021	Fjerne tilfeldige bålplasser	T-nr	1 dagsverk pr. år	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres, gjentas jevnlig
2-8	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	T-nr	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres årlig
3-1	2012-2021	Fugletaksering	R-lvo Tromlingene	2 dagsverk pr. år	Fylkesmannen, NOF avd. Aust-Agder	Gjennomføres
3-2	2012	Fjerning av tistler på Melkevollen	R-lvo Tromlingene	1 dagsverk	Fylkesmannen, grunneiere	Gjennomføres
3-3	2012-2021	Hogst av furu, gran og en del kirsebær	R-lvo, Store Torungen SV	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden
3-4	2012-2021	Videreføring av tiltak med rydding av eier	R-lvo Tromlingene NØ	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden
3-5	2012-2021	Fjerne småplanter av einer	R-lvo Tromlingene Ryddede arealer	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Planlegges
3-6	2012-2021	Bekjempe nitrofile arter	R-lvo Tromlingene	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes Overvåkes
3-7	2012-2021	Øke beitetrykket	R-lvo Tromlingene		Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Vurderes i løpet av planperioden
3-8	2012-2021	Overvåke utviklingen av grasvegetasjon	R-lvo Tromlingene	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Bioforsk	Gjennomføres fortløpende
3-9	2013	Registrere fremmede arter	R-lvo Tromlingene	2 dagsverk	Fylkesmannen	Gjennomføres
3-10	2012	Ny bålplass i «Skareholla» Vedlikeholde tilrettelagte bålplasser og fjerne tilfeldige	R-lvo Tromlingene	1 dagsverk 1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten, grunneiere, SNO	Gjennomføres Behov for årlig gjennomgang
3-11	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	R-lvo Tromlingene	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten, andre	Gjennomføres årlig
4-1	2012	Utsiktspunkt fra parkeringsplassen. Fjerne enkelte trær i utsiktlinjene	F-lvo Spornes	Mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, andre	Planlegges for gjennomføring
4-2	2012-2013	Ny sti/bru over bekk	R-lvo Spornes	2 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, andre	Gjennomføres
4-3	2013	Nytt toalett	R-lvo Spornes	3 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, andre	Gjennomføres
4-4	2012-2021	Utbedre sti til Spornesstranda fra parkeringsplassen	R-lvo, Spornes	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, SNO, andre	Planlegges for gjennomføring
4-5	2012-2014	Rydding og slått av tidl. jorde	R-lvo Spornes vest	2 dagsverk, 1 dagsverk for årlig slått	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges for gjennomføring

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-6	2012-2021	Fjerne små einer og furu o.a. i rullesteinsformasjonene	R-lvo Spornes vest	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres hvis effektiv metode
4-7	2012-2021	Overvåke seljebeltet langs turvegen	R-lvo Spornes	1 dagsverk annethvert år	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
4-8	2014-2015	Kartlegge kvartærgeologiske naturkvaliteter	R-lvo nedenfor Tromøy kirke	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, ekstern aktør	Gjennomføres
4-9	2017-2018	Avstandsregulering og tynning	R-lvo nedenfor Tromøy kirke	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, ekstern aktør	Gjennomføres
4-10	2013-2014	Hogst av sitkagran	R-lvo øst for Spornes	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
4-11	2012-2021	Fjerning av småplanter av furu og gran i strandsonen	R-lvo Bots-tangen - Bjellandstrand	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden
4-12	2012-2021	Vegetasjon - skjøtsel av sidevegetasjon langs enkelte stier etter behov	R-lvo øst for Spornes	Mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Gjentas etter nærmere befarings
4-13	2012	Bekjempelse av «svartelistearter»	R-lvo Botstangen - Spornes	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
4-14	2012-2021	Fjerne tilfeldige bålplasser 2-3 nye bålplasser, etterse eks. grill- og bålplasser	R-lvo Botstangen - Spornes	1 dagsverk 1-2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten, SNO	Gjennomføres Behov for årlig gjennomgang
4-15	2012	Fjerne skrot i vegetasjonsbeltet nedenfor parkeringsplassen	R-lvo Spornes	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
4-16	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	R-lvo Botstangen - Spornes	3 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Aust-Agder fylkeskommune, frivillige/skoleklasser	Gjennomføres årlig
5-1	2012-2021	Vedlikehold av Folkesti/Kyststi	R-lvo Hove	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Fylkesmannen, SNO, andre
5-2	2012	Utarbeide detaljplan for opprusting av tomt	R-lvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune	Planlegges
5-3	2012	Etterpusse tomt og fjerne bygningsrester	R-lvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	2 dagsverk	Fylkesmannen, Hove Drift	Gjennomføres
5-4	2012	Sikre gammel brønn	R-lvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-5	2012	Utvalgt tynning mot Hovekilen etter blinking	R-lvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-6	2012	Tilbakeføre veg opp til tidligere hytte	R-lvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-7	2012	Fjerne lysstolpe med feste og ledninger	R-lvo Hove v/tidl. Blåskjellhytta	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-8	2012	Fjerne to store osper og ospekratt mot sandstrand	R-lvo Hove v/tidl. Sneglehuset	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-9	2012	Etterpusse tomt og fjerne bygningsrester	R-lvo Hove v/tidl. Sneglehuset	1 dagsverk	Fylkesmannen, Hove Drift	Gjennomføres

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-10	2012	Fjerne rest av betongbrygge og annet på strandareal	R-lvo Hove tidl. Blåskjellhytta - Sneglehuset	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-11	2012	Etterarbeid på tomt etter tidligere hytte	R-lvo Hove v/tidl. Østersbua	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-12	2012	Fjerne rester etter vannledning og avløpsrør	R-lvo Hove v/tidl. Krabbestua	1 dagsverk	Fylkesmannen, Hove Drift, SNO	Gjennomføres
5-13	2012	Fjerne gamle flaggstangfeste	R-lvo Hove v/tidl. Knausen	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-14	2012-2013	Fjerne gamle vannledning på «Handicapstranda» SV	R-lvo Hove nord for tidl. Blåskjellhytta	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres
5-15	2013	«Handicapstranda» 1-2 stk furutrær tas ut etter blinking	R-lvo Hove Hovekilen - Strandhuset	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-16	2012-2013	Fjerne rotskudd av osp	R-lvo Hove Hovekilen - Strandhuset	0,5 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-17	2013-2014	Opprusting av «Handicapstranda» etter plan	R-lvo Hove «Handicapstranda»	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, SNO	Planlegges
5-18	2012	Skilting ny ridesti, evt. midlertidig	R-lvo Hove Ridesti	1 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune,	Gjennomføres
	2014-2021	Produksjon og utsetting av nye tavler o.a. etter tiltak 0-3	Hele Hovehalvøya	1-2 ukeverk	Arendal kommune, Hove Drift	Gjennomføres
5-19	2012-2013	Fjerne gml. informasjonsplakater og -tavler o.a.	R-lvo Hove kryss veg til Strandhuset	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Hove Drift, SNO	Gjennomføres
5-20	2012	Hogst av sitkagran	R-lvo Hove Hovehalvøya	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-21	2015	Ny utsiktshogst rundt kanonstilling	R-lvo Hove Hoveodden	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
5-22	2012-2021	Ungskogpleie for å fremme stammeskog	R-lvo Hove mot Hovekilen	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i planperioden
5-23	2012-2021	Ungskogpleie og annen skjøtsel	R-lvo Hove nær Hove Leirsenter	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i planperioden
5-24	2012-2013	Hogst plantet granskog	R-lvo Hove øst for Hoveodden	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
	2017	Ungskogpleie o.a. tidl. hogst		2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges
5-25	2015-2021	Etappevis uttak for å fremme stormsterke trær	R-lvo Hove Hoveskog	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO, andre	Videre fremdrift vurderes
5-26	2018-2021	Ungskogpleie kommende underskog	R-lvo Hove sør for Strandhuset	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes
5-27	2013	Åpne sti til sjøen	R-lvo Hove øst for Såta	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
5-28	2012-2021	Fjerne og sikre gml. vannreservoar	R-lvo Hove nord for veg til Hove	Samlet anbud	Fylkesmannen, Arendal kommune, Hove Drift	Gjennomføres i planperioden

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-29	2015	Parkering av 6-7 biler	R-lvo Hove innkjøring til Strandhuset	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges
5-30	2013	Etterpusse rester av gjerdet og fjerne mursteinsrester	R-lvo Hove Markopp	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-31	2013	Fjerne murstein Fjerne paller, brygge o.a. ilanddrevet søppel	R-lvo Hove Spornes - Såta	2 dagsverk 2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-32	2012-2013	Etablere 8-12 bålplasser	R-lvo Hove Hovehalvøya	4 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-33	2012-2021	Oppfølging av tilrettelagte grill- og bålplasser	R-lvo Hove Hovehalvøya	1-2 ganger pr. mnd. - ekstra i sesong	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO	Gjennomføres
5-34	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	R-lvo Hove Hovehalvøya	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Aust-Agder fylkeskommune, andre	Gjennomføres årlig
6-1	2012-2013	Hogst av sitkagran	R-lvo Merdø	Mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
6-2	2012-2021	Tynning av einer- og furu-vegetasjon	R-lvo Merdø vest	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden
6-3	2012-2013	Rydding av vegetasjon rundt kristtornen	R-lvo Merdø	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
6-4	2012	Bekjempelse av «svartelistearter»	R-lvo Merdø	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres. Videreføres etter befaring om tilstand
6-5	2012	To nye grillplasser på Gravene	R-lvo Merdø	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune	Vurderes etter behov
6-6	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og ilanddrevet	R-lvo Merdø	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Aust-Agder fylkeskommune, frivillige	Gjennomføres årlig
7-1	2012-2021	Hogst av sitkagran og rydding av småplanter i underskog	R-lvo Ærøya	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres i løpet av planperioden
7-2	2012-2021	Øke beitetrykket	R-lvo Jerkholmen		Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Vurderes i løpet av planperioden
7-3	2012-2021	Overvåke utviklingen av gras-vegetasjon	R-lvo Jerkholmen	Mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Bioforsk	Gjennomføres fortløpende
7-4	2012-2021	Bekjempelse av nitrofile arter	R-lvo Jerkholmen	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes Overvåkes
7-5	2012-2021	Fjerne tilfeldige bålplasser	R-lvo Jerkholmen	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres årlig
7-6	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og søppel som driver i land	R-lvo Jerkholmen	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, frivillige	Gjennomføres årlig
0-1	2012	Havstrandkartlegging	R-lvo og T-nr	1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Biofokus	Gjennomføres
0-2	2012-2021	Motorferdsel i utmark Vurdere å stenge arealer	R-lvo	Mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres årlig

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
0-3	2013 2014- 2021	Plan for helhetlig informasjon Produksjon og utsetting av nye tavler o.a. etter planen	R-lvo, T-nr og S T-nr	Mer enn 2 ukeverk 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, Kystverket	Gjennomføres Gjennomføres
0-4	2012- 2021	Organisering av rydding av søppel	R-lvo, T-nr og S T-nr	Mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO, andre	Gjennomføres årlig

Kart 1: Soneinndeling av verneområdene som forvaltningsplanen gjelder for.

INNHold

Forord	1	4 Evaluering av tiltak og retningslinjer i forvaltningsplanen fra 2005.....	55
Sammendrag	3	4.1 Evaluering av tiltak	55
Oversikt over tiltakene som planlegges i perioden 2012-2021	4	4.2 Evaluering av retningslinjer	76
1 Innledning	13	5 Forvaltningsmål og bevaringsmål, tiltak og retningslinjer	79
1.1 Bakgrunn	13	5.1 Forvaltningsmål og bevaringsmål	79
1.2 Verneform og verneformål	13	5.2 Forvaltningsoppgaver og tiltak/skjøtsel	88
1.3 Forvaltningsplan	14	Sone 1 - Store Torungen nr og del av Raet lvo	88
1.4 Prosess	15	Sone 2 – Tromlingene nr	93
1.5 Begrepsavklaringer	15	Sone 3 – Tromlingene, del av Raet lvo	96
2 Områdebeskrivelse	19	Sone 4 - Botne – Spornes	102
2.1 Beliggenhet	19	Sone 5 – Hovehalvøya	113
2.2 Områder fredet eller sikret etter annet lovverk enn naturvernloven	20	Sone 6 – Merdø-Gjessøya	128
2.3 Geologi og landskap – berggrunn, løsmasser og terrengformer	22	Sone 7 – Andre øyer	131
2.4 Klima og vegetasjonstyper	24	Tiltak over flere soner	133
2.5 Dyrelivet	32	5.3 Generelle retningslinjer.....	134
2.6 Livet i havet	35	6 Forvaltningsmyndighet og saksbehandling	155
2.7 Kulturminner – kulturlandskap	35	6.1 Saksbehandling innenfor verneområdene	155
3 Brukerinteresser	41	6.2 Oppsyn	155
3.1 Primærnæringene, jordbruk, skogbruk, husdyrbeiting og fiske	41	6.3 Økonomi	156
3.2 Friluftsliv og informasjon	43	6.4 Driftsrutiner	156
3.3 Bebyggelse og infrastruktur	46	7 Litteratur, informanter og vedlegg.....	157
3.4 Festivaler og konserter	49	7.1 Litteratur	157
3.5 Forskning, undervisning - kunnskapsformidling	51	7.2 Informanter	158
		Vedlegg	159

Spornes. Foto: Rune Skåland

Verneområdene ble opprettet for å bevare særegne naturkvaliteter knyttet til Skagerrakkysten utenfor Arendal, som i større sammenheng også er av nasjonal og internasjonal betydning.

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn

»Forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat, Arendal kommune, Aust-Agder 2012» erstatter «Forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde, Arendal kommune, Aust-Agder» vedtatt i 2005. Planen fra 2005 omfattet kun Raet landskapsvernområde og skulle gjelde for 10-årsperioden, 2004-2013 eller til den ble avløst av en ny forvaltningsplan. Fylkesmannen i Aust-Agder som forvaltningsmyndighet har kommet til at det er behov for å ha en revidert forvaltningsplan operativ allerede fra 2012. Bakgrunnen er at nesten alle tiltakene i planen fra 2005 er gjennomført, og at det skjer raske endringer i landskapsbildet, bl.a. på grunn av gjengroing.

Fylkesmannen har også vurdert situasjonen for Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat som det tidligere ikke har vært utarbeidet forvaltningsplaner for. Det er økende interesse for mer variert bruk av verneområdene, også naturreservatene. Den nye forvaltningsplanen er derfor en samlet forvaltningsplan for alle de tre verneområdene, Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat. Forvaltningsplanen skal gjelde for perioden, 2012-2021.

1.2 Verneform og verneformål

Raet landskapsvernområde ble vernet ved kongelig resolusjon 15. desember 2000, Tromlingene naturreservat ved kongelig resolusjon 7. mai 1982 og Store Torungen naturreservat ved kongelig resolusjon 28. mars 1980, alle med hjemmel i lov av 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern.

Naturreservat er en den strengeste formen for vern og brukes for å bevare arealer som utgjør urørt eller tilnærmet urørt natur, spesielle naturtyper, har særskilt vitenskapelig eller pedagogisk betydning eller som skiller seg ut ved sin egenart. Landskapsvernområde er en ikke fullt så streng verneform og brukes for å bevare egenartet eller vakkert natur- eller kulturlandskap.

Verneområdene ble opprettet for å bevare særegne naturkvaliteter knyttet til denne delen av skagerrakkysten slik det fremgår av verneformålene i de respektive verneforskriftene. Dette er naturkvaliteter som i større sammenheng er av nasjonal og internasjonal betydning. Verneområdene omfatter både land- og sjøarealer og grenser inntil hverandre. Naturkvalitetene er knyttet til geologi, særlig kvartærgeologi og landskap, fauna og flora med skog, dyrket mark, strandenger og kulturlandskap og kulturminner.

Verneformål for Raet landskapsvernområde

»Formålet med landskapsvernområdet er å bevare det egenartede natur- og kulturlandskapet med kvartærgeologiske forekomster og særegent dyre- og planteliv knyttet til Raet i Aust-Agders kystområde.» (Jf. § 2 i « Forskrift om vern av Raet landskapsvernområde med plante- og dyrelivsfredning, Arendal kommune, Aust-Agder.»)

Verneformål for Tromlingene naturreservat

»Formålet med fredningene er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, spesielt det rike fuglelivet.» (Jf. pkt. III i « Fredningsbestemmelser for Tromlingene naturreservat med tilliggende fuglelivsfredning i Tromøy kommune, Aust-Agder fylke.»)

Verneformål for Store Torungen naturreservat

»Formålet med fredningen er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, særlig ut fra hensynet til sjøfuglene og deres hekkeplasser.» (Jf. pkt. V i « Forskrift om fredning for Store Torungen naturreservat, Hisøy kommune, Aust-Agder.»)

Formålet for Raet landskapsvernområde omfatter også landskapet på sjøbunnen, men ikke vannsøylen. Ramorenen er en tredimensjonal forekomst. Vernet omfatter hele forekomsten ikke bare overflateformasjonene, men også massene nedover i grunnen på land og i sjøbunnen. Formålet med vernet av Tromlingene naturreservat er i første rekke å bevare livsmiljøet for biologiske naturkvaliteter knyttet til våtmark med plante- og dyrelivet og særlig fuglelivet. Formålet med vernet av Store Torungen naturreservat er tilsvarende, men med særlig hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser. Tromlingene naturreservat kategoriseres som et våtmarksreservat, mens Store Torungen som et sjøfuglreservat.

Innføring av vern, enten som landskapsvern eller naturreservat, medfører ikke at staten overtar eiendomsretten til arealene. Bestemmelsene i verneforskriftene fører imidlertid til visse innskrenkninger i den private eiers råderett over eiendommen.

1.3 Forvaltningsplan

Verneforskriftene for alle tre verneområdene inneholder bestemmelser om utarbeiding av forvaltningsplaner. Det vises til § 4 i forskrift for Raet landskapsvernområde, pkt III i forskrift for Tromlingene naturreservat og pkt. XI i forskrift for Store Torungen naturreservat. Fylkesmannen har ansvar for at forvaltningsplaner blir utarbeidet. De juridiske rammene for

forvaltningsplanen gis i verneforskriftene, mens strukturen for utformingen gis i håndbok fra Direktoratet for naturforvaltning, DN-håndbok 17-2008, jf. direktoratets hjemmeside: www.dirnat.no.

En forvaltningsplan skal være et praktisk hjelpemiddel basert på prinsippet om «målstyrt forvaltning» med konkrete tiltak og utdypende retningslinjer for å fremme verneformålet. Forvaltningsplanen skal sikre en helhetlig forvaltning i forhold til skjøtsel, tilrettelegging, informasjon og bruk. For at effektene av tiltak og retningslinjer skal være målbare over tid, skal det defineres forvaltningsmål og bevaringsmål for naturkvalitetene som tiltak og retningslinjer skal oppfylle. På dette grunnlaget kan tiltakene evalueres fortløpende, om de fører til ønsket effekt, om de skal videreføres, endres eller avsluttes. Gjennom retningslinjene gis det «kjøreregler» for bruk og vern. Det gir større forutsigbarhet for hva berørte parter, inkl. allmennheten skal forholde seg til i sin virksomhet. Verneforskrift eller grenser kan ikke endres gjennom en forvaltningsplan.

Beregninger av antatt arbeidsbehov for gjennomføring av tiltakene gir viktig grunnlagsmateriale for forvaltningens budsjettarbeid.

De viktigste forholdene som skal klarlegges i forvaltningsplanen er:

- Presisere og utdype verneforskriftene, både verneformål og enkeltbestemmelser
- Dokumentere tilstand for naturkvaliteter, kulturmiljøer inkl. kulturlandskap, kulturminner og brukerinteresser
- Definere forvaltningsmål og bevaringsmål
- Definere nødvendige og ønskede tiltak
- Gi en oversikt over oppgaver med ansvarsfordeling og myndighet
- Gi retningslinjer for bruk av området
- Gi retningslinjer for behandling av saker etter verneforskriftene og dispensasjonspraksis

Disse punktene er felles for de tre verneområdene selv om de er underlagt forskjellig type vern og derved ulikt restriksjonsnivå. Forvaltningsplanen retter seg mot forvaltningsmyndighetene, oppsynsmyndighet, grunneiere og brukere av verneområdene.

Forvaltningsplaner rulleres vanligvis etter 10 år eller ved behov. Tidspunkt for revisjon vil bl.a. avhenge av gjennomføringsgraden av tiltakene i perioden. Tiltak som forvaltningsmyndigheten har ansvar for blir gjennomført frem til 2021, fremgår samlet av Tabell 1 foran i rapporten.

Verneforskriftene følger i sin helhet som vedlegg bakerst i rapporten. De finnes også på www.lovdata.no.

For enkelhets skyld vil verneforskriften(e) bli omtalt som forskriften(e) i teksten i forvaltningsplanen.

I teksten vil også benevnelsen, lvo bli brukt for landskapsvernområde og nr for naturreservat. Uttrykket planperioden står for perioden 2012-2021, den perioden som forvaltningsplanen skal gjelde for.

1.4 Prosess

Proessen med utarbeidelse av forvaltningsplanen startet med kunngjøring om oppstart og invitasjon til å komme med innspill. Dette ble gjort i to etapper. For revideringen av forvaltningsplanen for Raet landskapsvernområde ble oppstart kunngjort ved annonse i Agderposten 14.01.2011 og på Fylkesmannens hjemmeside. Grunneiere ble informert ved brev fra Fylkesmannen av 11.01.2011. Det ble holdt åpent møte på Flademoen Kretslokale 03.02.2011. Det foreligger referat fra møtet. Det ble satt frist til 25.02.2011 for å komme med innspill.

Fylkesmannen mottok 19 innspill til arbeidet. 10 av disse mottok Fylkesmannen direkte og 13 kom som innspill på oppstatsmøtet. Fire innspill ble gitt både på møtet og skriftlig til Fylkesmannen. Fem innspill ble fremmet på vegne av offentlig instanser, fem fra grunneiere - primærnæringer, seks fra hytteeiere og tre fra brukerinteresser. Tema som ble tatt opp var bl.a.: gjengroing og behov for skjøtsel av vegetasjon, beiting og økonomiske støtteordninger, utvidelse av kirkegård, motorferdsel i utmark for forskjellige formål, utvidet adgang for rydding og graving på egen hytteeiendom, infrastruktur, kyststi, problem med søppelrydding og toalett på friluftslivsområde.

Oppstart av arbeidet med forvaltningsplaner for Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat ble kunngjort ved annonse i Agderposten 09.07.2011 og på Fylkesmannens hjemmeside. Grunneiere ble informert ved brev fra Fylkesmannen av 08.07.2011. Det ble holdt åpent møte på Flademoen Kretslokale 31.08.2011. Det foreligger referat fra møtet.

Frem til fristen 07.09.2011 mottok Fylkesmannen tre innspill fra offentlige instanser. Tema som ble tatt opp var å ta hensyn til kulturminner og friluftsliv på Tromlingene, behov for informativ skilting for besøkende på Store Torungen samt informasjon om at det foreligger en leieavtale mellom Kystverket og Stiftelsen Lille Torungen Fyr. På oppstartsmøtet ble det tatt opp tema som svingninger i bestand av fugl og fuglearter, gjengroing og

valg av metode for rydding av einer, beiting og utsiktene for videre beiting og rydding av søppel som driver i land.

I tillegg til mottatte innspill er det tatt kontakt med berørte grunneiere og brukerinteresser for nærmere informasjon og erfaringer. Instanser, fagmiljøer og enkeltpersoner har gitt verdifull informasjon til arbeidet med forvaltningsplanen. Oversikt over informanter følger i egen liste bakerst i rapporten. Foruten oppstartsmøtene har det vært 4 møter og foretatt 14 befaringer for å få oppdatert informasjon om tilstand og vurdere aktuelle tiltak for planperioden. I løpet av 2011 har Topos arkitektur og design as ved landskapsarkitekt MNLA Karin Guttormsen utarbeidet forvaltningsplanen på oppdrag fra Fylkesmannen i Aust-Agder.

1.5 Begrepsavklaringer

I DN-håndbok 17-2008 er det innført begreper som «forvaltningsmål, bevaringsmål og naturtilstand». Det gis følgende definisjoner av begreper som blir brukt i forvaltningsplanen:

Forvaltningsmål

Forvaltningsmål er et samlebegrep for alle målsettinger som er knyttet til et verneområde. Dette kan for eksempel være verdier og kvaliteter knyttet til areal, biologisk mangfold og naturtyper eller interesser knyttet til friluftsliv, samt andre bruker- og næringsinteresser. Bevaringsmål er en presisering av forvaltningsmål knyttet til naturkvaliteter.

Naturkvalitet

Naturkvalitet er naturtyper, arter, geologi og landskap som skal bevares i et verneområde. Det kan være en eller flere naturkvaliteter som det er viktig å ta vare på. Naturkvalitetene fremgår gjerne direkte av det overordnede verneformålet. I tillegg kan det være nødvendig å definere naturkvaliteter ut over verneformålet. Dette vil være aktuelt i verneområder der verneformålene er for generelle og for vage med tanke på naturkvalitetene. Ny kunnskap om f.eks. biologisk mangfold kan også ha kommet til etter at vernet ble opprettet.

Bevaringsmål

Bevaringsmål definerer den tilstanden en ønsker en naturkvalitet i verneområdet skal ha. Bevaringsmålene skal være målbare. Det vil si at mål skal konkretiseres gjennom mål for utvikling av arealbruk, nødvendige strukturer/prosesser og/eller forekomst av bestemte arter osv.

Verneforskrift

Verneforskriften og vernekartet er dokumenter som ligger til grunn for vedtak i statsråd, kongelig resolusjon for opprettelse av et verneområde. Verneforskriften er loven. Bestemmelsene i forskriften er tilpasset det enkelte verneområdet for å fremme formålet med vernet. Brudd på verneforskriftens bestemmelser er brudd på lov. Vernekartet viser grensene for området som verneforskriften gjelder for. Forvaltningsmyndigheten kan ikke endre på grenser for vernet eller verneforskriftens bestemmelser, kun utdype dem.

Vernemyndighetene

Vernemyndighetene består hierarkisk av Miljøverndepartementet (MD), Direktoratet for naturforvaltning (DN) og Fylkesmannen som er tillagt forvaltningsmyndighet. Forvaltningsmyndigheten for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat er tillagt Fylkesmannen i Aust-Agder. Det innebærer bl.a. å sørge for den praktiske forvaltningen av verneområdene inkl. ansvar for at tiltakene i forvaltningsplanen blir gjennomført. De årlige økonomiske rammene tildeles Fylkesmannen over statsbudsjettet via MD og DN.

Nedenfor gis forklaringer på noen andre begreper som nyttes i forvaltningsplanen:

Sikrede friluftslivområder

Dette er arealer som er sikret til friluftsliv ved at de er eid av stat eller kommune. De omtales i denne forvaltningsplanen som friluftslivområder. Spornes og Hove er eksempler på slike. Andre arealer er privat eid, men staten har inngått en evigvarende avtale (servituttavtale) med eier om å kunne tilrettelegge for allmennhetens friluftsliv utover det som ellers følger av «allmannsretten» etter friluftslivloven. Dette er såkalte «Skjærgårdsparkarealer». Tromlingene og Jerkholmen er eksempler på arealer med slik status.

I publikumsinformasjon benyttes uttrykket «Skjærgårdspark» om alle kategorier sikrede friluftslivområder.

Bruksmessig er det ingen forskjell på begrepene friluftsområde og friluftslivsområde. Friluftsområde brukes i lovverket, mens friluftslivsområde er innført av Direktoratet for naturforvaltning knyttet til friluftsliv som tema i forvaltningsmessige sammenhenger.

Naturlandskap

Dette er naturområder som ikke er fullstendig uberørt av menneskelig påvirkning, men som preges av naturlig potensiell vegetasjon (vegetasjon som er under utvikling – Fylkesmannens kommentar)

Kulturlandskap

Dette er områder som i vesentlig grad er preget og formet av menneskelig bruk og virksomhet. Det er imidlertid ikke slik at ethvert område som har spor etter menneskelig bruk er å oppfatte som kulturlandskap. Overgangene mellom natur- og kulturlandskap er glidende. Uttrykket naturnære kulturlandskap gjelder arealer som bærer preg av ekstensive driftsformer som beiting og slått.

Rødliste

Norsk rødliste er en vurdering av arters risiko for utdøing. Arter som står i fare for å dø ut fra norsk natur, blir kalt truede arter. Rødlista graderer sannsynligheten for utdøing av arter over en periode på 100 år i fem kategorier: kritisk truet (CR), sterkt truet (EN), sårbar (VU), nær truet (NT) og datamangel (DD) (Artsdatabanken). Sist reviderte utgave av Norsk rødliste er fra 2010.

Svarteliste

Norsk svarteliste fra 2007 er den første offisielle oversikten over økologiske risikovurderinger for et utvalg fremmede arter. Den omfatter 2483 arter hvorav 217 er risikovurdert. Med økologisk risiko menes her om arten kan ha negative effekter på økosystemer, stedegne arter, genotyper eller kan være en vektor (bærer) for andre arter (parasitter og sykdommer) som kan være skadelig for stedegent (lokalt) biologisk mangfold (Artsdatabanken). Direktoratet for naturforvaltning vil komme med en ny svarteliste i 2012.

Følgende definisjoner er det nyttig å ha oversikt over:

Art

Etter biologiske kriterier bestemte grupper av levende organismer.

Bestand

En gruppe individer av samme art som lever innenfor et avgrenset område til samme tid.

Biologisk mangfold

Mangfoldet av økosystemer, arter og genetiske variasjoner innenfor artene, og økologiske sammenhenger mellom disse.

Naturmangfold

Biologisk, landskapsmessig og geologisk mangfold som ikke vesentlig er et resultat av menneskers påvirkning.

Naturtype

Naturtype er en ensartet, avgrenset enhet som omfatter alt plante- og dyreliv og de miljøfaktorene som virker i naturen. Naturtype brukes som en praktisk betegnelse på økosystemer. Eksempler er fjell, skog, myr og spesielle typer geologiske forekomster.

Vegetasjonstype

Vegetasjonstype er basert på plantesamfunn som er karakterisert av artssammensetning og mengdefordeling mellom planteartene.

Økosystem

Et mer eller mindre velavgrenset og ensartet natursystem der samfunn av planter, dyr, sopp og mikroorganismer fungerer i samspill innbyrdes og med det ikke-levende miljøet.

Forkortelser som er brukt i denne rapporten:

MD	- Miljøverndepartementet
DN	- Direktoratet for naturforvaltning
SNO	- Statens naturoppsyn
lvo	- landskapsvernområde
nr	- naturreservat
vern	- brukes i denne rapporten både om landskapsvernområde og naturreservat
forskriften	- i denne rapporten omtales verne-- forskriften(e) som forskriften(e)
nml	- Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) fra 2009

Mellomskarv på Skurvene. Foto: Stein Harald Øigård

Flyfoto av Tromlingene tatt fra sør.
Kartgrunnlag: © GEOVEKST, Tillatelsesnr: GV-F-9

Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat ligger i Arendal kommune i Aust-Agder. Verneområdene grenser inn til hverandre og omfatter både land- og sjøarealer. I sørvest grenser Raet landskapsvernområde til Hasseltangen landskapsvernområde i Grimstad kommune.

2 OMRÅDEBESKRIVELSE

2.1. Beliggenhet

Raet lvo, Tromlingene nr og Store Torungen nr ligger i Arendal kommune, Aust-Agder fylke. De grenser inn til hverandre og ligger på en strekning på ca. 15 km i luftlinje fra østre pynt på Tromlingene til og med Jerkholmen i sørvest. Der grenser Raet lvo til østre avgrensning av Hasseltangen lvo. Hele kyststrekningen som dekkes av de tre verneområdene, ligger åpent ut mot havet og utgjør store deler av Arendals skjærgård.

Landskapsvernområdet dekker både land- og sjøarealer og omfatter østre del av Tromlingene, yttersiden av Tromøya fra Alvekilen til Hove og videre vestover med flere øyer som Lille Torungen, Ærøya, Skjelbergholmene, Jerkholmen og Tjuvholmene, del av Gjessøya, del av Merdø, del av Havsøya samt tiliggende holmer og skjær.

Tromlingene nr dekker vestre del av Tromlingene med nære sjøarealer slik det fremgår av vernekart datert Miljøverndepartementet mars 1981. Store Torungen nr dekker det meste av øya Store Torungen og øyene utenfor med Skurvene og Betelskjær og nære sjøarealer slik det fremgår av vernekart datert Miljøverndepartementet desember 1979. Et begrenset areal rundt selve fyrstasjonen på Store Torungen inngår i Raet lvo, jf. sonekart foran i rapporten.

Samlet utgjør de tre verneområdene 22605 dekar med land- og sjøarealer. Raet lvo dekker et samlet areal på 21625 dekar, hvorav 18396 dekar er sjøareal. Arealene består av private og offentlige eiendommer. Tromlingene nr dekker et samlet areal på ca. 500 dekar inkl. sjøarealer. Hele øya eies i sameie av går-

dene på Alve. Store Torungen nr dekker et samlet areal på ca. 480 dekar og eies av Kystverket.

Verneområdene har følgende identitetsnummer i Naturbasen:

- Raet landskapsvernområde: VVOOOO1936
- Tromlingene naturreservat: VVOOOO654
- Store Torungen naturreservat: VVOOOO637

Videre utover i rapporten beskrives de tre verneområdene under ett så sant det ikke er nødvendig å presisere nærmere hvilket av verneområdene det gjelder. Der det er nødvendig med stedfesting av enkelte forekomster eller tiltak, er dette kartfestet eller nærmere beskrevet.

Indre Halvorsholmen nr ligger omsluttet av Raet lvo, men omfattes ikke av forvaltningsplanen. Naturreservatet ble opprettet ved kongelig resolusjon 28. mars 1980 med formål særlig å ta hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser. Det gjelder et ilandstigningsforbud fra 15. april til 15. juli som også omfatter ferdseil og opphold i en avstand opptil 50 m fra land, jf. verneforskrift (www.lovdato.no). SNO har tilsyn med reservatet.

2.2 Områder fredet eller sikret etter annet lovverk enn naturvernloven

2.2.1 Vern etter skogloven

Vernskog

Vernskog opprettet etter skogloven i 1914 gjelder for et geografisk avgrenset areal langs utsiden av Tromøya og deler av Gjessøya. Merdø, Lille Gjessøya og Tromlingene ligger i sin helhet i vernskogområdet. Det gjelder kun skogen ikke grunnen eller annet biologisk mangfold. Formålet var i sin tid å få opp et lebelte for jord- og skogbruksarealene innenfor. Etter snart 100 år er den ønskede effekten av vernet oppnådd ved at skog har etablert seg over store deler av bl.a. Tromøya. Raet lvo med plante- og dyrelivsfredning inkluderer arealet for vernskogen. Skjøtsel av vernskogen vil i fremtiden derfor inngå i forvaltningen av Raet lvo.

«Vernskogen» som formelt vern vil bli beholdt, men vil i praksis fungere som en historisk interessant formalitet. Merkene som fortsatt står i vernskoggrensen: «Værnskog-grænse 1914» vil bli bevart som verdifulle kulturminner.

Figur 1: Fra Hove, et av de gamle grensemerkene fra 1914 som fremdeles finnes, «Værnskog-grænse 1914». Foto: Karin Guttormsen

2.2.2 Fredning etter kulturminneloven

Automatisk fredete kulturminner

Kulturminner som er automatisk fredete i henhold til kulturminneloven av 1978, er spor etter menneskelig aktivitet, tradisjon og lignende som er fra før reformasjonen (1537).

GRAVRØYSER utgjør størstedelen av de automatisk fredete kulturminnene i verneområdene. Disse stammer fra bronsealder til vikingtid, et tidsspenn på ca. 3000 år. I tillegg til de store og lett synlige gravrøysene på Tromlingene, Hove og Jerkholmen, finnes det også flere mindre røysen på bl.a. Store Torungen. Noen er i dag delvis skjult av kratt og buskas og flere er skadet.

Figur 2: Gravrøys på Jerkholmen. Foto: Karin Guttormsen

TROMØY KIRKE og kirkegård ligger ikke i vernet område etter naturvernloven, men grenser inn til Raet lvo. Tromøy kirke antas å være oppført på 1100-tallet og er et automatisk fredet kulturminne. Kirken har en fremtredende beliggenhet i landskapet på høydedraget av ramorenen. Den var et av de viktigste sjømerkene i gammel tid når en kom inn fra sjøen mot Arendal. Det het at: «Når Tromø kirke stander på Vandet er det tre mile fra landet». På gamle sjøkart var Tromøy kirke avmerket, og frem til 1936 ble veggen på sjøsiden kalket hvit.

I dag er det behov for en større utvidelse av kirkegården, og det drøftes om den kan utvides på areal som inngår i Raet lvo.

Vedtaksfredete kulturminner

LILLE TORUNGEN FYRSTASJON ble vedtatt fredet etter kulturminneloven ved Riksantikvarens vedtak i 1997.

Fredningsvedtaket gjelder fyrtårnet med et område rundt fyrstasjonen som omfatter hele øya og det nære sjøarealet utenfor. Fredningen gjelder også rester av tidligere bygninger. Geografisk avgrensning av det fredete området fremgår av kart datert

Riksantikvaren 15. mai 1997, jf. vedlegg bakerst i rapporten. Formålet med fredningen er å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg og fyrtårnet med bygningens eksterior og interior. Når det gjelder arealene er fredningens formål å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet ved å bevare miljøets karakter og det særegne randskapet på Lille Torungen.

STORE TORUNGEN fyrstasjon ble vedtatt fredet etter kulturminneloven ved Riksantikvarens vedtak i 1997.

Fredningsvedtaket omfatter nåværende fyrtårn og øvrige bygninger inkl. naust og rester etter tidligere bygninger inkl. det tidligere fyrtårnet av teglstein. Det gjelder også rester etter tidligere anlegg som hager, brønn, landing, molo og veg med rekkverk. Fredningen gjelder også for et område rundt fyrstasjonen som omfatter hele øya Store Torungen og det nære sjøarealet utenfor.

Formålet med fredningen er i hovedsak å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg med fyrtårn og øvrige bygninger på fyrstasjonen. Når det gjelder arealene, er fredningens formål å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet ved å bevare miljøets karakter. Geografisk avgrensning av det fredete området fremgår av kart datert Riksantikvaren 15. mai 1997, jf. vedlegg bakerst i rapporten.

Aust-Agder fylkeskommune er forvaltningsmyndighet for fredningene etter kulturminneloven på Lille Torungen og Store Torungen. Fylkesmannen i Aust-Agder er forvaltningsmyndighet for vernet etter naturvernloven for Raet Ivo på Lille Torungen og på Store Torungen både for Raet Ivo og Store Torungen nr. Vernebestemmelsene etter begge lovverk gjelder side om side.

2.2.3 Sikrede friluftslivområder

Innenfor verneområdene finnes følgende sikrede friluftslivområder: Jerkholmen, Skjelbergholmene, Flatskjær, Tvisteinen, Ærøya, del av Havsøya, deler av Merdø, Hove, Spornes og Tromlingene. Dette er arealer som er eid av stat eller kommune eller som det er inngått servituttavtaler for med staten og privat grunneier som avtaleparter, jf. kap. 1.5.

2.2.4 Nasjonal marin verneplan

«Transekt Skagerrak» er ett av de 17 områdene som det i 2009 ble meldt oppstart for i første pulje av Nasjonal marin verneplan. I alt 36 kandidatområder foreligger anbefalt for vern. Planområdet for transekt Skagerrak er på 692 km², hvorav 628

Figur 3: Store Torungen. Foto: Karin Guttormsen

km² ligger utenfor grunnlinjen, 467 km² utenfor fire nautiske mil og 114 km² utenfor 12 nautiske mil (territorialgrensen). Transektet går ut fra Skagerrakkysten mellom østpynten av Tromøya i øst og Ruakerkilen i vest i Grimstad kommune. Transekt Skagerrak utgjør et representativt tverrsnitt av Skagerrakkysten fra tidevannssonen til dyprenna med dyp ned til 600 m.

Målet med vern av transekt Skagerrak er å ta vare på det undersjøiske landskapet (sjøbunnen) med tilhørende plante- og dyreliv. Det utgjør et representativt utvalg for Skagerrak med den store spennvidden i naturtyper og særegne kvaliteter som finnes. Transektet tilhører kategorien, «Transekter kyst-hav og sokkelområder». Arealet for transektet som det er meldt oppstart for, overlapper arealet for Raet Ivo, Tromlingene nr og Store Torungen nr. Dersom det blir overlappende vern, vil verneforskriftene i utgangspunktet gjelde side om side. Det er ikke bestemt når et høringsforslag til verneplan for «Transekt Skagerrak» vil foreligge. Mer informasjon kan hentes på hjemmesiden til Direktoratet for naturforvaltning, www.dirnat.no.

2.3 Geologi og landskap – berggrunn, løsmasser og terrengformer

Verneområdene ligger i et kystlandskap eksponert mot havet. Landskapet med særegne kvartærgeologiske naturkvaliteter og naturtyper er resultatet av prosessene både under og etter bortsmeltingen av innlandsisen. Landskapets art og karakter preges av store sammenhengende avsetninger av Ramorenen og isskurte, nakne bergnabber og svaberg i strandbeltet. Den store innlandsisen trakk seg tilbake for 10.000-11.000 år siden. Samtidig med den påfølgende landhevingen har naturkrefteformet et landskap i hardt fjell og løsmasser og gitt grunnlag for ulike naturtyper og utvikling av biologisk mangfold.

Topografien er relativt flat. Øyer som Tromlingene og Jerkholmen som består hovedsakelig av løsmasser, har sitt høyeste nivå på henholdsvis 14 moh og 9 moh. Lille og Store Torungen ligger begge på ca. 15 moh og Havsøya på 18,6 moh. Til sammenligning ligger Tromøy kirke på et markert høydedrag av morenen, ca. 29 moh. Under vann er høydeforskjellene større. Mellom Jerkholmen og Merdø finner vi dyp på 157 m, og mellom Havsøya og Merdø er det en dyp «dal» som fortsetter inn Galtesund.

Figur 4: Tydelige strandvoller på østpynten av Tromlingene.
Foto: Karin Guttormsen

Figur 5: Bergartstruktur på Store Torungen. Foto: Karin Guttormsen

2.3.1 Berggrunn

Berggrunnen i verneområdene domineres av grunnfjellsbergarter med granitt og forgneiset granitt. Dette er harde bergarter som forvitrer meget langsomt. Lokalt forekommer det blant annet permiske diabasganger som vises som mørkere partier, årer i den lysere granitten. Berggrunnsstrukturen synes tydelig på bart fjell flere steder i verneområdene som på Lille og Store Torungen. Det samme gjelder de nakne bergnabbene som stikker opp i rullesteinsbeltene som for eksempel Markopp og Såta på utsiden av Tromøya og Lakseberget på utsiden av Merdø. Lagstrukturer av bergarter og sprekkdannelse/for-kastninger er godt synlige bl.a. på Ærøya.

2.3.2 Raet

Ramorenen eller Raet er en stor endemorene etter siste istid. Den er en enorm grusrygg som ble avsatt under en midlertidig fremrykking av innlandsisen på den tiden da isdekket over Skandinavia var under nedsmelting. Ramorenen kan følges fra Russland gjennom Finland og Sverige til Østfold. Videre fra Moss krysser den Oslofjorden. I Aust-Agder følges morenen over vann på øya Målen utenfor Flosta, Tromlingene, utsiden av Tromøya, Merdø og Jerkholmen og delvis på øyer mellom disse. På fastlandet kan Raet følges fra Hasseltangen og vestover via Feviktoppen, Dømmesmoen, Landvik, Birkenes og videre inn i Vest-Agder. Raet og tilsvarende moreneavsetninger i de andre landene markerer utstrekningen av innlandsisen i en viktig periode under bortsmeltingen av isdekket.

Ramorenen i verneområdene ble i sin helhet avsatt under vann. Etersom isen trakk seg tilbake, hevet landet seg litt etter litt. Over havnivå har bølger arbeidet i morenematerialet slik at

finmaterialet er vasket ut og store mengder rullestein og steinblokker er blitt liggende igjen i overflaten. De fremtredende strandvollene som ligger som terrasser innover fra sjøen, vitner om hvordan strandlinjen har flyttet seg. Etter hvert som landet steg og havet trakk seg tilbake, ble strandlinjen flyttet utover. For eksempel i Spornesområdet mot Hove kan konturene av terrasser av strandvoller følges tydelig som lange linjer i terrenget. Stedvis skjules strandvollene av tett vegetasjon.

Landskapet på Tromlingene og Jerkholmen karakteriseres av markante moreneavsetninger som gir øyene spesielle landskapsformer. Særegne rullesteinsformasjoner finnes også på strekningen Bjelland - Botstangen, på utsiden av Merdø og Havsøya og stedvis på Store Torungen.

«Marin grense» markerer hvor høyt havet har stått etter siste istid. I Arendalsområdet inkl. verneområdene stod havet på det høyeste ca. 65-70 m over dagens havnivå. Med landhevingen kom Tromlingene over havnivå for ca. 3000-4000 år siden og Jerkholmen noe senere. Under vann kan Raet følges i mer eller mindre tydelige terrasser/trinn utover fra land. Vernegrensen i sjø ble satt så langt ut som Ra-trinnene kunne defineres med rimelig tydelighet.

Kontrasten er stor fra rullesteinsbeltene ut mot havet til Hovekilen som ligger i le på innsiden. Hovekilen er et gruntvannsområde med finmateriale på bunnen og rike skjellbanker. Langs land er det attraktive sandstrender langs hele kilen fra Hove Leirsenter til Hoveodden. Selv om Hovekilen ligger i le fra havet, er det tydelig at bølgeaktivitet påvirker strandsonen også her med utvasking og utrasing av sandskrenter.

Forsumpning/torvdannelse finnes flere steder i moreneområdene. Det er torv, myr med mektighet fra noen få desimeter til ca. 2 m. Under oppdyrking ble det et sted avdekket nærmest en underjordisk sjø under et areal som på overflaten var forsumpet myr. Det står vann under trykk i morenen, og det pipler frem vann mange steder. Spesielt kan folk se dette på Spornes når en går stien ned til badestranden fra parkeringsplassen. Spornes er ett av stedene der det er markert «kildehorisont» på kvartærgeologisk kart. I tillegg til Botnetjern på Tromøy, og et tjern på vestre del av Tromlingene, finnes det mindre forekomster av åpent vann på flere steder. Vannhullet på Tromlingene, østre del, er ett av disse.

Figur 6: Terrasserte strandvoller på Spornes.

Figur 7: Hovekilen. Raskant som følge av bølgeaktivitet.

Figur 8: Tjernet i Tromlingene nr.

Foto: Karin Guttormsen

2.4 Klima og vegetasjonstyper

2.4.1 Klima

Verneområdene ligger langt sør i Norge og i sin helhet i kystsonen. Klimaet er typisk oseanisk. Over alt driver det inn sjøsprøyt ved kraftig vind. Det er sjelden mye snø i området. Nærheten til sjøen og områdets relativt flate topografi gjør at det ofte blåser kraftig her. Sjøen bufrer temperaturen gjennom året slik at det blir relativt mildt om vinteren og svalt om sommeren til tross for at Sørlandet er den regionen i landet som har flest soldager i løpet av året.

Figur 9: Eksempel på vegetasjon som brer seg utover i strandsonen.
Foto: SNO v/Arild Pfaff

Figur 10: Øst for Bjellandstrand. Eksempel på vegetasjonstyper som har etablert seg i rullesteinsområdet. Foto: Karin Guttormsen

2.4.2 Vegetasjonsbildet i dag - gjengroing

Sammenhengende skogområder hovedsakelig av barskog og stedvis blanding av bar- og lauvskog danner de store landskapslinjene med hensyn til vegetasjon. Det er gjennomgående furu, men også en del vanlig norsk gran. På øyene som Tromlingene og Jerkholmen er det einer som dominerer. Den opptrer i svært ulike former fra oppreiste, nesten sylindriske til helt flate busker som brer seg utover i vide rosetter.

I de senere år har det vært en merkbar, tiltagende gjengroing av landskapet generelt. En har særlig lagt merke til det på Tromlingene og Jerkholmen når det gjelder tilvekst på einer. Det gjelder også barskogområdene på Hove og mot Botne. Oppslag av furu og gran på bl.a. Tromlingene og St. Hansheia på Merdø viser en tilvekst som fører til at landskapets karakter er under endring. En ser det også på den blandete buskvegetasjonen av ville roser, krossved, berberis, kaprifol og andre arter som for eksempel på utsiden av Merdø. Sitkagran og spredning av den til nye steder er også medvirkende til økt gjengroing. Sitkagran ble antagelig plantet på Hove på 1950-60 tallet hvor den nå utgjør et relativt stort innslag i skogområdene. Det gjelder som enkelttrær og tette bestand.

Årsaker til økt gjengroing skyldes antagelig mindre beiting av husdyr enn før, men også andre forhold som klimaendringer og tilførsel av nitrogen gjennom langtransportert luftforurensning. Den generelle velferdsøkningen i samfunnet bidrar trolig også ved at marginale ressurser som tidligere ble grundig høstet, ikke lenger blir utnyttet i samme grad.

2.4.3 Vegetasjonstyper - stedlig vegetasjon

Skog

Skogkledd mark finnes hovedsakelig på Tromøya, Ærøya og delvis på utsiden av Merdø. Barskog med vekslende innblanding av lauvtrær som bjørk, osp, or, eik, selje, og rogn o.a. dominerer. Det er partier med ren furuskog bl.a. på Hovehalvøya og på strekningen, Bjelland - Botne mot Botstangen, mens granskog på middels høy bonitet dominerer i Botneskogen innenfor strandsonen. I Botneskogen har grantrærne grove dimensjoner i tette bestand og har kvalitet av økonomisk betydning.

I randsonen mot havet er skogen sterkt påvirket av vær og vind. Det finnes mange enkeltrær og bestand av bl.a. furu som har fått helt særegne vekstformer som for eksempel på utsiden av Hove og i Bjelland - Botneområdet. Typisk er også det skrått-voksende seljebeltet langs stranda på Spornes.

Imidlertid er det mangelfull informasjon om den historiske utviklingen av trevegetasjonen over et lengre tidsperspektiv. Selv om mange av furuene ser gamle ut etter vekstformen å dømme, er mye av dagens skog ikke spesielt gammel. Det er kjent at for eksempel Hoveskogen i lange perioder var snau på grunn av hogst og beiting. Hoveskogen var en viktig reserve for maste-trær til seilskutene på 1700-tallet. Utmarksarealene ble opp til etter siste krig intensivt utnyttet også til beite. På eldre fotografier kan en se at landskapet for eksempel rundt Tromøy kirke og på Spornes var åpent og nesten uten høy vegetasjon.

Helt nede i strandbeltet med sjøsprøyt og kraftig vind er det også forekomster av gran eksempelvis på Tromlingene, østre del, på utsiden av Hove ved Såta og utsiden av Merdø. I strandsonen viser grana et mindre frodig og til dels puslete utseende, ofte med en krypende vekstform langs bakken.

På grunn av det gunstige klimaet finnes det en rekke arter i verneområdene som normalt hører hjemme på sydlige breddegrader og som dermed har sin nordgrense på Sørlandskysten. Edellauvskog i rene bestand eller som betydelige innslag i barskogen, ser vi lite av i verneområdene her. Av de varmekjære lauvtreslagene finnes eik i blanding med andre vanlige lauvtreslag eller i barskog. Vegetasjonsbildet i verneområdene her er helt forskjellig fra for eksempel Hasseltangen og Søm som også ligger på Raet litt lenger sørvest. Der domineres vegetasjonsbildet av edellauvskog med bøk og eik og andre varmekjære arter.

Figur 12: Storfe på beite på Spornes på 1950-60-tallet. Foto: Rolf Vik

Figur 11: Eksempel fra Botneskogen på skog med grove dimensjoner.

Figur 13: Furu med spesiell vekstform på Hove.
Foto: Karin Guttormsen

2: OMRÅDEBESKRIVELSE

Figur 14: Gran- og furuvegetasjon i strandsonen vest for Såta.
Foto: Karin Guttormsen

Busksjiktet

Floraen i busksjiktet er preget av busker som berberis, nype-rose, krossved, vivendel, bjørnebær, bringebær, hagtorn og slåpetorn. Disse og flere andre arter vokser raskt og opptrer i tette kratt infiltrert i hverandre eller i annen trevegetasjon, for eksempel på Spornes, Merdø og Havsøya. Ute på øyene som er nesten snauve for trevegetasjon, vokser det urteaktige planter i skorter og sprekker. Noen av disse er blomsterplanter som trives i sjøsprøyt.

Av botaniske kuriositeter er for eksempel kristtornen, «Tornekronene» på yttersiden av Merdø. Kristtorn er ikke en spesielt sjelden busk i kystområdene i Aust-Agder, men det er vekstformen her som er spesiell med flere rake stammer i en gruppe. Det samme gjelder barlinden på Tromlingene som har utviklet en spesiell rund form. Barlind hører heller hjemme i skog, men står her som solitærplante i åpent lende og med saltpåvirkning. Barlind kan bli meget gammel, men alderen på denne er ikke dokumentert. Barlind er rødlistet i kategori sårbar (VU), jf. figur 73.

Figur 15: Slåpetorn er en av de typiske artene i busksjiktet som også er av stor betydning for en rekke sommerfuglarter. Her fra rullesteinstrand på Hoveodden.

Figur 16: Barlinden på Tromlingene 2011.

Figur 17: Villrose trives i sjøsprøyt som her i rullesteinsstrand øst for Bjellandstrand.
Foto: Karin Guttormsen

Hagtornene på Jerkholmen er nå døde. Forsidebildet til høringsutkastet til verneplan for Raet lvo i 1991 viste de to spesielle hagtornbuskene som da fremstod som trær. Mye tyder på at tørkesommeren 1997 svekket dem i en slik grad at de i løpet av de påfølgende år gikk ut, først den ene og så den andre.

Tilgroing av einer

Uønsket gjengroing av landskapet er særlig knyttet til utbredelsen av einer. Dekningsgraden av tett einerkratt slik vi fortsatt ser den på deler av Tromlingene gir et inntrykk av tilstanden der og på Jerkholmen inntil for få år siden. Figur 18 viser hvor åpent det var på Melkevollen og vestover i 1992. Da holdt grunneierne fremdeles på med å holde utbredelsen av einerbuskene i sjakk på Tromlingene øst som et årlig tiltak før beitesongen.

Over en periode på ca. 15 år frem til 2007 da ryddingen av einer begynte som et forvaltningstiltak, var gjengroingen av einer vært meget stor. Noen einere får en opprett vekstform, mens andre utvikler horisontale, vide rosettkrøner med diameter på 4-6 m eller mer. Med en tilvekst på 8 cm pr. år som er målt, blir gjengroingseffekten meget stor over få år. Det er også påvist tilvekst på opptil 25 cm pr. år. Årsaken til den sterke gjengroingseffekten var sannsynligvis et samspill av flere grunner som redusert innsats med å holde utbredelsen av einer i sjakk, varierende beitetrykk og klimatiske forhold.

Som følge av omfattende fjerning av einer fra 2007 på Jerkholmen og Tromlingene østre del, har landskapsbildet der endret seg vesentlig. Det har i stor grad fått tilbake tidligere preg av åpent beitelandskap med grasmark. Evaluering av gjennomførte tiltak og vurdering av videreføring av einerrydding på Tromlingene, er nærmere omtalt i kap. 4 og 5.

Figur 18: Situasjonen i 1992 med åpent beitelandskap på Tromlingene øst med Melkevollen. Foto: Karin Guttormsen

2.4.4 Vegetasjonstyper - innførte, fremmede arter

Sitkagran

Sitkagran (*Picea sitchensis*) forekommer mange steder i verneområdene både i bestand og som enkeltrær. Den er hjemmehørende i det vestlige Nord-Amerika. Sitkagran vokser svært godt i oseaniske strøk og kan bli meget store trær. Der den har fått utviklet seg, slippes det lite lys inn og stedegne arter fortrenges.

Den er svært greinrik med mye bar. Den skilles fra norsk gran bl.a. ved at nålene er stive og spisse og mer blågrønne. Dessuten er konglene kortere og mer sylindriske, og den har evnen til å sette vannris fra sovende knopper i barken. Slike skudd opptrer ved raske endringer av lysforholdene. Den har god frøproduksjon, og arten har evne til å spre seg fra steder der den er plantet.

Sitkagran er det fremmede treslaget som er plantet mest i Norge særlig langs kysten fordi den tåler vind og salt bedre enn norsk gran (*Picea abies*). I perioden, 1950-1990 var det omfattende skogreising langs kysten. Planting av sitkagran bl.a. på Hove ble sannsynlig gjennomført på 1950-60 tallet. I dag står det bl.a. et tett bestand i nærheten av amfi i Hove Leirsenter. Det finnes også spredte trær av ulik størrelse både i Hoveområdet og andre steder. På Ærøya er det store trær av sitkagran som utgjør en spredningskilde, jf. figur 146. Spredning av sitkagran anses som en reell trussel mot stedegne arter i verneområdet.

Buskfuru

På Ærøya er det flere forekomster av buskfuru (*Pinus mugo*). Buskfuru er gjerne en flerstammet busk eller et lite tre som opptrer med stor formrikdom, men blir sjelden høyere enn 10 m. Buskfuru er naturlig utbredt i fjellområdene i Sør- og Mellom-Europa fra Pyreneene til Karpatene. I Norge ble buskfuru innført på 1860-tallet. Den ble mye benyttet i hager og leplantinger og noe i skogbruket som forkultur. Dette er en sannsynlig årsak til at den forekommer på Ærøya som ble tilplantet med skog for ca. 100 år siden.

Arten er meget nøysom og kan vokse på skrinne mark, men har stort lyskrav og et flatt rotsystem. Den formerer seg ved frø. Utbredelsen er størst i kyststrøkene hvor den kan spre seg, men stort lyskrav og buskformet vekst gjør at den har begrensede muligheter for å konkurrere i etablert skog. På Ærøya forekommer den som lavere buskvegetasjon på ca. 1-2 m i ytterkantene mot svabergene hvor det er gode lysforhold. Den finnes også på mer skyggefulle steder på øya som forvokste busker på ca. 3-5 m med lange greiner langs bakken. Når det gjelder fore-

2: OMRÅDEBESKRIVELSE

Figur 19: Buskfuur på svaberg på Årøya.

Figur 20: Årøya, frøplanter av sitkagran i skogbunnen.
Foto: Karin Guttormsen

komstene på Årøya, er det uklart om den lave varianten er en underart av *Pinus mugo*. I verneområdene er det ikke påvist at buskfuur utgjør noen trussel mot stedegne arter.

Vanlig edelgran

Vanlig edelgran (*Abies alba*) er utbredt i nedbørsrike fjellområder i Mellom-Europa og har en nordgrense i den sørlige delen av Polen. Den ble innført til Norge midt på 1700 tallet. Den ble plantet en del i skogbruket utover på 1800 tallet. I dag spiller den en ubetydelig rolle som skogstre, men baret er egnet til snittgrønt og små trær selges som juletrær. Edelgran trives best i varmt klima på godt utviklet brunjord og brunjordlignende jordsmonn. Arten er svært skyggetålende og har stor evne til naturlig foryngelse selv i sluttede bestand. Den vokser sent de første 5 - 20 årene, men vokser senere raskt og kan bli 45 -50 m høye trær. Barken er mørkebrun og glatt. Nålene er flate og butte, mørkegrønne på oversiden og spalteåpningene danner

to hvite renner på undersiden. Til forskjell fra vanlig gran har edelgran opprette kongler. Når konglene er modne og frø og kongleskjell faller av, blir den nakne kongleaksen stående igjen. Konglene hos vanlig edelgran er 10-15 cm lange.

Sitkagran, buskfuur og vanlig edelgran er alle tatt inn i Norsk Svarteliste av 2007, men er foreløpig ikke vurdert som evt. «høyrisiko» arter, jf. avsnitt nedenfor. Ny svarteliste ventes i 2012.

Ballastplanter

Ballastplanter er planteslag som er kommet hit ved frø eller plantedeler i ballastjorda som seilskutene hadde som ballast for å stabilisere skutene. Det er altså planteslag som er kommet fra kontinentet eller lenger vekk fra. I verneområdene er det flere planteslag som er kommet hit på den måten.

Villtulipan som også er Arendals kommuneblomst, vokser flere steder og er blitt et kjennetegn for floraen på Lille Torungen og Merdø. Arten er kommet hit med sjøfolk, men det er usikkert om den er kommet med ballastjord.

«Høy risikoarter» i Norsk Svarteliste

Karplanter kategorisert som «høyrisiko» arter i Norsk Svarteliste av 2007 skal kartlegges og vesentlig reduseres eller helt fjernes fra vernede områder. Artene er uønsket fordi de kan fortrenge andre stedegne arter eller være til skade for økosystemer. Det er påvist og kartlagt forekomster av fire «høy risiko» arter i verneområdene. Det er hagelupin (*Lupinus polyphyllus*), parkslirekne (*Fallopia japonica*), platanlønn (*Acer pseudoplatanus*) og rynkerose (*Rosa rugosa*).

HAGELUPIN (*Lupinus polyphyllus*) kommer fra østlige deler av Nord-Amerika og kom til Europa i 1826. I Norge er hagelupin mye brukt som hageplante for pryddverdien. Den er lett å dyrke og formerer seg ved frø eller at de korte jordstenglene lett rives løs ved jordbearbeiding. Arten har spredt seg fra hager, men mesteparten av lupinene langs veiene skyldes utsåinger. Hagelupin utkonkurrerer hjemlige arter som har vegskråninger og skogkanter som viktige voksesteder. Den endrer jordsmonnet til fordel for næringskrevende planter og fører til at sammensetningen av vegetasjonen endres.

PARKSLIREKNE (*Fallopia japonica*) kommer opprinnelig fra Øst-Asia. Arten ble innført som pryddplante til Norge på midten av 1800-tallet. Den er nå utbredt og lokalt vanlig ute i naturen i kystområdene i Sør-Norge, særlig langs transportårer. Det er ikke kjent om arten sprer seg ved frø i Norge, men den spres lett vegetativt med flytting av jordmasser, dumping av hageavfall og kantslått langs veier. Fragmenter både av greiner og

jordstengler bidrar til spredning til nye voksesteder. Plantedeler kan spres både i ferskvann og saltvann og slå rot i strandkanter. Den er en storvokst plante med stengler opp til 1,5 - 2,5 m og danner tette bestand som raskt øker i omfang hvis den får vokse fritt. Bladene er ca. 10 cm lange, og stenglene som er hule, bambuslignende blir stående igjen når planten fryser ned om høsten. Om våren skyter plantene raskt med nye skudd fra basis. Jordstengler kan vokse ned til 3 m dyp og opptil 7 m fra morplanten. Den kan ta helt overhånd på arealer som ikke er i bruk.

PLATANLØNN (*Acer pseudoplatanus*) kommer fra ås- og fjellområder i Sør- og Mellom-Europa. Til Norge kom planten som prydtre, trolig rundt 1750. Først ble den plantet i større hager og parker. Senere er den også plantet særlig langs gater og veger og har spedt seg til kantsoner i kulturlandskapet. Etter hvert er den etablert i ulike typer skog og er enkelte steder dominerende i lauvverket. Klimatiske endringer mot et mer oseanisk klima er gunstig for arten og vil sannsynligvis føre til ytterligere spredning av den. Trærne vokser raskt og kan bli 10-30 m høye.

Unge trær har tynn, grå og glatt bark, mens barken på eldre trær skaller av i tynne flak og ligner derved ekte platan; *pseudoplatanus* betyr falsk platan. Bladene sitter to og to på kvistene slik som på spisslønn, men bladene på platanlønn har butte, grovtannede fliker og blomsterstandene henger ned. Arten har stor variasjon i bladform og -størrelse. Platanlønn er i meget rask spredning. Den spres kun ved frø og har ingen vegetative formeringsmåter. I Norge setter den frø allerede ved 10 - 15 års alder. Frøene er svært spiredyktige, og de unge plantene tåler å vokse i skygge hvilket gir dem fortrinn fremfor andre treslag. Platanlønn er svært tilpasningsdyktig og tåler å vokse eksponert både med hensyn til lys, vind og saltpåvirkning.

RYNKEROSE (*Rosa rugosa*) kommer fra Øst-Asia og ble tatt i bruk som hageplante fra midten på 1800-tallet. Den har fått stor anvendelse i plantinger langs veger og rundt anlegg hvorfra den sprer seg til omgivelsene. Den sprer seg ved at fuglene spiser frøene og sprer dem videre, og at plantedeler kommer drivende inn med havstrømmene. Den er lyskrevende og tåler godt saltpåvirkning. Rynkerose som er en opptil to meter høy busk i rosefamilien, har grove skudd tett besatt med tynne torner av ulik størrelse og filthår rundt grunnen av tornene. Bladene er mørkegrønne, litt blanke og har nedsenket nervenett som gir en rynkete overflate. Blomstene er større enn hos villrosene og er vanligvis enkle og mørkerøde, av og til hvite eller rosa. Rynkerose har store, litt flattrykete nyper. Rynkerose trives på lysåpne steder som strender, grus- steinavsetninger og bergsprekker både under relativt fuktige og tørre forhold.

Figur 21: Hagelupin. Foto: Astrid Skrindo, Statens vegvesen

Figur 22: Parkslirekne. Foto: Arne Heggland

Figur 23: Spisslønn t.v. Platanlønn t.h. Foto: Jon Kristian Haugland

Figur 24: Rynkerose. Foto: Arne Heggland

2.4.5 Havstrand - strandenger

En havstrand er det nærmeste vegetasjonsbeltet til sjøen. I forhold til andre vegetasjonstyper har havstrand en stor detaljeringsgrad og består av lavere, vindpåvirkede og salttålede arter. Noen arter eller plantesamfunn er avhengig av beiting eller kan bli sterkt skadelidende ved inngrep. Noen arter og plantesamfunn kan være omfattet av «Norsk rødliste» fra 2010.

Strandeng er plantesamfunn øverst i strandsonen hvor vegetasjonen består av salttålede planter. Strandenger finnes på beskyttede, lite værharde steder som i vikene og bukter langs kysten. Voksestedet er beskyttet mot saltvann, men kan overskylls ved høy vannstand og pålandsvind. Sedimenter som samles ved for eksempel ilanddrevet tang og som ikke skylles bort, kan føre til at strandengene vokser. Tromlingene nr har mudderbanker, tangvoller og frodige strandenger langs Båsebukta mot Tromlingesund.

Strandengplanter som dverggylde og jordbærkløver er registrert i Tromlingene nr ved Båsebukta, ref. Miljøstatus. Smånesle forekommer i strandsonen på Tromlingene bl. a. i Vabukta og på østre del mot Skare hvor den ble observert senest sommeren 2011. Jordbærkløver ligner på hvitkløver, men vokser krypende der hvor den blir beitet på, eksempelvis på Tromlingene. Når den er avblomstret, ligner frukten på jordbær. På Tromlingene ble den lokalisert i år 2000 på grasbakke nær sjøen, ca. 15 cm over havnivå. Jordbærkløver er rødlistet som *sterkt truet* (EN), mens smånesle er rødlistet som *sårbar* (VU).

Pusleblom ble i 2011 registrert på tre steder på Tromøya, bl.a. langs stien, fuktig ned til rullesteinstranden vest for Markopp, i små fuktig øst for Markopp og med en ganske god be-

Figur 25: Pusleblom. Foto: JC Schou Biopix.com

Figur 26: Jordbærkløver. Foto: Kim Abel

stand ved Blåmannen på Botstangen. Det er en liten plante, kun 0,5-5 cm høy. Den trives særlig godt på brakkvannsstrandeng og på grunne, gruset søkk i strandberg med vekslende mellom oversvømmelse og uttørring. Selv om arten ble registrert på en eller to lokaliteter på Hove i 1954, er registreringene i 2011 spesielt interessante siden alle er nye lokaliteter. Planten er etter hvert blitt sjelden og er nå rødlistet i kategori sterkt truet (EN). Av nesten 200 tidligere kjente forekomster i Norge er det kun 35-40 som er dokumentert de siste 25 årene. Redusert, evt. opphør av beite regnes som en vesentlig årsak til tilbakegangen.

I forvaltningsplanen fra 2005 er fem havstrandenger omtalt og klassifisert etter verneverdi med referanse til Anders Lundberg og Knut Rydgrens rapport fra 1994. Det gjelder:

- Bjellandstranda - Botstangen som har strandenger av internasjonal verneverdi.
- Såta - Spornes som har strandenger av nasjonal verneverdi.
- Tromlingene som har strandenger av nasjonal verneverdi.
- Lakseberget på Merdø som har strandenger av nasjonal verneverdi.
- Hoveodden, fra bukta ved Hove Camping til Såta som har strandenger av lokal verneverdi. Lav verneverdi skyldes bl.a. stor slitasje.

Siden 2005 er det kommet nye kriterier for kategorisering og verdisetting av strandenger. Kjell Magne Olsen i Biofokus har oppdrag for Fylkesmannen med å foreta ny havstrandkartlegging på Tromøya, Tromlingene, Merdø og Gjessøya. Oppdraget er å kartfeste strandengene nøyaktig og klassifisere dem etter det nye kriteriesettet. Oppdraget ble påbegynt i 2011. Feltarbeidet ventes å fortsette sommersesongen 2012.

2.4.6 Karplanter

Det er registrert en rik og variert flora i landskapsvernområdet unntatt på strekninger med grov rullsteinsstrand som øst for Bjellandstrand mot Botstangen ved Blåmannen, og på utsiden av Markopp og Såta. I bakkant av rullesteinsbeltet finnes det kratt av slåpetorn, villapal, krossved, bjørnebær, vivendel, forskjellige arter av hagtorn og villrose o.a. Flere arter er rødlistede. I tillegg til arter nevnt under bl.a. kap. 2.4.5 fremheves her gaffelurt som finnes på Gjessøya og ved kanonstillingen vest for campingplassen på Hove. Stivt havfruegras finnes på NNØ siden av Botnetjern. Både gaffelurt og stivt havfruegras er rødlistet som *sterkt truet* (EN).

På Merdø er det forekomster av mange forvillede og gjenstående hageplanter som bl.a. ekte kaprifol og såpeurt. Under krigen ble det dyrket såpeurt som ble brukt i såpeproduksjon sammen med tang til B-såpe. Landøyda er en art som har blitt stående igjen etter tidligere åkerdrift. Over hele Merdø finnes kratt av bl.a. berberis, bergflette og rips bl.a. Ved sjøen vokser strandmelde, strandkål og strandkvann.

Figur 27: Stivt havfruegras. Foto: Kjell Magne Olsen

Figur 28: Fagerrogn. Bård Bredesen

På Merdø finnes også den foreløpig eneste sikre forekomsten av fagerrogn (*Sorbus meinichii*) i Aust-Agder. Den er funnet i artsrike blandingskratt innenfor rullsteinsstrendene på den østlige delen av øya innen for Raet Ivo. Den antas å være spredd med frø fra en hage i området, men den kan også være kommet med fugl over Skagerrak. I samme området finnes også et større eksemplar av breiasal (*Sorbus latifolia*).

Sopp og lav

På Jerkholmen er det et stort mangfold av rødlistede markboende sopp som er knyttet til beitemark. Etter skjøtselen som er foretatt, vil den videre forekomsten av disse bli fulgt med interesse. På Jerkholmen er det registrert brunengvokssopp, praktrodskivesopp, melrodskivesopp, rosagrå grynmusserong og lillagrå rødskivesopp som alle er rødlistet i kategori sårbar (VU). I tillegg finnes rødskivevokssopp som er rødlistet som nær truet (NT). Edeltjærkjuke som finnes ved Botne er rødlistet som sterkt truet (EN). Russelærvokssopp som finnes på strandeng på Spornes og lutvokssopp som finnes på Botstangen, er begge rødlistet som nær truet (NT).

Figur 29: Rødskivevokssopp. Foto: Sigve Reiso

2.5 Dyrelivet

2.5.1 Fugler

Verneområdene representerer svært viktige hekkeområder og trekkfugllokaliteter for en rekke arter hvorav flere inngår i Norsk rødliste. Temaet fugler og bevaring av livsmiljøet for fugler inngår i verneformålet for alle de tre verneområdene. Emnet fugler er derfor mer inngående beskrevet enn andre tema i forvaltningsplanen. Dokumentasjonen på arter og svingninger i forekomstene over tid baseres i stor grad på tellinger som foretas av Norsk Ornitologisk Forening (NOF) avd. Aust-Agder. De har siden 1980 foretatt årlige tellinger av fugl i sjøfuglreservatene i fylket inkl. Store Torungen nr og i et referanseområde som delvis omfatter øyer og sjøarealer innenfor Raet Ivo. I tillegg er det over en 30-årsperiode foretatt systematiske totaltellingene i 1975, 1994-95 og senest i 2007. For Tromlingene finnes det ingen tidsserier basert på systematiske tellinger gjennom NOF, men sporadiske observasjoner foretatt av ornitologer. Både ved de årlige tellingene og totaltellingene er samtlige voksne sjøfugler telt opp. Ved totaltellingen i 2007 ble det registrert totalt i fylket 25464 sjøfugl mot 21846 i 1994-95.

Tromlingene er sannsynligvis den lokaliteten i Aust-Agder som har størst artspotensiale når en tar med arter som tilfeldig gjester området. Potensialet antas å være mye større enn de 106 artene som er registrert. Øya ligger helt ut mot havet, og det er kort avstand over til Skagen som er en viktig ledelinje særlig på nordgående trekk. Tromlingene har en variert naturtypesammensetning som treffer preferansene godt til et bredt spekter av trekkende fugler. Næringsrike gruntvannsområder gir god næringstilgang for dykkende ender, lommer, skarv og terner, og mudderbukter og tangvoller er særlig viktige for rastende vadefugler. På Tromlingene er det også åpne grassletter som gir gode rasteforhold for ulike piplerker, trostearter og for eksempel storspove og småspove. Buskvegetasjonen gir le og skjul for arter som tornirisker, bergirisker o.a.

På bakgrunn av NOFs registreringer senest i 2011 ser det ut til at makrellterne og fiskemåke som har hatt kolonier i Raet Ivo i en årrekke, er de artene som er i størst tilbakegang. Makrellterne har gått tilbake med 23 % siden 1975 og 9 % fra 1994-95. Verst er situasjonen for fiskemåke der reduksjonen er 59 % og 26 % for de samme periodene. Matmangel og predasjon av mink peker seg ut som to sannsynlige hovedårsaker. Begge artene er rødlistet. Makrellterne er vurdert til å være *sårbar* (VU), mens fiskemåke er *nær truet* (NT).

I størst fremgang er grågås og storskarv med underarten mellomskarv. Store Torungen nr er sannsynligvis den øya i Aust-Agder hvor det hekker flest grågås. Antall storskarvhekkinger der stiger år for år. Mellomskarv hekker bl.a. på Skurvene. Hvitkinngås og svartbak er også i fremgang. Hvitkinngås er relativt ny som hekkefugl i Aust-Agder og er registrert på Store Torungen.

Situasjonen for hettemåke, rødlistet som nær truet (NT), ser ut til å være positiv. Hekkekoloniene flytter mye på seg, og arten foretrekker innskjærgården som Merdø, Hove-Hovekilen og langs hele yttersiden av Tromøya og på Tromlingene. Både Lille Torungen og Store Torungen med Skurvene har store kolonier av «stormåkene» som gråmåke og sildemåke. Gravand vurderes til å være i en utsatt, men stabil situasjon i Aust-Agder. Sandlo er spesielt interessant siden alle de fem kjente hekke-lokalitetene langs Aust-Agderkysten ligger innenfor Raet Ivo.

Jerkholmen ytterst i Sømskilen, er den nest beste trekkfugl-lokaliteten i området. Mange andefugler hekker i Sømskilen. Den er oppholdssted for store mengder andefugler særlig i dårlig vær og fungerer som nødhavn for mange arter. Tornirisk, rødlistet som *nær truet* (NT), sanglerke, og piplerker er typiske arter for Jerkholmen. Stær også rødlistet som *nær truet* (NT), opptrer i store flokker av ungfugl på ettersommeren og på høsten. Jerkholmen er også fylkets sikreste kjente lokalitet for å se jordugle på høst- og vårtrekket.

Merdø er ei interessant øy i fuglesammenheng med uvanlig mange arter av småfugl som for eksempel svartrødstjert. Årlig synger det flere individer av nattergal der. Nattergalen er rødlistet som *nær truet* (NT).

Prosjektet «Ilanddrevne sjøfugler i Aust-Agder» har foregått i regi av Norsk Ornitologisk Forening (NOF) avd. Aust-Agder siden 1983. Hovedformålet er å samle bakgrunnsmateriale slik at en har tall fra normale vintre å sammenligne med dersom en større oljekatastrofe skulle inntreffe. Det telles ilanddrevne sjøfugl langs en seks km strekning på Tromøyas ytterside med seks tellinger pr. sesong. For de to siste vintrene, 2009-2010 og 2010-2011 var funnene meget lave. Dødsårsaken kunne ikke relateres til olje for noen av dem. Det ble funnet henholdsvis syv og fem fugler mot langt flere tidligere år, over 80 fugler i 2001.

Figur 30: Hvitkinngås, Store Torungen 2011. Foto: SNO v/Arild Pfaff

Figur 31: Sandlo. Foto: Rune Skåland

2.5.2 Pattedyr

Elg, rådyr, hare, grevling og mink er blant de vanligste artene av pattedyr i landskapsvernområdet. Det synes å være mye mink mange steder i verneområdene bortsett fra i Tromlingene nr hvor den tidligere har vært observert jevnlig. Det finnes varierende bestand av smågnagere på de store graskledde øyene som på Tromlingene og Jerkholmen. Flaggermus opptrer også i området, og det antas at det dreier seg om flere arter. Grevling yngler i Raet Ivo. Tidligere fantes piggsvin og rødrev i området, men det er uvisst om disse artene er der nå.

2.5.3 Sommerfugler og insekter

Det finnes en rekke sommerfuglarter i Raet lvo. I Insekt-Nytt nr. 3 2003 årg. 28 beskriver Alf Bakke og Sigurd Andreas Bakke mangfoldet av sommerfugler på Tromøy-raet utenfor Arendal. I forbindelse med arbeidet med forvaltningsplanen opplyser Sigurd Andreas Bakke at det i 2011 ble det registrert 1486 arter på Tromøya i Raet lvo. Det er en økning på 114 fra 2003. Det er det høyeste antall sommerfuglarter som er funnet innenfor et begrenset område i Norge hvorav flere er blant de mest sjeldne i landet. På Bjelland ble det registrert 1378 arter hvorav er 124 rødlistede. Seks arter er kun registrert på denne lokaliteten i Norge hvorav de fleste lever på hagtorn og slåpetorn. Det er derfor av stor betydning å bevare krattsamfunn av selje, rose, hagtorn og slåpetorn som er viktige biotoper for en rekke sommerfuglarter, jf. figur 15.

På tørrengene på Bjellandstrand og Spornes og andre kystnære steder lever en del sjeldne rødlistearter på for eksempel tiriltunge og knoppurt. I kantonene, tørrbakkene på den tidligere skytebanen på Spornes blir det varmt og urtene trives. Det gir en positiv effekt på mange sommerfugler, men tørrengene der er også utsatt for bilkjøring og campingaktivitet. Her finnes rødlistearter på hårsveve og rødknapp. På strandengvegetasjonen lever bl.a. flere rødlistearter som kvannpraktvikler på strandkvann og sumpflatvikler på mjøduert. På myra mellom parkeringsplassen på Spornes og hyttebebyggelsen mot øst bak lever den sjeldne rødlistearten sumpnebbmott. Forekomsten er avhengig av at myra ikke dreneres ytterligere.

Det er flere rødlistearter knyttet til sump ved bl.a. Botnetjern. Der er det gjort funn av sivfly, piggnoppørørfly og sumpgressfly som er blant de sjeldneste i området.

Figur 32: Sivfly (*Coenobia rufa*). Disse tre sterkt truede artene (figur 32-34) er registrert i Raet landskapsvernområde.
Foto: Vladimir Kononenko for Naturhistorisk museum

Figur 33: Sterkt truet piggnoppørørfly (*Globia sparganii*).
Foto: Vladimir Kononenko for Naturhistorisk museum

Figur 34: Sterkt truet sumpgressfly (*Mythimna pudorina*).
Foto: Vladimir Kononenko for Naturhistorisk museum

2.5.4 Amfibier og reptiler

Det er kun små arealer med åpent ferskvann i verneområdene i form av spredte små dammer slik at forholdene for amfibier og krypdyr ikke er optimale. På utsiden av Merdø og Tromøya finner vi helt i strandkanten lokaliteter med småsalamander. Her skylles inn betydelige mengder saltvann på uværsdager hvilket en ikke skulle forvente at ømfintlige amfibier skulle tåle. Padde er registrert, men det er ukjent om frosk er observert. Av krypdyr er slettsnok observert. Arter som hoggorm, stålorm og buorm er forventet å finnes i verneområdene.

2.5.5 Invertebrater

Av registrerte rødlistede invertebrater (hvivelløse dyr) i området er mørk knøttsnegl i Botnetjern. Den er rødlistet som nær truet (NT). Videre er to arter råtevedbiller og hornnettege registrert ved Bjelland og mørk messingblomstflue ved Bjellandstranda.

Figur 35: Ålegras. Foto: Frank Johannesen

Alle er rødlistearter. Hornnettege og mørk messingblomstflue er rødlistede som henholdsvis nær truet (NT) og sterkt truet (EN). Marine invertebrater, jf. marint dyreliv, kap. 2.6.2.

2.5.6 Fisk

I Botnetjern ble det registrert ål i 1992. Ålen er nå totalfredet. Den er rødlistet i kategori kritisk truet (CR). Det er ikke kjent ut fra dokumentasjon om det fremdeles finnes ål i Botnetjern.

2.6 Livet i havet

Verneområdene består i alt vesentlig av sjøareal med et meget variert og rikt marint liv. Raet lvo består av ca. 85 % sjøareal.

2.6.1 Marint planteliv

Tareskogen danner et viktig vegetasjonsbelte på «ryggen» av Raet i 7 til 20 meters dyp. Den har en grunnleggende betydning for plante- og dyrelivet i skjærgården. Tareskogen er en rik produsent av næringsorganismer og gir skjul for småfisk. Tareskogen i verneområdene er ikke like høyreist som på andre deler av norskekysten. Tareskog er generelt i tilbakegang og truet av grumsete vann.

Forekomster av ålegras langs kysten er viktige oppvekst- og leveområder for fisk og skaldyr, blant annet for kysttorsken. På sandstranden på Bjelland kan en ut fra i landdrevet materiale, studere ulike marine arter som lever i havet utenfor. Vanlige arter er ålegras, sukkertare, sagtang, fingertare, grisetang og blæretang.

2.6.2 Marint dyreliv

I de kystnære dypvannsbassengene utenfor bl.a. Tromøya er det viktige gyteplasser for ulike arter fisk som torsk, lyr, hvitting, kolje og flatfisk m.v. Gruntvannsområdene i Sømskilen og Hovekilen regnes som svært viktige oppvekststeder for både marine yngel og viktige beiteplasser for bl.a. sjørøret. Her finnes også østers og blåskjell. Studier av torskens bevegelsesmønstre tyder på at den veksler mellom å bruke dype bassenger om dagen og så bevege seg inn på gruntvannsområder for å beite om natten. Ålegrasengene langs innsiden av Jerkholmen er slike gruntvannsområder. Mengden stor torsk har gått tilbake, men antall fisk holder seg bra i området, jf. kap. 3.5.1

Siden 2008 har fiskerimyndighetene innført en rekke nye tiltak for å styrke hummerbestanden langs kysten. Høsten 2006 etablerte Fiskeri- og kystdepartementet fire bevaringsområder for hummer på Skagerakkysten. Ett av disse bevaringsområdene ligger i Flødevigen og strekker seg delvis inn i Raet lvo, jf. kart side 36. Marine bevaringsområder (Marine Protected Areas - MPA) kan ha ulike grader av restriksjoner på fiske, alt fra begrensninger i bruken av enkelte redskaper til totalforbud mot uttak av levende marine ressurser. I bevaringsområdene for hummer er det kun tillatt å fiske med håndsnøre, juksa og dorg, dvs. redskaper som er uegnet for å fange hummer. Målet er å få kunnskap om hvordan fisket i et bestemt område påvirker hummerbestanden og i hvilken grad bevaringsområder er egnet som virkemiddel i forvaltningen av hummerbestanden. På strekningen fra Hove til østpynten av Tromøya er det gode forekomster av leppefisk. Uten at noen faste forekomster er kjent, er sjøpattedyr som hval og sel innom området fra tid til annen. Av sel er det mest steinkobbe som opptrer i området, bl.a. ved Jerkholmen. Grindhval observeres en sjelden gang, mens den lille hvalarten nise oftere blir registrert i området.

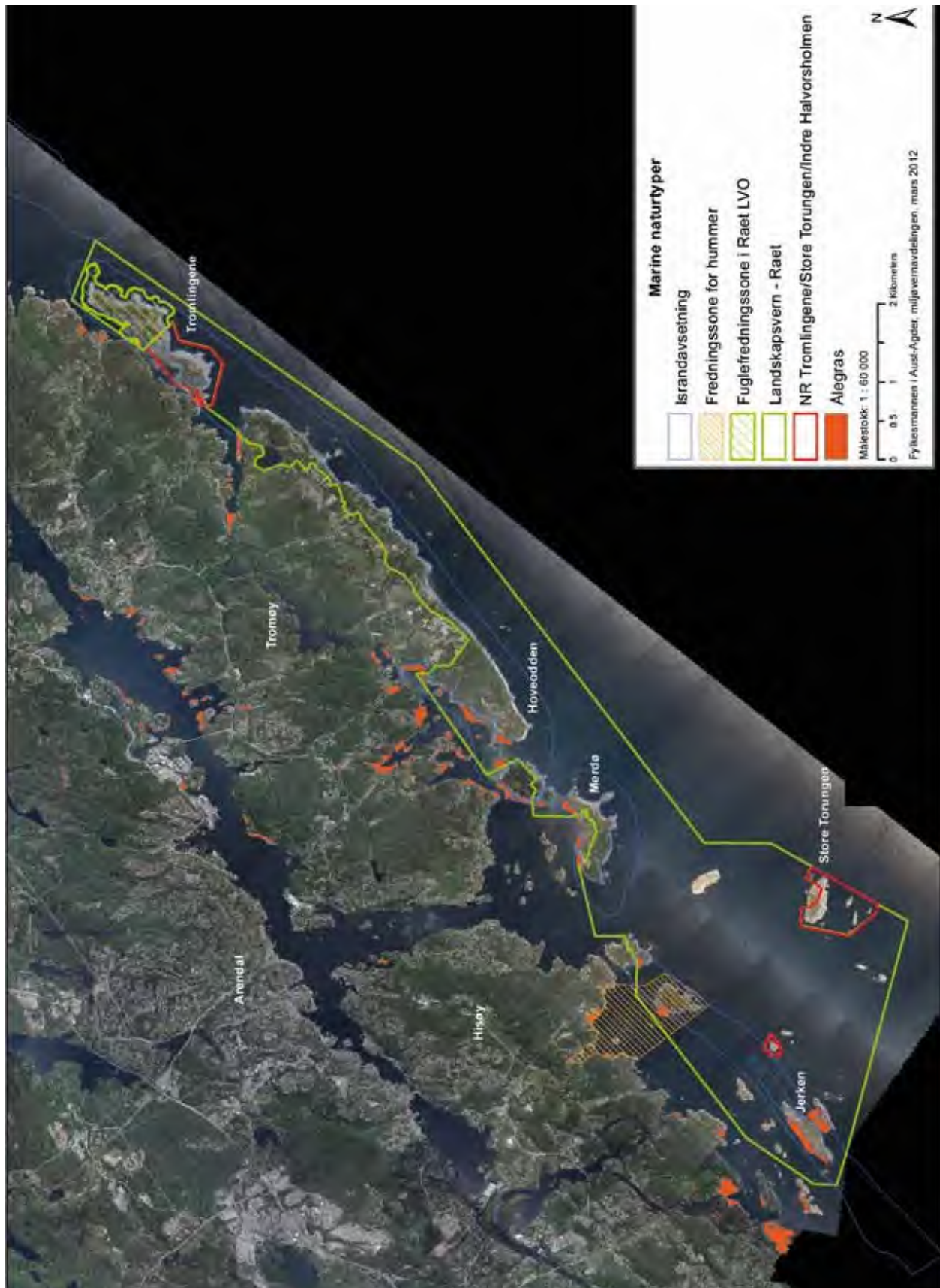
Marine invertebrater

Hovekilen er et gruntvannsområde med finmateriale på bunnen og rike skjellbanker. Utenfor Hove camping er det registrert vanlig sandskjell og flatøsters. Begge arter er rødlistede henholdsvis i kategori sårbar (VU) og sterkt truet (EN).

2.7 Kulturminner – kulturlandskap

Automatisk fredete kulturminner eller *vedtaksfredete kulturminner*, er beskrevet under kapittel 2.2.2 ovenfor.

2: OMRÅDEBESKRIVELSE

Kart 2: Oversikt over ålegraslokalitetene i Raet landskapsvernområde med hummerfredningsområde.

2.7.1 Kulturminner – stedsnavn

Navnet Tromøy kommer av grunnordet «Thruma» som muligens stammer fra «thramer» som betyr rand eller kant, en kant som stiger frem av havet. Tromlingene kan da bety «Små-tromøyene». «Hove» som stedsnavn tyder på at det har vært et gammelt gudehov her fra hedensk tid. Når det gjelder stedsnavnet «Markopp», har det en spesiell forklaring. (Johan A. Wikander pers. medd.) bekrefter at ordet «Markopp» egentlig er en forvrenging av «Marikov» som det het tidligere og som også er stedsnavn andre steder i Norge. Det fremgår av hans bok «Gamle havner ved Grimstad» at navnet opprinnelig var «Maria-kove» og går tilbake til katolsk tid. Ordet kove var et lite kapell eller sælehus, og «Marikov» var et kapell eller sælehus viet til Jomfru Maria. Stedsnavnet er egentlig Marikov og Marikovskjærene.

2.7.2 Jordbrukets kulturlandskap

Området er preget av menneskers bruk gjennom lange tider. Det antas at det har vært bosetting på Raet siden steinalderen, og at det har levd folk og dyrket jord eksempelvis i Hoveområdet fra ca. 4000-3000 år f. Kr. Hove er blant de eldste gårdene i området og kjent fra 1593. Teigblanding var vanlig her som ellers i landet. Først etter utskiftningen på midten av 1800-tallet fikk hver eiendom sammenhengende areal.

Arealene på hele Tromlingene representerer et historisk natur- og kulturlandskap med einerbakker og gravrøyser som fra gammelt av har vært et beitelandskap. Beiting med sau har vært det tradisjonelle beitemønsteret med dyr fra gårdene på Alve. Tidligere var landskapet mer åpent både på Tromøya, Merdø, Tromlingene og Jerkholmen.

Utmarka kunne ofte få et «hagepreg», og på eldre fotografier kan en få inntrykk av hvor åpent landskapet var eksempelvis rundt Tromøy kirke. Nedtrapping av husdyrholdet har ført til en tiltagende gjengroing av utmarka. «Museumsjordet» på Merdø som grenser inntil landskapsvernområdet, er et typisk eksempel på at gjengroing er et stadig tilbakevendende problem på arealer som har gått ut av aktiv drift.

Steingjerder er kulturminner som kan være svært gamle. De var viktige markeringer av eiendomsgrenser, inngjerdinger for å unngå at beitedyr kom inn på dyrket mark og markeringer av gamle veier og passasjer bl.a. Dette mønsteret preger fortsatt kulturlandskapet slik vi opplever det mange steder på Tromøya bl.a. steingjerdene rundt arealer for dagens jordbruksdrift. På Merdø og Store Torungen kan en følge steingjerdene som spor

Figur 37: Steingjerde på yttersiden av Tromøya. Foto: Karin Guttormsen

etter tidligere tiders driftsforhold. På fyrstasjonene står de som inngjerdinger av de små arealene som ble dyrket eller gjerdet inne som hager. Enkelte steder er steingjerdene falt mer eller mindre sammen eller er overgrodd. På Merdø og Store Torungen er det foretatt enkelte utbedringer. Rundt mange av hyttene på Tromøya, er det satt opp steingjerder av nyere dato som markerer eiendomsgrenser eller passasjer forbi privat sone.

2.7.3 Marine kulturminner

I forvaltningsområdet finnes det en rekke kulturminner under vann knyttet til den intensive seilskutetrafikken på 17-1900 tallet, bl.a. flere registrerte skipsvrak. I skyggen av den internasjonale seilskutetrafikken vokste det frem uthavnssamfunn som i hovedsak livnærte seg på seilskutenes behov for service av ulik art. Losing, reparasjoner og vedlikehold av skip og rigg, bunkring og skjenking ble tilbudt i uthavnene. Både Havsøya og Merdø var sentrale baser for losens virksomhet, men Merdø var den viktigste uthavnen i distriktet. På Merdø står fremdeles loshytta som ble brukt for utkikk etter skip, mens på Havsøya står en ringmur av naturstein som ble brukt av losene. På Merdø finner vi også kompassrosa som er hugget inn i fjellet, og det finnes mange fortøyningsringer og sjømerker. «Gravene» var en gammel kirkegård for sjøfarende. I sjøen ligger vrak, ballast, sunken last og ulike typer brekkasje og søppel kastet fra båtene.

2: OMRÅDEBESKRIVELSE

Plasseringen av de historiske uthavnene er knyttet til topografiske forhold som en beskyttet havn. I slike naturlige havner er det stort potensiale for å finne spor etter eldre aktivitet fra jernalder og middelalder. I henhold til kulturminneloven er alle båter, skipsskrog, tilbehør, last og annet som har vært ombord, eller deler av slike ting som er eldre enn 100 år, fredet. Alle inngrep som berører havbunnen må meldes til forvaltningsmyndigheten som er Norsk Maritimt museum. Mange registreringer er kartfestet i kulturminnedatabasen Askeladden. Fyrstasjonene på Lille – og Store Torungen er nærmere beskrevet i kapittel 2.2.2.

2.7.4 Krigsminner, militærhistoriske landskapselementer

Hove Leir ble anlagt av den tyske okkupasjonsmakten under 2. verdenskrig. Det ble anlagt en rekke militære anlegg langs hele utsiden av Tromøy. I området som omfattes av Raet lvo fra Hove til Botstangen, er det ennå godt synlige rester etter bl.a. kanonstillinger, skyttergraver, grunnmurer etter bygninger og kommandoposten på Såta.

*Figur 38: «Såta». Huset på Såta ble bygd av okkupasjonsmakten under krigen, i dag klubbhus for NOF avd. Aust-Agder.
Foto: SNO v/Arild Pfaff*

Hove Leir var okkupasjonsmaktens hovedkvarter for divisjonen som forsvarte Sør Norge. Der var også en treningsskole i luftvernartilleri, «Feldflakschule» som drev med skyteøvelser. I 1944 ble det strengt hemmelige «Luftnachrichtenregiment 251» som var et luftvarslingssystem langs kysten fra Frankrike til Nordkapp, flyttet til Hove. Informasjonen er hentet fra video på hjemmesiden til Hove Leirsenter.

På Hove skal det ha vært tre radarer, en kommunikasjonsbunker og antagelig fire luftvernkanoner og luftvernskole fra 1941 til 1944. På flaten nedenfor Tromøy kirke er det terrengformasjoner som vitner om anlegg for skyteøvelser. På det flate arealet nærmest sjøen skal det ha vært planer om at fly skulle kunne lande.

Etter som tiden går, begynner restene i terrenget etter 2. verdenskrig å få en historisk interesse for yngre generasjoner. Kunnskap om hva som hendte lokalt er også viktig. Det som står igjen av fysiske innretninger i terrenget er en del av dokumentasjonen. I forbindelse med arbeidet med forvaltningsplanen har det vært kontakt med «Nasjonale Festningsverk» etter henvisning fra Forsvarsmuseet. Det har vært av interesse å få opplysninger om krigsminnene i Hoveområdet og ellers på

Tromøya. Spørsmålet var å få brakt på det rene hva som finnes av registreringer og hvilken verdivurdering som er foretatt i forhold til bevaring for ettertiden.

Christian Borhaven ved «Nasjonale Festningsverk» opplyser at krigsminnene i Arendal er av lokal interesse og inngår ikke i den nasjonale verneplanen for krigsminner fra 2. verdenskrig. Den verneplanen omfatter kun noen utvalgte anlegg i et nasjonalt perspektiv. Ifølge Borhaven er situasjonen slik at krigsminnene ikke er i forsvarrets eller den norske stats eie. Tyskerne beslagla privat eiendom og bygde sine anlegg. Etter krigens slutt ble det et erstatningsoppgjør og tilbakeføring av arealer til berørte grunneiere. Etter krigen kjøpte eller leide det norske forsvarret de anleggene som de hadde bruk for, herunder Hove Leir.

Ifølge Borhaven vil krigsminnene fremover bli sikret, men ikke bevart utover det. De vil gradvis forfalle. Siden utsprengte terenginngrep eller løpegraver i naturlige fjellsprekker vil bestå, vil mange krigsminner her ikke forsvinne. Det er imidlertid et ansvar for fylkeskommunen og kommunen å ta stilling til hvilken formell status lokale krigsminner fra 2. verdenskrig skal ha som fremtidige kulturminner.

I Tromøy Årbok nr. 2 2004-2005 står det to informative artikler om situasjonen på Tromøy under 2. verdenskrig. Den ene er om beslagleggelse av eiendom: «Utskrift av rettsbok 1941 for Nedenes Herredsrett - skjønn Tromøy-eiendommer» og den andre: «Engelsk etterretning om tyske befestninger på Tromøy».

På Lille Torungen ble det i 1988 reist et minnesmerke over de seks som ble drept da et alliert jagerfly ble skutt ned av tyskerne 25. februar 1945. Det var en engelskmann og fem kanadiere. Flyet ble skutt ned like ved Torungene.

Figur 39: Minneplate på Lille Torungen over de som omkom i det allierte flyet som ble skutt ned. Foto: Karin Guttormsen

Badeliv ved Hove-brygga. Foto: Karin Guttormsen

I verneområdene er det mange ulike brukerinteresser knyttet til primærnæringer, friluftsliv, bebyggelse og infrastruktur, festivaler, informasjon, forskning og kunnskapsformidling.

3 BRUKERINTERESSER

3.1 Primærnæringer, jordbruk, skogbruk, husdyrbeiting og fiske

3.1.1 Jordbruk

Det er ca. 30 daa fulldyrket mark innenfor Raet lvo som tilhører gårder på Tromøya. Jordbruksarealene har selvdrenerende, lett dyrket jord som gir gode forhold for tidlig produksjon. I Arendal kommunes verdisetning av dyrket mark kommer disse jordene i kategori *svært viktig* og *viktig* og er av landets beste dyrkingsjord for grønnsaker. Arealene dyrkes intensivt, og grønnsakdyrking er den viktigste produksjonsformen. Siden 2005 er noe av arealet tatt i bruk som innmarksbeite.

Tidligere var det vanlig å hente tang i fjæra til gjødsling av jordene. De forskjellige gårdene hadde sine plasser, og det var opparbeidede kjerreveger ned til sjøen. Denne formen for gjødsling er nærmest opphørt, men de gamle rettighetene til å hente tang og bruke de gamle veiene til sjøen, kan fortsatt brukes som i «gamle dager». Dette er nærmere utdypet i kapittel 5, retningslinjer.

Figur 40: Bjelland, gulrothøsting 2011. Foto: Karin Guttormsen

3.1.2 Skogbruk

Skogbruk som næring drives i Botneskogen på privat eiendom. Forskriften for Raet lvo åpner for det innenfor retningslinjer som fastsettes i forvaltningsplan. Geografisk avgrensning av hva som omfattes av «Botneskogen» og rammene for skogbruksaktivitetene, fremgår av forvaltningsplanen fra 2005.

3: BRUKERINTERESSER

«Botneskogen» i denne sammenheng omfatter tre eiendommer. På en av eiendommene er det siden 2005 tatt ut ca. 400 m³ av gran og furu med en skurandel på 60 %. Hogsten gjelder to felt på til sammen 12 da. I etterkant er det plantet gran, men det satses på supplering ved selvsåing både av gran og furu.

3.1.3 Beiting

Beiting i utmark innenfor verneområdene foregår i dag på Tromlingene, Jerkholmen og Store Torungen.

Figur 41: Sau på godt beite på Jerkholmen. Foto: Karin Guttormsen

Det er gårdene på Alve som har beiterettighetene på Tromlingene. I 2011 beitet det 30 sauer på Tromlingene. Det er en reduksjon fra tidligere år. Det er kjent at det var svært lite vegetasjon på Tromlingene for ca. 100 år siden, trolig på grunn av stort beitetrykk. Det er kjent at grunneiere om våren gikk over arealene og trakk opp småplanter av einer før dyra slapp til. Til ettertanke kan en fundere over at det heter «Melkevollen» på sletta der det er lettest atkomst fra Skarestrand. Uten dokumentasjon på sammenhengen, kan en se for seg at også kyr har beitet på øya tidligere, og at de ble melket på «Melkevollen». Videre interesse for å ha dyr på beite vil være avhengig av videre ryddetiltak av einer for å øke grasarealene ytterligere. Sauene finner vann ved å drikke i de vannhullene som er på øya og sjøvann.

Beiterettighetene på Jerkholmen tilhører gårder på Nedenes. I 2011 beitet det 26 sauer og 13 lam der. Det er noen flere enn i 2010, mens det i tidligere tider beitet 80-100 sauer der, (Roy Vidar Svendsen, pers. medd.). Etter avsluttet rydding av einer og annen vegetasjon i 2008-2009, viser gjenveksten av gras en god utvikling. De første dyra slippes allerede i begynnelsen av april. Da eter de også de små spirene av einer og holder ny gjengro-

ing nede. Hvorvidt beitetrykket kan og bør økes, vil avhenge av videre reetablering av gras. Foreløpig synes beitetrykket å være passe. Grasveksten og beitegrunnlaget gjennom en sesong på ca. 6 mnd, er avhengig av nok nedbør. I somre med mindre nedbør synes grasdekket å være tørkeutsatt.

I den nedbørrike sommeren 2011 var det godt med beite hele sesongen. Sauene finner vann å drikke i vannhullene på øya og sjøvann. På grunn av utløpet fra Nidelva er sjøvannet ikke er så salt ved Jerkholmen.

På Store Torungen beitet det i 2011 12 sauer av rasen villsau, 11 søyer og 1 vær. Fyrforvalter Knut Mørland har holdt sau der siden i 2005 og har erfaring for at både rasen og antall dyr passer godt i forhold til beitegrunnlaget. Villsau klippes ikke, dyra går ute hele året og de lammer fritt ute. Vinteren klarer de bra, men de får noe ekstra fôr når bakken er isete og før lamming. De eter også tang, i mindre grad einer. De drikker sjøvann eller vann fra oppkommer på øya, jf. figur 47.

3.1.4 Fiske

Antall yrkesfiskere i Arendal kommune er redusert og antall medlemmer i Arendal Fiskerlag har gått ned med 30 % i de senere år. I dag er det 3-4 yrkesfiskere som fisker innenfor verneområdene.

Det foregår flere typer kommersielt fiske. Det er noen viktige trålfelt for kreps og reke som nyttes jevnlig av 2-3 båter i vintermånedene og om sommeren. Teinefiske etter hummer og krabbe har lange tradisjoner samt fiske etter ål. Fiske etter ål er nå forbudt, og fra 2010 gjelder forbudet også for yrkesfiskere. Ål er rødlistet som kritisk truet, (CR) i Norsk rødliste fra 2010. I forhold til fiske etter krepsdyr, er det krabbefiske som er dominerende. Bestanden av hummer har naturlige svingninger over tid. Det har vært en oppgang de siste 5-7 årene, og yrkesfisker Håkon Gundersen mener at de naturlige svingningene sammen med reguleringene som kom i 2008, har ført til en bedret hummerbestand. Reguleringsbestemmelsen om utkast av hummer med utrogn er sammen med begrenset fangsttid og antall teiner, er sannsynligvis det som gir størst effekt.

Fiske etter leppefisk har stor økonomisk betydning for de som har spesialisert seg på det. Leppefisk tas på grunt vann fra 1 til 10 m dyp. Innenfor verneområdene er det strekningen fra Hove til østpynten av Tromøya som har særlig Interesse. Bestanden av makrell i Skagerrak har økt betydelig, men på grunn av reguleringer og vanskelige omsetningsforhold lokalt, har dette fisket mindre kommersiell betydning nå enn tidligere.

3.2 Friluftsliv og informasjon

3.2.1 Friluftsliv/rekreasjon

Alle de tre verneområdene har stor interesse for allment friluftsliv og naturopplevelse. De ligger i kort avstand fra Arendal sentrum og nås både via sjøveien og over land. Det er imidlertid ikke tilgjengelig statistikk over antall mennesker som besøker områdene utenom for de enkelte arrangementene på Hove og besøkende på Hove Camping. På godværsdager om sommeren er det mange fritidsbåter på Merdø, Gjessøya, Ærøya, Havsøya og Lille Torungen. En del drar også til Store Torungen som ligger lengst ut. Utfart til Tromlingene er også populært, jf. kap. 4.1.14 med hensyn til renovasjon.

På fastlandet er det på hele yttersiden av Tromøya muligheter for flotte naturopplevelser knyttet til naturfenomener som rullesteinsbeltene, forrevne svaberg og frodig vegetasjon i uvanlige former. Folk kjører for eksempel ut til parkeringsplassen på Spornes eller andre steder for å se havet i uvær eller i solskimring. Flere områder har status som «sikrede friluftslivområder», jf. kap. 2.2.3.

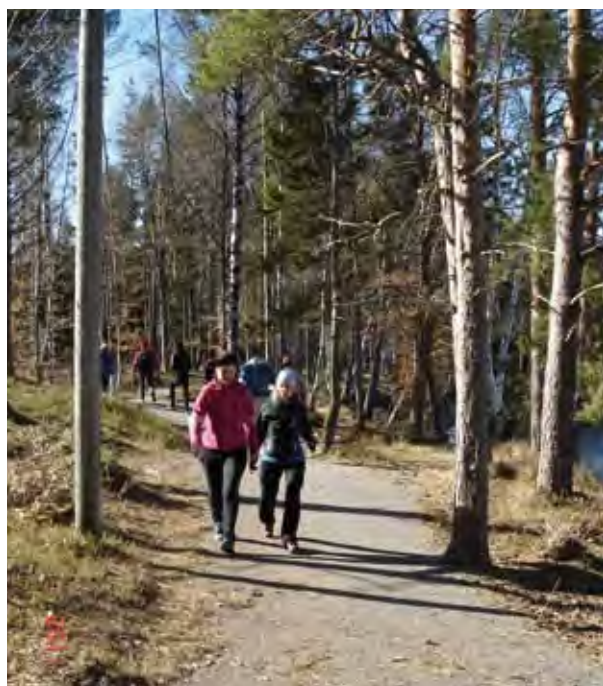
Hove og Spornes er de mest brukte friluftslivsområdene i Arendal kommune året i gjennom. Områdene benyttes flittig av kommunens befolkning, men også av besøkende fra andre kommuner, ferierende i området og av de som deltar på leirarrangementer i Hove Leirsenter o.a. Utbygging av flere store boligprosjekter som ligger inne i gjeldende kommuneplan for Arendal, vil sannsynligvis føre til enda større bruk av områdene. Folk bruker områdene som utfluktsmål for å gå på tur, enten på dagstur med evt. grilling eller for en kortere tur på ettermiddagen i uka. Spesielt på Hove ser en folk som jogger og trener, spaserer evt. med barnevogn eller lufter hunden. Folk med funksjonsnedsettelse kommer lett til det meste på Hove. Det er opparbeidet et rundløpesystem bestående av «Kyststien» og «Folkestien» som har stor kapasitet. Stienes bredde, stigning og markdekke gjør at det er få begrensninger på tilgjengeligheten. Stiene østover fra Hove følger rullesteinsformasjonene forbi Spornes. Disse stiene er veldig mye brukt. «Blindestien» på Hove er i dag avviklet på grunn av for liten bruk og uavklarte ansvarsforhold for vedlikehold.

Figur 42: Spornes er en populær badestrand. I bakgrunnen det tidligere steinbruddet som er fylt igjen. Foto: Karin Guttormsen

Figur 43: Kyststien brukes mye hele året. Foto: Karin Guttormsen

Stranden på Spornes er et populært utfartssted hele året. Sanden kommer og går avhengig av vind- og strømforhold. Det er lett atkomst og parkering med bil, men stien ned til stranden fra parkeringsplassen er ikke lett å gå for alle. På sandstrendene mot Hovekilen er det et yrende badeliv i sommerhalvåret. Hovekilen er langgrunn, ligger for det meste lunt til for vinden og har meget gode solforhold særlig på ettermiddagen. Det er en egen strand tilrettelagt for funksjonshemmede. Denne er lett tilgjengelig med kjøremulighet helt frem til «Strandhuset».

Å sykle på stiene i terrenget på Hove er det mange som holder på med. Riding er en annen aktivitet som utøves i Hoveområdet. Ridestien som var planlagt gjennomført etter for-

3: BRUKERINTERESSER

Kart 3: Stier og løyper på Hoveodden.

valtningsplanen fra 2005, er under opparbeidelse etter en noe justert trasé i forhold til 2005 planen. På vintre med brukbare snøforhold er det også noen som tar skiene fatt på Hove. I den snørike vinteren 2010-2011 ble det gitt tillatelse til oppkjøring av skiløype på Hove.

3.2.2 Organiserte aktiviteter - sport og mosjon

Arrangementer av organiserte aktiviteter knyttet til sport og mosjon, blir ofte lagt til Hoveområdet. Omgivelsene er naturskjønne, og arealene både på sjø og land egner seg godt for mange øvelser som også har et folkehelseperspektiv. Eksempelvis nevnes «Hove Tri» som er et triathlonarrangement for alle, både mosjonister og konkurranseutøvere. Triathlon består av tre øvelser som gjennomføres uten pause mellom øvelsene og med kontinuerlig tidtaking. Det svømmes i Hovekilen, løpes i Hoveskogen, d.v.s. innenfor Raet lvo, mens syklingen foregår i løype utenom vernet område. Arendal Triathlon hadde 276 påmeldte i 2009 da det ble holdt for første gang, mens det i 2011 hadde 650 deltagere.

Arendal Havabborfestival, den eneste i Norge er en ny aktivitet i området som også ser ut til å ha økende popularitet. Gjennom året arrangeres ulike orienteringsløp og trimmarsjer med Hovehalvøya som arrangementsområde i tillegg til sjøbaserte øvelser knyttet til arrangementer, kurs i Hove Leirsenter.

3.2.3 Atkomst og parkering

Parkering

For besøkende som kommer til friluftsområdene på Hove, er det parkeringsplasser for dagsbesøkende på to parkeringslasser nær Hove Camping. I tillegg kan publikum parkere inne i leirområdet og spasere utover mot Hoveskogen og Hovedodden. En del setter også fra seg bilen ved bommen ved innkjørselen til Strandhuset. Det er et greit startsted for å komme til Folkestien/Kyststien. Det er ikke lagt til rette for parkering der i dag. Parkeringsplassen på Spornes dekker behovet for besøkende til badestranden og turstiene langs sjøsiden både øst- og vestover. Kapasiteten er jevnt over tilfredsstillende selv om den kan virke for liten på de helt store utfartsdagene. I området Botneskogen - Botstangen er det ingen tilrettelagt parkering.

Brygger

Det er ikke lagt til rette for atkomst med egen båt i Hoveområdet innenfor Raet lvo bortsett fra for dagsbesøkende til handicapstranda og noen plasser ved brygga ved Hove Camping. Hovebrygga ved Hove Camping er anløpssted for fergerute i

Figur 44: Hovebrygga 2011. Merdøferga med fergeskipper Olaf Chr. Knudsen. Foto: Karin Guttormsen

juli måned og under Hovefestivalen. Folk kommer direkte fra Arendal sentrum til de fine badestrendene og oppholdsarealene. I samtale med fergeskipper Olaf Chr. Knudsen om bord på «Merdøruta» i juli 2011, ga han uttrykk for at det stadig er færre som benytter seg av anløpet på Hove. De fleste kommer med bil. Behovet for å opprettholde fergeanløpet på Hove i fremtiden synes usikker. Merdøferga går daglig til Merdø om sommeren.

For atkomst til Lille Torungen og Store Torungen kan skuss bestilles i forbindelse med leie. Gjester som har bestilt plass for overnatting, kan legge til med egen båt på Store Torungen.

3.2.4 Informasjon

Det er utarbeidet ulike former for informasjon til publikum om naturkvalitetene i verneområdene. For Raet lvo har Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen utarbeidet informasjonsplakat. Det står nå likelydende informasjonsplakater på 11 steder innenfor landskapsvernområdet: på Tromlingene østre del, Bjelland, parkeringsplassen på Spornes, ved tangveggen ned til Spornes, ved Hove Leirsenter, ved Hovekilen, Hove Camping, Merdø/Gravene, Havsøya, Lille Torungen og Jerkholmen. Plakaten har en kort innførende tekst på engelsk. Det er også utarbeidet informasjonsplakat for Tromlingene nr. som står på to steder i naturreservatet. Denne har også en kort innførende tekst på engelsk, jf. kap. 4.1.16.

3: BRUKERINTERESSER

Det står plakater ved tangvegen på Spornes om at det er ulovlig å fjerne rullestein fra Raet Ivo. Denne er på norsk, engelsk og tysk.

Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen utarbeidet i 2001 informasjonsbrosjyren: «Raet landskapsvernområde, Arendal kommune, Aust-Agder». Den gir detaljert bakgrunnsinformasjon om kvartærgeologiske forhold og dyre- og planteliv. Den foreligger på norsk og med engelsk sammendrag.

«Folkestien» og «Kyststien» har delvis sammenfallende traseer og har felles merking med påler med små skilt som leder publikum langs stiene.

Figur 45: Merking av Folkestien/Kyststien på Hove.
Foto: Karin Guttormsen

Figur 46: Informasjonsplakat for Raet Ivo. Foto: Karin Guttormsen

3.3 Bebyggelse og infrastruktur

3.3.1 Bebyggelse

Innenfor Raet Ivo er det 116 hytter/fritidsboliger og åtte boliger. De aller fleste er hytter på Tromøya. Den eldste hyttebebyggelsen på Tromøya er fra mellomkrigstiden og er kulturhistorisk interessant da det var den første perioden da denne type bygninger ble satt opp. Etter at Raet Ivo ble opprettet i 2000 er det gitt enkelte dispensasjoner til bygningsmessige endringer.

3.3.2 Turisthytte - Aust-Agder turistforening

Store Torungen

Arealene på Lille og Store Torungen er vernet etter naturvernloven, mens både arealer og bygninger også er fredet som kulturminne etter kulturminneloven, jf. kap. 2.2.2. Kystverket som eier har inngått en leieavtale med «Stiftelsen Lille Torungen Fyr» om Store Torungen fyrstasjon bl.a. for å bevare og sikre eiendommen som fredet kulturminne. Formålet er også å sikre at allmennheten får adgang til eiendommen, og at den kan nyttes til kulturformål og annet samt til informasjon om kystkultur.

Det foreligger videre en samarbeidsavtale mellom stiftelsen og Aust-Agder turistforening om drift av Store Torungen. Bortsett fra selve fyret og maskinhuset driftes arealer og bygninger av turistforeningen.

Figur 47: På Store Torungen fungerer annekset og fyrvokterboligen i forgrunnen som turisthytte - kystledhytte. Villsauene er ikke redde for folk. Foto: Karin Guttormsen

Formålet er å bruke eiendommen som en naturlig del av turistforeningens rutenett i kystleden og tilby overnattingsmulighet som ubetjent turisthytte. Bygningsmessig betyr det: fyrvokterboligen, annekset og båthuset. Når det gjelder driften av Lille Torungen fyr, er det *Stiftelsen Lille Torungen Fyr* sitt ansvar. Både Lille og Store Torungen kan leies, og booking skjer via turistforeningens nettsider.

Siden ordningen med turistforeningen kom i stand i 2006, har turistforeningen hatt følgende besøkstall på Store Torungen, 2006: 567 overnattinger, 2007: 530 overnattinger, 2008: 924 overnattinger, 2009: 1237 overnattinger og 2010: 802 overnattinger. Tallet for dagsbesøkende er anslått til 8-10 000 pr. sesong (Knut Mørland pers. medd.) Det er populært å bruke Store Torungen som turisthytte - kystledhytte for overnatting og for dagsbesøk. På sommeren er det flest enkeltpersoner og familier som kommer i ferien. På vår og høst er det også flere bedrifter som leier stedet. Antall besøkende pr. sesong er til en viss grad væravhengig.

3.3.3 Camping

Hove Camping ligger idyllisk til i furuskogen med kort avstand og visuell kontakt med sjøen både mot Hovekilen i nordvest og mot Skagerrak i sørøst. Hove Camping har lange tradisjoner som campingplass. På 1950-tallet begynte det å bli moderne å dra på telttur, og flere teltplasser bl.a. på Sørlandet begynte å ta i mot gjester på en organisert måte. På Hove var det også noe telting før krigen og et badehus på 1920-tallet, (Sverre Simonsen, pers. medd.). Hove Camping har i løpet av de siste 50-60 årene utviklet seg til dagens campingplass.

Hove Drifts- og Utviklingsselskap A/S har driftsansvaret også for campingplassen. Campingplassen dekker ca. 75 da og har i dag 22 campinghytter, 120-140 campingvogner stående på sesongkontrakt og har en «drop in» kapasitet på 80 campingvogner/bobiler og 50 telt. Av inntjeningen kommer ca. 50 % fra sesongkontraktene og 50 % fra «drop in» besøkende. Etter spørselelen er relativt stabil, men kan svinge noe fra år til år. Ved underdekning av overnattingskapasitet i leirsenteret kompenseres det ved å utnytte ledig kapasitet på campingplassen. De årlige besøkstallene rapporteres til Statistisk Sentralbyrå, SSB. Siden 2005 har campingplassen fått modernisert sanitæranlegget. Det nye anlegget med kommunalt vann og avløp i administrasjonsbygget ble tatt i bruk til sesongen 2007, og det gamle toalettbygget ble revet.

3: BRUKERINTERESSER

Kart 4: Kart over campingområdet på Hove camping.

3.3.4 Vann- og avløp (VA ledninger)

Hyttene på Merdø og Gjessøya og fleste hyttene på Tromøya har ikke tilgang til kommunalt vann og avløp. Enkelte steder på Tromøya innenfor landskapsvernområdet er det på dispensasjon gitt tillatelse til å legge vannledninger grunt under humusdekket eller oppå bakken. Opplegget fungerer som en sommervannledning.

Figur 48: Eksempel på løsning med sommervannledninger i Raet lvo.
Foto: Karin Guttormsen

3.4 Festivaler og konserter

3.4.1 Hovefestivalen

Hovefestivalen er en norsk musikkfestival som ble arrangert første gang i 2007. Den har på få år blitt Norges største festival når det gjelder antall besøkende. I 2010 var det 19000 publikummere til stede den første dagen. Da den ble arrangert for 5. gang i 2011, var besøket i gjennomsnitt på 16400 personer pr. dag.

I tillegg til musikk presenterer festivalen kunstopplevelser innen litteratur og film. I 2010 utpekte «The Daily Telegraph» Hovefestivalen som en av de ti beste i Europa, og «The Times» rangerte den til den fjerde beste i Europa.

Selv om konsertarenaene og festivalcampen foregår i Hove Leirsenter og nære områder, altså utenfor Raet lvo, inngår areaene innenfor Raet lvo også i opplevelseskonseptet. Det fremheves særegen natur, fine badestrender og nærheten til havet. Det er gitt tillatelse til å bruke deler av landskapsvernområdet

til telting, temporære serveringssteder som «Flekken» og tilrettelegging for spektakulære opplevelser. Festivalledelsen legger stor vekt på at Hovefestivalen skal fremstå som en foregangs-festival på miljø. Det er ikke bare fordi festivalen vil bevare den spesielle naturen rundt festivalområdet, men også fordi en festival er et godt utgangspunkt for å vekke miljøengasjementet både hos festivaldeltagere og samarbeidspartnere.

Konsekvensene for miljøet med slitasje og skader på vegetasjon er lite sett i forhold til det store antall besøkende som bruker arealene over kort tid. Statens naturoppsyn, SNO bekrefter i sin rapport fra festivalen for 2011 at det ikke er avdekket alvorlige skader i verneområdet, og at markslitasjen synes å være akseptabel. Dette skyldes bl.a. at det legges flis på de mest utsatte stedene. Midlertidig flisdekke lagt på duk, er lett å fjerne når festivalen er slutt. Oppryddingen etter festivalen går raskt og effektivt, og det blir ryddet også utenfor selve festivalområdet.

Figur 49: Mange seriøse instanser presenterer seg. Hovefestivalen 2011.
Foto: Karin Guttormsen

Figur 50: Det ble gitt tillatelse til telting i deler av landskapsvernområdet under Hovefestivalen 2011, men ikke til motorferdsel i utmark.
Foto: Karin Guttormsen

3.4.2 Canal Street

Canal Street i Arendal er blant Norges største jazz- og bluesfestivaler. Den ble i 2011 arrangert for 15. år på rad. Programmet omfatter mange konserter og besøkes av opptil 25000 mennesker årlig. Lille Torungen fyr er festivalens mest spektakulære konsertarena med publikum sittende rundt på svabergene.

Tilriggingen består kun av en liten transportabel scene og høyttalere. Det er organisert båttransport fra Arendal sentrum eller folk strømmer til i egne fritidsbåter. Folk har med egen mat evt. grill, og det selges drikke på stedet.

Canal Streets miljøprofil har som mål å gjennomføre festivalen uten negativ påvirkning på miljøet eller omgivelsene. Til tross for et stort antall besøkende på kort tid, er det ingen ting som tyder på at arrangementet fører til noen varige negative konsekvenser for naturkvalitetene. Det ryddes effektivt, og folk er flinke til å ta med avfall hjem. Toalettforholdene ser også ut til å fungere med det ene toalettet som er på øya.

Figur 51: «Flekken» spisested under Hovefestivalen 2011. Alt fjernes, også flisdekket, når festivalen er slutt.

Foto: Karin Guttormsen

Figur 52: Hovefestivalen er miljøbevisst. Stand på Markopp 2011.

Foto: Karin Guttormsen

Figur 53: Canal Street konsert på Lille Torungen 2011.

Foto: Karin Guttormsen

3.5 Forskning, undervisning - kunnskapsformidling

3.5.1 Havforskningsinstituttet, Flødevigen

Havforskningsinstituttets forskningsstasjon Flødevigen har flere prosjekter i gang i Sømshilen. Det gjelder et merkestudium på torsk i samarbeid med Universitetet i Oslo. I Arendalsområdet er det merket mye torsk i Sømshilen og rundt Jerkholmen. Formålet er å undersøke torskens bevegelser og dødelighet, spesielt hvordan torsken beskattes av fritidsfiskere og yrkesfiskere. Det er også i gang et merkeforsøk med akustisk overvåking av torsk som gir informasjon om hvor en fisk blir merket og hvor den blir fanget igjen.

Flødevigens undersøkelse med strandnot som startet i 1919, pågår fortsatt. Formålet er primært å undersøke rekruttering hos torsk. Det er flere stasjoner i området, Sømshilen-Flødevigen.

I 2006 ble det etablert fire bevaringsområder for hummer i Skagerrak hvorav ett utenfor Flødevigen. Det strekker seg fra Havsøysund, rundt Ærøya og inn mot Utnes. Formålet er å studere hvordan et bevaringsområde virker på en lokal bestand av hummer, og hvor mye fisketrykket har å si for hummerbestanden. (Esben Moland Olsen pers. medd.).

3.5.2 Universitetet for miljø og biovitenskap, UMB

Studenter fra UMB med studieretning naturforvaltning har årlig utferd til Tromøya. I programmet inngår besøk hos ulike forvaltnings- og forskningsinstitusjoner innen naturforvaltning samt besøk og informasjon om Raet lvo. Det er knyttet til emnet NATF100 som er obligatorisk for alle studenter som begynner på bachelor i økologi og naturforvaltning på UMB. Det gjelder 30-40 studenter årlig. De årlige utferdene startet i 2002.

3.5.3 Norsk Ornitologisk Forening, NOF

Norsk Ornitologisk Forening, NOF avd. Aust-Agder gjennomfører årlig tellinger av hekkende sjøfugl i et større område som også omfatter Store Torungen nr og deler av Raet lvo. År om annet foretas det også totaltelling, og de gjennomfører månedlige tellinger av ilanddrevne sjøfugl i vinterhalvåret, jf. kap. 2.5.1

Resultatene publiseres i tidsskriftet: Fuglene i Aust-Agder, Supplement. NOF avd. Aust-Agder disponerer det lille huset på Såta på utsiden av Hove som klubbhus, jf. figur 38.

3.5.4 Skoler og grupper

Det er mange forskjellige instanser og grupper som oppsøker verneområdene regelmessig for å hente kunnskap. I det følgende nevnes et utvalg aktuelle eksempler med bakgrunn i situasjonen i 2011.

Lokale skoler og barnehager

Verneområdene brukes av lokale skoler i undervisningen for å få kunnskap om natur, geologi og biologi på ulike klassetrinn som for eksempel Roligheden skole, både barne- og ungdomstrinnet. På barnetrinnet har skolen en fast årlig tur til Merdø for en klasse. På ungdomstrinnet har skolen om våren et tre dagers Hove-Merdø opplegg med utferd innen naturmiljøfag. 150 elever deltar på dette opplegget som dekker marin biologi, kulturhistorie og geologi. De bruker også Gjessøya, men Tromlingene bare sporadisk.

Figur 54: Fjellvik naturbarnehage bruker ulike deler av Raet lvo som turmål og læringsarena nesten ukentlig året rundt.

Foto: Jeanette Mykland

3: BRUKERINTERESSER

«Friluftsbarnnehagene» som for eksempel Soria Moria barnehage og Fjellvik naturbarnehage bruker verneområdene aktivt hele året. De disponerer egen båt og drar gjerne til Merdø hvor de også har en lavvo fra oktober til mars. Å være ute så og si hver dag i uken, lage seg mat og bli glad i naturen under ulike vær- og vindforhold er deres profil og kopling til «Miljøfyrtårn» (pers.medd.) På Store Torungen det også jevnlig besøk av barnehager og skoleklasser på alle trinn. Fyrforvalter Knut Mørland legger stor vekt på kunnskapsformidling om natur og kystkultur også for de små på barnehagenivå.

Arendal vidergående skole (Tyholmen) har i 30 år brukt sjøarealene i Sømskilen, «Jerkenbassenget» og Vestergabet ved Merdø til marinbiologiske undersøkelser i biologiundervisningen. Gjennom feltmetoder som å foreta bunnskrup får elevene kunnskap om biotoper og artsvariasjon. De undersøker også planktonprøver, vannprofiler, saltinnhold, temperatur og oksygeninnhold.

Arendal voksenopplæring og NAV Arendal flyktningekontor

Arendal kommune har ansvar for å gjennomføre og tilby et to-årig introduksjonsprogram for alle nye flyktninger som har fått bosetting i Arendal kommune. For tiden er det 100 deltagere i programmet. Informasjonen omfatter også lokale forhold og om nærområdene til Arendal og hvordan de kan brukes av alle. Både i 2010 og 2011 har SNO ved Arild Pfaff hatt med seg en gruppe til Spornes for å gi informasjon om natur og landskapsvern.

Stortingskomité

Spesielt interessant var det at Stortingets miljø- og energikomité hadde lagt inn en programpost med besøk på Jerkholmen da de besøkte Aust-Agder i september 2011. Temaet var å få nærmere informasjon om metodikken som er brukt der med hensyn til rydding av einer for å gjenvinne et gjengrodd natur- og kulturlandskap.

Figur 55: Nye flyktninger som kommer til Arendal får også informasjon om hvordan nærområdene kan brukes. Foto: SNO v/Arild Pfaff

Einerrydding på Jerken. Foto: SNO v/Arild Pfaff

I 2011 er de fleste tiltak fra forvaltningsplanen fra 2005 gjennomført. Evaluering av metode og effekt gir grunnlag for utforming av tiltak og retningslinjer i den nye forvaltningsplanen.

4 EVALUERING AV TILTAK OG RETNINGSLINJER I FORVALTNINGSPLANEN FRA 2005

4.1 Evaluering av tiltak

Erfaringene fra de gjennomførte tiltakene i forvaltningsplanen fra 2005 gir viktige holdepunkter for en videre målstyrt forvaltning. Forvaltningsplanen fra 2005 gjelder kun Raet lvo slik at evalueringen omfatter kun tiltakene og retningslinjene for landskapsvernområdet. Nedenfor følger en gjennomgang og vurdering av tiltakene, om de har ført til ønsket effekt, om de bør gjentas eller evt. videreføres på en annen måte. Gjennomgangen av tiltakene er foretatt tematisk. Når det gjelder rydding av einer, er det også foretatt en nærmere vurdering av metodene som er brukt. Valgte metoder har også vært en utprøving med hensyn til effektivitet og kostnader veid opp mot skånsomhet mot naturkvaliteter.

4.1.1 Planlagte tiltak fra 2005, tilstand i 2011

I forvaltningsplanen fra 2005 foreslås det 57 tiltak for gjennomføring i Raet lvo. Tabell 2 nedenfor viser en evaluering av disse med tilstand i 2011, og om det er behov for oppfølging i perioden 2011 - 2021. For en del tiltak viser tilstanden i 2011 at det er behov for oppfølgende tiltak og vurderinger i planperioden. Disse er videreført i kap. 5.2. Noen enkelttiltak som ikke skal utføres eller er avsluttet, er ikke evaluert. Det gjelder tiltak nr. 3, 22, 23, 53 og 55. Tiltak 16 er et rent friluftslivstiltak og evalueres ikke ut fra vernehensyn.

Beiting på Jerken. Foto: Ingunn Løvdal

4: EVALUERING AV TILTAK OG RETNINGSLINJER I FORVALTNINGSPLANEN FRA 2005

Tabell 2: Evaluering av gjennomførte tiltak i Raet Ivo i perioden 2005 (2001) - 2011.

Nummerering og soneinndeling er tilsvarende som for tabell 1 i forvaltningsplanen fra 2005. Sonene hadde der følgende inndeling: 1 - Tromlingene, 2 - Bjelland – Botne, 3 – Tromøy kirke mot sjøen, 4 – Spornes, 5 - Hove, 6 – Merdø, 7 – Havsåya, 8 – Jerkholmen. I tabellen nedenfor står X - for utført. For enkelte tiltak er det også oppgitt årstall for gjennomføringen. Tilstand er vurdert som tilfredsstillende, vekslende eller ikke tilfredsstillende. Når tilstanden er karakterisert som vekslende, betyr det at effekten er ujevn innenfor det arealet som tiltaket er gjennomført på.

Nr	Tiltak	Sone	Utført	Tilstand 2011	Behov for tiltak i planperioden 2012-2021
1	Einer – «kakerydding» i bakkant av Melkevollen	1 J	X 2001	Se tilstand tiltak 33 og 38	
2	Åpne bekkeløp, drenere parkeringsplass og fjerne gammel bru	4 A	X «His-prosjektet» 2003	Vekslende. Bekkeløpet fungerer. Areal med bru/sti ved toalett og toalettanlegget er slitt.	Heve standarden på brupassasje og toalettbygg.
3	Skrot - fjerne gammelt skilt og skiltramme	4 A	X «His-prosjektet» 2003	Tilfredsstillende	
4	Sti - rydding og utvidelse av stier ned til sjøen	4 A	X «His-prosjektet» 2003	Ikke tilfredsstillende. Stien gjengrodd fra sidene.	Selektiv rydding av vegetasjon og behov for bedring av selve stien.
5	Etablering av grill- og bålplasser	5 F	X	Vekslende, til dels mye søppel	Vurdere utbedringer og evt. flytte noen. Behov for klarere rutiner for ettersyn inkl. søppeltømming.
6	Skjøtsel og rydding i verneskogen vest for Såta	5 B	X	Tilfredsstillende	
7	Stedvis oppgradering til «barnevognstandard» av Folkestien (hovedstien)	5 J	X	Tilfredsstillende	Evt. behov for vedlikehold i løpet av perioden.
8	Etablere/fullføre enhetlig informasjon		Delvis utført	Ikke tilfredsstillende	Behov for plan for enhetlig informasjon.
9	Bålplasser - sanering og utbedring	1	X	Vekslende	Behov for gjennomgang.
10	Toalett - riving av gammelt, oppsetting av nytt	1	X	Tilfredsstillende	
11	Tistler - punktsprøyting og fjerning av døde planter	1 A	X	Ikke tilfredsstillende	Behov for å gjenta fjerning med alternativ metode.
12	Vegetasjon - manuell punktrydding rundt gressletter	1 D	X	Omfattet delvis av tiltak 33 og 38	
13	Utsiktshogst rundt kanonstilling	5 C	X	Ikke tilfredsstillende	Behov for å gjenta tiltaket.
14	Einer - luking. Planlagt over flere år	1 B	X 2006 «His-prosjektet»	Ikke tilfredsstillende	Behov for videreføring.
15	Bål - fjerne skjemmen- de bålplasser og legge til rette for tre nye	4	X	Nye tilrettelagte - tilfredsstillende. Nye tilfeldige kommet til - ikke tilfredsstillende.	Behov for å gjenta tiltaket med fjerning av tilfeldige bålplasser.
16	Vegetasjon - øke strand-areal	7	X	Vekslende	Evt. gjentagelse vil være et friluftslivs-tiltak.

4: EVALUERING AV TILTAK OG RETNINGSLINJER I FORVALTNINGSPLANEN FRA 2005

Nr	Tiltak	Sone	Utført	Tilstand 2011	Behov for tiltak i planperioden 2012-2021
17	Grill - etablering av ca. tre grillplasser på Gravene	6	X	Tilfredsstillende, en tilrette-lagt	Nærmere behov vurderes.
18	Kristtorn - tynning rundt kristtornen	6	X 2007	Ikke tilfredsstillende	Behov for å gjenta tiltaket.
19	Vegetasjon - fjerne vegetasjon	4 B, 4 C	X	Vekslede. 4B var et forsøk på å lage en oppholdsplass i lebeltet. 4C - fjerning av kratt ikke utført.	4B - gjentakelse ikke hensiktsmessig. 4C - vurderes videreført.
20	Vegetasjon - åpne for utsyn fra parkerings-plassen	4 A	X	Ikke tilfredsstillende	Behov for å gjenta tiltaket og tilrette-legging
21	Vegetasjon - tynne vegetasjon	4 D	Ikke utført	Ikke tilfredsstillende	Behov for å videreføre tiltaket.
22	Ferdsel - stenge veg ned til stranda	4	X	Tilfredsstillende	
23	Skrot - piggrådbunt, plastjollevrak og motor fjernes	2 A	X 2007-2008	Tilfredsstillende	
24	Etablering av fire faste bålplasser samt sanering av de øvrige	8	X	Tilfredsstillende	
25	Sti - manuell rydding av stier	8	X	Tilfredsstillende	
26	Vegetasjon - fjerning av død einer	8	X	Tilfredsstillende	
27	Få til sammenhengende sti mellom parkerings-plassen og Spornes-odden	4 F	Ikke utført	Tilfredsstillende, alt. sti har gått seg til	
28	Steinbrudd - forskjønnende tiltak i steinbrudd	4 E	X	Tilfredsstillende	
29	Vegetasjon - tynning på kanter og annet på Gravene	6	X	Tilfredsstillende	
30	Tynning av vegetasjon - fremme stammeskog av furu	5 I	X	Tilfredsstillende	Evt. utføre ungsogpleie i løpet av perioden
31	Opprusting av Blinde-stien	5 L	Ikke utført	Prosjektet avsluttet	
32	Etablering av ridesti	5 M	Under arbeid	Planlagt ferdig 2011	Skilting
33	Einer - brenning av to parseller, jf. tiltak nr. 38	1 C	X En parsell i 2005	Tilfredsstillende. Noen tørre stubber står igjen, oppslag av nitrofile pionerarter	Overvåke utviklingen av nitrofile pionerarter.

4: EVALUERING AV TILTAK OG RETNINGSLINJER I FORVALTNINGSPLANEN FRA 2005

Nr	Tiltak	Sone	Utført	Tilstand 2011	Behov for tiltak i planperioden 2012-2021
34	Skjøtsel og rydding i vernskogen øst for Såta, inkl. fjerning av ødelagt gjerde på Markopp	5 B	X	Tilfredsstillende	Etterpuss av rester av gjerdet.
35	Tynning og skjøtsel	5 E	X	Tilfredsstillende	Vurdere ungskogpleie i løpet av perioden.
36	Gjennomhogst - med hensyn til utsyn/innsyn	3	X	Ikke tilfredsstillende. Mange bjørketrær dør ut, furuer tidligere gått ut	I løpet av perioden behov for avstandsregulering og tynning for å fremme furu og eik, noe bjørk.
37	Hogst av plantet gran-skog 1. etappe	5 A	X	Ikke tilfredsstillende	Hogst 2. etappe og avstandsregulering
38	Einer - rydding av brente arealer	1 C	X 2007 1 parsell	Tilfredsstillende, jf. tiltak nr. 33	
39	Tilrettelegging - nytt toalett i Paradisbukta	7	Ikke utført	Det anses ikke behov for tiltaket	
40	Vegetasjon - øke beite-trykk	1	X	Tilfredsstillende	Grunnlag for å øke beite trykket vurderes i løpet av perioden.
41	Gjengroing - fjerning av skudd av furu og gran i felter mellom Bjelland og Botstangen	2	Ikke utført	Ikke tilfredsstillende	Videreføres dersom effektiv metode er tilgjengelig.
42	Vegetasjon - skjøtsel av kratt langs stier etter behov	4	X Hvert 2.-3. år	Vekslende	Gjentas periodevis.
43	Etablering av kyststi på eksisterende stier - stedvis noe standard-heving	5 K	X Ferdig 2011	Tilfredsstillende	Evt. vedlikehold i løpet av perioden.
44	Åpne hogster - fremme store dimensjoner av stormsterke trær. Mange mindre tiltak over lang tid	5 D	X Enkelte felt	Tilfredsstillende	Fortsette gradvise tiltak over lang tid etter nærmere vurdering.
45	Bygging av nytt toalett på Lille Torungen		X	Tilfredsstillende	
46	Søppel - rydding	6	X	Vekslende	Gjentas årlig
47	Søppel - rydding	8	X	Vekslende	Gjentas årlig
48	Søppel - rydding	2	X	Vekslende	Gjentas årlig
49	Søppel - rydding	1	X	Vekslende	Gjentas årlig
50	Rydding av søppel		X	Vekslende. Stedvis mye iland-drevet søppel	Gjentas årlig. Behov for bedre organisering inkl. frivillige
51	Fjerning av bålplasser		X	Vekslende	Behov for årlig gjennomgang og fjerning
52	Vegetasjon - fjerning av død einer	8	X	Tilsvare nr. 26	
53	Oppgradering av brygge for rutebåten Merdø-Hove	5 G	Ikke utført	Dagens løsning er tilfredsstillende	

Nr	Tiltak	Sone	Utført	Tilstand 2011	Behov for tiltak i planperioden 2012-2021
54	Flytting av fem hytter	5 H	X	Vekslende	Etterpussing av tomtene og fjerne rester av brygger o.a.
55	Mulig etablering av brygge for allmennheten på Gjessøya		X	Tilfredsstillende	
56	Fjerning av sanitærbygget	5	X	Tilfredsstillende	
57	Utføre pollenanalyser		Ikke utført		Ikke aktuelt å videreføre som forvaltningstiltak.

Andre tiltak som er gjennomført siden 2005 utenom de planlagte tiltakene i forvaltningsplanen fra 2005:

Hele Raet Ivo:

- Bekjempelse av «Høy-risikoarter» av karplanter i Norsk Svarteliste fra 2007 («svartelistearter») er utført i Raet Ivo, jf. kap. 2.4.4. På oppdrag fra Fylkesmannen har SNO utført bekjempelse i 2009, 2010 og 2011, jf. kap. 4.1.9. Fremgangsmåten har vært kjemisk bekjempelse med glyfosat, ringbarking eller felling. Sprøyting har vært gjennomført på bladverk og som stubbebehandling.

Sone 5 Hove:

- Det er utført kraftig tynningshogst i bestand sør og sørvest for Strandhuset og opp mot kjørevegen til Hoveodden. Tilstanden er tilfredsstillende. I planperioden 2012-2021 bør ungsogpleie av oppvoksende underskog vurderes. Andel av eik og andre edellauvtrær skal prioriteres.
- Fylling like øst for Såta og foran trappeatkomst opp til det lille bygget på Såta er fjernet. Tiltaket med etterpuss ble utført i 2010-2011. Tilstanden er tilfredsstillende, men tett vegetasjon med ei rotvelte nederst mot rullsteinsstranda, gjør det vanskelig å komme helt ned til sjøen.
- Hogst på Hove Camping. Det ble 2009 gitt dispensasjon til tynning i skogvegetasjonen på Hove Camping. Uttaket av de enkelte trær ble på forhånd vurdert under befarings med fylkesmannens miljøvernavdeling og driftsansvarlig for campingplassen. Det ble satt vilkår til dispensasjon bl.a. ved at alt hogstavfall skulle fraktes ut av landskapsvernområdet.
- På Hove Camping ved inngangen til volleyballbanen var det i lengre tid plassert div. skrot inkl. en container. Etter at det ble tatt opp med driftsansvarlig, er dette nå fjernet.

4.1.2 Rydding av einer på Tromlingene og Jerkholmen, endringer i vegetasjonstype og beitegrunnlag

I forvaltningsplanen fra 2005 beskrives tilstanden på Tromlingene med at øya er under sterk gjengroing. Det gjelder einer som sprer seg og dekker et stadig større areal på bekostning av engvegetasjonen, beitegrunnlaget. Einer sprer seg hovedsakelig ved frø. Av og til kan en også se at lange greiner («senkere») som blir liggende langs bakken i kontakt med jord, slår rot. Dette har en sett tilfeller av på de store, rosettformede einerne både på Tromlingene og Jerkholmen. Når slike einerbusker årlig har en tilvekst i snitt på ca. 10 cm eller mer, blir det raskt sammenvoksing og tildekking av store flater.

Før ryddingen tok til var enkelte partier på Tromlingene nærmest var ugjenomtregelige, og forholdene for beiting redusert. Mulighetene for allment friluftsliv med teltning og ferdsel i terrenget var også blitt mer begrenset enn tidligere.

Utviklingen på Jerkholmen med tiltagende gjengroing særlig med einer, var i 2005 nokså sammenlignbar med situasjonen på Tromlingene. I forvaltningsplanen fra 2005 var det planlagt at en ville vurdere rydding av einer også på Jerkholmen dersom gjennomføringen på Tromlingene ga gode erfaringer.

SNO notat av 27. desember 2011 og foreløpig rapport fra Bioforsk 2011 gir grunnlag for vurderingene som følger nedenfor.

Oppsummering av einerrydding på Tromlingene (landskapsvernomsråde) siden 2005, jf. tiltak nr. 1, 33 og 38 i tabellen ovenfor. Vedrørende beiting vises til tiltak nr. 40.

Figur 56: Brente einerbusker på Tromlingene 2 år etter brenning før etterrydding.

Foto: SNO v/Arild Pfaff

Figur 57: Fra Tromlingene, etterpusset markoverflate etter rydding med å dra opp einerbuskene. Her har buskene stått tett.

Foto: Karin Guttormsen

Figur 58: Fra Tromlingene, eksempel på oppslag av nitrofile arter.

Foto: Karin Guttormsen

▪ ”KAKERYDDING”

Metoden med ”kakerydding” består i å fjerne 1/3 av greinene om gangen på frisk einer. Grunneierne og Arendal kommune prøvde ut denne metoden første gang i 2001 på ett felt rett sør for Melkevollen. Før andre mer drastiske metoder ble tatt i bruk, ville en se om denne fremgangsmåten kunne redusere veksten på einerbuskene, gi bedre tilvekst på graset og hindre erosjon, jf. tiltak nr. 1 i tabellen ovenfor. Forsøket ble gjennomført kun en gang da en raskt kom til den konklusjonen at metoden var altfor arbeidskrevende i forhold til omfanget av gjengroingen.

▪ BRENNING PÅ ROT

Feltet som var blitt testet med «kakerydding» på frisk einer inngikk i et større felt som ble brent på rot i april 2005. Brenning var utprøving av en metode som en fra før ikke hadde mye erfaring med. Baret brant godt, men ikke stammer og greiner. Restene av de brente plantene stod igjen som «greinskjeletter». Det ble derfor nødvendig med oppfølgende arbeid for å få fjernet restene. Dette ble gjort i 2007 på høsten. Det gjenstående av de brente einerne ble sagt av ved rota, dratt sammen og brent på anviste plasser. For transport til bålplassene ble brukt gravemaskin og til en viss grad «jernhest», jf. tiltak nr. 33 og 38. Et ekstraarbeid som en ikke var forberedt på, var opprydding av mye søppel og tomflasker som kom for dagen. Dessuten førte den sterke varmen til at flaskene sprakk. Ut fra erfaringene med dette ene feltet konkluderte en med at brenning på rot ikke var en aktuell metode å gå videre med. En parsell nr. 2 som inngår i tiltak nr. 33, ble derfor ikke brent.

▪ RYDDING MED MINIGRAVER MED KLO

Som alternativ metode til brenning ville en prøve ut en maskinell fremgangsmåte med bl.a. å dra opp hele planten (grønn busk) med rot, samle plantematerialet og brenne det på anviste plasser. Dette ble testet ut både på Jerkholmen og på Tromlingene senhøstes i 2007 ved bruk av en 2,8 tons minigraver påmontert klo. Det ble brukt gravemaskin og til en viss grad «jernhest» til å dra sammen plantematerialet til bålplassene. Metoden ble videreført både på Tromlingene og Jerkholmen i 2009 men da med en noe større minigraver. I 2009 ble det ryddet 12 da på Tromlingene. Dette omfattet det andre feltet som var planlagt for brenning og de øvrige punktvis tiltakene som fremgår av kart nr. 2 i forvaltningsplanen fra 2005.

Metoden med å dra opp plantene er effektiv og har virket overraskende skånsom med lite skader på omgivelsene. Imidlertid blir det blottlagt en god del overflatesår i humuslaget der hvor plantene har stått. Når plantene dras

opp, følger det med opp en del mindre stein og finmateriale som så faller tilbake. De kvartærgeologiske strukturene nær overflaten synes å bli lite forrykket. Der det er stein og lite humus i overflaten, ser en noen steder at blandet humus og jordsmonn faller tilbake ned mellom steinene.

På de blottlagte sårflatene i overflaten inkl. de fleste bålplassene, kommer det raskt et betydelig oppslag av nitrofile pionerarter som nesle og tistel m. fl. En forventer at de fleste artene vil forsvinne etter hvert, men forekomstene av tistler vil sannsynligvis vedvare. Det er nødvendig å følge med utviklingen og evt. sette i verk tiltak for å fjerne dem.

Kostnadene med rydding av einer etter denne metoden ble beregnet til kr. 11000 pr. da, inkl. leie og kjøring av maskin og etterrydding.

▪ RYDDING MED GRAVEMASKIN MED KLO

I 2010-2011 fortsatte ryddingen østover på Tromlingene etter samme metode som beskrevet over, men nå med tynnere utstyr. Det ble brukt to gravemaskiner, en på 8 tonn med klo for å dra opp plantene og en på 3,5 tonn til å bringe plantematerialet til de anviste bålplassene. Det ble ryddet ca. 26 da i 2010-2011. Derved var ryddingen som var planlagt i forvaltningsplanen fra 2005 på Tromlingene, gjennomført. Det ble imidlertid foretatt rydding på et større areal østover enn det som var planlagt. Sammenfall av å ha maskiner på plass og tilgjengelig finansiering gjorde at en foretok rydding på et større areal.

Ved maskinell rydding så sent som i desember 2010 med frost og nysnø, kunne en enkelte steder registrere spor etter beltene på gravemaskinene. Ved befaring sommeren 2011 var disse knapt synlige.

Kostnadene ble beregnet til kr. 17000 pr. da alt inkludert.

Oppsummering av einerrydding på Jerkholmen siden 2005 og valg av metode, jf. tiltak nr. 25, 26 og 52 i tabellen ovenfor. (Nr. 26 tilsvarer nr. 52)

▪ RYDDING MED MINIGRAVER MED KLO

Metoden med maskinell rydding ble først utprøvd på Jerkholmen høsten 2007. Fremgangsmåten er beskrevet ovenfor under Tromlingene. Arbeidet ble effektivt utført ved at hele innsiden av øya ble ryddet for einer og en del andre arter av busker og trær som inngikk i den tette vegetasjonen. Tiltak nr. 25 med rydding av stier inngikk også i dette arbeidet samt feltet med død einer som var gått ut på grunn av en tidligere «saltstorm». Hele øya er på 114 da. Anslagsvis ble 1/3 av øya ble ryddet i 2007.

I 2009 ble det resterende arealet med einer ryddet med unntak av noen felter som ble bevisst spart for å skape variasjon og opprettholde det biologiske mangfoldet. Etter at det ble ryddet ca. 35 da i 2009, anses ryddetiltakene på Jerkholmen for fullført etter forvaltningsplanen fra 2005.

Kostnadene er beregnet til kr. 11000 pr. da, inkl. leie og kjøring av maskin og etterrydding.

- Der det ble ryddet og brent i 2007, vil graset gro til og dekke til de åpne sårflatene i humusdekket. På store deler av området som ble ryddet i 2009, er det fremdeles oppslag av tistler.

Figur 59: Fra Jerkholmen 2007, rydding av einer ved å dra opp buskene med minigraver med klo.

Foto: SNO v/Arild Pfaff

Figur 60: Fra Jerkholmen 2007. Plantematerialet fraktes maskinelt til bålplassene. Manuelt arbeid med små busker.

Foto: SNO v/Arild Pfaff

Vurdering – metode

Målet med ryddingen av einer var å tilbakeføre landskapet til en langt mer åpen karakter, og derved også gjenvinne de vide områdene med grasvegetasjon og grunnlag for økt beiting. Effekten på landskapet både på Tromlingene og Jerkholmen slik det er observert i 2011, viser at målet langt på vei er nådd. Dessuten er konturene av ramorenen med strandvoller og trinn etter landhevingen blitt mer synlige. Det er lettere å forstå de kvartærgeologiske strukturene som stikker opp av sjøen i landskapsvernområdet. Bevaring av landskapets art og karakter er ivaretatt i samsvar med verneformålet for Raet Ivo.

Ved utprøving av ulike metoder har en fått viktige «kost -nytte» erfaringer som vil ha stor overføringsverdi for lignende tiltak videre og som budsjetteringsgrunnlag. Metoden med brenning av einer på rot kan virke dramatisk når det står på, men viser seg skånsom for andre naturkvaliteter når den utføres under kontrollerte former. Den anses likevel uegnet da den krever flere arbeidsoperasjoner og blir i sum for arbeidskrevende og lite kostnadseffektiv. Metodene med maskinell rydding ved bruk av minigraver med klo og gravemaskin med klo for å dra opp hele planten og brenne den som grønn busk på anviste plasser, er langt mer kostnadseffektiv.

Fremgangsmåten med å dra opp hele planten med rot, på grunnlendte arealer, har som en konsekvens at humus i overflaten og jordsmonn blir blandet og faller tilbake ned mellom steinene når planten dras opp.

På partier der dette er tilfelle, kan det føre til at utviklingen med ny gjengroing vil bremses opp ved at jordsmonndannelsen settes tilbake. Humuslaget dannes over lang tid. En slik effekt ivaretar verneformålet med egenartet natur- og kulturlandskap ved at gjengroingsprosessen går langsommere. Imidlertid kan det ha innvirkning på hvor lang tid det tar før grasvegetasjonen er reetablert der einerne har stått. Ut fra innledende feltundersøkelser i 2011 peker Bioforsk på muligheten for dette, men legger til grunn at det er for tidlig å si om dette er tilfelle på Tromlingene. At Bioforsk viderefører registreringene fra 2011 blir derfor en viktig del av evalueringen av metodene for rydding av einer. På oppdrag fra Fylkesmannen fikk Bioforsk i 2011 i oppdrag å vurdere situasjonen etter rydding og oppfølgende skjøtselsbehov på grunnlag av det som er gjennomført. Etter avsluttet rydding i 2010-2011 er det fortsatt store einerfelt på Tromlingene. Østre del av øya har ca. 80 da som er tilgrodd med einer. Når det vil være aktuelt med rydding av disse arealene og etter hvilken metode, vil bl.a. avhenge av anbefalingene fra Bioforsk.

Et alternativ kan også ligge i det som Alve grunneierlag foreslår, at en sager av einerbuskene, «grønn busk» ved rota. Buskene dras sammen og brennes på anviste bålplasser, mens røttene blir så stående igjen og råtner ned over tid. Ut fra erfaring etter tidligere utprøving er metoden lite effektiv på krypeiner, men brukbar på «søyleeiner». Fremgangsmåten bør imidlertid vurderes for videre rydding på steder hvor en må gå særlig skånsomt frem.

Vurdering – beiting

Overgangen ble meget stor fra et gjennomgående tett gjengrodd landskap av bl.a. einer med reduserte arealer med grasvegetasjon, til situasjonen i 2011. Både Tromlingene og Jerkholmen er i utgangspunktet naturlandskap, men generasjoners bruk av øyene til beite og skjøtsel for gode beiteforhold, gjør at de må karakteriseres som et natur- og kulturlandskap. Inntrykket av et mer åpent kultur- beitelandskap trer nå klarere frem. Grunneierne og forvaltningsmyndighetene er opptatt av de langsiktige virkningene av tiltakene både for naturtypene, biologisk mangfold og beitegrunlaget. Det pågående registreringsarbeidet som ble startet opp av Bioforsk i 2011 med et flerårig overvåkingsprogram, vil kunne gi svar på viktige problemstillinger knyttet til langsiktige effekter og valg av metode.

Fortsatt beiting vil være en viktig faktor for å vedlikeholde det åpne landskapet. Både antall sau og sauerase, og evt. andre typer dyr, vil ha betydning for å begrense ny gjengroing. Arendal kommune skal ta til med utarbeidelse av en egen beiteplan for kommunen. Beiting i verneområder vil sannsynligvis bli et tema i planen og omfatte bl.a. Tromlingene og Jerkholmen. Samordning av beiteplan og foreliggende forvaltningsplan er nødvendig for å ivareta vernehensynene.

En skal også ta i betraktning at fravær av beiting kan ha positive virkninger bl.a. med hensyn til formålet med fuglelivsfredning på Tromlingene, østre del. Med redusert tilførsel av gjødsel bremses tilveksten, og konflikten mot friluftsfolket reduseres. En forutsetning for en slik strategi må være at forvaltningsmyndighetene tar høyde for ny omfattende rydding av einer anslagsvis hvert 10.-15. år.

Problemet med oppslag av nitrofile pionerarter, særlig på bålplassene, vil sannsynligvis være en forbigående tilstand for en del arter. Enkelte arter som for eksempel tistler, vil være vanskelig å bli kvitt uten tiltak. Det er ikke ønskelig at de sprer seg. Utviklingen av nåværende tilstand må observeres og om nødvendig følges opp med aktive tiltak.

Tromlingene:

Reetablering av grasvegetasjonen er i gang på felt som er ryddet. Der det ble ryddet i 2007 etter metode hvor rota ikke ble dratt opp, er markoverflaten nesten helt dekket med gras. Der det er ryddet senere og etter metode hvor hele planten er dratt opp, er reetableringen av gras som forventet kommet kortere. Det skyldes også at einerne stod veldig tett, og at opprykkingen derfor førte til større åpne sårflater i markoverflaten. Det kan ta tid før grasvegetasjonen er reetablert på grunnlendte områder med tynt jordsmonn. Iflg. Bioforsk kan jordsmonndannelsen bli satt betydelig tilbake der einer er rykket opp på grunnlendte arealer, men at det er for tidlig å si om dette er tilfelle på Tromlingene.

I 2011 har det beitet 30 sauer på Tromlingene. Dyra beiter på hele øya, både i landskapsvernområdet og i naturreservatet. Antall dyr har vært større tidligere. Etter hvert som grasarealet tar seg opp, bør det vurderes om ikke beitetrykket kan økes til fordel for dyreholdet og holde ny tilgroing tilbake. Dette må imidlertid avveies opp mot verneformål om fuglelivsfredning og vern av øvrig særegent dyre- og planteliv.

Jerkholmen:

Grasveksten og derved bedre beitegrunnlag synes gradvis å ta seg opp etter ryddetiltakene selv bare etter ca. to år. Grasveksten synes imidlertid å variere gjennom beitesesongen med avtagende tilvekst på graset utover sommeren. Jerkholmen er på 114 da, men foreløpig ser det ikke ut til å være grunnlag for å øke beitetrykket utover de 40 saueene som har beitet der i 2011. Dette bekreftes av Roy Vidar Svendsen som holder sauer der (pers. medd.) og ved befaring høsten 2011. Evt. senere økning av beitetrykket må imidlertid avveies opp mot verneformålet og særegent dyre- og planteliv.

Figur 61: Jerkholmen 2011. Grasvegetasjonen har tatt seg opp igjen etter rydding av einer o.a. Foto: Karin Guttormsen

4.1.3 Manuell punktrydding av einer

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp flere tiltak for å redusere spredning av einer som fremstår som spredte småplanter i utkantene etablerte felt, jf. tiltak nr. 12, 14, 21 og 41 i tabellen ovenfor.

I utkantene av de tette einerfeltene på Tromlingene, østre del var det i 2005 også spredning av små einerplanter utover. Småplantene var i god vekst. Å dra dem opp manuelt ville være en skånsom fremgangsmåte for å få fjernet dem. Metoden ble utprøvd på Tromlingene ved hjelp av «Hisprosjektet» i 2006. Imidlertid erfarte en snart at selv små planter har et så godt festet rotsystem at manuell luking nesten ikke er å anse som en aktuell metode. Unntaket kan være for helt små planter på oppspiringsstadiet. På Tromlingene, østre del ble tiltaket kun gjennomført i begrenset omfang. Noe av arealet med småplanter inngikk senere i areal som ble ryddet maskinelt.

I Bjelland-Botne området er rullsteinsbeltene langs sjøen utsatt for gjengroing av ulike type vekster. Det gjelder gran, furu, einer og andre som alle viser en vekstform som brer seg utover. Det er planter som har spredt seg ved frø eller ved vegetativ formering. Planen var å luke bort en del av de små «vegetasjonsøyene» for å dempe videre spredning og gjengroing. I Spornesområdet mot Hove er det en tilsvarende tendens til spredning av ulike arter utover i strandvollene. De planlagte tiltakene i Bjelland-Botneområdet og på Spornes ble ikke utført i planperioden som planlagt.

Vurdering

Manuell punktrydding som forsøkt på Tromlingene i 2006, er en for tungvinn metode som ikke monner stort på store arealer. Den kan brukes på oppspiringsstadiet. På mindre planter som

Figur 62: Eksempel fra Tromlingene som viser situasjonen hvor manuell rydding av einer er aktuelt. Foto: Karin Guttormsen

har fått en viss utvikling, kan det være et alternativ å gå over med ryddesag. Fremgangsmåten kan være aktuell der eineren står i grasmark som på Tromlingene. På felt i områder med rullestein som underlag synes manuell rydding som eneste aktuell fremgangsmåte. Planlagte tiltak på Bjelland-Botne og Spornes bør gjennomføres dersom effektiv metode er tilgjengelig.

4.1.4 Rydding av vegetasjon på Spornes

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp flere tiltak for å åpne opp for utsyn over havet fra parkeringsplassen, bedre stien ned til stranda, gi felter med le i lauvtrebeltet langs stranda og skjøtsel av kratt langs stier, jf. tiltak nr. 2, 4, 19, 20, og 42 i tabellen ovenfor. Se også tiltak nr. 21 og kap. 4.1.3 ovenfor om å hindre videre spredning av vegetasjon i strandvollene. Lauvtrebeltet langs stranda består av pilearter, hovedsakelig selje, i det videre omtalt som seljebeltet.

I 2003 utførte «Hisprosjektet» rydding av vegetasjon langs beken fra parkeringsplassen og ned til stranda samt rensking av

Figur 63: Seljebeltet på Spornes som på grunn av vær og vind har fått en særegen skråttvoksende vekstform. Foto: Karin Guttormsen

Figur 64: Spornes, ryddet «lomme» i seljebeltet med bål plass. Foto: Karin Guttormsen

bekkeløpet. Stien ble også gjort noe lettere å forsere, men slik morenematerialet fremstod i skråningen kunne ikke standarden forbedres vesentlig. Vann står under trykk i morenen, og i skråningen er det en «kildehorisont» der vann kommer frem i dagen, jf. kap. 2.3.2. Det vil derfor stadig være fuktig i stien. Resultatet av ryddingen i 2003 førte til et mye videre utsyn over havet. Imidlertid har det i ettertid vært en kraftig gjenvekst av lauvtrevegetasjonen. I 2011 er tilstanden igjen tilnærmet slik den var før ryddingen i 2003. I innspill til revideringsarbeidet, er det kommet sterke ønsker om på nytt å åpne opp for utsikt over sjøen fra parkeringsplassen.

Det var i 2005 et ønske fra friluftslivet om mer åpent strandareal og etablering av noen partier med le i lauvskogbeltet langs stranda. For å imøtekomme dette uten å foreta noe i strid med verneformålet, ble det som et forsøk hogd ut et par åpninger, «lommer» i det skråttvoksende lauvtrebeltet.

Vurdering

Ved planlegging av tiltakene i 2005 var Fylkesmannen på det rene med at de foreslåtte tiltakene måtte gjentas med visse mellomrom for å vedlikeholde oppnådd effekt. Ryddetiltak for å åpne opp i tett lauvtrevegetasjon av selje, rogn og andre vokstervillige buskvekster som villroser, krossved, kaprifol o.a., er i realiteten en kamp mot naturen. Det bekreftes bl.a. ved den raske gjenveksten som er registrert i løpet av 5-6 år.

Å kunne oppleve utsikten over sjøen fra parkeringsplassen på Spornes betyr mye for mange mennesker som ellers ikke har så lett for å komme ut i terrenget. Ved parkeringsplassens sørvestre hjørne synes det å ligge til rette for en utsiktsplass. Enkelte greiner på den store selja bør kunne beskjæres og på sjøsiden av treet kan det bli en liten utsiktsplass med enkle benker. Det er også noe åpent areal vest for den store selja, jf. kap. 5.2. Når det gjelder tilstanden etter tidligere inngrep i lauvtrebeltet for å lage oppholdsplasser i le, er disse «lommene» fortsatt åpne. De har vært jevnlig benyttet, og særlig den ene er tydeligvis mye brukt. Her er det også anlagt en grill- og bål plass. Dette var i utgangspunktet et forsøk. Dersom det skulle komme ønske om flere slike, vil det måtte vurderes opp mot verneformålet. Bevaring av vegetasjonsbeltene i strandsonen med særegen vekstform, omfattes direkte av verneformålet og bestemmelser med hensyn til å bevare særegent planteliv og landskapets art og karakter. På yttersiden av Tromøya ellers består disse beltene hovedsakelig av furu, bare unntaksvis av lauvtre som på Spornes. Når det gjelder utbredelsen av seljebeltet på Spornes mot sjøen, synes det å ha nådd en naturlig grense mot turveien langs stranda. Påvirkning av vind og sjø synes å hindre videre utbredelse mot sjøen. Evt. videre spredning mot sjøen bør imidlertid unngås.

4.1.5 Hogster på Hove

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp flere hogst- og ryddetiltak i Hoveområdet inkl. i vernskogen. Det gjelder tiltak nr. 6, 13, 30, 34, 35, 37 og 44 i tabellen ovenfor. Hensikten var å gjennomføre en planmessig skjøtsel for å fremme store dimensjoner av stormsterke trær, hindre videre gjengroing og åpne opp landskapet for å synliggjøre viktige landskapselementer og kulturminner.

Yttersiden av Hovehalvøya

Langs yttersiden av Hovehalvøya, i vernskogen er det foretatt skjøtsel med rydding og tynning både øst og vest for Såta. Allerede i 2004 startet en med tiltak i utvalgte soner for å få utvikling av stormsterke trær med større kroner og kraftigere rotsystem. Karakteristiske trær i bestand eller enkeltrær skulle bevares. Arbeidet er utført i flere etapper. Tilstanden i 2011 er at ønsket effekt er oppnådd. Tre kronene på gjenstående trær er blitt kraftigere, og «krokfuruene» trer tydeligere frem, jf. figur 13. Karakteren av skogbremmen langs sjøen viser noe av særpreget ved landskapet og vegetasjonen som skal bevares gjennom verneformålet for Raet Ivo. I det samme området ligger det også flere gravrøyser som nå trer tydeligere frem. Folk på tur får fine naturopplevelser og kontakt med sjøen når de ferdes langs Folkestien. Med bedre lystilgang har også de forskjellige vekstene i busksjiktet tatt seg opp. De første skjøtselstiltakene ble gjennomført omtrent samtidig med at Folkestien på strekningen ble utbedret med «saddle» som toppdekke.

I 2011 ble det også sluttført tiltak med fjerning av et gammelt avfallsdeponi like øst for Såta. Gjennom lang tid var det blitt dumpet avfall, vesentlig organisk materiale i den østvendte skråningen rett på innsiden av fjellknausen. Atkomsten opp til selve Såta er nå ryddet, og Ramoenen er igjen synlig i overflaten i skråningen. 21 tonn søppel ble fjernet. Det ødelagte gjerdet på Markopp er fjernet, men det er behov for etterpuss av restene av stolpefestene.

Hove skog

Hogsttiltak inne på Hovehalvøya for å gjenskape et tidligere skogbilde av «stammeskog» med store stormsterke furutrær, inngår i planen fra 2005. Området består i dag av både gran og furu samt noe innslag av bl.a. bjørk. Hove skog var tidligere kjent for å bestå av særlig grovt mastetømmer. Ved gradvis å foreta åpne hogster på små flater med maks. størrelse 0,5 da og naturlig foryngelse fra gjenstående frøtrær eller kantvegetasjon, vil en over tid kunne gjenskape det tidligere skogbildet. Denne type hogst er beregnet for de flate arealene på begge sider av kjørevegen fra leirsenteret til Hove Camping. Som et ledd i denne strategien er det siden 2005 foretatt enkelte hog-

Figur 65: Ryddet areal øst for Såta. Foto: Karin Guttormsen

ster på begge sider langs kjørevegen. Dette arbeidet bør fortsette etappevis over tid etter nærmere avklart fremdriftsplan, jf. figur 66.

Mot Hovekilen på innsiden av Kyststien mellom tidligere Sneglehuset og Knausen er det foretatt tynning av vegetasjonen for å åpne opp mot Hovekilen og fremme "stammeskog" av furu, jf. figur 67.

Nordover ligger arealet inntil et større felt sør og sørvest for Strandhuset hvor det også er foretatt uttynning av en god del trær. Dette er gjennomført utenom de planlagte tiltakene i planen fra 2005, jf. kap. 4.1.1 - Andre tiltak (...). Gjenstående trær er en blanding av bar- og lauvtrær med bjørk som dominerende treslag, men også noe eik. Trærne har til dels store dimensjoner med greinsetting høyt oppe på stammene. Det tyder på at det før hogst var tette bestand med mye undervegetasjon eller at det tidligere også var foretatt oppkvisting av stammer. Området fremstår i 2011 som en åpen, lys skog som innbyr til vandring på «Folkestien/Kyststien» og arealene langs Hovekilen ellers. Bunnvegetasjonen som etter hvert vil ta seg opp, består hovedsakelig av stubbeskudd fra tidligere trær og en del urteaktige vekster. Det er noen gjenstående trær og frøplanter av eik. Ved senere ungsogpleie skal eik og andre varmekjære arter gis prioritet for å øke andelen av edellauvskog i et fremtidig skogbilde. Det antas ikke å være behov for ungsogpleie og avstandsregulering for evt. i slutten av planperioden.

Figur 66: Hogstfelt inntil veien til Hove camping på sørsiden av veien. Foto: Karin Guttormsen

Figur 67: Mot Hovekilen, gjennomført hogst for å fremme «stammeskog». Foto: Karin Guttormsen

Figur 68: Fra hogst ved Strandhuset. Foto: Karin Guttormsen

Ved innkjøringen til Strandhuset fra kjørevegen til Hove, er det foretatt omfattende tynning og skjøtsel i et felt like innenfor bommen mot nord. Tiltaket inngår i planen fra 2005. Gjenstående trær som er en blanding av bar- og lauvtrær utvikler seg bra ettersom kronene har fått bedre plass og lys. Undervegetasjonen bestående av ulike arter i busksjiktet utgjør ennå et beskjedent oppslag. Imidlertid er det en del småplanter av sitkagran i skogbunnen. For kommende planperiode bør bestandet få utvikle seg fritt med unntak av småplanter av sitkagran som bør fjernes tidlig i planperioden, jf. figur 69.

Figur 69: Situasjon 2011 på felt ved innkjøring til Strandhuset med gjenstående trær og undervegetasjon. Foto: Karin Guttormsen

Hogst plantet granskog

Feltet mellom «volleyballbanen» ved Hove Camping og Folkestien, er skog av plantet gran. Trærne er utvokste og av dårlig kvalitet. I planen fra 2005 slås det fast at bevaring av trærne har liten verdi for å fremme verneformålet og bør avvirket etappevis. Tiltaket vil føre til et mer åpent landskap og gi mer sol og lys slik at andre arter kan slippe til. Feltet grenser til Folkestien i sørvest og en del av vernskogen hvor det også er utført

skjøtselstiltak, jf. avsnittet over; *Yttersiden av Hovehalvøya*. Siden 2005 er det utført hogst som en 1. etappe i uttaket av plantet gran. Tilstanden i 2011 er at de aller fleste gjenstående grantrærne har vært utsatt for toppbrekk. Som underskog er det kommet opp furu og bjørk og andre lauvtreslag. Å ta ut resten av de plantede granene bør ha høy prioritet i planperioden frem til 2021.

Det kan også bli aktuelt å foreta tynning i undervegetasjonen i løpet av perioden for å få opp sterke enkelttrær både av furu og lauvtre som erstatning for gran. Foreløpig består underskogen av for små dimensjoner til at noen form for regulering er aktuelt.

Hoveodden

I planen fra 2005 fremkommer det at det skal ryddes i vegetasjonen rundt kanonstillingen på Hoveodden for å åpne opp for utsikt mot Merdø og Torungene. Dette er gjennomført som planlagt. Tilstanden i 2011 er imidlertid at tiltaket har hatt kortvarig effekt. Tiltaket bør gjentas i planperioden og med et kraftigere uttak enn forrige gang.

Figur 70: Tilstand ved kanonstillingen 2011. Foto: Karin Guttormsen

Vurdering

Hogstene på yttersiden av Hovehalvøya, vernskogen og i Hove skog er i hovedsak gjennomført i samsvar med forutsetningene i forvaltningsplanen fra 2005. Forventet effekt av tiltakene er i stor grad oppnådd sett i forhold til at enkelte tiltak skal gjennomføres steg for steg over lengre tid. Fortsatt gradvise hogster inne på Hovehalvøya bør gjennomføres i kommende planperiode frem til 2021. Fremdriftsplanen for det må vurderes når de forholdsvis store bestandene med sitkagran er tatt ut. Skogvegetasjonen som overordnet landskapskarakter skal bevares.

Feltene langs Hovekilen og ved Strandhuset fremstår med en gjenværende tretetthet som gir inntrykk av at en fortsatt er i et

skogmiljø, jf. figur 67 og 68. Skogvegetasjonen som overordnet landskapskarakter, er bevart. Samtidig har området fått en åpenhet som gir mer lys og bedre kontakt med omgivelsene og sjøen. At feltene inntil hovedstiene i området ved Strandhuset har fått en dominans av lauvtrær, gir en variasjon fra vegetasjonstypene langs andre stitraseer i Hoveområdet. Lauvtrær gir dessuten lysere omgivelser om vinteren for brukerne av stiene. Hoves Venner har utført de fleste hogsttiltakene og lagt ned et omfattende arbeid på dugnad.

Når det gjelder hvordan hogstavfall skal tas hånd om, fremgår følgende av forvaltningsplanen fra 2005:

«Trestammer nyttes til materialer eller ved, mens greiner, eierkratt og tilsvarende enten skal spres i terrenget, flises eller brennes på et høvelig sted under kontrollerte former. Hvilken praksis som benyttes er avhengig av mengde kvist og folks bruk av området. Evt. brenning skal avklares med forvaltningsmyndigheten og brannvesenet på forhånd.»

Etter befaringer i 2011 synes praksis å ha vært noe forskjellig ved hogstene som er utført i perioden. Noen steder er kvist blitt effektivt fliset opp og lagt på de opparbeidete stiene der det ikke er «sadde» som toppdekke eller spredd i terrenget. I hogstfeltene i Hove skog nær veiene ligger imidlertid kvisthaugene tilbake, jf. figur 66. Disse burde vært fjernet samtidig med hogsten. Etter hvert som det skal utføres flere hogster fremover og på arealer nær der folk ferdes, synes det behov for å ha bedre rutiner på å gjøre retningslinjene kjent for utførende ledd. Et praktisk tiltak vil være å ta retningslinjene inn i kontrakter der hogster skal settes bort til eksterne aktører.

4.1.6 Hogstfelt nedenfor Tromøy kirke

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp som tiltak nr. 36 at det skal foretas gjennomhogst av et felt på flaten nedenfor Tromøy kirke, mellom kirken og sjøen. Formålet var å åpne opp området for at Tromøy kirke igjen skulle bli synlig fra sjøen. I 2005 hadde det gjennom flere år vært et sterkt lokalt ønske om en kunne få tilbake det åpne landskapet slik at kirken kunne fremstå som det sjømerket det en gang hadde vært, jf. kap. 2.2.2. Arealet eies av staten og omfatter 2 felter med vegetasjon, et østre felt som er avgrenset av hyttebebyggelsen og østre kjøreveg til skytebanen og et vestre felt som ligger mellom østre og vestre kjøreveg til skytebanen.

Hogsttiltaket måtte gjennomføres i flere arbeidsoperasjoner. Fylkesmannen engasjerte først AT Skog som med en hogstmaskin tok ut en del store trær både av bjørk og furu. Det ble

utført en form for plukkhogst ved at egenartede trær og stormsterke trær skulle stå igjen. For å dempe en brå overgang til mer lys og vindbelastning for de gjenstående trærne, vurderte en dette til å være en god fremgangsmåte. Virket ble liggende for avhenting til ved fordi det på det tidspunkt var enkelte forespørslers om det.

Den videre utviklingen av feltet har ikke blitt som forventet. Å hente virke til ved falt bort på grunn av manglende interesse. Det viste seg at ingen var interessert når det kom til stykket. Feltet fremstod lenge som et dårlig avsluttet hogstprosjekt. Det så ikke pent ut med høye stubber og store kvisthauger. AT Skog ble tilkalt for å foreta en opprydding etter hogsten, men det førte til en begrenset estetisk effekt. De gjenstående trærne begynte også fort å skranke antagelig på grunn av en kombinasjon av stor og brå fristilling med påfølgende lyssjokk og høyere grunnvannstand. Den var fra før høy, og etter hogsten ble oppsugings-effekten redusert. I 2011 er situasjonen at de gjenstående furutrærne så å si er borte særlig på østre del, og de fleste bjørkene ser ut til å dø ut. Det har også vært en del skader på stammene knyttet til hogsten. Sår på gjenstående bjørketrær tyder på det. Tilstanden viser et kraftig oppslag av undervegetasjon bestående av ulike arter busker og trær, særlig av lauv. Av treslagene er det bjørk som dominerer, noe eik kommer opp særlig på vestre del og inni mellom spirer furu der det er mindre vått.

Figur 71: Feltet nedenfor Tromøy kirke 2011, østre felt. Gjenstående trær ser ut til å gå ut. Foto: Karin Guttormsen

Figur 72: Felt nedenfor Tromøy kirke 2011, underskog som vurderes med ungskogpleie i løpet av planperioden. Eik skal prioriteres. Foto: Karin Guttormsen

Vurdering

Tiltaket som var forventet å skulle føre til en mer åpen skog og synliggjøring av kirken, fikk ikke den forventede effekt. Endrete naturforhold som følge av hogsten, har ført til at skogbildet vil fremstå som "sykt" enda i lang tid. Skogfaglige råd tilsier at ny skog bør fremmes ved bevisst pleie av underskogen. Gjennom avstandsregulering og senere tynning kan en få frem det skogbildet en ønsker. Dette må gå over tid, men det første steget i ungskogpleien med avstandsregulering kan bli aktuelt å gjennomføre i løpet av planperioden frem til 2021. Det skal satses på variasjon av treslagssammensetningen med bl.a. furu, eik og annen edellauskog samt noe bjørk. For å fremme verneformålet i et restaureringsperspektiv, kan evt. beiting også bli aktuelt å vurdere på et visst stadium.

4.1.7 Tynning på Merdø

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp som tiltak nr. 29 at det skal foretas tynning av vegetasjon på kanter og annet på Gravene. Tynning og rydding skulle motvirke at kratt som var i ferd med å vokse utover grasbakken fra sør og vest, skulle redusere det åpne arealet på Gravene. Arendal kommune som

også eier arealet, gjennomførte skjøtselstiltaket tidlig i perioden fra 2005.

Vurdering

Det ser ut til at den ønskede effekten er oppnådd ved det gjennomførte tiltaket. Ved at arealet er tilgjengelig for telting fører det bl.a. til at ny gjengroing foreløpig holdes tilbake. Gjentaelse av tiltaket ser foreløpig ikke ut til å være nødvendig i perioden frem til 2021.

4.1.8 Rydding rundt enkeltforekomster

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp som tiltak nr. 18 at det skal foretas tynning av vegetasjon rundt kristtornen på yttersiden av Merdø. Denne forekomsten ligger mot den østligste grensen for utbredelse av kristtorn. Kristtornen har utviklet seg med flere stammer og fremstår som et særegent landskapselement. Det kan være årsaken til at den også omtales som "Tornekronene". Tynning av vegetasjonen rundt busken ble utført av SNO i 2008.

Når det gjelder barlinden på Tromlingene, østre del, er den også en sjeldenhet med sin kuleformede vekstform. Under sterk påvirkning av vær og vind har den utviklet sin særegne form og med tett dekning av bar. Etter rydding av einer på Tromlingene, jf. kap. 4.1.2, fremstår nå barlinden som en flott solitærvekst i kontrast til rullesteinene rundt og konturen av Ra-morenen sett fra land, jf. figur 16.

Vurdering

Både form, lokalisering og historie gjør forekomsten av kristtorn på Merdø så spesiell at en må sørge for at den ikke blir overgrodd av kraftigvoksende kratt. Forhold som bl.a. høyere middeltemperatur fører til at både kristtornen og vegetasjonen rundt vokser raskere enn før. Tilstanden i dag er at krattvegetasjon særlig av or, har tatt seg kraftig opp. Det synes å være behov for å gjenta ryddingen. Tilstanden for barlinden er tilfredsstillende.

4.1.9 Bekjempelse av "svartelisterarter"

«Høy-risikoarter» av karplanter i Norsk Svarteliste fra 2007, (svartelisterarter) skal fjernes eller vesentlig reduseres i vernede områder. Innenfor Raet Ivo gjelder det forekomster av platanlønn, slirekne, rynkerose, hagelupin, jf. kap. 2.4.4. Siden Norsk Svarteliste er fra 2007, var fjerning av slike arter ikke listet som planlagte tiltak i forvaltningsplanen fra 2005.

Figur 73: Kristtornen på Merdø 2011. Tilgroing av nærstående vegetasjon må unngås. Foto: Karin Guttormsen

I juni 2009 ble det foretatt en registrering av fremmede arter (svarelistearter) i Raet Ivo. Kart som viser registreringene av deler av de ulike artene i Raet Ivo vises i kapittel 5.2. Ved brev fra Fylkesmannen ble bl.a. grunneiere informert om at det ville bli satt i gang bekjempelse av registrerte forekomster, og at den praktiske gjennomføringen skulle skje i regi av SNO. Tiltak har vært gjennomført i 2009, 2010 og 2011 ved kjemisk bekjempelse med glyfosat, ringbarking eller felling. Sprøyting har vært gjennomført på bladverk og som stubbebehandling. Både håndsprøyte og tåkesprøyte har vært benyttet.

På Tromøya ble rynkerose, slirekne og hagelupin sprøytet i 2009. Rynkerose ble sprøytet på stort sett grønne blader selv om høstgulningen av bladene var i gang. Det ble felt en edelgran. Trær av platanlønn er felt eller ringbarket, småkratt er sprøytet. Ved gjennomgang i 2010 viste det seg at effekten fra 2009 var svært varierende uten at en kan være sikker på årsaksammenhengen. På Hove var det kun en av de 10 sprøytete rynkeroseforekomstene som var gått ut. Av totalt 37 forekomster, de fleste i Raet Ivo, ble de fleste sprøytet eller sprøytet på nytt i 2010. Sprøyting med glyfosat ser ut til å ha liten effekt på slirekne. De fire lokalitetene i Raet Ivo ble sprøytet på nytt i 2010. For platanlønn ble det brukt mye tid på omfattende rydding og stubbebehandling i 2010. På Merdø og i området

mellom Skytebanen og Spornes ble flere hundre busker og trær kappet ned og stubbebehandlet. Arbeidet ble ikke ferdig i 2010. I 2011 viste det seg at det var overraskende mange lokaliteter av rynkerose som trengte å bli sprøytet på nytt, ca. 70 %. Det kommer bl.a. nye skudd fra tilsynelatende døde busker. Lokalitetene på Merdø ble ikke sjekket for evt. ny sprøyting i 2011. De fleste forekomstene av slirekne ble sprøytet på nytt i 2011. For platanlønn ble det også i 2011 foretatt et omfattende arbeid. En stor forekomst ved Bjellandstrand med flere hundre busker ble behandlet hovedsakelig med bladsprøyting på mindre rønninger. Bekjempelse på området ved Skytebanen og østover fortsatte i 2011. Kostnader for 2011 beløper seg til ca. kr. 28000.

Vurdering

Ved bekjempelse av en rekke svartelistearter er det påkrevd med bruk av kjemiske sprøytemidler for å få tilfredsstillende resultat. Behandling er foretatt i 2009, 2010 og 2011. For visse arter og forekomster har det vært nødvendig med gjentatte behandlinger. Bruk av sprøytemidler er noe en skal unngå å bruke med mindre det er helt nødvendig, og det ikke er noen andre alternative metoder. Det gjelder ikke minst i vernede områder med rikt og sårbart biologisk mangfold.

Det må imidlertid forventes at bekjempelse av svartelistearter vil måtte foretas også med kjemiske midler fremover. Eksempelvis må en forvente at flere av de behandlede rynkerosene vil fortsette å spire enda noen år. Det er også usikkert om de vil utgjøre en evt. frøbank og årsak til oppspiring av nye planter. Særlig nærliggende arealer med forekomster som er behandlet, bør overvåkes med tanke på det. Småplanter bør kunne lukes bort manuelt på spirestadiet. For slirekne som er vanskelig å få fjernet helt, antas gjentatte sprøytinger å være nødvendig på samme forekomst. Flere av platanlønnene som er ringbarket, vil gå ut etter en tid, mens det mellom Bjellandstrand og Spornes enda er mye platanlønn som ikke er behandlet. Mest mulig av dette bør kappes ned og stubbebehandles.

Figur 74: Kjemisk bekjempelse av rynkerose på utsiden av Merdø 2010. Ofte skyter rynkerose nye skudd etter en behandling.
Foto: Fylkesmannens miljøvernnavdeling

Ved valg av metode og tidspunkt på året for bekjemping, skal det også tas i betraktning at mange forekomster ligger i områder som er attraktive friluftslivområder.

4.1.10 Fjerning av tistler

Det fremgår av forvaltningsplanen fra 2005 ved tiltak nr. 11 at oppslaget av tistler var blitt så omfattende på Tromlingene østre del at det var et problem for sauer og besøkende som gikk bar-bent. Tistlene stod, og står fortsatt, i tett grasmark nær strandsonen på Melkevollen. Gjennomføring av punktsprøyting med Glyfosat og deretter evt. å fjerne døde planter var forventet å redusere oppslaget kraftig. Tiltaket har ikke ført til forventet resultat selv om sprøytingen ble gjentatt. Tistler utvikler raskt et kraftig rotsystem, og arten(e) har stor overlevelsessevne. Ved befaring sommeren 2011 var tistlene i god vekst, og feltet så ut til å ha blitt litt større.

Vurdering

En anså punktsprøyting med Glyfosat som eneste utvei for å få bukt med tistlene. Behandlingen ga imidlertid ikke den forventede effekt. Det er fortsatt aktuelt å bekjempe tistler på dette feltet, men andre metoder bør vurderes. Bruk av beitepusser er foreslått og bør utprøves på dette begrensede feltet. Dersom en får gode erfaringer, kan det vise seg som en egnet metode også andre steder.

Tistler er pionerplanter som raskt etablerer seg. Det er merkbart også ellers på Tromlingene østre del. Oppslag kommer raskt særlig der en har hatt bålplasser for brenning av einer og på åpne sår i grasdekket/humuslaget som følge av fjerning av store, rosettformede einere. Det er en uønsket bieffekt av ryddingen. Utviklingen bør overvåkes fremover og evt. fremgangsmåte for bekjempelse avklares i løpet av planperioden.

Figur 75: Tistler på Melkevollen juni 2011. Ny behandling med for eksempel beitepusser synes aktuelt å teste ut.
Foto: Karin Guttormsen

4.1.11 Stier

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp konkrete tiltak for å etablere og utbedre stier, jf. tiltak nr. 7, 27, 31, 32 og 43 i tabellen ovenfor. I Hoveområdet er det siden 2005 fullført flere stiprosjekter. Arbeidet med utbedring av «Folkestien» startet opp før 2005. Oppgradering av «Folkestien» (hovedstien) til barnevognstandard er fullført. Likeledes er etableringen av «Kyststi» på eksisterende stier og med stedvis standardheving fullført, og ble ferdig våren 2011. Stitraseene er til dels sammenfallende langs Hovekilen og er tydelig merket med små skilt på lave påler, jf. figur 45. Det meste av arbeidet med etablering og utbedring av stiene er utført av Hoves venner. De har utført et stort og viktig arbeid på dugnad over flere år.

Blindestien på Hove er ikke blitt rustet opp i perioden som planlagt. Den er over tid blitt lite brukt, og ansvaret for vedlikehold er ikke blitt plassert på en forpliktende måte hos noen instans. Den har derfor forfalt og vil ikke bli opprettholdt. Etablering av en egen ridesti på Hove er under utførelse. Planen var at den skulle følge traseen til den tidligere kraftlinja gjennom Hoveområdet. Bredde og ryddebelte til sidene skulle gi plass til en hest i bredden. Toppdekket skulle være som markdekket, skogbunn. Det har imidlertid vist seg at deler av traseen måtte planeres og gruses. Traseføringen er også justert for å unngå at rideaktiviteten skjer der andre aktiviteter foregår. Den planlagte sammenhengende stien mellom parkeringsplassen på Spornes ut til Spornesodden er ikke opparbeidet. Etter at steinbruddet ble fylt igjen og dekket med gras, har det gått seg til stier ut til Spornesodden gjennom steinbruddet og videre utover svabergene, jf. kap. 4.12.

Vurdering

Iflg. planen fra 2005 skulle både «Folkestien» og «Kyststien» på Hove tillates å ha høy standard for å ha god tilgjengelighet for alle i det mye brukte friluftslivsområdet. Disse hovedstiene fremstår i 2011 med bredde, kurvatur og fast, jevnt toppdekk av «saddle» som gjør at de er lette å ta seg frem på. De må betegnes som flerfunksjonelle turveier med høy utnyttelsesgrad for ferdsel til fots, med sykkel, barnevogn og rullestol. Stienes standardheving er et resultat av en uvurderlig innsats av Hoves venner over lang tid.

Når det gjelder Blindestien, er det beklagelig at den ikke videreføres. Et alternativt tilbud kunne kanskje vurderes med en kortere rute evt. knyttet til Handicapstranda dersom det skulle være interesse for det og noen ville ta et forpliktende ansvar.

Figur 76: Hoves venner, dugnadsgjengen (f.v.): Olav Kjell Fone, Jan Askildt, Øistein Skog, Jørgen Kristian Olsen, Sverre Simonsen, John Wiggo Larsen, Arild Steinklev og Håkon Bergh (foran) har lagt ned 350 arbeidstimer for å forleng og oppruste kyststien på Hove.
Foto: Erik Holand. Fra Agderposten 24.06.2011

Figur 77: Ridestien under anlegg, her fra traseen som følger tidligere høgspentlinje. Foto: Karin Guttormsen

Det er positivt at ridestien nå ferdigstilles. Riding og andre friluftslivsaktiviteter på samme areal fører ofte til uheldige brukerkonflikter. Med egen ridesti blir rideaktiviteten separert fra annen ferdsel, og brukerkonflikter reduseres. Egen skilting anses nødvendig, jf. eget kart.

4.1.12 Steinbruddet på Spornes

Forvaltningsplanen fra 2005 inneholder tiltak for å forskjønne steinbruddet ved Spornesodden, jf. tiltak nr. 28 i tabellen ovenfor. Etter sprengningsaktiviteter under 2.verdenskrig og også senere, har steinbruddet blitt liggende som et skjemmende inngrep i terrenget nær badestranden på Spornes. Det har også skapt ulemper for turgåere med å komme seg ut på Spornesodden og østover langs svabergene. I planperioden er steinbruddet fylt igjen med graderte steinmasser, dekket med jord og sådd til. Det er også plassert høvelige stein fra bruddet som danner to sittegrupper/ rasteplasser med grill- og bålplasser.

Vurdering

Få år etter gjenfyllingen kan en knapt se at grasskråningen skjuler et skjemmende steinbrudd. Resultatet har blitt en vellykket restaurering av terrenngrepet. Nye stier har gått seg til ut til Spornesodden og i andre retninger. Spornes har fått økt betydning som friluftslivsområde, jf. figur 42.

4.1.13 Grill- og bålplasser

Verneområdene omfatter mange attraktive utfartsmål som det er svært populært å dra til. Som utfartsmål hele året er det særlig Hove som er populært. Det å grille eller brenne bål når en er på tur, er en del av den norske friluftslivskulturen. Det skaper gode opplevelser for den enkelte, men det fører også med seg ekstra arbeid og kostnader for forvaltningen. Folk fyrer opp bål hvor de selv synes det er best og setter fortsatt engangsgriller direkte på grasbakken eller på rullstein og svaberg. Dette fører ofte til skader på naturkvalitetene og virker skjemmende i terrenget.

I forvaltningsplanen fra 2005 er det listet opp flere tiltak for å legge til rette for faste grill- og bålplasser på attraktive steder. Jf tiltak nr. 5 (Hove), nr. 9 (Tromlingene), nr. 15 (Spornes), nr. 17 (Gravene), nr. 24 (Jerkholmen) og nr. 51 (fjerning av bålplasser generelt). Formålet var både å bevare naturkvalitetene, men også å gjøre det greit for friluftslivet slik at folk kunne bruke disse faste plassene i stedet for stadig å lage egne grill- og bålplasser. Derved kunne uheldige følger som hull i humusdekket med fare for etablering av uønskede arter, sandflukt og oppsprekking av fjell og steiner reduseres.

I forhold til de foreslåtte tiltakene i planen fra 2005, er status i 2011 som følger:

- Hove – Her skulle det etableres grill- og bålplasser. Det er etablert flere plasser i form av steinsettinger hvor folk selv må ha med rist for grilling. Inntrykket er at folk i mindre grad vil bruke dem. De fylles med søppel, og ser ofte utrolige ut. Det synes å svikte når det gjelder hvem som har det løpende ansvaret for å holde dem ryddige og for det generelle vedlikeholdet. Det dukker stadig opp bålplasser på nye steder rundt omkring i terrenget. Så sant kommunen har kapasitet og økonomi fjernes tilfeldige bålplasser fra tid til annen gjerne i samarbeid med SNO. Hove innbyr til typer friluftslivsaktivitet der rasting med grilling og bål er en naturlig del av utfukten. En må konstatere at dagens tilrettelegging ikke fanger opp behovet som forventet.
- Tromlingene (landskapsvernområde) – Her skulle bålplasser saneres og utbedres. I 2009 og senere er det fjernet mange tilfeldige bålplasser, og det er anlagt nye i form av steinsettinger. Også på Tromlingene dukker det opp nye bålplasser rundt om, og det er svimerker i humuslaget etter engangsgriller som er satt rett på bakken. Det er en del telting i området ved Melkevollen.
- Spornes – Her skulle det fjernes skjemmende bålplasser og legges til rette for tre nye. Bålplasser er sanert og tre nye er anlagt. Det er plassert to ved det tidligere steinbruddet hvorav særlig den ene blir mye brukt, og det er en lenger vest i lauvskogbeltet ved turveien. Også på Spornes lages det tilfeldige bålplasser direkte på grasbakke eller rullestein.
- Merdø - Her skulle det etableres ca. tre grillplasser på Gravene. Kun en av disse er anlagt og plassert sentralt på det åpne grasarealet opp fra brygga. Det er en opphøyet skålformet grill i syrefast stål med diameter på 55 cm og med hengslet grillrist. Rista brukes også til å sette engangsgriller på. Opplegget ser ut til å fungere greit, men det blir også slitasje av tråkk på det tynne humuslaget rundt. Det foregår ellers en del grilling i sjøkanten. På Gravene er det totalforbud mot bålrensning hele året.
- Jerkholmen - Her skulle det etableres fire bålplasser, de øvrige bålplassene skulle saneres. Tiltaket er gjennomført. Selv om det ikke er fullt så mye bålrensning på Jerkholmen som på f.eks. Hove, blir det likevel tilfeldige bålplasser rundt omkring. Det er en del telting også på Jerkholmen.

Vurdering

Aktivitet med grilling og brenning av bål er en viktig del av den norske friluftslivskulturen. Folk vil helst rigge til sitt eget sted for å grille og brenne bål, og vil unngå å bruke grillrister som andre har brukt før dem. Det viser seg vanskelig å endre folks holdninger. Når folk reiser fra tilrettelagte grill- og bålplasser fylt med søppel, kan en ikke forvente at en får full effekt av tilretteleggningstiltakene. På den annen side er det heller ikke akseptabelt at det stadig dukker opp nye tilfeldige grill- og bålplasser rundt i verneområdene.

Generelt er det i henhold til forskrift om brannvern forbud mot bruk av åpen ild i, eller i nærheten av skog, i tiden 15. april til 15. september. Så sant en holder seg innenfor disse rammene og verneverdier som rullestein og svaberg o.a. ikke forringes, er det ikke totalt forbudt verken etter verneforskriften for Raet lvo eller atferdsreglene for friluftslivsområdene å grille eller brenne bål. Imidlertid følger det av atferdsreglene: "Det skal vises særlig varsomhet ved bålbrenning og bruk av grill, slik at det ikke oppstår brannfare eller skade på vegetasjon eller svaberg."

Hva som skal til for å endre på situasjonen, kan bero på flere forhold. Det synes å være avgjørende at det er tilstrekkelig kapasitet for renhold, hensiktsmessige valg av tekniske løsninger og plassering av disse inkl. å få deponert varme engangsgriллер på en ryddig måte. Dessuten må det skje holdningsendringer hos publikum. Når det gjelder tilsyn med rydding, renhold og vedlikehold, viser det seg at dette må organiseres på en bedre måte med klarere ansvarsroller. Søppel og rester må fjernes regelmessig.

4.1.14 Renovasjon

Søppel

Tiltak nr. 46, 47, 48, 49 og 50 i tabellen ovenfor (forvaltningsplanen 2005), skal det årlig foretas søppelrydding i verneområdene generelt og spesielt på Merdø, Jerkholmen, Bjelland - Botne og Tromlingene. Det er to kilder til forsøpling i verneområdene, søppel som folk legger fra seg i terrenget, og søppel som driver i land fra sjøen. Forsøpling er et problem for fugle- og dyrelivet og er skjæmmende for naturkvalitetene i verneområdene.

Deler av verneområdene er også sikrede friluftslivsområder/skjærgårdspark. På disse områdene har det offentlige ved Skjærgårdstjenesten ansvar for renovasjonen som innebærer tømning av søppelstative og renhold av toalettene. På Hove er det Hove Drifts- og Utviklingsselskap som på vegne av kommunen har ansvar for renovasjonen. I denne sammenheng skal

Figur 78: Praktisk og brukervennlig type grill på Gravene.

Figur 79: Tilrettelagt bålplass på badestranda ved Hove Camping. Ikke fristende for neste å bruke denne til grilling.

Figur 80: Uforsvarlig måte og skjæmmende rester etter grill og bål på Spornes.

Foto: Karin Guttormsen

også fremheves Hovefestivalens innsats med rydding av søppel etter det årlige festivalarrangementet. Arrangørene har mye av æren for at Hove og Spornes ser så bra ut med hensyn til søppelstatus hele året.

Det foretas jevnlig tømning av de søppeldunkene som står ute i sommersesongen. De fleste på tur er flinke til å bruke disse.

Figur 81: Elever fra 7. klasse på Roligheten skole rydder søppel på Tromlingene. Foto: Agderposten nettutgave 27.10.2011

Allikevel blir det flytende rundt en del skjemmende søppel i terrenget som ingen har ansvar for å plukke opp. Søppel som driver inn fra sjøen er «herreløst gods» som ingen i utgangspunktet har ansvar for å fjerne med mindre det er ting som for eksempel kan forurense.

Søppel i terrenget og på strendene kan utgjøre betydelige mengder. Skjærgårdstjenesten går over de mest brukte områdene fra tid til annen, men er helt avhengig av den frivillige innsatsen som enkeltpersoner og grupper utfører. Et godt eksempel er "Strandryddedagen" som ble arrangert i mange kommuner 17.09.2011, med organiserte dugnader av frivillige, grunneiere, kommuner og Agder Renovasjon. Et annet veldig bra tiltak er skoleklasser som i sin undervisning ute legger inn plukking av søppel. Flere skoler har hatt tradisjon for det. Her vises eksempelvis til 7. klasse på Roligheten skole som i oktober 2011 tok ansvar for å rydde opp i store mengder søppel som fløt rundt på Tromlingene.

Toaletter

Forvaltningsplanen (2005) åpnet for nye toaletter på Tromlingene, Havsøya og Lille Torungen samt at sanitærbygget på Hove Camping skal fjernes, jf. tiltak nr. 10, 39, 45 og 56 i tabellen ovenfor. I perioden er det bygd toalett på Lille Torungen hvor det ikke var noe fra før. På Tromlingene er det satt opp nytt toalett til erstatning for det gamle. Anleggskostnadene for bygging av de nye toalettene er finansiert med statlige friluftslivsmidler. Det planlagte toalettet i Paradisbukta på Havsøya er ikke etablert. Besøket er for lite til at det økonomisk kan forsvares å ha et toalett der. Sanitærbygget på Hove Camping er revet og toaletttilbudet til publikum dekkes på fire steder i Hoveområdet. Det er en utvikling at flere fritidsbåter nå har toalett om bord, og at behovet for nye toaletter på øyene må revurderes enkelte steder. Toalettene på friluftslivsområdene renholdes i sommersesongen av Skjærgårdstjenesten. På Hove er det Hove Drifts- og Utviklingsselskap som på vegne av kommunen står for renholdet.

Vurdering

Det stilles spørsmål ved om rydding av søppel er et ansvar for friluftsfolket, grunneiere, friluftslivsforvaltningen eller vernemyndighetene. Skjærgårdstjenesten har innarbeidede driftsrutiner over mange år for renovasjon av søppel og renhold av toalettene. Systemet fungerer bra, men det er ikke økonomi til å utføre mer enn de pålagte oppgavene. Skjærgårdstjenestens tilbud er basert på årlige tildelinger fra Direktoratet for naturforvaltning (DN) gjennom Fylkesmannen.

Den interessen og ansvarsfølelsen som utvises av lokale skoler for å rydde søppel når de har undervisning ute, er av meget stor betydning. Det samme gjelder innsats av andre frivillige når de er ute på tur. En er helt avhengig av frivillig innsats. Interessen er til stede for å delta i dugnader, men det er behov for bedre organisering og økte økonomiske rammer. Det gjelder for eksempel dekning av kostnader med å transportere folk og dekning av økte deponiavgifter. Skjærgårdstjenestens båt er ikke sertifisert for personbefordring. «Strandryddedag» av den typen som ble arrangert for første gang 17. september 2011, bør kunne gjentas årlig og helst om våren.

Gjeldende friluftslivspolitikken bygger på prinsippet om «naturvennlig tilrettelegging». Det innebærer at det vil bli færre renovasjonspunkter på friluftslivsområder som ligger langt vekk fra der folk bor og hvor besøkstrykket ikke er særlig stort. Tilretteleggingen skal være størst på de mest besøkte områdene. Det gjelder både toaletter og søppeldunker.

4.1.15 Flytting av fem hytter

Tiltak nr. 54 i forvaltningsplanen fra 2005 sier at de fem hyttene langs Hovekilen skal flyttes. Hyttene: Blåskjellhytta, Sneglehuset, Østersbua, Krabbestua og Knausen er alle flyttet.

Figur 82: Brønnen ved Blåskjellhytta som ikke er sikret, sjekkes her av SNO. Foto: Karin Guttormsen

Figur 83: Hele strandstrekningen langs Hovekilen er nå fritt tilgjengelig for allmennheten. Foto: Karin Guttormsen

Noen av ”tomtene” trenger etterpuss med fjerning av rester av murstein, ledninger o.a. Til de enkelte hyttene var det også forskjellige innretninger utendørs bl.a. brønner, flaggstangfester, fester for brygger og utedoer og annet. Disse er delvis fjernet pr. oktober 2011, men bl.a. brønnen ved tidligere Blåskjellhytta er ikke fjernet eller sikret.

Vurdering

Strandsonen langs Hovekilen ligger lunt til og har innbydende sandstrender og utsiktspunkter. De fem hyttene har hatt en privatiserende effekt på deler av strandsonen og hindret allmennhetens tilgjengelighet til attraktive deler av den. Ettersom hyttene er fjernet og folkestien/kyststien langs Hovekilen er ferdig, er denne delen av Hove blitt enda mer attraktiv for turgåing, badeliv og opphold. Kapasiteten for folks bruk og variasjonen i naturopplevelsene langs Hovekilen har økt.

4.1.16 Enhetlig informasjon

I forvaltningsplanen fra 2005 var målet å få til en enhetlig utforming av informasjon. Formålet var at det innenfor Raet lvo skulle være en helhetlig profil på alt av informasjonstiltak med hensyn til utforming av informasjonstavler, skilt, trykt informasjon osv. Det er i perioden ikke utarbeidet en plan for informasjon og skilting med en helhetlig profil som planlagt.

Informasjon finnes som informasjonspakater, skilt, trykte foldere og på internett. Avhengig av ansvarlig utgiver, er designet forskjellig. I Raet lvo står det pr. oktober 2011 11 informasjonspakater som er produsert av Fylkesmannens miljøvernnavdeling. Disse er montert på stativer av tre med et kort taktspring over plakaten. Stativene for den nedlagte Blindestien har en annen utforming. Mye av skiltingen av den står fortsatt, men noen stativer er flyttet fra sin opprinnelige plass og har ingen

mening. Informasjonsskiltene som Hove Drift- og Utviklings-selskap benytter har et eget design. Når det gjelder trykksaker, foreligger informasjonsheftet: Raet landskapsvernområde, Raet Protected Landscape (...), utgitt av Fylkesmannens miljøvernnavdeling i 2001.

Vurdering

Informasjon om naturverdiene som er vernet, skal nå et bredt publikum med ulike behov og interesser. Det gjelder bl.a. for friluftslivet, turister og for eksempel deltagere på Hovefestivalen. Ettersom det også har skjedd endringer i hva det er nødvendig å informere om, må informasjonen og skiltingen gjennomgås. Den nye ridestien må også få nødvendig skilting bl.a. med informasjon om at ridning kun skal foregå i ridestien. Det trengs informasjon om forbud mot kjøring i utmark og en gjennomgang av hvor det også kan være hensiktsmessig med skilting om det. En helhetlig profil på nye informasjonsinnretninger er nå svært aktuell og må følges opp i perioden for denne forvaltningsplanen.

Figur 84: Fra krysset ved innkjøring til Strandhuset. Eksempel på behov for opprydding i hva det skal skiltes om og hvordan det skal se ut. Foto: Karin Guttormsen

Figur 85: Behov for sanering av skiltstativ og ny informasjon. Foto: SNO v/Arild Pfaff

Figur 86: Behov for sanering av skilt og ny enhetlig utforming. Foto: Karin Guttormsen

4.2 Evaluering av retningslinjer

I forvaltningsplanen fra 2005 er det gitt retningslinjer for en rekke aktiviteter. I det følgende evalueres kun enkelte av disse. Det gjelder retningslinjer for spesielle aktiviteter som har blitt prøvd ut i perioden siden 2005. Andre retningslinjer i planen fra 2005 er oppdatert og videreført direkte under kap. 5.3.

4.2.1 Skogbruk

Knyttet til skogbrukstiltak er det i forvaltningsplanen fra 2005 gitt retningslinjer med begrensninger på hogst hjemlet i verneforskriften for Raet lvo inkl. Verneskogen. Ut fra forskriftens § 3 pkt. 1.1 og 1.2. er det forbud mot:

- A) Flatehogst
- B) Treslagsskifte
- C) Hogst av egenartede, spesielt store og vakre trær, hule trær og store og døde trær som er med på å prege landskapet

Disse tre punktene gjelder for all hogst, også i Botneskogen. For å ha en klar definisjon på hvor stort et åpent hogd areal kan være før det karakteriseres som en hogstflate, gjelder forbudet i pkt. A) flater over 0,5 da. Begrensningen på flater inntil 0,5 da gjelder også plukkhogst. Tynning i hogstklasse III og IV omfattes også av begrepet plukkhogst. Imidlertid vil plukkhogst være forbudt etter pkt. C) dersom det vil gjelde enkelttrær eller grupper av trær som er egenartede og vakre der de står. Ved plukkhogst og i forbindelse med skogsdrift i Botneskogen er det tillatt å bruke motorkjøretøy i medhold av forskriftens punkt 2.6. Ønskes hogst som kommer i konflikt med tre hovedpunktene, A), B) eller C), er tiltaket søkepliktig.

Rammer for skogsdrift i Botneskogen ble fastsatt ved utarbeidelsen av forvaltningsplanen for Raet lvo i 2005. Når det gjelder pkt. A) over, gjelder forbudet mot flatehogst i dette området flater større enn 1 da mot 0,5 da ellers. De generelle begrensningene i pkt. B) og C) gjelder. Planlagte sluttavvirkninger over 100 m³ skal meldes til Fylkesmannens miljøvernveddeling. Hogst og rydding som representerer mindre kvantum enn 100 m³, må ikke meldes, men utførelsen skal skje i samsvar med de tre hovedpunktene for hogst, A), B) og C). Bruk av sprøytemidler er ikke tillatt.

I perioden fra 2005 er det gjennomført hogster på Bjelland (Botneskogen) og på Hove. Det er noe uklart hvordan de re-

spektive rammene er blitt praktisert. På Bjelland ble det i 2006 hos en grunneier hogd ca. 400 m³ tømmer, ca. 45 % gran, resten furu. Virket ga ca. 60 % skur og 40 % slip. Det ble brukt lett hogstmaskin til avvirkningen. Det ble satt igjen frøtrær av furu for naturlig foryngelse og plantet gran. Plantingen har gitt dårlig tilslag, men både furu og gran sår seg selv.

På Hovehalvøya, Hove skog er det foretatt skjøtselshogster i flere omganger, jf. kap. 4.1.5 over. Det er utført både flatehogster, plukkhogster og tynninger. Arbeidene er utført motormanuelt og av flere aktører. Uten dokumentasjon på avvirket volum på hvert enkelt felt, har en ved befaringer i 2011 vurdert resultatet av arbeidene som er gjort.

Vurdering

Ved hogst på Bjelland er rammene for skogsdrift i Botneskogen fulgt. Grunneier, Jon Ramsvatn (pers. medd.) gir uttrykk for at retningslinjene har fungert greitt, men at søknadsprosedyren virker lite hensiktsmessig. Tilbakemeldingen viser at rammene er fulgt på en tilfredsstillende måte, men at det kan være grunn til å gå gjennom utformingen av dem. Jfr. kap. 5.3.

Når det gjelder skjøtselshogster på Hove, foreligger det ikke tilbakemeldinger på erfaringene med retningslinjene og begrensningene ved utførelse av hogster. Ut fra befaringer på Hove i 2011 virker det som om rammene er fulgt på en tilfredsstillende måte. Videreføring og utdyping av retningslinjene for perioden til 2021, følger i kap. 5.3.

4.2.2 "Trivselshogst"

I forvaltningsplanen fra 2005 ble det åpnet opp for såkalt «Trivselshogst» ved at hytteeiere og fastboende skulle kunne felle noen trær rundt bygningene for å få inn lys og sol og utsikt til sjøen uten at tiltaket måtte søkes om som tidligere. Det ble også gitt regler for hvordan en skulle gå frem for å unngå at fjerning av trær skulle gi uønskede virkninger på landskapsbildet og når et tiltak likevel ville være søknadspliktig. I planen fra 2005 er det også gitt veiledende illustrasjoner på hvordan en vil unngå at utsiktshogster mot sjøen skal få preg av åpne korridorer i landskapet.

I løpet av perioden fra 2005, har en gjennom befaringer registrert noen få steder hvor det har vært foretatt «Trivselshogst». På to av stedene har formålet etter situasjonen å dømme vært å få god utsikt til sjøen. Uten at en har hatt dokumentasjon på hvordan vegetasjonsbildet så ut før hogsten, er det i begge tilfellene ryddet snaut i en utsiktskorridor mot sjøen.

Vurdering

I en evalueringssammenheng foreligger det for få eksempler som gir grunnlag for å vurdere om «Trivselshogst» fungerer etter hensikt og forutsetninger. Ut fra befaringer i 2011 ser det ut at ønske om mer utsikt for den private part, er oppnådd. I forhold til å ivareta hensynet til verneformålet og landskapets særegne art og karakter også vegetasjonsmessig, er det mer usikkert om det er tatt tilstrekkelig hensyn til forutsetningene. Bl.a. har hogst og rydding resultert i brede åpninger som har ført til brudd, «korridoreffekt» i landskapsbildet. Ut fra retningslinjene og illustrasjonene i planen fra 2005, burde «korridoreffekt» ha vært unngått.

Det fremgår av planen fra 2005 at dersom ordningen medfører uønskete effekter i forhold til formålet med landskapsvernet, vil en måtte vurdere å stramme inn praktiseringen av regelverket, og om nødvendig gjøre slike tiltak søkepliktige som tidligere. Fylkesmannen er innstilt på å videreføre ordningen med «Trivselshogst» for kommende planperiode, frem til 2021. Forutsetningene for praktiseringen er utdypet i kap. 5.3

4.2.3 Motorferdsel i utmark

Motorferdsel i utmark reguleres gjennom lov om motorferdsel i utmark og vassdrag (motorferdselloven). Formålet med loven er å verne om naturmiljøet og sikre rekreasjonsverdier. Som et utgangspunkt er det ikke tillatt med motorisert ferdsel i utmark, og folk flest har en god forståelse for hva som er utmark. Likevel kjøres det hvert år på steder i landskapsvernområdet som utvilsomt er utmark. Det forekommer også anmeldelser av slike forhold.

Eksempelvis kjøres det med motorkjøretøy på strendene der urtevegetasjonen mellom sjøen og skogen er svært sårbar for slitasje, og eksempelvis på Spornes er det registrert skade på naturkvaliteter som følge av kjøring i utmark. Konturene av de terrasserte strandvollene på Spornes er over lang tid blitt mindre tydelige. Dette skyldes bl.a. henting av stein, kjøring inkl. ulovlig motorferdsel i utmark og tråkk på tvers av strandvollene.

Figur 87: Eksempel fra 2011 på utført «Trivselshogst». Resultatet med korridoreffekt burde vært unngått. Foto: Karin Guttormsen

Figur 88: Tydelige spor etter motorferdsel i strandvollene på Spornes. Eksempel på motorferdsel i utmark som er forbudt. Foto: Karin Guttormsen

Ålegras. Foto: Øystein Paulsen

Overordnede forvaltningsmål og konkrete bevaringsmål er grunnlaget for målstyrt forvaltning. Gjennomføring av tiltakene og hvordan brukerne forholder seg til retningslinjene, er grunnlag for å måle oppnådd effekt etter 2021.

5 FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Kapittel 5 omfatter problemstillinger og behov for skjøtsels-tiltak og andre tiltak som anses nødvendig å gjennomføre i planperioden, 2012-2021. Dette kapittelet omfatter alle tre verneområdene, Raet Ivo, Tromlingene nr og Store Torungen nr. Forvaltningsplanen skal klarlegge hvordan naturkvalitetene skal bevares ut fra overordnede forvaltningsmål og konkretiserte bevaringsmål, jf. kap 5.1. Konkrete tiltak som forvaltningsmyndigheten har ansvar for å sette i verk, fremgår av kap. 5.2. Kap. 5.3. omfatter retningslinjer for hvordan aktiviteter i verneområdene kan gjennomføres innenfor rammene av verneforskriftene. Retningslinjene viser til virksomheter og aktiviteter som ikke vil komme i konflikt med bevaringsmålene. Retningslinjene gir videre råd om aktsomhet i visse situasjoner og klarlegger tilfeller der det må innhentes tillatelse, d.v.s. om tiltaket er søkepliktig.

All bruk og skjøtsel skal ha hovedfokus på å ivareta bevaringsmålene. De særskilte tiltakene i kap. 5.2 fremgår også i samlet oversikt foran i rapporten, Tabell 1.

5.1 Forvaltningsmål og bevaringsmål

Forvaltningsplanen skal inneholde overordnede forvaltningsmål og konkretiserte bevaringsmål for de ulike naturkvalitetene for å sikre en god planmessig gjennomføring av aktuelle tiltak og en systematisk oppfølging av dem.

En forvaltning ut fra bevaringsmål basert på tilstandsvurdering og overvåking gir en bedre kvalitetssikring av de tiltakene som prioriteres gjennomført. Det gir også grunnlag for å kunne dokumentere i ettertid om iverksatte tiltak har hatt ønsket effekt og vurdering av behov for videre oppfølging.

Forvaltningsmål og bevaringsmål som følger, er utledet av verneformålene for Raet landskapsvernområde, Store Torungen naturreservat og Tromlingene naturreservat. Verneformålene fremgår av de respektive formålsparagrafene i forskriftene.

Verneformål for Raet landskapsvernområde

»Formålet med landskapsvernområdet er å bevare det egenartede natur- og kulturlandskapet med kvartærgeologiske forekomster og særegent dyre- og planteliv knyttet til Raet i Aust-Agders kystområde.» (Jf. § 2 i « Forskrift om vern av Raet landskapsvernområde med plante- og dyrelivsfredning, Arendal kommune, Aust-Agder.»)

Verneformål for Tromlingene naturreservat

»Formålet med fredningene er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, spesielt det rike fuglelivet.» (Jf. pkt. III i « Fredningsbestemmelser for Tromlingene naturreservat med tilliggende fuglelivsfredning i Tromøy kommune, Aust-Agder fylke.»)

Verneformål for Store Torungen naturreservat

»Formålet med fredningen er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, særlig ut fra hensynet til sjøfuglene og deres hekkeplasser.» (Jf. pkt. V i « Forskrift om fredning for Store Torungen naturreservat, Hisøy kommune, Aust-Agder.»)

5.1.1 Forvaltningsmål for Raet landskapsvernområde (lvo)

Forvaltningsmålet er å bevare landskapsformene som er etterlatt av innlandsisen fra siste istid med de særegne kvartærgeologiske forekomstene med isskurt fjell og løsmasseavsetninger på land og på sjøbunnen. Særegent dyre- og planteliv inkl. fugleliv skal ivaretas. Bruk som ikke er til skade for verneverdiene skal kunne foregå som hittil herunder jord- og skogbruk. Det skal stimuleres til at utstrekningen av dyrkede arealer opprettholdes, og at de gamle historiske steingjerdene bevares og om mulig settes i stand der det trenges. Sårbare naturkvaliteter skal skånes ved kanalisering av ferdsel samtidig som det legges til rette for bedre tilgjengelighet og økt naturopplevelse.

5.1.2 Bevaringsmål for Raet lvo

Bevaringsmålene er konkretisering av forvaltningsmålene. Sannsynlige faktorer som kan utgjøre en trussel eller risiko for skade på naturkvalitetene samt vurdering av tilstanden av dem i 2011, er grunnlaget for hvilke tiltak som anses nødvendig å gjennomføre i perioden, 2012 - 2021. Bevaringsmålene for Raet lvo fremgår av Tabell 3. Forvaltningens tiltak for å ivareta bevaringsmålene fremgår enkeltvis av kapittel 5.2 og summarisk i Tabell 1 foran i forvaltningsplanen.

Tabell 3: Tabellen viser *bevaringsmål for Raet lvo* som er mål som skal oppnås i planperioden, 2012-2021 for å bevare naturkvalitetene. *Trusler* er forhold som vil kunne skade naturkvalitetene. *Tilstand 2011* bygger på observasjoner i 2011 og endringer i tilstand siden forvaltningsplanen fra 2005 ble utarbeidet. Tilstand er kategorisert som *tilfredsstillende*, *vekslende*, *ikke tilfredsstillende* eller *usikker*. *Veksle* betyr at tilstanden er ujevnt god eller dårlig innenfor et område som effekt av gjennomførte tiltak eller påvirkning av en aktivitet. *Usikker* er brukt for tilstand hvor nærmere dokumentasjon mangler.

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - GEOLOGI Berggrunn og kvartærgeologiske forekomster på land og på sjøbunnen	Berggrunnen med isskurt fjell i dagen og kvartærgeologiske avsetninger skal bevares som på vernetidspunktet. Det gjelder både overflateformer og strukturer nedover i grunnen.	Allment friluftsliv - nye turstier og nye tråkk på kryss og tvers, slitasje og oppstabling av stein for le og soling. Fjerning av rullestein Motorferdsel i utmark, spor etter ulovlig kjøring. Infrastruktur med bl.a. vannledninger til hytter. Tilbygg - ombygging av hytter. Sumeffekten av byggetiltak forsterkes over tid. Tiltagende gjengroing av tre- og buskvegetasjon i strandsonen og randområdene. Grilling og bålrensning på bart fjell og rullestein.	Veksle . Konturene av terrasseringen av strandvollene på Spornes synes stedvis å ha blitt mindre tydelige over tid. Ikke tilfredsstillende . Henting av rullestein på Hove og Spornes. Ikke tilfredsstillende . Bl.a. enkelte tydelige kjørespor i rullesteinsbeltene på Spornes. Varig skade. Tilfredsstillende . Tilstanden er ikke vesentlig endret siden 2005. Tilfredsstillende , usikker over tid. Tilstanden er ikke vesentlig endret siden 2005. Veksle . Tiltagende etablering og spredning av småplanter utover i rullesteinsbeltene på Spornes og Bjelland-Botstangen. Veksle . Merdø, Tromlingene, Hove, Spornes og Botstangen

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - VEGETASJON Skogarealer, le- belter i strand- sonen	Lebelter av barskog og lauvtrær på utsiden av Tromøya skal bevares som overordnet vegetasjonsskjerm mot ha- vet. Det er trær som gjennom langsom utvikling under værutsatte forhold har utviklet særegne former, enten som enkelttær eller som sammenhengende belter. Lebeltet av selje langs strandsonen på Spornes skal bevares i en tilstand som i 2011.	Stedvis markerte innslag av sitkagran som gradvis for- trenger stedlig vegetasjon. Friluftsliv, ønske om å redu- sere vegetasjonsbredden av selje bakover fra turvegen.	Ikke tilfredsstillende med hensyn til sitkagran som sprer seg til stadig nye steder. Tilfredsstillende.
Skogarealer, Hove	Skogen på Hovehalvøya skal bevares med overordnet karakter av barskog, hovedsakelig furu. Noe gran bevares for å opprettholde diversitet der bonitet tilsier det. Det gjelder også gran i lebeltet øst og vest for Såta som har utviklet spesielle vekstformer. I områder med vesentlig innslag av lauvtrær vil blandingsskog med fokus på edellauvtrær være et mål.	Gammel, utvokst gran (vanlig norsk gran) sør for Hove Camping og sitkagran i til- dels store bestand. Skjøtsel som ikke er i hen- hold til plan. «Svartelistearter». Spredte forekomster av rynkerose på Hoveodden og mot Hovekilen. Enkelte forekomster av hage- lupin, slirekne og edelgran.	Ikke tilfredsstillende for enkelte partier med vanlig gran og sitka- gran som sprer seg. Tilfredsstillende for areal hvor det er foretatt skjøtsel siden 2005. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt, videre opp- følging synes nødvendig. Sprøyting og felling.
Skogarealer, Botne/Bjelland - Spornes	Botneskogen med mye barskog av grove dimensjoner, dominans av gran. Bevares som overordnet landskaps- karakter.	Hogst utover skogbruk i Botneskogen. «Svartelistearter». Kartlegging viser mange og spredte forekomster av platanlønn ved Bjelland og strekningen Listranda - Spor- nes. Spredte forekomster av rynkerose særlig langs sjøen, Botne - Listranda, noe på Spornes. Spredte forekomster av slirekne og edelgran.	Tilfredsstillende. Retningslinjene fra 2005 testet ut ved hogst i 2006, men bør gjennomgås. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt. Overvåkes for ny behandling ved sprøyting, ringbarking og felling.
Skogarealer, Ærøya	Landskapskarakteren av ei skogkledd øy med gammel skog skal opprett- holdes.	Store, spredte forekomster av sitkagran som gradvis fortrenger annen vegetasjon. Gruppe med store trær inne på øya utgjør en betydelig spredningskilde. «Svartelistearter». Spredte forekomster av rynkerose i strandsonen mot sørøst.	Ikke tilfredsstillende med hensyn til ytterligere spredning og domi- nans av sitkagran på sikt. Fjerning må følges opp. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt, overvåkes for evt. videre behandling.

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Utmarksarealer, Merdø	<p>Arealer vest for Gravene, Dynnvikheia og St.Hansheia vurderes tilbakeført til et mer åpent preg med dominans av lyngvegetasjon. Noe furu beholdes.</p> <p>Karakteristisk vegetasjon på utsiden av Merdø med einer, furu og varmekjære buskvekster i blanding bevarer.</p>	<p>Tiltagende gjengroing av ulike lauvtreslag og furu.</p> <p>Sitkagran, grupper av store trær og spredte eksemplarer av ulik størrelse.</p> <p>«Svartelistearter». Mange spredte forekomster av platanlønn, konsentrerte forekomster av rynkerose, stedvis hagelupin.</p>	<p>Vekslende. Landskapets karakter endres på sikt og reduserer tilgjengeligheten.</p> <p>Ikke tilfredsstillende.</p> <p>Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt, overvåkes for evt. videre behandling ved sprøyting, ringbarking og felling.</p>
Utmarksarealer, Jerkholmen	Oppnådd effekt av gjennomført rydding av einer skal sikres.	<p>Gjengroing - evt. for lavt beitetrykk. Avpasse dyretallet i forhold til reetablering av grasvegetasjonen.</p> <p>Oppslag av nitrofile pionerarter.</p> <p>«Svartelistearter»</p>	<p>Tilfredsstillende for reetablering av grasvegetasjonen og landskapsvirkningen.</p> <p>Vekslende. Enkelte partier har mye tistler.</p> <p>Tilfredsstillende. Forekomster ikke registrert etter tidligere sprøyting.</p>
Einervegetasjon - Tromlingene, øst	Oppnådd effekt av gjennomført rydding av einer skal sikres.	<p>Gjengroing - evt. for lavt beitetrykk. Avpasse dyretallet i forhold til reetablering av grasvegetasjonen.</p> <p>Oppslag av nitrofile pionerarter.</p>	<p>Tilfredsstillende for reetablering av grasvegetasjonen og landskapsvirkningen. Fortsatt felter med einer.</p> <p>Vekslende. Enkelte partier har mye tistler.</p>
Enkelttrær	Barlingen på Tromlingene, øst skal bevarer samt kristtornen på Merdø.	<p>Barlind - evt. beiting av andre dyr enn sau.</p> <p>Kristtornen(e) - tiltagende gjengroing.</p>	<p>Tilfredsstillende.</p> <p>Vekslende.</p>
Havstrand - strandenger	Strandengene i landskapsvern-området skal bevarer med minst dagens utbredelse og biologiske mangfold. Tilbakeføres til tidligere bedre tilstand etter nye registreringer og tilrådninger fra BioFokus.	<p>Gjengroing, slitasje, tråkk, evt. manglende beiting og tråkk.</p> <p>Mangel på oppdaterte registreringer.</p>	<p>Vekslende</p> <p>Usikker. Igangsatte registreringer ikke sluttført.</p>
Karplanter, rødlistearter	Planter og plantesamfunn som er særegne for landskapsvernområdet eller «rødlistet», skal bevarer.	<p>Gjengroing eller for rask, fristilling ved rydding av vegetasjon. Tråkk - slitasje, evt. manglende beiting.</p> <p>«Svartelistearter»</p>	<p>Vekslende</p> <p>Vekslende</p>
Marine forhold	Dokumenterte ålegrasenger skal bevarer.	Fysiske inngrep	Tilfredsstillende

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
DYRELIV			
Fugleliv	<p>Forholdene for fuglelivet på Tromlingene østre del skal opprettholdes på dagens nivå i samsvar med verneforskriften om fuglelivsfredning.</p> <p>Forholdene på Jerkholmen som meget god trekkfugllokalitet og hekkelokalitet for andefugler o.a. skal bevares.</p>	<p>Manglende systematiske registreringer, tidsserie om variasjoner.</p> <p>Forstyrrelse: Ferdsel spesielt i hekketiden. Hunder som slippes i hekketiden. Predatorer: Mink, grevling og rødrev</p> <p>Manglende systematiske registreringer, tidsserie om variasjoner.</p> <p>Ferdsel, opphold, søppel. Hunder</p>	<p>Usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie.</p> <p>Vekslende</p> <p>Usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie.</p> <p>Vekslende</p>
Insekter - sommerfugler	Natur- og vegetasjonstyper for et stort antall registrerte arter av sommerfugler skal opprettholdes.	<p>Drenering av myr ved Spornes. Kjøring på tørrbakker ved tidl. skytebane ved Spornes. Rydding av krattsamfunn i overgangen til rullesteinsbeltene, Bjelland - Botstangen.</p> <p>Kjemiske sprøytemidler</p>	<p>Tilfredsstillende, usikker på sikt</p> <p>Usikker</p>
Pattedyr	Leve- og yngleområder skal bevares	Ferdsel	Usikker
KULTURLANDSKAP			
Dyrket mark	Opprettholde dagens arealer med aktivt dyrket mark, ca. 30 da. Arealene må forbli åpne flater i landskapet uten gjengroing.	Nedlegging av aktiv drift på dyrkede arealer.	Tilfredsstillende. Noe areal er gått over til innmarksbeite siden 2005.
Utmark	<p>Kulturlandskapet på Tromlingene og Jerkholmen skal holdes som gode beitearealer for sau. De åpne grasflatene skal holdes betydelig større sammenlignet med situasjonen i 2005 da første forvaltningsplan ble utarbeidet.</p> <p>Nyryddete arealer skal holdes åpne.</p> <p>Karakteristiske einerbakker og forskjellige typer trær og busker bevares stedvis og på «ryggene» i landskapet, Tromlingene og Jerkholmen.</p>	<p>Gjengroing av einer og gran på Tromlingene. Spredte småplanter av einer som gror opp på nye steder både på Tromlingene og Jerkholmen.</p> <p>Oppblomstring av nitrofile arter.</p> <p>Videreføring av omfattende rydding av einer over kort tid. Tiltagende fremvekst av skog på Tromlingene.</p>	<p>Tilfredsstillende. Positiv effekt av ryddetiltak av einer hittil. Vekslende når det gjelder utvikling av skog på Tromlingene - endrer landskapets karakter.</p> <p>Usikker på utviklingen av forekomstene av nitrofile arter. Vekslende for Jerkholmen.</p> <p>Tilfredsstillende for rydding som er utført på Tromlingene og Jerkholmen. Ikke tilfredsstillende for fremvekst av skog på Tromlingene.</p>

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
	Merdø, Gravene skal holdes som en åpen slette. Medvirke til at Museumsjordet (ikke vernet) holdes uten gjen groing - viktig for tilgjengelighet og opplevelse av landskapsvernområdet.	Gjengroing.	Tilfredsstillende for Gravene og kantene rundt.
Steingjerder	Opprettholde gamle steingjerder. Registrere tilstanden med tanke på mulig restaurering av de mest karakterdannede i det gamle kulturlandskapet.	Manglende vedlikehold ved at krattvegetasjon ikke ryddes regelmessig. Ferdsel - folk klyver over, stein rives ned.	Vekslende. Stedvis er de gamle, historiske steingjerdene overgrodd og i dårlig stand.
KULTURMINNER			
Gravrøyser	Gravrøyser og andre kulturminner fredet etter kulturminneloven skal bevares. I samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune drøfte behov for rydding og felles informasjon.	Gjengroing, tråkk, slitasje og utkastning av stein ved at folk lager seg solgroper bl.a.	Vekslende. Ikke vesentlig endret siden 2005.
Rester fra 2. verdenskrig	Rester etter okkupasjonsmaktens militæranlegg i Raet lvo bør kartlegges og verdisettes med tanke på bevaring eller sletting.	Manglende kunnskap hos publikum ettersom tiden går. Ingen kjente fysiske trusler i dag.	Usikker pga. manglende oversikt og verdisetting med tanke på bevaring og informasjon.

5.1.3 Forvaltningsmål for Tromlingene naturreservat (nr)

Forvaltningsmålet for naturreservatet er å opprettholde naturkvalitetene knyttet til geologi med kvartærgeologiske avsetninger og vegetasjon. Områdets egenart som våtmark med livsmiljø for plante - og dyrelivet skal bevares, spesielt det rike fuglelivet. Organisering av systematiske observasjoner av fuglelivet for å skaffe tilveie en tidsserie inngår i forvaltningsformålet. Nåværende tilstand og utbredelse av våtmarkssonen med tjernet og strandengene skal opprettholdes.

5.1.4 Bevaringsmål for Tromlingene nr

Bevaringsmålene er konkretisering av forvaltningsmålene. Sannsynlige faktorer som kan utgjøre en trussel eller risiko for skade på naturkvalitetene samt vurdering av tilstanden av dem i 2011, er grunnlaget for hvilke tiltak som anses nødvendig å gjennomføre i perioden, 2012 - 2021. Bevaringsmålene for Tromlingene nr fremgår av Tabell 4. Forvaltningens tiltak for å ivareta bevaringsmålene fremgår enkeltvis av kapittel 5.2 og summarisk i Tabell 1 foran i forvaltningsplanen.

Tabell 4: Tabellen viser *bevaringsmål for Tromlingene nr* som er mål som skal oppnås i planperioden, 2012-2021 for å bevare naturkvalitetene. *Trusler* er forhold som vil kunne skade naturkvalitetene. *Tilstand 2011* bygger på observasjoner i 2011 og endring i tilstand siden forvaltningsplanen fra 2005 ble utarbeidet. Tilstand er kategorisert som *tilfredsstillende*, *vekslende*, *ikke tilfredsstillende* eller *usikker*. *Vekslede* betyr at tilstanden er ujevnt god eller dårlig innenfor et område som effekt av gjennomførte tiltak eller påvirkning av en aktivitet. *Usikker* er brukt for tilstand hvor nærmere dokumentasjon mangler.

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - GEOLOGI			
Berggrunn og kvartærgeologiske forekomster på land og på sjøbunnen.	De store kvartærgeologiske rullesteinsavsetningene med karakteristiske strandvoller skal bevares intakt, dvs. slik de fremstod på vernetidspunktet. Det gjelder både overflate-former og strukturer nedover i grunnen. På vernetidspunktet ble naturreservatet karakterisert som skogløst.	Gjengroing av einer særlig i skråning mot Båsebukta. Allment friluftsliv. Ferdsl, grilling og bålbrenning.	Vekslede
Mudderbanker	Mudderbankene på innsiden mot fastlandet skal bevares.	Ingen kjente	Tilfredsstillende
Tjernet	Tjernet bevares med nåværende utbredelse og avrenningsnivå.	Gjengroing av gran og furu o.a. fra østsiden av tjernet.	Ikke tilfredsstillende
Naturlandskap - VEGETASJON			
Våtmarkssonen rundt tjernet med vegetasjon av siv og andre arter.	Siv sør for tjernet og andre arter som er karakteristiske for våtmarkssonen rundt tjernet skal bevares.	Tilgroing og spredning av furu.	Ikke tilfredsstillende
Åpent beitelandskap med buskvegetasjon innenfor rullesteinsformasjonene.	Åpent beitelandskap med einerbakker skal fremmes.	Tiltagende utbredelse av einer gir gjengroingseffekt Evt. forekomster av «Svartelistearter»	Vekslede Usikker. Mangler registreringer.
Havstrand - strandenger	Strandengene skal bevares med minst dagens utbredelse og biologiske mangfold og «rødlisterarter». Tilbakeføres til tidligere bredde mot mudderbankene og vikene på innsiden mot Tromlingsund.	Gjengroing av einer ut over strandengere mot Båsebukta. Redusert beiting av grågåås og mindre beitetrykk av sau. Evt. transport i tilknytning til skjøtselstiltak.	Ikke tilfredsstillende på innsiden mot fastlandet. Usikker. Avventer endelig rapport fra undersøkelser.
Marine forhold	Dokumenterte ålegrasenger skal bevares.	Fysiske inngrep	Tilfredsstillende
DYRELIV			
Fugleliv	Områdets kvaliteter som viktig hekke- og trekkfugllokaltet skal bevares særlig med hensyn til de lange mudderstrendene/mudderbankene. Sandlo er en av disse artene som hekker i tillegg til en mengde andre trekkende vadefugler.	Manglende systematiske registreringer, tidsserie om variasjoner av arter og antall. Forstyrrelse: Ferdsl spesielt i hekketiden. Hunder som slippes i hekketiden. Predatorer: Mink, grevling og rødrev	Usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie. Vekslede. Skadevirkninger forekommer. Totaleffekt usikker .

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
		Gjengroing. Reduksjon av biotopen havstrand fører til tap av de arter eller i det minste det antall individer av arter som er knyttet opp til biotopen.	Usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie.
KULTURMINNER			
Gravrøyer	Gravrøyer fredet etter kulturminneloven og andre kulturminner bevares ved bedre å synliggjøre og informere om dem.	Gjengroing, tråkk, slitasje og utkasting av stein.	Tilfredsstillende

5.1.5 Forvaltningsmål for Store Torungen nr og del av Raet lvo

Forvaltningsmålene for Store Torungen gjelder både arealene fredet som naturreservat og arealene nord på øya Store Torungen som inngår i Raet lvo. Store Torungen fyr og bebyggelsen knyttet til denne ligger innenfor landskapsvernområdet, mens fredningen som naturreservat omfatter Store Torungen og de øyene som ligger innenfor naturreservatets grenser, Torungskjæret, Skurvene bestående av tre større holmer og noen mindre holmer og skjær samt Betelskjær.

Forvaltningsmålet for naturreservatet er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, særlig ut fra hensynet til sjøfuglene og deres hekkeplasser. Det omfatter livsmiljøet både på sjø og land. Forvaltningsmålet for området som inngår i Raet lvo er å bevare det egenartede natur- og kulturlandskapet med kvartærgeologiske forekomster med særegent dyre- og planteliv. Det omfatter også naturlandskapet med kvartærgeologiske forekomster på sjøbunnen.

5.1.6 Bevaringsmål for Store Torungen nr og del av Raet lvo

Bevaringsmålene er konkretisering av forvaltningsmålene. Sannsynlige faktorer som kan utgjøre en trussel eller risiko for skade på naturkvalitetene samt vurdering av tilstanden av dem i 2011, er grunnlaget for hvilke tiltak som anses nødvendig å gjennomføre i perioden, 2012 - 2021. Bevaringsmålene for Store Torungen nr og del av Raet lvo fremgår av Tabell 5. Forvaltningens tiltak for å ivareta bevaringsmålene fremgår enkeltvis av kapittel 5.2 og summarisk i Tabell 1 foran i forvaltningsplanen.

Tabell 5: Tabellen viser *bevaringsmål for Store Torungen nr og Raet lvo* som er mål som skal oppnås i planperioden, 2012-2021 for å bevare naturkvalitetene. *Trusler* er forhold som vil kunne skade naturkvalitetene. *Tilstand 2011* bygger på observasjoner i 2011 og endring i tilstand siden forvaltningsplanen fra 2005 ble utarbeidet. Tilstand er kategorisert som *tilfredsstillende*, *vekslende*, *ikke tilfredsstillende* eller *usikker*. *Vekslede* betyr at tilstanden er ujevnt god eller dårlig innenfor et område som effekt av gjennomførte tiltak eller påvirkning av en aktivitet. *Usikker* er brukt for tilstand hvor nærmere dokumentasjon mangler.

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - GEOLOGI			
Berggrunn og kvartærgeologiske forekomster på land og på sjøbunnen.	Berggrunnen med isskurt fjell i dagen og kvartærgeologiske avsetninger skal bevares som på vernetidspunktene.	Allment friluftsliv, ferdsel og opphold, i naturreservatet også utenom ferdsels- og ilandstigningsforbudet i perioden 15. april til 15. juli.	Tilfredsstillende

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - VEGETASJON			
Buskvegetasjon av einer og lauvfellende trær	Einer bør holdes i sjakk for å forhindre en gjengroing av hekkeområdene for sjøfuglene. Noe buskvegetasjon beholdes som egnede hekkeplasser for fugl.	Tendens til gjengroing ved at einerbusker vokser utover og reduserer åpent areal med egnede hekkeplasser. Evt. redusert eller opphør av beiting.	Vekslende Tilfredsstillende med dagens antall beitende sau
Karplanter	Variert flora av urteaktige vekster, blomsterplanter og grasarter skal bevares, særlig oppmerksomhet på evt. «rødlistearter».	Evt. opphør/ redusert beiting vil sannsynligvis føre til gjengroing på sikt. Evt. forekomster av «Svartelistearter».	Tilfredsstillende med dagens antall beitende sau Usikker. Kartlegging mangler.
DYRELIV			
Fugleliv	Naturreservatets naturgitt forhold som viktig hekkeplass for sjøfugl skal opprettholdes. Forholdene i landskapsvernområdet for dyreliv inkl. fugleliv skal opprettholdes. Ferskvannsdammen, nordvest i lvo som fuglebiotop vurderes reetablert.	Stedvis tendens til noe gjengroing. Forstyrrelse: Ferdtsel spesielt i hekketiden og overtredelse av ilandstigningsforbudet 15. april - 15. juli i naturreservatet. Beiting - tråkk uroer hekkingen. Hunder som slippes i hekketiden. Predatorer: Mink	Tilfredsstillende. På sikt følge utviklingen i forhold til økt besøk i organiserte former. Usikker vedr. uroing ved beiting, mangler dokumentasjon.
KULTURLANDSKAP			
Arealene rundt fyrstasjonens bygninger	De åpne arealene skal bevares som i 2011 til fordel for fugler som hekker på bakken.	Evt. slitasje og forsøpling	Tilfredsstillende
Steingjerder	Strukturer og steingjerder for tidligere parseller med dyrket mark bevares og om mulig utbedres.	Gjengroing. Ferdtsel - klyving over steingjerdene med utrasing av stein.	Vekslende
«Jordet» og feltet vestenfor	Holde «Jordet» og feltet vestenfor i naturreservatet ryddet for einer og annen buskvegetasjon innenfor steingjerdene til fordel for fugler som hekker på bakken.	Gjengroing. Overtredelse av ilandstigningsforbudet, 15. april - 15. juli	Vekslende for «Jordet». Ikke tilfredsstillende for feltet vestenfor. Tilfredsstillende
«Hagen»	«Hagen» eller «Grotten» som ligger i utmarka på Store Tøringen, ryddes frem og rekonstrueres i samarbeid med kulturvernmyndighetene.	Gjengroing Overtredelse av ilandstigningsforbudet, 15. april - 15. juli	Ikke tilfredsstillende Tilfredsstillende
KULTURMINNER			
Gravrøyser	Gravrøyser fredet etter kulturminneloven og andre kulturminner bevares ved bedre å synliggjøre og informere om dem.	Gjengroing og utkasting av stein.	Tilfredsstillende

5.2 Forvaltningsoppgaver og tiltak/skjøtsel

De viktigste aktørene for gjennomføring av tiltakene vil være Fylkesmannen i Aust-Agder som gjennom forvaltningsmyndighet har det overordnede ansvaret for de vernede områdene etter naturvernloven samt Statens naturoppsyn (SNO) og Arendal kommune. Aust-Agder fylkeskommune vil være en viktig samarbeidspartner for tiltak knyttet til kulturminnevern og som regional myndighet for friluftsliv. I tillegg vil grunneiere, organisasjoner og andre lokale instanser samt skoler, lag og foreninger samt enkeltpersoner være viktige samarbeidspartnere og bidragsytere.

For å ha en god planmessig gjennomføring av de aktuelle tiltakene er de satt opp sonevis, selv om samme type tiltak vil bli gjennomført i flere soner i løpet av planperioden. Forvaltningsplanens dekningsområde er inndelt i syv soner samt en gruppe tiltak som går over flere soner:

- Sone 1: Store Torungen nr
- Sone 2: Tromlingene nr
- Sone 3: Tromlingene, del av Raet lvo
- Sone 4: Botne - Spornes
- Sone 5: Hovehalvøya

- Sone 6: Merdø - Gjessøya
- Sone 7: Andre øyer
- Tiltak over flere soner

Sonene 3-7 ligger alle i Raet lvo samt en mindre del av Store Torungen, jf. oversiktskart over sonene side xx.

Tiltakene som inngår i dette kapittelet er aktuelle for å ivareta bevaringsmålene, jf. kap. 5.1 og konklusjonene av evalueringen av gjennomførte tiltak fra forrige forvaltningsplan, jf. kap. 4.1.

Når det gjelder gjennomføring av de enkelte tiltakene, benyttes følgende kategorier for status: *gjennomføres*, *planlegges* eller *vurderes*. Det indikerer om tiltaket har høy prioritet for gjennomføring, om det er behov for nærmere planlegging eller en må se utviklingen an når det evt. er hensiktsmessig at tiltak gjennomføres.

Når Fylkesmannen står som aktør i tabellene nedenfor, er det i betydningen av at Fylkesmannen som forvaltningsmyndighet har et gjennomgående ansvar for tiltakene selv om det er andre organer som vil stå for selve gjennomføringen.

Når det gjelder antatt tidsbehov i tabellene nedenfor, er det for en del tiltak angitt som *stort*, *middels* eller *lite*. Med *stort* forstås mer enn 2 uker, *middels* 1-2 uker og *lite* betyr mindre enn 1 uke.

Sone 1 - Store Torungen nr og del av Raet lvo

Tiltak 1-1: Fjerne stolpe og stolpefeste

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-1	2013	Fjerne stolpe og jernstenger (stolpefeste) for strømforsyning som ikke lenger er i bruk.	Naturreservatet, jf. avmerking på kart	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, Kystverket	Planlegges

Lokalisering: I sjøkanten vest på Store Torungen mot Betel-skjær, jf. kart nr. 5, side 92.

Beskrivelse: Det står en gammel stolpe for strømforsyning som ikke lenger er i bruk. Stolpen med stolpefeste av jernstenger og bolter i fjellet stammer fra en tidligere vinterhavn for fyrstasjonen. Restene slik de fremstår i dag virker skjemmende i det åpne landskapet. Stolpen står like i vannkanten. Stolpen og jernstengene kan lett fraktes bort sjøvegen.

Tiltaket må avklares med kulturminnemyndighetene før det eventuelt iverksettes.

Figur 89: Stolpe og jernstenger vest på Store Torungen som bør fjernes. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 1-2: Redusere fremvekst av krypende einer

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-2	2014-2016	Stedvis redusere utbredelsen av krypende einer.	Naturreservatet, jf. avmerking på kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, andre	Planlegges etter befarung

Lokalisering: På Store Torungen er det forekomster av einer med krypende vekst. Disse finnes flere steder i naturreservatet på vestre del av øya, jf. kart nr. 5, side 92.

Beskrivelse: Einer bør holdes i sjakk for å forhindre gjengroing av hekkeområdene for sjøfuglene. Imidlertid bør noe buskvegetasjon beholdes for å ivareta hensynet til ulike arter av fugler og hekkeplasser. Etter befarung i 2011 vurderes utviklingen slik at tiltak bør planlegges gjennomført for å begrense uønsket utbredelse av einer.

Figur 90: Eksempel på krypende einer som brer seg utover.

Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 1-3: Etterrydding av einer på "Jordet"

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-3	2012-2021	"Jordet" etterpusses for gjenstående greiner fra tidligere rydding av einer	Naturreservatet, jf. avmerking av areal på kart	4 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, andre	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Teigen, "Jordet" er et areal i naturreservatet som grenser til landskapsvernområdet nordvest på Store Torungen, jf. kart nr. 5, side 92.

Beskrivelse: Teigen er omrammet av gammelt steingjerde på alle kanter. I tidligere tider da fyrbetjeningen bodde fast på fyret, var parsellen dyrket og nødvendigvis avgjerdet. Arealet ble ryddet for einer for et par år siden, og grasvegetasjonen er under reetablering. Imidlertid står en god del døde greiner igjen. Etterrydding av jordet bør vurderes.

Figur 91: «Jordet» med gjenstående døde greiner.

Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 1-4: Rydding av vegetasjon på "Teig vest"

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-4	2013	Rydding av vegetasjon på inn-gjerdet areal, "Teig vest".	Naturreservatet, jf. avmerking av areal på kart	4 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, andre	Planlegges

Lokalisering: Teigen er et mindre areal i naturreservatet nord-vest på Store Torungen, vest for ”Jordet”. Teigen benevnes i forvaltningsplanen som «Teig vest», jf. kart nr. 5, side 92.

Beskrivelse: Teigen er i likhet med «Jordet» omrammet av gammelt steingjerde på alle kanter. Tidligere da fyrbetjeningen bodde fast på fyret, ble arealet brukt til beite eller som kve for å holde dyra samlet. Arealet er nå tilgrodd med ulike arter lauv-trevegetasjon. Ryddingen bør gjennomføres for å synliggjøre strukturer i det gamle kulturlandskapet på øya og for å hindre gjengroing av øya. Tiltaket bør derfor gjennomføres som et samarbeid mellom Fylkesmannen og Aust-Agder fylkeskommune.

Figur 92: «Jordet» vises som åpent felt midt i bildet, mens «Teig vest» ligger til høyre i bildet, inngjerdet. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 1-5: Rekonstruksjon av “Hagen”

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-5	2015	“Hagen” med steingjerde og planter ryddes frem.	Naturreservatet, jf. avmerking av areal på kart	10 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket, SNO, andre	Planlegges

Lokalisering: ”Hagen” eller ”Grotten” ligger på et lite, høyreliggende parti i naturreservatet vest på Store Torungen, jf. kart nr. 5, side 92.

Beskrivelse: ”Hagen” var tidligere et utfluktsted på øya for familiene til fyrbetjeningen. Området er omrammet av et gammelt høyt steingjerde på alle kanter bortsett fra mot nord der det avgrenses av en dyp fjellsprekk (grotte). Steingjerdet har inngang fra sør. Hagevekster som syrin og gravmyrt o.a. finnes fortsatt. Hagen med steingjerdet fremstår i 2011 som forfallent og tilgrodd. Dette er imidlertid et kulturminne vernet i medhold av kulturminneloven som bør ryddes frem og rekonstrueres som et samarbeid mellom Fylkesmannen og Aust-Agder fylkeskommune.

Figur 93: «Hagen» er et eksempel på en historisk fyrhage. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 1-6: Reetablering av ferskvannsdam

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-6	2012 - 2021	Fjerning av takrør i ferskvannsdam	Landskapsvernområdet, jf. avmerking av areal på kart	4 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: I nordvestre del av landskapsvernområdet på Store Torungen, jf. kart nr. 5, side 92.

Beskrivelse: Ferskvannsdammen er en forsenkning i svabergget uten avrenning. Dammens vannstand varierer med nedbør og fordampning, men den tørker aldri helt ut. Nå gror den imidlertid til med taksrør. Den fungerer som vanningshull for sauene og som mellomlandingssted for fugl. Tidligere var den vaskeplass for fyrbetjeningen. For å reetablere vannspeilet og ivareta dammens verdi som vanningshull, vil tiltak om å fjerne taksrør bli nærmere vurdert i løpet av planperioden.

Figur 94: Ferskvannsdammen på Store Torungen som er i ferd med å gro til med taksrør. Foto: Knut Mørland

Tiltak 1-7: Informasjon - skilting og brosjyre

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-7	2014	Fornye uteinformasjonen med tema om natur- og kulturvern og utarbeide en informasjons-brosjyre.	Naturreservatet, landskapsvernområdet og område fredet etter kulturminneloven.	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket	Planlegges

Lokalisering: Areal vernet etter naturvernloven og fredning etter kulturminneloven.

Beskrivelse: Det er mange besøkende på Store Torungen gjennom året, særlig i forbindelse med at noen av bygningene benyttes som turisthytte/kystledhytte i regi av Aust-Agder turistforening. For å ivareta vernehensynene er det økt behov for lett tilgjengelig informasjon til publikum. Det er behov for å fornye og samle informasjonen som finnes på båtbua i dag slik at den også vil dekke flere tema om natur- og kulturvern. I tillegg vil en informasjonsbrosjyre som dekker flere hensyn, gi økt kunnskap om verneverdiene. Siden to forvaltningsmyndigheter dekker tilnærmet samme geografiske område ut fra hvert sitt lovverk, er det naturlig at informasjonen utarbeides som et samarbeid mellom Fylkesmannen og Aust-Agder fylkeskommune samt Kystverket.

Figur 95: Informasjon om naturreservatet på sjøbua på Store Torungen bør fornyes og samles. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 1-8: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
1-8	2012 - 2021	Rydding av søppel, tilfeldig søppel i terrenget og søppel som driver i land	Naturreservatet/landskapsvernområdet	1 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, SNO, andre	Gjennomføres ved behov

Lokalisering: Store Torungen, hele øya

Beskrivelse: Til tross for mange dagsbesøkende gjennom sommeren samt høst og vår, er det ryddig og lite søppel på Store Torungen. Dagens opplegg med at det ikke er satt ut søppeldunker, vil bli videreført. Folk tar med seg søppel hjem eller legger det i søppeldunk på brygga. Ved behov bør imidlertid arealene ryddes for søppel, inkl. det som driver inn fra sjøen.

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Kart 5: Oversikt over tiltakene på Store Torungen.

Sone 2 - Tromlingene nr

Tiltak 2-1: Fugletaksering

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-1	2012 - 2021	Årlige tellinger av fugler, fugler på trekk og hekkende fugler	Tromlingene nr	2 dagsverk pr. år	Fylkesmannen, NOF avd. Aust-Agder, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Hele Tromlingene

Beskrivelse: Takseringen vil i stor grad følge samme metodikk som beskrives i BIN, biologiska inventeringsnormer: fåglar - Statens naturvårdsverk (1978). Vårtakseringen vil i første rekke fokusere på registrering av syngende hanner på hekkelokalitet/revir. Taksørene går over hele Tromlingene slik at hele øya blir taksert. Alt av syngende hanner/revirhevdende individer blir kartfestet. I tillegg registreres sett fugl slik at man oppnår en «komplett» artsliste for hver takseringsrunde. Tromlingene bør besøkes 4-5 ganger i perioden ultimo april - medio juni til forskjellige tider på døgnet for å dekke ulike arters døgnrytmer og trekkvariasjon. Det blir viktig å standardisere opplegget slik at takseringen kan gjennomføres av flere ulike taksører, samtidig som man minimerer usikkerhetene og gjør materialet sammenlignbart over år. Det må utarbeides en funksjonell rapporteringsmal, herunder sammenstilling av flerårige data fra artsobservasjoner.no. For å få bedre kunnskap om trekkfuglernes bruk av Tromlingene vår og høst, er det ønskelig å sammenstille fugleobservasjonene som blir registrert i Rapportssystemet for fugler - Artsobservasjoner.no.

Figur 96: Tornirisk. Foto: Rune Skåland

Som del av fugletakseringen på Tromlingene skal det derfor inngå en oppsummeringsrapport som sammenstiller alle fugleobservasjonene gjort på Tromlingene foregående år. Rapporten leveres digitalt til forvaltningsmyndigheten, jf. tiltak 3-1.

Tiltak 2-2: Rydding av einer

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-2	2014 - 2015	Rydding av einer i skråning mot Båsebukta og strandengene	Naturreservatet, jf. avmerking av areal på kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Gjennomføres

Lokalisering: I skråningen mot Båsebukta og beltet med strandenger, jf. kart nr. 6, side 101.

Beskrivelse: Det er en økende tilgroing av einer i skråningen ned mot det flate beltet med strandenger mot Båsebukta og de grunne mudderbankene. Etter befaring i 2011 vurderes tilstanden slik til at gjengroingen av einer er i ferd med bre seg ut på strandengene. Det vil føre til at utbredelse av strandengene reduseres. En er kjent med at det finnes flere rødlistede arter på disse strandengene som også er avhengig av beiting. Beiting med sau er en viktig beitefaktor, men grågås kan også bidra til beitetrykket. Derfor er det viktig at bredden på strandengene tilbakeføres til minst skråningsfot og at beiting fortsetter. Best egnede metode vurderes når evalueringsrapporten fra Bioforsk foreligger.

Figur 97: Felt med einer som skal ryddes i skråning mot strandengene i Båsebukta. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 2-3: Fjerning av bartrær

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-3	2015 - 2016	Fjerning av bartrevegetasjon	Naturreservatet, jf. av-merking av areal på kart	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Planlegges

Lokalisering: Høydedraget øst for tjernet, jf. kart nr. 6, side 101.

Beskrivelse: Landskapsbeskrivelsen som «skogløs» i 1978 har endret seg betydelig frem til i dag. Det står i 2011 en brem av forholdsvis store furu- og grantrær øst for tjernet. Bestandet virker fremmed i landskapet og ikke i samsvar med situasjonen på vernetidspunktet og forutsetningen for vernet. Sannsynligvis vil videre utvikling av trærne i seg selv, og som spredningskilde, utgjøre en trussel mot livsmiljøet for andre planter, våtmarksområdet og det rike fuglelivet. Vegetasjonen bør derfor fjernes.

Figur 98: Furu og gran øst for tjernet som fører til endring av våtmarksområdet og livsmiljøet for fuglelivet. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 2-4: Fjerning av småplanter

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-4	2015 - 2016	Fjerning av småplanter av einer og furu	Naturreservatet, jf. av-merking av areal på kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Planlegges

Lokalisering: Våtmarkssonen rundt tjernet og i rullesteinsformasjonene inne på øya, jf. kart nr. 6, side 101.

Beskrivelse: Det er en tiltagende spredning av einer og furu som vises i form av spredte småplanter på rullesteinsflater, vegetasjonsdekket mark og våtmarkssonen rundt tjernet. Med småplanter menes i denne sammenheng planter fra spirestadiet til busker på ca. 1,5 m høyde. Målet med tiltaket er unngå at våtmarkssonen reduseres i verdi og omfang. Best egnede metode vurderes når evalueringsrapporten fra Bioforsk foreligger. Gjennomføring av tiltaket bør ses i sammenheng med tiltak 2-3 over.

Figur 99 (til v.): Frøplanter av einer finner vokseplass også der markvegetasjonen ellers virker tett. Foto: Karin Guttormsen

Figur 100: Frøplanter av furu finner vokseplass også der markvegetasjonen ellers virker tett. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 2-5: Einerrydding på øvrige arealer

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-5	2012 - 2021	Feltvis rydding av einer på øvrige arealer.	Naturreservatet	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Flere felt i naturreservatet utenom skråningen mot Båsebukta, jf. tiltak 2-2.

Beskrivelse: Det er flere felt med einer i sterk vekst innenfor naturreservatet. Det er tendens til økende gjengroing. Utviklingen vil på sikt gå på bekostning av fuglelivet og reservatets egenskaper som hekke- og trekklokalitet. Andre naturkvaliteter som kvartærgeologiske avsetninger vil også gro til etter hvert. Nærmere stedfesting av feltene som vurderes ryddet, vil skje etter nærmere befarng. Valg av metode vil avhenge av resultater og anbefalinger i evalueringsrapport fra Bioforsk.

Figur 101: Situasjon der einer brer seg raskt og etter hvert dekker markflater som er attraktive for fuglelivet. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 2-6: Registrering av fremmede arter

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-6	2013	Registrere og kartfeste fremmede arter, inkl. "svartelistearter"	Hele naturreservatet	2 dagsverk	Fylkesmannen	Gjennomføres

Lokalisering: Hele Tromlingene naturreservat langs Tromlingsund.

Beskrivelse: For å kunne ha en målrettet forvaltning er det nødvendig å ha oversikt over forekomster av fremmede arter, inkl. evt. «svartelistearter». Metode og organisering vil bli klarlagt etter nærmere vurdering. Tiltaket gjennomføres i sammenheng med tiltak 3-9.

Tiltak 2-7: Fjerning av bålplasser

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-7	2012 - 2021	Fjerne tilfeldige bålplasser	Tromlingene nr	1 dagsverk pr. år	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres. Tiltaket antas å måtte gjentas jevnlig i løpet av planperioden

Lokalisering: I strandbeltet i lune vikene på innsiden mot Tromlingsund.

Beskrivelse: Det er tidligere sanert flere tilfeldige bålplasser i naturreservatet, men det lages fortsatt nye tilfeldige bålplasser. I henhold til verneforskriften er «(...) bålrensning forbudt». Tilfeldige bålplasser i naturreservatet vil derfor bli ryddet.

Tiltak 2-8: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
2-8	2012 - 2021	Rydding av søppel, tilfeldig søppel, tilfeldig søppel i terrenget og søppel som driver i land.	Tromlingene nr	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO andre	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Tromlingene naturreservat

Beskrivelse: Tromlingene naturreservat har mange dagsbesøkende på sommeren. Det er ikke satt ut søppeldunker i naturreservatet. Folk tar med seg søppel hjem, men noe blir liggende igjen. Størstedelen av søppelet driver i land fra sjøen.

Sone 3 - Tromlingene, del av Raet lvo

Tiltak 3-1: Fugletaksering

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-1	2012 - 2021	Årlige tellinger av fugler. Det gjelder arter på trekk og hekkende fugl.	Tromlingene, østre del	2 dagsverk	Fylkesmannen, NOF avd. Aust-Agder	Gjennomføres

Lokalisering: Hele Tromlingene

Beskrivelse: Takseringen vil i stor grad følge samme metodikk som beskrives i BIN, biologiska inventeringsnormer: fåglar - Statens naturvårdsverk (1978). Vårtakseringen vil i første rekke fokusere på registrering av syngende hanner på hekkelokalitet/revir. Taksørene går over hele Tromlingene slik at hele øya blir taksert. Alt av syngende hanner/revirhevdende individer blir kartfestet. I tillegg registreres sett fugl slik at man oppnår en «komplett» artsliste for hver takseringsrunde. Tromlingene bør besøkes 4-5 ganger i perioden ultimo april - medio juni til forskjellige tider på døgnet for å dekke ulike arters døgnrytmer og trekkvariasjon. Det blir viktig å standar-

disere opplegget slik at takseringen kan gjennomføres av flere ulike taksører, samtidig som man minimerer usikkerhetene og gjør materialet sammenlignbart over år. Det må utarbeides en funksjonell rapporteringsmal, herunder sammenstilling av flerårige data fra artsobservasjoner.no. For å få bedre kunnskap om trekkfuglens bruk av Tromlingene vår og høst, er det ønskelig å sammenstille fugleobservasjonene som blir registrert i Rapportssystemet for fugler - Artsobservasjoner.no. Som del av fugletakseringen på Tromlingene skal det derfor inngå en oppsummeringsrapport som sammenstiller alle fugleobservasjonene gjort på Tromlingene foregående år. Rapporten leveres digitalt til forvaltningsmyndigheten, jf. tiltak 2-1.

Tiltak 3-2: Fjerning av tistler og sviing på Melkevollen

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-2	2012	Fjerning av tistler og sviing av gras	Melkevollen, jf. avmerking på kart	1 dagsverk	Fylkesmannen, grunneiere	Gjennomføres

Lokalisering: Tromlingene, østre del - Melkevollen, jf. kart nr. 6, side 101.

være aktuell. Å få redusert omfanget av tistlene og helst få fjernet dem helt, har høy prioritet her, jf. figur 75.

Beskrivelse: Feltet med tistler i strandkanten på Melkevollen har tidligere vært forsøkt fjernet ved kjemisk bekjempelse. Effekten etter to sprøytinger har ikke gitt merkbar effekt. Som alternativ metode er foreslått å prøve beitepusser. Om dette er den beste metoden er ikke sikkert, men den er verdt å prøve på dette begrensede arealet som ligger nært til strand og mye brukt areal til friluftsliv. Annen mekanisk metode kan også

Sviing av dødt gras på Melkevollen kan vurderes for å bedre kvaliteten på beitet i dette området. Sviingen må utføres tidlig på året før hekkesesongen for fugler som hekker på bakken og utenfor forbudstiden for brenning. Sviingen bør utføres flekkvis over flere år.

Tiltak 3-3: Hogst av furu og gran

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-3	2012 - 2021	Hogst av furu, gran og en del kirsebær	Tromlingene, østre del, jf. avmerking av areal på kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Høydedraget sørvest for Melkevollen og vestover langs sjøen på innsiden mot fastlandet samt enkelte partier østover nær arealer hvor det tidligere er ryddet einer, jf. kart nr. 6, side 101.

Beskrivelse: Høy vegetasjon av gran og furu og en del kirsebær bryter konturene av Ramorenen på Tromlingene, østre del. Landskapets karakter er på visse partier i ferd med å endres til mer skogkledd. Utviklingen vil være i strid med verneformålet og bevaringsmålet. Tiltak med hogst for å holde utviklingen tilbake og bremse spredningen med oppspiring på nye steder, kan bli aktuelt i løpet av planperioden.

Figur 102: Parti med gran og furu som bidrar til at landskapets karakter endres. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 3-4: Rydding av einer

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-4	2012 - 2021	Videreføring av tiltak med rydding av einer	Jf. avmerking av areal på kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Arealer nordøst på Tromlingene, jf. kart nr. 6, side 101.

Beskrivelse: Det er utført omfattende rydding av einer i perioden 2007-2010/2011, jfr. kap. 4.1.2. Det er fortsatt ca. 80 da som

ikke er ryddet og som vurderes ryddet i løpet av planperioden. På hvilket tidspunkt en bør videreføre ryddingen og valg av metode, vil avhenge av evaluering og anbefalinger fra Bioforsk på bakgrunn av tidligere rydding.

Tiltak 3-5: Fjerne småplanter av einer

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-5	2012 - 2021	Fjerne småplanter av einer	Arealer som tidligere er ryddet og langs kantsoner	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Planlegges

Lokalisering: Arealer sørvest for Melkevollen, ryddet for einer i 2007 og tidligere kantsoner til disse, jf. kart nr. 6, side xx.

Beskrivelse: For å hindre spredning og holde ytterligere gjengroing tilbake, ble det i forvaltningsplanen fra 2005 beskrevet tiltak for å luke bort småplanter av einer, jf. kap. 4.1.3 om manuell punktrydding. Tiltaket ble gjennomført i begrenset grad. Selv om gjengroingen av einer nå er satt vesentlig tilbake, er det småplanter i god vekst der det ble ryddet i 2007 og en del større småplanter i de tidligere kantsonene. For å beholde effekten av gjennomført rydding, er det viktig å få redusert omfanget av småplanter. Både manuell luking, ryddesag og ryddesaks er aktuelle hjelpemidler avhengig av underlaget.

Figur 103: Småplanter av einer som må begrenses for å beholde effekten av ryddingen av einer. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 3-6: Bekjempelse av nitrofile arter

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-6	2012 - 2021	Bekjempe nitrofile arter, nesler og tistler o.a.	Tromlingene lvo	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes. Overvåke utviklingen

Figur 104: Pionerarter som tistler o.a. etablerer seg raskt der det blottlegges åpen jord i markdekket. Foto: Karin Guttormsen

Lokalisering: Stedvis på arealer der det har vært ryddet einer eller vært plasser for brenning.

Beskrivelse: Ved å dra opp einerbuskene blir det en åpning, sår i markdekket, slik at åpen jord blir blottlagt. Her har pionerarter som nesler og tistler o.a. etablert seg raskt. Det samme er tilfelle på de anviste bålplassene hvor asken også gir en forbigående gjødslingseffekt. Det er viktig å fjerne pionerartene for å få tilbake en heldekkende grasvegetasjon. Oppslaget vil sannsynligvis avta etter hvert, men det vil være behov for å overvåke utviklingen fremover. Oppslaget vil sannsynligvis bli vesentlig redusert ved at plantene slås før frøsetting over noen år.

Tiltak 3-6 tilsvarer tiltak 7-3.

Tiltak 3-7: Videre beiting

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-7	2012 - 2021	Øke beitetrykket	Tromlingene lvo		Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Vurderes i løpet av planperioden

Figur 105: Areal ryddet for einer i 2007 hvor grasvegetasjonen har tatt seg opp og beitegrunnet er bedret. Foto: Karin Guttormsen

Lokalisering: Tromlingene, østre del hvor det er ryddet einer.

Beskrivelse: På arealene hvor det er ryddet einer, tar grasveksten seg gradvis opp og beitegrunnet bedres.

Etter hvert vil det sannsynligvis kunne beite flere sauer enn de 30 sauene som beitet der i 2011. Hvor raskt beitetrykket kan økes og til hvilket antall dyr, må vurderes utover i planperioden bl.a. ut fra drøftinger med grunneierne. Evalueringsrapporten fra Bioforsk vil være et viktig grunnlag for fremtidig beite regime.

Tiltak 3-8: Overvåking av arealer som er ryddet

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-8	2012 - 2021	Overvåke utviklingen av gras-vegetasjon på arealer som tidligere er ryddet for einer	Tromlingene lvo	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Bioforsk	Gjennomføres fortløpende gjennom planperioden

Lokalisering: Areal på Tromlingene, østre del hvor det er ryddet einer.

Beskrivelse: Igangsatt effektstudium i regi av Bioforsk vil fortsette. Målet er å få mer kunnskap om hvordan metoden for ei

nerrrydding med å dra opp einerbuskene påvirker feltsjiktet og den stedege vegetasjonen og hvordan sårflatene revegeteres på sikt. Metoden er analyse av vegetasjon i fastruter. Prosjektet ble igangsatt i 2011. Gjennomføres i sammenheng med tiltak 7-3.

Tiltak 3-9: Registrering av fremmede arter

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-9	2013	Registrere og kartfeste fremmede arter, inkl. "svartelistearter".	Tromlingene, østre del	2 dagsverk	Fylkesmannen	Gjennomføres

Lokalisering: Tromlingene, østre del langs Tromlingsund, (landskapsvernområdet).

Beskrivelse: For å kunne ha en målrettet forvaltning er det nødvendig å ha oversikt over forekomster av fremmede arter, inkl. evt. «svartelistearter». Metode og organisering vil bli klarlagt etter nærmere vurdering. Tiltaket gjennomføres i sammenheng med tiltak 2-6.

Tiltak 3-10: Etablere nye bålplasser

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-10	2012	Etablere ny bål plass i "Skareholla"	Skareholla jf. avmerking på kart	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten, grunneiere	Gjennomføres
		Vedlikeholde andre tilrettelagte bålplasser og fjerne tilfeldige bålplasser		1 dagsverk	Arendal kommune, v/Skjærgårdstjenesten, SNO	Behov for årlig gjennomgang
		Anlegge nye tilrettelagte bålplasser dersom det er behov				

Lokalisering: Skareholla er en forsinking i terrenget nordvest på Tromlingene, østre del, jf. kart nr. 6, side 101.

Beskrivelse: Skareholla var tidligere et utfartsted. Det sies at det først og fremst var folk fra Skare som dro dit. Under ryddingen av einer i 2010 kom plassen til syne igjen, og det ble spørsmål om å kunne anlegge en bål plass der. Ut fra et friluftslivsbehov vil det være positivt, og ikke i strid med verneinteressene. Imidlertid er det et friluftslivstiltak som bør legges inn under Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten både når det gjelder anlegg og vedlikehold/ettersyn.

Figur 106: Skareholla kan igjen bli et attraktivt utfluktsmål. Teltet på bildet ble brukt som le og spise plass under arbeidet med rydding av einer desember 2010. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 3-11: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
3-11	2012 - 2021	Rydding av søppel, tilfeldig søppel i terrenget og søppel som driver i land. Ansvar for organisering må formaliseres.	Tromlingene lvo	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten, andre	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Hele Tromlingene, østre del, særlig nær Melkevollen og langs strandsonen.

Beskrivelse: Tromlingene er mye besøkt. Skjærgårdstjenesten renoverer søppeldunkene. Søppel som flyter rundt i terrenget og særlig søppel som driver i land kan utgjøre store mengder. Det gjøres stor frivillig innsats av skoler og andre som en gjerne ser fortsetter, men det behov for at ansvaret for organiseringen formaliseres og gir forutsigbarhet. Arendal kommune gjennom Skjærgårdstjenesten er nærmeste myndighet til å få et bedre organisert system på ryddingen.

Figur 107: Ilanddrevet søppel dukker opp langs stredene i hele landskapsvernområdet. Foto: Geir-André Homme

Kart 6: Oversikt over tiltak på Tromlingene (naturreservatet og landskapsvernområdet med fuglefredning)

Sone 4 - Botne - Spornes

Sonen omfatter areal fra Botstangen til og med Spornes. Med Spornes menes det arealet som staten eier. Skillet mot Hove

i vest følger eiendomsgrensen mot Arendal kommunes eiendom.

Tiltak 4-1: Utsikt over sjøen fra parkeringsplassen

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-1	2012	Tilrettelegge for utsiktspunkt over sjøen fra parkeringsplassen og fjerne enkelte trær som står i utsiktlinjene.	Spornes, jf. avmerking på kart	Lite, mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, andre	Planlegges for gjennomføring

Lokalisering: Sørvestre hjørne av parkeringsplassen på Spornes ved stor selje, jf. kart nr. 7, side 110.

Figur 108: Utsiktsplassen lokaliseres til stor selje sørvest på parkeringsplassen. Enkelte greiner kuttes ved basis. Foto: Karin Guttormsen

Beskrivelse: Spornes er et sikret friluftslivsområde i tillegg til at det er vernet. Staten er grunneier. Til ulike tider på året og under ulike værforhold kjører mange ut til parkeringsplassen på Spornes for å se på utsikten over sjøen derfra. Forvaltningsmyndigheten vil etter nærmere planlegging tillate at det anlegges et utsiktspunkt ved den store selja i det sørvestre hjørnet av parkeringsplassen. Det vil bli tilrettelagt slik at en kan sitte ned å nyte utsikten over havet. Stor selje skal ikke felles, men noen store greiner kan kappes fra basis. Treet skal fungere som lokaliseringfaktor for utsiktsplassen og skjerm over sitteplassen. Sittebenkarrangement mv. plassbygges og tilpasses stedet. Fundament under sitteplassen kan være av påfylt masse. Synlig kant vil bli grasdekket etter selvsåing av stede egne grasarter. Informasjonsplakaten om Raet lvo flyttes. Det vil fra forvaltningsmyndigheten bli blinket ut de trærne som kan felles for å bedre utsikten. Tiltak 4-1, 4-2, 4-3 og 4-4 ses i en sammenheng når det gjelder plassering og designmessig utforming.

Tiltak 4-2: Ny bru over bekk

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-2	2012 - 2013	Ny sti/bru over dekk ved parkeringsplassen på Spornes	Spornes, jf. avmerking på kart	2 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, andre	Vurderes

Lokalisering: Spornes, parkeringsplassens sørøstre hjørne, jf. kart nr. 7, side 110.

Figur 109: Eksisterende sti/bru over bekk skal fornyes til en mer «innbydende» utforming. Dagens toalett, t.h. i bildet trenger fornyelse og flyttes til nytt sted ved parkeringsplassen. Foto: Karin Guttormsen

Beskrivelse: Eksisterende bru som krysser over bekken fra parkeringsplassen til tursti østover, er nedslitt og trenger fornyelse. I forbindelse med anlegg av utsiktspunkt, tiltak 4-1 bør ny bru få en utforming som passer til utformingen av sitteplassen, utsiktspunktet. Den nye brua bør være litt høyere og lengre i begge ender enn den eksisterende. Brua utformes i tre, men der brua møter terrenget på begge sider bør overgangen utformes noe bredere, «innbydende» og evt. i et annet materiale. Det skal ikke foretas inngrep i bekkeløpet som senker nivået i bunnen av bekken. Av hensyn til vannstanden i myra innenfor som er en viktig biotop for flere sjeldne sommerfuglarter, må myra ikke dreneres. Selve bekkeløpet fra brua mot stranda ble rensket for noen år siden. Det er ikke behov for ny rensking av bekkeløpet selv om buskvegetasjon skjuler bekken.

Tiltak 4-3: Nytt toalett

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-3	2013	Nytt toalett ved parkeringsplassen til erstatning for det eksisterende. Renovasjonssystem for søppel må løses.	Spornes, Jf. kart	3 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, andre	Gjennomføres

Lokalisering: Spornes, parkeringsplassens sørøstre hjørne, jf. kart nr. 7, side 110.

Beskrivelse: Eksisterende toalett ved parkeringsplassen er nedslitt og trenger fornyelse, jf. figur 109. Spornes er utgangspunkt for mange turgåere både østover og vestover langs sjøen, og det er spesielt mange besøkende til Spornesstranda i badesesongen. Et toalettanlegg her bør ha god kapasitet, være utformet i

solide materialer og design i stil med tiltak 4-1 og 4-2. Avfalldunkene ved dagens toalett er beregnet på friluftslivets behov. Der hensettes det også søppelposer fra annet hold som ofte fører til utrivelige tilstander. Bedre innretninger for søppelrenovasjon, friluftsliv må løses sett i sammenheng med nytt toalett eller på annet sted. Dersom Arendal kommune også vil ha et renovasjonspunkt på Spornes for annen søppel, må det løses på annen måte enn i tilknytning til nytt toalettbygg.

Tiltak 4-4: Utbedring av sti til Spornesstranda

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-4	2012 - 2021	Utbedring av sti fra parkeringsplassen og ned til Spornesstranda inkl. rydding av sidevegetasjon.	Spornes, jf. kart	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune, SNO, andre	Planlegges for gjennomføring

Lokalisering: Spornes. Sti fra parkeringsplassen ned til Spornesstranda, jf. kart nr. 7, side 110.

Beskrivelse: Eksisterende sti er mye brukt og er hovedatkomst til stranda fra tilrettelagt parkeringsplass. Stien er tidligere blitt ryddet for vegetasjon og gjort noe lettere å forsere. Imidlertid er det behov for å rydde vegetasjonen på sidene og ytterligere tilrettelegge for bedre passasje. I skråningen er det en «kildehorisont» hvor vann fra morenen pipler frem i dagen. Flere løsninger for lettere passering av stien kan vurderes.

Figur 110: Stien fra parkeringsplassen, hovedatkomsten til stranda bør bli lettere tilgjengelig for alle. Foto: Karin Guttormsen

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Tiltak 4-5: Rydding og slått av jorde

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-5	2012 - 2014	Rydder og slå det tidligere jordet vest for parkeringsplassen. Bortkjøring av ryddet vegetasjon.	Spornes, jf. kart	2 dagsverk og 1 dagsverk for årlig slått	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges for gjennomføring

Lokalisering: Spornes, areal inntil vestsiden av parkeringsplassen, jf. kart nr. 7, side 110.

Beskrivelse: Arealet som er på ca. 1-2 da, har tidligere vært et jorde. Det har i lengre tid vært ute av bruk og er nå gjengrodd med en variasjon av ulike arter busker, trær og grasarter. Arealet har et stort biologisk mangfold med mange sommerfuglarter. For å ivareta dette og skape variasjon i landskapet med åpne enger, er det ønskelig å tilbakeføre arealet til en mer åpen slåttemark. Egnede metoder vil være å fjerne kratt og busker med påfølgende årlig slått. Planteavfall rakes og kjøres bort.

Figur 111: Del av arealet som planlegges med rydding og årlig slått. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-6: Fjerning av småplanter i rullesteinsbeltet

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-6	2012 - 2021	Fjerne små og litt større planter av einer og furu og andre arter i rullesteinsformasjonene.	Spornes, jf. kart	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres i løpet av planperioden dersom en finner frem til effektiv metode.

Lokalisering: Spornes, mellom lebeltet av selje og tangvegen og videre vestover, jf. kart nr. 7, side 110.

Beskrivelse: Der tangvegen kommer ned til Spornesstranda og både østover mot seljebeltet og vestover retning Hove, er det mange småplanter av einer, furu og andre arter som har etablert seg. Det meste står nær tangvegen. Feltene ligger som «forposter» for videre spredning av artene utover i strandvollene og vil etter hvert sannsynligvis skjule de geomorfologiske strukturene i overflaten. Feltene bør ryddes for å unngå videre spredning. Selv om plantene enda er små av størrelse, har de godt rotfeste. Aktuell fremgangsmåte kan være å kappe de største i bakkenivå med manuell redskap dersom plantene ikke lar seg dra opp med røttene. Tiltaket har samme formål som tiltak 4-11.

Figur 112: Eksempel på vegetasjon som sprer seg suksessivt i rullesteinsbeltene/strandvollene. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-7: Overvåke vegetasjonsbremmen langs Spornesstranda

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-7	2012 - 2021	Overvåke utviklingen av seljebeltet/vegetasjonsbremmen langs turvegen på Spornesstranda	Spornes, jf. kart	1 dagsverk annethvert år	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Lebeltet av selje på innsiden av turvegen langs Spornesstranda, jf. kart nr. 7, side 110.

Beskrivelse: Utbredelsen av det skråttvoksende seljebeltet langs Spornesstranda mot sjøen synes å ha nådd en naturlig grense mot turvegen langs stranda. Påvirkning av vind og sjø synes å bremse videre utbredelse mot sjøen. En evt. videre utbredelse mot sjøen bør unngås av hensyn til friluftslivet og den mye brukte turvegen og badestranda. Det er derfor aktuelt å overvåke om vegetasjonsbremmen vider seg ytterligere utover mot turvegen og sjøen.

Figur 113: Spornes, turveien langs seljebeltet skal fortsatt være avgrensningen av det mot sjøen. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-8: Kartlegge kvartærgeologiske masser, areal nedenfor Tromøy kirke

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-8	2014 - 2015	Kartlegge og vurdere kvartærgeologiske naturkvaliteter på areal i Raet lvo som kan vurderes for utvidelse av Tromøy kirkegård	Areal nedenfor Tromøy kirke, jf. kart	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, ekstern aktør	Gjennomføres

Lokalisering: Arealen nedenfor Tromøy kirke innenfor Raet lvo som også inngår i areal for tiltak 4-9.

Beskrivelse: Kirkegården ved Tromøy kirke trenger utvidelsesareal. I en utredningsprosess er det stilt spørsmålet om fremtidig kirkegård kan plasseres innenfor Raet lvo mot at annet

areal stilles til disposisjon for vern. For å ivareta verneformålet for Raet lvo i en utredning, er det nødvendig å skaffe tilveie nærmere dokumentasjon om de kvartærgeologiske strukturene på arealet som Arendal kommune ønsker som utvidelsesareal for kirkegården.

Tiltak 4-9: Reetablere skogvegetasjon, areal nedenfor Tromøy kirke

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-9	2016 - 2018	Avstandsregulering og tynning for å fremme furu, noe bjørk og edellauskog, særlig eik	Areal nedenfor Tromøy kirke, jf. kart	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, ekstern aktør	Gjennomføres

Lokalisering: Arealen nedenfor Tromøy kirke som består av et østre og et vestre felt som ligger på hver side av veggen til tidl. «skytebanen», jf. kart nr. 8, side 111.

Beskrivelse: Tidligere hogst er beskrevet i kap. 4.1.6. Situasjonen i dag er at de fleste av de store furuene som skulle stå igjen, er gått ut og bjørkene er døende. Det store oppslaget av lauvtreslag som nå fremstår som underskog, er grunnlaget for å bygge opp et nytt skogbilde. Ut fra en skogfaglig tilrådning vil forvalt-

ningsmyndigheten ikke gå inn med tiltak før om ca. 3-5 år. Den ideelle høyden for første gangs regulering er 4-6 m. Selv om det er god foryngelse nå med anslagsvis 1500-2000 planter pr. da av alle treslag, er plantene ennå for lave og tynne i stammene til at avstandsregulering er aktuelt. En vil foreta tiltak i to etapper. Ved første regulering vil man ta ut maks 50 % av stammemetallet til ca. 500 planter pr. da og om ytterligere 4 år ta ut 50 % til og da ned til et stammemetall på 250 planter pr. da. Arbeidet tenkes utført av profesjonell aktør med ryddesag delvis motorsag. Eik

og andre edellauvskogsarter fristilles. Det er ikke tatt stilling til om beiting er aktuelt å ta i bruk for å fremme tilbakeføringen av skog.

Proessen er i gang med å finne egnet areal for utvidelse av kirkegården ved Tromøy kirke. Areal som omfattes av tiltak 4-9 kan bli aktuelt for kirkegårdsformål i fremtiden. Om dette vil bli aktuelt, kan det virke inn på formingen av det fremtidige skogbildet. I løpet av planperioden vil det sannsynligvis bli avklart, jf. tiltak 4-8.

Tiltak 4-10: Hogst og rydding av sitkagran

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-10	2013 - 2014	Hogst av sitkagran	Utenfor skytebanen øst for Spornes, jf. kart	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres

Figur 114 a: Nedenfor Tromøy kirke 2011, krattskogen vil trenge planmessig uttynning for at det igjen skal bli skog av det. Foto: Karin Guttormsen

Figur 114 b: Nedenfor Tromøy kirke 2011. Furu på vei opp igjen. Det var et av de dominerende treslagene før hogsten. Foto: Karin Guttormsen

Lokalisering: Utenfor skytebanen, mellom anviserbunker og sjøen, jf. kart nr. 8, side 111.

Beskrivelse: Forekomster av sitkagran finnes over store deler av Raet lvo i bestand eller som store enkelttrær med spredte yngre trær i nærheten. Utenfor bunkeren for anvisning og sjøen står det en del store enkelt trær av sitkagran. Disse fortrenger annen vegetasjon og utgjør en spredningskilde for oppspiring av nye planter. Trærne skal tas ut. De står i ulendt terreng som delvis skrår mot sjøen. Fremgangsmåten for praktisk gjennomføring og håndtering av hogstavfall må derfor nærmere vurderes.

Figur 115: Sitkagran som skal tas ut. Areal mellom anviserbunker på tidligere skytebane og sjøen. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-11: Fjerne småplanter av einer og furu i rullesteinsformasjonene

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-11	2012 - 2021	Fjerning av småplanter av furu og gran i strandsonen.	Botstangen - Bjellandstrand	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden dersom en finner frem til effektiv metode.

Lokalisering: Strandstrekningen Botne-Bjellandstrand

Beskrivelse: På strekningen Botne-Bjelland er det flekkvis spredte forekomster av småplanter av ulike arter som skyter opp i rullesteinsstranda. Det gjelder særlig frøplanter av gran og furu. Plantene utvikler seg langsomt, men dersom de får stå og utvikle seg videre over tid, vil de dekke over særegne geomorfologiske strukturer i overflaten.

Feltet bør ryddes for å unngå videre spredning. Selv om plantene er små av størrelse, har de godt rotfeste. Aktuell fremgangsmåte kan være å kappe de største i bakkenivå med manuell redskap dersom plantene ikke lar seg dra opp med røttene. Tiltaket har samme formål som tiltak 4-6.

Figur 116: Eksempel som viser gjengroing av planter som har etablert seg og som bør ryddes. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-12: Skjøtsel av sidevegetasjon langs stier

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-12	2012 - 2021	Vegetasjon - skjøtsel av sidevegetasjon langs enkelte stier etter behov.	Spornes og østover	Lite, mindre	Fylkesmannen, SNO	Gjøntas etter nærmere befaring

Lokalisering: Turstien fra parkeringsplassen på Spornes og østover.

Beskrivelse: Arealene østover fra parkeringsplassen er mye brukt og har stor betydning for allment friluftsliv. Vegetasjonen langs turstien veksler mellom tett krattvegetasjon på begge sider til smale passasjer mellom hytter med lite vegetasjon til helt åpne partier. Vegetasjonen består av mange ulike arter av busker og trær, og ferdsel på turstien gir gode opplevelser. Langs visse strekninger gror det imidlertid tett igjen, og det er behov for å opprettholde bredden på stien ved at det fra tid til annen bør ryddes noe av sidevegetasjonen. Selve markdekket i stien skal fortsatt være den naturlige markflaten i morenen. Evt. påfylling av fremmed masse eller planering av grunnen vil kunne være i strid med verneforskriften.

Figur 117: Eksempel på parti av sti hvor det kan være behov for periodevis rydding av sidevegetasjon. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-13: Bekjempelse av "svartelistearter" og fremmede arter

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-13	2012	Bekjempelse av "svartelistearter" og andre fremmede arter	Botstangen - Spornes, jf. kart	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres regelmessig. Igangsatt bekjempelse videreføres.

Lokalisering: Område Botstangen - Spornes, jf. kart nr. 9, side 112.

Beskrivelse: Bekjempelse av svartelistearter er beskrevet i kap 4.1.9. Fremgangsmåten vil fortsatt være ved sprøyting, ringbarking og felling. Kjemisk bekjempelse begrenses til det nødvendige, men for eksempelvis rynkerose synes ikke andre metoder å være effektive. En god del småkratt som tidligere er sprøytet, må behandles på nytt. Av hensyn til nærstående annen vegetasjon som er viktige biotoper for sommerfugler, må sprøytingen skje selektivt på de uønskede artene.

Figur 118: Platanlønn, tidligere sprøytet småkratt som bør behandles på nytt. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-14: Fjerning av tilfeldige bålplasser

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-14	2012 -	Fjerne tilfeldige bålplasser.	Botstangen - Spornes	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
		Tilrettelegge 2-3 nye bålplasser og etterse de eksisterende grill- og bålplassene.	Spornes	1-2 dagsverk	Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Behov for årlig gjennomgang

Lokalisering: Området ved Spornesstranda og ved Botstangen, jf. kart nr. 7, side 110, over tilrettelagte bålplasser.

Beskrivelse: Tilrettelagte grill- og bålplasser skal følges opp gjennom hele året. Oppfølgingen skal bestå i rydding/fjerning av søppel og vedlikehold av selve bålplassen og området i den umiddelbare nærhet. Bålplassen må tømmes for fremmedelementer som erfaringsmessig hopper seg opp i bålpropa. Bålpropa må tømmes for kull og aske med jevne mellomrom. Vedlikeholdet vil også bestå i å sanere «tilfeldige» bålplasser. Erfaringsmessig blir store mengder rullestein fjernet fra strendene og benyttet som bålkrans m.v. Rullesteiner blir også benyttet til slukking av bål.

Figur 119: Eksempel fra Spornes på tilfeldig bål plass som vil omfattes av tiltaket. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-15: Fjerne skrot på Spornes

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-15	2012	Fjerne skrot i vegetasjonsbeltet nedenfor parkeringsplassen.	Spornes	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres

Lokalisering: I seljebeltet nedenfor parkeringsplassen nær ny utsiktsplass

Beskrivelse: Diverse skrot er hensatt og tilsynelatende gjemt i vegetasjonsbeltet nedenfor den nye utsiktsplassen, jf. tiltak 4-1. Skrotet fjernes. Dette er ulovlig dumpet og er skjemmende i terrenget.

Figur 120: Skrot som er ulovlig dumpet i seljebeltet på Spornes.
Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 4-16: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
4-16	2012 - 2021	Rydding av søppel, tilfeldig søppel i terrenget og søppel som driver i land.	Botstangen - Spornes	3 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Aust-Agder fylkeskommune, frivillige/skoleklasser	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Strandstrekningen fra Botstangen til Spornes.

Beskrivelse: Det er ujevnt med søppel i terrenget på denne relativt lange strekningen. Det er på de attraktive stedene hvor folk slår seg ned og det ikke er søppeldunker at det blir liggende søppel. På strekningen er det få steder å legge til med båt. Derfor er det på steder folk kommer til over land at det stedvis blir forsøplet. Når det gjelder søppel som driver inn fra sjøen, er det ofte mer spredt og vanskeligere å komme til og få hentet. Organisering av årlige ryddeaksjoner i et samarbeid med flere frivillige aktører og kommunen vil være effektivt. Aust-Agder fylkeskommune som regional friluftslivsmyndighet vil være en sentral samarbeidspart for kommunen. Frivillige inkl. skoler og grunneiere gjør erfaringsvis en stor innsats. I Spornesområdet gjør også Hovefestivalen en stor oppryddingsjobb etter festivalarrangementet. Se også tiltak 0-3 under "Tiltak over flere soner".

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

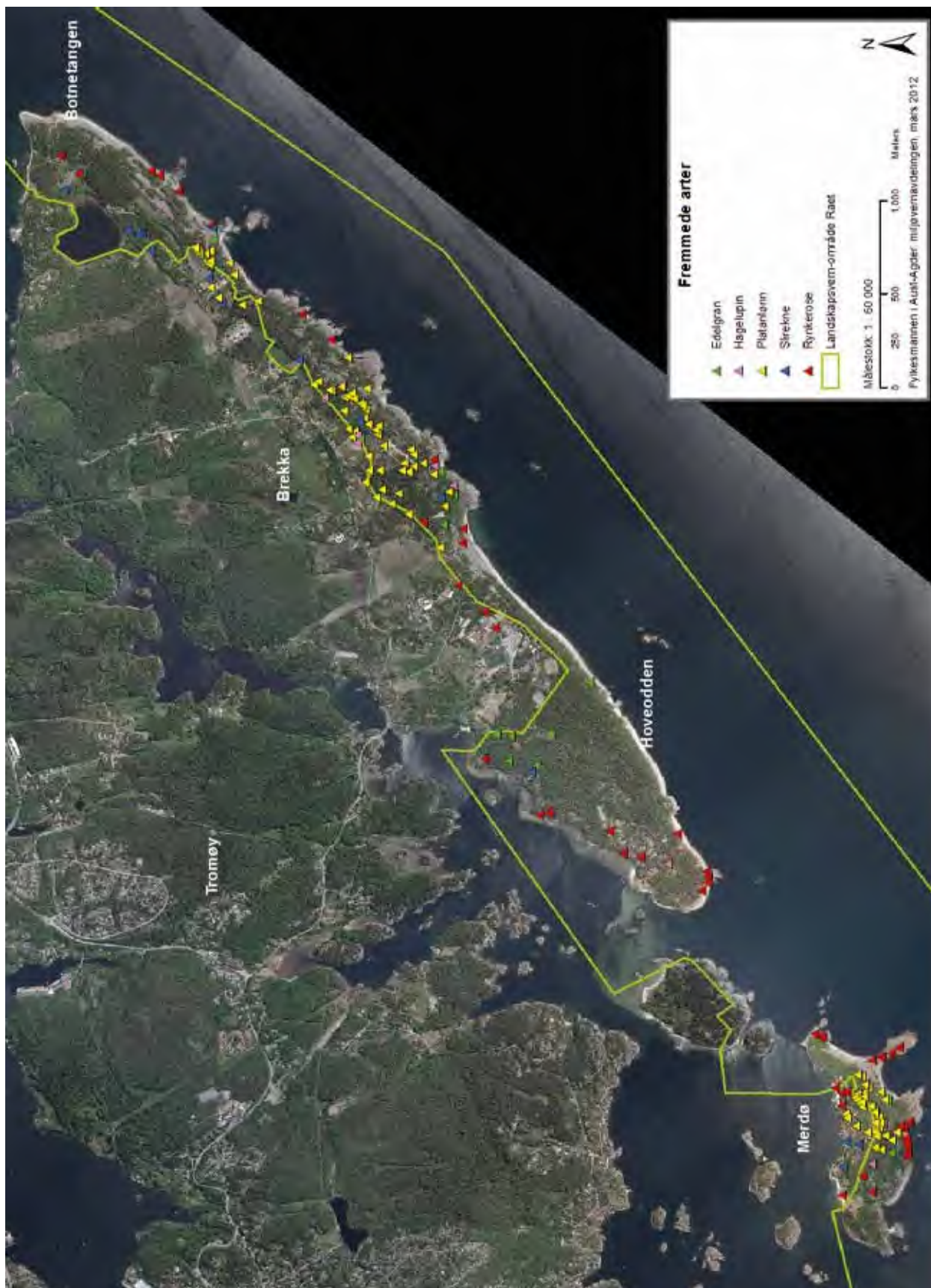

Kart 7: Oversikt over tiltak på Spornes.

Kart 8: Oversikt over tiltak ved Tromøy kirke.

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Kart 9: Oversikt over «svartelistearter» og andre fremmede arter som Fylkesmannen har registrert fra Botstangen til Merdø.

Sone 5 - Hovehalvøya

Med Hove i tabellene nedenfor forstås hele Hovehalvøya med areal innenfor Raet Ivo med mindre annet er presisert.

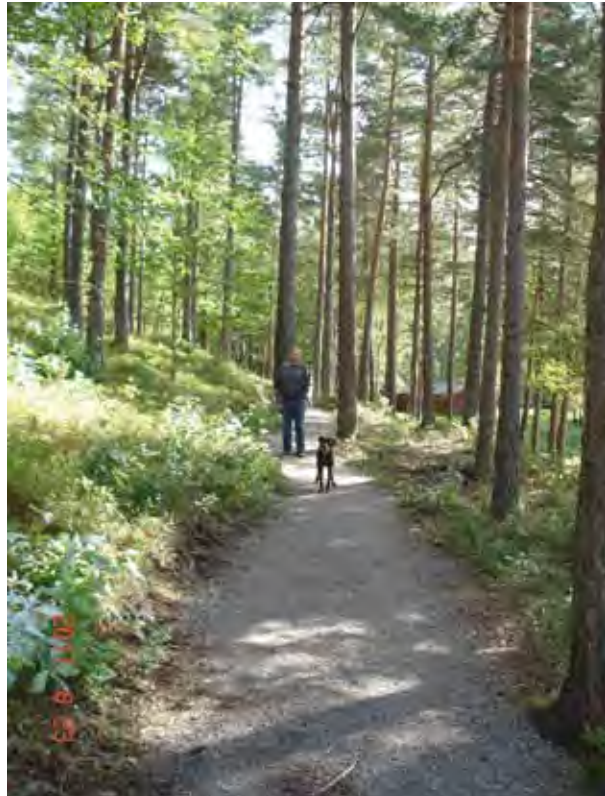
Forkortelsen «Hove Drift» står for Hove Drifts- og Utviklings-selskap AS.

Tiltak 5-1: Behov for vedlikehold av hovedstier

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-1	2012 - 2021	Folkestien og Kyststien, vedlikehold av grusdekket/sadde og rydding av kanter	Hovehalvøya	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Behov vurderes gjennom planperioden

Lokalisering: Randområdene til strandsonen rundt Hovehalvøya, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Folkestien og Kyststien utgjør hovedstinetet på Hove som en rundløype i randsonen mot sjøen. Målt på kart utgjør rundturen ca. 3 km. Opparbeidelsen ble ferdigstilt våren 2011 etter mangeårig innsats av Hoves Venner. Toppdekket med sadde har vist seg å være relativt stabilt over tid med mye tråkk og regn. Imidlertid må en i løpet av perioden frem til 2021 se for seg at vedlikehold av toppdekket med ny sadde, vil bli aktuelt. Behovet må vurderes i løpet av planperioden.

Figur 121: Hovedstisystemet er ferdigstilt i 2011, men behov for vedlikehold kan bli aktuelt i planperioden. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-2 - 5-13: Tiltak langs Hovekilen, strandstrekningen fra Hove Camping til "Handicapstranda"

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-2	2012	Utarbeide detaljplan for opprusting av tomten til attraktiv rasteplass og utsiktsplass.	Området ved tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 122	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune v/Hove drift	Planlegges
5-3	2012	Etterpusse tomt etter tidligere hytte og fjerne bygningsrester mot Handicapstranda.	Området ved tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 122	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
5-4	2012	Sikre gammel brønn for tidligere hytte	Området ved tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 82	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Gjennomføres

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-5	2012	Utvalgt tynning av furuvegetasjon mot Hovekilen for å bedre utsikten. Blinkes.	Området ved tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 123	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres. Trærne blinkes av Fylkesmannens miljøvernnavdeling
5-6	2012	Veg opp til tidligere hytte tilbakesføres til sti mht. bredde og dekke, påfylt masse fjernes.	Området ved tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 124	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
5-7	2012	Fjerne lysstolpe med feste og ledninger.	Området ved tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 125	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
5-8	2012	Fjerne to store osper på brinken og alt ospekraft mot sandstrand. Stor eik skal stå. Fjerne skadd einer på svaberg.	Området ved tidligere Sneglehuset, jf. figur 126	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
5-9	2012	Etterpusse tomt etter tidligere hytte og fjerne bygningsrester i skogen nær tomten.	Området ved tidligere Sneglehuset, jf. figur 127	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
5-10	2012	Fjerne rest av betongbrygge og andre rester av betong og armering på strandareal.	Området mellom tidligere Blåskjellhytta og Sneglehuset, jf. figur 128	3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres
5-11	2012	Etterarbeid på tomt etter tidligere hytte.	Tomt for tidligere Østersbua	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
5-12	2012	Fjerne rester etter vannledning og avløpsrør.	Tomt for tidligere Krabbestua, jf. figur 129	1 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Gjennomføres
5-13	2012	Fjerne gammelt flaggstangfeste, både jernstativ og fundament.	Området ved tidligere Knausen, jf. figur 130	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Strandstrekningen langs Hovekilen fra Hove Camping til «Handicapstranda», jf. kart nr. 10, side xx.

Beskrivelse: Strandstrekningen langs Hovekilen har fine sandstrender med bakland av varierende bredde for opphold gjennom hele dagen, særlig på ettermiddagen. Området ligger lunt til, er lett tilgjengelig for alle brukergrupper og er svært mye brukt. Etter at de fem private hyttene: Blåskjellhytta, Sneglehuset, Østersbua, Krabbestua og Knausen nå er fjernet, er privatiseringseffekten på visse deler av strandstrekningen opphørt. Hele strandstrekningen er nå tilgjengelig for allmennheten.

Tiltak som å etterpusse tomtene og fjerne av rester etter andre bygg og anlegg er derfor en naturlig oppfølging av det. Enkelte steder som på høyden der tidligere Blåskjellhytta stod, bør det tilrettelegges for en attraktiv raste- og utsiktsplass på grunnlag av en detaljplan for utnyttelse og tilrettelegging/møblering og design tilpasset stedet. For å bedre utsikten fra høyden kan det felles noen utvalgte furutrær etter nærmere vurdering og utblinking. Gammel brønn med råtten trelokk må snarest sikres, tiltak 5-4, jf. figur 74.

Figur 122: Tomt for tidligere Blåskjellhytta etterpusses.
Tiltak 5-3. Foto: Karin Guttormsen

Figur 124: Veg opp til tidligere Blåskjellhytta tilbakeføres m.m.
Tiltak 5-6. Foto: Karin Guttormsen

Figur 123: Utvalgt tynning av vegetasjonen mot Hovekilen ved tidligere Blåskjellhytta.
Tiltak 5-5. Tiltaket omfatter også vegetasjonen på figur 122.
Foto: Karin Guttormsen

Figur 125: Lysstolpe og ledninger på tomt for tidligere Blåskjellhytta fjernes.
Tiltak 5-7. Foto: Karin Guttormsen

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Figur 126: Vegetasjon ryddes ved strand nær tidligere Sneglehuset.
Tiltak 5-8. Foto: Karin Guttormsen

Figur 127 a: Tomt for tidligere Sneglehuset etterpusses.
Tiltak 5-9. Foto: Karin Guttormsen

Figur 127 b: Bygningsrester (utedo) for tidligere Sneglehuset fjernes.
Tiltak 5-9. Foto: Karin Guttormsen

Figur 128: Fjerne rester av betongkonstruksjoner.
Tiltak 5-10. Foto: Karin Guttormsen

Figur 129: Tomt for tidligere Krabbestua etterpusses mht ledninger.
Tiltak 5-12. Foto: Karin Guttormsen

Figur 130: Fjerne rest av gammelt flaggstangfeste og andre betongrester langs Hovekilen.

Tiltak 5-13. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-14: Fjerne plastledning - vannledning

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-14	2012 - 2013	Fjerne gammel vannledning som ligger delvis synlig oppå sanden i sørvestre del av "Handicapstranda"	Nord for tidligere Blåskjellhytta, jf. figur 131	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, Hove Drift	Gjennomføres

Lokalisering: Sørvestre ende av «Handicapstranda» mot tidligere Blåskjellhytta, jf. kart nr. 10, side xx.

Beskrivelse: Plastledningen, vannledningen ligger godt synlig oppå eller delvis overdekket med sand på en lang strekning av sørvestre del «Handicapstranda». Vannledningen som går til tidligere Blåskjellhytta, har ikke lenger har noen funksjon og fjernes.

Figur 131: Plastledning ute av bruk som bør fjernes.

Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-15: Uttak av enkelttrær i furuskjerm mot «Handicapstranda»

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-15	2013	Utvalgte furutrær tas ut av randvegetasjonen mot «Handicapstranda».	Hovekilen, jf. kart	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres. Trærne blinkes av Fylkesmannens miljøvernnavdeling

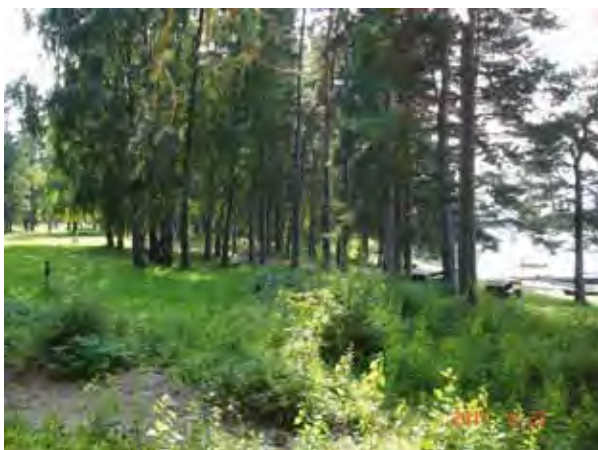
Figur 132: Furuskjermen mot «Handicapstranda» hvor det kan tas ut 1-2 trær for å få noe mer sol på stranda tidlig på dagen. Trærne bør tas ut øst for brygge, dvs. til høyre i bildet. Foto: Karin Guttormsen

Lokalisering: Randvegetasjonen av store furutrær mot «Handicapstranda», jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Randsonen mot «Handicapstranda» består av store furutrær som danner en skjerm mellom stranda og Strandhuset. For å imøtekomme ønske om noe mer sol på stranda tidlig på dagen, har Fylkesmannen kommet til at enkelte trær kan tas ut uten at skjermen mister sin verdi i landskapsbildet, og at tiltaket kommer i strid med verneforskriften. De få trærne som er aktuelle skal blinkes ut på forhånd. Kvisten skal kjøres vekk, ut av vernet område.

Tiltak 5-16: Fjerne rotskudd av osp

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-16	2012 - 2013	Fjerne rotskudd av osp	Hovekilen, Strandhuset, jf. kart	0,5 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres

Figur 133: Rotskudd av osp som bør fjernes. Foto: Karin Guttormsen

Lokalisering: Ved Strandhuset nær furuskjermen, tiltak 5-15, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Oppslaget av rønninger er rotskudd etter tidligere felte ospetrær. Feltet er begrenset, men ligger slik til at skudd som raskt vokser opp til nye trær, bør unngås. Osp er svært vekstkraftig, og rønningene bør behandles kjemisk.

Tiltak 5-17: Opprusting av «Handicapstranda» etter plan

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-17	2013 - 2014	Opprusting av strandområdet etter plan med ny tilrettelegging for funksjonshemmede.	«Handicapstranda», jf. avmerking på kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Planlegges

Lokalisering: «Handicapstranda» ved Hovekilen, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: «Handicapstranda» med utstyr som badebrygge, bord/benker og avfallsstativer og annen tilrettelegging er nedslitt og trenger opprusting. Stranda brukes mye av alle brukergrupper, men er spesielt beregnet på funksjonshemmede. Strandhuset, Garderoben og kyststien ligger like ved samt at det er kjøremulighet helt frem for de som trenger det. Bade-strendene langs Hovekilen står i en særstilling når det gjelder kapasitet og bruk. Opprusting av «Handicapstranda» bør derfor skje etter en plan med nye praktiske løsninger og produkter i nytt design.

Figur 134 a: «Handicapstranda» trenger opprusting med nytt utstyr i nytt design etter plan. Foto: Karin Guttormsen

Figur 134 b: «Handicapstranda», bryggeanlegget trenger opprusting tilpasset flere behov etter plan. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-18: Skilt og informasjon

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-18	2012	Skilting av ny ridesti, evt. midlertidig inntil plan for helhetlig informasjon foreligger.	Ridesti, se oversiktskart over stier, side	1 dagsverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres
	2014 - 2021	Produksjon og utsetting av nye tavler og skilt o.a. i samsvar med utarbeidet plan for helhetlig informasjon, tiltak 0-3.	Hele Hovehalvøya	Middels,		Gjennomføres

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Lokalisering: Hele Hovehalvøya innenfor Raet lvo.

Beskrivelse: I kap. 4.1.16 er dagens situasjon beskrevet med hva som finnes av informasjonsplakater, skilt og trykt informasjon o.a. til publikum. Noe har forskjellig utforming, noe er ikke lenger aktuelt, og nye behov er kommet til som for eksempel for ridestien.

Gjennom tiltak 0-3 under «Tiltak over flere soner» tas målsettingen opp igjen fra forvaltningsplanen fra 2005 om å utarbeide

en plan for helhetlig informasjon. Planen vil legge grunnlaget for utforming av all informasjon i verneområdene. Ut fra det arbeidet, vil det være behov for mye praktisk arbeid med produksjon og utsetting av informasjonstavler m.m. ikke minst i Hoveområdet. Det vil være behov for skilting av ridestien så snart denne er ferdig til bruk. Om ikke planen for helhetlig informasjon foreligger, må ridestien få en midlertidig skilting.

Tiltak 5-19: Fjerne utdatert informasjon

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-19	2012 - 2013	Fjerne utdaterte informasjonstavler, plakater, skilt og stativer med fundamenter	Hove - kryss atkomstveg Strandhuset, jf. figur 135	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Hove Drift, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Innkjøring til Strandhuset og «Handicapstranda» fra kjørevegen til Hove (Hovevegen).

Beskrivelse: Ved innkjøring til Strandhuset og «Handicapstranda» står det en del informasjonsmateriell som er uaktuell og må fjernes. Det gjelder eksempelvis atkomst til de fem hyttene som nå er revet og Blindestien som er nedlagt, jf. figur 84. Ny informasjon, jf. tiltak 5-18 ses i sammenheng med tiltak 0-3.

Figur 135: Eksempel på situasjon der informasjonen til publikum må oppdateres og få et helhetlig uttrykk. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-20: Hogst av sitkagran

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-20	2012	Hogst av sitkagran	Sørøst for amfiet, langs ridestien og langs Hovevegen, jf. kart	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Sørøst for amfiet innenfor bommen, langs traaseen for ridestien og langs Hovevegen, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Sitkagran fortrenger annen stedegen vegetasjon og skal fjernes fra vernede områder, jf. kap. 2.4.4. Tiltak 5-20 omfatter felling av et bestand med store trær sørøst for amfiet like innenfor bommen som utgjør en betydelig spredningskilde. Videre skal det felles sitkagran på begge sider langs ridestien sørvestover og et relativt stort felt nordøst for ridestien sør

Figur 136: Bestand av sitkagran som skal felles. Legg merke til at sitkagran skyter nye grønne skudd direkte fra stammen ved lystilgang. Foto: Karin Guttormsen

for Hovevegen samt flere enkelttrær og grupper langs Hovevegen mot Hove Leirsenter. Hogsten tas samlet i en bestilling. Kvantum er beregnet til ca. 300 m³ hvilket anses som et minimum for en bestilling med hogstmaskin. Arendal kommune er grunneier og eier av virket.

Anbefalt fremgangsmåte vil bli heltrehogst til energiflis til lokale bedrifter. Noe tømmer kan evt. sorteres ut. Flishogger kan

stå på stedet å flise opp virket som etter «fôrhøsterprinsippet». Tørking av virket i ranker skjer ikke her. For at avvirkningen skal gå rasjonelt, vil forvaltningsmyndigheten for dette arbeidet kunne dispensere fra kravet om at hogstfelt ikke skal være større enn 0,5 da. Ved hogst av bestandet nær amfiet, skal en vegetasjonsskjerm mot sjøen beholdes. Hogstavfall fjernes ut av vernet område.

Tiltak 5-21: Hogst ved kanonstilling

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-21	2015	Ny utsiktshogst rundt kanonstilling	Hoveodden, jf. kart	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres

Lokalisering: Hoveodden, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Fra kanonstillingen ytterst på Hoveodden, er det fin utsikt mot Merdø og Lille og Store Torungen. Det ble i forrige forvaltningsplanperiode foretatt hogst i ytterkant av kanonstillingen for å åpne opp for bedre utsikt. Effekten av denne synes å være borte. Det er aktuelt å foreta ny utsiktshogst for å imøtekomme ønske fra folk på tur. Hogstavfall fjernes ut av vernet område.

Figur 137: Kanonstillingen på Hoveodden er attraktivt som turmål, og for å nyte utsikten over havet. Foto: Arild Pfaff

Tiltak 5-22: Ungskogpleie stammeskog

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-22	2012 - 2021	Ungskogpleie for å fremme stammeskog av furu på sikt.	Ved Hovekilen, jf. kart	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Felt mellom kyststien og Hovekilen, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Feltet tilsvarer felt 5 I, kart nr. 6 i planen fra 2005. Etter hogsten i forrige planperiode kommer det opp ny under-

skog. For å kunne pleie denne til å bli stammeskog på sikt, vil det sannsynligvis bli behov for å vurdere ungskogpleie av feltet i løpet av planperioden til 2021, jf. figur 67.

Tiltak 5-23: Ungskogpleie

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-23	2012 - 2021	Ungskogpleie og annen skjøtsel	Felt nær Hove Leirsenter, jf. kart	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Lokalisering: Felt nord for Hovevegen nær «Hovedporten» til Hove Leirsenter ved innkjøringen til Strandhuset, jf. kart nr. 10, side xx.

Beskrivelse: Feltet tilsvarer felt 5 E, kart nr. 6. i planen fra 2005. Etter hogsten i forrige planperiode kommer det opp ny underskog etter hvert inkl. småplanter av sitkagran. For å bevare effekten av tynningshogsten vil det sannsynligvis bli behov for å vurdere ungskogpleie og annen skjøtsel i løpet av planperioden til 2021, jf. figur 69.

Tiltak 5-24: Hogst gran 2. etappe og ungskogpleie

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-24	2012 - 2013	Hogst av plantet granskog, 2. etappe	Øst for Hoveodden, jf. kart	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres
	2017	Ungskogpleie og avstandsregulering etter hogst av 1. etappe		2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges

Lokalisering: Feltet ligger mellom volleyballbanen ved Hove Camping og Folkestien, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Feltet tilsvarer felt 5 A, kart nr. 6 i planen fra 2005. Feltet består av plantet gran og er nærmere beskrevet i kap. 4.1.5 - *Hogst plantet granskog*. Hogst som planlegges gjennomført nå, er oppfølging av 2. etappe av tiltak i planen fra 2005. Det er mye toppbrekk på de gjenstående granene. Hogstavfall fjernes ut av vernet område.

Etter hogsten i 1. etappe kommer det opp ny ungskog av lauvtrær, særlig bjørk og noe furu har sådd seg inn. For å unngå at underskogen utvikler seg til en tett krattskog, vil det bli behov for ungskogpleie og avstandsregulering innen 2021. Målet er å få en stormsterk blandingsskog av furu og lauvtrær.

Tiltak 5-25: Hogst Hoveskog - åpne hogster

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-25	2015 - 2021	Hogst, etappevis uttak over tid for å fremme store dimensjoner av stormsterke trær.	Hoveskog, jf. avmerking på kart.	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, SNO, andre	Vurderes. Fremdrift av videre hogster planlegges etter at sitkagran er tatt ut.

Lokalisering: Hoveskog, inne på Hovehalvøya, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Feltet tilsvarer felt 5 D, kart nr. 6. i planen fra 2005. Hogstene skal gjennomføres som mindre tiltak over lang tid for at de gjenstående trærne skal bli stormsterke. Med mindre tiltak menes at skogen gradvis skal gjennomhogges som tynning eller ved flater som ikke være større enn 0,5 da i henhold

til generelle retningslinjer. Det planlagte uttaket av sitkagran i tiltak 5-20 vil også omfatte Hoveskog. Etter at tiltak 5-20 er gjennomført, vil det bli flere større åpne felt i skogbildet. Derfor vil det være behov for en skogfaglig vurdering av hvordan og når en skal gå videre med åpne hogster i Hoveskog for resten av denne planperioden. Hogstavfall fjernes ut av vernet område, jf. figur 66.

Tiltak 5-26: Ungskogpleie felt sørvest for Strandhuset

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-26	2018 - 2021	Ungskogpleie av kommende underskog av lauvtreslag. Edellauvskog som eik o.a. prioriteres.	Sør for Strandhuset, jf. avmerking på kart	2-3 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes

Lokalisering: Feltet ligger sør for Strandhuset, mellom Strandhuset og Kyststien, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Feltet ble tynnet for få år siden. Lauvtreslag dominerer. Bortsett fra enkelte eiketrær er innslaget av edellauvskog lite. Gjenveksten fra skogbunnen er ennå kommet kort, men

det er stedvis en del stubbeskudd og urteaktige vekster. Tiltaket skal fremme et skogbilde dominert av lauvtreslag. Målet er at de gjenstående trærne skal få utvikle seg videre, og at under-skogen holdes nede med unntak av edellauvskogsarter som eik og andre. Disse artene skal fremmes gjennom ungskogpleie, jf. figur 68.

Tiltak 5-27: Sti til sjøen øst for Såta

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-27	2013	Åpne sti helt til sjøen like øst for Såta og fjerne veltet tre	Såta, jf. avmerking	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Gjennomføres

Lokalisering: Overgang skog - rullesteinsstrand øst for Såta, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Fjerning av fylling øst for Såta er gjennomført, jf. figur 65. Nå er det greit å gå ned mot sjøen mot øst, men det er noe granvegetasjon og liggende stammer som hindrer passasje det siste stykket ned til rullesteinsstranda. Rydding av nederste hinder for å åpne opp for en sti etter den tidligere fyllinga, vil øke tilgjengeligheten og opplevelsen av naturkvalitetene av Ramorenen.

Figur 138: Gjennom kløfta kan sti føres helt ned til rullesteinsstranda. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-28: Fjerne gammelt vannreservoar

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-28	2012 - 2021	Fjerne alle overbygg på gammelt vannreservoar og transportere vekk materialene til godkjent avfallsdeponi.	Nord for vegen til Hove, nær Hove Leirsenter, jf. kart	Alle deloperasjoner settes samlet ut på anbud	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres i løpet av planperioden
		Igjenfylling av brønnen(e), alt. overdekking i bakkenivå. Ved igjenfylling, hentes masse utenfor Raet lvo.			Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hovedrift	Gjennomføres i løpet av planperioden
		Fjerne gjerdet rundt vannreservoaret. Materiell transporteres til godkjent avfallsdeponi.			Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift	Gjennomføres i løpet av planperioden
		Fjerne stolper og ledninger m.v. for strømforsyningen til vannreservoaret både innenfor og utenfor gjerdet. Materiell transporteres til godkjent avfallsdeponi.			Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hovedrift	Gjennomføres i løpet av planperioden

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Figur 139: Vannreservoaret som ikke lenger er i bruk fjernes.
Foto: Karin Guttormsen

Figur 140: Inngjerding til vannreservoaret fjernes.
Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 5-29: Ny korttidsparkering

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-29	2015	Arrondere areal for parkering av 6-7 biler hvorav 1-2 merkes spesielt for funksjonshemmede.	Kryss Hovevegen - innkjøring til Strandhuset. Jf. kart	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Planlegges

Figur 141: Her er det vanlig å sette fra seg bilen for en kort tur.
Foto: Karin Guttormsen

Lokalisering: Areal nord for veien til Hove ved innkjøring til Strandhuset utenfor bom, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Mange som skal ta seg en rusletur eller rask joggetur på ettermiddagen setter fra seg bilen like utenfor bommen ved innkjøringen til Strandhuset. Den lille flaten som er i bruk, bør arronderes bedre for parkering. Det er et greit startpunkt for å komme rett inn på Folkestien/Kyststien og bør være et supplement til parkeringen på Hove. Ny parkeringsplass må skiltes for det. Av 6-7 plasser bør 1-2 merkes spesielt for funksjonshemmede.

Tiltak 5-30: Etterrydding Markopp

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-30	2013	Markopp. Etterpusse rester av gjerdet og fjerne mursteinsrester o.a. i sjakta i strandsonen nedenfor.	Markopp	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennom-

Lokalisering: Markopp, oppe på knausen ved tidl. kanonstilling, og i bunnen av sjakta i strandsonen nedenfor, jf. kart nr. 10, side 127.

Beskrivelse: Gjerdet rundt kanonstillingen er tidligere fjernet. Rester bør ettergås og kuttes helt ned. I strandsonen nedenfor er det ei sjakt, kløft med en del mursteinsrester o.a. som er skjemmende og bør fjernes.

Figur 142: Etterlatte rester i strandsonen bør fjernes.
Foto: SNO v/Arild Pfaff

Tiltak 5-31: Ertterrydding Spornes-Såta

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-31	2013	Fjerne murstein på rullesteinsstranda mellom Spornes og Såta Fjerne paller, deler av gammel brygge og annet ilanddrevet søppel	Spornes-Såta	2 dagsverk 2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Rullesteinstranda mellom Spornes og Såta.

Beskrivelse: Det ligger en del gammel murstein i rullesteinstranda mellom Spornes og Såta. De skiller seg ut som fremmedelementer blant de særegne rullesteinene og bør fjernes. Likeledes ligger det en del andre ting på rullesteinstranda som er drevet i land fra sjøen og bør fjernes.

Figur 143: Ilanddrevet søppel som bør fjernes, her del av ei gammel brygge.
Foto: SNO v/Arild Pfaff

Tiltak 5-32: Etablere grill- og bål plasser

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-32	2012-2013	Etablering av 8-12 bål plasser	Hovehalvøya, strandsonen	4 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Strandsonen på Hovehalvøya, i hovedsak mellom Hoveodden og Såta, jf. kart nr. 10, side 127. Det skal legges vekt å legge til rette på plasser som allerede er mye brukt til bål brenning. Nøyaktig plassering vurderes i felt.

Beskrivelse: Det er tidligere laget noen tilrettelagte grill- og bål plasser i Raet lvo, og det er behov for flere, jf. kap. 4.1.13. De brukes til en viss grad, men blir ofte fylt med kullrester, søppel og ofte også med stein som brukes til slukking av bålet. Det betyr at de må vedlikeholdes for at besøkende i verneområdet skal ønske å benytte dem i stedet for å lage nye bål plasser.

Nye bål plasser skal fortrinnsvis kanalisere bål brenning og grilling til egnede steder hvor det er liten fare for skade på natur, rullestein og fjell i verneområdet. Samtidig må det være trivelige plasser som besøkende ønsker å benytte. Bål plassene skal variere i størrelse og opparbeidelse - noen små og enkle, andre større. De må lages sikre mot hærverk og brannsikres så langt som mulig. Det bør tilrettelegges med enkle sitte plasser (benker) ved bål plassene.

Tiltak 5-33: Oppfølging av tilrettelagte grill- og bålplasser

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-33	2012-2021	Oppfølging av eksisterende, tilrettelagte grill- og bålplasser	Hovehalvøya	Stort, 1-2 ganger pr. mnd. utenom sesong. Ekstra oppfølging i sesong, ferie og høytider.	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Strandsonen på Hovehalvøya.

Beskrivelse: Tilrettelagte grill- og bålplasser skal følges opp gjennom hele året. Oppfølgingen skal bestå i rydding/fjerning av søppel og vedlikehold av selve bålplassen og arealet i umiddelbar nærhet. Bålplassen må tømmes for fremmedelemerter som erfaringsmessig hoper seg opp i bålgruppa. Bålgruppa må

tømmes for kull og aske med jevne mellomrom. Vedlikeholdet vil også bestå i å sanere «tilfeldige» bålplasser. Erfaringsmessig blir store mengder rullestein fjernet fra strendene og benyttet som bålkrans m.v. Rullesteiner blir også benyttet til slukking av bål. Rullestein som ikke inngår i de tilrettelagte bålplassene, skal tilbakeføres til rullesteinstrendene og andre fremmedelemerter fjernes fra området, jf. kap. 4.1.13.

Tiltak 5-34: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
5-34	2012-2021	Rydding av søppel, tilfeldig søppel i terrenget og søppel som driver i land.	Hovehalvøya	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune v/Hove drift, Aust-Agder fylkeskommune, andre	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Hovehalvøya.

Beskrivelse: Det er på de attraktive stedene hvor folk slår seg ned og særlig i forbindelse med grill- og bålrensing at det blir liggende igjen søppel. Selv om Hove Drift har søppeldunker

stående rundt om på området særlig langs Hovekilen nær badebåstrendene, synes det nødvendig med tettere oppfølging med rydding av søppel. Uavhengig av det, er det generelt nødvendig med årlig rydding av søppel i området også av det som driver i land fra sjøen.

Kart 10: Oversikt over tiltak på Hoveodden.

Sone 6 - Merdø-Gjessøya

Tiltak 6-1: Fjerning av sitkagran

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
6-1	2012-2013	Hogst av sitkagran.	Merdø jf. avmerking på kart	Lite, mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, SNO andre	Gjennom-

Lokalisering: Merdø, et parti inne på øya, jf. kart nr. 11, side 130.

Beskrivelse: Sitkagran fortrenger annen stedegen vegetasjon og skal fjernes fra vernede områder, jf. kap. 2.4.4. Tiltak 6-1 omfatter felling av en gruppe/rad store trær inne på øya som også antas å utgjøre en betydelig spredningskilde. Stammene vil bli kvistet og liggende på nærmere anvist sted, evt. tatt til ved. Sitkagran er spesielt greinrik slik at deponering av hogst-avfall/greiner i terrenget er uønsket heller ikke som fliset. En tar sikte på å brenne greinene på nærmere anvist sted på øya.

Figur 144: Sitkagraner på Merdø som skal felles.
Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 6-2: Tynning på St. Hansheia og Dynnvikheia

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
6-2	2012-2021	Tynning av einer- og furu-vegetasjon	Merdø vest	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen, SNO, andre	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Merdø, høydedrag vestre del av øya, St. Hansheia og Dynnvikheia, jf. kart nr. 11, side 130.

Beskrivelse: Høydedraget mot vest er under endring ved at furutrær etter hvert preger landskapets karakter og terrengkonturen på denne delen av øya. Endringen kan være en utvikling over tid mot et mer gjengrodd landskapsbilde. Det må imidlertid vurderes om utviklingen er av en slik alvorlighetsgrad at tiltak evt. skal i verksettes. Forvaltningsmyndigheten vil vurdere utviklingen i løpet av planperioden.

Figur 145: Landskapets karakter kan synes å være under endring på vestre del av Merdø. Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 6-3: Rydding rundt kristtornen, "Tornekronene"

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
6-3	2012-2013	Rydding av vegetasjon rundt kristtornen.	Merdø	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Merdø, yttersiden, jf. kart nr. 11, side 130.

Beskrivelse: Kristtornen også benevnt som «Tornekronene» på yttersiden av Merdø er en særegen forekomst morfologisk. Dette er nærmere beskrevet i kap. 4.1.8. Vegetasjonen på Merdø

er frodig og vokser raskt. Selv om det ble foretatt rydding rundt busken bare for ca. fire år siden, er det allerede igjen behov for å fjerne bl.a. ospekratt som kan føre til at kristtornen gror til. I tid utføres ryddingen i sammenheng med annet skjøtselsarbeid på øya, jf. figur 73.

Tiltak 6-4: Bekjempelse av fremmede arter, "svartelistearter"

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
6-4	2012	Bekjempelse av fremmede arter "svartelistearter"	Merdø, jf. avmerking på kart	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres. Videreføres etter befaringsom tilstand

Lokalisering: Lokalteter på Merdø, jf. kart nr. 9, side 112.

Beskrivelse: Det er registrert mange lokaliteter av fremmede arter på Merdø hvorav flere innenfor landskapsvernområdet,

herunder rynkerose og platanlønn. Rynkerose ble behandlet kjemisk første gang i 2009.

Bekjempingen på Merdø er ikke fullført, og en må over igjen for bl.a. å vurdere om ny behandling er nødvendig, jf. figur 74.

Tiltak 6-5: Etablere nye grillplasser på Merdø

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
6-5	2012	Grilletablering av to nye grillplasser på Gravene	Merdø, jf. kart	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune	Vurderes ved behov

Lokalisering: Gravene, jf. kart nr. 11, side 130.

Beskrivelse: I kap. 4.1.13 er situasjonen og behovet for grill- og bålplasser vurdert bl.a. på Merdø. En av de tidligere planlagte grillplassene på Gravene er etablert. Besøksfrekvensen er stor

på Gravene, og det synes behov for å anlegge flere grillplasser for å øke kapasiteten og unngå grilling på bakken eller i rullesteinene. Selv om en har gode erfaringer med den typen grill som er der i dag, jf. figur 78, vil en evt. forbedret utgave av denne vurderes ved anlegg av nye.

Tiltak 6-6: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
6-6	2012-2021	Rydding av søppel som driver i land fra sjøen og tilfeldig søppel i terrenget.	Merdø	2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, Aust-Agder fylkeskommune, frivillige	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Strandtrekninger på yttersiden av Merdø.

Beskrivelse: På Merdø er det Arendal kommune v/Skjærgårds-tjenesten som har ansvar for renovasjonen inkl. tømning av søppeldunkene. Harald Knutsen, engasjert av Agder Renovasjon har gjennom mange år utført arbeidet i praksis. Imidlertid er det også på Merdø en del søppel i terrenget/strandsonen, som driver inn fra sjøen. Selv om skoler og frivillige ellers gjør

en stor og prisverdig innsats, er det behov for at slik rydding foretas årlig gjennom et forutsigbart organisert opplegg.

Berørte offentlige myndigheter med ansvar både for naturvern- og friluftslivsinteresser bør ta ansvar for bedre organisering og finansiering for rydding av søppel, jf. tiltak 0-4 under "Tiltak over flere soner".

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Kart 11: Oversikt over tiltak på Merdø.

Sone 7 - Andre øyer

Tiltak 7-1: Hogst av sitkagran

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
7-1	2012-2021	Sitkagran. Hogst av store trær og fjerning av småplanter i underskog	Ærøya	Middels, 1-2 ukeverk avhengig av metode for behandling av hogstavfall	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres i løpet av planperioden. Småplanter tas ut tidlig i perioden

Lokalisering: Ærøya, jf. oversiktskart over soneinndeling side 9.

Beskrivelse: På Ærøya er det et betydelig innslag av sitkagran, både store utvokste trær og omfattende forekomster av småplanter i underskogen. Av store trær inne på øya, ca. 15-20 stk ble ca. halvparten hogd i 2011. De øvrige bør tas ut i løpet av planperioden. Småplantene er sannsynligvis frøplanter fra de store trær inne på øya. Høsten 2011 ble det ryddet 162 stk småtrær som utgjør en betydelig andel. Fremgangsmåte ved hogst for å bli av med virket kan være å la stammene, (kvistet) bli liggende med jordkontakt på stedet for å brytes ned over tid. Sitkagran er spesielt greinrik slik at deponering av hogstavfall/greiner i terrenget er uønsket heller ikke som fliset. Kvisten kan brennes på øya eller tas til land. Det blir et kostnadsspørsmål i forhold til mengde kvist og evt. skader på naturkvaliteter. Tiltak med ytterligere fjerning av småplanter bør foretas tidlig i planperioden.

Figur 146: Bestand med grove trær av sitkagran på Ærøya.
Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 7-2: Videre beiting

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
7-2	2012-2021	Øke beitetrykket	Jerkholmen		Fylkesmannen, SNO, grunneiere	Vurderes i løpet av planperioden

Lokalisering: Jerkholmen, jf. oversiktskart over soneinndeling side 9.

Beskrivelse: På arealene hvor det er ryddet einer, tar grasveksten seg gradvis opp og beitegrunnlaget bedres, jf. figur 61. Etter hvert vil det sannsynligvis kunne beite flere sauer der enn de 30 sauene som beitet der i 2011. Hvor raskt beitetrykket kan økes og til hvilket antall dyr, må vurderes utover i planperioden bl.a. ut fra drøftinger med grunneierne. Evalueringsrapporten fra Bioforsk vil være et viktig grunnlag for fremtidig beitegime.

Figur 147: Jerkholmen 2011. Godt beitet strandeng.
Foto: Karin Guttormsen

5: FORVALTNINGSMÅL OG BEVARINGSMÅL, TILTAK OG RETNINGSLINJER

Tiltak 7-3: Overvåking av araler som er ryddet

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
7-3	2012-2021	Overvåke utviklingen av grasvegetasjon på araler som tidligere er ryddet for einer.	Jerkholmen	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmanne, Bioforsk	Gjennomføres fortløpende i planperioden

Lokalisering: Jerkholmen hvor det er ryddet einer.

Beskrivelse: Igangsatt effektstudium i regi av Bioforsk vil fortsette. Målet er å få mer kunnskap om hvordan metoden for einerrydding med å dra opp einerbuskene påvirker feltsjiktet

og den stedege vegetasjonen og hvordan sårflatene revegeteres over tid. Metoden er analyse av vegetasjon i fastruter. Prosjektet ble igangsatt i 2011. Gjennomføres i sammenheng med tiltak 3-8.

Tiltak 7-4: Bekjempelse av nitrofile arter

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
7-4	2012-2021	Bekjempe nitrofile arter, nesler og tistler o.a.	Jerkholmen	2 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Vurderes, overvåke utviklingen

Lokalisering: Stedvis på arealer der det har vært ryddet einer eller vært plasser for brenning.

Beskrivelse: Ved å dra opp einerbuskene blir det en åpning, sår i markdekket slik at åpen jord blir blottlagt. Her har pionerarter som nesler og tistler o.a. etablert seg raskt. Det samme er tilfelle på de anviste bålplassene hvor asken også gir en forbigående gjødslingseffekt. Det er viktig å fjerne pionerartene for å få tilbake en heldekkende grasvegetasjon. Oppslaget vil sannsynligvis avta etter hvert, men det vil være behov for å overvåke utviklingen fremover. Oppslaget vil sannsynligvis bli vesentlig redusert ved at plantene slås før frøsetting over noen år.

Figur 148: Jerkholmen 2011, felt med oppslag av tistler.
Foto: Karin Guttormsen

Tiltak 7-5: Fjerning av tilfeldige bålplasser

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
7-5	2012-2021	Fjerne tilfeldige bålplasser	Jerkholmen	1 dagsverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Jerkholmen, jf. oversiktskart over soneinndeling side 9.

Beskrivelse: Jerkholmen er et attraktivt utfartsmål og plass for telting. Det er fire tilrettelagte bålplasser, men folk lager seg også der egne bålplasser selv om det finnes tilrettelagte bålplasser i nærheten. Dette er et gjentakende fenomen, og det er nød-

vendig å gå over med jevne mellomrom å fjerne slike tilfeldige bålplasser. De er skjemmende i terrenget og fører til skade på underlaget og vernede naturkvaliteter.

Tiltak 7-6: Rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
7-6	2012-2021	Rydding av søppel i terrenget og søppel som driver i land.	Jerkholmen	1-2 dagsverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, frivillige	Gjennomføres årlig

Lokalisering: Jerkholmen, jf. oversiktskart over soneinndeling side 9.

inn fra sjøen. Selv om skoler og frivillige ellers gjør en stor og prisverdig innsats, er det behov for organisert årlig rydding.

Beskrivelse: På Jerkholmen er det Arendal kommune v/Skjærgårdstjenesten har ansvar for renovasjonen inkl. tømning av søppeldunkene. Imidlertid er det også på Jerkholmen en del søppel i terrenget særlig i strandkanten av søppel som driver

Berørte offentlige myndigheter med ansvar både for naturvern- og friluftslivsinteresser bør ta ansvar for bedre organisering og finansiering for rydding av søppel, jf. tiltak 0-4 under ”Tiltak over flere soner”.

Tiltak over flere soner

Tiltak 0-1: Havstrandkartlegging

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
0-1	2012	Fortsette prosjektet med havstrandkartlegging	Raet lvo og Tromlingene nr	Middels, 1-2 ukeverk	Fylkesmannen	Gjennomføres

Lokalisering: Raet lvo og Tromlingene nr

Merdø og Gjessøya. Oppdraget ble påbegynt i 2011, men deler områdene ble ikke kartlagt. Feltarbeidet fortsetter i 2012.

Beskrivelse: Biofokus har hatt oppdrag for Fylkesmannen med å foreta havstrandkartlegging på Tromøya, Tromlingene,

Tiltak 0-2: Forebygge ulovlig motorferdsel i utmark

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
0-2	2012-2021	Fortløpende vurdere behovet for stenging av arealer og stier m.m.	Raet lvo	Lite, mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, SNO	Gjennomføres

Lokalisering: Hele Raet lvo.

Beskrivelse: Figur 88 viser eksempel på varig skade på naturkvaliteter. Områder, stier, løyper, traseer m.v. vil fortløpende vurderes for stenging dersom forvaltningsmyndighetene opplever gjentagende problemer i forhold til ulovlig motorferdsel i utmark. Grunneiere, hjemmelshavere, rettighetshavere m.v. vil bli sjekket ut av saken før stenging gjennomføres. For stenging vil en fortrinnsvis ønske å benytte store stein som passer inn i morenelandskapet.

Figur 149: Eksempel på ulovlig motorferdsel, parkering i utmark i Raet lvo. Foto: SNO v/Arild Pfaff

Tiltak 0-3: Helhetlig plan for informasjon

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
0-3	2013	Plan for helhetlig informasjon	Raet Ivo, Tromlingene nr og Store Torungen nr	Stort, mer enn 2 ukeverk	Fylkesmannen, Aust-Agder fylkeskommune, Kystverket	Gjennomføres
	2014-2021	Produksjon og utsetting av nye tavler og skilt o.a. i samsvar med plan for helhetlig informasjon.		Middels, 1-2 ukeverk		Gjennomføres

Lokalisering: Raet Ivo, Tromlingene nr og Store Torungen nr.

Beskrivelse: Gjennom dette tiltaket videreføres målsettingen fra forvaltningsplanen fra 2005 om å utarbeide en plan for helhetlig informasjon. Planen vil legge grunnlaget for utforming av all informasjon i verneområdene. Det er behov for å avklare hva som trengs, tema og medium i et helhetlig designmessig

konsept. I planarbeidet er det også ønskelig å avklare muligheten for et egnet sted for samlet informasjon på et sentralt punkt i området eller innendørs. En del av ny informasjon bør også være i blindeskrift. Spørsmål om desentralisert informasjon i verneområdene med en form for guiding er også momenter som bør vurderes. Produksjon og montering av skilt o.a. vil følge av konklusjonene i planen, jf. for øvrig tiltak 5-18.

Tiltak 0-4: Organisering av rydding av søppel

Nr	Når	Tiltak	Område	Tidsbehov	Aktør	Status
0-4	2012-2021	Organisering av rydding av søppel	Raet Ivo, Tromlingene nr og Store Torungen nr	Lite, mindre enn 1 ukeverk	Fylkesmannen, Arendal kommune, SNO, andre	Gjennomføres

Lokalisering: Hele Raet Ivo, Tromlingene nr og Store Torungen nr.

Beskrivelse: Søppel i terrenget, inkl. det som driver inn fra sjøen er et gjennomgående problem. Det kan være til skade for

verneverdiene og er skjemmende i landskapet. Det er behov for at rydding av søppel må bli bedre organisert, og Fylkesmannen ønsker å inngå fastere avtaler om søppelrydding.

5.3 Generelle retningslinjer

Når vern etter naturvernlovgivningen blir opprettet, fører det til visse begrensninger for videre bruk av arealene. Det gjelder for grunneiere, rettighetshavere, allmennhet og forvaltningen. For å beskytte natur- og kulturlandskapskvaliteter i forhold til verneformålene og ivareta bevaringsmålene, er det en rekke fysiske tiltak og aktiviteter som kan ikke foregå som før vernet ble opprettet. Verneformålene fremgår av kap. 1.2 og kap. 5.1. Bevaringsmålene fremgår av kap. 5.1 tabell 3, 4 og 5. Forskriften (verneforskriftene) i sin helhet følger som vedlegg bakerst i rapporten.

Brukerinteressene i de vernede områdene er beskrevet i kap. 3. I dette kapitlet, 5.3. gis det generelle retningslinjer for at brukerne skal kunne vite hvordan de kan nytte områdene uten at det vil komme i strid med verneformålene og enkeltbestemmelser i forskriftene.

Retningslinjene tar utgangspunkt i de respektive forskriftene. Vernebestemmelser kan utdypes gjennom retningslinjer, men ikke endres. I retningslinjene i det følgende tas det opp temaer og problemstillinger, som det etter forvaltningsmyndighetens erfaring er behov for å klarlegge nærmere. Retningslinjene i den nye forvaltningsplanen er i hovedsak de samme som i forvaltningsplanen fra 2005.

Gjennom forvaltningsplan og retningslinjer kan det ikke gis tillatelse til tiltak som er søkepliktige, eksempelvis bygg og anleggstiltak. Imidlertid skal det i retningslinjene komme tydelig frem hva som er tillatt og ikke i et verneområde, og retningslinjene skal klarlegge når et tiltak er søkepliktig ut fra en aktuell problemstilling. Noen av temaene er basert på innspill til arbeidet med forvaltningsplanen.

Raet Ivo

For å ivareta verneformålet er det i verneforskriften for Raet Ivo i § 3 pkt. 1 og 1.1 gitt bestemmelser som gjelder generelt:

§ 3 pkt.1: «Området skal være vernet mot alle aktiviteter og inngrep som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter.»

§ 3 pkt. 1.1: «Med de unntak som følger av forskriftens pkt. 2 og 3 er det forbud mot flatehogst, sprengning av fjell, planering, uttak av masser, drenering, graving eller utfylling av løsmasser, fjerning av rullestein, bekkelukking, framføring av luftledninger, jordkabler og rør utenom eksisterende traséer på land og i sjø, ødeleggelse av kulturminner, herunder steingjerder, oppføring av nye bolighus og fritidsboliger, herunder utleiehytter, tilbygg, ombygging eller vesentlig eksteriørmessige forandringer av eksisterende bygninger, samt oppføring av anlegg og tekniske innretninger på land og i sjø, herunder bygging av veger, moloer og brygger. Opplistingen er ikke utfyllende. Fylkesmannen avgjør i tvilstilfelle om et tiltak kan anses å endre landskapets art eller karakter vesentlig.»

Begrepet, *vesentlig* («vesentlighetskriteriet») i § 3 pkt. 1 gjelder ikke bare større tiltak, men også enkelte små tiltak som i seg selv eller ved gjentakelse vil kunne føre til en vesentlig endring av landskapets art eller karakter. Det ligger en viss grad av skjønn i bedømmelsen av hva slags tiltak, og når et tiltak vil kunne føre til *vesentlig* endring av landskapets art og karakter. Vurderes et aktuelt tiltak å kunne endre landskapets art og karakter vesentlig, er det søkepliktig. Det vil kunne være i strid med verneformålet.

Tromlingene nr

For å ivareta formålet med fredningen av Tromlingene nr, er det i fredningsforskriften i kap. IV pkt. 3 gitt bestemmelser som gjelder generelt:

Kap. IV pkt. 3: «Det må ikke foretas inngrep som kan endre de naturgitte forhold, herunder oppføring av bygninger, brygger, anlegg eller lignende innretninger, framføring av ledninger i luft, på eller i grunnen, drenering og annen form for tørrlegging, bruk av kjemiske bekjempningsmidler, forurensning og henleggelse av avfall.»

Store Torungen nr

For å ivareta formålet med fredningen av Store Torungen nr, er det i fredningsforskriften i kap. VIII pkt. 1 gitt bestemmelser som gjelder generelt:

Kap. VIII pkt. 1: «Det må ikke foretas inngrep som kan endre de naturgitte forhold, herunder oppføring av bygninger, brygger, anlegg eller lignende innretninger, framføring av ledninger i luft, på eller i grunnen, uttak eller utfylling av masse, drenering, bruk av kjemiske bekjempningsmidler, forurensning og henleggelse av avfall.»

5.3.1 Jordbruk - dyrket mark

Arealene med dyrket mark i Raet lvo utgjør åpne partier som skaper variasjon og egenart i kulturlandskapet. Fra et verne-synspunkt er det viktig at de eksisterende jordene fortsatt vil bli aktivt drevet. De vil ellers gro til, og landskapet vil få et mindre åpent preg og andre karakterer. Derfor er det i forskriften for Raet lvo gitt unntaksbestemmelser for landbruksdrift, jf. § 3 pkt. 2, 2.2, 2.3, og 2.6:

§ 3 pkt. 2: «Bestemmelsene i pkt. 1 er ikke til hinder for:»

§ 3 pkt. 2.2: «Nødvendig vedlikehold av eksisterende bygninger, veger og andre anlegg.»

§ 3 pkt. 2.3: «Eksisterende jord- og hagebruk på allerede oppdyrkede arealer med driftsmåter som til enhver tid er vanlige, samt sauebeite, forutsatt at disse aktivitetene ikke kommer i konflikt med verneformålet.»

§ 3 pkt. 2.6: «Nødvendig bruk av motorkjøretøyer i forbindelse med jordbruksdrift og (...) som nevnt under punkt 2.3 (...).»

Videre er det i forskriften for Raet lvo gitt bestemmelser for landbruksdrift som forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til, jf. § 3 pkt. 3, 3.1 og 3.2.

§ 3 pkt. 3: «Når virksomhet eller tiltak kan gjennomføres uten at det strider mot formålet med vernet, kan forvaltningsmyndigheten på nærmere vilkår gi tillatelse til:»

§ 3 pkt. 3.1: «Gjenoppbygging av bygninger som ødelegges i brann.»

§ 3 pkt. 3.2: «Tilbygg, ombygging eller vesentlige eksteriørmessige forandringer av eksisterende bygninger.»

Disse unntaksbestemmelsene legger tilrette for at jord- og ha-gebruksdrift skal kunne fortsette som hittil innenfor de vilkår som fremkommer av bestemmelsene over. Driften kan foregå på allerede oppdyrkede jorder, d.v.s. på jorder som var dyrket da vernet ble opprettet i 2000.

På eksisterende jorder er vernet ikke til hinder for vedlikehold av grøfter og andre dreneringstiltak, gjødsling, bruk av kjemiske bekjempingsmidler, fjerning av stein som hindrer vanlig dyrking samt fjerning og oppsetting av trådgjerder. Deponering av stein skal skje i tradisjonelle rydningsrøyser, på eksisterende steingjerder eller utenfor verneområdet. Andre typer gjerder som større innhegninger kan omfattes av vesentlighetskriteriet og være søkepliktig. Nedgraving av stein er ikke tillatt.

Dersom det skulle bli aktuelt med omlegging for dyrking av andre vekster, modernisering av produksjonsmetoder og lignende, gir bestemmelsene adgang til det gjennom § 3 pkt. 2.3: «(...) med driftsmåter som enhver tid er vanlige, (...)», Imidlertid vil det være begrenset til arealer som allerede er oppdyrket og de begrensninger som måtte følge av forskriftens § 3 pkt. 1 og 1.1. Vesentlighetskriteriet gjelder også jordbrukstiltak, og kan føre til at et aktuelt tiltak som for eksempel omlegging til vekster som i høyde og karakter kan virke inn på landskapsbildet vesentlig, vil være søkepliktig.

Tiltak som planering, sprengning, kanalisering og lukking av bekker og åpne grøfter, grøfting, fjerning av åkerholmer, steingjerder og gamle rydningsrøyser, oppdyrking av skogbryn, kantsoner og andre restarealer mot innmark er eksempler på tiltak som vil være søkepliktige. Slike nye tiltak kan heller ikke uten samtykke fra kommunen utføres på bruk som mottar produksjonstilskudd. De er søkepliktige uavhengig av størrelse og om en mottar produksjonstilskudd eller ikke.

Gjenoppdyrking

Innenfor Raet Ivo, bl.a. i Bjelland - Botne området er det arealer som tidligere har vært dyrket, men som nå er under gjengroing. Forvaltningsmyndigheten viderefører synspunktet fra forvaltningsplanen fra 2005 om at det vil være positivt om slike arealer blir tatt i bruk igjen. Gjenoppdyrking vil imidlertid være søkepliktig. Har arealet vært ute av produksjon i over 30 år, tolkes det som om arealet har gått over til utmark og gjenoppdyrking i slike tilfeller regnes som nydyrking. Nydyrking er ikke tillatt.

Bygninger

Når det gjelder nye bygninger og anlegg knyttet til landbruk, gis det en mulighet for det i verneforskriften for Raet Ivo ut fra følgende bestemmelse:

§ 3 pkt 3: «Når virksomhet eller tiltak kan gjennomføres uten at det strider mot formålet med vernet, kan forvaltningsmyndigheten på nærmere vilkår gi tillatelse til.»

§ 3 pkt. 3.3: «Oppføring av bygninger og anlegg i tilknytning til landbruk.»

Det er ulike tiltak som kan være aktuelle knyttet til denne bestemmelsen som eksempelvis pumpehus for jordbruksvanning, anlegg av samleleve for innsamling av sau på beite o.a., i landstigningsbrygge for husdyr o.a. Slike tiltak vil være søkepliktige.

Er en i tvil om et planlagt tiltak vil fanges opp av § 3 pkt. 1.1 og vesentlighetskriteriet i § 3 pkt. 1, er det hensiktsmessig på forhånd å rådføre seg med forvaltningsmyndigheten, Fylkesmannens miljøvernavdeling, jf. forskriften § 3 pkt. 1: «Fylkesmannen avgjør i tvilstilfelle om et tiltak kan anses å endre landskapets art og karakter vesentlig.» Søknader for søkepliktige tiltak skal sendes til Fylkesmannens miljøvernavdeling. I tillegg til verneforskriften er jordbruket også regulert etter jordbrukslovgivningen.

5.3.2 Beiting

Vernet er ikke til hinder for beiting verken i landskapsvernområdet eller i naturreservatene slik det fremgår av forskriftene så sant det ikke kommer i strid med verneformålene. Beiting er et effektivt middel i landskapspleien for å ivareta landskapets åpne preg og skjøtsel av flere naturtyper herunder havstrand- og strandenger og enkeltarter. Imidlertid setter forskriften begrensninger på type dyr og gir forvaltningsmyndigheten adgang til å regulere beitetrykket slik at det ikke vil bli i strid med verneformålet og bevaringsmålene.

Raet Ivo

I forskriften for Raet Ivo er det gitt unntaksbestemmelser for beiting, jf. § 3 pkt. 2, 2.3 og 2.6:

§ 3 pkt. 2: «Bestemmelsene i pkt. 1 er ikke til hinder for.»

§ 3 pkt. 2.3: «(...) samt sauebeite, forutsatt at disse aktivitetene ikke kommer i konflikt med verneformålet».

§ 3 pkt. 2.6: «Nødvendig bruk av motorkjøretøyer i forbindelse med (...) som nevnt under punkt 2.3 (...)»

I landskapsvernområdet er vernet ikke til hinder for beiting, men er begrenset til sau som beitedyr. Gjennom § 3 pkt. 2.6 er det også tillatt med nødvendig bruk av motorkjøretøy i forbindelse med saubeite. Sau har et beitemønster som i utgangspunktet ikke er vurdert som noen trussel mot naturkvalitetene. Det er ønskelig at beiting med sau slik det nå foregår på Tromlingene og Jerkholmen, skal fortsette for å holde landskapet åpent og holde videre gjengroing tilbake. Forvaltningsmyndigheten har imidlertid anledning til å regulere beitetrykket for å ivareta verneformålet og bevaringsmålene.

I forskriften for Raet lvo er det i § 3 pkt. 3, 3.4 gitt bestemmelse om at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til utmarksbeite:

§ 3: «Når virksomhet eller tiltak kan gjennomføres uten at det strider mot formålet med vernet, kan forvaltningsmyndigheten på nærmere vilkår gi tillatelse til:»

§ 3 pkt. 3.4: «Utmarksbeite».

Denne bestemmelsen kommer til anvendelse dersom det skulle bli ønskelig å skifte eller supplere med andre dyreslag enn sau som beitedyr. Det ligger i bestemmelsen at utmarksbeite kan tillates, men at forvaltningsmyndigheten skal kunne vurdere om tiltaket kan bli i strid med verneformålet og bevaringsmålene. Tiltaket vil være søkepliktig. Er en i tvil, vil det være hensiktsmessig på forhånd å rådføre seg med forvaltningsmyndigheten, Fylkesmannens miljøvernavdeling. Ut fra samme bestemmelse kan forvaltningsmyndigheten regulere beitetrykket. Når det gjelder nye tiltak som for eksempel permanent anlegg av samleleve for beitedyr, vil det være søkepliktig.

Tromlingene nr

I verneforskriften for Tromlingene nr er det i kap. VI pkt. 2 gitt bestemmelse om at vernet ikke er til hinder for beiting:

Kap. VI: Bestemmelser i pkt IV (...) er ikke til hinder for:
Pkt. 2: «beiting i samsvar med tidligere bruksmåte og nødvendig ferdseil i denne forbindelse».

I Tromlingene naturreservat er beiting tillatt. Det er sau som tradisjonelt har beitet på Tromlingene og som inngår i uttrykket «tidligere bruksmåte». Sauene beiter fritt over hele Tromlingene, både i lvo og nr. Gjennom forvaltningsplanen legger Fylkesmannens miljøvernavdeling til grunn at dette også vil være ett beiteområde fremover.

For å ivareta verneformålet og bevaringsmålene med livsmiljøet for plante- og dyrelivet har imidlertid forvaltningsmyndigheten anledning til å regulere beitetrykket dersom en gitt situasjon og nyere dokumentasjon om tilstand for naturkvalitetene skulle tilsi det. Hvis det skulle bli aktuelt å skifte eller supplere med andre dyreslag som beitedyr, er det tiltak som vil være søkepliktig. Reguleringer av beitetrykk vil foregå i samråd med grunneierne.

I forbindelse med beiting i naturreservatet er nødvendig ferdseil tillatt. Bestemmelsen omfatter ikke tillatelse til motorisert ferdseil på land.

Når det gjelder for eksempel anlegg som brygger, følger det direkte av forskriften, kap. IV pkt. 3 at det er forbudt. Det vil være et eksempel på søkepliktig tiltak uavhengig av om anlegg skulle ha sammenheng med beiting, næringsvirksomhet.

Store Torungen nr

I verneforskriften for Store Torungen nr er det i kap X gitt bestemmelse om at vernet ikke er til hinder for beiting:

Kap X: Bestemmelsene i pkt. V-IX er ikke til hinder for:
pkt. 2: «beiting i samsvar med tidligere bruksmåte og nødvendig ferdseil i denne forbindelse».

I Store Torungen naturreservat er beiting tillatt. Tradisjonelt da fyrstasjonen hadde fast bosetting, ble det antageligvis beitet med flere slags husdyr på Store Torungen. Imidlertid er det beiting med sau som nå må legges til grunn for forståelse av uttrykket «tidligere bruksmåte».

For å ivareta verneformålet og bevaringsmålene har forvaltningsmyndigheten anledning til å regulere beitetrykket dersom tilstand for naturkvaliteter i naturreservatet skulle tilsi det. Hvis det skulle bli aktuelt å skifte eller supplere med andre dyreslag som beitedyr, er det tiltak som vil være søkepliktig. Reguleringer av beitetrykk vil foregå i samråd med grunneier.

I forbindelse med beiting i naturreservatet er nødvendig ferdseil tillatt. Bestemmelsen omfatter ikke tillatelse til motorisert ferdseil på land.

5.3.3 Skjøtsel av vegetasjon inkl. skogbruk

Skog- og buskvegetasjonen er bærende elementer som gir landskapet særpreg og som kan skjøttes for å ivareta bl.a. andre biologiske naturkvaliteter. Forskriftene inneholder bestemmelser som regulerer mulighet og fremgangsmåte for skjøtsel og aktivitet i det økonomiske skogbruket. Utover begrensningene i forskriften for Raet lvo § 3 pkt. 1.1, er det i pkt 1.2 forbud som gjelder generelt:

§ 3 pkt.1: «Området skal være vernet mot alle aktiviteter og inngrep som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter.»

§ 3 pkt. 1.2: «Egenartede, spesielt store og vakre trær og hule trær skal ikke hogges. Det samme gjelder for store døde trær som er med på å prege landskapet. Bestandspleie med sikte på treslagskifte er ikke tillatt.»

Imidlertid er det i forskriften for Raet lvo gitt unntaksbestemmelser som gjelder skogsdrift herunder all skjøtsel av vegetasjon, jf. § 3 pkt. 2, 2.2, 2.4, 2.5 og 2.6:

§ 3 pkt. 2: «Bestemmelsene i pkt. 1 er ikke til hinder for:»

§ 3 pkt. 2.2: «Nødvendig vedlikehold av eksisterende bygninger, veger og andre anlegg.»

§ 3 pkt. 2.4: «Plukkhogst, unntatt for trær nevnt under punkt 1.2.»

§ 3 pkt. 2.5: «Skogsdrift i samsvar med forvaltningsplan (jf kapittel V) for området Botneskogen.»

§ 3 pkt. 2.6: «Nødvendig bruk av motorkjøretøyer i forbindelse med (...) skogsdrift som nevnt under punkt (...) 2.4 og 2.5.»

Kap. V tilsvare § 4. Med skogbruk, skogsdrift og skjøtsel i denne forvaltningsplanen forstås tiltak som sluttavvirkning herunder plukkhogst, tynning, avstandsregulering og rydding, jf. også avsnitt nedenfor, øvrig om skjøtsel.

Når det gjelder skogsdrift i Botneskogen, skal den i henhold til forskriften § 3 pkt. 2.5 foregå i samsvar med forvaltningsplan. Retningslinjene som følger, spesifisert for Botneskogen, utdyper reguleringene for skogsdrift i Botneskogen.

Disse tre punktene gjelder for all hogst i Raet lvo også i Botneskogen med forbud mot:

- A) Flatehogst
- B) Treslagskifte
- C) Hogst av egenartede, spesielt store og vakre trær, hule trær og store og døde trær som er med på å prege landskapet, jf. forskriften § 3 pkt. 1.2.

For å ha en klar definisjon på hvor stort et hogd areal kan være før det karakteriseres som en hogstflate, gjelder forbudet i pkt. A) alle flater over 0,5 dekar/mål unntatt for Botneskogen, hvor forbudet gjelder hogstflater over 1,5 dekar/mål (daa). Det gjelder også flater for plukkhogst. Tynning i hogstklasse III og IV omfattes av begrepet plukkhogst. Imidlertid vil all hogst inkl. plukkhogst, også i Botneskogen, være forbudt etter pkt. C).

Etter § 3 pkt. 1.2 er bestandspleie med tanke på treslagskifte forbudt i hele Raet lvo, inkl. Botneskogen. Ønskes hogst som vil kunne komme i konflikt med ett eller flere av de tre hovedpunktene, A), B) eller C), er tiltaket søkepliktig. Det gjelder i hele Raet lvo inkl. arealene for Hove Camping. Ved plukkhogst og i forbindelse med skogsdrift i Botneskogen er det tillatt å bruke motorkjøretøy i medhold av § 3 pkt. 2.6 i forskriften. For bruk av motorkjøretøy i forbindelse med skogsdrift andre steder i Raet lvo enn i Botneskogen, forutsettes det at det innhentes tillatelse i henhold til motorferdselloven.

Rutinen fra forvaltningsplanen fra 2005 videreføres om at alle planlagte sluttavvirkninger over 100 m³ skal meldes til Fylkesmannens miljøvernnavdeling. Det gjelder for hele Raet lvo. En hogst på over 100 m³ vil sannsynligvis omfatte et areal med flere hogstflater med maksimum størrelse på 1,5 daa i Botneskogen og 0,5 daa ellers i landskapsvernområdet. For å ivareta verneformålet og bevaringsmålene er det viktig for forvaltningen å ha informasjon om skogbruksaktivitetene og hvordan forvaltningsregimet for skogsdrift fungerer. Hogst og rydding som representerer mindre kvantum enn 100 m³ må ikke meldes, men utførelsen skal skje innenfor rammene i de tre hovedpunktene, A), B) og C) over.

Øvrig om skjøtsel

Oppkvisting av trær vil være tillatt i Botneskogen når det inngår i skogproduksjonen. Oppkvisting ellers vil ikke være tillatt med mindre det inngår i definerte skjøtselstiltak fra forvaltningsmyndigheten for å ivareta bevaringsmålene.

Det gjelder også for ungskogpleie.

Hogstavfall som grove greiner og kvist kan utgjøre betydelige volumer selv ved begrensede ryddetiltak. Erfaringsvis blir en del av dette fliset og spredd i terrenget eller på stier som på Hove. Etter alle typer hogst og skjøtselstiltak som skjønnesmessig fører med seg store mengder greiner og kvist, skal slikt

hogstavfall kjøres vekk der det ellers ville bli liggende inntil veg eller større sti der folk ferdes, eksempelvis nær Folkestien/Kyststien og inntil vegen til Hove camping. Flising kan fortsatt være aktuelt for mindre mengder, men dette skal spres tynt i terrenget eller på stier med skogsbunn, ikke på stier som har «sadde» eller annen stabil grus som toppdekke. En skal unngå å brenne hogstavfall i Raet lvo med mindre det inngår i en valgt metode for gjennomføring av konkrete tiltak, herunder ved rydding av einer på Tromlingene. Både flising og brenning kan skade sårbare vegetasjonstyper.

Forvaltningstiltak

Skjøtsels- og ryddetiltak i Raet lvo, bortsett fra i Botneskogen er beskrevet under de enkelte tiltakene i kap. 5.2 og hvordan en vil gjennomføre tiltakene vurdert ut fra tilstand i 2011. Skjøtsel og rydding av vegetasjon i Tromlingene nr og Store Torungen nr fremgår også av kap. 5.2 med definerte tiltak. Bestemmelsene i forskriftene er ikke til hinder for gjennomføring av tiltak som fremgår av forvaltningsplanen, kap. 5.2. Disse er definert av forvaltningsmyndigheten for gjennomføring i planperioden frem til 2021 for å ivareta bevaringsmålene. Det er to hjemler som gir grunnlag for gjennomføring av forvaltningstiltakene.

Forskriften for Raet lvo, § 4:

§ 4: «Forvaltningsmyndigheten eller den som forvaltningsmyndigheten bestemmer kan gjennomføre skjøtselstiltak for å fremme formålet med vernet. (...)»

Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), § 47:

»I verneområder etter dette kapitlet kan forvaltningsmyndigheten foreta skjøtsel (...) av verneområdet. Forvaltningsmyndigheten skal, hvis mulig, inngå avtale med grunneieren om at denne utfører nærmere bestemte skjøtselstiltak. Forvaltningsmyndigheten kan også inngå avtale med interesserte organisasjoner eller andre om at disse utfører slike skjøtselstiltak. Som skjøtsel kan foretas tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsløp, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep (...). Berører skjøtselstiltak privat eiendom eller rettigheter i verneområdet, skal eieren eller rettighetshaveren så vidt mulig varsles på forhånd. Økonomiske fordeler ved gjennomføring av skjøtselstiltak tilfaller grunneieren eller rettighetshaveren. (...)»

Naturmangfoldloven (nml) trådte i kraft 01.07.2009. § 47 i loven, «skjøtselshjemmelen» gir forvaltningsmyndigheten anledning til foreta skjøtsel både på offentlig og privat grunn. Den gjelder også for områder vernet før 01.07.2009, d.v.s. også for Raet lvo, Tromlingene nr og Store Torungen nr. Ut fra skjøtselshjemmelen kan forvaltningsmyndigheten også fastsette at tiltak både på offentlig og privat grunn ikke skal finne sted i bestemte bestand eller naturtyper og kan regulere omfang og hyppighet for uttak av virke.

5.3.4 Bruk av kjemiske midler

Forskriften for Raet lvo omhandler ikke direkte bruk av kjemiske midler, men det fremheves i forskriften § 3 pkt. 1.1 at opplistingen ikke er utfyllende, og at Fylkesmannen avgjør i tvilstilfelle om et tiltak kan anses å endre landskapets art eller karakter vesentlig. Knyttet til jord- og hagebruksproduksjon med driftsmåter som til enhver tid er vanlige, inngår tillatelse til nødvendig bruk av plantevernmidler.

Når det gjelder bruk av kjemiske midler i sammenheng med skjøtselstiltak inkl. skogbruk, legges Standard for et bærekraftig norsk skogbruk, «Levende Skog standard» for sprøyting, til grunn som retningslinje. I standarden forklares sprøyting med spredning av plantevernmidler som et skogbrukstiltak.

«Levende Skog standard», pkt. 21 Sprøyting:

»Generelt sett er sprøyting i skog uønsket. Kravpunktet skal sikre at sprøyting med plantevernmidler i skog bare brukes der det er klart mer effektivt enn mekaniske metoder og at det samtidig ikke er i konflikt med landskapskvaliteter og opplevelsesverdier. Ut fra et før var - prinsipp skal sprøyting underlegges en streng praksis. Behovet skal reduseres i størst mulig grad ved variert bruk av ulike hogstformer og skogkulturmetoder. (...) Sprøyting skal ikke skje på vegetasjon som i gjennomsnitt er mer enn 2 meter høy.

I mye brukte friluftslivområder skal det legges vekt på at landskapskvalitetene og opplevelsesverdiene knyttet til et variert lauvinnslag ikke reduseres vesentlig av tiltaket.»

I forvaltningsplanen fra 2005 er bruk av kjemiske sprøytemidler ikke tillatt på skogareal i Botneskogen. Imidlertid har forvaltningsmyndigheten kommet til at dersom det i planperioden til 2021 evt. skulle bli aktuelt å vurdere bruk av kjemiske midler som nødvendig, vil det kunne tillates ut fra prinsippene i «Levende Skog standarden». Det samme vil gjelde for tiltak

for fortsatt bekjempelse av «Svartelistearter» som utføres gjennom SNO. Bruk av kjemiske midler ellers i Raet lvo, vil ikke være tillatt av hensyn til beskyttelse av naturkvaliteter og fri-luftsinteresser.

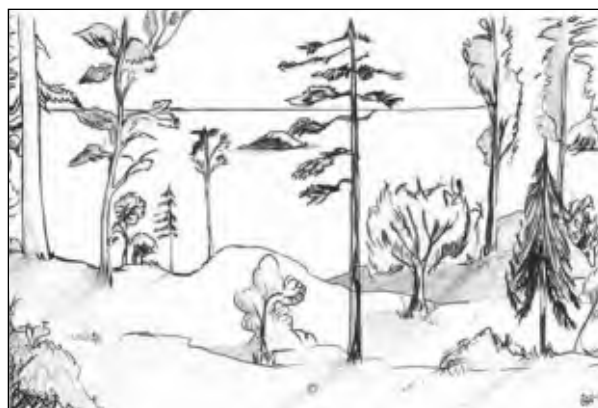
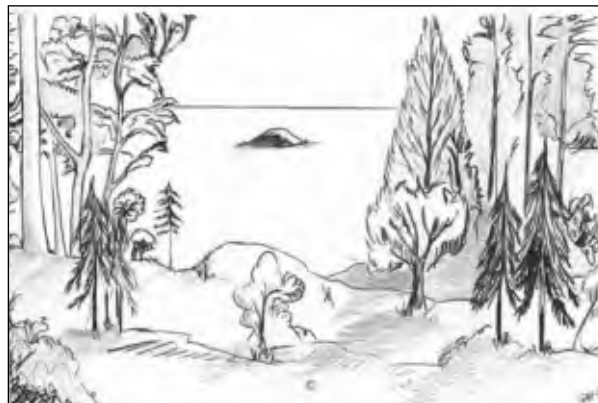
Bruk av kjemiske midler i Tromlingene nr og Store Torungen er ikke tillatt. Det følger direkte av forskriftene, henholdsvis kap. IV pkt. 3. og kap. VIII.

5.3.5 «Trivselshogst»

I forvaltningsplanen fra 2005 ble det som en prøveordning tillatt at hytteeiere og fastboende kunne åpne opp rundt bygninger for å slippe inn lys og sol og få utsikt til sjøen, såkalt «Trivselshogst». Ved retningslinjer og illustrasjon ble det vist hvordan en skulle gå frem slik at inngrepet ble begrenset og kunne foretas uten å søke, d.v.s. som mindre tiltak uten søkeplikt. Forvaltningsmyndigheten vil videreføre denne ordningen til 2021 for ytterligere å prøve ut modellen til tross for at noen gjennomførte tiltak ikke kan ha vært utført etter de gitte retningslinjene, jf. evaluering i kap. 4.2.2.

For at «Trivselshogst» fortsatt skal være tillatt uten søkeplikt, skal følgende praksis gjelde:

- Trær som kan volde skade på bygninger, kraftledninger m.v. kan hogges, men dersom fjerning av greiner kan forhindre skaden, skal hogst av treet unngås.
- I en ti meter radius rundt hytter eller boliger er det tillatt å fjerne busker og kratt, samt hogst av trær så lenge en lar en del karaktertrær stå igjen og unngår korridor- eller flatevirkning.
- Hogst for å få utsikt til sjøen for hytter eller boliger er tillatt dersom det ikke hogges korridorer eller flater. Enkelte trær og noe buskvegetasjon skal stå igjen. Figur 150 illustrerer hvordan forvaltningsmyndigheten ser for seg at dette kan løses for samtidig å kunne bevare helhetspreget. Hogstkorridorer er forbudt fordi de fører til vesentlige brudd i landskapsbildet. Grunneiers tillatelse må foreligge.
- Uavhengig av punktene ovenfor gjelder at dersom hogsten skulle omfatte trær som kommer i kategori C), jf. kap. 5.3.3, er hogsten ulovlig. Det følger direkte av forskriften for Raet lvo, § 3 pkt. 1.2.

Figur 150: Trivselshogst. Illustrasjonen viser modell for tynningshogst som åpner for utsikt og lys samtidig som en unngår korridorvirkning med brudd i landskapsbildet.

Tegning: Geir-André Homme 2012

5.3.6 Strandenger

Strandengene i verneområdene er vernet mot skade og ødeleggelse. Det følger direkte av forskriftene. I verneforskriften for Raet lvo er det i § 3 pkt. 1.3 gitt bestemmelse om vern av havstrand og strandenger:

§ 3 pkt. 1.3: «Vegetasjonssamfunn knyttet til strandsonen, herunder havstrand og enger, er fredet mot enhver form for skade og ødeleggelse utover det som følger av tiltak i medhold av punkt 2 og 3 og kap. V og VI.»

Kap. V og VI tilsvarer §§ 4 og 5 i forskriften. I forvaltningsplanen fra 2005 er følgende strandenger omtalt: Bjellandstranda - Botstangen, Såta - Spornes, Tromlingene, Lakseberget på Merdø og Hoveodden fra bukta ved Hove Camping til Såta, jf. kap. 2.4.5 med hensyn til verdi.

Tiltak som kan skade eller ødelegge vegetasjonssamfunn eller endre naturmiljøet er ikke tillatt. Eventuelle inngrep i eller aktiviteter som kan skade strandengene vil være i strid med verneforskriften. Unntakene i pkt. 2 og 3 som det er vist til, gjelder i hovedsak jord- og skogbruk inkl. beiting.

I verneforskriften for Tromlingene nr er det i kap. IV pkt. 1. gitt bestemmelse som omfatter om vern av strandenger:

Kap. IV pkt. 1: «Vegetasjon i vann og på land er fredet mot skade og ødeleggelse som ikke følger av tillatt ferdsel eller tiltak i medhold av punktene VI-VIII. Nye plantearter må ikke innføres.»

Punktene VI-VIII omfatter bl.a. beiting, jf. kap. 5.3.2 ovenfor. Bruk utover det som er tillatt for beiting, vil være i strid med verneforskriften og er ikke tillatt. Både i Raet lvo og Tromlingene nr kan det forventes å komme nye lokaliseringer av verdifulle havstrender - strandenger tidlig i planperioden, jf. kap. 5.2 tiltak 0-1.

5.3.7 Friluftsliv

Ferdsel

Verneområdene er attraktive utfluktsmål og spesielt fastlandsarealene i Raet lvo med Hoveområdet, jf. kap. 2.2.3 og 3.2.1. Friluftsløven gjelder i alle de tre verneområdene. Det følger av friluftsløvens § 2 om ferdsel i utmark: «I utmark kan enhver ferdes til fots hele året, når det skjer hensynsfullt og med tilbørlig varsomhet.» (Allemannsretten). Dette er grunnlaget for god friluftslivskultur og gode naturopplevelser.

Atferdsregler for skjærgårdsparken og statlige friluftsområder i Aust-Agder

Gjennom «Atferdsregler for skjærgårdsparken og statlige friluftsområder i Aust-Agder» fastsatt 19. mai 1995 (videre omtalt som atferdsreglene), er det fastsatt atferdsregler for publikum for de sikrede friluftslivsområdene, jf. vedlegg. Innenfor verneområdene gjelder disse reglene for Jerkholmen, Tromlingene (hele øya), Gravene/Merdø, Hove og Spornes friluftslivområder.

Som følge av at områdene er vernet, gjelder det imidlertid noen begrensninger på ferdsel som publikum må være oppmerksomme på når de ferdes i områdene:

I forskriften for Raet lvo er det gitt bestemmelser om hensyn til fuglelivet på Tromlingene, østre del (fuglelivsfredningsområdet, se kart nr. 6, side 101), § 3 pkt. 1.7 som besøkende må ta hensyn til:

§ 3 pkt. 1.7: «For den østlige del av Tromlingene, jamfør kart merket fuglelivsfredning, gjelder følgende bestemmelser:»

pkt. 1.7.1: Fugler, herunder deres bo, reir og egg, er fredet mot enhver form for skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelse (...).

pkt. 1.7.2: Hunder må ikke slippes i området.

pkt. 1.7.3: Jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt.

pkt. 1.7.4: Nye dyrearter må ikke innføres.

pkt. 1.7.5: Fredningen gjelder 50 meter ut i sjøen.»

I forskriften for Tromlingene nr er det gitt bestemmelser om hensyn til dyrelivet, kap. IV pkt. 2 og 4 som besøkende må ta hensyn til:

Kap. IV pkt. 2: «Pattedyr og fugler, herunder deres hi, bo, reir og egg, er fredet mot enhver form for skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelser (...).

pkt. 2, 3. ledd: Hunder må ikke slippes i reservatet (...).

pkt. 4: «I hekke- og trekktiden bør all ilandstigning og ferdsel innenfor reservatet foregå på steder hvor fuglelivet skades og forstyrres minst mulig.»

I forskriften for Store Torungen nr er det gitt bestemmelser om hensyn til dyrelivet, kap. VII og IX som besøkende må ta hensyn til og være oppmerksomme på:

Kap. VII pkt. 1: «Pattedyr og fugler, herunder deres hi, bo, reir, egg og unger, er fredet mot enhver form for skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelse.

pkt. 2: All jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt fra og med 1. mars til og med 1. september, jfr. dog pkt. X, 4.

pkt. 3: Hunder må ikke slippes ut i reservatet i jaktforbudstiden, jfr. pkt. 2 ovenfor.

pkt. 4: Nye dyrearter må ikke innføres.»

Kap. IX pkt.1: «I tiden fra og med 15. april til og med 15. juli er i landstigning og all ferdsel i reservatet forbudt. I resten av året skal ferdselen foregå slik at plante- og dyrelivet minst mulig skades og forstyrres.»

Kap. X: «Bestemmelsene i pkt. V-IX er ikke til hinder for: pkt. 4: «at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til: - regulering av bestanden av arter som kan forstyrre den naturlige balansen i området, - ferdsel i forbindelse med ovennevnte reguleringstiltak og i spesielle tilfelle.»

Med hensyn til kap. X pkt. 4, jf. også kap. 5.3.8.

For å ivareta verneformålene og bevaringsmålene må forvaltningen følge med på om det blir uønsket slitasje på vegetasjon og skade på geologiske forekomster som følge av friluftslivsaktiviteter og ferdsel. Det er bl.a. viktig at folk ikke lager nye stier og tråkk. Ferdsløp på sykkel skal følge oppgatte stier. Sykling og riding i terrenget omfattes ikke av allemannsretten etter friluftslvsloven. Retten til å ri eller sykle i utmark, utenom på fjellet, er knyttet til bruk av vei eller sti. Syklende skal følge allerede anlagte veier og turveier eller tydelig oppgatte stier. Det oppfordres til ikke å lage nye snarveier eller sykle slik at stiene blir bredere. Ridende får egen ridesti på Hove og skal benytte denne.

Telting og camping

Med telting forstås uorganisert oppsetting av vandretelt. Med camping forstås oppsetting av større telt eller plassering av campingvogn/bobil, jf. DN håndbok 30-2011.

Friluftslvsloven tillater telting inntil to døgn på samme sted, («to-døgnregelen»). Dette gjelder også i de tre verneområdene med mindre annet fremgår av de respektive forskriftene og «atferdsreglene».

For friluftslvsområdene, Hove, Spornes og Merdø/Gravene er telting forbudt i henhold «atferdsreglene», og på Merdø/Gravene gjelder også en tilleggsbestemmelse om at «Telting er tillatt inntil to døgn på utpekt område eller etter anvisning.» Mye tyder imidlertid på at Tromlingene, Merdø/Gravene og Jerkholmen er steder i Norge som peker seg ut med mye ukevis telting hvor folk ikke respekterer «to-døgnregelen». Det er viktig at folk respekterer «to-døgnregelen» av hensyn til fri ferdsløp og opphold inkl. telting, slik at flere slipper til på de gode stedene. Ved å ta den inn i sin friluftslvskultur bidrar en til å begrense markslitasje og tar større hensyn til beitedyr. «To-døgnregelen» anvendes også for båter som ligger fortøyd på områdene lengre enn to døgn uten spesiell rett til det.

I 2011 ble det gjennom SNO gitt seks advarsler knyttet til ulovlig telting i områder hvor telting er forbudt, de fleste i strandsonen mellom Hove Camping og innover Hovekilen. Ulovlig telting i forbindelse med Hovefestivalen var mindre i 2011 enn tidligere.

Av hensyn til å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet, spesielt det rike fuglelivet og sjøfuglenes og deres hekkeplasser, er telting og camping forbudt i begge naturreservatene. I Tromlingene nr fremgår det av forskriften, kap. IV pkt. 3, 2. ledd og for Store Torungen etter forskriften, kap. VIII pkt. 2.

Forskriften for Tromlingene nr:

Kap. IV pkt. 3, 2. ledd: «Camping, teltslaging, bålbrenning og oppsetting av kamuflasjeinnretninger for fotografering er forbudt.»

Forskriften for Store Torungen nr:

Kap. VIII pkt. 2: «Camping, teltslaging og oppsetning av kamuflasjeinnretninger for fotografering er forbudt.»

Når det gjelder campingvogner og bobiler er oppstilling av slike forbudt i Raet lvo, jf. også kap. 5.3.14.

Hove Camping som ligger innenfor Raet lvo, har tillatelse for sin virksomhet på de arealene, d.v.s. innenfor de grensene som gjaldt på vernetidspunktet, jf. kart nr. 4 side xx. Det følger av forskriften for Raet lvo, § 3 pkt. 2.7. Utvikling av campingkonseptet med endring av eksempelvis campinghytter o.a. som kommer inn under forskriftens § 3 pkt. 1 og 1.1 er søkepliktig.

Grilling, bålbrenning, avfall og toalett

I Tromlingene nr er bålbrenning forbudt. Det følger av forskriften kap. IV pkt. 3, 2. ledd, se over.

Generelt er det i henhold til forskrift om brannvern forbud mot bruk av åpen ild i eller i nærheten av skog i tiden 15. april til 15. september. Så sant en holder seg innenfor disse rammene og verneverdier som rullestein og svaberg o.a. ikke forringes, er det ikke totalt forbudt å grille eller brenne bål verken etter forskriften for Raet lvo eller atferdsreglene. Imidlertid følger det av atferdsreglene at: *”Det skal vises særlig varsomhet ved bålbrenning og bruk av grill, slik at det ikke oppstår brannfare eller skade på vegetasjon eller svaberg.”*

Det fremkommer av kap. 4.1.13 at det er mange tilfeldige bålplasser rundt i landskapsvernområdet, men særlig på Hove og i strandsonen nedenfor Hove Camping. Slike kan være svært uheldige av hensyn til vernede naturkvaliteter og vil bli sanert.

Figur 151: Friluftsliv med telting på Tromlingene er fint, men «to-døgnregelen» skal overholdes til alles fordel. Foto: SNO v/Arild Pfaff

For å unngå uoprettelige ødeleggelser av svaberg, rullestein og vegetasjon i verneområdene, bes publikum å ta hensyn til følgende:

- Publikum oppfordres til å bruke de tilrettelagte bål plassene for bål brenning. I kap. 5.2 er det lagt opp til at flere grill- og bål plasser skal anlegges spesielt på Hove. Grilling er tillatt, men det er viktig at man benytter grill med stativ eller annet underlag slik at grillen kommer opp fra bakken. Eventuelt kan grillen settes på sand eller grus, men ikke på fjell, stein eller grasbakke. Ta med evt. egen grillrist for bruk på bål plassene.
- Besøkende oppfordres til å bruke søppeldunkene der slike er satt ut eller ta med søppel hjem etter endt tur, både eget og andres dersom en kommer over det. Ikke etterlat grill- og bål plassene med søppel.
- Toalett for allment friluftsliv finnes i dag på Lille Torungen, Tromlingene (Melkevollen), ved parkeringsplassen på Spornes og flere steder i Hoveområdet. Erfaringsmessig antas dette å dekke behovet.
- Ikke fjern eller flytt på rullestein, jf. eget punkt under. Det gjelder selv små tilsynelatende ubetydelige steinflyttinger herunder å plukke stein til slukking av bål. Summen av slike vil føre til at naturkvalitetene endres vesentlig. Derfor skal en skal la steinene ligge og glede seg over deres spesielle form og struktur slik de ligger i terrenget.

Forutsetningen for alt friluftsliv er at aktivitetene utøves hensynsfullt overfor andre, og med tilbørlig varsomhet for ikke å påføre skade på naturkvalitetene og miljøet for øvrig.

Figur 152: Ikke etterlat bål plassene med søppel. Bruk søppeldunkene eller ta søppelet med hjem.

Foto: Fylkesmannens miljøvern avdeling v/Geir André Homme

Fjerning av rullestein

Fra tid til annen skjer det større eller mindre inngrep i rullesteinsformasjoner ved at folk sanker stein og tar dem med seg, eller at stein flyttes rundt. I den senere tid har denne aktiviteten vært et større problem enn tidligere, noe som skyldes enten uvitenhet eller vandalisme. Rullesteinene er i seg selv, og i form av landskapsformasjoner, selve hovedgrunnlaget for vern av ramorenen med de varierte kvartærgeologiske strukturene

som er av nasjonal og internasjonal interesse, jf. kap. 2.3. Fjerning av stein gir varig skade eller ødeleggelse på de markante overflateformasjonene ved at konturene flates ut. Overflateformasjonene er sårbare for aktiviteter som fører til at steiner blir flyttet fra sin opprinnelige plass.

Det er forbudt å fjerne rullestein fra verneområdene. I Raet lvo fremgår det av forskriften, § 3 pkt. 1.1:

§ 3 pkt. 1.1: «(...) er det forbud mot (...) fjerning av rullestein (...).»

I Tromlingene nr fremgår det av forskriften, kap. IV pkt. 3:

Kap. IV pkt. 3: «Det må ikke foretas inngrep som kan endre de naturgitte forhold (...).»

I Store Torungen nr fremgår det tilsvarende av forskriften, kap. VIII pkt. 1:

Kap. VIII pkt. 1: «Det må ikke foretas inngrep som kan endre de naturgitte forhold (...).»

Figur 153: Å fjerne eller forme ting i rullesteinsbeltene gir varig skade på formasjonene. Foto: SNO v/Arild Pfaff

Hove Camping (Hove drift- og utviklingsselskap AS)

Hove drift- og utviklingsselskap AS, heretter kalt "Hove drift", er ansvarlig for drift og utvikling av Arendal kommunes eierdommer på Hove, herunder driften av Hove Camping. Camping er nevnt spesielt i verneforskriften, hvor det stadfester at vernet ikke er til hinder for camping innenfor eksisterende arealer. I kartet på s. 48 vises grensene for campingområdet. Selv om camping kan foregå her, er campingplassen fortsatt omfattet av vernet, og tiltak som er i strid med verneforskriften må omsøkes for dispensasjon. Forvaltningsplanen kan ikke gi retningslinjer som gir tillatelse til tiltak som er søkepliktige. For å klargjøre og utdype verneforskriften på områder som omhandler daglig drift av campingplassen, vil forvaltningsmyndigheten påpeke følgende:

Motorisert ferdsel:

Forvaltningsmyndigheten har inngått avtale med Hove drift om rydding og oppfølging av tilrettelagte bålplasser i Raet lvo (se tiltak 5-32/33). Dette er et skjøtselstiltak for å fremme formålet med vernet, og § 4 i verneforskriften og §§ 47 og 72 i nml gir hjemmel for gjennomføring av dette. Hove drift vil derfor ha mulighet til å benytte egnet motorisert kjøretøy (fortrinnsvis liten 4-hjulring) på etablerte stier (folkestien, ridestien og kyststien) i forbindelse med dette arbeidet. Bruk av motorisert gressklipper innenfor campingområdets grense er tillatt.

Motorisert ferdsel utover det som er nevnt over er søkepliktig.

Trær og greiner på campingområdet:

Det er ikke forbud mot å hugge trær, men det er gitt retningslinjer for hvordan dette skal utføres (s.138). Spesielt store og vakre trær, hule trær og store døde trær som er med på å prege landskapet er ikke tillatt å hugge. Noen av trærne på camping er av så store dimensjoner at man kan vurdere dem som spesielt store og vakre. Det er imidlertid et større bestand av furutrær på camping, og forvaltningsmyndigheten vurderer at et fåtall av disse kan fjernes. Forvaltningsmyndigheten ønsker å opprettholde området karakter hvor Hove Camping fremstår som en glissen, åpen skog, med grove dimensjoner på furutrærne. Det er forbud mot å hugge slik at det dannes åpne hogstflater over 0,5 da. Hove drift kan derfor fjerne greiner som utgjør overhengende fare for sikkerheten, og et fåtall trær innenfor campingområdet, dersom dette ikke medfører åpne flater over 0,5 dekar.

St.Hans-bål:

Det har vært tradisjon for brenning av St. Hans-bål ved foten av fjellet ytterst på stranden ved bryggeanlegget på Hove camping. Strandengen ved bålplassen er en naturtype som er sårbar for mekanisk slitasje, og omhandles i et eget punkt i ver-

neforskriften (§ 3, pkt. 1.3). Motorferdsel er forbudt etter § 3 og må omsøkes for dispensasjon om det skal fraktes bålmaterialer. Strandengen vil også skades dersom det brennes bål direkte på denne. Forvaltningsmyndigheten vurderer derfor at bålet må plasseres på fast fjell (tidligere benyttet plass) utenfor strandengen. Bygging av bålet kan starte en uke før St. Hans, dvs. f.o.m. 16. juni. Brenning av søppel er forbudt og bålet må kun inneholde rene trevarer. Skjemmende rester fra bålet må fjernes senest 2 dager etter St. Hans, dvs. 25. juni.

Skiløyper

Forvaltningsmyndigheten har mottatt ønsker om å tilrettelegge for skigåing langs turstiene på Hovehalvøya. Som en prøveordning ble det for vinteren 2010-2011 gitt dispensasjon for oppkjøring av skiløyper med sporkalv i Folkestien fra Hove Leirsenter ved Hove amfi, rundt Hoveodden til Hove camping, og tilbake til leirsenteret. Skiløypene ble likevel ikke realisert. Verneområdet skal være tilgjengelig for alle brukergrupper, og skiløpere bør derfor ikke være en prioritert brukergruppe foran andre brukerinteresser. Forvaltningsmyndigheten vurderer heller ikke området som spesielt attraktivt for aktive skiløpere, men ser at det kan være et alternativ for barn og eldre som ønsker en mindre utfordrende skiløype. Det kan derfor være aktuelt å innvilge dispensasjon for løypekjøring med snøskuter og sporkalv langs deler av Folkestien i vintre med mye snø og gode løypeforhold.

Det kan være aktuelt å gi dispensasjon fra forskriften på vilkår (se nedenfor) under gitte forhold som:

- Når det er gode snøforhold - minst 40 cm snødybde (mid-delverdi), og frost i bakken (tele).
- Når det er spesielle ønsker fra brukergrupper som barnehager, barneskoler og lignende, om å bruke verneområdet på vinterstid til skiturer.

Tillatelse til skiløypene vil kreve en enkel søknad, og forvaltningsmyndigheten ønsker å tilrettelegge for en rask saksbehandling når ovenstående vilkår er tilstede. Det stilles følgende vilkår til en eventuell dispensasjon:

- Tillatt trasé er Folkestien.
- Oppkjøring skal kun skje med skuter og sporkalv.
- Oppkjøring av løype skal foregå på gode snøforhold med tele i bakken.
- Oppkjøring skal maksimalt kunne foregå inntil en (1) gang i døgnet, og som hovedregel begrenses mest mulig når snøforholdene er så gode at oppkjøring er unødvendig.

- Det må innhentes tillatelse etter annet lovverk før det søkes dispensasjon fra verneforskriften (lovverk om motorisert ferdsel i utmark).

Det må forventes at det blir tråkk og annen slitasje på skispor som ikke forekommer i ordinære lysløyper, eller andre tilrettede områder spesielt for ski. Dersom det utvikler seg konflikter mellom ulike brukergrupper, vil ordningen med dispensasjonsadgang for tilrettelagt skispor langs Folkestien bli vurdert avsluttet.

5.3.8 Jakt og fangst

I Norge har allmennheten jaktrettigheter på sjøen. Grunneierretten er knyttet til alt som er over vann, og vil derfor variere med høy- og lavvann. Generelt er det ikke som følge av vernet i Raet lvo lagt noen begrensninger på utøvelse av jakt, men jakt er forbudt på Tromlingene østre del som er omfattet av fuglelivsfredning. Det følger av forskriften for Raet lvo § 3 pkt. 1.7.3 at jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt. Det gjelder også 50 meter ut i sjøen.

I forskriften for Tromlingene nr er det gitt bestemmelser om forbud mot jakt, kap. IV pkt. 2, 2. ledd:

Kap. IV pkt. 2, 2. ledd: «Jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt.»

I forskriften for Store Torungen nr er det gitt bestemmelser om forbud mot jakt. Det følger av forskriften kap. VII pkt. 2 at all jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt i tidsrommet fra og med 1. mars til og med 1. september, jf. referanse under kap. 5.3.7 - Friluftsliv/ferdsel.

Når det gjelder forvaltning av verneområdene for å ivareta bevaringsmålene, har forvaltningsmyndigheten fullmakt gjennom forskriftene til å regulere bestand av arter. Dette er ikke jakt eller fangst i vanlig forstand, men en forvaltningsoppgave som skal gjennomføres når dokumentasjon tilsier det. Bl.a. hender det for eksempel periodevis at forekomsten av mink utgjør en trussel mot fuglelivet.

I forskriften for Raet lvo, § 5 fullmakt til å gjøre unntak fra vernebestemmelsene:

§ 5: «Generelle unntak. Forvaltningsmyndighetene kan gjøre unntak fra vernebestemmelsene når formålet med fredningen krever det (...).»

I forskriften for Tromlingene nr er det gitt fullmakt om regulering, kap. VII:

Kap. VII: «Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til kontrollert reduksjon av vilt når dette anses nødvendig for å hindre bestandmessige misforhold mellom forskjellige arter eller forholdet art - miljø på grunn av menneskeskapt faktorer.»

I forskriften for Store Torungen er det gitt bestemmelser om regulering av bestand av arter, kap. X pkt. 4:

Kap. X: «Bestemmelsene i pkt. V-IX er ikke til hinder for: pkt. 4: at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til: - regulering av bestanden av arter som kan forstyrre den naturlige balansen i området, - ferdsel i forbindelse med ovennevnte reguleringstiltak og i spesielle tilfelle.»

5.3.9 Fiske

Generelt er det ikke som følge av vernet lagt noen begrensninger på utøvelse av ordinært fiske i medhold av saltvannsfiskeloven i de tre verneområdene. Vernet er ikke til hinder for bruk av eksisterende kaste- og låssettingsplasser eller for bruk av gamle laksenotrettigheter. Vernet er heller ikke til hinder for fiske i Botnetjern. Det må imidlertid ikke iverksettes tiltak som kan endre naturmiljøet verken til lands eller vanns. Utsetting av dyr på land og i vann er forbudt. Varige tekniske inngrep i vannspeilet vil i utgangspunktet være i strid med verneformålene og er søkepliktige.

I Store Torungen nr er det imidlertid i henhold til forskriften kap. IX forbud mot all ferdsel fra og med 15. april til og med 15. juli. Dette gjelder også sjøarealene innenfor reservatet.

Vernet er ikke til hinder for bruk av eksisterende tangrettigheter i verneområdene. Dette medfører likevel ikke rett til å bruke motorisert kjøretøy i utmark, jf. kap. 5.3.14.

5.3.10 Havbruk

Sjøarealene som inngår i Raet lvo er en viktig del av det totale landskapsbildet. Varige tekniske inngrep i vannspeilet vil i utgangspunktet være i strid med verneformålet og er søkepliktig. Det gjelder eksempelvis flytende mobile oppdrettsanlegg uten landfortøyning, jf. forskriften for Raet lvo, § 3 pkt. 3.7. Tilla-

telse til å etablere oppdrettsanlegg kan ikke gis innenfor den østlige delen av Tromlingene som omfattes av bestemmelsene om fuglelivsfredning, forskriften, § 3 pkt. 1.7. Det er et område som har meget stor betydning som trekk- og rasteplass for en rekke sjøfuglarter. Evt. etablering av for eksempel tilsvarende tekniske anlegg innenfor Store Torungen nr, vil være i strid med verneformålet for naturreservatet og kap. VIII pkt. 1 i forskriften.

5.3.11 Kulturminner og kulturlandskapselementer

Automatisk fredede kulturminner

Kulturminner som er automatisk fredede i henhold til kulturminneloven av 1978, er spor etter menneskelig aktivitet, tradisjon og lignende som er fra før reformasjonen (1537). Her gjelder § 3 i kulturminneloven som sier at ingen må sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne. Fylkeskommunen er kulturminnemyndighet, og skal vurdere alle inngrep som innebærer fysiske endringer. Alle registrerte kulturminner er beskrevet og kartfestet i den nasjonale kulturminnedatabasen «Askeladden».

Gravrøyser

Det er flere fredede gravrøyser i verneområdene. Å rydde vegetasjonen rundt de fredede gravrøysene er viktig slik at de fremtrer som de markante punktene i terrenget de opprinnelig var ment å være. Det er påkrevd å fjerne kratt og annet rundt gravrøysene jevnlig for å hindre gjengroing. Fredningen av gravrøysene etter kulturminneloven gjelder også en 5 meters sikringssone rundt fra ytterste kant av gravrøysa. Ansvaret for forvaltning av gravrøysene og sikringssonen rundt tilligger fylkeskommunen. Det er ikke tillatt å fjerne stein fra gravrøysene, heller ikke å tilrettelegge for «solgroper» og lignende i røysene.

Steingjerder

Steingjerder er viktige kulturlandskapselementer som både grunneiere og vernemyndighetene må legge vekt på å bevare. De gamle steingjerdene vitner om historiske delelinjer mellom eiendommer og markslag og er karakterdannende i kulturlandskapet. I verneområdene er det gjennomgående steingjerder i kantsoner av dyrket mark. I dag er mange av dem i dårlig stand etter manglende vedlikehold over tid. Ofte forsømmes vedlikeholdet ved at trevegetasjon og kratt får vokse inn i steinsettingen, eller at nedraste stein ikke legges på plass. Det fører til at steingjerder forringes over tid.

Det er i strid med verneformålet for Raet lvo å la kulturlandskapselementer som steingjerder forfalle. Det er viktig at grunneierne i første rekke tar ansvar med regelmessig å holde tre- og krattvegetasjonen vekk fra steingjerdene slik at de ikke skades ytterligere. Derved gjøres de også mer synlige og markerer de spesielle kvalitetene i kulturlandskapet.

Knyttet til hyttebyggingen gjennom årene er det satt opp steingjerder og levegger o.a. av rullestein som ikke er knyttet til det gamle eiendoms- og bruksmønsteret i kulturlandskapet. De fleste er satt før Raet lvo ble opprettet i 2000. De preger landskapet og kanalisere ferdsele. Evt. nye steingjerder eller andre fysiske tiltak for å skape en privat sone eller lede ferdsel, vil være søkepliktige tiltak.

Krigsminner fra 2. verdenskrig

Hove Leir og en rekke militære anlegg ble anlagt på utsiden av Tromøy av den tyske okkupasjonsmakten under 2. verdenskrig. Innenfor Raet lvo, på strekningen fra Hove til Botstangen er det ennå mange godt synlige rester etter bygg og militære anlegg, jf. kap. 2.7.4. Kunnskap om hva som hendte lokalt er også viktig for å forstå historien. Det som står igjen av fysiske innretninger i terrenget er en del av dokumentasjonen. Det er et ansvar for fylkeskommunen og kommunen å ta stilling til hvilken formell status lokale krigsminner fra 2. verdenskrig skal ha som fremtidige kulturminner. Fylkesmannen er av den oppfatning at i tillegg til den militære historien, gir områdets status som landskapsvernområde med egenartet natur- og kulturlandskap grunnlag for å ta opp arbeidet med en registrering og verdisetting på tanke på fremtidig bevaring og informasjon/kunnskapsformidling.

5.3.12 Infrastruktur, bygninger og anlegg

Infrastruktur

Eksempelvis vil terrengarbeider som fylling/graving og planering for å utbedre eksisterende eller bygge nye veier også til landbruksformål og parkeringsplasser, i utgangspunktet være i strid med verneformålet for Raet lvo. Det vil kunne endre landskapets art eller karakter. Slike tiltak vil være søkepliktige. Dersom nybygging og ombygging av veier knyttet til jordbruk skulle bli tillatt etter forskriften, må saken også behandles etter «Forskrift om planlegging og godkjenning av veier for landbruksformål» (FOR 1996-1 nr. 1200), jf. kap.6 om søknadsprosesser og saksbehandlingsrutiner.

Veidekke skal gli naturlig inn i omgivelsene. Eksempelvis asfaltering av ikke tidligere asfalterte flater anses å kunne endre

landskapets art eller karakter vesentlig, og vil derfor kunne være i strid med verneformålet. Noen inngrep kan i seg selv virke små, men inngrepene kan samlet sett få en stor uheldig effekt på landskapsbildet og vil derfor ofte være tiltak som strider mot forskriften. Slike tiltak er søkepliktige.

Vedlikehold av eksisterende veier og parkeringsplasser er tillatt slik at de kan holde den standard de hadde på vernetidspunktet. Vernet er ikke til hinder for utbedring av for eksempel humper, gjørmehull eller annet vedlikehold innenfor eksisterende standard. Det er heller ikke til hinder for å opprettholde et ryddebelte på opptil 1,5 meter på hver side av eksisterende veier og parkeringsplasser både på private og offentlige. Man skal likevel merke seg at dersom hogst i et slikt ryddebelte skulle omfatte vegetasjon som kommer i kategorien C, kap. 5.3.3 er tiltaket likevel søkepliktig. For vedlikehold av offentlig vei kan veimyndighetene fjerne vegetasjon som vokser utover veikant og representerer en trafikkrisiko.

Vann og avløp (VA)

Verneforskriften gir et generelt forbud mot alle aktiviteter og inngrep som vesentlig kan endre landskapets art og karakter. Blant annet er det forbudt å sprengte fjell og grave i grunnen og fjerne løsmasser. Det er derfor i utgangspunktet også forbudt å legge vann- og kloakkledninger i grunnen. Verneforskriftens § 3 punkt 3.5 gir imidlertid en åpning for at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til dette på vilkår dersom det ikke strider mot formålet med vernet.

I eventuelle søknader om VA-tiltak vil det være avgjørende at tiltakets omfang og plassering beskrives nøyaktig og utførlig i søknaden. Likeledes må grunnforholdene på aktuelt sted beskrives og dokumenteres tilfredsstillende. Forvaltningsmyndigheten vil så vurdere om tiltaket kan la seg gjennomføre uten at det er til vesentlig forringelse av verneverdiene, og/eller strider mot formålet med vernet. I avgjørelsen vil det blant annet bli lagt vekt på nærhet til tilknytningspunkt til offentlig VA og andre inngrep/installasjoner. Grunnforholdene vil også være svært avgjørende, og synlige kvartærgeologiske formasjoner og avsetninger vil tillegges stor vekt. Fortrinnsvis bør det søkes løsninger der tiltaket legges i masser som allerede er berørt av tidligere tiltak, eksempelvis eksisterende veier, grøfter og lignende.

Byggetiltak - retningslinjer

Fylkesmannen får forespørsler og konkrete saker til behandling som gjelder dispensasjon fra plan- og bygningsloven og verneforskriften for Raet lvo for bl.a. ulike bygge- og anleggstilltak. Det er spilt inn til arbeidet med forvaltningsplanen at hytteeierne ønsker større privat frihet til å foreta en del arbeider

uten å måtte igjennom en søknadsprosess. Etter forskriften for Raet lvo skal det ikke iverksettes tiltak som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter. Det innebærer at alle tekniske tiltak i utgangspunktet er søkepliktige bortsett fra vanlig vedlikehold. Ombygging eller utbygging omfattes ikke av vedlikehold. Fylkesmannen har imidlertid funnet det hensiktsmessig å utarbeide retningslinjer for byggetiltak innenfor Raet lvo for å lette søknadsprosessen for den enkelte:

Bakgrunn

Raet lvo er et svært sammensatt verneområde hvor man finner mange ulike brukerinteresser knyttet til området. Det er spesielt at det finnes campingplass, mange boliger og særdeles mange hytter og andre bygg i et verneområde. Dette skaper en del utfordringer ved forvaltning av verneområdet. Dette gjenspeiler seg i at Raet lvo er det verneområdet i Aust-Agder med flest dispensasjonssøknader i året for ulike typer tiltak. Svært mange av søknadene handler om å bygge på, eller gjøre andre tilpasninger på hus og hytter. Verneforskriften § 3 pkt. 3.2 kan gi rom for tilbygg, ombygging eller vesentlige eksteriørmessige forandringer, dersom forvaltningsmyndigheten vurderer at det kan gjennomføres uten at det strider mot verneformålet eller verneverdiene i landskapsverneområdet.

Ved innføringen av naturmangfoldloven (nml) 1. juli 2009 ble naturlovgivningen forandret. Det ble et økt fokus på kunnskapsbasert forvaltning og «føre var-prinsippet» i tilfeller hvor kunnskapsgrunnlaget var dårlig. Det ble også satt fokus på en vurdering av samlet belastning, jf. nml § 7-12. For å vurdere om et tiltak strider mot verneformål eller verneverdier har forvaltningsmyndigheten, Fylkesmannen, frem til innføringen av denne forvaltningsplanen, gjort enkeltstående vurderinger knyttet til hvert enkelt tiltak som det er søkt om, (dispensasjonssøknader/byggesøknader). Fordi man ikke har gjort nødvendige analyser av summen av flere lignende tiltak over tid, vil en slik praksis på sikt kunne føre til en gradvis nedbygging, og en for stor samlet belastning på verneområdet. Ved å innføre retningslinjer for byggetiltak i Raet lvo ønsker man å sikre verneområdet mot en for stor samlet belastning på sikt og samtidig sikre en rettferdig og forutsigbar saksbehandling for søkerne. Retningslinjene skal være så presise at man unngår urealistiske søknader som både er tidkrevende og kostbare både for søker og forvaltningsmyndighet.

Kunnskapsgrunnlag

Det er 116 hytter/fritidsboliger og kun et fåtall boliger i Raet lvo. I tillegg kommer noen andre bygg som også er tatt med i disse beregningene. Fylkesmannen har fått oversendt en oversikt over bygningene fra Arendal kommune med bruttoarealer (BRA) på disse. Som oftest er det i tillegg oppført diverse

annekser/boder, overbygg, terrasser og plattinger mv. på eiendommene, og det vil som regel være riktigere å se på det totale "fotavtrykket" av all bygningsmasse på en eiendom uansett høyde over terrenget. Dette betegnes bebygd areal (BYA). Fylkesmannen har som grunnlag for beregningene av samlet belastning gjennomgått eiendommene på flyfoto og regnet ut BYA for de enkelte eiendommene. På denne måten har Fylkesmannen fått et relativt nøyaktig mål på hva den totale bygningsmassen utgjør innenfor Raet lvo. Fylkesmannen har blant annet sett på hvor store og hvor små hytter og hus man har i verneområdet, og hvor stor gjennomsnittshytta er. Fylkesmannen har slått sammen både hytter og hus i disse beregningene fordi det har liten betydning for utfallet av beregningene. Disse resultatene har vært en viktig del av vurderingsgrunnlaget i prosessen frem mot retningslinjer for byggetiltak.

Tabell R-1: Viser gjennomsnittsstørrelser og medianer for bygningene i Raet landskapsverneområde oppgitt i m² (BYA= bebygd areal, som er medregnet overbygg og terrasser mv.)

Gjennomsnittshytte:	83	BYA m ²
Median for hytte:	77	BYA m ²
Gjennomsnittsfotavtrykk alle bygninger på eiendommen:	100	BYA m ²
Median total fotavtrykk alle bygninger på eiendommen:	85	BYA m ²
Totalt fotavtrykk alle bygninger:	13356	BYA m ²

Den totale bygningsmassen i Raet lvo er 13 356 m². Det vil si at i overkant av 13 da av landskapsverneområdet allerede er nedbygd. I vurderingene rundt samlet belastning (samlet fremtidig nedbygging av arealer i verneområdet) har vi sett på ulike prosentvise økninger i bygningsmasse (tabell R-2). Tabell R-3 gir en oversikt over fordelingen av hytter i ulike størrelsesklasser. Vi ser at spredningen har en tilnærmet normalfordeling, og at hovedtyngden av hyttene ligger i størrelsesorden 70-90 m².

Tabell R-2: Viser størrelsen på fremtidig nedbygging i m² ved en økning av bygningsmassen på 5 % til 20 %, og hvor mye dette utgjør per eiendom ved en jevn fordeling.

Øking i fotavtrykk:	5 %	10 %	15 %	20 %
Økning m ²	667,8	1335,6	2003,352	2671,1
Totalt nytt fotavtrykk:	14023,5	14691,2	15359,0	16026,8
Ekstra fotavtrykk per eiendom	5,8	11,5	17,3	23

Tabell R-3: Viser hvordan de 134 bygningene fordeler seg i ulike størrelsesgrupper.

Bygningsklasse m ² BYA	Antall bygninger
20-30	4
30-50	7
50-70	17
70-90	42
90-110	25
110-150	22
150-200	11
200-250	2
250-300	3
300-350	1
total	134

Fylkesmannen har ut fra de foreliggende tall vurdert at en økning på inntil 10 % i den totale bygningsmassen i Raet lvo kan forsvares som en fremtidig øvre grense for den samlede belastning som følge av byggetiltak. Når man fordeler denne økningen i bygningsmasse på alle eiendommene får vi 11,5 m² per eiendom, hvilket vi vurderer er en økning som generelt ikke vil forandre området art og karakter. Hvordan den samlede belastningen fordeles mellom de eksisterende grunneierne utgjør kjernen i retningslinjene for byggetiltak, sammen med vurderinger knyttet til eksponering og beliggenhet. En flat fordeling der alle får samme mulighet til å søke om like store tiltak er etter Fylkesmannens vurdering en lite gunstig løsning. Det er meget store variasjoner i størrelsen på hyttene mellom de forskjellige eiendommene. De største hyttene er allerede meget store. Erfaringsmessig er det de mindre hyttene som oftest blir omsøkt fordi eierne ønsker standardheving, eller av annen grunn ønsker å bygge om hytta. Av naturlige årsaker vil det være lettere å finne gode areal- og romløsninger innenfor de eksisterende rammene på store hytter, og behovet for tilbygg og utvidelser er derfor generelt mindre. Fylkesmannen har arbeidet med å finne en god fordelingsnøkkel som gir noe mer rom for større tiltak på små og mellomstore hytter. For de større hyttene gis det mindre handlingsrom (tabell R-4).

Tabell R-4: Arealgrenser for bebygd areal (BYA) oppgitt i m² for tilbygg på fritidseiendommer.

Bygnings-klasse m ² BYA	Antall bygninger	Maksimumsgrense for tilbygg	Ekstra m ² BYA per klasse
20-29	4	30	120
30-49	7	25	175
50-69	17	20	340
70-89	42	10	420
90-109	25	2	50
110-149	22	2	44
150-199	11	2	22
200-249	2	2	4
250-299	3	2	6
300-350	1	2	2
total	134		1183

Det er eksklusivt å bo eller eie hytte i et vernet område. Det sikrer at det ikke skjer vesentlige endringer med området man bor i, men det legger også noen begrensninger på grunneiers handlingsfrihet på egen eiendom. Det står sentralt i formålet med vernet at områdets art og karakter ikke skal endres. Det er derfor klart at det ikke er ønskelig med en utvikling der alle hyttene utvides opp mot en maksimumsgrense og har en ensartet utforming. Det skal være et spenn i hyttenes form og størrelse for å opprettholde landskapsbildet som på vernetidspunktet. Det vil dermed ikke være mulighet for "klatring" i størrelsesklassene ved å søke flere dispensasjoner over tid. Alle søknader blir registrert og arkivert hos forvaltningsmyndigheten, og det vil ikke bli mulighet for å søke om nye byggetiltak dersom man allerede har utvidet hytta opp i neste størrelseskategori. Dette vil gjelde inntil retningslinjene eventuelt blir endret i senere forvaltningsplaner. Retningslinjene skal evalueres ved revisjon av denne forvaltningsplanen. Med denne ordningen hindrer man at en hytte som i dag f.eks. er på 30 m², blir til en hytte på 120 m² gjennom gjentatte søknader om dispensasjon for byggetiltak/utvidelse. Det må fortsatt kunne påregnes at søknader om tiltak kan bli avslått selv om man søker innenfor arealgrensene som er satt for eiendommens bygningsmasse. Dette vil som tidligere avhenge av en helhetsvurdering av det enkelte tiltak.

Retningslinjer for søknader om byggetiltak:

Landskapsvernet innebærer vesentlig strengere praksis for tilbygg på både hytter og hus enn i områder som blir forvaltet etter plan- og bygningsloven alene. Verneforskriften setter klare begrensninger for hva som er tillatt og forbudt. Ved søknad om utvidelse eller omfattende rehabilitering skal man i et hvert tilfelle forsøke å ivareta byggets tidstypiske kulturuttrykk.

Bebygd areal (BYA):

Ved beregning av bebygd areal skal alle former for bygningsmasse medregnes. Det vil bety at også annekser, boder, terrasser, plattinger og overbygg mv. skal tas med. Enkelt fortalt skal all bygningsmasse som setter «fotavtrykk» sett ovenfra tas med i BYA, uansett høyde over terrenget. Dagens BYA på eiendommen er utgangspunktet ved søknad. Følgende størrelsesbegrensninger settes på BYA for nye tiltak. Søknader om byggetiltak på fritidseiendom må holdes innenfor disse arealrammene:

Tabell R-5: Viser gjeldende arealklasser for fritidseiendommer i Raet Ivo, og arealgrensene for eventuelle nye tiltak på eiendommen.

Eksisterende BYA på eiendommen	BYA-grense for nytt tiltak (tilleggsareal)
20-29 m ²	30 m ²
30-49 m ²	25 m ²
50-69 m ²	20 m ²
70-89 m ²	10 m ²
90-109 m ²	2 m ²
110-149 m ²	2 m ²
150-199 m ²	2 m ²
200-249 m ²	2 m ²
250-299 m ²	2 m ²
300-349 m ²	2 m ²

Fritidseiendommer – utforming

Dispensasjonssøknader vil fortsatt gjennomgå skjønnsmessige vurderinger, hvor de faktiske forhold i hver enkelt sak som: eksponering-, beliggenhet-, terrengvurderinger og landskapsvurderinger mv. vil være avgjørende for utfallet. Retningslinjene er ment å gi signaler som kan styre søknader inn mot hva som er realistisk å oppnå på den enkelte eiendom.

- Tiltak der man utnytter allerede bebygd areal blir foretrukket. Fotavtrykket av den totale bygningsmassen bør bli minst mulig. Det vil si at man kan søke om å ombygge en type bebygd areal til et annet formål. Eksempel nr.1: Rive annekset for å oppføre tilbygg. Eksempel nr. 2: Fjerne deler av veranda for å oppføre mindre tilbygg.
- På de større hyttene (hytter over gjennomsnittet 90-350 m²) er BYA-grensen på 2 m² ment som en "sikkerhetsventil" som kan benyttes kun ved spesielle behov dersom ombygging/ending innenfor eksisterende arealer krever det.

- Ved påbygg skal bygget fremstå lavest mulig i terrenget. Mønehøyden på eksisterende hytte skal være retningsgivende.
- Takvinkel og takdekke, gavl og raft skal være i tråd med bygningen ellers. Kvist kan normalt ikke påregnes.
- Dispensasjon til bygging av terrasse, levegg eller skillevegg utendørs, kan normalt ikke påregnes.
- Det skal alltid tilstrebes å bygge minst mulig eksponert. Dette vil i mange tilfeller være på baksiden av bygget, bort fra sjøsiden.

Boligeiendommer

Det er kun et fåtall boligeiendommer innenfor Raet Ivo, og vurderinger rundt samlet belastning vil gjøres fra sak til sak sammen med vurderingene av tiltaket opp mot verneforskriften. Det utarbeides derfor ikke spesifikke retningslinjer for boligeiendommene utover at antall bygninger per eiendom skal holdes på et minimum.

5.3.13 Informasjon, forskning og undervisning

Informasjon om naturkvaliteter og stimulans til aktivitet gir rikere naturopplevelser og grunnleggende forståelse for prosesser i naturen. Forvaltningsmyndigheten ser svært positivt på at skoler og utdanningsinstitusjoner i sine undervisningsopplegg foretar ekskursjoner til de vernede områdene for å gi barn og ungdom økt kunnskap og bevissthet om naturvern. Det er videre svært positivt at skolene kombinerer det faglige med ryddeaksjoner når de er ute. Imidlertid må alle aktiviteter foregå innenfor de rammer som gis gjennom verneforskriftene. Forvaltningsmyndigheten håper at modellen kan videreføres og videreutvikles med flere parter. Fra forvaltningsmyndighetens side ses dette på som en meningsfylt bruk av verneområdene.

Når det gjelder kunnskapsformidling utad og å skaffe mer kunnskap om naturkvalitetene, vil forvaltningsmyndigheten prioritere følgende i planperioden:

- Videreføre igangsatt prosjekt med overvåking av reetablering av grasvegetasjonen etter rydding av einer på Tromlingene, østre del og Jerkholmen. Bioforsk er oppdrags-taker.
- Videreføre igangsatt prosjekt med registrering av havstrand - strandenger .

- Starte opp fugletaksering på Tromlingene, både i landskapsvernområdet og reservatet.
- Gjennomføre registrering av fremmede arter på Tromlingene mot Tromlingsund.
- Vurdere å utarbeide en informasjonsfolder for Store Torungen med flere tema knyttet til natur og kultur i samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune.
- Utrede opplegg for desentralisert informasjon om verneområdene, pedagogisk og teknisk.

Det er behov for samlet kunnskapsformidling om natur- og kulturkvaliteter i verneområdene. Denne må være lett tilgjengelig og på flere språk. Etter et nytt konsept bør behov og muligheter vurderes for målrettet informasjon ved hjelp av ulike medier og med desentralisert tilgjengelighet. Det er videre ønskelig å avklare muligheten for et egnet sted for samlet presentasjon informasjon på et sentralt sted i landskapsvernområdet, evt. innendørs. Spørsmål om desentralisert informasjon i verneområdene med en form for guiding er også et moment som bør vurderes.

Informasjon om krigsminnene fra 2. verdenskrig er også en del av behovet for kunnskapsformidling, jf. kap. 5.3.11.

Figur 154: Verneskilt som publikum treffer på i terrenget når de går inn på areal som enten er vernet som a: landskapsvernområde eller b: naturreservat. For å unngå misforståelser er på Store Torungen også informert om ferdseisforbudet i naturreservatet i hekketiden, bilde c. Foto: Karin Guttormsen

Når det gjelder tradisjonell uteinformasjon, er det et prinsipp i samsvar med naturvennlig tilrettelegging at antall informasjonsplakater skal begrenses og i størst mulig grad samle informasjonen til færrest mulig punkter i verneområdene. Forvaltningsmyndigheten legger vekt på at skilting og informasjon skal være etter en helhetlig plan. Behov for ytterligere merking innenfor verneområdene vurderes.

5.3.14 Motorferdsel

Motorferdsel i utmark reguleres vanligvis gjennom lov om motorferdsel i utmark og vassdrag (motorferdselloven).

Litt enkelt fortalt er det som utgangspunkt ikke tillatt med motorisert ferdsl i utmark. Formålet med loven er å verne om naturmiljøet og sikre rekreasjonsverdier.

I forskriften for Raet lvo er det forbud mot motorisert ferdsl innenfor landskapsvernområdet som også omfatter oppstilling av campingvogner og bobiler, forskriften § 3 pkt. 1.5:

§ 3 pkt. 1.5: «Motorisert ferdsl i utmark og oppstilling av campingvogner er forbudt».

Motorferdsel i utmark er forbudt etter to lovverk. Kommunen er ansvarlig myndighet for motorferdselloven, mens Fylkesmannen som forvaltningsmyndighet er ansvarlig for motorferdselforbudet etter verneforskriftene.

Folk flest har god forståelse for hva som er utmark. I Raet lvo kan det imidlertid være noen tvilstilfeller, og forvaltningsmyndigheten og SNO har erfaring fra at det hvert år kjøres på steder som er utmark. Det forekommer også anmeldelser av slike forhold. Det er derfor nyttig å klargjøre tolkningen av kjørbare vei. Veier som er drenert med grøfter, opparbeidet med kjøredekke med påført masse som grus o.l. kan trygt oppfattes som kjørbare vei. Mange steder finnes det likevel utmark som stier, løyper, gamle traseer fra krigens dager og partier hvor morenen er synlig i dagen m.v. Det er strekninger som kan bære vekten av et kjøretøy og som dermed er fysisk kjørbare, men dette er ikke uten videre veier hvor motorisert ferdsl er tillatt.

Figur 155: Eksempel på motorferdsel i utmark i grenseland i forhold til lovlig/ulovlig. Enkel regel er å unngå å kjøre dersom veien ikke holder kjørbare veistandard. Foto: SNO v/Arild Pfaff

Som hovedregel bør man unngå å kjøre dersom veien ikke holder kjørbare vei - standard som beskrevet ovenfor. Forvaltningsmyndigheten vil arbeide med å stenge av områder, stier m.v. hvor det ofte skjer brudd på forbudet mot motorferdsel.

I forbindelse med forvaltningsplanen er det gitt innspill om at det må bli enklere å få bruke maskinelt utstyr i utmark, inkl. å bruke traktor til tanghenting. Gjennom motorferdselloven er det tillatt med motorisert ferdsl i utmark på bar mark når det gjelder jord- og skogbruk i næringssammenheng. Motorferdsel i vernet område reguleres etter to lovverk. Både motorferdselloven og bestemmelsene i verneforskriftene gjelder.

I forskriften for Raet lvo er forbudet mot motorferdsel i utmark presisert. Det gjelder også i næringssammenheng med de unntak som fremgår direkte av forskriften knyttet til jord- og skogbruk. På allerede oppdyrkede arealer med driftsmåter som til enhver tid er vanlige, og i skogsdrift i Botneskogen samt plukkhogst, er bestemmelsene ikke til hinder. Motorisert ferdsl utover det, må søkes om. I naturreservatene er motorisert ferdsl forbudt i henhold til generelt forbud om motorisert ferdsl i utmark etter motorferdselloven.

Etter forvaltningsmyndighetens vurdering inngår ikke bruk av tang i driftsmåte som er vanlig i dag. De gamle rettighetene til å hente tang er ikke begrenset av vernet, men omfattes ikke av landbruksdrift slik at motorferdsel er tillatt gjennom unntaksbestemmelsene for jordbruk. Dersom behov oppstår, må det søkes om tillatelse til bruk av motorisert redskap for henting av tang.

Villsau på Store Torungen. Foto: Karin Guttormsen

Alle typer tiltak som er i strid med forskriftene for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat eller Store Torungen naturreservat, er søkepliktige. I tvilstilfelle bør en rådføre seg med Fylkesmannens miljøvernavdeling på forhånd.

6 FORVALTNINGSMYNDIGHET OG SAKSBEHANDLING

6.1 Saksbehandling innenfor verneområdene

Alle typer tiltak som er i strid med forskriften for Raet lvo, forskriften for Tromlingene nr eller forskriften for Store Torungen nr, er søkepliktige..

Det er to fremgangsmåter for søknad som kan være aktuelle:

- Dersom søknaden gjelder tiltak som ikke krever tillatelse fra andre lover eller forskrifter enn verneforskriftene, sendes søknaden direkte til Fylkesmannen i Aust-Agder som så vil behandle søknaden og fatte vedtak etter vedkommende verneforskrift. Tillatelse fra Fylkesmannen må foreligge før tiltaket kan settes i gang.
- Dersom tiltaket også faller inn under lov eller forskrift som forutsetter kommunal saksbehandling, vil det ofte lønne seg å kontakte kommunen for råd og veiledning angående søknadskrav og -prosedyre. Kommunen videresender saken til Fylkesmannen for saksbehandling etter vedkommende verneforskrift og til Aust-Agder fylkeskommune, kulturvernseksjonen for behandling etter kulturvernlovgivningen. Når deres vedtak foreligger, fatter kommunen eventuelt vedtak etter «sitt» lovverk, for eksempel etter plan- og bygningsloven, motorferdselloven eller landbrukets sektorlover for jord- og skogbruk, evt. andre.

Siden naturmangfoldloven er den»strengeste», behandles saken først av Fylkesmannen etter vedkommende verneforskrift. Kommunen behandler deretter saken etter plan- og bygningsloven dersom Fylkesmannen har fattet vedtak i søkerens favør. Tiltakshaver/-søker har mulighet til å søke dispensasjon fra vernemyndigheten før ordinær søknadsbehandling i kommunen.

Tiltak i forvaltningsplanen som fremgår av kap. 5.2 og oversikten i tabell 1, er klarert for gjennomføring i forhold til verneforskriftene. Under generelle retningslinjer i kap. 5.3, er det gitt retningslinjer med eksempler på tiltak som kan foretas av grunneier/bruker uten søknad til Fylkesmannen. Grunneier må imidlertid alltid gi sin tillatelse. Dersom en er i tvil om et tiltak vil være i strid med verneforskrift eller retningslinjer, bør en rådføre seg med Fylkesmannens miljøvernavdeling før utførelse.

6.2 Oppsyn

Statens naturoppsyn (SNO) er et statlig tilsyn med formål å ta vare på nasjonale miljøverdier og forebygge miljøkriminalitet. Naturoppsynsloven (Lov om statlig naturoppsyn) hjemler oppsynsmyndighet gjennom kontroll med bestemmelser gitt i eller i medhold av åtte spesiallover, herunder naturmangfoldloven, friluftsløven, motorferdselloven og kulturminneløven.

SNO har ansvar for tilsyn i alle naturvernområder herunder i Raet lvo, Tromlingene nr og Store Torungen nr. SNO bistår også forvaltningen i gjennomføringen av en rekke forvaltningstiltak. Skjærgårdstjenesten sorterer inn under SNO.

6.3 Økonomi

Aktuelle forvaltningstiltak initiert av forvaltningsmyndigheten for å ivareta verne- og fredningsformålene, finansieres med statlige midler. Det gjelder konkrete tiltak som følger direkte av forvaltningsplanen, jf. kap. 5.2. og tabell 1.

Antatt tidsforbruk som er satt for de enkelte tiltakene, inngår i grunnlaget for Fylkesmannens budsjettarbeid for årlige bevilgninger fra Direktoratet for naturforvaltning. Hvor stor del av omsøkt behov som direktoratet årlig kan bevilge til Aust-Agder, er imidlertid avhengig av hvor mye som bevilges over statsbudsjettet hvert år til vernede områder i Norge.

At tiltakene vil bli gjennomført i det året som er oppgitt i forvaltningsplanen, er derfor ikke garantert. Det tas forbehold om at gjennomføring av tiltak av økonomiske årsaker kan bli forskjøvet i tid i forhold til planlagt tidspunkt/år.

Når det gjelder overføring av statlige midler til drift av friluftslivsområder og tilrettelegging for friluftsliv, forholder Fylkesmannen seg til Arendal kommune som søker og mottaker av midlene og som ansvarlig for rapportering for bruken av dem.

6.4 Driftsrutiner

Selv om Fylkesmannen som forvaltningsmyndighet skal sørge for at tiltakene etter forvaltningsplanen settes ut i livet, er det flere andre instanser som etter fullmakt står for den praktiske utførelsen. Hele Hovehalvøya med leirområdet eies av Arendal kommune. Imidlertid er det Hove Drifts- og Utviklingsselskap AS (Hove Drift) v/daglig leder Terje Stalleland som drifter arealene på vegne av kommunen og sørger for at verneforskriften og vernebestemmelsene overholdes gjennom de arbeider og funksjoner som settes i verk.

Store Torungen og Lille Torungen eies begge av Kystverket. Arealene på begge øyene er vernet etter både naturvernloven og kulturminneloven. Kystverket har inngått en leieavtale med «Stiftelsen Lille Torungen Fyr» for driftsansvar for begge øyene. For Store Torungen har «Stiftelsen Lille Torungen Fyr» inngått en samarbeidsavtale med Aust-Agder Turistforening om drift av Store Torungen slik at bygningene (fyrvokterboligen, annekset og båthuset) driftes av turistforeningen for overnatting som ubetjent turisthytte (kystledhytte).

Tromlingene eies i fellesskap av gårdene på Alve. Jerkholmen eies i fellesskap av gårder på Nedenes. Beiterettighetene tilhører grunneierne, og de avgjør hvem som kan ha sauene sine der. Tromlingene inngår i Skjærgårdsparken og den østre delen som er en del av Raet lvo, er særlig mye besøkt. Jerkholmen inngår også i Skjærgårdsparken. Skjærgårdstjenesten har driftsansvar med hensyn til renovasjon og vedlikehold av bestående innretninger for friluftslivet på disse områdene i tillegg til de øvrige sikrede friluftslivsområdene innenfor verneområdene.

Innenfor det geografiske området som dekker de tre verneområdene, er det forskjellige offentlige organer involvert som både er grunneiere og har forvaltningsansvar, det er private grunneiere og ulike konstellasjoner av enheter med driftsansvar. Det er behov for stor grad av dialog og samforståelse i forvaltningen og kunnskap til et bredt publikum for å bevare natur- og kulturverdiene i området for ettertiden.

Figur 156: SNO, Arendal kommune og Skjærgårdstjenesten gjør en viktig jobb i forvaltningen av verneområdene og driften av friluftslivsområdene. Fra venstre Arild Pfaff (SNO), Jann B. Nilssen (Arendal kommune) og Alf Egil Müller (Skjærgårdstjenesten).

Foto: Karin Guttormsen

7 Litteratur, informanter og vedlegg

7.1 Litteratur

- Artsdatabanken, 2010. Norsk rødliste 2010. www.artsdatabanken.no
- Artsdatabanken, 2007. Norsk svarteliste 2007. www.artsdatabanken.no
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 105 utgitt 2009 (sitkagran)
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 103 utgitt 2009 (vanlig edelgran)
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 107 utgitt 2009 (buskfuru/bergfuru)
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 43 utgitt 2007 (hagelupin)
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 45 utgitt 2006 (plantanlønn)
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 46 utgitt 2006 (rynkerose)
- Artsdatabankens faktaark ISSN 1504-9140 nr. 47 utgitt 2006 (parkslirekne)
- Bakke, S. 2011. Sommerfuglfaunaen på Tromøy-raet, Arendal. Vurdering i forhold til forvaltningsplanen fra 2005. Notat.
- Bakke, A & Bakke S. A. 2003. Sommerfuglfaunaen på Tromøy-raet, Arendal. Insekt-Nytt nr. 3 2003 Årgang 28.
- Direktoratet for naturforvaltning 2008. Områdevern og forvaltning, DN-håndbok 17-2008.
- Fylkesmannen i Aust-Agder 2012. Utvalg av rødlistearter registrert i Artskart for Raet og Tromlingene per januar 2012.
- Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen 2011. Forvaltningsplan for Hasseltangen landskapsvernområde og Søm-Ruakerkilen naturreservat, Arendal og Grimstad kommuner, Aust-Agder fylke. Tekstforfattere Guttormsen, K. & Homme G.A.
- Fylkesmannen i Aust-Agder 1978. Utkast til verneplan for våtmarksområder i Aust-Agder fylke.
- Grundt, H. H. & Salvesen, P. A. 2011. Kjenn din Sorbus Rogn og asal i Norge. Skog og Landskap, Genressurs-senteret rapport 23/2011.
- Guttormsen, K., Pfaff, A. & Austreng, I. 2005. Forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde, Arendal kommune, Aust-Agder. 15. februar 2005. Fylkesmannen

i Aust-Agder, miljøvernavdelingen.

- Kjøstvedt, J.H. Ilanddrevne sjøfugler på Tromøy 2009/2011 og 2010/2011. Fugler i Aust-Agder nr. 1 2011.
- Lundberg, A. & Rydgren, K. 1994. Havstrand på Sørlandet, regionale trekk og botaniske verdier (059), Norsk institutt for naturforskning (NINA) forskningsrapport.
- Olsen, K. M. 2011. Beskrivelser av naturforhold langs utsiden av Tromøya, strekningen Botsfjorden til Hoveodden, Biofokus. Notat.
- SNO Agder v/Arild Pfaff 2011. Tilbakeføring av kulturlandskapet på Jerkholmen og Tromlingene, Raet landskapsvernområde, 2005 til 2011. Notat 02.01.2012.
- SNO Agder v/Arild Pfaff 2011. Hovefestivalen 2011 - evaluering fra Statens naturoppsyn (SNO). Notat av 29.11.2011.
- SNO Agder v/Arild Pfaff 2011. Fjerning av søppelfylling/massedeposering ved Såta, Raet landskapsvernområde i 2010. Notat av 29.03.2011.
- Steel, Chr. & Kjøstvedt, J.H. 2010. Sjøfugler i Aust-Agders skjærgård i hekketiden 2010. Fugler i Aust-Agder Supplement nr. 3 2010, NOF avd. Aust-Agder.
- Svalheim, E., Bratli, H. & Often, A. 2011. Evaluering av utført einerrydding på Tromlingene og Jerken, Arendal kommune. Oppstartsrapport fra i gangsett overvåking. Bioforsk Rapport Vol. 6 Nr. x 2011. Foreløpig rapport med tillegg: Overvåking av effektene av einer-rydding på Tromlingene - videreføring 2012.
- Sævre, R. 1987. Natur- og kulturkvaliteter på Raet i kystsonen utenfor Arendal. Rapport nr. 1-1987. Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen.
- «Utskrift av rettsbok 1941 for Nedenes Herredsrett - skjønn Tromøy-eiendommer» og «Engelsk etterretning om tyske befestninger på Tromøy». Tromøy under 2. verdenskrig. Tromøy Årbok nr. 2 2004/2005.
- Wikander, J. A. 1985. Gamle havner ved Grimstad. Selskapet for Grimstad Bys Vel.

KART og FILM

- Bergstrøm, B., Jansen, I.J. og Riiber, K. 2000: ARENDAL 1611 IV og TROMØY 1611 I. Kvartærgeologisk kart M 1:50000. Norges geologiske undersøkelse.
- Padget, P. & Brekke, H., 1996. Geologisk kart over Norge ARENDAL -1: 250000. Norges geologiske undersøkelse.
- www.hoveleirsenter.no Om oss/film og videoklipp. Klipp 1 og 4. Aust-Agder kulturhistoriske senter (aaks).

7.2 Informanter

- Arendal kommune: Morten Foss, Martin Due-Tønnessen, Jann B. Nilssen og Einar Bore
- Fylkesmannen i Aust-Agder, landbruksavdelingen: Jens Arild Kroken
- Aust-Agder fylkeskommune: Frank Allan Juhl, Kirsten Hellerdal og Thomas Hirsch
- SNO: Arild Pfaff
- Universitetet for miljø og biovitenskap (UMB): Vidar Selås
- Havforskningsinstituttet, forskningsstasjon Flødevigen: Esben Moland Olsen
- Bioforsk: Ellen Svalheim
- Biofokus: Kjell Magne Olsen
- Agder naturmuseum: Per Arvid Åsen
- Privat entomolog Sigurd Bakke
- Forsvarsbygg Nasjonale Festningsverk: Christian Borhaven
- NOF avd. Aust-Agder: Helge Kjøstvedt, Rolf Jørn Fjærbu og Christian Steel
- Hove Drifts- og Utviklingsselskap AS: Terje Stalleland
- Arendal vdg. skole Tyholmen: Dag Boman
- Roligheden skole: Hans G. Toreskaas
- Soria Maria barnehager: Linda Øygarden
- NAV programrådgiver/flerkultur: Anette Åberg-Eik
- Aust-Agder Turistforening: Dag N. Fagermyr
- Friluftsrådet Sør: Geir Henning Waagsnes og Gidske Houge
- Alve grunneierlag: Per Holt
- Grunneiere Jerkholmen: Roy Vidar Svendsen
- Grunneier Jon Ramsvatn
- Arendal Fiskerlag: Håkon Gundersen
- Merdø Vel: Marit og Torstein Drange
- Hoves Venner: Håkon Bergh
- Hisøy Historielag
- Fyrforvalter: Knut Mørland
- Fergeskipper: Olaf Chr. Knudsen

FOR 2000-12-15 nr 1462: Forskrift om vern av Raet landskapsvernområde med plante- og fuglelivsfredning, Arendal kommune, Aust-Agder.

DATO:	FOR-2000-12-15-1462
KATEGORI:	MV (Miljøvern/vilt)
AVD/DIR:	
PUBLISERT:	II 2000 Nr. 11
IKRAFTTREDELSE:	2000-12-15
SIST-ENDRET:	FOR-2012-06-13-556
ENDRER:	FOR-1982-05-07-809
GJELDER FOR:	Arendal kommune, Aust-Agder.
HJEMMEL:	LOV-1970-06-19-63-§5 , LOV-1970-06-19-63-§6 , LOV-1970-06-19-63-§7 , LOV-1970-06-19-63-§13 , LOV-1970-06-19-63-§14 , LOV-1970-06-19-63-§21 , LOV-1970-06-19-63-§22 , LOV-1970-06-19-63-§23 jf LOV-2009-06-19-100-§77 , FOR-1987-07-03-572 , FOR-1988-11-03-4324
SYS-KODE:	BG08, D02
NÆRINGSKODE:	9129
KORTTITTEL:	Forskrift om Raet landskapsvernområde

INNHold

Forskrift om vern av Raet landskapsvernområde med plante- og fuglelivsfredning, Arendal kommune, Aust-Agder.

- § 1. Avgrensning
- § 2. Formål
- § 3. Vernebestemmelser
- § 4. Forvaltningsplan
- § 5. Generelle unntak
- § 6. Forvaltningsmyndighet
- § 7. Ikrafttredelse

Forskrift om vern av Raet landskapsvernområde med plante- og fuglelivsfredning, Arendal kommune, Aust-Agder.

Fastsatt ved kgl.res. 15. desember 2000 med hjemmel i lov av 19. juni 1970 nr. 63 om naturvern § 5, jf § 6, § 7, § 13, § 14, § 21, § 22 og § 23. Fremmet av Miljøverndepartementet. Endret ved forskrifter 11 des 2003 nr. 1851, 29 aug 2006 nr. 1005, 13 juni 2012 nr. 556.

§ 1. Avgrensning

Raet landskapsvernområde ligger i Arendal kommune i Aust-Agder fylke og omfatter et areal på 21 621 daa, hvorav 18 396 er sjøareal.

Landskapsvernområdet omfatter følgende gnr./bnr.-festenr. i Arendal kommune: 208/1, 208/2, 208/3, 208/5, 208/7, 208/9, 208/10, 208/11, 208/12, 209/1, 209/3, 209/8, 209/16, 209/20, 209/21, 209/29, 209/33, 209/42, 209/43, 209/48, 209/54, 209/55, 209/56, 209/57, 209/59, 209/61, 209/63,

209/65, 209/66, 209/67, 209/68, 209/69, 209/70, 209/71, 209/72, 209/73, 209/74, 209/75, 209/77, 209/79, 209/82, 209/83, 209/84, 209/85, 209/87, 209/89, 209/90, 209/93, 209/94, 209/98, 209/99, 209/100, 209/105, 209/107, 209/112, 209/113, 209/114, 209/116, 209/117, 209/118, 209/122, 209/123, 209/129, 209/131, 210/1, 210/2, 210/12, 211/4, 211/47, 211/51, 215/53, 215/65, 215/68, 215/71, 215/73, 215/74, 215/92, 215/99, 215/100, 215/101, 215/104, 215/106, 215/107, 215/114, 215/115, 215/116, 215/117, 215/118, 215/119, 215/128, 215/171, 216/2, 216/9, 216/12, 216/16, 216/23, 216/23-14, 216/23-17, 216/23-18, 216/23-19, 216/23-22, 216/24, 216/25, 216/26, 216/39, 216/55, 216/57, 216/58, 216/59, 216/60, 216/61, 216/63, 216/64, 216/66, 216/66-4, 216/66-5, 216/66-13, 216/67, 216/69, 216/71, 216/72, 216/79, 216/81, 216/82, 216/87, 216/88, 216/90, 216/92, 216/93, 216/94, 216/95, 216/98, 216/99, 216/102, 216/111, 216/115, 216/118, 216/120, 216/121, 216/122, 216/123, 216/125, 216/135, 216/142, 216/146, 216/152, 216/153, 216/154, 216/156, 216/157, 216/158, 216/165, 216/167, 216/168, 216/170, 217/3, 217/4, 217/15, 217/28, 217/38, 217/39, 217/48, 217/49, 217/50, 218/2, 218/3, 218/4, 218/6, 218/7, 218/12, 218/13, 218/14, 218/19, 218/20, 218/22, 218/23, 218/25, 218/28, 218/29, 218/30, 218/31, 218/32, 218/33, 218/41, 218/42, 218/43, 218/46, 218/47, 218/48, 218/49, 218/50, 218/51, 218/54, 218/55, 218/57, 218/59, 218/63, 218/64, 218/65, 218/66, 218/68, 218/72, 218/74, 218/75, 218/76, 218/77, 218/78, 218/81, 218/82, 218/83, 218/84, 218/90, 218/91, 218/99, 218/100, 218/104, 218/106, 218/107, 218/110, 218/112, 218/117, 218/129, 218/130, 218/131, 218/134, 301/28, 304/2, 304/111, 305/97, 305/110, 305/134, 305/227, 305/239, 305/243, 305/266, 305/288, 305/445, 305/463, 305/485, 428/3, 428/5, 428/6, 428/10, 428/20, 428/21, 428/27, 428/29, 428/43.

Grensene fremgår av kart i målestokk 1:10 000, datert Direktoratet for naturforvaltning september 2003.

Kart og vernebestemmelser skal oppbevares i Arendal kommune, hos Fylkesmannen i Aust-Agder, i Direktoratet for naturforvaltning og i Miljøverndepartementet. Grensene på land skal avmerkes i marka og knekkpunktene skal koordinatfestes.

Ø Endret ved forskrifter 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel II), 29 aug 2006 nr. 1005, 13 juni 2012 nr. 556.

§ 2. Formål

Formålet med landskapsvernområdet er å bevare det egenartede natur- og kulturlandskapet med kvartærgeologiske forekomster og særegent dyre- og planteliv knyttet til Raet i Aust-Agders kystområde.

Ø Endret ved forskrift 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel III).

§ 3. Vernebestemmelser

1. *Området skal være vernet mot alle aktiviteter og inngrep som vesentlig kan endre landskapets art eller karakter.*
- 1.1 Med de unntak som følger av forskriftens pkt. 2 og 3 er det forbud mot flatehogst, sprengning av fjell, planering, uttak av masser, drenering, graving eller utfylling av løsmasser, fjerning av rullestein, bekkelukking, framføring av luftledninger, jordkabler og rør utenom eksisterende traseer på land og i sjø, ødeleggelse av kulturminner, herunder steingjerder, oppføring av nye bolighus og fritidsboliger, herunder utleiehytter, tilbygg, ombygging eller vesentlige eksteriørmessige forandringer av eksisterende bygninger, samt oppføring av anlegg og tekniske innretninger på land og i sjø, herunder bygging av veger, moloer og brygger. Opplistingen er ikke utfyllende.

Fylkesmannen avgjør i tvilstilfelle om et tiltak kan anses å endre landskapets art eller karakter vesentlig.

- 1.2 Egenartede, spesielt store og vakre trær og hule trær skal ikke hogges. Det samme gjelder for store døde trær som er med på å prege landskapet. Bestandspleie med sikte på treslagskifte er ikke tillatt.
- 1.3 Vegetasjonssamfunn knyttet til strandsonen, herunder havstrand og enger, er fredet mot enhver form for skade og ødeleggelse utover det som følger av tiltak i medhold av punkt 2 og 3 og kap. V og VI.
- 1.4 Innføring av nye planteslag i utmark er ikke tillatt.
- 1.5 Motorisert ferdsel i utmark og oppstilling av campingvogner er forbudt.
- 1.6 Lavtflyging under 300 meter er forbudt.
- 1.7 For den østlige del av Tromlingene, jmfør kart merket fuglelivsfredning, gjelder følgende bestemmelser:
 - 1.7.1. Fugler, herunder deres bo, reir og egg, er fredet mot enhver form for skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelse utover det som følger av tillatt ferdsel eller tiltak i medhold av pkt. 2 og 3 og kapittel V – VI.
 - 1.7.2. Hunder må ikke slippes i området.
 - 1.7.3. Jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt.
 - 1.7.4. Nye dyrearter må ikke innføres.
 - 1.7.5. Fredningen gjelder 50 meter ut i sjøen.
2. *Bestemmelsene i punkt 1 er ikke til hinder for:*
 - 2.1 Militær operativ virksomhet og tiltak i ambulanse-, politi-, brannvern-, rednings-, oppsyns-, skjøtsels- og forvaltningsøyemed.
 - 2.2 Nødvendig vedlikehold av eksisterende bygninger, vegger og andre anlegg.
 - 2.3 Eksisterende jord- og hagebruk på allerede oppdyrkede arealer med driftsmåter som til enhver tid er vanlige, samt sauebeite, forutsatt at disse aktivitetene ikke kommer i konflikt med verneformålet.
 - 2.4 Plukkhogst, unntatt for trær nevnt under punkt 1.2.
 - 2.5 Skogsdrift i samsvar med forvaltningsplan (jf kapittel V) for området Botneskogen.
 - 2.6 Nødvendig bruk av motorkjæretøyer i forbindelse med jordbruksdrift og skogsdrift som nevnt under punkt 2.3, 2.4 og 2.5.
 - 2.7 Camping på Hove innenfor eksisterende arealer.
 - 2.8 Opprettholdelse av verneskogen, opprettet i 1914, med bestemmelser i henhold til lov om skogbruk og skogvern av 21 mai 1965.
 - 2.9 Drift, tilsyn og vedlikehold av fyr, fyrlykter og sjømerker.
 - 2.10. Ordinært fiske i medhold av saltvannsfiskeloven.
3. *Når virksomhet eller tiltak kan gjennomføres uten at det strider mot formålet med vernet, kan forvaltningsmyndigheten på nærmere vilkår gi tillatelse til:*
 - 3.1 Gjenoppbygging av bygninger som ødelegges av brann.
 - 3.2 Tilbygg, ombygging eller vesentlige eksteriørmessige forandringer av eksisterende bygninger.
 - 3.3 Oppføring av bygninger og anlegg i tilknytning til landbruk.
 - 3.4 Utmarksbeite.

- 3.5 Framføring av lavspentlinjer eller kabler for å knytte eksisterende bebyggelse til strømnettet, samt inngrep i forbindelse med legging av vann og kloakk til eksisterende bebyggelse.
- 3.6 Nødvendig motorferdsel i forbindelse med tiltak under punkt 2.
- 3.7 Etablering av flytende mobile oppdrettsanlegg uten landfortøyning. Tillatelse kan ikke gis innenfor den østlige delen av Tromlingene som omfattes av bestemmelsene i punkt 1.7.
- 3.8 Etablering av nye fyr, fyrlykter og sjømerker.
0 Endret ved forskrift 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel IV).

§ 4. Forvaltningsplan

Forvaltningsmyndigheten eller den som forvaltningsmyndigheten bestemmer kan gjennomføre skjøtselstiltak for å fremme formålet med vernet. Det skal utarbeides en forvaltningsplan. Målet med planen er å foreslå tiltak til bruk og skjøtsel av landskapsvernområdet i samsvar med verneformålet. Skjøtselen vil omfatte både praktiske tiltak, for eksempel atkomst og parkering, og informasjonsarbeid.

0 Endret ved forskrift 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel V).

§ 5. Generelle unntak

Forvaltningsmyndighetene kan gjøre unntak fra vernebestemmelsene når formålet med fredningen krever det, for bestemte institusjoner eller for bestemte personer når det gjelder vitenskapelige undersøkelser og arbeider eller tiltak av vesentlig samfunnsmessig betydning, eller i spesielle tilfeller dersom det ikke er i strid med verneformålet.

0 Endret ved forskrift 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel VI).

§ 6. Forvaltningsmyndighet

Direktoratet for naturforvaltning fastsetter hvem som er forvaltningsmyndighet for landskapsvernområdet.

0 Endret ved forskrift 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel VII).

§ 7. Ikraftredelse

Denne forskriften trer i kraft straks.

Fra samme tid oppheves fuglelivsfredning på østlige del av Tromlingene i kgl. res. av 7. mai 1982 nr. 809 om fredning for Tromlingene naturreservat med tilliggende fuglelivsfredning i Tromøy kommune, Aust-Agder.

0 Endret ved forskrift 11 des 2003 nr. 1851 (tidligere kapittel VIII).

Databasen sist oppdatert 25. sep 2012

FOR 1980-03-28 nr 42: Forskrift om fredning for Store Torungen naturreservat, Hisøy kommune, Aust-Agder.

DATO: FOR-1980-03-28-42
 KATEGORI: MV (Miljøvern/vilt)
 AVD/DIR:
 PUBLISERT: II 1980 s 236
 IKRAFTTREDELSE: 1980-06-02
 SIST-ENDRET:
 ENDRER:
 GJELDER FOR: Store Torungen naturreservat, Hisøy kommune, Aust-Agder.
 HJEMMEL: LOV-1970-06-19-63-§8 , jfr-§10 jf LOV-2009-06-19-100-§77
 SYS-KODE: BG08, D02
 NÆRINGSKODE: 9129
 KORTTITTEL: Forskrift om naturreservat, Hisøy

INNHOLD

Forskrift om fredning for Store Torungen naturreservat, Hisøy kommune, Aust-Agder.

- I.
- II.
- III.
- IV.
- V.
- VI.
- VII.
- VIII.
- IX.
- X.
- XI.
- XII.

Forskrift om fredning for Store Torungen naturreservat, Hisøy kommune, Aust-Agder.

Fastsatt ved Kronprinsreg.res. av 28. mars 1980. Fremmet av Miljøverndepartementet.

I.

I medhold av lov om naturvern av 19. juni 1970 nr. 63, § 8, jfr. § 10, er deler av øya Store Torungen med tilliggende skjær, og øyegruppen Skurven med mellom- og omkringliggende sjøarealer i en avstand av ca. 50 m fra land fredet som naturreservat ved Kronprinsreg.res. av 28. mars 1980 under betegnelsen « Store Torungen naturreservat ».

II.

Fredningen berører gnr./bnr. 5/97 og 5/1.

Reservatet dekker et areal på ca. 480 daa.

Reservatets beliggenhet og nøyaktige avgrensning, herunder grenselinjen fra pkt. 1-5 på Store Torungen, fremgår av oversiktskart og detaljkart i målestokk 1:5.000, datert Miljøverndepartementet desember 1979. Kartene og bestemmelsene for reservatet oppbevares i kommunen, hos fylkesmannen og i Miljøverndepartementet.

Reservatet merkes med skilt, og grensene på land avmerkes i marka etter anvisning fra forvaltningsmyndigheten.

III.

Forvaltningen av fredningsbestemmelsene med standardbestemmelser tillegges fylkesmannen i Aust-Agder.

IV.

For reservatet gjelder standardbestemmelser pkt. V-XII, som ikke er til hinder for fyrvesenets virksomhet og nødvendig ferdsel i denne forbindelse, og ferdsel mellom Store Torungen og Skurvane, jfr. markering av ferdselsåre på kart i målestokk 1:5.000.

Følgende standardbestemmelser gjelder for det enkelte reservat dersom det ikke er gjort særskilte unntak i fredningsbestemmelsenes pkt. IV.

V.

Formålet med fredningen er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, særlig ut fra hensynet til sjøfuglene og deres hekkeplasser.

VI.

1. Vegetasjonen, herunder døde busker og trær, er fredet mot skade og ødeleggelse som ikke følger av lovlig ferdsel eller tiltak i medhold av pkt. IV foran og pkt. X-XII nedenfor.
2. Nye plantearter må ikke innføres.

VII.

1. Pattedyr og fugler, herunder deres hi, bo, reir, egg og unger, er fredet mot enhver form for skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelse.
2. All jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt i tidsrommet fra og med 1. mars til og med 1. september, jfr. dog pkt. X, 4.

3. Hunder må ikke slippes ut i reservatet i jaktforbudstiden, jfr. pkt. 2 ovenfor.
4. Nye dyrearter må ikke innføres.

VIII.

1. Det må ikke foretas inngrep som kan endre de naturgitte forhold, herunder oppføring av bygninger, brygger, anlegg eller lignende innretninger, framføring av ledninger i luft, på eller i grunnen, uttak eller utfylling av masse, drenering, bruk av kjemiske bekjempningsmidler, forurensning og henleggelse av avfall.
2. Camping, teltslagning og oppsetning av kamuflasjeinnretninger for fotografering er forbudt.

IX.

1. I tiden fra og med 15. april til og med 15. juli er ilandstigning og all ferdsel i reservatet forbudt. I resten av året skal ferdselen foregå slik at plante- og dyrelivet minst mulig skades og forstyrres.

X.

Bestemmelsene i pkt. V-IX er ikke til hinder for:

1. ferdsel i ambulans-, politi-, brannvern-, oppsyns- og skjøtselsøyemed
2. beiting i samsvar med tidligere bruksmåte og nødvendig ferdsel i denne forbindelse
3. utøvelse av fiske for manntallsførte yrkesfiskere med fiskeriregistrerte båter
4. at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til :
 - regulering av bestanden av arter som kan forstyrre den naturlige balansen i området
 - ferdsel i forbindelse med ovennevnte reguleringstiltak og i spesielle tilfelle.

XI.

Skjøtsel som er nødvendig for å oppfylle formålet med fredningen skal utføres av forvaltningsmyndigheten eller av den forvaltningsmyndigheten bestemmer. Skjøtselen skal skje etter plan godkjent av Miljøverndepartementet.

XII.

Departementet kan gjøre unntak fra fredningsbestemmelsene for vitenskapelige undersøkelser og arbeider av vesentlig samfunnsmessig betydning eller i spesielle tilfelle dersom det ikke strir mot formålet med fredningen.

Databasen sist oppdatert 25. sep 2012

Fredningsbestemmelser for Tromlingene naturreservat med tilliggende fuglelivsfredning i Tromøy kommune, Aust-Agder fylke

I

I medhold av lov om naturvern av 19. juni 1970, nr. 63 § 8, jfr. § 10 og §§ 21, 22 og 23, er den vestlige delen av Tromlingene i Tromøy kommune, Aust-Agder fylke, fredet som naturreservat ved kgl. res. av 7. mai 1982 under betegnelsen "Tromlingene naturreservat".

I medhold av samme lovs § 14 2. ledd jfr. §§ 21 og 23 fredes fuglelivet på den østlige delen av Tromlingene.

II

Fredningen berører følgende gnr/bnr (sameie):

19/1, 19/2, 3, 9, 19/4, 18, 22, 19/6, 7, 19/8, 19/12, 20, 24, 19/13, 19/14, 19/16, 27, 19/19, 19/31, 19/33, 20/3 og 20/9, 10.

Reservatet har et areal på ca 500 dekar inklusive sjøområdene.

Arealet med fuglelivsfredning er ca 700 dekar inklusive sjøområdene.

Naturreservater har følgende grenser:

Grensen tar utgangspunkt i en rett linje med retning 352° som går gjennom punkt 1 på vedlagte kart i målestokk 1: 10 000, datert Miljøverndepartementet mars 1981, og til punkt 2, deretter går grensen langs Tromlingesundet i rett linje til punkt 3, den følger så strandkanten ved alminnelig høyvann til punkt 4, går derfra i rett linje sydover til punkt 5 og videre i en avstand av ca 50 meter fra land til punkt 6, går så i rett linje tilbake til punkt 1.

Punkt 1: Avmerket trigometrisk punkt (12,83 m.o.h.).

Punkt 2: Punkt der linjen i retning 352° fra punkt 1 krysser strandkanten ved alminnelig høyvann.

Punkt 3: Nordligste punkt i strandkanten på neset ved alminnelig høyvann.

Punkt 4: Det vestligste punkt på øya i strandkanten ved alminnelig høyvann.

Punkt 5 og 6: Punkter i sjøen ca 50 meter fra land på vedlagte kart i målestokk 1: 10 000.

Fuglelivsfredningen omfatter delen av øya øst for grenselinjen gjennom punkt 1 med tilliggende skjær og de tilstøtende sjøområder innenfor en avstand av ca 50 meter fra land.

Kart i målestokk 1: 10 000 og fredningsbestemmelser oppbevares i Tromøy kommune, hos Fylkesmannen i Aust-Agder og i Miljøverndepartementet.

Grensene på land skal avmerkes i marka, og punktene skal koordinatfestes.

III

Formålet med fredningene er å bevare livsmiljøet for plante- og dyrelivet i området, spesielt det rike fuglelivet.

IV

For reservatet gjelder følgende bestemmelser:

1. Vegetasjonen i vann og på land er fredet mot skade og ødeleggelse som ikke følger av tillatt ferdsel eller tiltak i medhold av punktene VI-VIII. Ny plantearter må ikke innføres.
2. Pattedyr og fugler, herunder deres hi, bo, reir og egg, er fredet mot enhver form for skade, ødeleggelse og unødig forstyrrelse utover det som følger av tillatt ferdsel eller tiltak i medhold av punktene VI-VIII.

Jakt, fangst og bruk av skytevåpen er forbudt.

Hunder må ikke slippes i reservatet eller i området med fuglelivsfredning.

Nye dyrearter må ikke innføres.

3. Det må ikke foretas inngrep som kan endre de naturgitte forhold, herunder oppføring av bygninger, brygger, anlegg eller lignende innretninger, fremføring av ledninger i luft, på eller i grunnen, drenering og annen form for tørrlegging, bruk av kjemiske bekjempningsmidler, forurensning og henleggelse av avfall.

Camping, teltslagning, bålrensning og oppsetting av kamouflasjeinnretninger for fotografering er forbudt.

4. I hekke- og trekktiden bør all ilandstigning og ferdsel innenfor reservatet foregå på steder hvor fuglelivet skades og forstyrres minst mulig.

V

For området med fuglelivsfredning gjelder bestemmelsene i punkt IV, 2.

VI

Bestemmelser i punkt IV og V er ikke til hinder for

1. ferdsel og gjennomføring av tiltak i ambulanse-, politi-, brannvern-, skjøtsels- og oppsynsøyemed
2. beiting i samsvar med tidligere bruksmåte og nødvendig ferdsel i denne forbindelse

VII

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til kontrollert reduksjon av vilt når dette anses nødvendig for å hindre bestandsmessige misforhold mellom forskjellige arter eller i forholdet art – miljø på grunn av menneskeskapte faktorer.

VIII

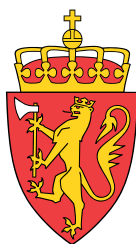
Skjøtsel som er nødvendig for å oppfylle formålet med fredningen skal utføres av forvaltningsmyndigheten eller av den forvaltningsmyndigheten bestemmer. Skjøtselen skal skje etter plan godkjent av Miljøverndepartementet.

IX

Departementet kan gjøre unntak fra fredningsbestemmelsene for vitenskapelige undersøkelser og arbeider av vesentlig samfunnsmessig betydning eller i spesielle tilfelle dersom det ikke strir mot formålet med fredningen.

X

Forvaltningen av fredningsbestemmelsene tillegges Fylkesmannen i Aust-Agder.

Fylkesmannen i Aust-Agder

Risør kommune – Tvedestrand kommune – Arendal kommune
– Grimstad kommune – Lillesand kommune – Selskapet for
Grimstad By's Vel.

Nye atferdsregler for skjærgårdsparken og statlige, kommunale og private friluftsområder i Aust-Agder

Miljøverndepartementet har med medhold av Lov om friluftslivet av 28. juni 1957 (friluftsloven) § 15 2. Iedd fastsatt atferdsregler for skjærgårdsparkområder og andre friluftsområder for allmennheten som staten eier eller har rådighet over på kysten av Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder.

Fylkesmannen i Aust-Agder gjør med denne kunngjøringen de fastsatte atferdsreglene gjeldende for skjærgårdsparkområder og andre statlige friluftsområder, og kommunale og private friluftsområder i Aust-Agder. **De fastsatte adferdsreglene trer i kraft straks.**

Skjærgårdsparken og andre statlige friluftsområder

Fylkesmannen i Aust-Agder har med medhold av Lov om friluftslivet av 28. juni 1957 (friluftsloven) § 15 2. Iedd fastsatt atferdsregler for skjærgårdsparken, og følgende friluftsområder som staten eier: Hestviktangen, Karholmene, Laukholmen, Lystokholmen, Finnøya, øyer i Sørfjorden, Breibukt og Stormyrholmen i Risør kommune, Dypvågstranda, Lyngør (del av Speken) og Furøya i Tvedestrand kommune, Vestre Kvaknes, Korshavnstykket, Buøya, Spornes, Strandteigen, Hovstøl, Stølsviga, Vrakvika og Korshavn i Arendal kommune, Storesand, Randvika, Kalvøya, Kalvøyene, Grefstadvika, Kvennebekken, Bøkeskogen, Svennevig, Kjekstadneset, Movika, Groos, Hove, Kalvehageneset og Lille og Store Måkeholmen i Grimstad kommune, og Skogerøya, Saltvig, Hæstadneset, Smørholmen, Bergsøya, Rundholmen, Svennevig og Sandøya i Lillesand kommune.

Atferdsreglene:

1. Formål: Atferdsreglene skal bedre grunnlaget for en god forvaltning av friluftslivsområdene, og fremme mulighetene for naturvennlig friluftsliv til glede for alle. Det tas sikte på å forebygge mot skader på naturen og ulemper for brukerne, opprettholde ro og orden og fremme gode sanitære forhold slik at alle kan føle seg velkomne i områdene.

2. Virkeområde og ikrafttredelse: Atferdsreglene regulerer ferdselen på skjærgårdsparkområder og andre friluftslivsområder i Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder der dette er fastsatt og kunngjort ved bestemmelse av fylkesmannen.

3. Atferd generelt: Enhver skal opptre varsomt og hensynsfullt slik at ferdsel, opphold og aktiviteter ikke medfører ulemper for andre og skader på områdets natur. Det skal visesspesielt hensyn i områder der plante- og dyrelivet er sårbart for trakk, slitasje og forstyrrelser.

Områdene skal holdes ryddige og forlates i god stand, slik som man selv - og andre - ønsker å finne dem. Utstyr og innretninger for allmennheten skal benyttes hensynsfullt, i tråd med tiltenkt bruk. Regler og bruksordninger for det enkelte område skal følges i samsvar med informasjonsskilt og det stedlige oppsyns nærmere veiledning. Enhver plikter å følge oppsynets anvisninger.

4. Flerbrukshensyn: I områder som etter avtale også benyttes for landbruk og yrkesfiske, må alle vise hensyn overfor dette, f. eks. husdyr på beite, drift av dyrket mark, redskap i sjøen m.v.

5. Avfall og søppel: Avfall og søppel skal legges i avfallsbeholder eller bringes ut av området på en forsvarlig måte. Utslipp fra og tømming av båttoalett er forbudt.

6. Bruk av åpen ild. 1): Det skal vises særlig varsomhet ved bålbrekking og bruk av grill, slik at det ikke oppstår brannfare eller skade på vegetasjon eller svaberg. 1) I eller i nærheten av skog er bruk av åpen ild forbudt i tiden 15.4.-15.9., jf. midl. forskrift om brannvern m.v. av 15.12.1987.

Tilleggsbestemmelser:

For skjærgårdsparkens arealer på Speken, Nautholmen og Funningsholmen i Tvedestrand kommune innføres følgende tilleggsbestemmelse: Bålbrekking er bare tillatt på tilrettelagte plasser.

7. Bruk og fortøyning av båt og annen farkost: Båt, seilbrett eller annen farkost må ikke anvendes slik at det kan hindre bruk av anlagt badeplass, eller hindre ferdsel i sund og vik. På vei

til og fra land skal det vises særlig hensyn til de som bader eller fisker. Ingen må ta segfast fortøyningsplass ved utsetting av moringer med bøyer, eller på annen måte. Ved bruk av ilandstigningsbrygger/anlegg skal det fortøyes slik at flest mulig får plass.

Tilleggsbestemmelser:

For skjærgårdsparken og andre statlige friluftsområder innføres følgende tilleggsbestemmelser: Opplag av båter er forbudt.

8. Telting og overnatting: Oppsetting av og opphold i mindre, bærbare telt er tillatt inntil todøgn om gangen på samme område. Det samme gjelder overnatting i båt ved tilrettelagt fortøyningsplass. Overnatting med bobil eller campingvogn er ikke tillatt.

Tilleggsbestemmelser:

For de statlige friluftsområdene Storesand, Randvika, Grefstadvika, Kvennebekken og Groos i Grimstad kommune innføres følgende tilleggsbestemmelser: Telting er forbudt.

9. Båndtvang og tilsyn med hund: Hund må følges forsvarlig og skal føres i bånd 1. april - 9. september og når det er husdyr på beite. Dressert hund kan gå løs i tjenesteforhold eller ved jaktutøvelse.

Tilleggsbestemmelser:

For de statlige friluftsområdene Storesand, Randvika, Grefstadvika, Kvennebekken og Groosi Grimstad kommune innføres følgende tilleggsbestemmelser: Hund skal føres i bånd hele året.

10. Fiske, jakt og fangst: Under fritidsfiske skal det tas hensyn til de som bader. Under jakt må det vises spesielt hensyn til andre som oppholder seg i området.

Tilleggsbestemmelser:

For skjærgårdsparken innføres følgende tilleggsbestemmelser: All bruk av skytevåpen utover lovlig jakt er forbudt. For andre statlige friluftsområder innføres følgende tilleggsbestemmelser: All jakt og bruk av skytevåpen er forbudt.

11. Bær, sopp, blomster m.v.: Bær, sopp, urter og blomster av artsom ikke er fredet kan plukkes til personlig bruk i forbindelse med friluftsliv. Det er ikke tillatt å gjøreskade på trær og vegetasjon.

12. Motorisert ferdsel på land: Bruk av motorisert kjøretøy er kun tillatt på anviste stedersom adkomstveg og parkeringsplasser.

13. Særskilte atferdsregler: Fylkesmannen fastsetter særskilte avvikende atferdsregler for ett eller flere enkelt-områder, eller deler av områder, så langt det er nødvendig eller hensiktsmessig for å oppnå formålet med friluftslivsområdet.

14. Dispensasjon: Fylkesmannen kan i spesielle tilfeller gi dispensasjon fra atferdsreglene.

15. Overtredelse: Forsettlig eller uaktsom overtredelse av disse atferdsregler kan medføre bortvisning fra området og straffansvar etter friluftslovens § 39.

Kommunale og private friluftslivsområder

Kommunene Risør, Tvedestrand, Arendal, Grimstad og Lillesand har med medhold av Lovom friluftslivet av 28. juni 1957 (friluftsloven) § 15 1. ledd fastsatt adferdsregler for friluftsområder for allmennheten som kommunen eier eller har rådighet over, eller private friluftsområder med samtykke fra eier.

I henhold til friluftslovens § 15 1. ledd har fylkesmannen stadfestet kommunenes vedtak.

Risør kommune har vedtatt atferdsreglene (gjengitt i sin helhet over) for de kommunale friluftsområdene i Risørs skjærgård (utgjør ca. 80 % av skjærgården) med følgende tilleggsbestemmelser.

Punkt 8. «*Telting og overnatting*»: Det er teltforbud ved Perleporten, Lille Danmark, Karolina og på Randvik.

Tvedestrand kommune har vedtatt atferdsreglene (gjengitt i sin helhet over) for følgende friluftsområder; Pers Øygard, Movika, Skottevik, Furuholmen/Lolta, Flatskjæra, Dypvågbygge, Ringen, Bjørnvikhalsen, Fanteleia, Høysvaen, St. Helena, Najadens minne og Flatskjæra med følgende tilleggsbestemmelser (tilleggsbestemmelsene gjelder ikke Flatskjæra).

Punkt 6. «*Bruk av åpen ild*»: Totalforbud mot bålbrenning i tidsrommet 15. april til 15. september.

Punkt 10. «*Fiske, jakt og fangst*»: Totalforbud mot jakt og annen bruk av skytevåpen. Forbudet gjelder ikke Skottevik eiendommen.

Arendal kommune har vedtatt atferdsreglene (gjengitt i sin helhet over) for følgende friluftsområder; Gravene /Merdø, Hove/Spornes, Korshavn, Kalvøysund, Buøya, Store Bryllupsholmen, Tangen, Alve, Grøtvika, Nawigverven, Dybedalsstranda, Omdalsøyra og Paulus holme, og med følgende tilleggsbestemmelser.

Punkt 6. «*Bruk av åpen ild*»: Bålbrenning er forbudt på Gravene/Merdø.

Punkt 7. «*Bruk og fortøyning av båt og annen farkost*»: Det er totalforbud mot opplag av båter.

Grimstad kommune har vedtatt atferdsreglene (gjengitt i sin helhet over) for følgende friluftsområder; Stangholmen, Hasseltangen, Kvennebekken, Randvika, Storesand, Grefstadvika, Groos, Kråkevika og Roresanden med følgende tilleggsbestemmelser.

Punkt 7. «*Bruk og fortøyning av båt og annen farkost*»: Opplag av båter er forbudt.

Punkt 8. «*Telting og overnatting*»: Telting er forbudt i de samme områder.

*Arendal kommune har i medhold av frilufsloven § 15 fastsatt følgende tilleggsbestemmelser til atferdsreglenes punkt 8 Telting og overnatting for de kommunale og/eller statlige friluftsområdene Buøya, Hove, Spornes, Stølsvika, Vrakvika, Kalvøysund og Merdø/Gravene: **Telting forbudt**. For Friluftsområdet Merdø/Gravene gjelder i tillegg følgende bestemmelse: **Telting er tillatt inntil to døgn på utpekt område eller etter anvisning**.

Punkt 9. «*Båndtvang og tilsyn med hund*»: I følgende områder er det båndtvang hele året: Hasseltangen, Kvennebekken, Randvika, Storesand, Grefstadvika, Groos, Kråkevika og Roresanden.

Punkt 10. «*Fiske, jakt og fangst*»: All jakt og bruk av våpen er forbudt.

Grimstad kommune har også vedtatt atferdsreglene (gjengitt i sin helhet over) for friluftsområder tilhørende **Selskapet for Grimstad By's Vel** med følgende tilleggsbestemmelser.

Punkt 8. «*Telting og overnatting*»: Telting er forbudt på Lille-Groos og Marivold friluftsområder og umiddelbar tilknytning til naturlige eller tilrettelagte strender i skjærgården.

Punkt 9. «*Båndtvang og tilsyn med hund*»: På friluftsområdene Lille Groos og Marivold er det båndtvang hele året.

Punkt 10. «*Fiske, jakt og fangst*»: All jakt, herunder eggsanking er forbudt på alle friluftsområdene.

Punkt 11. «*Bær, sopp, blomster mv.*»: Bær, sopp, urter og blomster av arter som ikke er fredet kan plukkes til personlig bruk i forbindelse med friluftsliv, men må ikke tas opp med rota.

Lillesand kommune har vedtatt atferdsreglene (gjengitt i sin helhet over) for følgende friluftsområder; Del av Skogerøya, Saltvik, Mortensholmen, Skipsheia v/ Brekkestø, Store Lyngholmen og Indresund med følgende tilleggsbestemmelser.

Punkt 10. «*Fiske, jakt og fangst*»: Det er totalforbud mot jakt og annen bruk av skytevåpen.

Dispensasjon (punkt 14):

For alle friluftsområder der kommunen har gjort vedtak om innføring av atferdsregler er det kommunen og ikke fylkesmannen som gir dispensasjon fra atferdsreglene, (se punkt 14 i atferdsreglene).

Nærmere opplysninger om atferdsreglene eller områdene kan fås ved henvendelse til Fylkesmannen i Aust-Agder, Miljøvern-avdelingen tlf. 37 01 75 00, Risør kommune, tlf. 37 15 05 00, Tvedestrand kommune, tlf. 37 16 24 66, Arendal kommune, tlf. 37 01 30 00, Grimstad kommune, tlf. 37 25 03 00, Lillesand kommune, tlf. 37 27 04 44.

RIKSANTIKVAREN

 SAKSBEHANDLER
 I. konsulent Aase Bessesen
 INNVALGSTELEFON
 22 94 04 95

 TELEFAX
 22 94 04 07

DERES REF.

DERES DATO

 VÅR REF.
 97/3313 -10
 Ark. B-182-192

VÅR DATO

26 NOV. 1997

B 191 Hesteg

Likelydende brev til:

 Kystverket 1. distrikt
 Arendal kommune
 Aust-Agder fylkeskommune

 LILLE TORUNGEN FYRSTASJON - GNR.305 BNR.134 (STATEN V/KYST-
 VERKET) - ARENDAL KOMMUNE

 VEDTAK OM FREDNING MED HJEMMEL I LOV OM KULTURMINNER
 §§ 15 OG 19, JFR. § 22

 Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 §§15 og 19, jfr. § 22,
 fatter herved Riksantikvaren vedtak om fredning av Lille Torungen fyrstasjon,
 gnr.5 bnr.134, Arendal kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningsvedtaket omfatter fyrtårnet i henhold til lov om kulturminner § 15:

1. Fyrtårn

 Tallet referer seg til vedlagte kart fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo
 1986), vedlegg 2.

Fredningen gjelder bygningens eksteriør og interiør.

 Fredningsvedtaket omfatter videre et område rundt fyrstasjonen i henhold til lov om
 kulturminner § 19. Fredningsområdet omfatter eiendommen på gnr.5 bnr.134
 (Staten v/Kystverket), altså hele Lille Torungen.

 Fredningsområdet og den fredede bygningen er avmerket på vedlagte kart datert
 15. mai 1997 og påført Riksantikvarens stempel.

Formålet med fredningen

 Formålet med fredningen av Lille Torungen fyrstasjon er å bevare et kultur-
 historisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg.

Dok.navn: H\FYRAUST-AGDLILLETORIVEDTAK.DOC

 POSTADRESSE:
 Postboks 8196 Dep.
 0034 Oslo

 BESØKSADRESSE:
 Dronningens gt. 13
 0152 Oslo

 TELEFON:
 22 94 04 00

 TELEFAX:
 22 94 04 04

Formålet med fredningen av fyrtårnet er å bevare bygningens eksteriør og interiør med fast inventar og teknisk utstyr knyttet til fyrdriften.

Formålet med fredningen av området rundt fyrtårnet er å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet ved å bevare miljøets karakter. Miljøet består av forskjellige kulturminner som rester etter tidligere bygninger og landing på fyrstasjonen og det særegne ra-landskapet på Lille Torungen.

Fredningsbestemmelser

De følgende fredningsbestemmelsene er fastsatt med hjemmel i lov om kulturminner §§ 15 og 19. Bestemmelsene gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredede kulturminner fra nyere tid samt forskrift om faglig ansvarsfordeling.

Fyrtårn

1. Riving, flytting eller forandringer i bygningens eksteriør eller interiør med fast inventar og teknisk utstyr knyttet til fyrdriften, er ikke tillatt.
2. Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere situasjon kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Området

1. Riving, flytting eller forandringer i området rundt bygningene på fyrstasjonen som kan endre miljøets karakter slik det fremstår med forskjellige kulturminner og landskapselementer, er ikke tillatt.
2. Forandringer som ikke endrer miljøets karakter kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Generelt

1. Fredningen skal ikke være til hinder for eventuell tekniske drift av fyrstasjonen.

Følger av fredningen

Når det gjelder behandling av fredede områder, bygninger og anlegg, vises det til bestemmelsene i lov om kulturminner §§ 15a-19 og 21 samt fredningsbestemmelsene over.

I henhold til Miljøverndepartementets vedtak om delegering av 30. juni 1989 med endringer av 23. desember 1992 er forvaltningen av fredede områder, bygninger og anlegg lagt til den enkelte fylkeskommune. Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak fattet av fylkeskommunen, jfr. forvaltningsloven § 28.

I henhold til lov om kulturminner §§ 15a og 19 kan departementet i særlige tilfelle gi dispensasjon fra fredningen for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredede kulturminnet eller området. Denne dispensasjonsmyndigheten er i henhold til forskrifter av 23. desember 1992 delegert til den enkelte fylkeskommune.

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse til å sette i verk alle typer bygningsmessige arbeider og utomhusarbeider utover vanlig vedlikehold innenfor det fredede området. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes. Er det tvil om et tiltak er å anse som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Det er eier som har ansvaret for det løpende vedlikehold av fredede bygninger, anlegg og områder.

Bakgrunn for fredningssaken

Fredningen av Lille Torungen fyrstasjon har sin bakgrunn i et samarbeide mellom Kystdirektoratet og Riksantikvaren om utarbeidelse av en plan for bevaring og bruk av fyrstasjonene i landet. På grunnlag av planen er det valgt ut et representativt utvalg av landets fyrstasjoner som skal vernes gjennom fredning.

Fyrstasjonene langs kysten er markante kulturminner som på en spesiell måte er med på å karakterisere Norge som kyst- og sjøfartsnasjon. Fyrstasjonene har både kulturhistorisk og arkitektonisk verdi; kulturhistorisk ved deres tilknytning til sjøfart, fyrvesen og kystkultur og arkitektonisk ved deres særegne form og plassering. Oppbyggingen og utviklingen av et landsomfattende fyrssystem med over 200 fyrstasjoner spredt langs hele kysten, er et av de mest omfattende prosjekter den norske stat har gjennomført.

I dag er fyrstasjonene utsatt for store forandringer med hensyn til bruk og drift. Dette har gjort det nødvendig å ta stilling til hvilke fyrstasjoner som skal bevares i sin nåværende form. Gjennom fredning vil Riksantikvaren legge antikvariske prinsipper og retningslinjer til grunn for den videre behandling og bruk av fyrstasjonene. Dessuten ønsker Riksantikvaren at fyrstasjonene skal ha fredningsstatus som kulturminner av nasjonal verdi og interesse.

Eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Staten v/Kystverket står som eier av Lille Torungen fyrstasjon.

Lille Torungen er avsatt til LNF-område (landbruks-, natur og friluftsområde) i Kommuneplan for Arendal. Lille Torungen er som del av raet foreslått fredet som landskapsvernområde etter lov om naturvern.

Lille Torungen fyrstasjon som kulturminne. Beskrivelse av anlegget

Lille Torungen fyrstasjon ligger på øya Lille Torungen utenfor Arendal, og er et kystfyr. Det flate, karakteristiske landskapet på Lille Torungen er del av raet.

Lille Torungen fyrstasjon ble opprettet i 1844 samtidig med Store Torungen fyrstasjon og Sandvikodden fyrstasjon, og har funksjonell og visuell forbindelse med disse. Fyrstasjonen ligger i sammenheng med verneverdige bygningsmiljøer ved innseilingen til Arendal. Lille og Store Torungen fyrstasjoner ble bygget som tvillingfyr. På begge stasjonene ble fyrtårnet bygget i teglstein. Det ble også oppført boliger, uthus og smie og senere naust på fyrstasjonen. Smien ble ombygget til bolig i 1852. I 1914 ble fyrstasjonen nedlagt og driften erstattet av en liten fyrlykt. Fyrteknologien hadde gjort det unødvendig med to fyr. Fyrtårnet ble stående, mens de øvrige bygningene ble solgt på auksjon og fjernet. Fyrtårnet på Store Torungen ble revet og erstattet av det nåværende støpejernstårnet.

Fyrstasjonen består i dag av det 28,9 meter høye, pussede og hvitmalt teglsteinstårnet samt rester etter de øvrige bygningene og landing. Fyrtårnet har gjennomgått reparasjoner flere ganger. Det er blant annet sandblåst og pusset med kalkbasert sementprodukt.

Fyrtårnet disponeres og vedlikeholdes av foreningen Lille Torungen venner.

Nærmere beskrivelse

For nærmere beskrivelse av Lille Torungen fyrstasjons historie vises det til vedlagte utdrag fra «Norges fyr» (Bjørkhaug og Poulsson - Oslo 1986), vedlegg 2.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket

«Nasjonal verneplan for fyrstasjoner»s vurdering

I «Nasjonal verneplan for fyrstasjoner er det gitt følgende vurdering av Lille Torungen fyrstasjon:

«Lille Torungen fyrstasjon har sammen med det tidligere tvillingfyret Store Torungen fyrstasjon stor miljøbetydning i sammenheng med de verneverdige bygningsmiljøene ved innseilingen til Arendal. Stasjonen har som Store Torungen fyrstasjon stor identitetsverdi for «Byen med de tvende fyr».

Det opprinnelige teglsteinstårnet ble nedlagt i 1914 og erstattet av en liten fyrlykt. Fyrteknologien hadde gjort det unødvendig med to fyrtårn. Den øvrige bebyggelsen ble revet, men grunnmurene står igjen. Fyrtårnet har stor fyrhistorisk verdi som landets høyeste i teglstein, et relativt sjeldent tårnmateriale i Norge.

Lille Torungen fyrstasjon har stor teknologihistorisk betydning sett i sammenheng med Store Torungen fyrstasjon.»

Riksantikvaren vil i tillegg bemerke

Lille Torungen fyrstasjon har til tross for flere reparasjoner stor autentisitet og høy aldersverdi som et teglsteinstårn fra 1844. Det høye fyrtårnet står i sterk kontrast til det flate ra-landskapet og havet. Fyrtårnet har stor opplevelsesverdi og fungerer som et markant landemerke i skjærgården.

Det følger av lov om kulturminner § 15 at Riksantikvaren kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Videre kan Riksantikvaren i henhold til lov om kulturminner § 19 frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet.

På bakgrunn av vurderingene ovenfor finner Riksantikvaren at Lille Torungen fyrstasjon er et så verdifullt bygningsanlegg i både kulturhistorisk og arkitektonisk sammenheng at det oppfyller betingelsene for fredning etter bestemmelsen i § 15. Det er spesielt fyrstasjonens materialbruk og aldersverdi samt sammenhengen med Store Torungen fyrstasjon Riksantikvaren legger vekt på når det gjelder fyrstasjonens verneverdi.

Riksantikvaren finner videre at det er hjemmel for å frede det avsatte området, henhold til bestemmelsen i § 19. Hele Lille Torungen hører naturlig med til fyrstasjonens nære omgivelser. Etter Riksantikvarens oppfatning er det nødvendig å frede det avsatte området for å oppnå hensikten med områdefredningen, nemlig å bevare virkningen av kulturminnene i miljøet.

Saksgang frem til fredningsvedtaket

Varsel om igangsettelse av fredningssak ble i samsvar med lov om kulturminner § 22.1 meddelt Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune i brev av 6. september 1995. Samtidig ble meldingen kunngjort i Fædrelandsvennen og Agderposten. Det er ikke kommet inn uttalelser til varselet.

Det ble deretter utarbeidet fredningsforslag som ble sendt på høring til berørte parter i brev av 15. juli 1997. Forslaget ble samtidig lagt ut til offentlig ettersyn i Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune samt kunngjort i Norsk lysingsblad, Fædrelandsvennen og Agderposten. Det er kommet inn følgende uttalelser til fredningsforslaget:

1. Uttalelse av 26. august 1997 fra Interesseforeningen Lille Torungen Venner
2. Uttalelse av 4. september 1997 fra Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten
3. Uttalelse av 8. september 1997 fra Kystverket 1. distrikt

Fredningsforslaget av 15. juli 1997 ble i brev av 5. september 1997 oversendt Arendal kommune for behandling i kommunestyret, med ettersendelse av uttalelse fra Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten og Kystverket 1. distrikt.

Lille Torungen venner stiller seg svært positiv til at Lille Torungen fyrstasjon fredes. Foreningen orienterer om foreningens arbeid og videre planer. Alle tiltak vil skje i samarbeid med vernemyndighetene. Foreningen ønsker også en formell avtale med Kystverket med hensyn til vedlikeholdsansvar, rettigheter og plikter.

Aust-Agder fylkeskommune, Kulturretaten gjør oppmerksom på at fredningsforslaget ble behandlet i fylkesutvalgets møte 26. august 1997. Aust-Agder fylkeskommune slutter seg til Riksantikvarens forslag om fredning.

Kystverket 1. distrikt har ingen bemerkninger til fredningsforslaget, men gjør oppmerksom på at Lille Torungen fyrstasjon har annet matrikelnr. enn oppgitt i forslaget. Dette er rettet opp i vedtaket. Kystverket bemerker dessuten til Lille Torungen Venners uttalelse vedr. vedlikehold at Kystverket av budsjettmessige årsaker neppe vil kunne påta seg det fremtidige vedlikeholdsansvar for fyrstasjonen. Riksantikvaren vil bemerke at forhold vedr. vedlikeholdsansvaret må avklares mellom Kystverket 1. distrikt og Lille Torungen Venner. Ingen av partene har innvendinger til fredning av fyrstasjonen.

Riksantikvaren har mottatt brev av 10. november 1997 fra Arendal kommune, Rådmannen. Arendal bystyre fattet i møte 3. november 1997 vedtak om å gi sin tilslutning til Riksantikvarens forslag om fredning av Lille Torungen fyrstasjon. Arendal bystyre anmoder Riksantikvaren om å påvirke til en avtale mellom Kystverket og Lille Torungen Venner vedr. ansvarsforhold og bruk av Lille Torungen. Riksantikvaren vil arbeide for at en slik avtale kommer i stand.

Da Arendal kommune gir sin tilslutning til fredningsforslaget, og på bakgrunn av ovenstående begrunnelse, finner Riksantikvaren det riktig å fatte vedtak om fredning av Lille Torungen fyrstasjon.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens fredningsvedtak kan påklages til Miljøverndepartementet, jfr. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage skal stiles Miljøverndepartementet, men sendes Riksantikvaren. Klagefrist er 3 uker innen mottakelsen av fredningsvedtaket.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med lov om kulturminner § 22.5.

Med hilsen

Nils Marstein
riksantikvar

Unni Grønn

Gjenpart

m/vedlegg: - Miljøverndepartementet
- Kystdirektoratet
- Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten
- Fylkesmannen i Aust-Agder, Miljøvernadv.

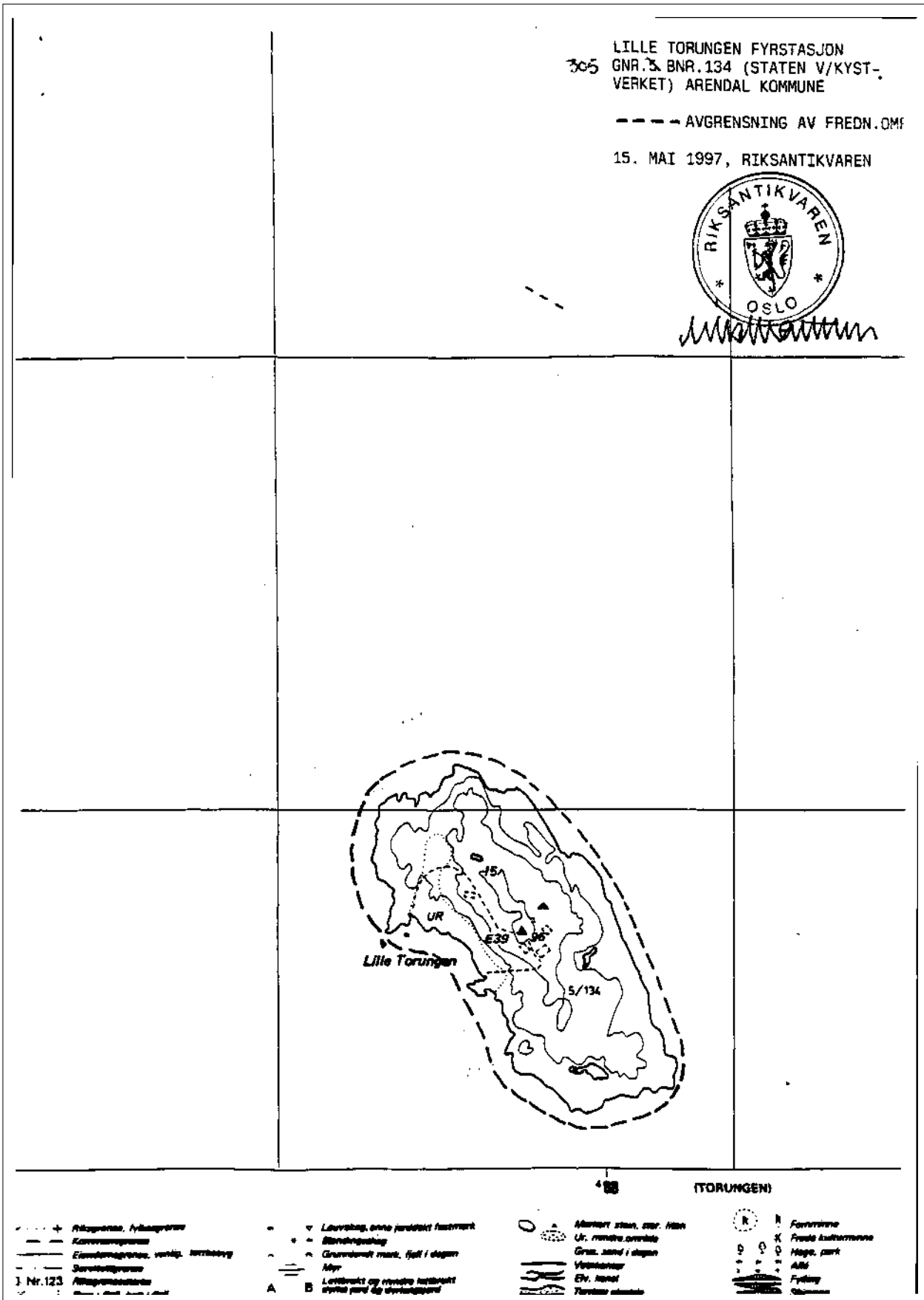
Vedlegg: - Kart, datert 15. mai 1997
- Kopi av utdrag fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo 1986), vedlegg 2.

Likelydende brev til:

Kystverket 1. distrikt
Postboks 545
4801 Arendal

Arendal kommune
Rådhusgt.10
4800 Arendal

Aust-Agder fylkeskommune
Fylkeshuset
4800 Arendal

Store Torungen fyrstasjon

BELIGGENHET:

På øy av samme navn ca. 7 km fra Arendal, Hisøy kommune. 58 23,8 8 47,9. G.nr. 5,7, b.nr. 58, 97, 134

OPPRETTET:

1844

FYRBYGNING:

1844 steintårn 26 m.
1914 jerntårn, hvitt med rødt belte 34,3 m

LYSKARAKTER:

1 lynblink hvert 20. sekund

LYSSTYRKE:

4 376 000 cd (2. orden)

LYSETS HØYDE:

43,3 m over høyvann

LYSVIDDE:

18,5 n mil

TÅKESIGNAL:

1897 sirene, 1952 diafon

RADIOFYR:

1951, 50 n mil

Lille Torungen fyrstasjon

BELIGGENHET:

På øy av samme navn ca. 1,1 km nord av Store Torungen

OPPRETTET:

1844

FYRBYGNING:

Steintårn, hvitt 28,9 m

LYSKARAKTER:

Fast, hvitt

LYSSTYRKE:

ca. 6 700 cd (2. orden) (1914)

LYSETS HØYDE:

42,5 m over høyvann

LYSVIDDE:

18,0 n mil

ENDRING:

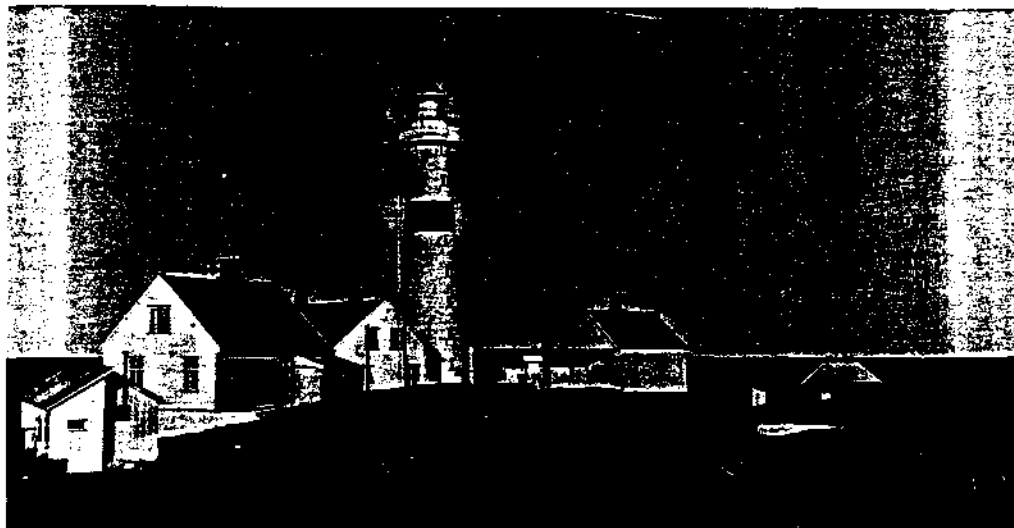
Fyret erstattet av en fyrlykt på øyas sydøstpynt

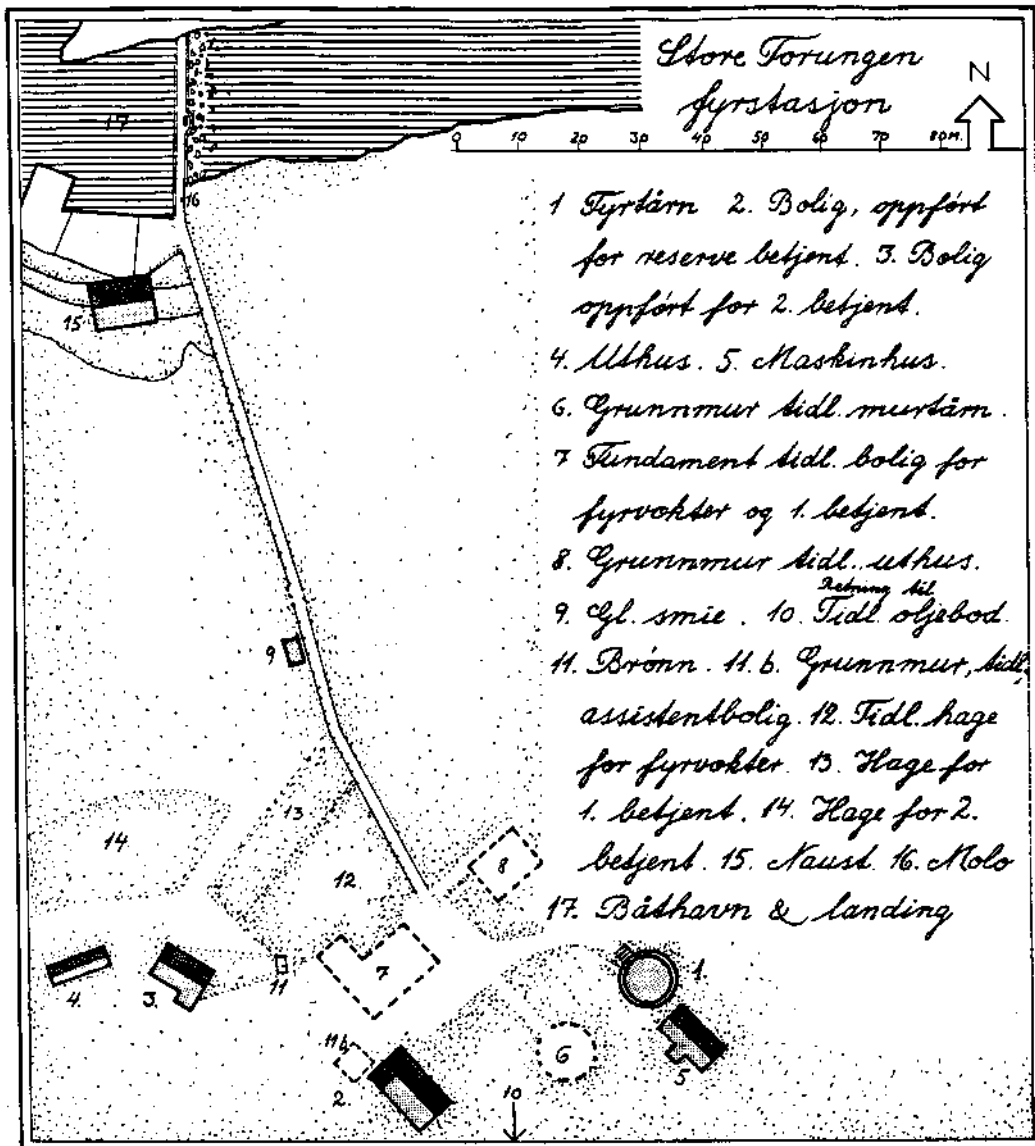
Fyrkommisjonen av 1828 hadde ikke foreslått noe kystfyr på strekningen Jomfruøya—Øksøy, en distanse på ca. 65 n mil. I 1838 foreslo fyrinspektør Schive at en komité skulle vurdere behovet for et kystfyr på denne strekningen. En komité på hele 15 mann ble oppnevnt og foreslo bl.a. to kystfyr i Arendalsområdet, fortrinnsvis på Torungene. Departementet godkjente forslaget, og i 1840 kom det enda en komité som foreslo kystfyrene bygget på Indre og Ytre Torungene, senere oftest kalt Lille

og Store Torungene. Stortinget bevilget midler for budsjetterminen 1842/45. Begge øyene ble kjøpt av staten, og arbeidet kom i gang i 1843.

Da det ikke var brukbar stein på øyene, ble tårnene ført opp i teglstein. Det gikk med ca. 750 000 stein. Første året var opptil 95 mann i arbeid med byggingen. Det var opprettet et marketenteri som

Store Torungen sett fra vest. Foto fra 1950-årene, R.S.T. Alfred Nilsen.

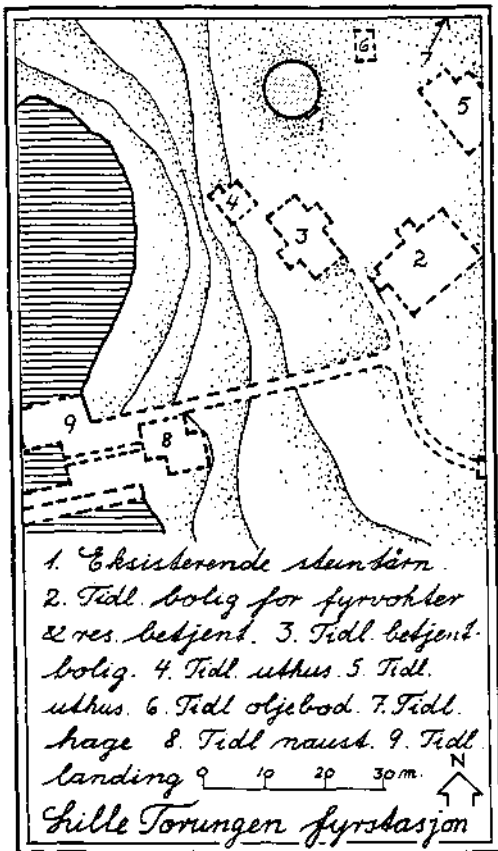
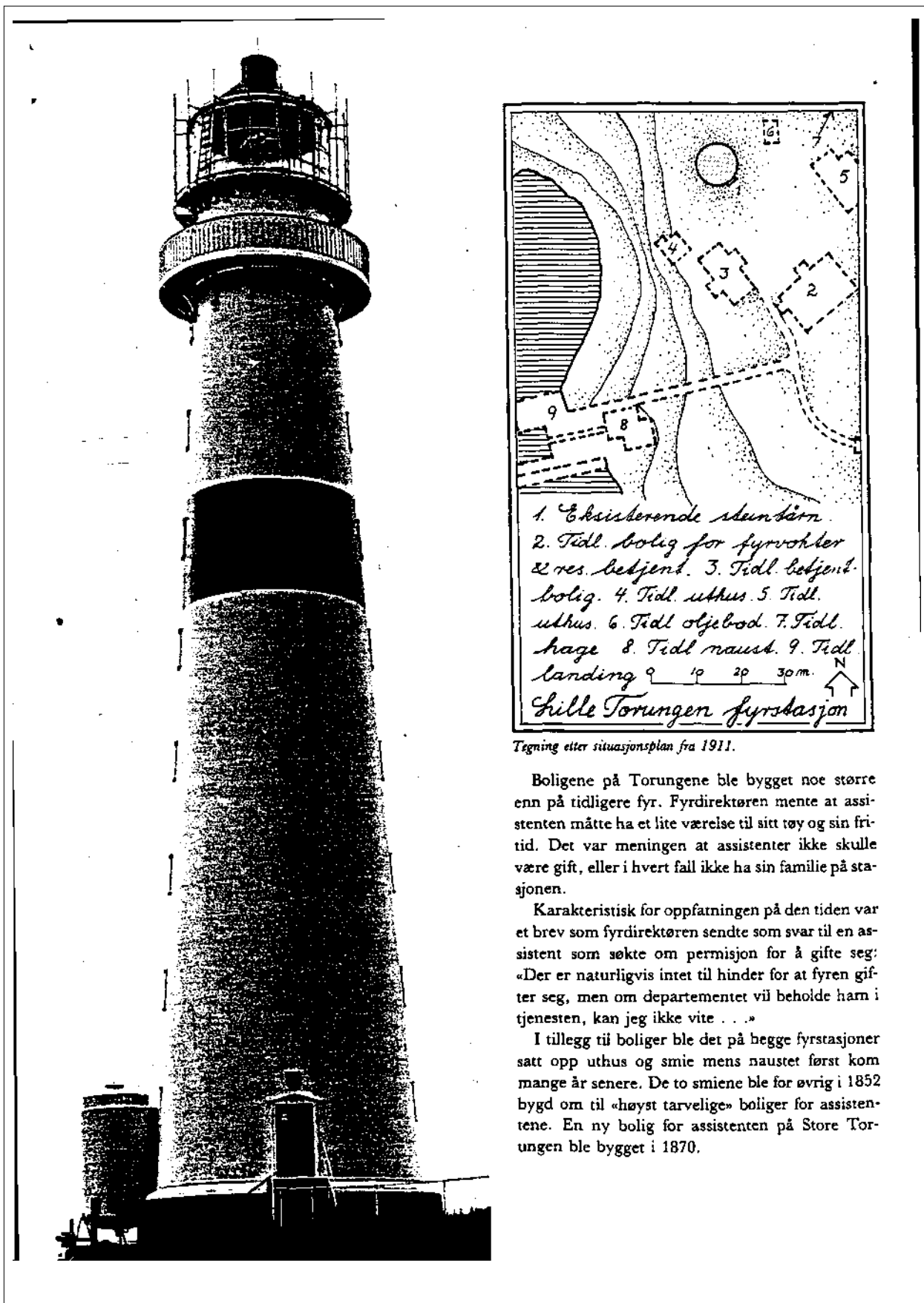

Tegning etter situasjonsplan fra 1911, rev. 1980.

tok seg av alle matforsyninger. Som vanlig var det også salg av øl og brennevin, men første året ble dette misbrukt av besøkende fra fastlandet. Det påfølgende år ble det innført meget strenge restriksjoner.

To 2. ordens fyrapparater ble kjøpt i Frankrike, mens lyktene ble forarbeidet på Nes Jernverk.

Begge fyr ble tent den 1. september 1844. I fyrlisten fra 1845 står det bl.a. «Disse tvende Fyre ere faste Fyre, og ligge paa Øerne Store og Lille Torungen, 1,800 Alen fra hinanden i N 2°V, og S 2°O. Begge Fyrene lyse heelt rundt, og brænde hele Aaret. Høiden over Havet er for begge Fyre 130 Fod.»

Tegning etter situasjonsplan fra 1911.

Boligene på Torungene ble bygget noe større enn på tidligere fyr. Fyrdirektøren mente at assistenten måtte ha et lite værelse til sitt tøy og sin fritid. Det var meningen at assistenter ikke skulle være gift, eller i hvert fall ikke ha sin familie på stasjonen.

Karakteristisk for oppfatningen på den tiden var et brev som fyrdirektøren sendte som svar til en assistent som søkte om permisjon for å gifte seg: «Der er naturligvis intet til hinder for at fyren gifter seg, men om departementet vil beholde ham i tjenesten, kan jeg ikke vite . . .»

I tillegg til boliger ble det på begge fyrstasjoner satt opp uthus og smie mens naustet først kom mange år senere. De to smiene ble for øvrig i 1852 bygd om til «høyst tarvelige» boliger for assistentene. En ny bolig for assistenten på Store Torungen ble bygget i 1870.

Lille Torungen fyrstasjon sett fra syd. Foto fra før 1912, Kystdirektoratet.

I 1890-årene var lyktehusene etter nær 50 års bruk sterkt angrepet av rust, slik at de måtte skiftes ut. I 1897 ble Store Torungen utstyrt med et kraftig sirene tåkesignal, og det ble bygd et eget maskinhus. Det ble ansatt enda en assistent og satt opp bolig til ham.

Havneforholdene på Torungene var meget vanskelige. Det ble benyttet store beløp på utbedringer, men når vinterstormene satte inn, ble ofte kaier, moloer og fortøyninger brutt ned. De små havnene ble også ofte fylt av stein og grus slik at de ble ubrukelige.

I 1912 ble det foretatt en grundig undersøkelse av de to murtårnene. De var temmelig medtatt etter de 70 årene som var gått. For skipsfarten var det ikke lenger behov for å beholde de to store kystfyr med en avstand på vel 1000 meter. Lille Torungen ble erstattet av en liten fyrlykt, og husene ble solgt på auksjon og fjernet. Tårnet lot man imidlertid stå, antakelig av pietetsfølelse.

Murtårnet på Store Torungen ble revet og erstattet av et stort støpejernstårn. Fyret ble tent i

1914. I 1951 ble fyrlyset vesentlig forsterket ved installasjon av dieselaggregater for elektrisk strøm. Da det også ble aktuelt med diafon tåkesignal, ble det nødvendig med et nytt og større maskinhus.

I 1959 søkte fyrbetjeningen om å få gjort om fyrstasjonen fra familie- til tørnstasjon. Det var mange små barn på stasjonen og vanskelige forbindelser med fastlandet. I praksis betød det at fyrbetjeningen måtte skaffe seg familiebolig i land, og Fyrvesenet holdt hybler og nødvendige fellesrom på fyrstasjonen. Da man tidlig i 1970-årene gikk over til et vaktssystem med to mann ad gangen på stasjonen og to mann fri, ble ordningen til felles beste. Fyrbetjeningen fikk lengre tid i land, og fyrvesenet fikk færre hus å vedlikeholde. Den tidligere dobbeltbolig for fyrmester og fyrbetjent ble overflødig og fjernet.

Heldigvis er det ikke så ofte at det skjer ulykker ved fyrstasjonene, men i 1896 var det en tragisk hendelse da fyrforvalteren ved Lille Torungen kullseilte og omkom på vei hjem fra Arendal.

RIKSANTIKVAREN

 SAKSBEHANDLER
 1. konsulent Aase Bessesen
 INNVALGSTELEFON
 22 94 04 95

 TELEFAX
 22 94 04 07

DERES REF.

DERES DATO

 VÅR REF.
 97/3314 -9
 Ark. B-191

VÅR DATO

26 NOV. 1997

Likelydende brev til:

 Kystverket 1. distrikt
 Arendal kommune
 Aust-Agder fylkeskommune

 STORE TORUNGEN FYRSTASJON - GNR.305 BNR.97 (STATEN V/KYST-
 VERKET) - ARENDAL KOMMUNE

 VEDTAK OM FREDNING MED HJEMMEL I LOV OM KULTURMINNER §§
 15 OG 19, JFR. § 22

 Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 §§15 og 19, jfr. § 22,
 fatter herved Riksantikvaren vedtak om fredning av Store Torungen fyrstasjon,
 gnr.305 bnr.97, Tvedestrand kommune.

Omfanget av fredningen

 Fredningsvedtaket omfatter fyrtårn og øvrige bygninger på fyrstasjonen i henhold
 til lov om kulturminner § 15:

1. Fyrtårn
2. Reservebetjentbolig
3. 2. betjentbolig
4. Uthus
5. Maskinhus
6. Rester etter teglsteintårn
9. Tidl. smie
15. Naust

 Tallene referer seg til vedlagte kart fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo
 1986), vedlegg 2.

 Fredningen gjelder fyrtårnets eksteriør og interiør og de øvrige bygningenes
 eksteriør og interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur.

 Fredningsvedtaket omfatter videre et område rundt fyrstasjonen i henhold til lov
 om kulturminner § 19. Fredningsområdet omfatter eiendommen på gnr.5 bnr.97
 (Staten v/Kystverket), altså hele Store Torungen.

Dok.navn: HAFYRVAUST-AGDSTORETORVEDTAK.DOC

 POSTADRESSE:
 Postboks 8196 Dep.
 0034 Oslo

 BESØKSADRESSE:
 Dronningens gt. 13
 0152 Oslo

 TELEFON:
 22 94 04 00

 TELEFAX:
 22 94 04 04

Fredningsområdet og de fredede bygningene er avmerket på vedlagte kart datert 15. mai 1997 og påført Riksantikvarens stempel.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen av Store Torungen fyrstasjon er å bevare et kulturhistorisk og arkitektonisk verdifullt bygningsanlegg med fyrtårn og øvrige bygninger på fyrstasjonen og området rundt fyrstasjonen.

Formålet med fredningen av fyrtårnet er å bevare bygningens eksteriør og interiør med fast inventar og teknisk utstyr knyttet til fyrdriften. Fredningen gjelder ikke teknisk utstyr i drift.

Formålet med fredningen av de øvrige bygningene er å bevare bygningenes eksteriør og interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur.

Formålet med fredningen av området rundt fyrstasjonen er å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet ved å bevare miljøets karakter. Miljøet består av forskjellige kulturminner som rester etter teglsteinstårnet, tidligere boliger og uthus, rester etter haver, brønn, landing, molo og vei med stangjerusrekkeverk opp til fyrstasjonen.

Fredningsbestemmelser

De følgende fredningsbestemmelsene er fastsatt med hjemmel i lov om kulturminner §§ 15 og 19. Bestemmelsene gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredede kulturminner fra nyere tid samt forskrift om faglig ansvarsfordeling.

Fyrtårn

1. Riving, flytting eller forandringer i bygningens eksteriør eller interiør med fast inventar og teknisk utstyr knyttet til fyrdriften, er ikke tillatt.
2. Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere situasjon kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.
3. Bestemmelsen i pkt. 1 gjelder ikke fast inventar og teknisk utstyr i drift dersom Kystverket på grunn av fyrdriften finner det nødvendig å gjøre inngrep i utstyret.

Øvrige bygninger

1. Riving, flytting eller forandringer i bygningenes eksteriør eller interiør med hensyn til opprinnelig hovedstruktur, er ikke tillatt.
2. Tilbakeføring til opprinnelig eller tidligere situasjon eller forandringer som ikke endrer opprinnelig planløsning kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Området

1. Riving, flytting eller forandringer i området rundt bygningene på fyrstasjonen som kan endre miljøets karakter, er ikke tillatt.
2. Forandringer som ikke endrer miljøets karakter, kan tillates under forutsetning av at tiltaket kan godkjennes av forvaltningsmyndighet.

Generelt

1. Fredningen skal ikke være til hinder for den tekniske drift av fyrstasjonen.

Følger av fredningen

Når det gjelder behandling av fredede områder, bygninger og anlegg, vises det til bestemmelsene i lov om kulturminner §§ 15a-19 og 21 samt fredningsbestemmelsene over.

I henhold til Miljøverndepartementets vedtak om delegering av 30. juni 1989 med endringer av 23. desember 1992 er forvaltningen av fredede områder, bygninger og anlegg lagt til den enkelte fylkeskommune. Riksantikvaren er klageinstans for enkeltvedtak fattet av fylkeskommunen, jfr. forvaltningsloven § 28.

I henhold til lov om kulturminner §§ 15a og 19 kan departementet i særlige tilfelle gi dispensasjon fra fredningen for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredede kulturminnet eller området. Denne dispensasjonsmyndigheten er i henhold til forskrifter av 23. desember 1992 delegert til den enkelte fylkeskommune.

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse til å sette i verk alle typer bygningsmessige arbeider og utomhusarbeider utover vanlig vedlikehold innenfor det fredede området. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes. Er det tvil om et tiltak er å anse som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Det er eier som har ansvaret for det løpende vedlikehold av fredede bygninger, anlegg og områder.

Bakgrunn for fredningssaken

Fredningen av Store Torungen fyrstasjon har sin bakgrunn i et samarbeid mellom Kystdirektoratet og Riksantikvaren om utarbeidelse av en plan for bevaring og bruk av fyrstasjonene i landet. På grunnlag av planen er det valgt ut et representativt utvalg av landets fyrstasjoner som skal vernes gjennom fredning.

Fyrstasjonene langs kysten er markante kulturminner som på en spesiell måte er med på å karakterisere Norge som kyst- og sjøfartsnasjon. Fyrstasjonene har både kulturhistorisk og arkitektonisk verdi; kulturhistorisk ved deres tilknytning til sjøfart, fyrvesen og kystkultur, og arkitektonisk ved deres særegne form og plassering. Oppbyggingen og utviklingen av et landsomfattende fyrssystem med over 200 fyrstasjoner spredt langs hele kysten, er et av de mest omfattende prosjekter den norske stat har gjennomført.

I dag er fyrstasjonene utsatt for store forandringer med hensyn til bruk og drift. Dette har gjort det nødvendig å ta stilling til hvilke fyrstasjoner som skal bevares i sin nåværende form. Gjennom fredning vil Riksantikvaren legge antikvariske prinsipper og retningslinjer til grunn for den videre behandling og bruk av fyrstasjonene. Dessuten ønsker Riksantikvaren at fyrstasjonene skal ha fredningsstatus som kulturminner av nasjonal verdi og interesse.

Eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Staten v/Kystverket står som eier av Store Torungen fyrstasjon.

Nordre del av Store Torungen fyrstasjon er avsatt som LNF-område (landbruks-, natur- og friluftsområde) i Kommuneplan for Arendal. Søndre del har fuglelivsfredning etter lov om naturfredning. Store Torungen er som del av raet foreslått fredet som landskapsvernområde etter lov om naturvern.

Store Torungen fyrstasjon som kulturminne. Beskrivelse av anlegget

Store Torungen fyrstasjon ligger på øya Store Torungen utenfor Arendal, og er et kystfyr. Det flate, karakteristiske landskapet på Store Torungen er del av raet.

Store Torungen fyrstasjon ble opprettet i 1844 samtidig med Lille Torungen fyrstasjon og Sandvikodden fyrstasjon, og har funksjonell og visuell forbindelse med disse. Fyrstasjonen ligger i sammenheng med verneverdige bygningsmiljøer ved innseilingen til Arendal. Store og Lille Torungen fyrstasjoner ble bygget som tvillingfyr. På begge stasjonene ble fyrtårnet bygget i teglstein. Det ble også oppført boliger, uthus og smie og senere naust på fyrstasjonen. Smien ble ombygget til bolig i 1852. I 1914 ble teglsteinstårnet revet og erstattet av et stort støpejernstårn.

Fyrstasjonen består i dag av støpejernstårnet, reservebetjentbolig, 2. betjentbolig, uthus, maskinhus, tidligere smie og naust.

Tårnet er 34,3 meter høyt og hvitmalt med rødt belte. Fyret har et eldre, fransk 2. ordens linseapparat. De øvrige bygningene er trebygninger.

Store Torungen fyrstasjon har hele tiden vært i utvikling og gjennomgått endringer, både teknisk og bygningsmessig. Reservebetjentboligen, 2. betjentboligen, uthuset, maskinhuset og naustet har alle eternitkledning fra 1950-/60-tallet. Eternitplatene på naustet er rødmalte. Et lite tilbygg på uthuset fra 1980-tallet har trekledning.

Reservebetjentboligen og 2. betjentboligen er tekket med lappheller av skifer. Inngangspartiet på 2. betjentboligen har eternittekking. Maskinhuset og uthuset har rødmalte eternitplater på taket. Tilbygget på uthuset er tekket med shingel. Naustet er tekket med aluminiumsplater. De fleste av vinduene i bygningene er skiftet ut.

Den tidligere smien har rød malt tømmermannspanel og beverhaletegl på taket.

Innenfor området er det foruten bygningene kulturminner som rester etter teglsteinstårnet, tidligere boliger og uthus, rester etter haver, brønn, landing, molo og vei opp til fyrstasjonen.

Fyrstasjonen er bemannet.

Nærmere beskrivelse

For nærmere beskrivelse av Store Torungen fyrstasjons historie vises det til vedlagte utdrag fra «Norges fyr» (Bjørkhaug og Poulsson - Oslo 1986), vedlegg 2.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket

«Nasjonal verneplan for fyrstasjoner»s vurdering

I «Nasjonal verneplan for fyrstasjoner er det gitt følgende vurdering av Store Torungen fyrstasjon:

«Store Torungen fyrstasjon er et fint eksempel på en rikt sammensatt stasjon. Fyrtårnet er en typisk representant for de høye støpejernståmene. Fyret har høy grad av opprinnelighet med eldre linseapparat i bruk og diafonanlegg med trykktanker intakt. Fyrstasjonen har fyrhistorisk interesse ved sin forbindelse med Lille Torungen fyrstasjon og stor miljøbetydning i sammenheng med byningsmiljøene ved innseilingen til Arendal, «Byen med de tvende Fyre».

Riksantikvaren vil i tillegg bemerke

Miljøet som helhet har høy autentisitet med mange av de opprinnelige bygningene på fyrstasjonen bevart. Bygningene har som enkeltelementer gjennomgått flere bygningsmessige endringer, endringer som er typiske for utviklingen på landets fyrstasjoner.

I sosial- og næringshistorisk sammenheng er Store Torungen fyrstasjon et representativt eksempel på en fler-familiestasjon. Kulturminner som brønn, rester etter haver og uthus gir et bilde av liv og virke på fyrstasjonen utover fyrdriften.

Fyrtårnet har en markert beliggenhet i det flate ra-landskapet, og fungerer som et viktig landemerke i skjærgården.

Det følger av lov om kulturminner § 15 at Riksantikvaren kan frede byggverk og anlegg eller deler av dem av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Videre kan Riksantikvaren i henhold til lov om kulturminner § 19 frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet.

På bakgrunn av vurderingene ovenfor finner Riksantikvaren at Store Torungen fyrstasjon er et så verdifullt bygningsanlegg i både kulturhistorisk og arkitektonisk sammenheng at det oppfyller betingelsene for fredning etter bestemmelsen i § 15. Det er spesielt fyrstasjonens bygningsmessige verdi med et av landets høye støpejernstårn og sammenhengen med Lille Torungen fyrstasjon Riksantikvaren legger vekt på når det gjelder fyrstasjonens verneverdi.

Riksantikvaren finner videre at det er hjemmel for å frede det avsatte området, henhold til bestemmelsen i § 19. Hele Store Torungen hører naturlig med til fyrstasjonens nære omgivelser. Etter Riksantikvarens oppfatning er det nødvendig å frede det avsatte området for å oppnå hensikten med områdefredningen, nemlig å bevare virkningen av kulturminnene i miljøet.

Saksgang frem til fredningsvedtaket

Varsel om igangsettelse av fredningssak ble i samsvar med lov om kulturminner § 22.1 meddelt Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune i brev av 6. september 1995. Samtidig ble meldingen kunngjort i Fædrelandsvennen og Agderposten. Det er kommet inn følgende uttalelse til varselet:

1. Uttalelse av 24. oktober 1996 fra Kystverket 1. distrikt

Kystverket bemerker til beskrivelsen vedlagt varselet at fyrstasjonen har meteorologisk stasjon i tillegg til fyrdriften. Dette er rettet opp i beskrivelsen.

Det ble deretter utarbeidet fredningsforslag som ble sendt på høring til berørte parter i brev av 15. juli 1997. Forslaget ble samtidig lagt ut til offentlig ettersyn i Arendal kommune og Aust-Agder fylkeskommune samt kunngjort i Norsk lysingsblad, Fædrelandsvennen og Agderposten. Det er kommet inn følgende uttalelser til fredningsforslaget:

1. Uttalelse av 27. august 1997 fra Kystverket 1. distrikt
2. Uttalelse av 4. september 1997 fra Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten

Kystverket 1. distrikt har ingen bemerkninger til fredningsforslaget. Kystverket gjør oppmerksom på feil i overskriften m.h.t. kommune og at fyrstasjonen har et annet matrikelnr. enn oppgitt. Dette er rettet opp i vedtaket.

Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten gjør oppmerksom på at fredningsforslaget ble behandlet i fylkesutvalgets møte 26. august 1997. Aust-Agder fylkeskommune slutter seg til Riksantikvarens forslag om fredning.

Fredningsforslaget av 15. juli 1997 ble i brev av 5 september 1997 oversendt Arendal kommune for behandling i kommunestyret, med ettersendelse av uttalelse fra Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten i brev av 23. september 1997.

Riksantikvaren har mottatt brev av 10. november 1997 fra Arendal kommune, Råsdammen. Arendal bystyre fattet i møte 3. november 1997 vedtak om å gi sin tilslutning til Riksantikvarens forslag om fredning av Store Torungen fyrstasjon.

Da Arendal kommune gir sin tilslutning til fredningsforslaget, og på bakgrunn av ovenstående begrunnelse, finner Riksantikvaren det riktig å fatte vedtak om fredning av Store Torungen fyrstasjon.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens fredningsvedtak kan påklages til Miljøverndepartementet, jfr. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage skal stiles Miljøverndepartementet, men sendes Riksantikvaren. Klagefrist er 3 uker innen mottakelsen av fredningsvedtaket.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med lov om kulturminner.

Med hilsen

Nils Marstein
riksantikvar

Unni Grønn

Gjenpart

m/vedlegg: - Miljøverndepartementet
- Kystdirektoratet
- Aust-Agder fylkeskommune, Kulturetaten
- Fylkesmannen i Aust-Agder, Miljøvernavd.

Vedlegg:

- Kart, datert 15. mai 1997
- Kopi av utdrag fra «Norges fyr» (Bjørkhaug, Poulsson - Oslo 1986), vedlegg 2.

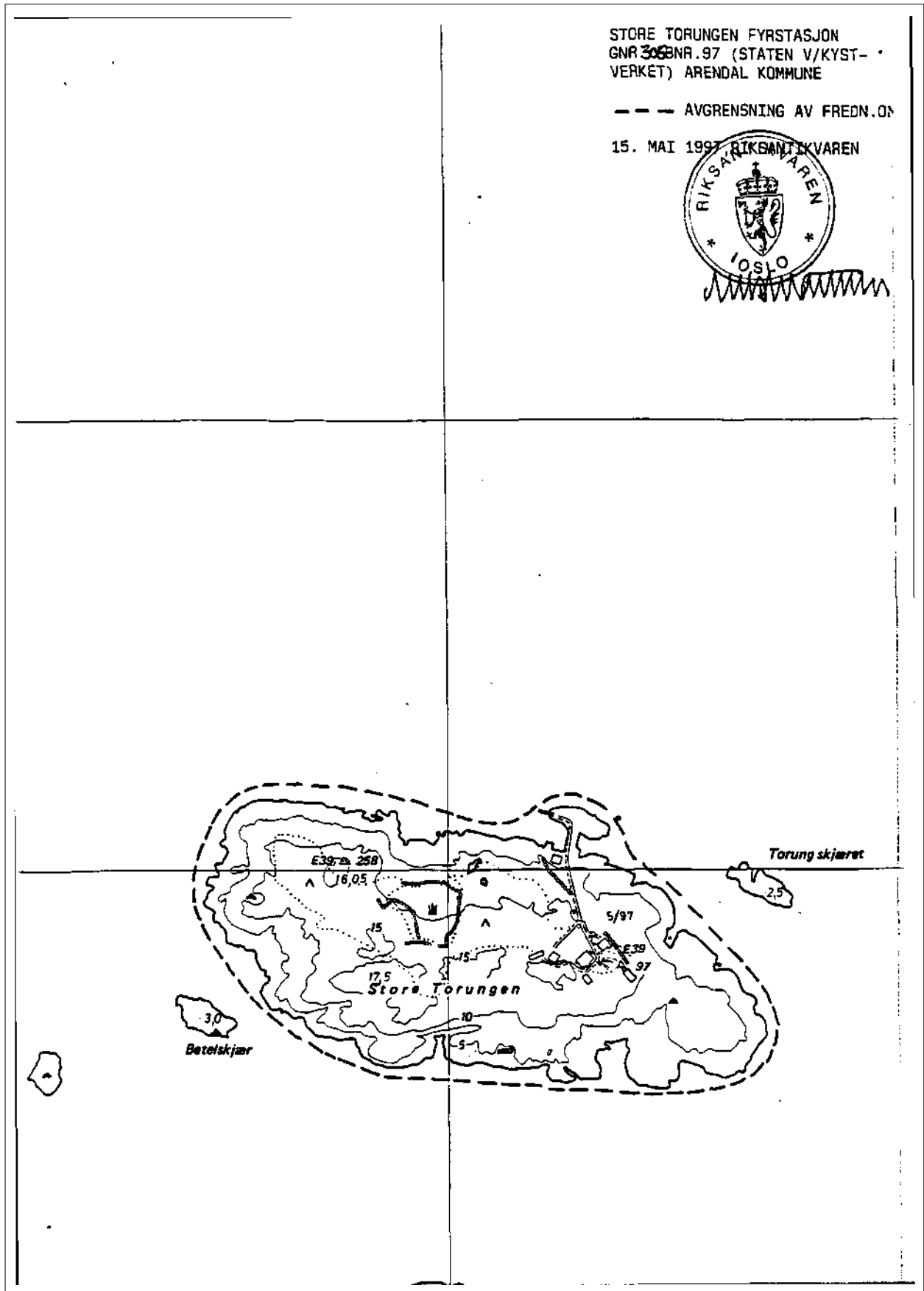
Likelydende brev til:

Kystverket 1. distrikt
Postboks 545
4801 Arendal

Arendal kommune
Rådhusgt.10
4800 Arendal

Aust-Agder fylkeskommune
Fylkeshuset
4800 Arendal

191

Store Torungen fyrstasjon

BELIGGENHET:

På øy av samme navn ca. 7 km fra Arendal, Hisøy kommune. SB 23,8 8 47,9. G.nr. 5,7. b.nr. 58, 97, 134

OPPRETTET:

1844

FYRBYGNING:

1844 steintårn 26 m.
1914 jerntårn, hvitt med rødt belte 34,3 m

LYSKARAKTER:

1 lynblink hvert 20. sekund

LYSSTYRKE:

4 376 000 cd (2. orden)

LYSETS HØYDE:

43,3 m over høyvann

LYSVIDDE:

18,5 n mil

TÅKESIGNAL:

1897 sirene, 1952 diafon

RADIOFYR:

1931, 50 n mil

Lille Torungen fyrstasjon

BELIGGENHET:

På øy av samme navn ca. 1,1 km nord av Store Torungen

OPPRETTET:

1844

FYRBYGNING:

Steintårn, hvitt 28,9 m

LYSKARAKTER:

Fast, hvitt

LYSSTYRKE:

ca. 6 700 cd (2. orden) (1914)

LYSETS HØYDE:

42,5 m over høyvann

LYSVIDDE:

18,0 n mil

ENDRING:

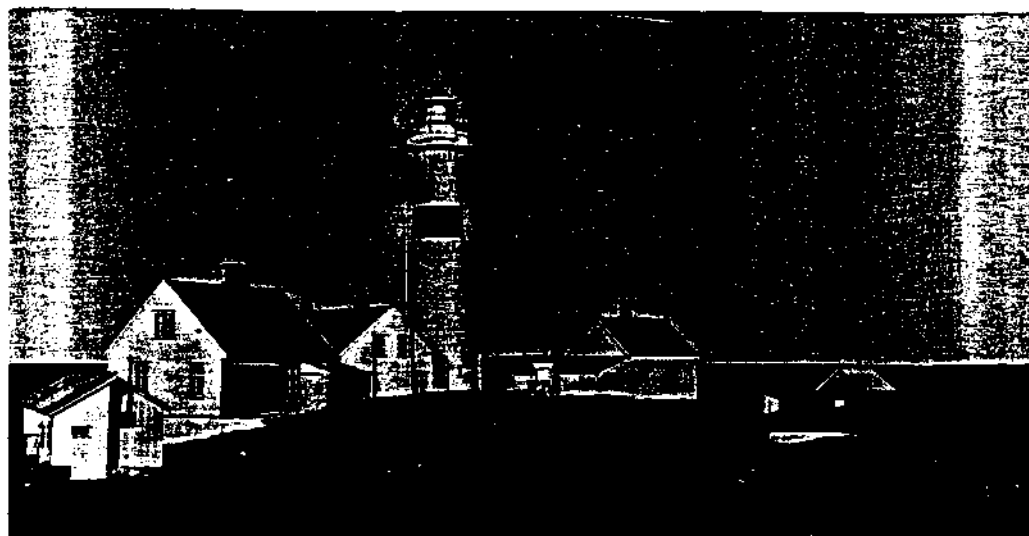
Fyret erstattet av en fyrlykt på øyas sydøstpunkt

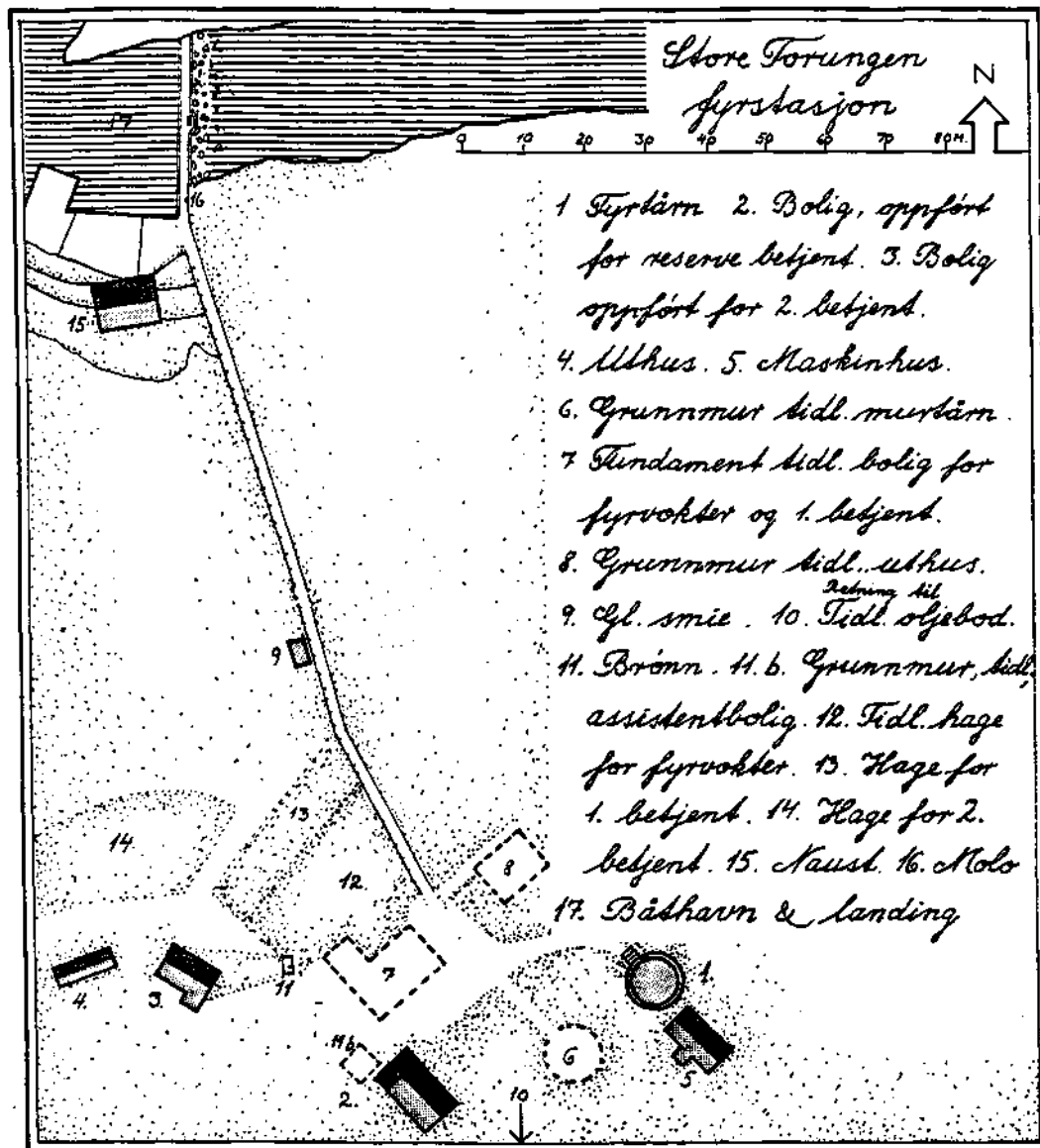
Fyrkommisjonen av 1828 hadde ikke foreslått noe kystfyr på strekningen Jomfruland—Oksøy, en distanse på ca. 65 n mil. I 1838 foreslo fyrinspektør Schive at en komité skulle vurdere behovet for et kystfyr på denne strekningen. En komité på hele 15 mann ble oppnevnt og foreslo bl.a. to kystfyr i Arendalsområdet, fortrinnsvis på Torungene. Departementet godkjente forslaget, og i 1840 kom det enda en komité som foreslo kystfyrene bygget på Indre og Ytre Torungene, senere oftest kalt Lille

og Store Torungene. Stortinget bevilget midler for budsjetterminen 1842/45. Begge øyene ble kjøpt av staten, og arbeidet kom i gang i 1843.

Da det ikke var brukbar stein på øyene, ble tårnene ført opp i teglstein. Det gikk med ca. 750 000 stein. Første året var opptil 95 mann i arbeid med byggingen. Det var opprettet et marketerteri som

Store Torungen sett fra vest. Foto fra 1950-årene, R.S.T. Alfred Nilsen.

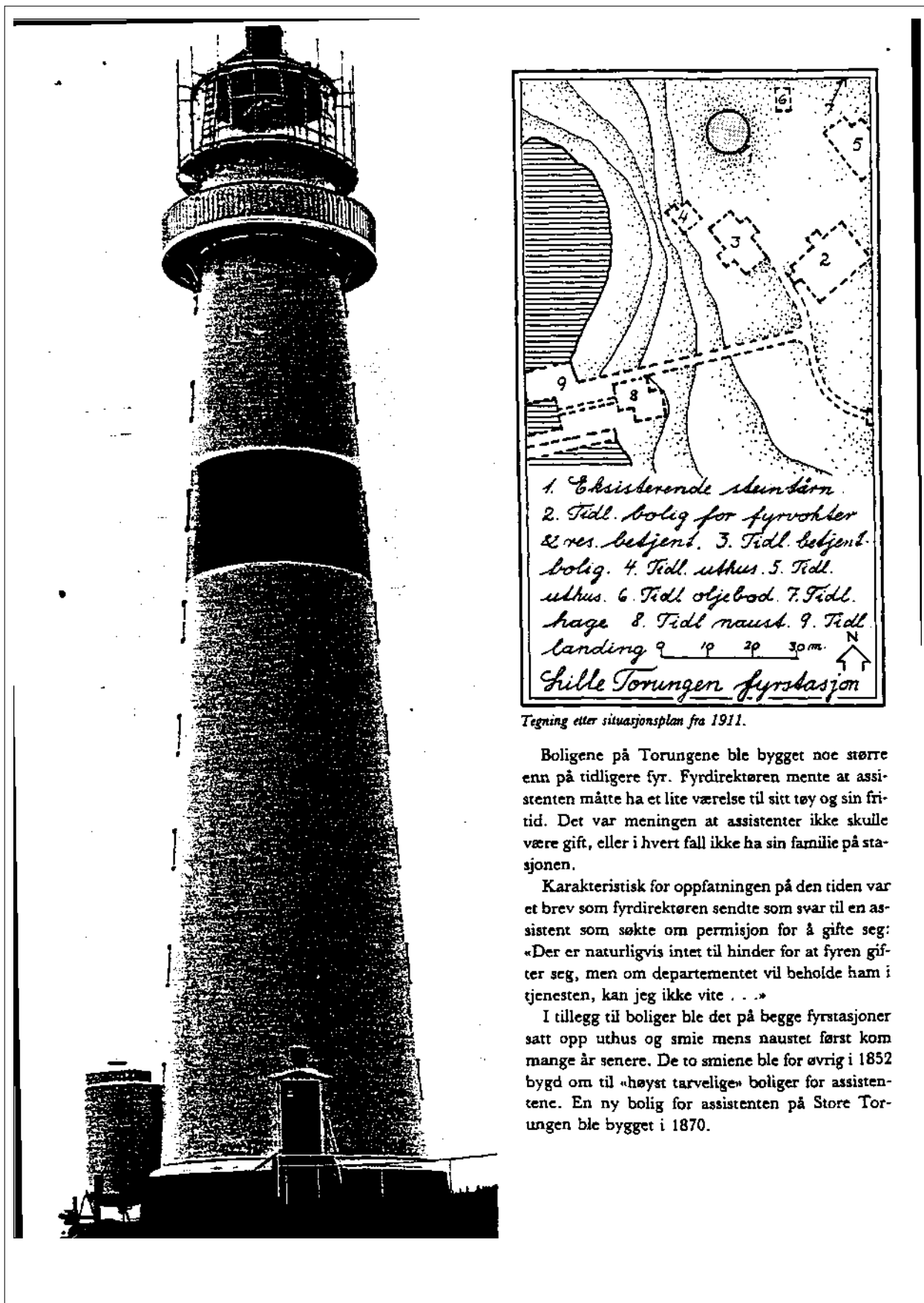

Tegning etter situasjonsplan fra 1911, rev. 1980.

tok seg av alle matforsyninger. Som vanlig var det også salg av øl og brennevin, men første året ble dette misbrukt av besøkende fra fastlandet. Det påfølgende år ble det innført meget strenge restriksjoner.

To 2. ordens fyrapparater ble kjøpt i Frankrike, mens lyktene ble forarbeidet på Nes Jernverk.

Begge fyr ble tent den 1. september 1844. I fyrlisten fra 1845 står det bl.a. «Disse tvende Fyre ere faste Fyre, og ligge paa Øerne Store og Lille Torungen, 1,800 Alen fra hinanden i N 2°V, og S 2°O. Begge Fyrene lyse heelt rundt, og brænde hele Aaret. Høiden over Havet er for begge Fyre 130 Fod.»

Tegning etter situasjonsplan fra 1911.

Boligene på Torungene ble bygget noe større enn på tidligere fyr. Fyrdirektøren mente at assistenten måtte ha et lite værelse til sitt tøy og sin fritid. Det var meningen at assistenter ikke skulle være gift, eller i hvert fall ikke ha sin familie på stasjonen.

Karakteristisk for oppfatningen på den tiden var et brev som fyrdirektøren sendte som svar til en assistent som søkte om permisjon for å gifte seg: «Der er naturligvis intet til hinder for at fyren gifter seg, men om departementet vil beholde ham i tjenesten, kan jeg ikke vite . . .»

I tillegg til boliger ble det på begge fyrstasjoner satt opp uthus og smie mens naustet først kom mange år senere. De to smiene ble for øvrig i 1852 bygd om til «høyst tarvelige» boliger for assistentene. En ny bolig for assistenten på Store Torungen ble bygget i 1870.

Lille Torungen fyrstasjon sett fra syd. Foto fra før 1912, Kystdirektoratet.

I 1890-årene var lyktene etter nær 50 års bruk sterkt angrepet av rust, slik at de måtte skiftes ut. I 1897 ble Store Torungen utstyrt med et kraftig sirene tåkesignal, og det ble bygd et eget maskinhus. Det ble ansatt enda en assistent og satt opp bolig til ham.

Havneforholdene på Torungene var meget vanskelige. Det ble benyttet store beløp på utbedringer, men når vinterstormene satte inn, ble ofte kaier, moloer og fortøyninger brutt ned. De små havnene ble også ofte fylt av stein og grus slik at de ble ubrukelige.

I 1912 ble det foretatt en grundig undersøkelse av de to murtårnene. De var temmelig medtatt etter de 70 årene som var gått. For skipsfarten var det ikke lenger behov for å beholde de to store kystfyr med en avstand på vel 1000 meter. Lille Torungen ble erstattet av en liten fyrlykt, og husene ble solgt på auksjon og fjernet. Tårnet lot man imidlertid stå, antakelig av pietetsfølelse.

Murtårnet på Store Torungen ble revet og erstattet av et stort støpejernstårn. Fyret ble tent i

1914. I 1951 ble fyrlyset vesentlig forsterket ved installasjon av dieslaggregater for elektrisk strøm. Da det også ble aktuelt med diafon tåkesignal, ble det nødvendig med et nytt og større maskinhus.

I 1959 søkte fyrbetjeningen om å få gjort om fyrstasjonen fra familie- til tårnstasjon. Det var mange små barn på stasjonen og vanskelige forbindelser med fastlandet. I praksis betød det at fyrbetjeningen måtte skaffe seg familiebolig i land, og Fyrvesenet holdt hybler og nødvendige fellesrom på fyrstasjonen. Da man tidlig i 1970-årene gikk over til et vaktssystem med to mann ad gangen på stasjonen og to mann fri, ble ordningen til felles beste. Fyrbetjeningen fikk lengre tid i land, og fyrvesenet fikk færre hus å vedlikeholde. Den tidligere dobbeltholig for fyrmester og fyrbetjent ble overflødig og fjernet.

Heldigvis er det ikke så ofte at det skjer ulykker ved fyrstasjonene, men i 1896 var det en tragisk hendelse da fyrforvalteren ved Lille Torungen kullseilte og omkom på vei hjem fra Arendal.

Fylkesmannen
i Aust-Agder

Forvaltningsplan for verneområdene:
Raet landskapsvernområde,
Tromlingene naturreservat
og Store Torungen natur-
reservat

Arendal kommune, Aust-Agder

Fylkesmannen i Aust-Agder
Postadresse: Postboks 788 Stoa
4809 Arendal
Besøksadresse: Ragnvald Blakstadsv. 1
4838 Arendal
E-post: fmaapost@fylkesmannen.no
Tlf: 37 01 75 00

www.fylkesmannen.no/aa

NASJONALPARK-/VERNEOMRÅDESTYRE SIN LOGO

Forvaltningsplan for

Raet nasjonalpark, Hove landskapsvernområde og Søm landskapsvernområde

Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner

[ANDRE RELEVANTE LOGO, EKS. NASJONALPARKLOGO, VERDENSARVLOGO EL.]

Innhold

Forord.....	4
1. Innledning.....	5
1.1 Raet nasjonalpark.....	5
1.2 Naturvern i Norge.....	5
1.3 Verneformål	6
1.4 Verneforskrift	7
1.5 Forvaltningsplan	7
1.6 Organisering og prosess i planarbeidet.....	9
1.7 Naturmangfoldloven	9
2. Beskrivelser av nasjonalparken og landskapsvernområdene	10
2.1 Raet nasjonalpark, Hove og Søm landskapsvernområder.....	10
2.2 Historisk bruk av verneområdene	10
2.3 Dagens bruk av verneområdene	11
2.4 Verneverdier.....	14
2.4.1 Landskap og kvartærgeologi.....	14
2.4.2 Klima og vegetasjon.....	15
2.4.3 Dyrelivet	17
2.4.4 Marint naturmiljø	19
2.4.5 Kulturminner	22
2.4.5 Friluftsliv	23
2.5 Trusler mot verneverdiene.....	23
2.5.1 Landskap og kvartærgeologi.....	23
2.5.2 Vegetasjon og planter	24
2.5.3 Dyrelivet	24
2.5.4 Marine naturtyper og arter	24
2.5.5 Kulturminner	24
2.5.6 Friluftsliv.....	24
2.6 Overvåking og kartlegging.....	24
3. Forvaltning av Raet nasjonalpark og landskapsvernområdene Hove og Søm	25
3.1 Forvaltningsmål og bevaringsmål.....	25
3.1.1 Forvaltningsmål for naturkvaliteter i Raet nasjonalpark.....	26
3.1.2 Andre forvaltningsmål	28
3.1.2 Forvaltningsmål for Hove landskapsvernområde	28

3.1.3	Forvaltningsmål for Søm landskapsvernområde.....	29
3.2	Forvaltningsoppgaver og tiltak.....	29
3.2.1	Skjøtsel av naturkvaliteter og andre verneverdier.....	29
3.3	Retningslinjer for brukerinteresser	32
3.3.1	Friluftsliv, jakt og fritidsfiske	32
3.3.2	Landbruk.....	39
3.3.3	Skjøtsel – rydding og vedhogst mv.....	42
3.3.4	Fiskeri og akvakultur.....	45
3.3.5	Næring	45
3.3.6	Privat eiendom og tekniske inngrep – boliger, fritidsboliger og brygger mv.....	45
3.3.7	Infrastruktur	53
3.3.8	Motorferdsel	56
3.3.9	Arrangementer	59
3.3.10	Retningslinjer for Hove landskapsvernområde	60
3.3.11	Retningslinjer for Søm landskapsvernområde	65
3.4	Saksbehandlingsrutiner	69
3.4.1	Forvaltningsmyndigheter	69
3.4.2	Lovverk	69
3.4.3	Generelle saksbehandlingsrutiner.....	70
3.4.3	Dispensasjon fra vernebestemmelsene	72
3.5	Oppsyn.....	73
4.	Litteratur og vedlegg	75

Forord

Forvaltningsplanen for Raet nasjonalpark, Hove landskapsvernområde og Søm landskapsvernområde er utarbeidet som en del av verneprosessen for opprettelsen av Raet nasjonalpark.

Ved opprettelsen av nasjonalparker skal det legges frem et utkast til forvaltningsplan samtidig med vernevedtaket. Forvaltningsplanen skal være et redskap og hjelpemiddel for å opprettholde og fremme verneformålet. Den skal sikre en enhetlig forvaltning av nasjonalparken og landskapsvernområdene ved å gi konkrete retningslinjer om bruk, informasjon, skjøtsel, tilrettelegging osv.

Forvaltningsplanen er et utkast som tar sikte på å avklare prinsipielle spørsmål knyttet til verneprosessen, som er nødvendige for å klargjøre tolkninger som ligger til grunn for verneforslaget og fremtidig forvaltning av nasjonalparken og landskapsvernområdene. Forvaltningsplanen vil kunne mangle detaljer på enkelte områder som er av mindre betydning for verneformålet og verneverdiene. Nasjonalparkstyret sammen med nasjonalparkforvalter vil fullføre forvaltningsplanen på bakgrunn av innspill som kommer i høringsfasen. Forvaltningsplanen vil fortsette som en egen prosess etter vernevedtak.

Forvaltningsplanutkastet er utarbeidet av prosjektgruppa for Raet nasjonalpark, sammensatt av representanter fra Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner, Aust-Agder fylkeskommune, Fiskeridirektoratet region Sør og Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder, i samarbeid med referansegruppen bestående av representanter fra lokalmiljøet innenfor verneområdene.

1. Innledning

1.1 Raet nasjonalpark

I samråd med Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner tok Fylkesmannen i Aust-Agder initiativ til å utrede mulighetene for å opprette en nasjonalpark på kysten av Aust-Agder med utgangspunkt i Raet landskapsvernområde og tilstøtende områder. Våren 2012 ble det gjort et forarbeid, og i 2013 ga miljøvernminister Bård Vegar Solhjell klarsignal til at arbeidet kunne starte opp.

På det tidspunktet var det én nasjonalpark med større sjøarealer i Norge fra før – Ytre Hvaler nasjonalpark i Østfold. Den ble opprettet i 2009 og var et resultat av Stortingsmelding 62 1991-92 (Nasjonalparkplanen). Samtidig var arbeidet med Færder nasjonalpark i Vestfold godt i gang, som også er en nasjonalpark startet på lokalt initiativ.

Kapittelet må oppdateres med Transekt Skagerrak historikken:

En forutsetning for realisering av Raet nasjonalpark har vært at Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner stiller seg bak verneforslaget, og det har vært lagt vekt på lokal medvirkning i verneprosessen.

Ved etablering av Raet nasjonalpark, blir dagens verneområder innenfor nasjonalparken opphevet. Deler av nåværende Raet landskapsvernområde blir videreført som Hove landskapsvernområde, og deler av nåværende Hasseltangen landskapsvernområde blir videreført som Søm landskapsvernområde. Denne forvaltningsplanen er en felles forvaltningsplan for de tre verneområdene som skal forvaltes sammen av nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark.

1.2 Naturvern i Norge

I Norge har vi fem ulike vernekategorier for områdevern som er nedfelt i naturmangfoldloven. Hver kategori har sitt spesielle bruksområde og restriksjonsnivå.

Nasjonalpark

Opprettelse av nasjonalpark er hjemlet i naturmangfoldlovens § 35: «*Som nasjonalpark kan vernes større naturområder som inneholder særegne eller representative økosystemer eller landskap og som er uten tyngre naturinngrep. I nasjonalparker skal ingen varig påvirkning av naturmiljø eller kulturminner finne sted, med mindre slik påvirkning er en forutsetning for å ivareta verneformålet. Forskriften skal verne landskapet med planter, dyr, geologiske forekomster og kulturminner mot utbygging, anlegg, forurensning og annen aktivitet som kan skade formålet med vernet, og sikre en uforstyrret opplevelse av naturen...»*

Vern som nasjonalpark innebærer et relativt strengt områdevern.

Landskapsvernområde

Opprettelse av landskapsvernområde er hjemlet i naturmangfoldlovens § 36: «Som landskapsvernområde kan vernes natur- eller kulturlandskap av økologisk, kulturell eller opplevelsesmessig verdi, eller som er identitetsskapende. Til landskapet regnes også kulturminner som bidrar til landskapets egenart. I et landskapsvernområde må det ikke settes i verk tiltak som alene eller sammen med andre tiltak kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Pågående virksomhet kan fortsette og utvikles innenfor rammen av første punktum. Nye tiltak skal tilpasses landskapet...»

Landskapsvernområder omfatter egenartede eller vakre natur- eller kulturlandskap og utgjør en høyst variert gruppe. Verneformen brukes ofte for å ta vare på kulturlandskap i aktiv bruk. Bevaring av landskapsbildet og landskapsopplevelsen er en sentral målsetting. Restriksjonsnivået er gjennomgående lavere enn for nasjonalpark og naturreservat.

1.3 Verneformål

Hensikten med opprettelsen av et verneområde fremgår av formålsparagrafen i verneforskriften til hvert enkelt verneområde. Formålsparagrafen gir samtidig de overordnede forvaltningsmålene for verneområdet.

§ 2. Verneformål Raet nasjonalpark

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, taeskog og gyteområder for fisk.

Allmennheten skal gis anledning til opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

I sone A er formålet særlig rettet mot fuglelivet, spesielt med hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser.

I sone B er formålet særlig rettet mot sårbare naturtyper og arter.

I sone C er formålet å ta vare på områder med særskilt vitenskapelig betydning som referanseområder i sjø.

§ 2. Verneformål Hove landskapsvernområde

Formålet med Hove landskapsvernområde er å ta vare på et naturområde med særegne kvartærgeologiske forekomster og det biologiske mangfoldet som preger landskapet. Allmennheten skal sikres anledning til natur og landskapsopplevelse gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av tilrettelegging.

§ 2. Verneformål Søm landskapsvernområde

Formålet med Søm landskapsvernområde er å ta vare på et særegent natur- og kulturlandskap for denne delen av Skagerrakkysten med kvartærgeologiske forekomster og den varmekjære floraen som preger landskapet

1.4 Verneforskrift

Verneforskriften er rammen for vern, bruk og forvaltning av verneområdet. Vernebestemmelsene inneholder de konkrete reguleringene av ulike aktiviteter og tiltak i verneområdet. De er bygget opp slik at det først angis hva som er forbudt, deretter hvilke unntak som automatisk gjelder og til slutt hva det kan søkes om tillatelse til. Bestemmelsene må derfor leses i sammenheng for å få et korrekt bilde av en bestemt restriksjon. I noen bestemmelser refereres det til forvaltningsplanen. Slike bestemmelser vil ha utfyllende informasjon i tilhørende forvaltningsplan. I slike bestemmelser er det avgjørende å se til forvaltningsplanen for flere detaljer om bestemmelsen, eller tolkningen av den. Verneforskriftene ligger som vedlegg bakerst i forvaltningsplanen. Noen bestemmelser er sonespesifikke. I slike bestemmelser er det oppgitt i hvilken sone bestemmelsen gjelder.

1.5 Forvaltningsplan

Forvaltningen av det enkelte verneområde må være forankret i verneforskriften og formålsparagrafen der. Som regel vil verneforskriften inneholde en bestemmelse som sier at man kan eller skal utarbeide en forvaltningsplan for verneområdet. Forvaltningsplanen skal være et hjelpemiddel for å skape en helhetlig og forutsigbar forvaltning av verneområdet, og inneholder gjerne beskrivelser og informasjon om verneområdet, tiltak for å fremme verneformålet samt retningslinjer for bruk, skjøtsel, tilrettelegging, søknadsprosesser osv. Ved hjelp av en forvaltningsplan skal man unngå tilfeldige enkeltavgjørelser som kan være uheldige for verneverdiene. Gjennom planarbeidet skal det avklares og tas stilling til hvordan ulike verne- og brukerinteresser skal behandles, slik at man får en forutsigbar forvaltning. Forvaltningsplanen for Raet nasjonalpark, Hove og Søm landskapsvernområder er hjemlet i verneforskriftens § 5, og skal godkjennes av Miljødirektoratet.

Funksjon

Forvaltningsplanen skal være et praktisk hjelpemiddel for brukere av verneområdene, og for forvaltningsmyndigheten. Forvaltningsplanen skal utdype vernebestemmelsene gjennom konkrete retningslinjer om bruk, skjøtsel og tilrettelegging mv., og den skal gi mål for forvaltningen av verneområdet. Den skal også gi informasjon om saksbehandling og rutiner ved tiltak som er søknadspliktig eller forbudt i verneområdet.

Hovedrammer og juridiske konsekvenser

Forvaltningsmål og retningslinjer i planen er gitt innenfor rammen av de restriksjoner som er satt i verneforskriften. Det kan ikke utformes retningslinjer som er i strid med vernebestemmelsene. Planen kan presisere og utdype verneforskriften som en støtte til den praktiske forvaltningen. I utgangspunktet er ikke planen et juridisk bindende dokument, men kan være juridisk bindende der bestemmelser i verneforskriften viser direkte til forvaltningsplanen.

Oppbygning

Struktur og utforming av forvaltningsplaner utarbeides av Miljødirektoratet. Forvaltningsplanen er bygd opp rundt mal for forvaltningsplaner for nasjonalparker og større verneområder, og benytter noen fagtermer og begreper fra direktoratets håndbok fra 2008 (DN-håndbok 17-2008) som forklares nærmere i vedlegg bakerst i planen. I den videre omtalen i forvaltningsplanen vil det benyttes forkortelser på en del lover og begreper som gjentas ofte. Forkortelsene listes opp under:

Forkortelser brukt

KLD – Klima- og miljødepartementet

Mdir- Miljødirektoratet

SNO – Statens naturoppsyn

FM - Fylkesmannen

NP – nasjonalpark (RNP= Raet nasjonalpark)

LVO – landskapsvernområde (HLVO= Hove landskapsvernområde, SLVO= Søm landskapsvernområde)

nml – naturmangfoldloven

pbl – plan- og bygningsloven

forskriften – verneforskriften (3 forskjellige verneforskrifter; RNP, HLVO og SLVO)

FBA – Fotavtrykk bebygd areal; brukt om arealet av et objekt sett ovenfra

Fargebruk

Sentrale elementer i planen er rammet inn med farge:

Grått: Juridisk bindende rammer for forvaltningen

- Bestemmelser som er hentet fra verneforskriften er satt i rammer (nasjonalparkbestemmelser står i mørkere rammer, og landskapsvernområdebestemmelser i lysere rammer).
- Deler av forvaltningsplanen som har status som forskriftsbestemmelse eller enkeltvedtak, dvs. retningslinjer etc. som innebærer juridisk bindende restriksjoner, eller som setter absolutte rammer for hva det kan gis tillatelse til

Blått: Forvaltningsmål

Forvaltningsmål utarbeides av forvaltningsmyndigheten og er langsiktige og/eller strategiske mål for overordna tema som verneområdeforvaltningen ønsker å arbeide med for å styrke verneformålet.

Gult: Veiledende rammer for forvaltningen

- Retningslinjer, tolkninger og definisjoner som har veiledende status

1.6 Organisering og prosess i planarbeidet

Utkastet til forvaltningsplan bygger på «Forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat» fra 2012 samt « Forvaltningsplan 2010-2019 Hasseltangen landskapsvernområde og Søm – Ruakerkilen naturreservat» fra 2011. Utkastet er utarbeidet av prosjektgruppa for Raet nasjonalpark i samarbeid med referansegruppa for Raet nasjonalpark.

Arbeidet med forvaltningsplan ble formelt startet opp sommeren 2013 med melding til grunneiere, myndigheter og andre berørte parter om at arbeidet med etablering av Raet nasjonalpark startet opp. Utkastet til forvaltningsplan ble utarbeidet parallelt med verneforslaget til Raet nasjonalpark.

1.7 Naturmangfoldloven

I henhold til naturmangfoldloven § 7 skal prinsippene i naturmangfoldloven §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, herunder utarbeidelse av konkrete retningslinjer for saksbehandlingen etter verneforskriften. Slike avveininger i tråd med nml §§ 8-12 er gjort på de delkapitler hvor forvaltningsplanen angir konkrete avveininger som bunner ut i retningslinjer for den videre forvaltningen av verneområdene. Utover dette må forvaltningsmyndigheten gjøre egne vurderinger i hver enkelt sak slik loven krever.

Intensjonen med forvaltningsplanen, dens retningslinjer og tiltak, er å fremme verneformålet og verneverdiene på en best mulig måte. Kunnskapsgrunnlaget som har ligget til grunn for avgjørelsene i planen er oppsummert i kap. 2.4 I tillegg til den dokumenterte kunnskapen som er innhentet gjennom kartlegginger i felt og litteraturstudier, er forvaltningens egen kunnskap om effekter og konsekvenser av ulike aktiviteter tillagt vekt i vurderingene. Kravet til kunnskapsgrunnlag, jf. nml § 8 vurderes å være tilstrekkelig for å vurdere effekten av tiltakene i planen, og føre-var-prinsippet (nml § 9) er derfor bare i begrenset grad tillagt vekt. Samlet belastning (nml § 10) tillegges alltid vekt i verneområder, og det er et mål å holde den samlede belastningen på verneverdiene i nasjonalparken og landskapsvernområdene på et nivå som ikke forringer verneverdiene på lang sikt. For mer konkrete vurderinger vises det til delkapitlene.

2. Beskrivelser av nasjonalparken og landskapsvernområdene

2.1 Raet nasjonalpark, Hove og Søm landskapsvernområder

Raet nasjonalpark sammen med landskapsvernområdene Hove og Søm, ble vernet ved kongelig resolusjon ...

Raet nasjonalpark ligger i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner og dekker et totalareal på 607 km². Nasjonalparken er plassert i den ytre skjærgården, og består av både landarealer, øyer, holmer og skjær samt store sjøarealer. Grensen strekker seg fra kommunegrensen mot Risør i øst til Valøyene utenfor Fevik i Grimstad kommune i vest. Yttergrensen i sjø strekker seg 12 nautiske mil utenfor grunnlinjen på det bredeste området.

Hove landskapsvernområde ligger ytterst på Hove, helt sørvest på Tromøya i Arendal kommune. Landskapsvernområdet er 110 daa stort og ligger som en enklave inne i Raet nasjonalpark. Landskapsvernområdet består av både landarealer og sjøarealer inne i Hovekilen, og er en gjenværende del av det tidligere Raet landskapsvernområde som ble opprettet i år 2000. Området var opprinnelig med i utredningsområdet for nasjonalparken, men kunne ikke transformeres til nasjonalpark grunnet campingvirksomheten som pågår i området. Hove vil derfor videreføres som landskapsvernområde og forvaltes i sammenheng med nasjonalparken rundt LVO.

Søm landskapsvernområde ligger på Søm og Hasseltangen helt øst i Grimstad kommune. Landskapsvernområdet dekker et areal på 310 daa og består av både landarealer samt sjøarealer i Sømskilen. Søm landskapsvernområde er en gjenværende del av Hasseltangen landskapsvernområde som ble opprettet i 2006. Dette området var også opprinnelig en del av utredningsområdet for nasjonalparken. På grunn av utstrakt landbruksvirksomhet og blant annet flere boliger innenfor verneområdet kunne ikke området transformeres til nasjonalpark, og videreføres derfor som landskapsvernområde som forvaltes i sammenheng med nasjonalparken utenfor. Søm landskapsvernområde grenser til nasjonalparken og store deler av landskapsvernområdet blir liggende omkranset av nasjonalparken.

Landskapsvernområdene vil ha sammenfallende verneformål og verneverdier med nasjonalparken på flere områder, og det vil være naturlig å forvalte disse områdene helhetlig sammen med resten av Raet nasjonalpark. Hvert enkelt verneområde har sin egen verneforskrift med eget verneformål og bestemmelser, men det vil være naturlig at nasjonalparkstyret også har forvaltningsansvaret for Hove og Søm landskapsvernområde. På denne måten sikrer man en helhetlig forvaltning av verneområdene langs raet.

2.2 Historisk bruk av verneområdene

Kystområdene og skjærgården i Sør-Norge er i stor grad preget av menneskers aktivitet gjennom hundrevis av år. I nasjonalparkområdet vet vi at området har vært tilgjengelig for folk helt siden isen trakk seg tilbake for ca. 12000 år siden. Vi finner spor etter menneskelig aktivitet over store deler av nasjonalparkområdet. I eldre steinalder levde menneskene av jakt og fiske, i hovedsak knyttet til marine ressurser, men havet stod for høyt til at vi finner sikre registreringer i nasjonalparken. I yngre steinalder ble jordbruk og tamdyrhold innført. Steinalderlokaliteter er registrert ved Alve og Bjelland

på Tromøy, men like utenfor nasjonalparken. De tydeligste sporene etter forhistorien finner vi i form av mektige gravrøyser som man antar er fra bronsealderen.

Sjøfartshistorien er stor i nasjonalparken. Agderkystens sentrale posisjon i norsk og europeisk skipsfart fra ca. 1650 – 1900 har satt sitt preg på landsdelen. Flere av de viktigste kulturminnene er knyttet til denne epoken. Vi finner uthavnene Lyngør og Merdø i tilknytning til nasjonalparken, og en rekke skipsvrak. Det mest kjente er trolig slaveskipet Fredensborg som forliste 1. desember 1768 ved Gitmertangen øst på Tromøy.

Noe mer om fyrstasjonene

Noe mer om senere tiders bruk

2.3 Dagens bruk av verneområdene

Friluftsliv

Alle de tre verneområdene har stor verdi for allment friluftsliv og naturopplevelse. Nasjonalparken ligger i kort avstand til sentrum fra Tvedestrand, Arendal og Grimstad by, og kan nås både via sjøveien og over land. Innenfor nasjonalparken er det 58 statlig sikrede friluftslivsområder. Flertallet av disse er holmer og skjær ute i skjærgården, men vi finner regionens kanskje mest brukte rekreasjons- og turområde på Hove på Tromøya med god vei og landforbindelse.

Bruken av området er størst om sommeren, med en topp i fellesferien. Det går et skille i friluftslivsbruken avhengig av om områdene er landfaste, eller kun er tilgjengelige med båt. Flere av de landfaste områdene har svært høy bruk gjennom hele året. En viktig del av bruken er knyttet til båt- og strandliv, og bruken av fritidsbåter i nasjonalparken er svært høy i sommerhalvåret.

En stor andel av bruken som foregår i nasjonalparken er uorganiserte aktiviteter. Folk bruker området til bading, turgåing, padling, jakt, fiske og andre aktiviteter i fritiden. Det er i tillegg mange foreninger og lag som bruker ulike deler av nasjonalparken aktivt. Barnehager, skoler, leirskoler, folkehøgskoler og ulike institusjoner bruker også området.

I Hove landskapsvernområde ligger også Hove camping idyllisk til i furuskogen med kort avstand og visuell kontakt med sjøen både mot Hovekilen i nordvest og mot Skagerrak i sørøst. Campingplassen har lange tradisjoner som campingplass, og området har vært populært som teltplass helt siden 1950-tallet, da det begynte å bli moderne å dra på telttur.

En del av friluftslivsbruken i nasjonalparken er også knyttet til fritidseiendommene i området. Det ligger en del hytter i nasjonalparken, og disse benyttes hyppig i rekreasjonssammenheng.

Landbruk

I nasjonalparken og Søm landskapsvernområde foregår noe landbruksdrift. Den mest intensive jordbruksdriften pågår i landskapsvernområdet på Søm, hvor det blant annet pågår ferdigplenproduksjon. Vi finner også noen ekstensivt drevne arealer i nasjonalparken. Dette dreier seg i første rekke om utmarksarealer som beites. Det er lange tradisjoner for beiting på øyene langs kysten av Aust-Agder. På flere av øyene i nasjonalparken beites det med både sau, villsau og geiter. Like utenfor nasjonalparken pågår en intens jordbruksproduksjon spesielt på Tromøya. Her foregår blant annet storstilt grønnsaksdyrking og grasproduksjon.

Store deler av skogarealene er svært oppdelt i mange små teiger med vanskelig arrondering. Dette gjør at det i mindre grad har vært drevet aktiv skogsdrift, og at områdene i større grad har gjort nytte blant annet som vedskog. Det har tidligere likevel vært noe skogsdrift innenfor nasjonalparken. I Botneskogen på Tromøya finner vi det eneste området som omfattes av skogbruksplan. Her ble det avvirket i 2013. Det vil ikke åpnes for videre økonomisk skogsdrift i nasjonalparken, og betydningen av dette belyses nærmere i kapittel 3 om brukerinteresser.

Fiskeri og akvakultur

Yrkesfiske har alltid vært viktig i dette sjøområdet, men aktiviteten har variert med ressurstilgangen. Det foregår flere former for fiske innenfor nasjonalparken. Reke- og krepstråling utgjør den viktigste delen av fisket og det finnes flere trålingsfelter innenfor nasjonalparken. I referanseområdene i sjø (sone c) vil ikke tråling kunne fortsette. Betydningen av dette belyses nærmere i kapittel 3 om brukerinteresser.

I tillegg til trålingsfiske finnes også et betydelig fiske med passivt redskap. De vanligste redskapstypene som brukes i nasjonalparken er garn, ruser og teiner. Hummer og krabbefiske er spesielt utbredt. Slikt kystnært fiske domineres av fritidsfiskere. De senere årene har også fiske etter leppefisk fått en kommersiell verdi fordi den selges til fiskeoppdrettere som bruker den til avlusing av laks i oppdrettsanlegg.

Det finnes ingen aktivitet innenfor akvakultur i nasjonalparken i dag.

Reiseliv og næring

Det er ingen virksomheter som fysisk er hovedlokalisert i nasjonalparken. Derimot foregår det en del aktiviteter og bruk som er næringsrelatert, og det er tilrettelagt for overnatting noen steder, blant annet i fyrene. Flere virksomheter er derimot lokalisert i randsonen, og i umiddelbar nærhet til nasjonalparken. Med få unntak er det reiseliv som dominerer denne aktiviteten. Det foregår også en del transport og frakt på sjø i, og gjennom nasjonalparken.

Hvert år arrangeres det ulike typer arrangementer som tar i bruk deler av nasjonalparken. Hovfestivalen og Canalstreet er musikkfestivaler som til nå har vært årvisse, og Tvedestrandsregattaen er et motorbåttrace som foregår i Tvedestrandsfjorden hvor deler av løypa er i nasjonalparken. Det avvikles også jevnlig ulike andre typer sportslige arrangementer og konkurranser i nasjonalparkområdet.

På Hasseltangen i Grimstad ligger et industriområde som tidligere ble brukt til båtproduksjon. Denne produksjonen er nå nedlagt, men fortsatt er deler av industriområdet i bruk. Dette området vil bli liggende som en «øy» mellom verneområdene. Transport til og fra industriområdet vil foregå gjennom Søm landskapsvernområde, eller gjennom nasjonalparken på sjøen.

Privat eiendom – boliger og hytter

I nasjonalparken er det ikke helårsboliger, men det finnes flere boliger i umiddelbar nærhet til nasjonalparken. Innenfor nasjonalparken er det derimot flere fritidseiendommer med hytter som benyttes hyppig. Det foregår tradisjonell bruk av disse fritidsboligene. Noen har veiatkomst til hyttene og benytter bil både til person- og bagasjetransport. En del av hyttene innenfor nasjonalparken har private brygger. Langs nasjonalparkens innergrense (utenfor NP) ligger et stort antall private boliger og fritidsboliger. Svært mange har brygger som blir brukt både som atkomst- og oppholdsbygger. I de aller fleste tilfellene følger nasjonalparkgrensen bryggekannten, slik at brygga ligger utenfor nasjonalparken.

I Søm landskapsvernområde finner vi i tillegg flere boliger og annen bebyggelse i verneområdet. Dette er tillatt i landskapsvernområder og den daglige bruken av eiendommen som pågikk i Hasseltangen LVO skal kunne fortsette før også i Søm LVO. I landskapsvernområdene finner vi også bilveier som sikrer atkomsten til bebyggelsen og næringsvirksomheten i området.

Annet som bør nevnes?

Forsvarets virksomhet – transittflygning mv.

2.4 Verneverdier

Verneverdiene i Raet nasjonalpark og Hove og Søm landskapsvernområder er omfattende dokumentert i fagrapportene som er laget i forbindelse med verneprosessen. Store deler av landområdene var vernet fra før, og tidligere verneprosesser og forvaltningserfaring hos myndighetene har bidratt til å styrke kunnskapsgrunnlaget i disse områdene. I tillegg har det vært gjennomført omfattende kartleggingsarbeid både på land og i sjø i de aktuelle kommunene over de senere årene. Dette har bidratt til det finnes mye tilgjengelig og oppdatert informasjon om nasjonalparken i Naturbase.

I Norge er man i disse dager i ferd med å gå over til en ny standard for kartlegging av naturtyper. NiN (Naturtyper i Norge) heter den nye naturtypeinndelingen. Den er primært laget for å gi fagmiljøer og institusjoner som jobber med naturtyper et felles begrepsapparat, og den skal være et verktøy for å beskrive variasjonen i naturen. Det er foreløpig bare kartlagt noen få steder i nasjonalparken etter denne nye metodikken.

2.4.1 Landskap og kvartærgeologi

Siste istid, Weichsel, begynte for ca. 115 000 år siden og smeltet først bort fra Skandinavia for om lag 8000 år siden. Størst utbredelse hadde iskappen for vel 20 000 år siden. Hele Norge, Sverige, Finland, deler av Russland og det meste av Danmark var dekket av en mektig iskappe – 2-3000 m var istykkelsen på det meste. Isbreer flyter utover som en stor plastisk masse. Når breen har stor mektighet er bevegelsen uavhengig av topografien under. Skuringsstriper fra stein og grus under issålen viser hvilken vei isen har beveget seg. I nasjonalparken finner vi slike skuringsstriper fra siste istid i hele området, men forvitring i postglasial tid fjerner sporene over tid. De tydeligste stripene finner vi hvor fjelloverflaten forholdsvis nylig er hevet over havnivå. På svabergene i nasjonalparken er skuringsstripene lette å observere.

Hele kystlandskapet i nasjonalparken er et resultat av arbeidet de enorme ismassene utførte i kvartærperioden. For ca. 18 000 år siden ble klimaet varmere og det store isdekket begynte å smelte. Dette skjedde med varierende hastighet, og bredfronten har i perioder rykket litt frem og tilbake. For om lag 14 000 år siden kom de første deler av Sørlandskysten til syne på Lista (Vest-Agder). I Yngre Dryas-perioden (12800-11700 år siden) skjedde en kraftig klimaforverring og bredfronten rykket flere kilometer fram. Dette var nok den mest markerte hendelsen under avslutningen av siste istid, og den har satt sine tydelige spor; moreneryggene og israndavsetningene som ble dannet foran innlandsisen rundt hele Fennoskandia er trolig verdens tydeligste og mest markerte «monument» fra istidene – mye av dette kan du fortsatt oppleve i Raet nasjonalpark.

Ra-trinnet kan følges utenfor kysten av Tvedestrand (under havflaten), gjennom Arendal over vann (Målen, Tromøy og Merdø), over Jerkholmen og på fastlandet ved Hasseltangen i Grimstad og videre vestover (i innlandet). Ulike dateringer tyder på at morenen ble avsatt for om lag 12 000 år siden.

Det finnes en rekke tydelige spor i nasjonalparken og landskapsvernområdene fra isstiden. Ramorenen i verneområdene ble i sin helhet avsatt under vann. Ettersom isen trakk seg tilbake, hevet landet seg litt etter litt. Over havnivå har bølger arbeidet i morenematerialet slik at finmaterialet er vasket ut og store mengder rullestein og steinblokker er blitt liggende igjen i overflaten. De fremtredende strandvollene som ligger som terrasser innover fra sjøen, vitner om

hvordan strandlinjen har flyttet seg. Etter hvert som landet steg og havet trakk seg tilbake, ble strandlinjen flyttet utover. For eksempel i Spornesområdet mot Hove kan konturene av terrasser av strandvoller følges tydelig som lange linjer i terrenget. Stedvis skjules strandvollene av tett vegetasjon.

Landskapet på Tromlingene og Jerkholmen karakteriseres av markante moreneavsetninger som gir øyene spesielle landskapsformer. Særegne rullesteinsformasjoner finnes også på strekningen Bjelland - Botstangen, på utsiden av Merdø og Havsøya og stedvis på Store Torungen.

Kontrasten er stor fra rullesteinsbeltene ut mot havet til områdene som ligger i le på innsiden. Hovekilen er et gruntvannsområde med finmateriale på bunnen og rike skjellbanker. Langs land er det attraktive sandstrender langs hele kilen fra Hove Leirsenter til Hoveodden. Selv om Hovekilen ligger i le fra havet, er det tydelig at bølgeaktivitet påvirker strandsonen også her med utvasking og utrasing av sandskrenter.

2.4.2 Klima og vegetasjon

Nasjonalparken ligger langt sør i Norge og i sin helhet i kystsonen. Klimaet er typisk oseanisk. Over alt driver det inn sjøsprøyt ved kraftig vind. Det er sjelden mye snø i området. Nærheten til sjøen og områdets relativt flate topografi gjør at det ofte blåser kraftig her. Sjøen bufrer temperaturen gjennom året slik at det blir relativt mildt om vinteren og svalt om sommeren til tross for at Sørlandet er den regionen i landet som har flest soldager i løpet av året.

Nasjonalparken i vest ved Hasseltangen og Søm landskapsvernområde tilhører den såkalte nemorale vegetasjonssone, eller edelløvskogssonen. Denne vegetasjonsregionen er en nordlig utløper av den europeiske edelløvskogen og er i Norge sparsomt utbredt langs Sørlandskysten. Flere arter i Norge er utelukkende knyttet til denne sonen.

Sopp og lav

Det finnes en spennende sopp og lavflora i nasjonalparken i tillegg til mer vanlig og spiselig sopp. Særlig i tilknytning til edelløvkogene finner vi en variert soppflora. Området Gokast på Søm i Grimstad er et slikt område, og har en høy ansamling av rødlistearter av sopp, herunder en rekke vedboende arter.

Undersøkelser av soppfloraen i området har vist at verneområdene gir vilkår for en stor variasjon av sopp, og det er påvist minst 372 arter (oppdateres med tall fra hele NP om mulig). I 2009 ble det funnet en meget sjelden sopp uten norsk navn: *Proliferodiscus tricolor* i området like ved Lillenes og Gokast. Fra 1900-tallet er det kun kjent 3 funn av arten (fra Frankrike, Romania og Sverige), mens det på 2000-tallet er gjort noen flere funn. Også en rekke av de andre artene som er registrert er varmekjære, spesialiserte og truede arter. Flere av artene har ytterst få voksesteder i Norge, og den største gruppen er knyttet til edelløvkogene. 33 av artene (oppdateres om mulig) som er registrert er rødlistearter.

Lavfloraen i nasjonalparken er lite undersøkt og flere steder innenfor verneområdene er det ikke foretatt undersøkelser. Ingen nasjonalt sjeldne eller truede lavararter er registrert – sjekk at det

stemmer for hele NP!, men det er imidlertid gjort geografisk interessante funn av lavararter på Hasseltangen. Den svakt vestlige arten polsterlav, *Cladonia strepsilis* er registrert, og dette er en sjelden art i Aust-Agder.

På Jerkholmen er det et stort mangfold av rødlistede markboende sopp som er knyttet til beitemark. Etter skjøtselen som er foretatt, vil den videre forekomsten av disse bli fulgt med interesse. På Jerkholmen er det registrert brunengvokssopp, praktrøds-kivesopp, melrøds-kivesopp, rosagrå grynmusserong og lillagrå røds-kivesopp som alle er rødlistet i kategori *sårbar* (VU). I tillegg finnes røds-kivevokssopp som er rødlistet som *nær truet* (NT). Edeltjærekjuka som finnes ved Botne på Tromøya i Arendal er rødlistet som *sterkt truet* (EN). Russelærvokssopp som finnes på strandeng på Spornes og lutvokssopp som finnes på Botstangen, er begge rødlistet som *nær truet* (NT).

Edelløvs-kog

Viktige verneverdier i nasjonalparken er knyttet til edelløvs-kogen. Bøkeskogen ved Søm er den største og best utviklede bøkeskogen på Sørlandet. Nasjonalt sett er det bare bøkeskogene ved Larvik i Vestfold som er større i utstrekning.

Sørlandskysten har stor variasjon i naturtyper. Det gjelder også nasjonalparken. Det finnes større og mindre områder med annen type løvs-kog; svartorstrandskog, rik sumps-kog (svartorsumps-kog), askeskog, lindeforekomst, hasselkratt og ospeholt. Området er mosaikkpreget med stor variasjon i naturtyper, stor naturverdi og et rikt biologisk mangfold. Bøkeskogene på Søm i Grimstad er nevnt, på Gokast i Søm-skilen finner vi en flott forekomst av rik bøk-eikeskog. Dette området har i tillegg en høy ansamling av rødlistearter av sopp.

På Ramsøya i utløpet av Nidelva i Arendal finnes også en eikeskog med svartorstrandskog ned mot elva. Svartorstrandskogen er spesiell flere steder i Nidelva, hvor den vokser helt ut i elva og binder elvebredden. Flere steder kan minne om en tropisk mangroveskog. Innerst i Færvikkilen ligger enda en rik edelløvs-kog. Området er mosaikkpreget og man finner eikeskog, or-askeskog og alm-lindeskog. Det finnes også svartor i fuktige søkk. Stort sett er det i den vestlige delen av nasjonalparken vi finner edelløvs-kogen, mens det er andre naturtyper som dominerer Tvedestandsdelen av nasjonalparken.

Strandberg, strandeng og strandsump

Strandberg består av fast fjell og steinblokker i den øvre delen av fjæresonen som er dekket av vann mindre enn halve tida og så langt opp som marka påvirkes av sjøsprøyt. Spesiell fokus er det på rikere typer. Disse områdene ble tidligere registrert som naturtypen rikt strandberg. Fra 2014 er denne inndelingen endret til blant annet å omfatte fuglegjødslet eng og knaus. Det er rikere områder i skorter mellom svabergene med skjellbanker som gir en rikere flora. Vi finner denne naturtypen flere steder i nasjonalparken, men den er godt representert i Tvedestrand og utbredt på Speken og Lyngøya.

Strandeng og strandsump er plantesamfunn på løs bunn øverst i strandsonen hvor vegetasjonen består av salttålende planter. Strandenger finnes på beskyttede, lite værharde steder som i vik og bukter langs kysten. Voksestedet er beskyttet mot saltvann, men kan overskylls ved høy vannstand og pålandsvind. Sedimenter som samles ved for eksempel ilanddrevet tang og som ikke skylles bort,

kan føre til at strandengene vokser. Strandenger finnes i hele nasjonalparken og i Søm landskapsvernområde. Noen kjente gode lokaliteter finnes i Søm-Ruakerkilen i Grimstad, Tromlingene og Jerkholmen i Arendal og på Speken og Lyngøya i Tvedestrand.

Sjeldne planter er ofte å finne i disse naturtypene. Pusleplanter, som pusleblom og firling kan forekomme i strandberg, men trives også godt i aktivt drevne kulturlandskap. Gaffelullurt er i nyere tid bare funnet i tilknytning til Hove Camping (2007), det finnes noen registreringer fra Alvekilen (1894) og fra Lyngør i 1906, funnene på Hove er gjort i tørre berg og ved ei kanonstilling (kulturbetinget art).

Typiske arter som er registrert i strandeng i nasjonalparken er ormetunge, dverggylde, tusengylde, strandrødtopp og jordbærkløver. Delvis kan også prikkstarr forekomme i strandeng.

Strandengplanter som dverggylde og jordbærkløver er registrert på Tromlingene ved Båsebukta. Smånesle forekommer i strandsonen på Tromlingene bl. a. i Vabukta og på østre del mot Skare hvor den ble observert senest sommeren 2011. Jordbærkløver ligner på hvitkløver, men vokser krypende der hvor den blir beitet på, eksempelvis på Tromlingene. Når den er avblomstret, ligner frukten på jordbær. På Tromlingene ble den lokalisert i 2000 på grasbakke nær sjøen, ca. 15 cm over havnivå. Jordbærkløver er rødlistet som *sterkt truet* (EN), mens smånesle er rødlistet som *sårbar* (VU).

Pusleblom ble i 2011 registrert på tre steder på Tromøya, bl.a. langs stien, fuktsiget ned til rullesteinstranden vest for Markopp, i små fuktsig øst for Markopp og med en ganske god bestand ved Blåmannen på Botstangen. Det er en liten plante, kun 0,5-5 cm høy. Den trives særlig godt på brakkvannsstrandeng og på grunne, grusete søkk i strandberg med veksling mellom oversvømmelse og uttørking. Selv om arten ble registrert på en eller to lokaliteter på Hove i 1954, er registreringene i 2011 spesielt interessante siden alle er nye lokaliteter. Planten er etter hvert blitt sjelden og er nå rødlistet i kategori *sterkt truet* (EN). Av nesten 200 tidligere kjente forekomster i Norge er det kun 35-40 som er dokumentert de siste 25 årene. Redusert, evt. opphør av beite regnes som en vesentlig årsak til tilbakegangen.

2.4.3 Dyrelivet

Fugler

Nasjonalparken og landskapsvernområdene har et rikt fugleliv. I løpet av fugletrekket kan man påtreffes flere lokalt, og til og med nasjonalt sjeldne arter i området. Hver eneste vår og høst finnes det store mengder rastende og furasjerende (matsøkende) fugler innenfor verneområdene. De opptrer gjerne i store flokker og benytter ulike typer habitater i området. Gjess, vadefugler og mange arter spurvefugler benytter jordbruksarealer og utmarksarealer for å bygge opp igjen kondisjonen før, under og etter trekket.

Fuglefaunaen i nasjonalparken har i løpet av de siste tre tiårene fått tre nye hekkende arter; grågås, hvitkinngås og storskarv (mellomskarv). I tillegg kan havhest være i ferd med å etablere seg. De tre førstnevnte artene har økt kraftig i antall og finnes nå hekkende i hele nasjonalparkområdet. Havørn har også etablert seg i området, men foreløpig utenfor nasjonalparken. Den er blitt et mer og mer vanlig syn også i nasjonalparken de senere årene.

I nasjonalparken er det flere fuglefredningssoner hvor det spesielt hekker sjøfugler i koloni. Arter som sildemåke, gråmåke og hettemåke klarer seg bra i nasjonalparken, på tross av dystre tall i nabofylkene. Makrellterne og fiskemåke har tradisjonelt hatt store kolonier i området, men har hatt en bestandsnedgang siden 1975. Den fallende kurven for disse artene har flatet ut noe mellom 1994 og 2007, og forhåpentlig kan nasjonalparken bidra med egnede hekkelokaliteter som kan bedre situasjonen. De seneste årene har det blant annet etablert seg en ny stabil makrellternekoloni i Hovekilen i Arendal på om lag 20-25 hekkende par.

Det foregår også et vesentlig fugletrekk langs nasjonalparken. Over de seneste årene har det blitt observert mange spennende og sjeldne arter på havet i nasjonalparken ved Såda på utsiden av Tromøya ved Hove landskapsvernområde. Grålire, havlire, fjelljo, polarjo, og splitterne er noen eksempler på arter som opptrer på trekk. Mer vanlig er havsule og kortnebbgås som kan sees i tusentall på riktige dager. Norsk ornitologisk forening har klubblokale her, og det er etablert utkikksplass for sjøfuglskåding nedenfor klubblokalet i den gamle radarstasjonen fra krigens dager. Spesielt i «dårlig vær» med sterk vestavind blåser mange fugler inn i nasjonalparken og man kan se mange arter som vanligvis holder til langt ute på havet. I 2003 ble det til og med observert svartbrynalbatross ved Store Torungen fyr. Dette er en meget sjelden gjest som til vanlig holder til på den sørlige halvkule og har Falklandsøyene som sin viktigste hekkeplass.

Tromlingene er sannsynligvis den lokaliteten i Aust-Agder som har størst artspotensiale når en tar med arter som tilfeldig gjester området. Potensialet antas å være mye større enn de artene som er registrert. Øya ligger helt ut mot havet, og det er kort avstand over til Skagen som er en viktig ledelinje særlig på nordgående trekk. Tromlingene har en variert naturtypesammensetning som treffer preferansene godt til et bredt spekter av trekkende fugler. Næringsrike gruntvannsområder gir god næringstilgang for dykkende ender, lommer, skarv og terner, og mudderbukter og tangvoller er særlig viktige for rastende vadefugler. På Tromlingene er det også åpne grassletter som gir gode rasteforhold for ulike piplerker, trostearter og for eksempel storspove og småspove. Buskvegetasjonen gir le og skjul for arter som tornirisker, møller og andre mindre spurvefugler.

Pattedyr

Elg, rådyr, hare, grevling og mink er blant de vanligste artene av pattedyr i nasjonalparken. Det synes å være mye mink mange steder i nasjonalparken ([hente inn tall på dette](#)). Det finnes varierende bestand av smånagere på de store graskledde øyene som på Tromlingene og Jerkholmen. Flaggermus opptrer også i området, og det antas at det dreier seg om flere arter. Grevling yngler i nasjonalparken. Tidligere fantes piggsvin og rødrev i området, men det er uvisst om i hvilken grad disse artene er der nå.

Amfibier og reptiler

Det er kun små arealer med åpent ferskvann i nasjonalparken i form av spredte små dammer slik at forholdene for amfibier og krypdyr ikke er optimale. På utsiden av Merdø og Tromøya finner vi helt i strandkanten lokaliteter med småsalamander. Her skylles inn betydelige mengder saltvann på uværsdager hvilket en ikke skulle forvente at ømfintlige amfibier skulle tåle. Padde er registrert, men

det er ukjent om frosk er observert. Av krypdyr er slettsnok observert. Arter som hoggorm, stålorm og buorm er forventet å finnes i nasjonalparken.

Sommerfugler og insekter

Sommerfuglfaunaen er svært godt dokumentert, særlig Tromøy-raet er godt undersøkt gjennom de siste 60 årene. Foruten sommerfuglene er kunnskapen om insektsfaunaen innenfor Raet nasjonalpark mangelfull, bare dokumentert gjennom funn gjort av samlere på tilfeldige besøk.

Det er registrert 1530 sommerfuglarter i Raet nasjonalpark. Dette er blant de høyeste antall av sommerfuglarter funnet innenfor et avgrenset område i Norge. Det er registrert 168 arter som er rødlistet. Dette er et svært høyt tall og forteller tydelig om hvor egenartet og unikt området er for sommerfuglene. Diversitetsindekser for nattaktive sommerfugler viser at Bjellandsområdet på Tromøya har de høyeste indekstall i Norge og blant de høyeste som er målt i Nord- Europa (Bakke, Aarvik & Berggren, 2001).

Det finnes en rekke viktige biotoper for sommerfugler innenfor nasjonalparken, men det betyr ikke at det bare er her man finner sjeldne og vanligere arter. Viktige miljøer for sommerfugler er bukter og poller med mudderbunn og tilhørende vegetasjon, områder med tørrmark, tørrbakker, havstrand og strandenger. På Bjelland på Tromøya er det samlet insekter i 60 år, og det er funnet en rekke sjeldne arter. 6 sommerfugler som ikke er tatt noen andre steder i Norge er funnet her: Den ekte møllen *Monopis monachella* (Tineidae), flatmøllen *Luquetia lobella* (Depressariidae), purpurvikler *Phiaris rosaceana*, Hagtornsigdvikler (*Ancylis achatana*), hagtornfrøvikler (*Grapholita janthinana*) og pyraliden *Scoparia conicella*.

Av rødlistede biller viser en betydelig andel av artene tilknytning til fjæresonen eller kysten – naturtyper som dominerer i nasjonalparken. Basert på sommerfuglstudiene i Raet er det grunn til å anta at området også har en rik billefauna. Det er særlig grunn til å tro at sandstrendene og våtmarkene er gode leveområder for mange løpebiller og andre arter med spesielle biotopkrav – Den sjeldne løpebilleren *Stenolophus mixtus* ble funnet på utsiden av Tromøy-raet.

2.4.4 Marint naturmiljø

Nasjonalparken har en stor overvekt av marint naturmiljø og verneverdier. Hele 98,5 % av nasjonalparken er sjøarealer hvor hele tverrsnittet er vernet – det vil si overflaten, vannsøylen og bunnen.

Det meste av den foreslåtte nasjonalparken omfatter relativt åpen og bølgeeksponert kyst. Beskyttede deler av nasjonalparkområdet av betydelig størrelse er Sømskilen, utenfor Nedenes og Hovekilen, sørvest på Tromøy. Mye av Raet er relativt grunne områder. Raets grense mot Skagerrak ligger stort sett innenfor koten for 100 m dyp foruten havområdet fra en nautisk mil og ut mot yttergrensen av nasjonalparken på 12 nautiske mil fra grunnlinjen. Her finner vi fyll inn ...Transekt Skagerrak, men nasjonalparken innbefatter også dypbassengene Ærøydypet og Gråholmdypet, begge med dyp på mer enn hundre meter relativt nære land. Begge har grunnere terskelområder til den åpne kysten, så i perioder er bassengvannet i disse, store "gropene" stagnerende, men ikke så lenge at oksygenforholdene blir dårlige.

Kyststrømmen og Nidelva preger nasjonalparken. Kyststrømmen er den del av et lagdelt strømsystem der Atlantisk vann som kommer inn fra Nordsjøen, og brakkvann fra Østersjøen, bidrar til å drive Kyststrømmen sammen med tilførsler av ferskvann fra norske elver. Kyststrømmen som passerer langs de ytre deler av Raet, kombinert med stor bølgeeksponering, skaper hardbunn på de grunnere israndsavsetningene og grunnlag for stor og frodig tareskog i Raet.

Nidelva som kommer ut på begge sider av Hisøy påvirker særlig de grunne områdene utenfor vestlig utløp, hvor det finnes mudder og – og sandbunnsområder med stort preg av ferskvannspåvirkning. I dette området strekker nasjonalparken seg helt inn i Nidelva og omslutter Ramsøya.

Israndsavsetninger

Israndsavsetninger har vært kjent lenge, både på land og i sjøen, men det biologiske mangfoldet knyttet til slike avsetninger er stort sett dårlig kartlagt. Raet er av de mest kjente randmorenene i Norge og denne naturtypen utgjør en kjerneverdi innenfor Raet nasjonalpark og har gitt den sitt navn. Randmorener er rygger av sand, grus og stein, som isbreer har hauget opp og lagt igjen når de har trukket seg tilbake. De er stort sett kartlagt gjennom geologisk kartlegging og batymetriske kart, i hovedsak utført av Norges Geologiske Undersøkelser (NGU). Morenerygger forekommer både på land, langs land og som undersjøiske rygger. Den lange undersjøiske ryggen strekker seg mer eller mindre sammenhengende helt fra Jomfruland (Telemark), kommer opp i dagen på Tromlingene, følger sydlige del av Tromøya og går på land i Sømkillen.

Moreneryggen av stein i ulike størrelser, skaper en heterogen bunntype med hulrom, vegger og flater, i sterk kontrast til glattskurte svaberg. Kombinert med Kyststrømmen er dette et høy-energetisk og artsrikt system. Stortareskog dominerer store deler av det undersjøiske raet og skaper skjul og matfat for et rikt fiskeliv. Det undersjøiske raet øst i nasjonalparken er følgelig også en kjent og skattet fiskeplass som kalles Torskebåen

Israndsavsetningene er en viktig del av nasjonalparken fordi de er karakteristiske og skaper varierte substrat, som er gir grobunn for et rikt plante- og dyreliv. I tillegg til fin tareskog, er der rikt med andre makroalger og tilhørende dyreliv. Langs kysten av Aust-Agder kan naturen selv, når det er kraftig vind og bølger, i noen grad påvirke de grunnere israndsavsetningene ved å flytte på sand, grus og mindre stein.

Skjellsandforekomster

Innenfor, i le av det undersjøiske Raet, kommer skjærgården med grunne skjellsandflater, mudderbunner og undersjøiske enger. Skjellsand dannes av kalkskall fra skjell og andre organismer, særlig skall av snegler, når de brytes ned. Skjellsand avsettes mest ute i skjærgården på lesiden av holmer og skjær, ofte i nokså avgrensede lommer.

De største forekomstene finnes gjerne i strømrrike områder på dyp mellom 10 og 30 m. Det er mange mindre skjellsandforekomster i Raet. Skjellsandområder er viktige leveområder for bløtbunnsfauna, som til dels lever nedi skjellsanden, og er viktige gyte- og oppvekstområder for marine marine bunngytere som f.eks. sild, flatfisk og krepsdyr. Der vokser normalt lite alger.

Bløtbunnsområder i strandsonen (tørrfallssonen)

Bløtbunn i strandsonen består av mudder, med partikler av leire og silt og tildels sand. Det som tørrlegges ved lavvann kalles tørrfallssonen, og kan dekke store arealer der tidevannsforskjellen er stor. Innenfor Raet er tidevannsforskjellen liten, ca. 30 cm, og tidevannsflater av litt størrelse skapes bare i langgrunne områder. Disse finner vi først og fremst i Sømskilen, Hove og Alvekilen-Tromlingene. Her er gjerne en høy biologisk produksjon og et stort biologisk mangfold. Både fisk, ved høyvann, og fugl, fortrinnsvis ved lavvann, nytter slike områder til beiting. På arealer som ikke tørrlegges ved lavvann kan det vokse ålegras. På beskyttede områder, som i Hovekilen, er gamle israndsavsetninger gjennom tiden, gjort om til bløtbunn, ved at finkornige partikler har sedimentert og dekket over morene grus og stein.

Ålegrasenger

Ålegras finnes på litt beskyttede bløtbunnsområder med sand eller mudder. Et nettverk av ålegrasenger, lune bukter og viker skaper gode oppvekstmuligheter for kysttorsk, sjøørret, ål og annen kystnær fisk. Innenfor Raets grenser er det registrert 87 ålegrasenger med et samlet areal på 869 364 m². Det tilsvarer ca. 122 fotballbaner. Det tåler ikke å bli tørrlagt ved lavvann og vokser vanligst ned til ca. 5 meter. Ålegraset er en blomsterplante med røtter som holder det fast, og som tar opp vann og næringsstoffer fra mudderet, som så transporteres til resten av planten.

Ålegrasenger er produktive og huser et rikt biologisk mangfold. Ålegras er essensielt for oppvekst av torsk langs kysten. Da mengden ålegras ble kraftig redusert langs kysten på 1930-tallet på grunn av en sykdom som reduserte ålegraset over hele Nord-øst Atlanteren, var det også flere år med meget svak rekruttering av torsk langs kysten.

Ålegras er både spiskammer og skjulested for småfisk og viktig å ta vare på, også for andre fiskeslag og marine organismer. I sum er det ganske mange mindre forekomster av ålegras i Raet, og forekomstene ser ut til være nokså stabile.

Større tareskogforekomster

I nasjonal sammenheng er det relativt små arealer med stortareskog langs kysten av Skagerrak . På denne kyststrekningen blir stortaren heller ikke så stor som på Vestlandet og nordover. Men innenfor Raet, i stor grad på selve de undersjøiske ryggene, står det fin og tett stortareskog, så her er den en viktig naturtype. Tareskogarealet innenfor Raet er estimert til 33 577 706 m². Det tilsvarer om lag 4700 fotballbaner.

Stortaren vokser på klipper og stein på eksponerte områder. Her på kysten er det også en del sukkertare, som kan vokse inne mellom stortaren, men også danne egne skoger i mer beskyttede områder. I tareskog er det høy produksjon og et stort biologisk mangfold. Den er både et viktig spiskammer for mange arter, og den gir viktige skjulesteder for småfisk, yngel og mange krepsdyr.

Sukkertaren, en kaldtvannsart som vokser gjennom vinteren og våren og formerer seg med sporer utpå høsten, fikk problem med egen vekst, og ble til dels overgrodd og utkonkurrert av mer varmekjære og hurtigvoksende trådalger. Etter noen litt kaldere år i det siste, har sukkertaren igjen vokst seg tett mange steder, men den er ikke kommet sterkt tilbake overalt.

Marine naturverdier – fisk/dyreliv ...hummer, ål, sjøørret, torsk m.fl.

2.4.5 Kulturminner

Kulturminnene har en særlig betydning som kilde til kunnskap om og forståelse av fortida. Dette gjelder ikke bare for arkeologer der kulturminnene per definisjon er den viktigste kilden til kunnskap. Kulturminner er viktige bærere av kunnskap og kan fortelle om måter å gjøre ting på, om tradisjoner og organisering av samfunnet som ikke er dokumentert, eller som det ble snakket om. En håndverker kan for eksempel få kunnskap om hvordan et hus eller båt ble bygget ved å studere spor og merker i tømmeret.

Alle kjente kulturminner er registrert i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden. Det er usikkerhet med hensyn til kvalitet på registreringer, og det er behov for å foreta en kvalitetsikring av kulturminnedata i nasjonalparkområdet, dvs. tilstand på kulturminne og kartfesting.

De forhistoriske kulturminnene viser at bosetningen i steinalder i hovedsak var strandbunden, og at utnyttelse av de rike marine resursene i området var viktig. Kontakt med kysten har vært viktig til all tid. De mektige gravrøysene i området henvender seg mot havet og de reisende.

De eldste kulturminnene trenger formidling og skjøtsel. Kulturminner i landskapet har verdi fordi de forteller historien på stedet, som gir en håndgripelig ramme til historien som kan være fjern i tid.

Det er viktig å ta vare på mangfoldet av kulturminner, dette gir kulturlandskapet innhold og mening. De eldste kulturminnene kan være vanskelig å oppfatte fordi det ofte kun er rester som er bevart, men også fordi de er overgrodd og ligner på det vi oppfatter som natur. For å kunne oppleves som kulturminner må historiene om disse kulturminnene formidles. Formidlingen bør være faglig basert, og det er viktig å holde opp en bevissthet om tidssammenhenger i samfunn og kulturutvikling. Det bør arbeides for at tilgjengelighet til kulturminner og kulturmiljøer skal bli bedre. Skjøtsel av arkeologiske kulturminner gjør dem mer synlige, og lettere å formidle.

Kulturminner i nasjonalparken er preget av kontakten med havet. Samtidig er det tydelig at mye av aktiviteten som har foregått har satt spor andre steder. Fisk og hummer ble foredlet og forbrukt andre steder, trelast og malm som er skipet ut kan for eksempel gjenfinnes som byggematerialer i hus på kontinentet. Overskudd fra handel og sjøfart, samt inspirasjon fra kontinentet danner et økonomisk og kulturelt grunnlag for etableringen av landsdelens karakteristiske trehusbyer. Kulturminner knyttet til uttak av råvarer, produksjon og bosetning finnes i stor grad i regionen, men utenfor nasjonalparken. Forståelsen av disse kulturminnene er betinget kyststripas eksistens og muligheter for utskipping og tilgang til et marked. Uthavnene Merdø og Lyngør, som delvis ligger innenfor nasjonalparken, er internasjonalt viktige og svært verdifulle kulturmiljøer som er vokst frem i symbiose med seilskutetrafikken.

Når vi i dag skuer utover stille hav og vakkert skjærgårdslandskap er det vanskelig å begripe hvilken betydning den omfattende sjøfarten og rederivirksomheten har hatt for menneskers virke og utvikling av landsdelen i historisk tid. Seilskutene som var et dominerende innslag i kystlandskapet er borte. Dette med unntak av de båtene som forliste og som ligger under vann. På tross av at vrak og

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

rester av skip og last brytes ned over tid, viser det spektakulære funnet av slaveskipet Fredensborg hvilket potensial som finnes knyttet til kulturminner under vann.

Konkretiseres med gode eksempler på viktige kulturminner som bør trekkes frem; gravrøyser, fyrene mv. krigsminner?

2.4.5 Friluftsliv

Friluftsliv og fritidsaktiviteter i kysten er en viktig del av Aust-Agders identitet. Svært mange fastboende og besøkende benytter seg av strendene og skjærgården, særlig i sommerhalvåret. Raet nasjonalpark sammen med Hove og Søm landskapsvernområder omfatter noen av de mest besøkte friluftslivsområdene våre, slik som Hove i Arendal, Storesand i Grimstad og Nautholmene og Speken i Tvedestrand. Noen av de landfaste og lett tilgjengelige områdene har ekstremt høy bruksfrekvens, mens de mer utilgjengelige som kun nås med båt har naturlig noe lavere bruksfrekvens.

Innenfor utredningsområdet for nasjonalparken er det 58 statlig sikra friluftslivsområder. Flertallet av disse er øyer og skjær ute i skjærgården, men det er også en del områder på fastlandet eller på øyene med broforbindelse til fastlandet.

En stor andel av bruken av skjærgården og friluftslivsområdene er uorganiserte aktiviteter. Folk bruker områdene til bading, turgåing, padling, fiske og andre aktiviteter i fritida. Det er i tillegg mange foreninger og lag som bruker ulike deler av utredningsområdet aktivt. Områdene blir også mye brukt av barnehager, skoler, leirskoler, folkehøyskole og ulike institusjoner. Det finnes lite konkrete tall som viser hvor stor aktiviteten er, men vi har noen målinger som er gjort med ferdselstiller på stiene ytterst på Hovehalvøya. Dette er kanskje det mest besøkte området i nasjonalparken og et meget populært turområde. Målingene ble gjort fra slutten av juni 2014 til slutten av januar 2015, og viste at gjennomsnittlig passeringer lå rundt 265 per dag. Det betyr at godt over 6000 mennesker passerer her hver måned. På de best besøkte dagene ble det registrert opp mot 1000 passeringer på stiene.

Noe om stier / turmuligheter – hestetrasé/løype på Hove mv.

Brygger- atkomst mv.

Friluftslivsområder

overnattingsmuligheter

Teltovernatting i det fri

Geocaching

2.5 Trusler mot verneverdiene

Må kartlegges og detaljeres...

2.5.1 Landskap og kvartærgeologi

Inngrep av ulik sort:

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Utbygging, masseuttak, sprengning,

2.5.2 Vegetasjon og planter

Hogst, drenering, slitasje, plukking/fjerning av, kjemikalier; forurensing og sprøyting, inngrep; massepåføring, feil skjøtsel, mangel på skjøtsel

2.5.3 Dyrelivet

Fremmede arter, feil/mangelfull skjøtsel, forstyrrelse, ødeleggelse av habitat, overhøsting, jakt og mangel på jakt?

2.5.4 Marine naturtyper og arter

Nedbygging av strandsonen, båthavn, forurensing, masseuttak, tråling, fremmede arter, større anlegg, akvakultur,

Overfiske, fremmede arter, klimaendring, ulovlig fiske, utkast, oppdrett/havbeite

2.5.5 Kulturminner

Tilgroing/forfall, uvitenhet/hærverk; graving, tramp, tråkk, fjerning og ødelegging, dykking/fjerning

2.5.6 Friluftsliv

Konflikt med andre brukergrupper som landbruk/beiting, 2-døgnsregel, mangel på tilgjengelighet og tilrettelegging i noen områder. Kiting/seiling/wakeboard=forstyrrelse, Fortrenge andre brukere gjennom etablering av fast tilhold/bruk.

2.6 Overvåking og kartlegging

Må sees i sammenheng med bevaringsmål og forvaltningsmål som settes. Må sees i sammenheng med trusselbildet og den kunnskapen p.t. om hvor det mangler/ønskelig med mer kunnskap. Vi setter opp en ønskeliste og vurderer til slutt hvordan vi prioriterer. Dette kan man trekke så langt mang vil – vi må være realistiske ift. ressursbruk og nytteverdi.

«Mangler kunnskap om»:

Kulturminner – særlig kvalitetssikring av skipsvrak mv

Kartlegging av naturtyper/bunn i sjø – særlig dypere områder

Kartlegging etter NiN-metodikk

Kartlegging av insekter – andre grupper enn sommerfugl

Besøksstatistikk og merkevarebygging – reiselivseffekter i NP

3. Forvaltning av Raet nasjonalpark og landskapsvernområdene Hove og Søm

Nasjonalparkstyret (bruke dette konsekvent om forvaltningsmyndighet?) har som ansvar å forvalte verneområdene i tråd med verneformålene, og å treffe nødvendige tiltak hvis verneverdier trues. Forvaltningsansvaret innebærer utøving av myndighet etter verneforskriften. I hovedsak innebærer dette myndighet til å gi dispensasjon fra vernebestemmelsene og myndighet til å gi utfyllende retningslinjer om forvaltning og skjøtsel gjennom forvaltningsplaner. I dette kapittelet vil vi konkretisere forvaltningen av Raet nasjonalpark sammen med landskapsvernområdene Hove og Søm gjennom blant annet forvaltningsmål, bevaringsmål, tiltak og retningslinjer.

Miljødirektoratet har laget et rundskriv (veileder) om forvaltning av verneforskrifter; «Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter – M106-2014», som kan lastes ned på Miljødirektoratets nettsider. Rundskrivet omhandler saksbehandling og utøvelse av myndighet i verneområder, og anbefales for utdypende informasjon om verneområdeforvaltning. Miljøverndepartementet (nå Klima- og miljødepartementet) har også laget en veileder om naturmangfoldloven kapittel II, som kan lastes ned. I veilederen finner du et bredt utvalg av eksempler på saker som berører naturmangfold (link til veilederne ligger som vedlegg bakerst i planen)

3.1 Forvaltningsmål og bevaringsmål

Det overordnede målet med forvaltning av verneområder er å sikre verneverdiene mot uønskede inngrep og aktivitet, og på den måten opprettholde verneformålet. Verneformålet for større verneområder er ofte sammensatt og formulert i overordnede og generelle ordelag, og det er derfor behov for å konkretisere hvilke naturkvaliteter som skal prioriteres og bevares innenfor verneområdet. Naturkvalitet er definert som de naturtypene, artene, geologien og landskapet som skal bevares i et verneområde. Forvaltningsmål utarbeides av forvaltningsmyndigheten og er langsiktige og strategiske mål for overordna tema for å styrke verneformålet.

Bevaringsmål definerer den tilstanden man ønsker at en naturkvalitet i verneområdet skal ha. Bevaringsmål skal være målbare og kan for eksempel presiseres gjennom mål for areal eller forekomst av bestemte arter. Forvaltningsmål er et samlebegrep for alle målsettinger knyttet til et verneområde, og av mer overordnet karakter. Bevaringsmål er således en presisering av forvaltningsmål knyttet til naturkvaliteter. Fastsetting av bevaringsmål er en løpende oppgave i forvaltningen av verneområder og revisjon av disse vil kunne skje uavhengig av revisjon av hele forvaltningsplanen.

Bevaringsmålene for de tre verneområdene ligger som et eget vedlegg til denne planen.

3.1.1 Forvaltningsmål for naturkvaliteter i Raet nasjonalpark

Landskap og kvartærgeologi

Forvaltningsmål:

Det geologiske mangfoldet i nasjonalparken skal bevares.

Naturtyper og vegetasjon på land

Forvaltningsmål:

Verdifulle skjøttselsuavhengige naturtyper skal i størst mulig grad sikres en naturlig fri utvikling i NP.

Verdifulle skjøttselsbetingede naturtyper og forekomster i nasjonalparken skal bevares, og om nødvendig restaureres.

Forekomster av fremmede skadelige arter som truer stedegent plante- og dyreliv skal reduseres eller fjernes.

NP skal opprettholde variasjonen i naturtyper med en mosaikk av skjøttselsuavhengige områder og områder med skjøttselsbetingede naturtyper.

Sikring av leveområder for planter utvalgt av Norsk Genressurscenter skal prioriteres.

Kunnskapen om edelløvskogene og strandengene skal bedres ytterligere sammen med kunnskapen om trua og sårbare arter i nasjonalparken

Dyrelivet på land

Forvaltningsmål:

Mangfoldet av naturlig forekommende dyrearter skal bevares, først og fremst gjennom bevaring av deres leveområder.

Levedyktige delbestander av trua og sårbare arter skal opprettholdes.

Kunnskapen om trua og sårbare arter i nasjonalparken, spesielt insekter, skal bedres ytterligere.

Forekomster av høyrisiko svartelistearter skal reduseres eller fjernes om mulig.

Forvaltningen skal tilstrebe dynamisk sjøfuglvern hvor strakstiltak som midlertidig skilting/ferdselsforbud mv. skal settes i verk for å verne om nye etableringer av hekkende koloniarter eller sårbare enkeltarter.

Hekke- og yngleplasser for sjøfugler og sel skal ha god økologisk status og ferdselsreguleringene skal fungere. Unødig forstyrrelse av hekkende sjøfugl fra bl.a. friluftsliv skal unngås.

Selstammen, storskarv (mellomskarv) og gjess (grågås og hvitkinngås) og deres påvirkning på økosystemet både på land og i sjø i nasjonalparken bør overvåkes.

Marint naturmiljø

Forvaltningsmål:

De marine naturtypene skal være referanseområder for marine naturtyper med god tilstand i Skagerrak.

Forekomstene av stortare- og sukkertareskog og skjellsand i nasjonalparken skal opprettholdes med god økologisk funksjon og et høyt biologisk mangfold

Forekomstene av bløtbunnsområder og ålegrasenger i strandsonen i nasjonalparken skal opprettholdes med god økologisk funksjon og et høyt biologisk mangfold.

Det biologiske mangfoldet i marine dypvannsnaturtyper skal opprettholdes eller øke.

Fremmede skadelige arter i nasjonalparken skal overvåkes og om mulig bekjempes

Marint søppel i nasjonalparken skal overvåkes og bekjempes. Lokale kilder til marint søppel skal fjernes og nasjonalparken ryddes for ilanddrevet søppel.

Kunnskapen om marine naturtyper, særlig på dypvannsområdene, skal bedres ytterligere.

Dyrelivet i havet

Forvaltningsmål:

Nasjonalparken skal sikre yngle,- oppvekst og leveområder for marine organismer, sjøfugl og sjøpattedyr.

Sjøområdene innenfor Raet nasjonalpark skal være en ressurs for næringsfiske og fritidsfiske innenfor rammen av verneformålet.

Kulturminner

Forvaltningsmål:

Kulturminnene skal forvaltes og tas vare på i et langsiktig perspektiv som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.

Friluftsliv

Forvaltningsmål:

Skjøtsel og drift av de sikrede friluftsområdene skal bidra til gode friluftslivsopplevelser, samtidig som områdenes verneverdier og andre kvaliteter ivaretas.

Tilrettelegging for friluftsliv og informasjon skal skje planmessig for å forebygge skader på verneverdier. Det skal samtidig legges til rette for å gi de besøkende de opplevelser og den kunnskap som nasjonalparken har å by på.

3.1.2 Andre forvaltningsmål

Besøksforvaltning

Forvaltningsmål:

Publikum skal ha god tilgang til informasjon om nasjonalparken, både i selve området og gjennom andre kanaler. Informasjonen skal bidra til å gi brukerne gode opplevelser i nasjonalparken og motvirke brudd på verneforskriftene. Informasjonen skal ha en felles grafisk profil som tydelig viser hvem som er avsender og hva som er formålet med informasjonen.

Forvaltningsmål

Bygg og infrastruktur

Forvaltningsmål:

Forvaltningen av bygningene i nasjonalparken skal i størst mulig grad bidra til å ivareta og fremme verneformålet. Bygninger med kulturhistorisk verdi skal i størst mulig grad ivaretas gjennom bruk og vedlikeholdes i sin tradisjonelle stil. Bygningsmessige tiltak skal vurderes i et helhetlig og langsiktig perspektiv slik at forringelse av verneverdiene kan unngås, også forringelse som følge av mange små endringer over tid.

3.1.2 Forvaltningsmål for Hove landskapsvernområde

Forvaltningsmål:

Landskapsformene og de kvartærgeologiske forekomstene etter siste istid skal bevares på land og på sjøbunnen.

Skjøtsel og vegetasjonspleie skal utføres slik at man unngår unaturlige brudd i landskapsbildet, og slik at landskapsvernområdet inngår i en helhet sammen med nasjonalparken rundt.

HLVO skal bidra til å sikre allmennheten anledning til natur og landskapsopplevelse samt tilgjengelighet til noen av Raet nasjonalparks kjerneområder.

3.1.3 Forvaltningsmål for Søm landskapsvernområde

Forvaltningsmål:

Landskapsformene og de kvartærgeologiske forekomstene etter siste istid skal bevares på land og på sjøbunnen.

Bruk som ikke skader verneverdiene skal kunne foregå som hittil herunder jordbruk. Ferdsel skal søkes kanalisert utenom jordbruk i aktiv drift

Edelløvskogsområder og strandenger som preger landskapet, skal bevares og sikres

3.2 Forvaltningsoppgaver og tiltak

Den praktiske forvaltningen av nasjonalparken omfatter aktiviteter som informasjon, oppsyn, kartlegging/overvåking og skjøtsel (fysiske tiltak) som er nødvendig for å opprettholde eller nå verneformålet.

Nasjonalparkstyret har hjemmel i verneforskriftene til å planlegge og gjennomføre slike aktiviteter.

§ 5. Forvaltningsplan

Det skal utarbeides en forvaltningsplan med nærmere retningslinjer for forvaltning, skjøtsel, tilrettelegging, informasjon osv. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Miljødirektoratet.

§ 6. Skjøtsel

Forvaltningsmyndigheten, eller den forvaltningsmyndigheten bestemmer, kan iverksette tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstand som er formålet med vernet, jf. naturmangfoldloven § 47.

3.2.1 Skjøtsel av naturkvaliteter og andre verneverdier

Med skjøtsel menes ofte aktive tiltak på økologisk grunnlag som forvaltningsmyndigheten setter i gang for å ta vare på eller fremme områdets naturkvaliteter i samsvar med verneformålet.

Skjøtselstiltak kan for eksempel være restaurering, rydding, tynning, styving, hogst, beiting, slått og brenning. Kanalisering av ferdsel regnes også som et skjøtselstiltak når formålet er å styre ferdselen bort fra et sårbart naturmiljø.

I tillegg til økologisk motivert skjøtsel kan det være behov for andre typer skjøtsel eller restaurering i nasjonalparken. Kulturminnene utgjør helt sentrale verneverdier i Raet nasjonalpark. Antallet kulturminner i området er meget stort, og tilsvarende er det stor variasjon i kvalitet og verneverdi. Kulturminner har ulike vernestatus og forvaltningsreglene avhenger av hvilke kulturminner vi har med å gjøre. Det er også betydelige arealer i nasjonalparken som er særskilt sikret for friluftsliv gjennom offentlige oppkjøp og avtaler. Annen skjøtsel dreier seg derfor i første rekke om tiltak som gagnar friluftslivsverdiene og kulturverdiene, og samtidig ikke skader naturverdiene.

I noen tilfeller vil ikke forvaltningsmyndigheten stå ansvarlig for gjennomføring og finansiering av tiltak som nevnt over. Det er likevel ønskelig at denne type skjøtsel er omhandlet i forvaltningsplanen, hvis man har oversikt over slike tiltak. Det skaper forutsigbarhet og letter arbeidet med å organisere skjøtselen i nasjonalparken. I tilfeller hvor det er overlappende interesser, vil det være naturlig at nasjonalparkstyret også prioriterer å støtte slike tiltak.

Skjøtsel i Raet nasjonalpark

Generell beskrivelse av skjøtselsområder i nasjonalparken. Tiltakene følger forvaltningsplanen i en tiltaksplan som ligger som vedlegg.

Forslag til skjøtsel – spill det inn der det passer under

- Om skjøtselbetingede naturtyper
 - Beiting
 - Beiteavtaler med grunneiere/bønder/andre med beitedyr
 - Gjengroing
 - Følge opp tidligere startet arbeid på Tromlingene og Jerken
 - Tynning
 - Videreføre «avtaler» med Hoves venner og andre
 - Lynghei
 - Avtaler med grunneiere og kystverket
 -
 - Strandeng – rødlistearter – tråkk og beiting mv
 - Videreføre avtaler i Ruakerkilen
 -
- Sjøppel/forurensing og rydding
 - Marint søppel
 - Opprydding av tapte fiskeredskaper
 - Ilanddrevet søppel
 - Avtaler med skoler
 - Avtaler med grunneiere, eks. Alve grunneierlag
 - Rydde/fjerne rullesteinsbyggverk
 - Rydde/fjerne «Rester» etter; murer, materialer, stolper mv.
 - Fremmede arter
 - Følge opp pågående arbeid med kjente lokaliteter
 - Supplerende kartlegging og bekjemping
 - Vurdere tiltak mot stillehavsøsters på utvalgte lokaliteter
 - Spøkelsesfiske
 - Hva kan gjøres?
- Informasjon
 - I felt
 - Fysisk

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

- Nettbasert
- Nasjonalparksenter
- Avtale med vitensenteret?
- For øvrig
 - Fysisk
 - nettbasert
- Friluftsliv
 - Tilrettelegging i enkelte utvalgte områder
 - Få på plass avtaler med kommunene
 - Tiltak fra forvaltningsplan skjærgårdsparken
 - Få på plass avtaler
 - Bålplasser
 - Jevnlig oppfølging, vedlikehold og opprettelse hvor nødvendig
- Kulturminner
 - Aktuelle tiltak?
 - Avtaler/plan med FK?
 - Steingjerder?
- Kunnskapsoppbygging
 - Skarv, gjess, sel, torsk, sjøørret
 - Sjøfugl
 - Dypvannsområder
 - Edelløvskog, strandeng, insekter, sopp
- Annet?

Skjøtsel i Hove landskapsvernområde

Generell beskrivelse av skjøtelsområder i Hove LVO. Tiltakene følger forvaltningsplanen i en tiltaksplan som ligger som vedlegg (vedlegg nr.)

- Campingplasztiltak
 - Ikke skjøtsel, men flere tiltak som må beskrives i tiltaksplan
 -
- Havstrandområdet – aktuell skjøtsel her? – Påføring av sand og rensing av strand?

Skjøtsel i Søm landskapsvernområde

Generell beskrivelse av skjøtelsområder i Søm LVO. Tiltakene følger forvaltningsplanen i en tiltaksplan som ligger som vedlegg (vedlegg nr.)

- Vedlikehold av ferdselstiltak – kyststi og gammel fløtekanal?
- Strandeng – aktuelt med tiltak nederst på jordet ved kyststien (Grimstad kommunes)

3.3 Retningslinjer for brukerinteresser

Verneforskriften danner rammene for hva som er tillatt innenfor et verneområde. Slik er det også i Raet nasjonalpark og i landskapsvernområdene Hove og Søm. De tre verneområdene har hver sin egen verneforskrift ([vedlegg 1, 2 og 3](#)) og restriksjonsnivå som er tilpasset de verneverdiene som finnes. Dette gjenspeiles blant annet i formålet med vernet som finnes i formålsparagrafen, § 2. I tillegg er NP delt inn i soner med egne tilleggsformål. Noen bestemmelser er sonespesifikke. I slike tilfeller er det oppgitt i bestemmelsen i hvilken sone bestemmelsen gjelder.

I den daglige forvaltningen, og for brukerne av NP og LVO, er det § 3 som er det sentrale kapittelet i forskriftene. Innholdet i § 3 gir konkrete bestemmelser om hva som er tillatt og hva som er forbudt i verneområdet («forbudsbestemmelser» og «unntaksbestemmelser»). Innholdet i § 3 må sees i sammenheng med § 2 som beskriver formålet med vernet. Det kan være krevende å lese og forstå en verneforskrift på enkelte områder. I dette kapittelet utdypes verneforskriftens bestemmelser og det gis eksempler som kan bedre forståelsen for hvordan verneforskriften virker.

Brukerinteressene i de vernede områdene er beskrevet i kap. 2. I dette kapittelet, 3.3., gis det retningslinjer for at brukerne skal kunne vite hvordan de kan nytte områdene uten at det kommer i strid med verneformålene og enkeltbestemmelser i forskriftene. Retningslinjene tar utgangspunkt i de respektive forskriftene. Vernebestemmelser kan utdypes gjennom retningslinjer, men ikke endres. I retningslinjene tas det opp tema og problemstillinger som det etter forvaltningsmyndighetens erfaring er behov for å klarlegge nærmere.

Gjennom forvaltningsplan og retningslinjer kan det ikke gis tillatelse til tiltak som er søkepliktige, eksempelvis bygg og anleggstiltak. Imidlertid skal det i retningslinjene komme tydelig frem hva som er tillatt og ikke i et verneområde og klarlegge når et tiltak er søkepliktig ut fra en aktuell problemstilling.

Nasjonalpark og landskapsvernområder er to forskjellige kategorier for områdevern, og har forskjellig restriksjonsnivå. Man må derfor være oppmerksom på at tiltak som er tillatt i LVO kan være forbudt i NP. Retningslinjer som er spesifikke for HLVO og SLVO er presentert for seg i eget kapittel.

3.3.1 Friluftsliv, jakt og fritidsfiske

Ferdse

I nasjonalparken legges det generelt svært få begrensninger på bruk i friluftslivssammenheng. Retten til fri ferdsel til fots i utmark (allemannsretten) har vært, og er en viktig forutsetning for den norske friluftslivstradisjonen. Den er nedfelt i friluftsloven og gjelder også i verneområder dersom ikke vernebestemmelsene regulerer ferdselen. Friluftsloven stiller krav til hensynsfull atferd på annenmanns grunn. Når man ferdes i vernede områder, vil det også kunne gjelde spesielle krav knyttet til ferdsel.

I Raet nasjonalpark er hovedregelen at all ferdsel skal foregå varsomt og ta hensyn til vegetasjon, dyreliv og kulturminner. Dette gjelder også for organisert ferdsel som kan foregå fritt så lenge det ikke er fare for skade på verneverdiene. Det er noen begrensninger på ferdsel som publikum må være oppmerksomme på. I sone A, områder med spesielt hensyn på fuglene og deres hekkeplasser, er det ferdselsforbud i hekkeperioden. Dette gjelder også ferdsel på sjø nærmere enn 50 m fra land:

§3 pkt. 5.2 Regulering av ferdsel

I sone A er det i perioden fra og med 15. april til og med 15. juli forbud mot all ferdsel på land og i sjø nærmere enn 50 meter fra land.

Forbudet gjelder ikke ferdsel på land i forbindelse med drift og vedlikehold av Kystverkets anlegg, som ikke kan utføres utenfor forbudsperioden.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

Ferdsel på land og i sjø i sone A i forbindelse med aktiviteter som kan fremme verneverdiene eller kunnskap om dem.

Spesielle ferdselsformer og organisert ferdsel som kan skade naturverdier er regulert i nasjonalparken. Dette gjelder bruk av hest og sykkel som er forbudt utenfor stier og ferdselsårer. På Hove på Tromøya er dessuten bruk av hest kun tillatt på ridestien. Dette er nedfelt i egne kommunale atferdsregler for friluftsområder.

§ 3 pkt. 5.5 Forbud mot bruk av hest og sykkel

Det er forbudt å bruke hest og sykkel utenfor stier, tråkk og andre ferdselsårer i nasjonalparken.

§ 3 pkt. 5.3 Organisert ferdsel

Bestemmelsene i denne forskriften, med unntak av § 3 punkt 5.2, er ikke til hinder for organisert turvirksomhet så lenge naturmiljøet ikke blir skadelidende.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet, må ha særskilt dispensasjon av forvaltningsmyndigheten, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Utgangspunktet for regulering av ferdsel etter denne bestemmelsen er den frie ferdselen i utmark og på sjøen etter allemannsretten. Med ferdsel menes her ikke-motorisert ferdsel på land og ferdsel på sjøen. Det er lagt til grunn at den opplevelsesverdi naturen i nasjonalparken representerer skal være grunnlag for økt turistmessig bruk og verdiskaping. Det vil innenfor rammene av verneforskriften være mulig å drive med ulike reiselivsrelaterte aktiviteter som guiding og annen organisert turvirksomhet, uavhengig av om virksomheten er kommersiell eller ikke.

Det avgjørende i forhold til verneforskriften er virksomhetens virkning på naturmiljøet- og kulturminner. Restriksjoner på visse typer organisert ferdsel er tatt inn for å sikre en dialog mellom brukere og forvaltning og gi forvaltningsmyndigheten mulighet til å styre uheldig ferdsel slik at det ikke oppstår konflikter i forhold til dyreliv, sårbar natur og kulturminner. Organisert ferdsel som ikke krever tillatelse etter verneforskriften, kan likevel kreve grunneiers tillatelse, f. eks når den går ut over friluftslovens rammer. Det er i så fall arrangørens ansvar å innhente dette.

Retningslinjer for ferdsel:

Ferdselen betraktes som organisert når personer, lag, firmaer e.l. planlegger, koordinerer eller arrangerer aktiviteten, samtidig som ferdselen omfatter grupper av deltagere eller foregår med en viss hyppighet over et tidsrom.

Vernet hindrer ikke organisert turvirksomhet, så lenge naturmiljøet ikke kan bli skadelidende. Når dette vilkåret er oppfylt, kan slike aktiviteter gjennomføres uten at det søkes om tillatelse.

Organisert ferdsel og ferdselsformer som kan skade naturmiljøet må ha dispensasjon. Kriteriet "som kan skade naturmiljøet" gjelder både for organisert ferdsel og andre ferdselsformer. Kriteriet angir videre at ferdselen kun trenger å ha potensial til å skade naturmiljøet, ikke at skade nødvendigvis oppstår i alle tilfeller. Eksempler på denne type ferdsel kan være telteleirer på en slette med trua eller sårbare plantearter eller permanent bruk av en grunnlendt tørreng til ballbane gjennom sommeren.

De som ønsker å utøve denne type ferdsel, har selv hovedansvaret for å vurdere om ferdselen kan skade naturmiljøet. Hvis man er i tvil, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes for en vurdering av om aktiviteten krever tillatelse.

Søknader som gjelder ferdselsformer som kan skade naturmiljøet skal vurderes strengt. Kun i tilfeller der eventuelle skader etter ferdselen vil være beskjedne eller lett lar seg reparere, skal søknader vurderes imøtekommet. Det kan settes vilkår for eventuelle tillatelser.

Telting, camping og overnatting i båt

I nasjonalparken ønsker man i stor grad å tillate enkelt friluftsliv. Telting foregår i utstrakt monn på flere av øyene i nasjonalparken. Med telting forstås uorganisert oppsetting av vandretelt/telt for overnatting. Med camping forstås oppsetting av større telt eller plassering av campingvogn/bobil, jf. DN håndbok 30-2011. Camping er forbudt i nasjonalparken. Friluftsløven tillater telting inntil to døgn på samme sted ("to-døgnsregelen"). Dette gjelder også som hovedregel i nasjonalparken, men det er noen unntak. I sone B, områder med sårbare naturtyper og arter, er det teltforbud, og det er også teltforbud på flere områder sikret for friluftsliv:

§ 3 pkt. 5.6 Telting

I sone B er det forbudt å sette opp telt. I de øvrige delene av nasjonalparken kan man sette opp telt og overnatte inntil to døgn, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan. Forbudet i sone B gjelder ikke på Ramsøya i Nidelva i Arendal.

I nasjonalparken er 58 områder statlig eller kommunalt sikret for friluftsliv. I noen av disse friluftslivsområdene er det laget egne atferdsregler som gjelder uavhengig av nasjonalparken. **Hva gjelder telting og overnatting er det teltforbud på følgende steder i NP: Storesand, Randvika, Kvennebekken, Hasseltangen, Stølsvika, Merdø (Gravene), Hove og Spornes.**

I de øvrige områdene («skjærgårdsparken») er det tillatt med oppsetting av mindre, bærbare telt og overnatting inntil 2 døgn. Det samme gjelder overnatting i båt.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Det er viktig at publikum respekterer "to-døgnsregelen" for å sikre at man slipper flere til på de gode overnattingsstedene, men også av hensyn til markslitasje og beitedyr. "To-døgnsregelen" bør også respekteres ved overnatting i båt.

Retningslinjer for telting, camping og overnatting i båt:

Telting vurderes generelt ikke som en stor trussel mot verneverdiene i området, men kan være det i spesielle tilfeller eller ved telting over lengre tid på samme sted. Verneforskriften legger derfor opp til at telting i størst mulig grad skal kunne foregå som tidligere, dvs. med en maksgrense på 2 døgn sammenhengende telting før teltet må flyttes.

Det er ikke ønskelig med faste «camper» over lengre tid, og «to-døgnsregelen» bør også respekteres ved overnatting i båt på samme sted. I skjærgårdsparken er dette regulert med egne bestemmelser.

Ønsker man ytterligere regulering av teltingen, for eksempel av hensyn til andre friluftslivsutøvere, vil det være nødvendig å innføre atferdsregler etter friluftslvsloven. Dette er gjort på flere steder i nasjonalparken (se egen ramme over).

Bålbrenning og grilling

For mange er bålbrenning og grilling en viktig del av friluftslivet. I nasjonalparken er det tillatt å brenne bål og bruke grill, men man skal vise særlig varsomhet slik at det ikke oppstår brannfare eller skade på vegetasjon, rullestein og svaberg. Generelt gjelder reglene om åpen ild i utmark; det er forbudt å gjøre opp ild i eller nær skogsmark mellom 15. april og 15. september. I noen av de mest populære og mest benyttede områdene er det stor slitasje på grunn av svært intens bruk av bål og grill. På slike områder er det laget tilrettelagte bål og grillplasser for å sikre naturmiljøet hvor bruken er svært høy. **I områder med tilrettelagt bål- og grillplasser skal disse benyttes.** Inntil videre er det på Hovehalvøya på Tromøya i Arendal fra Spornes til Hove camping, og på Hasseltangen og Kvennebekken i Grimstad at slike bålplasser er etablert.

§ 3 pkt. 5.7 Bålbrenning *Bestemmelse oppdateres med ny lovgivning*

Det skal vises særlig varsomhet ved bålbrenning og bruk av grill, slik at det ikke oppstår brannfare eller skade på vegetasjon, svaberg og rullestein. I områder med anlegg tilrettelagt for bål og grill skal disse benyttes. Det er forbudt å gjøre opp ild i, og i nærheten av skog og mark, i tiden 15.april til og med 15.september i tråd med gjeldende lovverk*.

- a) Brenning av hogstavfall etter rydding i forbindelse med skjøtsel kan skje i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.
- b) Det kan i forvaltningsplan fastsettes steder hvor St.Hans-bål er tillatt.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot all skade, uttak og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

- d) bruk av nedfalt trevirke til bålbrenning, unntatt i sone B.

St. Hans-bål

Det er lange tradisjoner for større St. Hans-bål enkelte steder i verneområdene. Ved foten av fjellet ytterst på stranden ved bryggeanlegget i HLVO er en slik bål plass. Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til å anrette større St. Hans-bål på slike steder hvor det ikke skader verneverdiene eller er fare for brann.

Retningslinjer for bålrensning og grilling

Bål skal alltid bestå av rene bålmaterialer som ikke forurenses. Unntatt i sone B er det tillatt å bruke nedfalt trevirke som brensel. I sone B må man medbringe ved til brensel. Sjøppel, skjemmende rester fra engangsgrillere og lignende skal fraktes ut av verneområdet etter bruk.

Avgrensningen til "nedfalt trevirke" innebærer at det ikke er tillatt å bryte kvister av stående trær (hverken levende eller døde) til bål. Man bør også ta hensyn til mengden av tilgjengelig nedfalt trevirke på stedet når man plukker ved til bål. Døde trær, også nedfalte, er viktige leveområder for insekter, og man skal derfor unngå å rydde et område fullstendig for nedfalte døde trær.

Bålbrenningen skal dessuten skje etter øvrige regler i verneforskriften og annet lovverk, for å sikre at den skjer på en skånsom og sikker måte.

St. Hans-bål:

Forvaltningsmyndigheten kan vurdere å gi dispensasjon for St. Hans bål på steder med tradisjon for dette, dersom det ikke er fare for skade på verneverdiene. Bålet skal alltid bestå av rene bålmaterialer som ikke forurenses, og det må sørges for tilstrekkelig tilsyn og opprydding. Bygging av bålet bør ikke starte før inntil en uke i forkant av St. Hans, dvs. f.o.m. 16. juni. Skjemmende rester bør fjernes senest 2 dager etter St. Hans.

- ❖ Godkjente steder for St. Hans-bål:

Brenning av hogstavfall er nærmere omtalt under kapittel 3.3.3 om skjøtsel

Jakt, fiske og plukking av bær, sopp, vanlige planter mv.

Unntatt i sone A og C, legges det ikke ekstra restriksjoner på jakt, fangst og fritidsfiske hverken i nasjonalparken eller i landskapsvernområdene. Dette reguleres etter gjeldene lover.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot all skade, uttak og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

- a) plukking av bær og matsopp.
- b) plukking av vanlige planter og tang/tare til eget bruk unntatt i sone B, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

§ 3 pkt. 3.1 Vern av dyrelivet

Dyrelivet, herunder hi, reir, hekke-, yngle- og gyteplasser, er vernet mot skade og unødvendig forstyrrelse. Utsetting av dyr på land, i vann og i sjø er forbudt.

§ 3 pkt. 3.2 Bestemmelsen i pkt. 3.1 er ikke til hinder for:

- a) fangst og fiske i sjøen i medhold av havressursloven, unntatt i sone C med redskaper som slepes under fiske og som kan berøre bunnen.
- b) jakt og fangst etter viltloven unntatt i sone A i tidsrommet fra og med 1. mars til og med 1. september.
- c) fiske og fangst etter lakse- og innlandsfiskloven unntatt i sone A og C.
- d) sanking av skjell til eget bruk.

Bestemmelsen over innebærer at plukking av bær, matsopp og sanking av skjell til eget bruk tillatt i hele nasjonalparken. Uttak til kommersielt salg er ikke omfattet av unntaket. Det vises for øvrig til friluftslovens bestemmelser om allmenn ferdsel, som innebærer begrensninger i allmennhetens ferdselsrett på innmark, og dermed også deres mulighet til å sanke bær og matsopp på innmarksarealer. Det er også ferdselsrestriksjoner i sone A i deler av året.

Retningslinjer for plukking av bær, sopp og vanlige planter mv.

Bær, sopp og sanking av skjell

Plukking til eget bruk av bær, matsopp og sanking av skjell, er tillatt i hele NP.

Vanlige planter, tang og tare

Med "vanlige planter", tang og tare menes arter som ikke står på rødlisten over truede eller nær truede arter. "Eget bruk" innebærer at det ikke kan plukkes for salg eller annen næringsvirksomhet, eller for distribusjon til andre i noe omfang.

Unntaksbestemmelsen for tang og tare gjelder levende individer og ikke høsting av ilanddrevet tang og tare som har egne bestemmelser.

Tilrettelegging for friluftsliv

Friluftslivet er en viktig del av formålet i nasjonalparken. Samtidig ønsker man ikke at friluftslivsbruken skal gå på bekostning av andre natur- eller kulturverdier i nasjonalparken. Derfor heter det i formålsparagrafen at allmennheten skal gis anledning til utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv.

Enkelte steder vil det likevel være naturlig å tilrettelegge for friluftsliv. I nasjonalparken finnes det en rekke statlig- eller kommunalt sikrede friluftslivsområder, og det vil først og fremst være i disse områdene at tilrettelegging for friluftsliv skal finne sted.

Det finnes mange stier og ulike ferdselsårer i nasjonalparken. Bestemmelsene i NP er ikke til hinder for vedlikehold av disse samt skilt, bruer og lignende i tråd med retningslinjene.

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger herunder anlegg for energiproduksjon og oppdrett/akvakultur, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, bøyelagging av båter, vegbygging, bergverksdrift, graving, kunstige sandstrender, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, uttak av skjellsand, boring og sprenging, bryting av stein, mineraler og fossiler, fjerning av rullestein, større stein og blokker, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, flatehogst, bakkeplanering, fremføring av luft-, vann-, sjø- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

- b) vedlikehold av eksisterende stier og gamle ferdselsårer, skilt, bruer og lignende, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.
- h) midlertidige markeringsbøyer for seilspport i tråd med forvaltningsplan.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

- g) bygging av nye konstruksjoner og installasjoner, oppsetting av nye skilt og merking av stier, for å legge til rette for friluftsliv i tråd med forvaltningsplan.

Retningslinjer for tilrettelegging for friluftsliv

Valgfrihet og verneverdier

Friluftslivsutøveren skal i størst mulig grad kunne velge hvor han/hun vil ferdes innenfor nasjonalparken. Samtidig skal ikke friluftaktiviteten være til skade for verneverdiene. Ved behov skal derfor forvaltningsmyndigheten søke å styre ferdselen bort fra spesielt sårbare områder.

Hensynsfull forvaltning

Forvaltningstiltak skal i størst mulig grad utformes slik at brukeren ikke opplever at ferdselen blir unødig regulert. Nødvendig styring av ferdselen skal fortrinnsvis skje gjennom informasjon eller kanalisering gjennom positive tiltak. Strengere håndheving og reaksjoner skal først og fremst benyttes i forbindelse med bevisste overtredelser av reglene i sårbare områder. Merk likevel ferdselsforbudet i sone A.

Tilrettelegging

All tilrettelegging for friluftsliv og ferdsel skal være i tråd med DN-håndbok 27 Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv (2006) og Merkehåndboka (2009). Nasjonalparken forvaltes i to hovedgrupper av øyer/områder med tanke på tilrettelegging: Tilrettelagte og ikke tilrettelagte. Graden av tilrettelegging vil variere. Ved all tilrettelegging skal det vurderes konkret om tiltaket kan og bør ha universell utforming. Der universell utforming ikke er forenelig med verneformål og/eller verneverdier, skal det tilstrebes så god tilgjengelighet som mulig.

Vedlikehold

Vedlikehold omfatter ikke ombygging og utvidelse, og skal skje på en slik måte at stier, skilt, bruer og løyper opprettholdes uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet.

Nye konstruksjoner og innretninger for friluftsliv

Bestemmelsen åpner for å søke om tiltak i områder som er offentlig sikret til friluftsmål eller hvor allmenn ferdsel ellers er tillatt. Nye bygninger, brygger og innretninger representerer endringer i skjærgårdslandskapet. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før de etableres. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye bygninger, brygger og innretninger for allment friluftsliv skal etableres på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe bygninger, brygger og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Midlertidige markeringsbøyer for seilspport:

I forbindelse med trening og regatta kan det legges ut bøyer. Bøyene kan legges ut kort tid før seilasen og fjernes umiddelbart etterpå.

3.3.2 Landbruk

Jordbruk – beiting og gjerding

Det foregår lite aktiv landbruksdrift innenfor NP. Derimot foregår det aktiv jordbruksdrift i Søm LVO og i tilknytning til NP, særlig på Tromøya i Arendal hvor man finner særdeles god jord og lettdyrket mark like utenfor NP. Jordbruksdriften i SLVO omtales i eget kapittel 3.3.9.

Det er lange tradisjoner for beiting på øyene langs kysten av Aust-Agder. Flere av øyene i NP beites hvert år med sau eller geit. Dette gjelder bl.a. Valøyene, Jerkholmen, Torungen, og Tromlingene. Det er flere gårder som har beiterettigheter i skjærgården. Noen få steder har det vært beitet med andre dyr, som i Ruakerkilen i Grimstad hvor det beites noe med ungdyr av storfe. Dette har vært gjort som et ledd i skjøtselen av strandengene i området.

Det er viktig at de beiteavhengige naturtypene på øyene opprettholdes, og at deler av skjærgården fremstår som åpen. Beiting er et viktig hjelpemiddel i landskapspleien for å ivareta landskapets åpne preg og skjøtsel av flere naturtyper, herunder havstrand, strandenger, kystlynghei og enkeltarter. I nasjonalparken er det ønskelig med beiting flere steder og verneforskriften åpner for det. Imidlertid ønsker forvaltningen å føre kontroll med utmarksbeite i sone B for å sikre at beiting ikke kommer i konflikt med andre verneverdier i disse områdene.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot all skade, uttak og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

g) utmarksbeite, unntatt i sone B.

§ 3 pkt. 2.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

b) utmarksbeite i sone B.

Gjerder

Beiting i nasjonalparken vil i noen tilfeller kunne medføre behov for gjerder eller andre former for stengsler for beitedyra. Ved sinking og transport vil det også kunne være behov for sankekve. Nasjonalparkforskriften åpner for at etablerte gjerder (i bruk) ved vernetidspunktet, kan vedlikeholdes. Vedlikehold er ikke utvidelser eller ombygginger av gjerder. Er det behov for kjøring av materialer og lignende under vedlikeholdet må dette avklares (dispenseres) med forvaltningsmyndigheten i forkant av vedlikeholdet. Det er ønskelig at det inngås beiteavtaler med dem som har beitedyr i nasjonalparken. I slike beiteavtaler kan det også gis flerårige tillatelser i forbindelse med tiltaket.

Inngjerding av beiter kan være problematisk i forhold til andre verneverdier i nasjonalparken. Konsentrerte beiter med for høyt beitetrykk og mye tråkkaskader kan raskt transformere terrenget/naturtypen. Bruk av gjerder må derfor vurderes nøye i forhold til hvilke verneverdier som blir berørt, og hva man oppnår ved inngjerding av utmarksbeiter. Gjerder er også et inngrep i naturen som gir landskapsvirkninger, og som kan gi utfordringer i forhold til fri ferdsel for allmennheten i nasjonalparken. Det vil alltid måtte sørges for at stier og andre ferdselsårer gjøres tilgjengelige ved bruk av porter, gjerdeklyv og lignende løsninger.

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger herunder anlegg for energiproduksjon og oppdrett/akvakultur, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, bøyelagging av båter, vegbygging, bergverksdrift, graving, kunstige sandstrender, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, uttak av skjellsand, boring og sprenging, bryting av stein, mineraler og fossiler, fjerning av rullestein, større stein og blokker, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, flatehogst, bakkeplanering, fremføring av luft-, vann-, sjø- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

g) vedlikehold av gjerder, og stengsler for beitedyr i tråd med forvaltningsplan.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

c) ombygging og oppsetting av gjerder.

Tangrett og andre rettigheter

I tidligere tider var det vanlig å hente tang i fjæra til gjødsling og jordforbedring. Gårdene hadde sine plasser hvor de hadde rett til å hente tang. De kjente tangforekomstene ligger i sårbare områder av NP og maskinell henting av tang vil kunne medføre skade på andre viktige verneverdier i NP, blant annet strandvoller og strandenger. Det vil derfor være avgjørende at uthenting av tang ikke går på bekostning av andre viktige verneverdier i nasjonalparken.

Selve tang- og tarevollene er i seg selv verdifulle, og gir opphav til et spesielt plante- og insektliv. Tang og tare som skylles på land inneholder små krepsdyr og insekter som har stor betydning vade-

og spurvefugler som finner mye mat her. Ved uttak av tang og tare vil det derfor være viktig å spare en betydelig del av vollen, slik at den økologiske funksjonen ikke blir ødelagt.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot all skade, uttak og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

c) uttak av ilanddrevet tang og tare i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan, unntatt i sone B.

§ 3 pkt. 6.1 Forbud mot motorferdsel

Motorferdsel til lands, på is og i lufta under 300 meter fra bakken er forbudt. Det er forbud mot:

a) Motorbåttrace og øvingskjøring med racingbåter.

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til:

h) motorferdsel ved uttak av ilanddrevet tang og tare i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Lakseretter som fiske med kilenot består i NP.

Skogbruk

Generelt er vegetasjonen, herunder skogen vernet i nasjonalparken. Aktiv skogsdrift vil derfor ikke være tillatt i nasjonalparken. Skogressursene i nasjonalparken er for øvrig begrenset, og skogen kan ivaretas gjennom skjøtselshogst i regi av forvaltningsmyndigheten, eller andre etter søknad. Vedhogst i tråd med verneforskriften som skjøtsel er dessuten svært aktuelt. Tiltak som vedhogst og skjøtselshogst er nærmere beskrevet i neste kapittel under skjøtsel.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot all skade, uttak og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

Retningslinjer for beiting, gjerding og uttak av tang og tare

Beiting

All beiting skal underbygge formålet med nasjonalparken, herunder bevaring av artsmangfold og trua og sårbare arter. Beiting bør i størst mulig grad tilpasses beitegrunnlaget og tilleggsføring må avklares gjennom søknad. Det er ønskelig at det inngås beiteavtaler med dem som har beitedyr i nasjonalparken. I slike beiteavtaler kan det også gis flerårige tillatelser i forbindelse med tiltaket.

Beiting i områder med stort konfliktpotensial mot andre verneinteresser bør unngås. All beiting skal ha grunneiers tillatelse.

På de sikrede friluftsområdene skal beiting tilpasses friluftslivet, slik at konflikter unngås. Dette kan blant annet skje gjennom gjerding og tidsavgrenset beiting.

Gjerder

Etablerte gjerder i bruk ved vernetidspunktet kan vedlikeholdes. Vedlikehold er ikke utvidelser eller ombygginger av gjerder. Er det behov for kjøring av materialer og lignende under vedlikeholdet, må dette avklares med forvaltningsmyndigheten gjennom søknad i forkant av vedlikeholdet.

Ombygging og oppsetting av gjerder er søknadspliktig. Konsentrerte beiter med for høyt beitetrykk og mye tråkkskader kan raskt transformere terreng/naturtyper. Gjerder må derfor vurderes nøye i forhold til hvilke verneverdier som blir berørt, og hva man oppnår ved inngjerding av utmarksbeiter. Gjerder er også et inngrep i naturen som gir landskapsvirkninger, og som kan gi utfordringer i forhold til fri ferdsel for allmennheten i nasjonalparken. Det vil alltid måtte sørges for at stier og andre ferdselsårer gjøres tilgjengelige ved bruk av porter, gjerdeklyv og lignende løsninger.

Uttak av tang og tare

Uttaksmengden skal tilpasses slik at det blir liggende igjen tilstrekkelig med tang og tare til at vollen i hele sin lengde opprettholder sin økologiske funksjon, blant annet som næringskilde for fugler.

Etter søknad kan det brukes landbrukstraktor med redskap eller kjøretøy mindre enn det. Det er avgjørende at uthenting av tang og tare ikke går på bekostning av andre viktige verneverdier i nasjonalparken. Det skal ikke settes varige kjøre- eller gravespor. Sporvidden til traktorer skal ikke være større enn eksisterende kjørespor (se retningslinjer for motorferdsel kap. 3.3.8.).

3.3.3 Skjøtsel – rydding og vedhogst mv.

Ordinær skogsdrift og hogst av ved for salg er ikke tillatt i NP. Hogst av ved til eget bruk er derimot aktuelt. Det forekommer også mer tilfeldig fjerning av trær og busker rundt bebyggelsen for å «åpne opp» rundt bygninger og slippe inn mer lys og sol, eller bare holde det ryddig, såkalt «trivselshogst». Verneforskriften har bestemmelser om plantelivet som gir rammer for denne aktiviteten.

§ 3 pkt. 2.1 Vern av plantelivet

Vegetasjonen på land og i sjø, herunder døde busker, trær og ilanddrevet tang og tare er vernet mot all skade, uttak og ødelegging. Planting eller såing av trær og annen vegetasjon er forbudt.

§ 3 pkt. 2.2 Bestemmelsen i 2.1. er ikke til hinder for:

- e) skånsom vegetasjonsrydding og beplantning rundt fritidsbolig, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.
- f) hogst av ved til eget bruk i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan, unntatt i sone B.

§3 pkt. 2.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

- a) rydding av vegetasjon i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Etter alle typer hogst og skjøtselstiltak som skjønnsmessig fører med seg store mengder greiner og kvist, skal slikt hogstavfall kjøres vekk der det ellers ville bli liggende inntil veg eller større sti der folk

ferdes, eksempelvis nær Folkestien/Kyststien. Flising kan fortsatt være aktuelt for mindre mengder, men dette skal spres tynt i terrenget eller på stier med skogsbunn, ikke på stier som har «sadde» eller annen stabil grus som toppdekke. En skal unngå å brenne hogstavfall i nasjonalparken med mindre det inngår i en valgt metode for gjennomføring av konkrete tiltak. Både flising og brenning kan skade sårbare vegetasjonstyper.

Brenning av hogstavfall skal fortrinnsvis utføres i den kalde årstiden. Brenningen skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet.

Brenning av hogstavfall må ikke skje så nær svaberg, rullestein eller annet fast fjell at det forårsaker skade. Brenning skal heller ikke foregå så nær verdifull vegetasjon at denne skades. Viktige eksempler på verdifull vegetasjon er rødlistearter, utvalgte naturtyper etter nml. § 52 og vegetasjon som spesielt er med å prege landskapsbildet.

Dersom det er tvil om brenning av hogstavfall på ønsket sted kan ødelegge verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes.

§ 3 pkt. 5.7 Bålbrenning

Det skal vises særlig varsomhet ved bålbrenning og bruk av grill, slik at det ikke oppstår brannfare eller skade på vegetasjon, svaberg og rullestein. I områder med anlegg tilrettelagt for bål og grill skal disse benyttes. Det er forbudt å gjøre opp ild i, og i nærheten av skog og mark, i tiden 15.april til og med 15.september i tråd med gjeldende lovverk.

a) Brenning av hogstavfall etter rydding i forbindelse med skjøtsel kan skje i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Retningslinjer for skjøtsel og vedhogst

Beplantning rundt fritidsbolig

Begrepet "rundt fritidsboliger" omfatter selve bygningene og tomten som hører til. Med "tomten" menes her den nærmeste, private sonen rundt huset, jf. tomtebegrepet i friluftsløven.

Beplantningen skal skje på en skånsom måte. Det innebærer blant annet:

- Det er ikke åpning for å benytte ikke-stedegne arter med spredningspotensial til andre deler av nasjonalparken.
- Plantearter med status svært høy risiko, høy risiko og potensiell høy risiko i til enhver tid nyeste utgave av norsk svarteliste kan uansett ikke benyttes til beplantning. Dette er planter med spesiell risiko for spredning med uheldige økologiske virkninger.
- Beplantning skal ikke redusere verdifullt naturmangfold, som trua og sårbare arter og prioriterte naturtyper.
- Beplantning skal ikke være i strid med annet lovverk. Det vises her spesielt til plan- og bygningsloven og planer gitt i medhold av denne.

Trivselshogst rundt fritidsbolig:

Begrepet "rundt fritidsboliger" omfatter selve bygningene og tomten som hører til. Med "tomten" menes her den nærmeste, private sonen rundt huset, jf. tomtebegrepet i friluftsløven. Området hvor skånsom vegetasjonsrydding kan foregå vil dermed normalt være i størrelsesorden 0,5 – 1,5 dekar inkl. arealet som opptas av selve bygningene.

Rydding av vegetasjon etter denne bestemmelsen omfatter mindre inngrep som rydding av busker, kratt, mindre trær etc. Det stilles ikke generelt krav om skjøtelsesplan for denne type rydding. Ryddingen skal likevel skje på en skånsom måte som ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Dette innebærer blant annet:

- Spesielt verdifulle trær (store, karakteristiske, uvanlige, hule mm.) skal ikke felles.
- Stående eller liggende større døde trær skal normalt ikke fjernes, med unntak for nyere vindfall eller der trærne er til fare for brukere av området.
- Hogstavfall skal ikke ligge igjen på stier eller steder med spesielt verdifull markvegetasjon.
- Felling av trær skal ikke foregå i hekketiden.
- Trua og sårbare plantearter skal ikke ryddes.

Vedhogst og rydding av vegetasjon utenfor sone B:

Unntaksbestemmelsen for vedhogst omfatter vanlig privat forbruk av ved til oppvarming lokalt i fritidsbolig eller bolig. Med lokalt menes fritidsboliger i NP, og boliger i umiddelbar nærhet til NP med skogteiger innenfor NP. Uttak av ved til kommersielt salg eller bruk i fritidsboliger/boliger utenfor nasjonalparken omfattes ikke.

- Vedhogst til eget bruk er tillatt dersom det ikke hogges korridorer eller flater. En del trær og buskvegetasjon skal stå igjen for å sikre at busk- og feltsjiktet har økologisk funksjon (leveområde for fugler, smådyr og insekter), og for å bevare et sammenhengende landskap. Hogstkorridorer er forbudt fordi de fører til vesentlige brudd i landskapsbildet. Grunneiers tillatelse må alltid foreligge før hogst.
- Retningslinjene for «trivselshogst» gjelder.
- Oppkvisting av trær skal unngås
- Grove eller hule løvtrær og andre spesielle trær skal ikke hogges.

Man skal være spesielt aktsom med eiketrær. Store eiketrær («hule eiker») er en utvalgt naturtype som har egen forskrift etter naturmangfoldloven. I nasjonalparken er det ønskelig at eiketrærne får utvikle seg til å bli store, flotte og viktige trær for naturmangfoldet.

Med hule eiker menes, etter forskrift om utvalgte naturtyper, eiketrær som har en diameter på minst 63 cm, tilsvarende omkrets på 200 cm, samt eiketrær som er synlig hule og med en diameter på minst 30 cm, tilsvarende omkrets på minst 95 cm. Diameter og omkrets måles i brysthøyde (1,3 m) over bakken. Synlig hule defineres til å være eiketrær med et indre hulrom som er større enn åpningen og der åpningen er større enn 5 cm. Også andre spesielt store, vakre eller hule trær som preger landskapet skal bevares i nasjonalparken.

Brenning av hogstavfall:

Brenning av hogstavfall skal fortrinnsvis utføres i den kalde årstiden. Brenningen skal skje på en skånsom måte som ivaretar natur- og kulturmiljøet og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet.

Brenning av hogstavfall må ikke skje så nær svaberg, rullestein eller annet fast fjell at det forårsaker skade. Brenning skal heller ikke foregå så nær verdifull vegetasjon at denne skades. Viktige eksempler på verdifull vegetasjon er forekomster av trua og sårbare arter – og naturtyper, utvalgte naturtyper og prioriterte arter etter nml. §§ 52 og 23, og vegetasjon som spesielt er med å prege landskapsbildet. Hvis det er tvil om brenning av hogstavfall på ønsket sted kan ødelegge verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet, skal forvaltningsmyndigheten kontaktes.

Motorferdsel under skjøtsel

På større skjøtselshogster kan det være nødvendig med bruk av motorisert ferdsel som f.eks. bruk av traktor, firehjuling eller lignende. Nasjonalparkforskriften åpner for at forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til slik kjøring hvis det ikke foreligger fare for ødeleggelse av andre verneverdier i forbindelse med skjøtselen. Det kan inngås skjøtelsavtaler for omfattende og/eller langsiktige skjøtselstiltak, hvor bl.a. nødvendig motorferdsel avklares for lengre perioder.

§ 3 pkt. 6.1 Forbud mot motorferdsel

Motorferdsel til lands, på is og i lufta under 300 meter fra bakken er forbudt. Det er forbud mot:

a) Motorbåtrace og øvingskjøring med racingbåter.

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til:

d) motorferdsel i forbindelse med hogst og rydding etter § 3 pkt. 2.2 e), f) og 2.3 a).

3.3.4 Fiskeri og akvakultur

Fiskeri

Akvakultur

3.3.5 Næring

Hove camping kommer i eget kapittel om HLVO.

Hasseltangen industri i eget kapittel om SLVO?

3.3.6 Privat eiendom og tekniske inngrep – boliger, fritidsboliger og brygger mv.

Verneområder som inneholder bygninger eller andre tekniske installasjoner, vil bli gjenstand for søknader om byggetiltak. Tidligere erfaringer fra Raet LVO og Hasseltangen LVO tilsier at det også vil komme mange søknader om byggetiltak av forskjellig størrelse og kompleksitet også i NP. Målet er at forutsigbarheten i behandlingen av slike søknader skal gjøres godt synlig gjennom spesifikke og detaljerte retningslinjer.

Retningslinjene skal være så presise at man unngår urealistiske søknader som er tidkrevende og kostbare både for søker og nasjonalparkstyret.

Kunnskapsgrunnlag

Da siste revisjon av forvaltningsplanen for Raet LVO ble utført i 2011 ble det gjort en grundig analyse av alle bygninger innenfor verneområdet. Hovedfokusert var på fritidsboliger som utgjør den desidert største gruppen. Analysen viste at det var 116 hytter/fritidsboliger og 8 boliger i Raet lvo. I tillegg kom en del andre bygg som ikke ble tatt med i de videre beregningene. Fylkesmannen fikk oversendt en oversikt over bygningene fra Arendal kommune med bruttoarealer (BRA) på disse. Som oftest er det i tillegg oppført diverse annekser/boder, overbygg, terrasser og plattinger mv. på eiendommene, og det vil som regel være riktigere å se på det totale "fotavtrykket" av all bygningsmasse på en eiendom. Dette betegnes videre som FBA for fotavtrykk bebygd areal. Som grunnlag for beregningene av samlet belastning, gikk Fylkesmannen gjennom eiendommene på flyfoto og regnet ut FBA for de enkelte eiendommene. På denne måten fikk Fylkesmannen et relativt nøyaktig mål på hva den totale bygningsmassen innenfor Raet lvo utgjør. Fylkesmannen så blant annet på hvor store og hvor små hytter og hus i verneområdet var, og hvor stor gjennomsnittshytta var. Fylkesmannen slo sammen både hytter og hus i disse beregningene fordi det har liten betydning for utfallet av beregningene. Disse resultatene har vært en viktig del av vurderingsgrunnlaget i prosessen frem mot retningslinjer for byggetiltak.

Tabell R-1: Viser gjennomsnittstørrelser og medianer for bygningene i Raet landskapsvernområde oppgitt i m² (BYA= bebygd areal, som er medregnet overbygg og terrasser mv.)

Gjennomsnittshytte:	83	BYA m ²
Median for hytte:	77	BYA m ²
Gjennomsnittsfotavtrykk alle bygninger på eiendommen:	100	BYA m ²
Median total fotavtrykk alle bygninger på eiendommen:	85	BYA m ²
Totalt fotavtrykk alle bygninger:	13356	BYA m ²

Den totale bygningsmassen i Raet lvo var 13 356 m², det vil si at i overkant av 13 daa av landskapsvernområdet allerede er nedbygd. I vurderingene rundt samlet belastning (samlet fremtidig nedbygging av areal i verneområdet) så Fylkesmannen på ulike prosentvise økninger i bygningsmasse (tabell R-2). Tabell R-3 gir en oversikt over fordelingen av hytter i ulike størrelsesklasser. Vi ser at spredningen har en tilnærmet normalfordeling, og at hovedtyngden av hyttene ligger i størrelsesorden 70-90 m².

Tabell R-2: Viser størrelsen på fremtidig nedbygging i m² ved en økning av bygningsmassen på 5 % til 20 %, og hvor mye dette utgjør per eiendom ved en jevn fordeling

Øking i fotavtrykk:	5 %	10 %	15 %	20 %
Økning m ²	667,8	1335,6	2003,352	2671,1
Total ny fotavtrykk:	14023,5	14691,2	15359,0	16026,8
Ekstra fotavtrykk per eiendom	5,8	11,5	17,3	23

Tabell R-3: Viser hvordan de 134 bygningene fordeler seg i ulike størrelsesgrupper

Bygningsklasse m² BYA	antall bygninger
20-30	4
30-50	7
50-70	17
70-90	42
90-110	25
110-150	22
150-200	11
200-250	2
250-300	3
300-350	1
total	134

Fylkesmannen vurderte ut fra de foreliggende tall at en økning på inntil 10 % i den totale bygningsmassen i Raet LVO kunne forsvares som en fremtidig øvre grense for den samlede belastning som følge av byggetiltak. Når man fordelte denne økningen i bygningsmasse på alle eiendommene fikk vi 11,5 m² per eiendom, hvilket ble vurdert som en økning som generelt ikke vil forandre området art og karakter. Hvordan den samlede belastningen fordeles mellom de

eksisterende grunneierne utgjør kjernen i retningslinjene for byggetiltak, sammen med vurderinger knyttet til eksponering og beliggenhet. En flat fordeling der alle får samme mulighet til å søke om like store tiltak var etter Fylkesmannens vurdering en lite gunstig løsning. Det er meget stort spenn i størrelsen på hyttene mellom de forskjellige eiendommene. De største hyttene er allerede meget store. Erfaringsmessig er det de mindre hyttene som oftest blir omsøkt fordi eierne ønsker standardheving, eller av annen grunn ønsker å bygge om hytta. Av naturlige årsaker vil det være lettere å finne gode areal- og romløsninger innenfor de eksisterende rammene på store hytter, og behovet for tilbygg og utvidelser er derfor generelt mindre. Fylkesmannen arbeidet med å finne en god fordelingsnøkkel som gir noe mer rom for større tiltak på små og mellomstore hytter. For de større hyttene gis det mindre handlingsrom (tabell R-4).

Tabell R-4: Arealgrenser for bebygd areal (BYA) oppgitt i m² for tilbygg på fritidseiendommer

Bygningsklasse m ² BYA	antall bygninger	Maksimumsgrense for tilbygg	ekstra m ² BYA per klasse
20-30	4	30	120
30-50	7	25	175
50-70	17	20	340
70-90	42	10	420
90-110	25	2	50
110-150	22	2	44
150-200	11	2	22
200-250	2	2	4
250-300	3	2	6
300-350	1	2	2
total	134		1183

Naturmangfoldloven kap.2

I forhold til det tidligere Raet LVO omfatter nasjonalparken et fåtall flere bygninger inkludert fritidsboliger. Vi mener derfor at de grundige analysene som ble gjort i RLVO er representative også for bebyggelsen innenfor nasjonalparken, og at kunnskapsgrunnlaget for å utarbeide retningslinjer for byggetiltak er tilfredsstillende (nml § 8). Førre-var-prinsippet vektlegges derfor lite i vurderingen (nml § 9). Gjennom kunnskapsgrunnlaget er det redegjort for vurdering av samlet belastning (nml §

10). Nasjonalparkstyret må gjennom grundig behandling av søknadene, og vilkår ved eventuell dispensasjon, sørge for at det ikke forekommer miljøforringelse. Dersom dette likevel forekommer er det tiltakshavers (byggers) ansvar å dekke kostnadene (nml § 11). Gjennom andre bestemmelser i verneforskriften, og vilkår til eventuell dispensasjon, mener vi at det er sikret at riktige miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder benyttes for å begrense skader på naturmangfoldet (nml § 12).

Byggetiltak

Det er eksklusivt å bo eller eie hytte i et vernet område. Det sikrer at det ikke skjer vesentlige endringer med området man bor i, men det legger også noen begrensninger på grunneiers handlefrihet på egen eiendom. Oppføring av nye bygninger i nasjonalparken er som hovedregel forbudt. Det står sentralt i formålet med vernet at det ikke skal foregå påvirkning av naturmiljøet og at det ikke skal settes i verk tiltak som endrer det vernede landskapets karakter og særpreg vesentlig. Det er derfor også klart at det ikke er ønskelig med en utvikling der alle hyttene eller andre bygg utvides opp mot en maksimumsgrense og har en ensartet utforming. Det skal være et spenn i hyttenes form og størrelse for å opprettholde landskapsbildet som på vernetidspunktet. Det vil dermed ikke være mulighet for å "klatre" i størrelsesklassene ved å søke flere dispensasjoner over tid. Alle søknader blir registrert og arkivert hos forvaltningsmyndigheten, og det vil ikke bli mulighet for å søke om nye byggetiltak dersom man allerede har utvidet hytta opp i neste størrelseskategori. Dette vil gjelde inntil retningslinjene eventuelt blir endret i senere forvaltningsplaner. Retningslinjene skal evalueres ved revisjon av denne forvaltningsplanen. Med denne ordningen hindrer man at en hytte som i dag f.eks. er på 30 m², blir til en hytte på 120 m² gjennom gjentatte søknader om dispensasjon for byggetiltak/utvidelse. Retningslinjene for byggetiltak vil også gjelde ved brann eller annen naturskade. Det betyr at gjenoppføring av bygninger som har gått tapt må vurderes etter de samme retningslinjene.

Det må fortsatt kunne påregnes at søknader om tiltak blir avslått selv om man søker innenfor arealgrensene som er satt for eiendommens bygningsmasse. Dette vil avhenge av en helhetsvurdering av det enkelte tiltak.

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger herunder anlegg for energiproduksjon og oppdrett/akvakultur, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, bøyelagging av båter, vegbygging, bergverksdrift, graving, kunstige sandstrender, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, uttak av skjellsand, boring og sprenging, bryting av stein, mineraler og fossiler, fjerning av rullestein, større stein og blokker, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, flatehogst, bakkeplanering, fremføring av luft-, vann-, sjø- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

a) vedlikehold av bygninger, brygger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

- a) ombygging av, og mindre utvidelser samt bruksendring av eksisterende bygninger, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.
- b) gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.
- e) riving av bygninger, anlegg og innretninger og oppføring av nye med inntil samme størrelse og for samme bruk.

Nasjonalparken innebærer strengere praksis for tilbygg enn i områder som blir forvaltet etter plan- og bygningsloven alene. Verneforskriften setter klare begrensninger for hva som er tillatt og forbudt. Det samme gjelder landskapsvernområdene. Ved søknad om utvidelse eller omfattende rehabilitering skal man i et hvert tilfelle forsøke å ivareta byggets tidstypiske kulturuttrykk.

Brygger og fortøyningsplass

Innenfor nasjonalparken vil det ikke være aktuelt med ordinære småbåthavner, men det finnes en rekke brygger og fortøyningsplasser i nasjonalparken. Det vil også være noen store brygger (fellesanlegg) som blir liggende i nasjonalparken. Alt vedlikehold av brygger er tillatt både på små private brygger og større fellesanlegg.

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger herunder anlegg for energiproduksjon og oppdrett/akvakultur, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, bøyelagging av båter, vegbygging, bergverksdrift, graving, kunstige sandstrender, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, uttak av skjellsand, boring og sprenging, bryting av stein, mineraler og fossiler, fjerning av rullestein, større stein og blokker, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, flatehogst, bakkeplanering, fremføring av luft-, vann-, sjø- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

- a) vedlikehold av bygninger, brygger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.
- e) akterfeste av båt ved egen brygge eller egen landfast fortøyningsplass.
- f) å trekke joller på land for midlertidig oppbevaring ved egen fortøyningsplass, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

- d) brygger som erstatning for eksisterende brygger eller ved samling av eksisterende brygger i fellesanlegg.

Bryggene finnes særlig langs den innerste grensen av nasjonalparken og på noen av øyene. Brygger har alltid vært en nødvendighet for bosetting og annen virksomhet i skjærgården. Mange steder er bryggene en del av et samlet kulturmiljø. I mange år har utviklingen gått i retning stadig flere og større båter. Dette øker behovet for brygger, og for å skifte ut bryggeanlegg med mer moderne

anlegg. En omfattende utbygging og ombygging av brygger fører til at landskap, naturmiljø og historisk interessante kulturmiljøer endres, og i noen tilfeller også til at allmennhetens friluftsmuligheter begrenses. Dette er lite ønskelig – spesielt i en nasjonalpark. Det er derfor en spesiell utfordring å møte behovet for flere brygger uten for store negative virkninger. Dette kan blant annet skje gjennom at bryggene samles noe mer enn tradisjonen har vært. Verneforskriften åpner derfor opp for at brygger kan samles, og at det kan være åpning for nye brygger /bryggeplasser innenfor slike løsninger, hvis totaleffekten er positiv for verneverdiene.

Bøyelegging av båter kan være en utfordring for marine naturverdier. Dette gjelder særlig når mange båter bøyelegges sammen på verdifulle naturtyper som ålegrasenger og grunne bløtbunnsområder. Slike bøyehavner gir også landskapsmessige utfordringer. Bøyer som plasseres langt fra egen bebyggelse og brygge kan virke privatiserende i forhold til allmennhetens bruk av området. I nasjonalparken er det tillatt med akterfeste av båt på egen brygge eller landfast fortøyningsplass.

Mudring

Det er åpnet i nasjonalparkforskriften for at vedlikeholdsmudring kan fortsette for eksisterende brygger og anlegg, hvor dette tidligere har vært gjennomført. Dette kan kun gjøres etter søknad. Mudring er et sterkt regulert tiltak også etter annet lovverk, og Fylkesmannen, som er forurensningsmyndighet for slike tiltak, må kontaktes i slike saker.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

i) vedlikeholdsmudring i tilknytning til eksisterende brygger i tråd med forvaltningsplan.

Lagring av båt på land

Nasjonalparkforskriften åpner for at joller kan trekkes på land for midlertidig oppbevaring. Dette gjelder mindre båter som trekkes på land uten bruk av motorredskap/kran ved egen båt plass eller båtfeste (ved uvær eller kortere fravær av bruk). Det er ikke anledning for vinterlagring av båter på land i nasjonalparken. I Søm landskapsvernområde er det derimot tillat med vinterlagring av båter på båt opplaget ved Søm småbåthavn, jf. kart xxxx.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

f) å trekke joller på land for midlertidig oppbevaring ved egen fortøyningsplass, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

§ 3 (Søm LVO) pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

f) Drift og vedlikehold av småbåthavnen på Søm innenfor den arealmessige avgrensning av havnen som gjelder på vernetidspunktet. Dette gjelder også opplag av båter, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Retningslinjer for privat eiendom og tekniske inngrep – boliger, fritidsboliger og brygger mv.

Byggetiltak:

Fotavtrykk bebygd areal (FBA):

Følgende størrelsesbegrensninger på FBA anbefales ved søknader om nye tiltak. Dagens FBA på eiendommen er utgangspunktet ved søknad, og alle former for bygningsmasse skal medregnes i dette. Søknader om byggetiltak på fritidseiendom bør holdes innenfor disse arealrammene:

Eksisterende FBA på eiendommen	FBA-grense for nytt tiltak
Ca.20-30 m ²	Ca.30 m ²
Ca.30-50 m ²	Ca.25 m ²
Ca.50-70 m ²	Ca.20 m ²
Ca.70-90 m ²	Ca.10 m ²
>90 m ²	<2 m ²

Fritidseiendommer – utforming

Dispensasjonssøknader vil fortsatt gjennomgå skjønnsmessige vurderinger, hvor de faktiske forhold i hver enkelt sak som: eksponering, beliggenhet, terrengvurderinger og landskapsvurderinger mv. vil være avgjørende for utfallet. Retningslinjene er ment å gi signaler som kan styre søknader inn mot hva som er realistisk å oppnå dispensasjon for på den enkelte eiendom.

- Tiltak der man utnytter allerede bebygd areal er å foretrekke. Fotavtrykket av den totale bygningsmassen bør bli minst mulig. Det vil si at man kan søke om å ombygge en type bebygd areal til et annet formål. Eksempel nr.1: Rive anneks for å oppføre tilbygg. Eksempel nr. 2: Fjerne deler av veranda for å oppføre mindre tilbygg. Arealregnskapet vurderes i den enkelte sak.
- På de større hyttene (hytter over gjennomsnittet FBA 90-350 m²) er FBA-grensen på <2 m² ment som en "sikkerhetsventil" som kan vurderes i spesielle tilfeller.
- Ved påbygg skal bygget fremstå lavest mulig i terrenget. Mønehøyden på eksisterende hytte skal være retningsgivende.
- Takvinkel og takdekke, gavl og raft skal være i tråd med bygningen ellers.
- Dispensasjon til bygging av terrasse, levegg eller skillevegg utendørs, kan normalt ikke påregnes.
- Det skal alltid tilstrebes å bygge minst mulig eksponert. Dette vil i mange tilfeller være på baksiden av bygget, bort fra sjøsiden, stier, åpne områder osv.
- Bruk av store blanke flater (som vinduer) bør begrenses for å unngå stor landskapspåvirkning.
- Det anbefales bruk av jordfarger og/eller grånende tre for å begrense kontrasten mellom bygninger og terrenget.
- Terrenginngrep som sprengning og graving mv. skal unngås

*** Boligeiendommer**

Det er ingen boliger i nasjonalparken eller i HLVO. I SLVO er situasjonen i forhold til samlet belastning mer oversiktlig. Det er registrert 12 boliger, og vurderinger rundt samlet belastning vil gjøres fra sak til sak sammen med vurderingene av tiltaket opp mot verneforskriften. Spesifikke retningslinjer for boligeiendommer er:

- Maks 1 stk. garasje pr. eiendom.
- Antall byggenheter pr. eiendom skal holdes på et minimum.

Brygger og fortøyningsplass:

Brygger utgjør en spesiell utfordring, både landskapsmessig, for natur- og kulturmiljøer og i forhold til allmennhetens muligheter for friluftsliv og ferdsel. Søknader om nye brygger eller utvidelse av eksisterende brygger i nasjonalparken skal derfor vurderes strengt. Tillatelse til bygging av brygge etter unntaksbestemmelsen kan kun vurderes der det allerede er eksisterende brygger som enten fjernes eller samles i fellesbrygge. Andre tilfeller må behandles etter § 4 (verneforskriften har en egen bestemmelse om konstruksjoner og installasjoner for allment friluftsliv, jf. kap. 3.3.1. Bestemmelsen i § 3 pkt. 1.3 d vil derfor gjelde brygger mv. for andre formål, f. eks private fritidsboliger).

Vedlikeholdsmudring:

I NP skal vedlikeholdsmudring kunne fortsette for eksisterende brygger og anlegg, hvor mudring tidligere har vært gjennomført. Dette er søknadspliktig. Mudring er normalt strengt regulert i annet lovverk og må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

Oppbevaring av båt på land:

Joller kan trekkes på land for midlertidig oppbevaring. Dette gjelder mindre båter som trekkes på land ved egen båtplass eller båtfeste uten bruk av motorredskap/kran. Det er ikke anledning for vinterlagring av båter på land i nasjonalparken.

3.3.7 Infrastruktur

Generelt for infrastruktur er det bestemmelsen om vern mot inngrep i landskapet som er begrensende for ulike typer tiltak:

§ 3 pkt. 1.1 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger herunder anlegg for energiproduksjon og oppdrett/akvakultur, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, bøyelegging av båter, vegbygging, bergverksdrift, graving, kunstige sandstrender, utfylling og henleggelse av masse, mudring og dumping, uttak av skjellsand, boring og sprenging, bryting av stein, mineraler og fossiler, fjerning av rullestein, større stein og blokker, drenering og annen form for tørrlegging, nydyrking, flatehogst, bakkeplanering, fremføring av luft-, vann-, sjø- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Vei

Kartverket er noe mangelfullt mht. veier i nasjonalparken, og veiene har dessuten svært ulik standard. Det er derfor en utfordring å definere hva som skal regnes som eksisterende veier. Det kan være en utfordring å skille mellom vedlikehold av eksisterende stier og ferdselsårer (som er hjemlet i verneforskriften) og standardheving, som ikke er hjemlet. Begge disse utfordringene må løses gjennom konkrete vurderinger av den enkelte søknad. Ordinære bilveier er som hovedregel holdt utenfor NP.

Terrengarbeider som påfylling/graving og planering for å utbedre eksisterende, eller bygge nye veier også til landbruksformål og parkeringsplasser, er i strid med verneformålet for nasjonalparken. Vedlikehold av eksisterende stier og gamle ferdselsårer (ikke bilveier) er tillatt slik at de kan holde den standard de hadde på vernetidspunktet. Vernet er ikke til hinder for utbedring av for eksempel humper, gjørmehull eller annet vedlikehold innenfor eksisterende standard. For vedlikehold av offentlig vei kan veimyndighetene fjerne vegetasjon som vokser utover veikant og representerer en trafikkrisiko.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

b) vedlikehold av eksisterende stier og gamle ferdselsårer, skilt, bruer og lignende, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Vann og avløp (VA)

Verneforskriften gir et generelt forbud mot alle aktiviteter som kan gi en varig påvirkning av naturmiljøet. Blant annet er det forbudt å sprengne fjell og grave i grunnen og fjerne løsmasser. Det er derfor i utgangspunktet også forbudt å legge vann- og kloakkledninger i grunnen, jf. § 3 pkt. 1.1. Verneforskriften gir imidlertid en åpning for at forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til dette hvis det skjer i henhold til forvaltningsplanen.

I eventuelle søknader om VA-tiltak vil det være avgjørende at tiltakets omfang og plassering beskrives nøyaktig og utførlig i søknaden. Likeledes må grunnforholdene på aktuelt sted beskrives og dokumenteres tilfredsstillende. Forvaltningsmyndigheten vil så vurdere om tiltaket kan la seg gjennomføre uten at det er til vesentlig forringelse av verneverdiene. I avgjørelsen vil det blant annet bli lagt vekt på nærhet til tilknytningspunkt til offentlig VA og andre inngrep/installasjoner. Grunnforholdene vil også være svært avgjørende, og synlige kvartærgeologiske formasjoner og avsetninger vil tillegges stor vekt. Fortrinnsvis bør det søkes løsninger der tiltaket legges i masser som allerede er berørt av tidligere tiltak, eksempelvis eksisterende veier, grøfter og lignende. Både hensynet til kvartærgeologiske verneverdier og landskapet skal tillegges stor vekt i vurderingen av om tiltak kan gjennomføres.

Strømmaster/stolper og luftspenn påvirker landskapsbildet, og vil som regel være uønsket i NP. Innlegging av strøm må vurderes på samme måte som VA.

§ 3 pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

l) innlegging av strøm, vann og avløp til boliger og fritidsboliger, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Kystverkets anlegg og tekniske installasjoner

Innenfor nasjonalparken finnes det en rekke tekniske installasjoner og noen større anlegg. Kystverkets anlegg omfatter fyrstasjoner (Lyngør fyr, Store – og Lille Torungen fyr), lykter, varder, bøyer, merker og andre innretninger som skal sikre sjøfarten. Flere av disse utgjør viktige kulturminner i kystlandskapet.

Kystverkets anlegg er en del av den levende sjøfartshistorien i nasjonalparken. De har samtidig en svært viktig nyttefunksjon for sikkerheten til sjøs. I nasjonalparken er ikke vernebestemmelsene til

hinder for drift, tilsyn og vedlikehold av fyr, fyrlykter og sjømerker. I sone A er det et ferdselsforbud i perioden 15. april til 15. juli. Dette gjelder også for ferdsel i forbindelse med drift og vedlikehold av Kystverkets anlegg dersom det ikke er akutte situasjoner. Det betyr at all planlagt vedlikehold må utføres utenfor forbudstiden.

§ 3 pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

c) drift, tilsyn og vedlikehold av fyr, fyrlykter og sjømerker.

§ 3 pkt. 5.2 Regulering av ferdsel

I sone A er det i perioden fra og med 15. april til og med 15. juli forbud mot all ferdsel på land og i sjø nærmere enn 50 meter fra land.

Forbudet gjelder ikke ferdsel på land i forbindelse med drift og vedlikehold av Kystverkets anlegg, som ikke kan utføres utenfor forbudsperioden.

Energi- og kraftanlegg i nasjonalparken omfatter først og fremst master, kabler og ledninger for transport av elektrisk kraft. Synlige master og ledninger finnes over kortere avstander, og det foregår også strømforsyning i sjøkabler. Vann- og kloakknettet går også delvis inn i nasjonalparken noen få steder.

Akutt utfall – nødvendig vedlikehold

Retningslinjer for infrastruktur

Vedlikehold av stier og ferdselsårer

Stier og ferdselsårer omfatter ikke veier som er åpne for motorisert ferdsel.

Med vedlikehold menes alle oppgaver knyttet til å opprettholde standard på vernetidspunktet, samt forebyggende arbeider som utføres pga. forventet slitasje for å motvirke forfall. Andre tiltak på stier og ferdselsårer enn vedlikehold, f. eks opprusting til en høyere standard eller omlegging av traseen, krever dispensasjon etter § 4.

Forvaltningsmyndigheten avgjør i tvilstilfeller om en strekning skal regnes som eksisterende vei/sti/ferdselsåre, og hvorvidt et tiltak kan regnes som vedlikehold.

Strøm, vann og avløp

Søknader om innlegging av strøm, vann og avløp skal vurderes strengt med stor vekt på kvartærgeologiske verdier som formasjoner og avsetninger samt landskapshensyn.

Nærhet til tilknytningspunkt til offentlig VA og andre inngrep/installasjoner kan tillegges vekt i vurderingen. Fortrinnsvis bør det søkes løsninger der tiltaket legges i masser som allerede er berørt av tidligere tiltak, eksempelvis eksisterende veier, grøfter og lignende.

Kystverkets anlegg:

I sone A bør all ferdsel i forbindelse med Kystverkets anlegg og tekniske installasjoner foregå utenfor hekketiden for sjøfugl. Hekkeperioden vil kunne strekke ut over ferdselsforbudsperioden. Ved akutte situasjoner kan unntaksbestemmelsen benyttes.

3.3.8 Motorferdsel

I NP gjelder følgende bestemmelse:

§ 3 pkt. 6.1 Forbud mot motorferdsel

Motorferdsel til lands, på is og i lufta under 300 meter fra bakken er forbudt. Det er forbud mot:

- a) Motorbåttrace og øvingskjøring med racingbåter.

§ 3 pkt. 7.2 Støy

Unødvendig støy er forbudt. Bruk av motordrevet modellfly o.l. er forbudt. Forbudet gjelder ikke bruk av motordrevne hageredskaper i tilknytning til fritidsboliger.

Motorferdsel til lands

I nasjonalparken er det forbud mot motorferdsel på land, på is og i lufta under 300 meter fra bakken. Forbudet på land gjelder motorferdsel i utmark. Motorferdsel i utmark styres av to lovverk. Kommunen er ansvarlig myndighet etter motorferdselloven, mens forvaltningsmyndigheten er ansvarlig myndighet etter verneforskriftene. I de fleste tilfeller må man ha tillatelse både etter verneforskrift og motorferdselloven for å kunne kjøre lovlig i utmark. I tillegg trenger man også grunneiers tillatelse til slik kjøring.

Folk flest har god forståelse for hva som er utmark. I nasjonalparken kan det imidlertid være noen tvilstilfeller, og forvaltningsmyndigheten og SNO har erfaring fra at det hvert år kjøres på steder som er utmark. Det forekommer også anmeldelser av slike forhold. Det er derfor nyttig å klargjøre tolkningen av kjørbare veier. Veier som er drenert med grøfter, opparbeidet med kjøredekk med påført masse som grus o.l., kan trygt oppfattes som kjørbare veier. Slike veier er som hovedregel holdt utenfor NP, men i LVOene finnes det flere kjørbare veier - flere av dem er asfalterte. Mange steder finnes det likevel utmark som stier, løyper, gamle traseer fra krigens dager og partier hvor morenen er synlig i dagen hvor det er mulig å komme frem med bil eller lignende. Det er strekninger som kan bære vekten av et kjøretøy og som dermed er fysisk kjørbare, men dette er ikke uten videre veier hvor motorisert ferdsel er tillatt.

I nasjonalparken er det flere offentlige sandstrender som er populære badestrender. Kommunene har hatt som praksis at disse fra tid til annen ryddes maskinelt for ting som gjør stranden mindre egnet som badestrand. Rydding av offentlige badestrender vil kunne fortsette i NP. Bruk av maskiner må gjøres slik at det ikke er til skade på andre verneverdier i NP. Det må blant annet ikke bli kjørespor i terrenget.

Et fåtall fritidsboliger har traséer som er kjørbare, og som benyttes til transport av varer mv. til eiendommen. Det må i forvaltningsplanen nærmere avklares hvilke traséer som ikke er turstier eller utmark, og gis spesiell adgang for kjøring til disse eiendommene. Eiendommene det gjelder listes i forvaltningsplanen, og eierne av disse eiendommene kan gis «kjøreløyver» for inntil 5 år av gangen.

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsen i pkt. 6.1 er ikke til hinder for:

d) motorferdsel i forbindelse med rydding av offentlige sandstrender, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

e) motorferdsel til fritidsboliger på eksisterende traséer som er godkjent for dette i forvaltningsplan.

Bildetekst:

Som hovedregel bør man unngå å kjøre dersom veien ikke holder kjørbart nivå - standard som beskrevet ovenfor.

Forvaltningsmyndigheten vil arbeide med å stenge av områder, stier m.v. hvor det ofte skjer brudd på forbudet mot motorferdsel.

Tidligere var det vanlig å hente tang i fjæra til gjødsling og jordforbedring. Det finnes et fåtall tangveier i nasjonalparken. I forbindelse med uttak av tang og tare kan disse benyttes etter søknad så fremt det ikke er til skade på andre verneverdier. De kjente tangforekomstene på Spornes og i Ruakerkilen ligger i sårbare områder av NP. Maskinell henting av tang vil kunne medføre skade på andre viktige verneverdier, blant annet strandvoller og strandenger. Det vil derfor være avgjørende i vurderingen av dispensasjon for motorisert uttak, at uthenting ikke går på bekostning av andre viktige verneverdier i nasjonalparken. Det kan brukes landbrukstraktor med redskap eller kjøretøy mindre enn det. Det skal ikke settes varige kjøre- eller gravespor. Sporvidden til traktorer skal ikke være større enn eksisterende kjørespor.

Uttaksmengden skal tilpasses slik at det blir liggende igjen tilstrekkelig med tang og tare til at vollen i hele sin lengde opprettholder sin økologiske funksjon, blant annet som næringskilde for fugler (se retningslinjer for landbruk kap.3.3.2.).

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til:

h) motorferdsel ved uttak av ilanddrevet tang og tare i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Motorferdsel til sjøs

Motorferdsel forbudet i nasjonalparken gjelder ikke for båter på sjøen. Båttrafikken og hastighetsbestemmelsene i nasjonalparken er dermed regulert etter annet lovverk (Havne og farvannsloven / lokale forskrifter og vannskuterforskriften)

I nasjonalparken er det et generelt forbud mot motorbåttrace. Forvaltningsmyndigheten kan likevel etter søknad gi dispensasjon til tradisjonsrike båttrace som har eksistert over lengre tid før opprettelsen av nasjonalparken. Båttrace skal i størst mulig grad gjennomføres så skånsomt som mulig i forhold til naturverdiene. Dette gjelder særlig forstyrrelse i sårbare perioder for sjøfugler. Det må tas hensyn både i forhold til trasévalg og publikums plassering i forhold til hekkende fugler eller andre sårbare arter.

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til:

f) tradisjonsrike båttrace som var etablert før vernetidspunktet, jf. forvaltningsplan.

Motorferdsel i luften

I nasjonalparken er det forbud mot motorferdsel i luften under 300 meter. Forbudet gjelder for alle typer luftfartøy. I den senere tid er det blitt svært populært med bruk av droner. Dronene er ikke omfattet av motorferdselsforbudet i luften under 300 m, men vil være omfattet av bestemmelsen om unødvendig støy som gjelder bl.a. bruk av motordrevet modellfly og lignende.

Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, brygger og lignende, når dette vurderes som mest hensiktsmessige og skånsomme transportmulighet sammenholdt med verneverdiene. Slike oppdrag skal alltid vurderes lagt utenfor sårbare perioder for fugle- og dyrelivet.

§ 3 pkt. 6.2 Bestemmelsen i pkt. 6.1 er ikke til hinder for:

f) transittflyging med Forsvarets helikoptre utenfor 1 nautisk mil fra grunnlinjen.

§ 3 pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til:

b) motorferdsel i forbindelse med transport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, brygger og lignende

Retningslinjer for motorferdsel:

Definisjon av vei:

Veier er drenert med grøfter, opparbeidet med kjøredekk med påført masse som grus, asfalt og lignende. Disse kan trygt oppfattes som kjørbare vei. Slike veier er som hovedregel holdt utenfor NP, men i LVOene finnes det flere kjørbare veier - flere av dem er asfalterte.

Motorferdsel ved rydding av offentlige sandstrender

Unntaksbestemmelsen gjelder for rydding av de offentlige badestrendene; Storesand/Randviga, Stølsviga og Hovestranden nedenfor Hove camping.

Motorferdsel ved uttak av tang og tare

Etter søknad kan det brukes landbrukstraktor med redskap eller kjøretøy mindre enn det. Motorferdselen skal foregå skånsomt og det skal ikke settes varige kjøre- eller gravespor som følge av tiltaket. Uthenting av tang og tare skal ikke gå på bekostning av andre verneverdier i nasjonalparken. Sporvidden til kjøretøyet skal ikke være større enn eksisterende kjørespor.

Motorferdsel til sjøs

Motorferdselsforbudet rammer ikke ordinær båttrafikk, men man skal være oppmerksom på ferdselsforbudet i sone A som også gjelder båttrafikk nærmere enn 50 m fra land. Man skal også være oppmerksom på at forbudet mot unødvendig støy også kan gjelde motorferdsel til sjøs.

Tradisjonsrike båtrace

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til tradisjonsrike båtrace som har eksistert over lengre tid før opprettelsen av nasjonalparken. I vurderingen av slike arrangementer skal hensynet til hekkende sjøfugler veie tungt, og avbøtende tiltak som omlegging av trasé og avstengning av sårbare områder skal settes som vilkår dersom det er konflikt mellom arrangementet og verneverdiene i NP. Unntaksbestemmelsen gjelder ikke nye båtrace eller vesentlige nyvinninger/endringer.

Motorferdsel i luften

Droner er ikke omfattet av motorferdselsforbudet i luften under 300 m, men vil være omfattet av forbudet mot unødvendig støy som gjelder bl.a. bruk av motordrevet modellfly og lignende. Bruk av droner i NP er derfor søknadspliktig.

Forvaltningsmyndigheten kan vurdere å gi tillatelse til helikoptertransport av materialer til vedlikehold og byggearbeid på bygninger, brygger og lignende, når dette vurderes som mest hensiktsmessige og skånsomme transportmulighet sammenholdt med verneverdiene. Slike oppdrag skal alltid søkes lagt utenfor sårbare perioder for fugle- og dyrelivet.

3.3.9 Arrangementer

Det har vært avholdt en rekke ulike arrangementer i nasjonalparkområdet før nasjonalparken ble opprettet. Det har også vært en økende trend at flere arrangementer søker seg nettopp til verneområder på grunn av naturkvalitetene som finnes her. Det er derfor behov for å føre kontroll med hva som arrangeres i nasjonalparkområdet. Det er åpnet for at forvaltningsmyndigheten etter søknad kan tillate at arrangementer gjennomføres i nasjonalparken dersom de ikke er til vesentlig skade eller ulempe for verneverdiene eller verneformålet.

Arrangementer skal være kortvarige og ikke legge unødig beslag på, eller vesentlig hindre andre besøkende i nasjonalparken. Fare for forsøpling, slitasje og forstyrrelse vil også være avgjørende for om et arrangement kan gjennomføres.

§ 3 pkt. 5.4. Arrangementer

Større arrangementer som ikke er til vesentlig skade og ulempe for verneverdier og -formål, kan tillates etter søknad, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Retningslinjer for arrangementer:

Arrangementer:

Hva er et arrangement?

Et arrangement kan være en forestilling, en konsert, en festival, et stort møte, et idrettsstevne/leir eller lignende. Det er med andre ord mange typer arrangementer. Et arrangement, uansett hvilken type arrangement det er, har gjerne noen fellestrekk og det mest sentrale fellestrekket er: Arrangøren ønsker å samle flere mennesker, på et eller flere steder, og disse menneskene skal delta eller oppleve noe sammen. Ofte vil arrangementer avhenge av en form for tilrettelegging; informasjon/skilting, søppelhåndtering, midlertidige installasjoner osv.

Krav til arrangementer

Arrangementer skal være kortvarige og ikke legge unødig beslag på, eller vesentlig hindre andre besøkende i nasjonalparken. Fare for forsøpling, slitasje støy og forstyrrelse vil også være avgjørende for om et arrangement kan gjennomføres.

Arrangøren skal alltid ha en ansvarlig søker som står ansvarlig for at vilkår til dispensasjonen følges opp før, under og etter arrangementet.

Flerårige tillatelser

Unødvendig regulering og kontroll av aktiviteter skal unngås. Faste arrangementer bør derfor kunne få flerårige tillatelser hvis det ikke oppstår konflikter i forhold til naturmiljøet.

Arrangementer som alltid krever tillatelse

Ofte vil det være en sammenheng mellom omfanget av den organiserte aktiviteten og faren for skade på naturmiljøet. Følgende typer arrangementer krever alltid tillatelse:

- Grupper med minst 100 deltagere. Skoleklasser på tur omfattes normalt ikke av denne regelen.
- Arrangementer med færre enn 50 deltagere, når aktiviteten planlegges gjennomført minst tre ganger pr. år på samme sted. Alminnelig turaktivitet i mindre grupper i regi av familie og venner krever likevel ikke tillatelse etter denne regelen.
- Arrangementer som har behov for midlertidige installasjoner som f.eks.: telt, skilt, gjerder, søppelhåndtering osv.
- Teltleirer med minst 10 telt.

3.3.10 Retningslinjer for Hove landskapsvernområde

Verneforskriften danner rammene for hva som er tillatt innenfor et verneområde. Slik er det også i Hove landskapsvernområde. NP er delt inn i soner med egne tilleggsformål. Noen bestemmelser er derfor sonespesifikke i NP. HLVO er ikke delt inn i soner. Vennligst se kap. 3.3.3 for mer detaljer om retningslinjer i NP og LVOene.

Nasjonalpark og landskapsvernområder er to forskjellige kategorier for områdevern, og har forskjellig restriksjonsnivå. Man må derfor være oppmerksom på at tiltak som er tillatt i LVO kan være forbudt i NP. Retningslinjene i dette kapittelet gjelder spesifikt for HLVO!

Veier og motorisert ferdsel

I HLVO finnes det en rekke veier hvor det er tillatt med motorisert ferdsel. Hovedveien i området er asfaltert, og er innfartsåren til campingen. Veien har også en bommet avstikker ned til strandhuset og brygga ved Kaninholmen. Veien slutter ved en gruset parkeringsplass utenfor campingområdet, men herfra fortsetter småveier inn i campingområdet. Ved sanitærbygget/kaféstua er veien bommet ved avkjørselen ned til stranden. Herfra fortsetter folkestien som har høy standard (grus), men som ikke er beregnet for motorisert ferdsel. Inne i campingområdet finnes flere asfalterte småveier hvor det også er tillatt med motorisert ferdsel.

Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon fra motorferdselsforbudet som gjelder på strandengen/stranda mellom campingen og ferjebrygga. Dispensasjon skal kun vurderes i spesielle tilfeller der transport med båt er nødvendig og mer hensiktsmessig enn atkomst på vei. Foruten motorferdsel i forbindelse med rydding av sandstrand og eventuelle dispensasjoner gitt etter § 3 pkt. 6.3 b), skal strandområdet være stengt for motorisert ferdsel

§ 3 (HLVO) pkt. 6.1 Forbud mot motorferdsel

Motorferdsel i utmark er forbudt, herunder start og landing med luftfartøy.

§ 3 (HLVO) pkt. 6.2 Bestemmelsen i punkt 6.1 er ikke til hinder for:

b) motorferdsel i forbindelse med rydding av offentlige sandstrender, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

§ 3 (HLVO) pkt. 6.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

b) motorferdsel med egnet kjøretøy for nødvendig transport til og fra ferjebrygge, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Vedlikehold av eksisterende veier i samsvar med tilstand på vernetidspunktet i tråd med retningslinjene i forvaltningsplanen er tillatt. Det vil si at vernet ikke til hinder for utbedring av for eksempel humper, gjørmehull eller annet vedlikehold innenfor eksisterende standard. På veiene som har asfalt kan denne erstattes med tilsvarende dekke på en skånsom måte. Grunnarbeid som planering og påføring av underlagsmasse skal begrenses så langt det lar seg gjøre, slik at man ikke unødvendig skader rotsystemer og morenemasser. Veier og områder som har grus/sadde skal ikke asfalteres.

§ 3 (HLVO) pkt. 1.1 Inngrep i landskapet

Med de unntak som følger av forskriften pkt. 1.2 og 1.3 er det forbud mot inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapets særpreg eller karakter herunder vegbygging, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, opplag av båter, graving, påfylling av masse, sprenging, boring, uttak og fjerning av større stein og blokker, mineraler eller fossiler, drenering, annen form for tørrlegging, nydyrking, nyplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen er ikke uttømmende.

§ 3 (HLVO) pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

b) vedlikehold av eksisterende veier i samsvar med tilstand på vernetidspunktet og retningslinjer fastsatt i forvaltningsplan.

Bygninger

I HLVO finnes det en rekke ulike typer bygninger. En del av bygningene tilhører Hove camping, og har viktige funksjoner i driften av campingvirksomheten. I tillegg kommer en rekke mer eller mindre permanente innretninger som campinggjestene har tilført området; campingvogner/spikertelt med tilhørende plattinger mv, bobiler osv.

Vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger i henhold til tilstand på vernetidspunktet er tillatt. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse. Vedlikehold skal skje på en slik måte at bygninger og innretninger opprettholdes uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet.

§ 3 (HLVO) pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

a) vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger i henhold til tilstand på vernetidspunktet.

§ 3 (HLVO) pkt. 1.3 Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til:

a) ombygging og utvidelse av bygninger.

c) oppføring av bygninger, anlegg og innretninger herunder VA for campingdrift innenfor Hove campings grenser, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Bestemmelsen over åpner for å søke om tiltak i HLVO som er nødvendige for å sikre basisfunksjoner i driften av Hove camping. Ombygging og utvidelse, nye bygninger, anlegg og innretninger representerer endringer i landskapet. Det er derfor viktig at behovet vurderes nøye før de etableres. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye bygninger, anlegg og innretninger for nødvendig drift, skal etableres på en skånsom måte som ivaretar naturområdet og de kvartærgeologiske forekomstene, og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Det er viktig at naturpreget i området ivaretas. Innenfor denne hovedrammen skal man tilstrebe bygninger, anlegg og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Inngrep i forbindelse med strøm og VA skal begrenses så langt som mulig, og sameksistens med allerede eksisterende inngrep skal tilstrebes så langt som mulig. Fortrinnsvis bør det søkes løsninger der tiltaket legges i masser som allerede er berørt av tidligere tiltak, eksempelvis eksisterende veier, grøfter og lignende. Mange luftspenn med strømledninger og kabler kan gi en uheldig landskapspåvirkning, og kun vurdert ut fra landskaps hensyn vil det ofte være å foretrekke at ledninger legges i bakken.

Hogst og skjøtsel

Plantelivet skal beskyttes mot skade og ødeleggelse som kan endre verneområdets særpreg eller karakter vesentlig og hogst skal skje som plukkhogst.

§ 3 (HLVO) pkt. 2.1 Beskyttelse av plantelivet

Plantelivet skal beskyttes mot skade og ødeleggelse som kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Innføring av nye plantearter er forbudt.

§ 3 (HLVO) pkt. 2.2 Hogst og skjøtsel

Hogst skal skje som plukkhogst. Særmerkede, dekorative og døde trær som preger landskapet skal ikke hogges.

§ 3 pkt. 2.3. Bestemmelsene i pkt. 2.2 er ikke til hinder for

Fjerning av døde trær og greiner som kan være til skade eller fare innenfor Hove campings grenser, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Landskapsvernområdet skal beholde sitt naturpreg med storvokst furuskog som dominerende treslag. Hogst kan skje som plukkhogst hvor enkelttrær tas ut, men det skal ikke åpnes større flater. Det vil anses som å endre områdets karakter. Særmerkede, dekorative og døde trær som preger landskapet skal heller ikke hogges.

Innenfor campingens grenser kan man imidlertid fjerne døde trær eller greiner som kan være til skade eller fare.

Retningslinjer spesifikt for Hove landskapsvernområde:

Hove camping

Hove camping skal kunne drive camping med den utstrekning og landskapspåvirkning som ved vernetidspunktet.

Motorisert transport

Definisjon av vei:

Veier er drenert med grøfter, opparbeidet med kjøredekk med påført masse som grus, asfalt og lignende. Disse kan trygt oppfattes som kjørbare vei. I HLVO finnes det flere kjørbare veier - mange av dem er asfalterte.

«Kyststien/Folkestien» er ikke åpen for ordinær motorisert ferdsel.

Motorferdsel ved rydding av offentlige sandstrender

Unntaksbestemmelsen gjelder for rydding av de offentlige badestrendene; Storesand/Randviga, Stølsviga og Hovestranden nedenfor Hove camping.

Motorferdselen skal foregå skånsomt med egnet redskap for mekanisk rydding/rensing av sandstrendene for tang, tare og fremmedlegemer som er til ulempe for friluftslivet. Det skal ikke settes varige kjørespor som følge av tiltaket.

Motorferdsel for nødvendig transport til/fra ferjebrygge.

Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon fra motorferdselsforbudet som gjelder på strandengen/stranda mellom camping og ferjebrygge. Dispensasjon skal kun vurderes i spesielle tilfeller der transport med båt er nødvendig og mer hensiktsmessig enn atkomst på vei. Strandområdet skal være stengt for motorisert ferdsel med unntak av motorferdsel i forbindelse med rydding av sandstrand og eventuelle dispensasjoner gitt etter § 3 pkt. 6.3 b), skal.

Vedlikehold av veier

Vernet ikke til hinder for utbedring av for eksempel humper, gjørmehull eller annet vedlikehold innenfor eksisterende standard. På veiene som har asfalt kan denne erstattes med tilsvarende dekke på en skånsom måte. Veier og områder som er gruslagt skal ikke asfalteres. Grunnarbeid som planering og påføring av underlagsmasse skal begrenses så langt det lar seg gjøre, slik at man ikke unødvendig skader rotsystemer og urørte morenemasser.

Bygninger og anlegg/tekniske innretninger

Vedlikehold skal skje på en slik at måte at bygninger og innretninger opprettholdes uten å endre karakter. Dette innebærer bruk av materialer, løsninger og teknikker som ikke vesentlig skiller seg fra det som tidligere er benyttet.

Ved behandling av søknader om nye bygg og innretninger mv. skal det legges vekt på at tiltaket skal være nødvendig for å sikre basisfunksjoner for drift av Hove camping. Det er derfor viktig at behovet og nødvendig omfang vurderes nøye før etablering. Ved behandling av søknader skal det legges vekt på at nye bygninger, anlegg og innretninger for nødvendig drift etableres på en skånsom måte som ivaretar naturområdet og de kvartærgeologiske forekomstene, og ikke ødelegger verneverdier eller på annen måte er i strid med verneformålet. Det er viktig at omfanget av ny bebyggelse søkes begrenset så mye som mulig og at det visuelle uttrykket bidrar til å sikre at naturpreget i området ivaretas. Innenfor denne hoveddrammen skal man tilstrebe bygninger, anlegg og innretninger med gode visuelle kvaliteter, både i seg selv og i forhold til omgivelsene.

Inngrep i forbindelse med strøm og VA skal begrenses så langt som mulig, og sameksistens med allerede eksisterende inngrep skal tilstrebes så langt som mulig. Fortrinnsvis bør det søkes løsninger der tiltaket legges i masser som allerede er berørt av tidligere tiltak, eksempelvis eksisterende veier, grøfter og lignende.

Hogst og skjøtsel

Landskapsvernområdet skal beholde sitt naturpreg med storvokst furuskog som dominerende treslag. Hogst kan skje som plukkhogst hvor enkelttrær tas ut, men det skal ikke åpnes større flater, og særmerkede, dekorative trær skal ikke hogges.

Innenfor campingens grenser kan man fjerne døde trær eller greiner som kan være til skade eller fare. Døde grener gir ikke anledning til å fjerne hele trær.

Hove campingområde:

3.3.11 Retningslinjer for Søm landskapsvernområde

Verneforskriften danner rammene for hva som er tillatt innenfor et verneområde. Slik er det også i Søm landskapsvernområde. NP er delt inn i soner med egne tilleggsformål. Noen bestemmelser er derfor sonespesifikke i NP. SLVO er ikke delt inn i soner. Vennligst se kap. 3.3.3 for mer detaljer om bruk av retningslinjer i NP og LVOene.

Nasjonalpark og landskapsvernområde er to forskjellige kategorier for områdevern, og har forskjellig restriksjonsnivå. Man må derfor være oppmerksom på at tiltak som er tillatt i LVO kan være forbudt i NP. Retningslinjene i dette kapittelet gjelder spesifikt for SLVO.

Landbruk

Det foregår utstrakt aktiv landbruksdrift i SLVO og verneområdet inneholder for en stor del dyrket mark. På disse arealene foregår det grasproduksjon, enten tradisjonell fôrproduksjon eller ferdigplenproduksjon. I verneforskriften er det gitt et eget unntak for landbruket. Landbruk som ikke er i strid med verneformålet, herunder åkerbruk, ferdigplenproduksjon, slått og beiting, kan fortsette på eksisterende jordbruksarealer. Plantelivet er likevel gitt et vern for å hindre skade og ødeleggelse som kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Det betyr at innføring av nye plantearter er forbudt. For dyrka mark gjelder forbudet mot innføring av nye plantearter kun plantearter som gjennom spredning kan redusere verneområdets verdi. Tilplanting av innmark med tanke på skogproduksjon er ikke tillatt, herunder produksjon av juletrær og pyntegrønt.

Blant annet graving, tilføring av masse og anlegging av jordhauger m.m. er søkepliktige tiltak innenfor landskapsvernområdet dersom det er inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapets art eller karakter. Det er forvaltningsmyndigheten som avgjør i tvilstilfelle om tiltaket vil virke inn på landskapets art eller karakter. Er du i tvil om tiltaket bør forvaltningsmyndigheten kontaktes på forhånd for å ta stilling til om det må søkes om tiltaket.

På eksisterende og tidligere utnyttede jordbruksarealer er vernet ikke til hinder for vedlikehold av grøfter og øvrige dreneringstiltak, gjødsling, fjerning av stein, samt fjerning og oppsetting av trådgjerder. Tidligere praksis med å grave ned stein etter at den er fjernet fra jorder, er i strid med forskriften, da dette medfører graving og utfylling av løsmasser. Deponering av stein kan skje for eksempel på eksisterende steingjerder for å reparere slike eller transporteres ut av verneområdet, eventuelt på eksisterende rydningsrøyser.

Nydyrking er ikke tillatt. Med nydyrking menes fulldyrking og overflatedyrking av jord. Gjenoppdyrking av jordbruksareal som har ligget ubrukt i over 30 år, regnes som nydyrking; jf. "Forskrift om nydyrking".

Hvilke vekster som er mest aktuelle i landbruket, vil veksle over tid. Visse typer vekstskifte vil kunne være i strid med verneformålet dersom det vesentlig kan endre, eller virke inn på landskapets art og karakter. Dersom man er i tvil om dette, kontaktes forvaltningsmyndigheten for veiledning.

Spesielt om jordbruksdrift og dyreliv

I det følgende gis noen råd for bedre å kunne ta hensyn til dyrelivet ved drift av dyrket mark. Beiteproblematikken i forhold til gjess har flere sider. Først og fremst er det ønskelig at avbøtende tiltak forsøkes i tilstrekkelig grad slik at fuglelivet ikke blir uforholdsmessig belastet. Det finnes etter hvert en del erfaring med ulike metoder. Noen av metodene er omstridte, og forvaltningsmyndigheten bør rådføres før tiltak iverksettes. Siste utvei er skadefelling, og dette bør unngås så langt det er mulig, jf. forskrift om felling av viltarter som gjør skade eller som vesentlig reduserer andre viltarters reproduksjon.

Harving og slått er spesielt skadelig for fuglearter som benytter åkrer og gressenger som hekkeplass, og for rådyrunger som trykker i vegetasjonen. Ved å være ekstra observant under slått kan man redde flere kull og unger. Det har etter hvert blitt mer og mer vanlig at bonden merker utsatte reir med en stav, slik at reir kan flyttes under slått.

Hensyn under slått kan være med på å redde åkerriksa. Direktoratet for naturforvaltning har laget en handlingsplan for bevaring av den. Her kan man finne råd til praktisk gjennomføring av slått, samt hjelp til å søke støtteordninger for tilrettelegging for et fuglevennlig jordbruk.

Tiltak som kan benyttes under slått er:

- Sette av areal som ikke slås der det er mistanke om hekking
- Senke farten når en slår
- Justere kuttehøyden opp et hakk
- Bruke åkerriksevennlig slåttemønster

- Utsette slåtten i enger med hekkende fugler

§ 3 (SLVO) pkt. 1.1 Inngrep i landskapet

Med de unntak som følger av forskriften pkt. 1.2 og 1.3 er det forbud mot inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapets særpreg eller karakter herunder vegbygging, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, graving, påfylling av masse, sprenging, boring, uttak og fjerning av større stein og blokker, mineraler eller fossiler, drenering, annen form for tørrlegging, nydyrking, nyplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen er ikke uttømmende.

§ 3 (SLVO) pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

d) Landbruk som ikke er i strid med verneformålet på eksisterende jordbruksarealer, herunder åkerbruk, ferdigplenproduksjon, slått og beiting.

§ 3 (SLVO) pkt. 2.2 Beiting

Beiting er tillatt.

§ 3 (SLVO) pkt. 2.1 Beskyttelse av plantelivet

Plantelivet skal beskyttes mot skade og ødeleggelse som kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Innføring av nye plantearter er forbudt. For dyrka mark gjelder forbudet mot innføring av nye plantearter kun plantearter som gjennom spredning kan redusere verneområdets verdi. Tilplanting av innmark med tanke på skogproduksjon er ikke tillatt, herunder produksjon av juletrær og pyntegrønt.

Hogst

I landskapsvernområdet er det svært begrensede skogressurser, og hogst er kun tillatt for hogst av ved/rydding i samsvar med forvaltningsplanen. Det finnes et bestand av storvokst bøk i SLVO ute ved Søm småbåthavn. Dette bestandet er del av den varmekjære floraen som preger området, som er nevnt i formålet med vernet. Hogst i dette bestandet vil kunne prege landskapet i området vesentlig, og er ikke tillatt. For øvrige arealer vil vedhogst kunne foregå etter retningslinjene gitt i kap. 3.3.3 (Vedhogst og rydding av vegetasjon utenfor sone B).

Småbåthavn

Innenfor SLVO ligger Søm småbåthavn som driftes av Søm båtforening. I verneforskriften er det gitt et unntak for drift og vedlikehold av denne småbåthavnen. Det samme gjelder båttopplag som foregår på en grusplass mellom båthavnen og Søm Allé. Den videre driften av anlegget må foregå innenfor den arealavgrensningen anlegget (båthavn og opplag) har på vernetidpunktet. Båthavnen har nå 192 båt plasser og er ferdig utbygd.

§ 3 (SLVO) pkt. 1.2 Bestemmelsene i pkt. 1.1 er ikke til hinder for:

f) Drift og vedlikehold av småbåthavnen på Søm innenfor den arealmessige avgrensning av havnen som gjelder på vernetidspunktet. Dette gjelder også opplag av båter, i tråd med retningslinjer i forvaltningsplan.

Retningslinjer spesifikt for Søm landskapsvernområde:

Landbruk

På eksisterende og tidligere utnyttede jordbruksarealer er vernet ikke til hinder for vedlikehold av grøfter og øvrige dreneringstiltak, gjødsling, fjerning av stein, samt fjerning og oppsetting av trådgjerder. Tidligere praksis med å grave ned stein etter at den er fjernet fra jorder, er i strid med forskriften, da dette medfører graving og utfylling av løsmasser. Deponering av stein kan skje for eksempel på eksisterende steingjerder for å reparere slike eller transporteres ut av verneområdet, eventuelt på eksisterende rydningsrøyser.

Hvilke vekster som er mest aktuelle i landbruket, vil veksle over tid. Visse typer vekstskifte vil kunne være i strid med verneformålet dersom det vesentlig kan endre, eller virke inn på landskapets art og karakter. Dersom man er i tvil om dette, kontaktes forvaltningsmyndigheten for veiledning.

Harving og slått er spesielt skadelig for fuglearter som benytter åkrer og gressenger som hekkeplass, og for rådyrunger som trykker i vegetasjonen. Ved slike aktiviteter skal bonden være ekstra observant og ta hensyn til fugle- og dyreliv.

Hogst

Det finnes et bestand av storvokst bøk i SLVO ute ved Søm småbåthavn. Dette bestandet er del av den varmekjære floraen som preger området, som er nevnt i formålet med vernet. Hogst i dette bestandet vil kunne prege landskapet i området vesentlig, og er ikke tillatt. For øvrige arealer vil vedhogst kunne foregå etter retningslinjene gitt i kap. 3.3.3 (Vedhogst og rydding av vegetasjon utenfor sone B).

Småbåthavn og båttopplag

Den videre driften av anlegget må foregå innenfor den arealavgrensningen anlegget (båthavn og opplag) har på vernetidspunktet. Båthavnen har nå 192 båt plasser og er ferdig utbygd.

* Retningslinjer som ikke er SLVO-spesifikke:

Vedlikehold av stier, skilt, bruer og liknende (§ 3 pkt. 1.2 b)): se vedlikehold kap. 3.3.1

Vedlikehold av veier (§ 3 pkt. 1.2 c)): se vedlikehold av veier kap. 3.3.9

Ombygging og utvidelser (§ 3 pkt. 1.3 a)): se byggetiltak kap.

3.4 Saksbehandlingsrutiner

3.4.1 Forvaltningsmyndigheter

Ansvaret for forvaltningen av Raet nasjonalpark og Hove og Søm landskapsvernområder involverer følgende myndigheter:

Klima- og miljødepartementet (KLD) er øverste myndighet for miljøforvaltningen i Norge. Departementet har ansvaret for at den miljøpolitikken Stortinget har vedtatt blir gjennomført.

KLD er overordnet myndighet for forvaltningen av områder vernet etter naturmangfoldloven (tidligere naturvernloven og viltloven).

Miljødirektoratet er øverste fagmyndighet for naturvernsaker i Norge. Direktoratet har hovedansvar for forvaltning av områder vernet etter naturmangfoldloven (tidligere naturvernloven og viltloven). Det er Mdir som avgjør hvem som skal være forvaltningsmyndighet for det enkelte verneområde. Mdir er klageinstans for vedtak som forvaltningsmyndigheten i det enkelte verneområdet har gjort. Mdir skal også veilede forvaltningsmyndigheten i praktiseringen av verneforskriftene. Forvaltnings- og skjøtselsplaner for store verneområder skal godkjennes av Mdir.

Nasjonalparkstyret skal opprettes som forvaltningsmyndighet for nasjonalparker dersom et flertall av kommunene ønsker det. Nasjonalparkstyret skal bestå av politisk representant, fortrinnsvis ordfører, fra hver kommune, politisk representant fra berørt fylkeskommune (og representant(er) oppnevnt av Sametinget hvor dette er aktuelt). Klagemyndigheten for vedtak fattet av nasjonalparkstyret er Klima- og Miljødepartementet, etter saksforberedelse av miljø.

Sekretariat for nasjonalparkstyret skal være en **nasjonalparkforvalter** ansatt av **Fylkesmannen**. Forvalteren skal ha lokalt kontorsted. Inntil denne ordningen er etablert er det Fylkesmannen som har forvaltningsmyndigheten i nasjonalparken i Aust-Agder. Det vil bli utarbeidet egne vedtekter for nasjonalparkstyret.

3.4.2 Lovverk

Verneforskriften

Verneforskriftene for Raet nasjonalpark og landskapsvernområdene Hove og Søm finnes henholdsvis som vedlegg 1, 2 og 3.

Naturmangfoldloven

I all saksbehandling etter verneforskriften skal det gjøres en samlet vurdering i forhold til tiltakets virkning på verneverdiene og formålet med vernet. I naturmangfoldloven kap. 2 er det fastsatt **prinsipper for offentlig beslutningstaking** som skal legges til grunn som retningslinjer ved utøvelse av offentlig myndighet. Prinsippene kommer til anvendelse ved behandling av enkeltsaker etter verneforskriften.

Loven angir at det skal fremgå av vedtakene hvordan prinsippene har vært anvendt i den konkrete sak, og hvilken vekt de er tillagt, jf. § 7. Prinsippene omtales i loven som:

- Kunnskapsgrunnlaget (§ 8)
- Føre-var-prinsippet (§ 9)

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

- Økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10)
- Kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11)
- Miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§ 12)

Naturmangfoldloven § 49 har egne regler for **utenforliggende virksomhet** som kan medføre skade inn i et verneområde. Kan virksomhet som trenger tillatelse etter annen lov innvirke på verneverdiene i nasjonalparken, skal hensynet til disse verneverdiene tillegges vekt ved avgjørelsen av om tillatelse bør gis, og ved fastsetting av vilkår. For annen virksomhet gjelder aktsomhetsplikten etter naturmangfoldloven § 6.

Naturmangfoldloven har også egne **håndhevings- og sanksjonsbestemmelser**, f. eks. bestemmelser om retting og avbøtende tiltak (§ 69), tiltak for å avverge eller begrense skader og ulemper (§ 70), direkte gjennomføring av forvaltningen selv (§ 71), bruk av andres eiendom ved gjennomføring av tiltak (§ 72) og tvangsmulkt (§ 73). Disse sanksjonsbestemmelsene er delegert til Fylkesmannen. Eventuell bruk av disse virkemidlene må derfor tas opp med Fylkesmannen.

Forholdet til andre lovverk

Verneforskriften gjelder parallelt og samtidig med aktuelle særlover. Et eventuelt tiltak må oppfylle kravene både etter verneforskriften/naturmangfoldloven og etter det regelverket tiltaket ellers reguleres etter. Forskrifter gitt med hjemmel i naturvern- eller naturmangfoldloven vil normalt gå foran andre lover eller forskrifter hvis det er motstrid mellom bestemmelser.

For tiltak som krever tillatelse både etter verneforskriften og annet lovverk, kan tiltakshaver (søker) om ønskelig søke om tillatelse parallelt hos de aktuelle myndigheter. Vedtak skal i slike tilfeller først fattes etter verneforskriften, dersom ikke annet følger av verneforskriften eller forvaltningsmyndighetens samtykke, jf. naturmangfoldloven § 48 3. ledd. Det bør fremgå av søknaden hvem (hvilke myndigheter) den er sendt til. Den praktiske samhandlingen mellom nasjonalparkstyret og andre myndigheter (spesielt kommunene og fylkeskommunen) må avklares nærmere mellom partene.

3.4.3 Generelle saksbehandlingsrutiner

Henvendelser og forespørsler om vernebestemmelsene

Før det eventuelt fremmes en konkret søknad vil det ofte være behov for kontakt mellom tiltakshaver og forvaltningsmyndighet for å avklare hvilke rammer verneforskriften setter for et tiltak. Slike henvendelser kan rettes til forvaltningsmyndigheten på den måten tiltakshaver finner mest hensiktsmessig (telefon, e-post, brev osv.). Det kan også være aktuelt med møte/forhåndskonferanse før formell søknadsbehandling.

Hvis det er tvil om et tiltak eller en aktivitet omfattes av forbudsbestemmelsene, de generelle unntakene eller de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, skal dette avklares med forvaltningsmyndigheten før tiltaket eller aktiviteten gjennomføres.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Søknader sendes forvaltningsmyndigheten

Alle søknader om dispensasjon fra vernebestemmelsene sendes til forvaltningsmyndigheten, dvs. nasjonalparkstyret.

Unntaks- og dispensasjonsbestemmelser

Vernebestemmelsene regulerer eller forbyr inngrep og aktiviteter som kan være i strid med verneformålet. Det er så langt det er mulig foretatt en interesseavveining mellom hensynet til vern og ønsker om bruk og tiltak i nasjonalparken i forkant av vernet. Denne interesseavveiningen avspeiles gjennom at det i forskriften er fastsatt både unntaksbestemmelser og dispensasjonsbestemmelser.

Tilstrekkelige opplysninger

Søknader skal inneholde tilstrekkelige opplysninger til at forvaltningsmyndigheten kan vurdere tiltakets virkning på verneverdiene. Forvaltningsmyndigheten skal om nødvendig veilede søker om dette kravet, og kan kreve tilleggsdokumentasjon dersom søknaden ikke inneholder tilstrekkelig dokumentasjon.

For å få en klar saksgang og en raskere behandling av søknader om tiltak i verneområder skal søknaden inneholde følgende:

- Navn på verneområdet
- En utfyllende, grunnnett, søknad om dispensasjon. Søknaden bør blant annet inneholde opplysninger om omfang av tiltaket og beskrivelse av gjennomføring. Dersom tiltaket gjelder bebyggelse, bør søknaden inneholde informasjon om eksisterende og ny bebyggelse (FBA og mønehøyde).
- Oversiktskart og situasjonskart som viser plassering av tiltaket.
- Dersom søknaden gjelder byggetiltak må søknaden inneholde målsatte tegninger som viser utforming, og eventuelt inngrep som vil bli gjort i terrenget.
- Fotografier/illustrasjon av området.
- Nødvendig dokumentasjon om tiltakets virkning på verneverdiene, jf. naturmangfoldloven § 48, 4. ledd.

Innhenting av uttalelser

Saker som berører kulturminner skal sendes Aust-Agder fylkeskommune til uttalelse før vedtak fattes. Saker som gjelder kulturminner i sjø skal sendes Norsk Maritimt Museum til uttalelse. Fiskeri- og havbruksrelaterte spørsmål skal sendes Fiskeridirektoratet og Fiskerlaget Sør for uttalelse.

Underretning om vedtak

Følgende skal ha kopi av alle vedtak: Miljødirektoratet, Statens naturoppsyn (SNO), Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder, Aust-Agder fylkeskommune og Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner. For øvrig gjelder forvaltningslovens regler om underretning om vedtak til parter i saken.

Klagebehandling

Klager på vedtak sendes forvaltningsmyndigheten (nasjonalparkstyret). Nasjonalparkforvalteren saksforbereder innkomne klager i samsvar med bestemmelsene i forvaltningsloven. Styret behandler klagen. Dersom vedtaket opprettholdes, oversendes klagen til Miljødirektoratet for forberedende

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

klagebehandling. Mdir oversender deretter klagen til Klima- og Miljødepartementet som klageinstans.

Flerårige tillatelser

Det kan gis flerårige tillatelser for aktiviteter som gjentas regelmessig, for eksempel flytting av dyr, faste større arrangementer eller årvisse behov for motorferdsel. Det kan settes vilkår for slike tillatelser, for eksempel bruk av kjørebok, varighet/antall turer eller omfang. Flerårige tillatelser kan gis for inntil fem år.

Rundskriv om forvaltningen

Direktoratet for naturforvaltning har utarbeidet et eget rundskriv om forvaltning av verneforskrifter (november 2001, revidert februar 2010). Det vises til rundskrivet for en mer omfattende gjennomgang av saksbehandlingen ved utøvelse av myndighet i medhold av verneforskriften.

Rapportering

Forvaltningsmyndigheten skal gi en årlig rapport til Miljødirektoratet over innkomne søknader og vedtak, gjennomførte forvaltningstiltak og andre saker av interesse i forvaltningen av nasjonalparken.

3.4.3 Dispensasjon fra vernebestemmelsene

Unntaksbestemmelser

Verneforskriften for Raet nasjonalpark og landskapsvernområdene Hove og Søm har unntaksbestemmelser som angir at bestemte aktiviteter er tillatt. Det oppstår noen ganger tvil om hva som kan innfortolkes under unntaksbestemmelsene. F. eks kan noen bestemmelser fastslå at enkelte tiltak skal være tillatt, uten at man derved kan slutte at andre typer tiltak som er nødvendig for å gjennomføre det lovlige tiltaket også er tillatt. Et vanlig eksempel er motorferdsel for å gjennomføre det lovlige tiltaket. Dersom omsøkte tiltak ikke har hjemmel i unntaksbestemmelser i verneforskriften, må det vurderes om dispensasjon kan gis etter de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene, eller de generelle dispensasjonsbestemmelsene (se under). Nærmere retningslinjer for unntaksbestemmelsene er gitt i de enkelte temakapitler i planen.

Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser

Verneforskriften har en rekke spesifiserte dispensasjonsbestemmelser hvor det fremgår at forvaltningsmyndigheten «etter søknad kan gi tillatelse til» en rekke tiltak.

Formuleringen betyr ikke at forvaltningsmyndigheten *skal* gi tillatelse, men kun at man kan vurdere om en søknad gir grunnlag for å gi tillatelse. Spesifiserte dispensasjonsbestemmelser er ofte uttrykk for konkrete avveininger av bruker eller eierinteresser i nasjonalparken. Enkelte tiltak og interesser er løftet frem og vurdert i verneprosessen, og gitt en spesifisert adgang til å søke tillatelser. Selv om dispensasjonshjemmelens ordlyd er utgangspunktet for tolkningen, må dispensasjonsadgangen også vurderes i lys av verneformålet, naturforholdene i nasjonalparken osv. Det er adgang til å stille vilkår til dispensasjoner ut fra hensynet til verneverdiene.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Nærmere retningslinjer for de spesifiserte dispensasjonsbestemmelsene er gitt i de enkelte temakapitler i planen.

Generelle dispensasjonsbestemmelser

Verneforskriften § 4 er en generell dispensasjonsbestemmelse som innebærer at forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

Vilkåret om at tiltaket ikke skal påvirke verneverdiene nevneverdig innebærer at dispensasjonsadgangen er snever. Det kan bare dispenseres i de tilfeller tiltaket vil ha begrenset virkning for verneverdiene. Det er med andre ord i første rekke bagatellmessige inngrep eller forbigående forstyrrelser som er av stor betydning for søker sammenholdt med verneinteressene, som omfattes av bestemmelsen. Siktemålet er at verneforskriften ikke uthules gjennom omfattende dispensasjonspraksis.

Tiltaket kan heller ikke stride mot formålet med vernet. Tiltak som kan påvirke verneverdiene nevneverdig, vil som oftest også være i strid med verneformålet. Det kan imidlertid tenkes at et mindre tiltak har liten betydning for verneverdiene isolert sett. I slike tilfeller er det viktig å vurdere om en dispensasjon gjennom presedens vil kunne åpne for mange tilsvarende tiltak på stedet, slik at summen over tid vil stride mot formålet med vernet.

Bestemmelsen er en sikkerhetsventil som skal fange opp uforutsette tilfeller eller spesielle/særlige tilfeller som ikke ble vurdert på vernetidspunktet.

3.5 Oppsyn

Statens naturoppsyn (SNO)

SNO er miljøforvaltningens operative feltorgan som er myndighetsutøver etter lov om statlig naturoppsyn av 21. juni 1996. Loven gir SNO-personell tilsynsmyndighet og ansvar for oppsyn med overholdelse av følgende miljølover; friluftsløven, naturmangfoldloven, motorferdselloven, kulturminneløven, viltloven, laks- og innlandsfiskloven, småbåtloven og deler av forurensningsloven i hele landet, både på offentlig og privat grunn. Oppsynsoppgaven er todelt og retter seg både mot tilsyn og overvåking av naturtilstanden og tilsyn med menneskets atferd i naturen i forhold til gjeldende regelverk.

I tillegg til rene kontrolloppgaver er også veiledning og informasjon om regelverket og bruken av nasjonalparken en del av naturoppsynets virksomhet. På bestilling fra forvaltningsmyndigheten kan

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

naturoppsynet drive skjøtsel, tilrettelegging, registrering og dokumentasjon, herunder overvåking. Miljødirektoratet fordeler midler til tiltak i nasjonalparken.

SNOs hovedoppgaver i forbindelse med nasjonalparken er:

- Veilede og informere brukere og besøkende
- Kontrollere, rapportere og reagere på brudd på verneforskriften og annet regelverk
- Holde oversikt over utviklingstendenser i bruken av området
- Føre tilsyn med og drive vedlikehold på statlig eiendom, herunder informasjons- og oppmerkingsmateriell

På oppdrag fra forvaltningsmyndigheten kan SNO:

- Føre oppdatert status for natur- og kulturverdiene i området, med vekt på truede og sårbare arter og forekomster
- Bidra i planlegging og gjennomføring av skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdier

Arbeid som blir utført av SNO, er kostnadsfritt for styret.

Skjærgårdstjenesten

Skjærgårdstjenesten er et offentlig samarbeid om drift av sjøbaserte friluftsområder. Bidragsyttere er staten v/Miljødirektoratet, fylkeskommunen og kommunene. Skjærgårdstjenesten i Aust-Agder har operative enheter i Tvedestrand, Arendal og Grimstad. Hovedoppgavene i forbindelse med nasjonalparken er:

- Renovasjon, vedlikehold, skjøtsel og tilsyn i skjærgårdspareområdene
- Veiledning, informasjon og holdningsskapende arbeid rettet mot brukere og besøkende
- Kontroll og rapportering av brudd på verneforskriften og annet regelverk, på oppdrag fra SNO
- Gjennomføre skjøtsel av spesielle natur- og kulturverdier etter avtale med forvaltningsmyndigheten/kulturminnemyndigheten/SNO, eventuelt i samarbeid med grunneiere eller frivillige organisasjoner

Politiet

Politiet behandler anmeldelser av brudd på verneforskriften, samt driver oppsyn etter ulike lovverk. Politiet samarbeider ofte med SNO om oppsyn i verneområdene.

4. Litteratur og vedlegg

Vedlegg;

Verneforskrifter

Bevaringsmål

Tiltaksplan

Temakart

Definisjoner/begreper – flyttes fra selve rapporten ?

Begreper og forkortelser

Forvaltningsmål:

Forvaltningsmål skal utarbeides av forvaltningsmyndigheten og er langsiktige og/eller strategiske mål for overordna tema som verneområdeforvaltningen ønsker å arbeide med for å styrke verneformålet.

Naturkvalitet:

Naturkvalitet er naturtyper, arter, geologi og landskap som skal bevares i et verneområde. Naturkvalitetene fremgår gjerne direkte av det overordnede verneformålet. I tillegg kan det være nødvendig å definere naturkvaliteter ut over verneformålet.

Bevaringsmål og bevaringsmålobjekt

Et bevaringsmål er en kort beskrivelse av en ønsket tilstand for en naturkvalitet. Kartobjektet som det da er knyttet bevaringsmål til kalles bevaringsmålobjekt.

Verneforskrift:

Verneforskriften og vernekartet er dokumenter som ligger til grunn for vedtak i statsråd, kongelig resolusjon for opprettelse av et verneområde. Verneforskriften er loven. Bestemmelsene i forskriften er tilpasset det enkelte verneområdet for å fremme formålet med vernet. Brudd på verneforskriftens bestemmelser er brudd på lov. Vernekartet viser grensene for området som verneforskriften gjelder for. Forvaltningsmyndigheten kan ikke endre på grenser for vernet eller verneforskriftens bestemmelser.

Vernemyndighetene:

Vernemyndighetene består hierarkisk av Klima- og Miljødepartementet, Miljødirektoratet og Fylkesmannen.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Klima- og miljødepartementet har delegert forvaltningsmyndigheten for nasjonalparker og andre store verneområder til nasjonalpark-/verneområdestyrer som består av folkevalgte representanter fra kommune og fylkeskommune, samt Sametinget i samiske områder. Denne lokale forvaltningsordningen ble innført i januar 2010.

En statlig ansatt nasjonalpark-/verneområdeforvalter fungerer som sekretariat for styret. Forvalteren skal sikre god kontakt med og ha kunnskap om lokalmiljøet. Forvalteren er ansatt hos fylkesmannen, men er underlagt styret i forhold knyttet til verneområdeforvaltningen.

For å sikre en kunnskapsbasert forvaltning skal forvalteren være en del av og kunne benytte det samla kompetansemiljøet hos fylkesmannen. Forvalteren skal legge opp til at forvaltningen skjer i samsvar med internasjonale forpliktelser, nasjonale føringer, naturmangfoldloven og verneforskriften. Kunnskap om bl.a. samisk kultur er derfor viktig i de områdene det er relevant.

Forvaltningsmyndigheten skal først og fremst utøve myndighet i henhold til vernebestemmelsene og utarbeide forvaltningsplaner. Det innebærer bl.a. å sørge for den praktiske forvaltningen av verneområdene inkl. ansvar for at tiltakene i forvaltningsplanen blir gjennomført.

Naturtype

En naturtype er en ensartet type natur som omfatter alt plante- og dyreliv og de miljøfaktorene som virker der. Den store variasjonen av naturtyper vi har i Norge er en viktig del av naturmangfoldet, både som levested for arter og som økosystemer

Tiltakshaver

Tiltakshaver er den som er ansvarlig for et tiltak som ønskes gjennomført – eier av tiltaket. I de fleste tilfeller vil det være grunneier, og stort sett sammenfaller tiltakshaver og søker. Det vil si at den som ønsker tiltaket gjennomført også søker ansvarlig myndighet om tillatelse/dispensasjon.

Forkortelser brukt

KLD – Klima- og miljødepartementet

Mdir- Miljødirektoratet

SNO – Statens naturoppsyn

FM - Fylkesmannen

NP – nasjonalpark (RNP= Raet nasjonalpark)

LVO – landskapsvernområde (HLVO= Hove landskapsvernområde, SLVO= Søm landskapsvernområde)

nml – naturmangfoldloven

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

pbl – plan- og bygningsloven

forskriften – verneforskriften (3 forskjellige verneforskrifter; RNP, HLVO og SLVO)

FBA – Fotavtrykk bebygd areal; brukt om arealet av et objekt sett ovenfra (omkrets)

UTKAST

Bevaringsmål/Forvaltningsmål

Tabell hentet fra Raet Ivo forvaltningsplan – her er mye bra som kan brukes eller gi ideer til NP. Bevaringsmåldefinisjonen er skjerpet siden dette. Nå vil mye heller passe som forvaltningsmål.

Raet Ivo

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - GEoloGI Berggrunn og kvartærgeologiske forekomster på land og på sjø- bunnen	Berggrunnen med isskurt fjell i dagen og kvartærgeologiske avsetninger skal bevares som på vernetidspunktet. Det gjelder både overflateformer og struk- turer nedover i grunnen.	Allment friluftsliv - nye turstier og nye tråkk på kryss og tvers, slitasje og oppstabling av stein for le og soling. Fjerning av rullestein Motorferdsel i utmark, spor etter ulovlig kjøring. Infrastruktur med bl.a. vann- ledninger til hytter. Tilbygg - ombygging av hytter. Sumeffekten av byggetiltak forsterkes over tid. Tiltagende gjengroing av tre- og buskvegetasjon i strand- sonen og randområdene.	Vekslende. Konturene av ter- rasseringen av strandvollene på Spornes synes stedvis å ha blitt mindre tydelige over tid. Ikke tilfredsstillende. Henting av rullestein på Hove og Spornes. Ikke tilfredsstillende. Bl.a. enkelttydelige kjørespor i rullesteinsbeltene på Spornes. Varig skade. Tilfredsstillende. Tilstanden er ikke vesentlig endret siden 2005. Tilfredsstillende, usikker over tid. Tilstanden er ikke vesentlig endret siden 2005. Vekslende. Tiltagende etablering og spredning av småplanter utover i

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - VEGETASJON Skogarealer, le- belter i strand- sonen	Lebelter av barskog og lauvtrær på utsiden av Tromøya skal bevares som overordnet vegetasjonsskjerm mot ha- vet. Det er trær som gjennom langsom utvikling under værutsatte forhold har utviklet særegne former, enten som enkelttær eller som sammenhengende belter. Lebeltet av selje langs strandsonen på Spornes skal bevares i en tilstand som i 2011.	Stedvis markerte innslag av sitkagran som gradvis for- trenger stedlig vegetasjon. Friluftsliv, ønske om å redusere vegetasjonsbredden	Ikke tilfredsstillende med hensyn til sitkagran som sprer seg til stadig nye steder. Tilfredsstillende.
Skogarealer, Hove	Skogen på Hovehalvøya skal bevares med overordnet karakter av barskog, hovedsakelig furu. Noe gran bevares for å opprettholde diversitet der bonitet tilsier det. Det gjelder også gran i lebeltet øst og vest for Såta som har utviklet spesielle vekstformer. I områder med vesentlig innslag av lauvtrær vil blandingskog med fokus på edellauvtrær være et mål.	Gammel, utvokst gran (vanlig norsk gran) sør for Hove Camping og sitkagran i til dels store bestand. Skjøtsel som ikke er i henhold til plan. «Svartelistearter». Spredte forekomster av rynkerose på Hoveodden og mot Hovekilen. Enkelte	Ikke tilfredsstillende for enkelte partier med vanlig gran og sitka- gran som sprer seg. Tilfredsstillende for areal hvor det er foretatt skjøtsel siden 2005. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt, videre opp- følgning
Skogarealer, Botne/Bjelland - Spornes	Botneskogen med mye barskog av grove dimensjoner, dominans av gran. Bevares som overordnet landskaps- karakter.	Hogst utover skogbruk i Botneskogen. «Svartelistearter». Kartlegging viser mange og spredte forekomster av platanlønn ved Bjelland og strekningen Listranda - Spornes. Spredte forekomster av rynkerose	Tilfredsstillende. Retningslinjene fra 2005 testet ut ved hogst i 2006, men bør gjennomgås. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt. Overvåkes for ny behandling ved sprøyting, ringbarking og felling.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Skogarealer, Ærøya	Landskapskarakteren av ei skogkledd øy med gammel skog skal opprett- holdes.	Store, spredte forekomster av sitkagran som gradvis fortrenger annen vegetasjon. Gruppe med store trær inne på øya utgjør en betydelig spredningskilde. «Svartelistearter». Spredte forekomster av	Ikke tilfredsstillende med hensyn til ytterligere spredning og domi- nans av sitkagran på sikt. Fjerning må følges opp. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt, overvåkes for evt.
--------------------	--	--	--

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Utmarksarealer, Merdø	Arealer vest for Gravene, Dynnvikheia og St.Hansheia vurderes tilbakeført til et mer åpent preg med dominans av lyngvegetasjon. Noe furu beholdes. Karakteristisk vegetasjon på utsiden av Merdø med einer, furu og varmekjære buskvekster i blanding bevares.	Tiltagende gjengroing av ulike lauvtreslag og furu. Sitkagran, grupper av store trær og spredte eksemplarer av ulik størrelse. «Svartelistearter». Mange spredte forekomster av platanlønn, konsentrerte	Vekslende. Landskapets karakter endres på sikt og reduserer tilgjengeligheten. Ikke tilfredsstillende. Vekslende. Kjemisk bekjemping igangsatt og gjentatt, overvåkes for evt. videre behandling ved sprøytning, rinabarking og
Utmarksarealer, Jerkholmen	Oppnådd effekt av gjennomført rydding av einer skal sikres.	Gjengroing - evt. for lavt beitetrykk. Avpasse dyretallet i forhold til reetablering av grasvegetasjonen. Oppslag av nitrofile pioner- arter. «Svartelistearter»	Tilfredsstillende for reetablering av grasvegetasjonen og landskapsvirkningen. Vekslende. Enkelte partier har mye tistler. Tilfredsstillende. Forekomster ikke registrert
Einervegetasjon - Tromlingene, øst	Oppnådd effekt av gjennomført rydding av einer skal sikres.	Gjengroing - evt. for lavt beitetrykk. Avpasse dyretallet i forhold til reetablering av grasvegetasjonen. Oppslag av nitrofile	Tilfredsstillende for reetablering av grasvegetasjonen og landskapsvirkningen. Fortsatt felter med einer. Vekslende. Enkelte partier har
Enkelttrær	Barlingen på Tromlingene, øst skal bevares samt kristtornen på Merdø.	Barlind - evt. beiting av andre dyrennsau. Kristtornen(e) - tiltagende gjengroing.	Tilfredsstillende. Vekslende.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Havstrand - strandenger	Strandengene i landskapsvern-området skal bevares med minst da- gens utbredelse og biologiske mang- fold. Tilbakeføres til tidligere bedre tilstand etter nye registreringer og tilrådninger fra	Gjengroing, slitasje, tråkk, evt. manglende beiting og tråkk. Mangel på oppdaterte regis- treringer.	Vekslende usikker. Igangsatte registreringer ikke slutført.
Karplanter , rødlistearter	Planter og plantesamfunn som er sær- egne for landskapsvernområdet eller «rødlistet», skal bevares.	Gjengroing eller for rask, fri- stilling ved rydding av vegeta- sjon. Tråkk - slitasje, evt. manglende beiting.	Vekslende Vekslende
Marine forhold	Dokumenterte ålegrasenger skal bevares.	Fysiske inngrep	Tilfredsstillende

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
dyrEIV			
Fugleviv	Forholdene for fuglevivet på Tromlin- gene østre del skal opprettholdes på dagens nivå i samsvar med vernefor- skriften om fuglevivfredning. Forholdene på Jerkholmen som meget god trekkfugllokaltet og hekkelokali- tet for andefugler o.a. skal bevares.	Manglende systematiske registreringer, tidsserie om variasjoner. Forstyrrelse: Ferdse- l spesielt i hekketiden. Hundersom slippesi hekketiden. Predatorer: Mink, grevling og rødvil Manglende systematiske registreringer, tidsserie om variasjoner. Ferdse- l opphold søppel.	usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie. Vekslende usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie. Vekslende
Insekter - sommerfugler	Natur- og vegetasjonstyper for et stort antall registrerte arter av sommer- fugler skal opprettholdes.	Drenering av myrved Spornes. Kjøring på tørr- bakker ved tidl. skytebane ved Spornes. Rydding av krattsamfunn i overgangen til rullesteinsbeltene, Bjelland - Botstangen.	Tilfredsstillende, usikker på sikt
Pattedyr	Leve- og yngleområder skal bevares	Ferdse- l	usikker
KuLTur- IANdSKAP			
Dyrket mark	Opprettholde dagens arealer med aktivt dyrket mark, ca. 30 da. Arealene må forbli åpne flater i landskapet uten gjengroing.	Nedlegging av aktiv drift på dyrkede arealer.	Tilfredsstillende. Noe areal er gått over til inn- marksbeite siden 2005.

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Utmark	<p>Kulturlandskapet på Tromlingene og Jerkholmen skal holdes som gode beitearealer for sau. De åpne grasflatene skal holdes betydelig større sammenlignet med situasjonen i 2005 da første forvaltningsplan ble utarbeidet.</p> <p>Nyryddete arealer skal holdes åpne.</p> <p>Karakteristiske einerbakker og forskjellige typer trær og busker bevares stedvis og på «ryggene» i landskapet, Tromlingene og Jerkholmen.</p>	<p>Gjengroing av einer og gran på Tromlingene. Spredte småplanter av einer som gror opp på nye steder både på Tromlingene og Jerkholmen.</p> <p>Oppblomstring av nitrofile arter.</p> <p>Videreføring av omfattende rydding av einer over kort tid. Tiltagende fremvekst av skog på Tromlingene.</p>	<p>Tilfredsstillende. Positiv effekt av ryddetiltak av einer hittil. Vekslende når det gjelder utvikling av skog på Tromlingene - endrer landskapets karakter.</p> <p>usikker på utviklingen av forekomstene av nitrofile arter. Vekslende for Jerkholmen.</p> <p>Tilfredsstillende for rydding som er utført på Tromlingene og Jerkholmen. Ikke tilfredsstillende for fremvekst av skog på Tromlingene.</p>
--------	---	--	--

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
	Merdø, Gravene skal holdes som en åpen slette. Medvirke til at Museumsjordet (ikke vernet) holdes uten gjengroing - viktig for tilgjengelighet og opplevelse av	Gjengroing.	Tilfredsstillende for Gravene og kantene rundt.
Steingjerder	Opprettholde gamle steingjerder. Registrere tilstanden med tanke på mulig restaurering av de mest terdannede i det gamle kulturlandskapet.	Manglende vedlikehold ved krattvegetasjon ikke ryddes regelmessig. Ferdsel - folk klyver over, stein rives ned.	Vekslende. Stedvis er de gamle, historiske steingjerdene overgrodd og i dårlig stand.
KulturMINNER			
Gravrøyser	Gravrøyser og andre kulturminner fredet etter kulturminneloven skal bevares. I samarbeid med Aust-Agder fylkeskommune drøfte behov for rydding og felles informasjon.	Gjengroing, tråkk, slitasje og utkastning av stein ved at folk lager seg solgroper bl.a.	Vekslende. Ikke vesentlig endret siden 2005.
Rester fra 2. verdenskrig	Rester etter okkupasjonsmaktens militæranlegg i Raet lvo bør kartlegges og verdisettes med tanke på bevaring eller sletting.	Manglende kunnskap hos publikum ettersom tiden går. Ingen kjente fysiske	usikker pga. manglende oversikt og verdisetting med tanke på bevaring og informasjon.

Tromlingene NR

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - GEOLOGI			

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Berggrunn og kvar- tærgeologiske forekomster på land og på sjøbunnen.	De store kvartærgeologiske rullesteinsavsetningene med karakteristiske strandvoller skal bevares intakt, dvs. slik de fremstod på vernetidspunktet. Det gjelder både overflate-former og strukturer ned- over i grunnen. På vernetidspunktet ble naturreservatet karakterisert som	Gjengroing av einer særlig i skråning mot Båsebukta. Allment friluftsliv. Ferdsel, grilling og bålbrekking.	Vekslende
Mudderbanker	Mudderbankene på innsiden mot fast- landet skal bevares.	Ingen kjente	Tilfredsstillende
Tjernet	Tjernet bevares med nåværende ut- bredelse og avrenningsnivå.	Gjengroing av gran og furu o.a. fra østsiden av tjernet.	Ikke tilfredsstillende
Naturlandska p -			
Våtmarkssonen rundt tjernet med vegetasjon av siv og andre	Siv sør for tjernet og andre arter som er karakteristiske for våtmarkssonen rundt tjernet skal bevares.	Tilgroing og spredning av furu.	Ikke tilfredsstillende
Åpent beitelandskap med busk-vegetasjon innenfor rullesteinsforma-	Åpent beitelandskap med einerbakker skal fremmes.	Tiltagende utbredelse av einer gir gjengroingseffekt Evt. forekomster av «Svarte-	Vekslende usikker. Mangler registreringer.
Havstrand -strandenger	Strandengene skal bevares med minst dagens utbredelse og biologiske mangfold og «rødlistearter». Tilbake- føres til tidligere bredde mot mudderbankene og vikene på innsiden mot	Gjengroing av einer ut over strandengareal mot Båsebukta. Redusert beiting av grågås og mindre beitetrykk av sau. Evt. transport i tilknyt- ning til	Ikke tilfredsstillende på innsiden motfastlandet. usikker. Avventer endelig rapport fra undersøkelser.
Marine forhold	Dokumenterte ålegrasenger skal bevares.	Fysiske inngrep	Tilfredsstillende
dyrEIIIV			
Fugleliv	Områdets kvaliteter som viktig hekke- og trekkfugllokalitet skal bevares særlig med hensyn til de lange mud-derstrendene/mudderbankene. Sandlo er en av disse artene som hekker i tillegg til en mengde andre trekkende vadefugler.	Manglende systematiske registreringer, tidsserie om variasjoner av arter og antall. Forstyrrelse: Ferdsel spesielt i hekketiden. Hunder som slippes i hekketiden.	usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie. Vekslende. Skadevirkninger forekommer. Totaleffekt usikker.

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
		Gjengroing. Reduksjon av biotopen havstrand fører til tap av de arter eller i det minste det antall individer av arter som er knyttet	usikker grunnet manglende registreringer, tidsserie.
KuITurMINNER			
Gravrøyser	Gravrøyser fredet etter kulturminne- loven og andre kulturminner bevares ved bedre å svnligniare og informere om dem	Gjengroing, tråkk, slitasje og utkastning av stein.	Tilfredsstillende

Store torungen NR

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandskap - GEoloGI			
Berggrunn og kvar- tærgeologiske forekomster på land og på sjø-	Berggrunnen med isskurt fjell i dagen og kvartærgeologiske avsetninger skal bevares som på vernetidspunktene.	Allment friluftsliv, ferdsel og opphold, i naturreservatet også utenom ferdsels- og ilandstigningsforbudet i pe-	Tilfredsstillende

Naturkvalitet	Bevaringsmål	Trusler	Tilstand 2011
Naturlandska p -			
Buskvegetasjon av einer og lauv- fellende trær	Einer bør holdes i sjakk for å forhindre en gjengroing av hekkeområdene for sjøfuglene. Noe buskvegetasjon behol- des som egnede hekkeplasser for fugl.	Tendens til gjengroing ved at einerbusker vokser utover og reduserer åpent areal med egnede hekkeplasser. Evt. redusert eller opphør av beiting.	Vekslende Tilfredsstillende med dagens antallbeitende
Karplanter	Variert flora av urteaktige vekster, blomsterplanter og grasarter skal bevares, særlig oppmerksomhet på evt. «rødlistearter».	Evt. oppphør/ redusert beiting vil sannsynligvis føre til gjen- groing på sikt. Evt. forekomster av «Svarte- listearter».	Tilfredsstillende med dagens antallbeitende sau usikker. Kartlegging mangler.
dyrEIIIV			
Fugleliv	Naturreservatets naturgitt forhold som viktig hekkeplass for sjøfugl skal opp- rettholdes. Forholdene i landskaps- vernområdet for dyreliv inkl. fugleliv skal opprettholdes. Ferskvannsdammen, nordvest i Ivo som fuglebiotop vurderes reetablert.	Stedvis tendens til noe gjen- groing. Forstyrrelse: Ferdsel spesielt i hekketiden og over- tredelse av ilandstignings- forbudet 15. april - 15. juli i naturreservatet. Beiting - tråkk uroer hek- kingen. Hunder som slippes i hekketiden.	Tilfredsstillende. På sikt følge utviklingen i forhold til økt besøk i organiserte former. usikker vedr. uroing ved beiting, mangler dokumentasjon.
KuITur- IANdSKAP			

Utkast som følger verneforslag for Raet nasjonalpark

Arealene rundt fyrstasjonens	De åpne arealene skal bevares som i 2011 til fordel for fugler som hekker på bakken.	Evt. slitasje og forsøpling	Tilfredsstillende
Steingjerder	Strukturer og steingjerder for tidligere parseller med dyrket mark bevares og om mulig utbedres.	Gjengroing. Ferdsl - klyving over steingjerdene med utrasing av stein.	Vekslende
«Jordet» og feltet vestenfor	Holde «Jordet» og feltet vestenfor i naturreservatet ryddet for einer og annen buskvegetasjon innenfor stein- gjerdene til fordel for fugler som hekker på bakken.	Gjengroing. Overtredelse av ilandstigningsforbudet, 15. april -	Vekslende for «Jordet». Ikke tilfredsstillende for feltet vestenfor. Tilfredsstillende
«Hagen»	«Hagen» eller «Grotten» som ligger i utmarka på Store Torungen, ryddes frem og med kulturvernmyndighetene.	Gjengroing Overtredelse av ilandstigningsforbudet, 15. april - 15. juli	Ikke tilfredsstillende Tilfredsstillende
KuITurMINNEr			
Gravrøyer	Gravrøyer fredet etter kulturminneloven og andre kulturminner bevares ved bedre å synliggjøre og informere om dem.	Gjengroing og utkasting av stein.	Tilfredsstillende

Forklaringer på tiltak på Hoveodden

Raet nasjonalpark har gjennomført en del planlagte og noen akutte tiltak på Hoveodden. Dette har blitt kommentert og skrevet om i flere medier siste tiden, og styret sammen med forvalter ønsker her å gi en forklaring på hva som er gjort og hvorfor.

For Spornes har vi fått midler til å utarbeide en skjøtselsplan (laget av NIBIO ved Ellen Svalheim, Norges fremste kompetanse på kulturlandskap, i 2019). Til tross for flere søknader har vi ikke fått midler til ytterligere skjøtselsplaner for andre områder i nasjonalparken. Det skulle vi selvsagt gjerne hatt.

I fravær av skjøtselsplaner har vi benyttet den eldre forvaltningsplanen som Statsforvalteren i Agder (daværende Fylkesmannen i Aust- Agder) utarbeidet for Raet landskapsvernområde. Den har innarbeidet mange skjøtsels/forvaltningstiltak som er videreført i Raet Nasjonalpark sitt. Forvalter har også innført noen nye tiltak basert på andre skjøtselsplaner fra tilsvarende områder og tiltak som anses som nødvendige i et område med så mye ferdsel.

Det er viktig å ha i bakhodet at den største trusselen mot verneverdiene i norske verneområder er gjengroing, noe som både riksrevisjonens rapport fra 2009 og handlingsplanen som fulgte slår fast [Handlingsplan for styrket forvaltning av verneområdene \(regjeringen.no\)](#). En nyere foreløpig analyse av Natur i Norge (NIN) registreringer i verneområder viser til det samme (webinar Miljødirektoratet 2024 - **FIGUR**). Uten skjøtsel vil åpne artsrike områder gro igjen med einer, fremmede arter og klimaksarter som gran og furu. Vil du lese mer så er NIBIO en god kilde [Kulturlandskap og biologisk mangfold - Nibio](#).

Tiltak videreført på Hoveodden fra eldre forvaltningsplan for Raet LVO:

- Fjerne små einer, furu oa i rullesteinsformasjonene
- Hogst av fremmede arter som sitkagran, bergfuru, buskfuru, hageberberis
- Rydding av sidevegetasjon/ farlige trær langs viktige turstier
- Vedlikehold av Folkesti/ Kyststi (inkl grusing)
- Fjerne tilfeldige bålplasser- erstatte med bålpanner
- Utsiktshogst rundt kanonstilling
- Ungskogpleie for å fremme stammeskog
- Ungskogpleie og annen skjøtsel
- Hogst i plantet granskog
- Etappevise uttak for å fremme stormsterke trær
- Åpne sti til sjøen ved Såta

Nye tiltak innført av forvalter på Hoveodden for å ivareta biologisk mangfold:

- Fristille enkelte store trær, særlig krokfuru, eik, alm, lind, ask der disse finnes. Særlig lauvtrær som eik, alm og ask er viktige for mange insekter. Dette skal først og fremst gjøres i områder der det er naturlig med mer lysåpen skog, for eksempel nedenfor kyststien og i tilknytning til åpne områder med skogseng/tørrengvegetasjon
- Sporadisk beite for å hindre gjengroing av engareal. Lett beitetrykk.
- Flytte trevirke (stokker) fra rydding inn i mindre brukte områder av Hoveskogen som insekt, sopp og mosehabitat. Folk bruker tørr død ved på bålene dersom dette blir liggende i nærheten av bålplassene. Ved å flytte dette bort fra bålplasser og turstier håper vi det kan få ligge i fred.

- For å reetablere habitatet for ullurt, en av svært få rødlistede planter på Hoveodden, så har kollen med lyskasterstilling blitt ryddet. Dette har samtidig åpnet ut utsikt fra kulturminner fra både ww2 og bronsealderen som er på toppen av kollen.

Andre tiltak for friluftsliv og kulturminner:

- Etter innspill fra arkeologer fra Agder Fylkeskommune har vi gjenåpnet en delvis gjengrodd sti nedenfor en serie med gravminner. Veldig mange tråkket over gravminnene for å få sjøutsikt på turen rundt Hoveodden, og dette er skadelig for gravminnene.
- Risikovurdering av trær nær folkesti: Trær som er så nedbrutt att de svaier ved berøring kappes til høystubber og stokk legges ned som liggende død ved.
- Lage siktlinje fra Gapahuken mot Store Torungen (fjernet samtidig fremmede arter i strandsonen)

Akutte tiltak i hele nasjonalparken:

Under uværet høsten 2023 og snøfallet i vinter så har svært mange trær blitt veltet og knekt. Dette omfatter hele nasjonalparken, men særlig Hove-Spornes og Hasseltangen. Dette er områder med omfattende friluftsliv hele året, og mange av vindfallene ble vurdert til å være svært høy risiko. Nasjonalparkstyret fikk ekstra midler fra Miljødirektoratet til å rydde opp etter uværet Babet, og før vi var i mål med Babet så kom snøværet...

I forbindelse med rydding etter uværet i høst/vinter så har forvaltningen laget en strategi:

- Grusa stier ryddes helt. Trevirke brukes til ved på bålpanner eller legges til side som død ved.
- Trær som er vurdert som en risiko legges ned/ kappes som høystubbe langs mye brukte stier
- Småstier/skogsstier som er mye brukt og har jevnt underlag ryddes ved å kappe bort den delen av treet som sperrer.
- Småstier som er krevende å gå i uansett – her kappes treet bort kun hvis man ikke kan gå over/under/rundt.
- All annen død ved beholdes slik den ligger, med mindre treet står i ***hest*** eller spenn, da kappes det på passende sted dersom det er fare for ulykker (i mye brukte områder)

De siste ukene har det vært medieoppslag og påstander om «hærverk» og «vandalisme». Bildene viser trær som fremstår som «beskåret». Dette er selvsagt ikke en del av rutinemessig skjøtsel i verneområdet, men trær som har blitt sikret på grunn av svært høy risiko for friluftslivet.

Bildene (FOTO – Hoves Venner) viser typiske eksempler på behov for akutte ryddetiltak. Det er flere hundre mennesker som benytter disse stiene hver dag og grunneier er ansvarlig for trygg ferdsel. Behovet for rydding av stiene var avklart med Miljødirektoratet i forbindelse med Babet. Forvaltningen vurderte det som helt nødvendig å rydde bort trær og knekte greiner med høy risiko. Mest mulig av de berørte trærne er bevart og fremstår derfor som «beskåret». «Stubbene» med død ved er trær som har hengt over kyststien og blitt vurdert som høy risiko. Disse vil bli fraktet inn i Hoveskogen. Ryddearbeidet pågår fortsatt.

Dersom du har flere spørsmål eller ønsker å gi innspill til forvaltningen av Raet Nasjonalpark, så inviterer vi til befarings på Hoveodden onsdag 8.mai kl 17:00 fra Hove Camping. Oppmøte ved P-plass ved resepsjonen.

Jenny M Gulbrandsen, Forvalter i Raet Nasjonalpark
Raet nasjonalparkstyre

Stillingsbeskrivelse for nasjonalpark-/verneområdeforvalter

Denne stillingsbeskrivelsen gjelder for nasjonalpark-/verneområdeforvaltere i utvalgte verneområder som forvaltes av et statlig politisk sammensatt styre. Sekretariatet for styret legges til en eller flere nasjonalpark-/verneområdeforvalter(e). Denne fagpersonen er ansatt hos fylkesmannen, men er underlagt styret i alle saker som angår forvaltningen av verneområdene. Det er styret som disponerer forvalters arbeidstid/prioriteringer.

Verneområdene skal sikre truet og sårbar natur og artenes leveområder. Forvaltningen av verneområdene skal bidra til at det internasjonale og nasjonale målet om å stanse tapet av biologisk mangfold oppfylles.

Forvalteren skal sammen med styret se til at forvaltningen av verneområdene gjennomføres i samsvar med internasjonale forpliktelser, naturmangfoldloven og verneforskriftene for de enkelte verneområdene. Verneområdene skal forvaltes på vegne av hele nasjonen. Forvalteren skal bidra til at statlige retningslinjer for forvaltning av verneområder, rundskriv med mer blir fulgt. (se eget vedlegg for viktige dokument, rundskriv, Håndbøker, m.m.)

1. Forvalterens rolle

1.1 I forhold til styret

Forvalteren er underlagt styret i forvaltningen av verneområdet/verneområdene. Forvalterens hovedfunksjon er å være sekretariat for nasjonalpark-/verneområdestyret og faglig forberede alle styresaker. Forvalteren skal gjennom sin saksbehandling bidra til at styret forvalter områdene i samsvar med naturmangfoldloven og verneforskriftene.

Sammen med verneområdestyret skal forvalteren sørge for enhetlig og helhetlig forvaltning av verneområdet/verneområdene uavhengig av administrative grenser.

Styret disponerer forvalters arbeidstid. Betalt overtid avtales særskilt med fylkesmannen.

1.2 I forhold til fylkesmannen

Forvalteren er ansatt hos fylkesmannen med miljøvern avdelingen som faglig og administrativt tilknytningspunkt. Innkjøp av nødvendig kontorutstyr, feltutstyr m.m. skjer over fylkesmannens budsjett innen rammen (prisjustert) som i 2013 ble overført fra kap. 1420 til kap. 0525.

Alle skriftlige henvendelser til styret/forvalteren stiles til styret, men sendes til fylkesmannen for journalføring og arkivering. E-poster som må lagres, journalføres i fylkesmannens arkivsystem. Nasjonalparkforvalteren skal ha tilgang til fylkesmannens server og elektroniske journal.

Fylkesmannen utfører ordinære arkivtjenester, herunder mottak og utsending ved innsynsbegjæring. Forvalter vurderer i samråd med styreleder innsyn i saker som kan unntas offentlighet.

Forvaltningen av verneområdene skal være kunnskapsbasert, jf. naturmangfoldloven § 8. For å sikre en kunnskapsbasert forvaltning skal forvalteren være en del av, og kunne bruke det samlede kompetansemiljøet hos fylkesmannen.

Forvalteren skal ha tett dialog med fylkesmannen når det gjelder årlig rapportering av forvaltningspraksis, herunder brudd på regler og forskrifter.

Forvalteren har kontorsted på forvaltningsknutepunkt bestemt av Miljødirektoratet. Fylkesmannen er ansvarlig for nødvendig leieforhold.

1.3 I forhold til Miljødirektoratet

Forvalteren skal ha faglig tett kontakt med Miljødirektoratet.

Forvalteren skal kunne bruke naturforvaltningskompetansen i Miljødirektoratet.

Direktoratet er overordnet fagorgan for områdevern og trekker opp de faglige rammene for forvaltningen. Direktoratet skal bistå med avklaring på forvaltningsmessige spørsmål og problemstillinger, og er en viktig faglig ressurs bl.a. når det gjelder tolking av lover og forskrifter.

Forvalteren skal ha tett dialog med Miljødirektoratet for å avklare behovet for skjøtselstiltak og tilrettelegging.

Forvalteren skal ha mulighet til å delta på seminarer og fagsamlinger i regi av bl.a. Miljødirektoratet og fylkesmannen.

1.4 I forhold til rådgivende utvalg

Forvalteren skal bidra til at det legges til rette for et godt samarbeid mellom styret og de ulike aktørene i området, for eksempel offentlige organer, grunneiere, næringsliv, frivillige organisasjoner, bl.a. natur- og miljøorganisasjoner og samiske interesser i områder der det er relevant. Dette iverksettes gjennom etablering av et rådgivende utvalg der berørte interesser er representert. Forvalteren må sørge for at det etableres rutiner med minst ett årlig dialogmøte med styret. Forvalteren er sekretær for utvalget.

1.5 I forhold til kommunen og fylkeskommunen

Forvalteren bør holde seg godt orientert om lokale og regionale planprosesser/prosjekt som kan ha betydning/relevans for forvaltningen av verneområdet og dets tilstøtende areal.

Forvalteren skal sikre at det oppnås god kontakt med og kunnskap om lokalmiljøet. Forvalteren må derfor sørge for å ha god kontakt med de berørte kommunene og fylkeskommunen. Der det opprettes administrativt fag-/kontaktutvalg for å formalisere forvalterens administrative kontakt mot kommunene og fylkeskommunen, skal forvalteren være sekretær for utvalget.

2. Forvalterens oppgaver

2.1 Sekretariat for styret

Forvalteren skal være sekretariat for verneområdestyret og skal kan fremme innstillinger overfor styret om saker som gjelder forvaltning av verneområdet.

2.2 Utarbeiding av forvaltningsplan/bevaringsmål

Forvalteren skal sørge for at arbeidet med forvaltningsplan iverksettes og at framdriften i prosessen følges iht. til gjeldende frister.

Forvalteren skal bidra til at planen utarbeides innenfor rammene av naturmangfoldloven og verneforskriftene og at den konkretiserer hvordan formålet med vernet skal nås. Forvaltningsplanen skal inneholde flerårige tiltaksplaner og en besøksstrategi som skal beskrive behovet for informasjons- og tilretteleggingstiltak.

Best mulig forvaltning oppnås ved å definere og bruke bevaringsmål som er mer konkrete enn det overordnede verneformålet. Forvalteren skal sammen med styret sørge for at det gjennom forvaltningen av verneområdet utvikles og etableres konkrete bevaringsmål. Bevaringsmål skal innarbeides i forvaltningsplaner.

Forvalteren skal bidra til at det legges opp til prosesser med god dialog og medvirkning fra lokale og regionale myndigheter, grunneiere, rettighetshavere og andre brukere av verneområdet i utarbeidelsen av forvaltningsplan/bevaringsmål.

Forvalteren skal sammen med styret ha tett faglig dialog med Miljødirektoratet fra oppstart av arbeidet med forvaltningsplan til godkjenning av planen i direktoratet. Miljødirektoratet har det faglige veiledningsansvaret ved utarbeiding av forvaltningsplaner, informasjonsmaterieil m.m..

Direktoratet har ansvaret for å godkjenne forvaltningsplaner.

Forvalteren skal sammen med styret sørge for at planer for eventuell skjøtsel og tilrettelegging inngår i forvaltningsplaner.

2.3 Planlegging og iverksetting av skjøtsel

Forvalteren skal bidra til at det ift. bevaringsmålene (i de områder det er utarbeidet slike) vurderes om det er behov for, eller nødvendig å gjennomføre skjøtsels- eller tilretteleggingstiltak, f. eks. hvis verneverdiene trues, eller det er nødvendig for å opprettholde verneverdiene. Der det er utarbeidet skjøtselsplan eller annen skjøtselspraksis skal den følges.

Forvalteren skal sammen med styret etablere et nært samarbeid med Statens naturoppsyn lokalt. Forvalteren skal i samarbeid med styret utarbeide årlige prioriteringer av skjøtsels- og forvaltningstiltak i verneområdene, og sørge for at årlige søknader om dette blir sendt til Miljødirektoratet innen gjeldende frister.

2.4 Grensemerking

Styret har ansvar for førstegangsmerking. Merkingen skal gjennomføres etter retningslinjer gitt av Miljødirektoratet.

Forvalteren skal sammen med styret videreføre arbeidet med merking og skal om nødvendig iverksette ny grensemerking og vedlikehold av eksisterende merking i verneområdene.

2.5 Behandling av søknader om dispensasjon fra verneforskriften

Forvalteren skal forberede saker for styret. Tilrådingen forvalteren legger fram for styret skal ligge innenfor rammen av naturmangfoldloven og verneforskriftene.

Forvalteren må sørge for at miljørettsprinsippene i naturmangfoldloven §§ 8-12 er vurdert, og at øvrige krav til saksbehandling ved dispensasjoner er fulgt jf. forvaltningsloven, naturmangfoldloven og Miljødirektoratets veileder M106-2014 «Rundskriv om forvaltning av verneforskrifter».

Dersom styrets vedtak ikke er i samsvar med forvalters innstilling til vedtak, skal dette og styrets begrunnelse fremgå av saksfremstillingen og vedtaket.

Forvalteren skal på vegne av styret sende kopi av alle vedtak til fylkesmannen, Statens naturoppsyn og Miljødirektoratet.

Forvalteren skal fortløpende registrere vedtak i medhold av naturmangfoldloven og verneforskriften truffet av styret, arbeidsutvalget eller forvalteren i Miljøvedtaksregisteret. Registrering skal skje senest innen tre virkedager etter at partene er varslet om vedtaket, jf. forskrift om Miljøvedtaksregisteret § 3.

2.6 Klagebehandling

Forvalteren behandler innkomne klager i samsvar med bestemmelsene i forvaltningsloven. Dersom vedtaket fra styret opprettholdes i klagebehandlingen, oversendes klagen til Miljødirektoratet for endelig klagebehandling. Forvalteren skal påse at klagesaken og alle saksdokumenter oversendes til Miljødirektoratet uten ugrunnet opphold etter at styret/AU har behandlet klagen.

2.7 Oppfølging av brudd på verneforskriften

Selv om Statens naturoppsyn eller annen kontrollinstans er etablert som kontrollmyndighet i verneområder har styret et selvstendig ansvar for å påse at alle brudd på reglene i verneforskriften enten blir rapportert/anmeldt til politiet eller blir rapportert til fylkesmannen for eventuelle administrative sanksjoner, jf. Naturmangfoldloven kap. IX.

Forvalteren skal på vegne av styret sørge for at dette gjennomføres, og kan i samråd med styreleder anmelde mulige brudd på reglene i verneforskriften.

Forvalteren skal på vegne av styret sørge for at det sendes kopi av rapport/anmeldelse til fylkesmannen, lokal kontakt for Statens naturoppsyn og Miljødirektoratet.

2.8 Rapportering om forvaltningen

Forvalteren skal på vegne av styret påse at det blir gjennomført rapportering om forvaltningen til fylkesmannen og Miljødirektoratet etter maler fastsatt av Miljødirektoratet.

Forvalteren skal på vegne av styret sørge for at Miljødirektoratet informeres dersom forutsetningene for delegering av forvaltningsmyndigheten endres vesentlig.

Vedtekter for nasjonalpark-/verneområdestyrer oppnevnt i medhold av naturmangfoldloven § 62

Fastsatt av Miljødirektoratet 19.01.2024 med hjemmel i lov av 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) § 62 annet ledd tredje punktum, jf. delegeringsvedtak 8. januar 2021 nr. 65 og 15. januar 2021 nr. 82

1. Vedtektenes formål

Formålet med vedtektene er å gi bestemmelser om oppnevning av nasjonalpark- og verneområdestyret, og om styrets og nasjonalpark- /verneområdeforvalters myndighet og oppgaver.

Vedtektene skal videre legge til rette for en helhetlig og kunnskapsbasert forvaltning av verneområdene som forvaltes av nasjonalpark-/verneområdestyret i samsvar med verneformålet og i tråd med nasjonale mål og internasjonale forpliktelser.

2. Oppnevning og sammensetning av nasjonalpark- og verneområdestyrer

Nasjonalpark-/verneområdestyret oppnevnes av Miljødirektoratet etter innstilling fra berørte kommuner, fylkesting og Sameting.

Oppnevningsperioden for medlemmene i styret følger valgperioden for henholdsvis kommunestyrene, fylkestingene og Sametinget. Sammensetningen av nasjonalpark-/verneområdestyret skal følge kravene til kjønnsfordeling i likestillingsloven § 28.

Hver kommune skal være representert med ett medlem og innstiller en kvinne og en mann blant kommunestyrets medlemmer. Hver fylkeskommune skal være representert med ett medlem fra fylkestinget/fylkesrådet, og innstiller en kvinne og en mann blant fylkestingets/fylkesrådets medlemmer.

Medlemmene skal ha personlige varamedlemmer som møter når det faste medlemmet har forfall.

Nasjonalpark-/verneområdestyret velger selv sin leder og nestleder.

3. Nasjonalpark-/verneområdestyrets myndighet

Nasjonalpark-/verneområdestyret har følgende myndighet etter naturmangfoldloven:

- forvaltningsmyndighet etter verneforskrifter
- myndighet til å gi dispensasjon fra verneforskriftene med hjemmel i verneforskriftens dispensasjonsbestemmelser og naturmangfoldloven § 48
- myndighet til å utføre skjøtsel i verneområdene etter naturmangfoldloven § 47
- håndheving etter naturmangfoldloven §§ 69 – 72 og § 73.

Utøving av myndigheten skal skje i samsvar med naturmangfoldloven, herunder alminnelig bestemmelser om bærekraftig bruk i lovens kapittel 2.

Alle medlemmene i nasjonalpark-/verneområdestyret har et felles ansvar for en helhetlig forvaltning av verneområdene hvor ivaretagelse av verneverdiene og verneformålet er hovedoppgaven. Medlemmene av nasjonalpark-/verneområdestyret skal forvalte verneområdene i samsvar med internasjonale forpliktelser, naturmangfoldloven og verneforskriftene for det enkelte verneområde.

Nasjonalpark-/verneområdestyret er en juridisk person med myndighet til å inngå avtaler og påta seg forpliktelser innenfor de økonomiske rammene styret disponerer.

Forvaltningsknutepunkt for verneområdet(ene) fastsettes av Miljødirektoratet.

4. Nasjonalpark-/verneområdestyrets sekretariat

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal ha et sekretariat som består av en eller flere nasjonalpark-/verneområdeforvaltere.

Nasjonalpark-/verneområdeforvalter(e) ansettes av Statsforvalteren.

Ansettelsen skjer etter egen instruks for ansettelse av nasjonalpark-/verneområdeforvalter utarbeidet av Klima- og miljødepartementet, og i dialog med styret.

Nasjonalpark-/verneområdeforvalteren er underlagt styret i forvaltningen av verneområdet.

Statsforvalteren har personal- og administrativt ansvar for nasjonalpark-/verneområdeforvalteren. Ved permisjon, langtidsfravær, eller der forvalter varsler om fratredelse fra sin stilling, skal Statsforvalteren i dialog med styret komme til enighet om hvordan forvalters arbeidsoppgaver skal løses inntil forvalter er tilbake, eller ny forvalter er ansatt.

Nasjonalpark-/verneområdestyret disponerer forvalterens arbeidstid.

5. Om møtene i nasjonalpark-/verneområdestyret

Kommuneloven kap. 11 om saksbehandlingen i folkevalgte organer kommer til anvendelse så langt de passer, med de tilpasninger som er fastsatt i disse vedtektene. Kommuneloven kap. 8 §§ 8-1 og 8-2 gjelder tilsvarende.

Nasjonalpark-/verneområdestyret bør tre sammen minst fire ganger hvert år og ellers når lederen bestemmer. Lederen plikter å kalle inn dersom minst en tredel av medlemmene ønsker det.

Innkalling til møte i nasjonalpark-/verneområdestyret skal varsles senest 2 uker før møtet. Endelig innkalling med saksdokumentene sendes senest 1 uke før møtet. Nasjonalpark-/verneområdestyret avgjør selv om det vil ta opp eventuelle saker som ettersendes senere enn dette.

Det føres protokoll fra møtene. Protokollen underskrives av styreleder og ett medlem som velges ved møtets begynnelse. Eventuelle protokolltilførsler må fremsettes i møtet.

Forvalters tilråding til vedtak skal fremgå av møteprotokollen.

For at nasjonalpark-/verneområdestyret skal være beslutningsdyktig må minimum halvparten av representantene være til stede. Vedtak fattes ved flertallsbeslutninger. Ved stemmelikhet har lederen dobbeltstemme.

6. Nasjonalpark-/verneområdestyret oppgaver

Nasjonalpark-/verneområdestyret har følgende oppgaver:

6.1. Behandle søknader

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal behandle søknader og treffe vedtak etter verneforskriftene eller etter naturmangfoldloven § 48, jf. § 77 annet punktum, i tråd med forvaltningsloven og naturmangfoldlovens bestemmelser.

Vedtak etter verneforskrifter og naturmangfoldloven § 48 som nasjonalpark-/verneområdestyret, forvalter eller arbeidsutvalget fatter, skal registreres i Miljøvedtaksregisteret innen tre virkedager, jf. forskrift om Miljøvedtaksregisteret § 3. Vedtak som gjelder håndheving (retting, tvangsmulkt mv) etter naturmangfoldlovens kap. IX skal ikke registreres i Miljøvedtaksregisteret.

Alle vedtak fattet av nasjonalpark-/verneområdestyret, forvalter eller arbeidsutvalget skal sendes i kopi til Statsforvalteren.

6.2 Forberedende klagesaksbehandling

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal behandle klager på sine vedtak som forberedende klageinstans etter forvaltningslovens bestemmelser. Nasjonalpark-/verneområdestyret skal foreta de undersøkelser klagen gir grunn til. Dersom

nasjonalpark-/verneområdestyret ikke finner grunn til å endre vedtaket som følge av klagen, skal saken oversendes klageinstansen.

Miljødirektoratet er klageinstans for vedtakene som fattes av styret, eller av forvalter og arbeidsutvalg på vegne av nasjonalpark-/verneområdestyret.

Når det klages på vedtak truffet av nasjonalpark-/verneområdestyret, må forberedende klagebehandling skje i nasjonalpark-/verneområdestyret før saken eventuelt endes over til Miljødirektoratet som klageinstans. Også for vedtak truffet av arbeidsutvalget eller forvalter etter delegert myndighet, skal forberedende klagebehandling skje i nasjonalpark-/verneområdestyret.

Ved oversendelse av klagen til Miljødirektoratet skal nasjonalpark-/verneområdestyret fremstille saken på en oversiktlig måte og tilrettelegge grunnlaget for klageinstansens behandling. Kopi av alle sakens dokumenter skal vedlegges (kronologisk). Dersom forvalters innstilling fraviker nasjonalpark-/verneområdestyrets vedtak, skal dette fremgå av saksfremstillingen og møteprotokollen.

6.3 Delegere myndighet til forvalter

Nasjonalpark-/verneområdestyret kan gi forvalteren myndighet til å treffe vedtak og beslutninger i følgende sakstyper på vegne av styret:

1. Behandle søknader om ferdsel og om motorferdsel etter verneforskriftenes spesifiserte dispensasjonsbestemmelser.
2. Behandle søknader etter verneforskriftenes øvrige spesifiserte dispensasjonsbestemmelser og etter naturmangfoldloven § 48:
 - a) når vedtaket innebærer fornying av tidligere dispensasjon som er gitt av nasjonalpark-/verneområdestyret eller arbeidsutvalget dersom forutsetningene for tillatelsen er tilnærmet uendret,
 - b) når det foreligger en etablert forvaltningspraksis fra saker behandlet av nasjonalpark-/verneområdestyret eller arbeidsutvalget i tilsvarende saker og
 - c) når forvaltningsplan gir entydige føringer for utfallet av søknadsbehandlingen.
3. Treffe vedtak i samråd med styreleder når en sak haster fordi det er fare for skade eller annen negativ påvirkning på verneverdiene, for eksempel stans av ulovlig forhold, pålegg om retting eller direkte gjennomføring.
4. Behandle søknader om, eller på eget tiltak, endre frister som er fastsatt av nasjonalpark-/verneområdestyret.
5. Gi utsettelse av klagefrist etter forvaltningsloven § 29 fjerde ledd.
6. Treffe beslutning om utsatt iverksettelse etter forvaltningsloven § 42.

7. Beslutte oversendelse av saker til Miljødirektoratet med anbefaling om å ilegge overtredelsesgebyr.

Beslutningen om å delegere myndighet til forvalter må gjøres skriftlig og det må fremgå hvilken delegert myndighet forvalter har. Beslutning om delegert myndighet skal publiseres på nasjonalpark-/verneområdestyrets nettsider.

6.4 Følge opp brudd på verneforskriftene, naturmangfoldloven og enkeltvedtak

Nasjonalpark-/verneområdestyret har et selvstendig ansvar for å følge opp alle ulovlige forhold i verneområdene i medhold av reglene i naturmangfoldloven kap. IX om Håndheving og sanksjoner, som styret får kjennskap til. Dette kan f.eks. være brudd på naturmangfoldlovens bestemmelser, overtredelser av bestemmelser i verneforskriftene, eller brudd på enkeltvedtak eller vilkår i gitte tillatelser.

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal vurdere hvorvidt overtredelsen skal anmeldes til politiet etter naturmangfoldloven § 75, eller sendes Miljødirektoratet for vurdering av overtredelsesgebyr etter naturmangfoldloven § 74. I vurderingen skal nasjonalpark-/verneområdestyret sikre at hensynet til både allmennpreventive og individualpreventive hensyn ivaretas for best mulig å kunne forebygge miljøkriminalitet. Dersom forholdet anmeldes, skal kopi av anmeldelse, samt avgjørelsesbeslutningen fra politiet, sendes Miljødirektoratet.

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal i tillegg vurdere og følge opp ulovlige forhold i verneområdene etter bestemmelsene i naturmangfoldloven § 69 første ledd (stans og retting), § 70 andre ledd (tiltak ved uforutsette miljøkonsekvenser av lovlig virksomhet), § 71 første ledd (direkte gjennomføring) og § 73 første ledd (tvangsmulkt).

6.5 Utarbeide og revidere forvaltningsplaner

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal utarbeide og revidere forvaltningsplan for verneområdet. Oppstart av planarbeidet skal skje i dialog med Miljødirektoratet. Forvaltningsplaner skal utarbeides innenfor rammene av naturmangfoldloven og verneforskriftene.

Forvaltningsplanen skal konkretisere hvordan formålet med vernet skal nås, og skal inneholde en flerårig tiltaksplan og en besøksstrategi. Før forvaltningsplanen sendes på høring skal endelig utkast sendes Miljødirektoratet for faglig gjennomgang. Forvaltningsplanen skal godkjennes av Miljødirektoratet.

6.6 Skjøtsel og besøksforvaltning

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal ut fra en vurdering av om verneformålet i de enkelte verneforskrifter oppnås, vurdere behov for og nødvendig gjennomføring av skjøtsel og tilrettelegging.

Plan for skjøtsel og eventuell tilrettelegging i nasjonalparker og landskapsvernområder skal inngå i forvaltningsplanen, jf. naturmangfoldloven §§ 35 og 36 siste ledd.

Forvaltningstiltak iverksettes på et kunnskapsbasert grunnlag i samsvar med vedtatte forvaltnings- og skjøtelsesplaner.

Nasjonalpark-/verneområdestyret kan legge til rette for at verneområdenes potensial for verdiskapning utnyttes innenfor rammen av verneforskriftene og naturmangfoldloven i samsvar med besøksstrategi og forvaltningsplan. Nasjonalpark-/verneområdestyret bør innlede et samarbeid med lokalt reiseliv, øvrig reiseliv og aktuelle besøkssteder i dette arbeidet for å sikre at hensynet til verneområdet ivaretas. Nasjonalpark-/verneområdestyret er forvaltningsmyndighet og skal ikke opptre som kommersiell aktør.

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal utarbeide årlige prioriteringer av skjøtelses- og forvaltningstiltak i verneområdene i tråd med den flerårige tiltaksplanen.

Som forvaltningsmyndighet skal nasjonalpark-/verneområdestyret i besøksstrategien vurdere behovet for særskilte informasjonstiltak. Nasjonalpark-/verneområdestyret er hovedansvarlig for informasjonstiltak og skal gjennomføre dette i henhold til Miljødirektoratets merkestrategi.

Nasjonalpark-/verneområdestyret tildeles etter søknad til Miljødirektoratet årlig midler til skjøtsel og forvaltning til prioriterte tiltak i henhold til vedtatte forvaltnings- og skjøtelsesplaner. Tildelingene skjer ut ifra de budsjettmessige rammer det enkelte året. Nasjonalpark-/verneområdestyret prioriterer bruken av de tildelte midlene. Alle tiltak skal være i tråd med godkjent forvaltnings- og tiltaksplan for verneområdene og andre relevante styringsdokumenter.

6.7 Grensemerking

Nasjonalpark-/verneområdestyret har ansvar for at det gjennomføres nødvendig grensemerking og vedlikehold av merkingen i verneområdene. Merkingen skal gjennomføres etter retningslinjer gitt av Miljødirektoratet i veileder om Opprettelse av verneområder (M-481).

6.8 Oppnevne rådgivende utvalg

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal oppnevne et rådgivende utvalg. Utvalget skal bestå av representanter for de ulike interessene i området. Formålet er å legge til rette for et godt samarbeid mellom forvaltningsmyndigheten, offentlige organ, grunneiere, næringsliv, frivillige organisasjoner og samiske interesser der det er relevant.

Rådgivende utvalg kan bl.a. bestå av representanter for grunneiere og rettighetshavere, friluftsråd, næringsliv, frivillige organisasjoner (f.eks. natur- og miljøorganisasjoner) og særlig berørte offentlige organer.

Nasjonalpark- og verneområdestyret bør ha minst ett årlig dialogmøte med rådgivende utvalg.

6.9 Opprettelse av et arbeidsutvalg

Nasjonalpark-/verneområdestyret kan nedsette et arbeidsutvalg bestående av medlemmer fra nasjonalpark-/verneområdestyret.

Nasjonalpark-/verneområdestyret kan gi arbeidsutvalget myndighet til å treffe vedtak etter naturmangfoldloven og verneforskriftene i enkeltsaker som ikke er av stor betydning for verneverdiene. Arbeidsutvalgets vedtak skal treffes innenfor rammen av prinsipper fastsatt av styret for de ulike saksområdene i forvaltningsplan eller andre retningslinjer og i samsvar med naturmangfoldloven og verneforskriften.

6.10 Opprettelse av et administrativt kontaktutvalg

For å sikre at god samordning mellom forvaltning av verneområdene og annen kommunal forvaltning, bør nasjonalpark-/verneområdestyret oppnevne et administrativt kontaktutvalg bestående av representanter fra administrativt nivå i de ulike kommunene.

Formålet er å formalisere forvalteren sin administrative kontakt mot kommunene og samordning med kommunal forvaltning ellers, å etablere kunnskap om forvaltningen av verneområdene i kommuneadministrasjonen og bidra til lokalkunnskap i forvalterens innstilling til styret.

6.11 Naturbase og rapportering

Nasjonalpark-/verneområdestyret har ansvar for at opplysninger i Naturbase om verneområdet er oppdatert.

Rapporter og anmeldelser for brudd på naturmangfoldloven og verneforskriften skal sendes til Miljødirektoratet.

7. Nasjonalpark-/verneområdeforvalters oppgaver

Nasjonalpark-/verneområdeforvalter har følgende oppgaver:

7.1 Sekretariat

Nasjonalpark-/verneområdeforvalters hovedoppgave er å være sekretariat for nasjonalpark-/verneområdestyret og faglig forberede alle styresaker.

Forvalteren skal bidra til at verneområdene forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven og verneforskriften og at saksbehandlingen følger forvaltningslovens bestemmelser.

Forvalteren skal i samråd med nasjonalpark-/verneområdestyret sørge for enhetlig og helhetlig forvaltning av verneområdene uavhengig av administrative grenser.

7.2 Fatte vedtak etter delegert myndighet

Nasjonalpark-/verneområdeforvalter kan fatte vedtak etter delegert myndighet. Dette

forutsetter at nasjonalpark-/verneområdestyret i skriftlig beslutning har delegert aktuell myndighet til forvalter etter pkt. 6.3.

Det skal komme frem av saksutredningen hvis forvalter fatter vedtak etter delegert myndighet. Alle vedtak som fattes etter delegert myndighet, skal refereres for styret.

Vedtak forvalteren fatter etter delegert myndighet etter pkt. 6.3 skal være i tråd med naturmangfoldloven, verneforskriften og forvaltningsplan. Nasjonalpark-/verneområdestyret kan gi særskilte retningslinjer for behandlingen av denne typen saker.

8. Statsforvalterens klagerett

Statsforvalterne har klagerett på vedtak fattet av nasjonalpark- og verneområdestyret jf. naturmangfoldloven § 62 tredje ledd siste setning.

9. Samarbeid med SNO lokalt

Statens naturoppsyn har tilsynsmyndighet i verneområdet, jf. lov om statlig naturoppsyn.

Nasjonalpark-/verneområdestyret skal etablere et samarbeid med SNO lokalt.

10. Endring av vedtektene

Miljødirektoratet kan endre disse vedtektene.

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for Spornes, Raet nasjonalpark, Arendal kommune, Aust-Agder

NIBIO RAPPORT | VOL. 6 | NR. 36 | 2020

1900

2020

Ellen Svalheim, Geir Kjølberg Knutsen, Kristine Sundsdal
NIBIO Landvik

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for Spornes, Raet nasjonalpark, Arendal kommune, Aust-Agder

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Svalheim. Ellen ; Knutsen, Geir Kjølberg ; Sundsdal, Kristine

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
13.03.2020	6/36/2020	Åpen	10883-2	17/03100
ISBN:	ISSN:	ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:	
978-82-17-02536-8	2464-1162	Antall sider	Vedlegg	

OPPDRAUGS GIVER/EMPLOYER:

Raet nasjonalparkstyre

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Jenny Marie Gulbrandsen

STIKKORD/KEYWORDS:

Skjøtselsplan, restaurering

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Kulturlandskap og biomangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Utarbeidelse av skjøtselsplanen for Spornes i Raet nasjonalpark, Arendal kommune er utført på oppdrag fra Raet nasjonalparkstyre. Innen skjøtselsplanområdet er det pr mars 2020 totalt registrert 4 rødlista karplanter, en rødlista sopp, 30 rødlista insektsarter og 40 rødlista fugler. De siste tiårene har flere faginstanser meldt i fra om synkende registreringer av insekter og fugler som følge av at gjengroingen på Spornes nå har fått grundig fotfeste. Dette siste er bakgrunnen for at Raet nasjonalparkstyre i 2019 ønsket å få utarbeida en skjøtselsplan for kulturlandskapsverdiene i området. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for gjenåpning og skjøtsel av rullesteinsstranda inklusive rester av naturbeitemark, hagemark og restaurering av naturengareal til slåttemark.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Aust-Agder

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Arendal

STED/LOKALITET:

Spornes

GODKJENT /APPROVED

Anders Nilsen

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Ellen Svalheim

NAVN/NAME

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Utarbeidelse av skjøtselsplanen for Spornes i Raet nasjonalpark, Arendal kommune er utført på oppdrag fra Raet nasjonalparkstyre. Skjøtselsplanen gir faglig funderte anbefalinger for gjenåpning og skjøtsel av rullesteinsstranda inklusive rester av naturbeitemark, hagemark og restaurering av naturengareal til slåttemark.

Skjøtselsplanen baserer seg på feltbefaringer og intervjuer med Jenny Marie Gulbrandsen nasjonalparkforvalter og representant for nasjonalparkstyret, Arild Pfaff Statens naturoppsyn (SNO), fagpersoner som har undersøkt ulike artsgrupper i området; Leif Aarvik (entomolog ved Naturhistorisk museum, UiO), Roar Linjord (karplanter og pollinerende insekter) bosatt på Tromøya, Helge Venaas i Norsk ornitologisk forening, NOF, husdyrholdere i Ragg Anders Lyche Oppegaard og Fredrik Marcussen, representanter for Raet grunneierlag Tromøy Inge Fredriksen, Anne Lien Studsrød og Åsulv Espeland (leder). Blant disse er flere gode lokale informanter som kjenner historien og bruken av området godt.

Alle takkes for god og viktig medvirkning. En spesiell takk til Roar Linjord som har delt sine artsregistreringer fra området med oss. Nasjonalparkstyret takkes for interessant oppdrag.

13.mars.2020/NIBIO Landvik

Ellen Svalheim

(prosjektleder)

Innhold

Forord.....	3
1 Innledning.....	5
1.1 Bakgrunn.....	6
2 Semi-naturlig vegetasjon.....	9
2.1 Naturbeitemark.....	9
2.1.1 Utbredelse.....	9
2.1.2 Trussler.....	10
2.2 Generelle råd ved restaurering og skjøtsel av naturbeitemarker.....	10
2.2.1 Restaurering.....	10
2.2.2 Skjøtsel.....	11
2.3 Slåttemark.....	12
3 Skjøtelsplan for Spornes.....	15
3.1 Hensyn og prioriteringer.....	16
3.2 Tradisjonell og nåværende drift.....	18
3.3 Aktuelle erfaringer.....	19
3.4 Artsmangfold og eventuelle observerte endringer.....	19
3.5 Mål skjøtelsplanområdet.....	27
3.6 Restaureringstiltak (engangstiltak eller tiltak som gjennomføres over en avgrensa periode).....	28
3.7 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig).....	30
3.7.1 Beiting og slåtteskjøtsel.....	30
3.7.2 Andre aktuelle skjøtselstiltak.....	31
3.8 Oppfølging av skjøtelsplanen.....	31
3.9 Bilder fra skjøtelsplanområdet.....	32
4 Litteratur.....	39
Vedlegg 1, Artslister.....	40

1 Innledning

Spornes er ei rullesteinsstrand på utsiden av Tromøy i Arendal kommune, Aust-Agder og inngår i Raet nasjonalpark. Nasjonalparken er på totalt 607 km² og ligger i kommunene Arendal, Tvedestrand og Grimstad.

Skjøtselsplanområdet Spornes utgjør 100 daa, og eies av Miljødirektoratet og forvaltes av Fylkesmannen i Agder, med unntak av et mindre antall private fritidseiendommer. I nord avgrenses skjøtselsplanområdet av grusvei, i sør mot sjøen, i vest mot eiendom gnr 211 bnr 47, og i øst mot gnr 215 bnr 114, se Figur 2.

Spornes ble en del av Raet landskapsvernområde i desember 2000, og ble videreført med mindre justeringer i Raet nasjonalpark i 2016. Den første forvaltningsplanen for området ble utforma i 2005, og revidert i 2012 med virkeperiode 2012 til 2021 (Fylkesmannen 2012). Den eksisterende forvaltningsplanen har fokus på avbøtende og gjengroingsdempende tiltak i enkelte deler av skjøtselsplanområdet, og legger ikke til grunn en tilbakeføring av kulturlandskapet.

Innen skjøtselsplanområdet er det pr mars 2020 totalt registrert 4 rødlista karplanter, en rødlista sopp, 30 rødlista insektsarter og 40 rødlista fugler. De siste tiårene har flere faginstanser meldt i fra om synkende registreringer av insekter og fugler som følge av at gjengroingen på Spornes nå har fått grundig fotfeste. Dette siste er bakgrunnen for at Raet nasjonalparkstyre i 2019 ønsket å få utarbeida en skjøtselsplan for området som vektlegger en gjenåpning og restaurering av det tidligere så åpne, kystnære kulturlandskapet.

Rullessteinsstranda på Spornes er en del av raet og har store geologiske verdier med godt synlige terskler fra landhevingen etter siste istid. Men gjengroingen dekker nå over store deler av de geologiske fenomenene og forringer ved det mye av det karakteristiske uttrykket. Ved en gjenåpning vil de kvartærgeologiske formasjonene igjen kunne bli mer framtreddende og tydlige.

Figur 1. Skjøtselsplanområdet på Spornes er markert med gul avgrensning. Spornes ligger på yttersida av Tromøya ved Arendal. Kart: www.gardskart.no

Figur 2. Skjøtselsplanområdet på Spornes er avgrensa med gul markering og utgjør 100 daa. I nord grenser skjøtselsplanområdet av grusvei, i sør mot sjøen, i vest mot eiendom gnr 211 bnr 47, og i øst mot gnr 215 bnr 114. Det finnes i dag fem hytter innen området. Kilde kart: www.gardskart.no

1.1 Bakgrunn

Rullesteinsstranda på Spornes er et markant og karakteristisk landskapselement med sine tydelige terrasser dannet i forbindelse med siste istid. Spornesstranda utgjør en liten bit av den store endemorena fra siste istid som omtales *raet*.

Raet utgjør en sammenhengende geologisk struktur fra Finland gjennom Sverige, Norge og helt til Kola-halvøya. Over store deler ligger den på land mens andre steder er den undersjøisk. Raet ble dannet under ett av isbrens siste store framstøt i perioden yngre dryas for 12 800–11 500 år siden. Da innlandsisen trakk seg tilbake mot slutten av istida, kunne den stoppe i flere hundre år av gangen, den kunne også gjøre nye framrykkinger for så igjen å trekke seg tilbake. Der iskanten ble liggende stille, samlet det seg opp materiale som isbreen førte med seg fra innlandet: Stein, grus, sand og leirpartikler. Da isen trakk seg videre tilbake og landet hevet seg, ble disse avsetningene liggende igjen som svære valler i landskapet. Senere har raet blitt påvirket av nedbør og bølgene fra havet, slik som her på Spornes. Det vi ser som ligger igjen er det groveste materialet; rullesteinene som er rulla rundt og flytta på av isen i sin tid og siden bølgene gjennom tusner av år etter at isen trakk seg tilbake.

Informanter forteller at Spornes var åpent og nær tre- og buskløst fram til 2.verdenskrig. Området har også blitt brukt som utmarksbeite for husdyra fra nærliggende gårder med beiterett. Gamle fotografier fra 1900 og eldre flybilder fra 1960-tallet viser at åpen rullesteinsstrand dominerer over store areal, men at det finnes områder med nedbeita vegetasjon blant annet i de øvre delene høyere oppe, innimellom steiner nær sjøen, langs veier, tråkk og oppsamlingsplasser for tang, se Figur 3 og Figur 4.

Etter krigen ble området i liten grad brukt til beite og har grodd gradvis igjen med busker og etter hvert trær. I dag er Spornes i betydelig grad prega av gjengroing, men det finnes fortsatt rester av naturengflora i området, se Figur 6.

Figur 3. Spornesstranda på Tromøya ved Arendal, år 1900. Området er prega av åpen rullesteinsstrand over store areal. Vegetasjonsdekke kan skimtes mellom steinene i forgrunnen, langs Tangveien og på tangplassene der tang til de ulike gårdene ble samla og tørka. Spredt i de øvre delene forekommer det noen områder med busker. Foto: Mittet Co 406. 1900, Kilde: Nasjonalbiblioteket.

Figur 4. Flybilde fra 1968 over deler av Spornes. Områdene med mørk grå farge er busker og kratt, noe lysere grå viser vegetasjonsdekke, mens lysere felter domineres av rullestein. Flyfoto: Norge i bilder Arendal 1968.

Figur 5. Spornesstranda i mars 2020, sett fra Spornesodden og omlag fra samme sted som bildet fra 1900, se Figur 3. I forgrunnen var det tidligere et steinbrudd som ble laga av tyskerne under 2.verdenskrig. Her er det i nyere tid fylt på masse som har hatt en naturlig revegetering etterpå. Foto Kristine Sundsdal 2020.

Figur 6. I 2020 er det gjengroing med tette kratt av selje, vier og diverse busker som preger arealene på oppsiden av Tangveien. Gras- og vegetasjonsdekke forekommer langs veien og inn mot kratt. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

2 Semi-naturlig vegetasjon

Et hovedmål for denne skjøtelsesplanen er å få tilbake et mer åpent landskap der både de kvartærgeologiske formasjonene og feltene med semi-naturlig vegetasjonen, også kalt natureng, blir mer framtrødende. Natureng er artsrike habitater for en rekke artsgrupper, blant annet insekter. I dag finnes rester av natureng på lysåpne arealer innimellom busker og kratt, langs stier og på et mindre antall åpne engflekker.

På prioriterte felt med tett, gjengrodd krattvegetasjon i 2020 foreslår skjøtelsesplanen en gradvis gjenåpning over år med i første omgang «krattryddende» beitedyr, og siden manuell fjerning av gjenstående døde kvister, trær og busker. De gjenåpna områdene med vegetasjonsdekke skal så holdes åpne med framtidig beiting. På et mindre antall åpne engarealer, som ligger utenfor feltene prioritert til beiting, foreslår skjøtelsesplanen slåttemarksskjøtsel. Det vektlegges å beholde artsrike krattsamfunn med bl.a. slåpetorn, og i tilgrensende skog anbefales en tynning til et mer glissent skogsbilde.

I det følgende gis en generell gjennomgangen av naturbeitemark og slåttemark som vegetasjonstyper. Dette som bakgrunn for tiltakene som foreslås i skjøtelsesplanen.

2.1 Naturbeitemark

Naturbeitemark er grasmark med langvarig hevd i form av husdyrbeite, og liten grad av gjødsling og jordbearbeiding. Naturtypen forekommer i hele landet og finnes i mange ulike utforminger. Den har et høyt mangfold av karplanter, sopp og virvelløse dyr. Utnyttelsen av utmark (om det var i skogen, på fjellet eller i skjærgården) til husdyrbeite var mye vanligere for 50-60 år siden og naturbeitemark er en naturtype i sterk tilbakegang. Naturbeitemark er en type semi-naturlig eng som nå har status «trua», VU, på den norske rødlista for naturtyper. Naturbeitemark er viktig levested for mange rødlistede arter.

Husdyrhold i Norge kan spores vel 6000 år tilbake (Norderhaug et al 2009, Svalheim 2019). Den langvarige utnyttelsen av utmarka har resultert i naturtyper med et høyt mangfold av karplanter, sopp, insekter og andre virvelløse dyr, og er karakteriseres av lavvokst vegetasjon dominert av urter og gras. Trær og busker mangler eller forekommer bare spredt. Artssammensetningen i naturbeitemarka er karakterisert av arter som naturlig forekommer i området og den varierer etter grunnens innhold av næringsstoffer og fuktighet. I tillegg er det en stor regional variasjon knyttet til klimatiske forskjeller. Hevden spiller en viktig rolle, dvs. hvilke dyreslag som beiter, beitetrykk, tidspunktet for beiting og beitehistorikk (Bratli 2010, Svalheim 2019).

Forskjell i kalkinnhold i grunnen er en viktig årsak til variasjonen i artssammensetning for både sopp og karplanter. Karplantemangfoldet er størst i naturbeitemark på kalkrik grunn i lavlandet, der særlig kalktørrenger har et høyt artsmangfold. Det samme gjelder tørrbakker i dalstrøk på Østlandet. I beitemark finnes vanligvis flere næringskrevende arter på grunn av dyras gjødsling, og ettårige «tråkkplanter» som trives i tråkkslitasjen fra dyra er vanlig. Naturbeitemark er gjerne mer tuet og steinete enn slåttemark. Innslag av busker, beitetolerante gras, samt giftige eller piggete arter er også typisk, da beitedyra setter igjen de artene de ikke er så glad i å beite på.

2.1.1 Utbredelse

Naturbeitemark er vidt utbredt over hele Norge fra kysten til opp på fjellet over tregrensa. I dag er typen vanligst i regioner med mye husdyrhold, for eksempel øvre dalstrøk på Østlandet, i Trøndelag og på Vestlandet. Det er særlig i de artsrike områdene rundt Oslofjorden, langs kysten i sør og i dalstrøk østafjells på kalkgrunn en finner naturbeitemark med mange rødlista karplanter (Bratli 2010).

Tidligere var det svært vanlig at strandenger, holmer og øyer i skjærgården ble beita. På fastlandet beita gjerne de større dyra som hester og storfe, mens småfe som sau og geit gjerne ble rodd ut til holmer og øyer.

2.1.2 Trussler

De viktigste negative påvirkningsfaktorene i naturbeitemark er gjengroing og intensivt bruk av beitearealene. Tidligere var husdyrhold vanlig over hele landet og typen har gått sterkt tilbake som følge av opphør av beite med påfølgende gjengroing. I sentrale jordbruksstrøk er omlegging til mer intensiv drift med gjødsling, sprøyting og oppdyrking til kornproduksjon og kunsteng typisk. I tillegg er typen utsatt for nedbygging og ulike former for arealdisponeringer, slik som bl.a. i kystnære områder på Sørlandet.

2.2 Generelle råd ved restaurering og skjøtsel av naturbeitemarker

2.2.1 Restaurering

Når det gjelder restaurering av naturbeiter som er i gjengroing er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Ønsker en å starte gjenåpningen med beitedyr, for så å rydde i gjenstående busk- og treskikt etter at beitedyra har jobba med gjenåpningen ei stund, bør en velge beitedyr med omhu. Ulike dyreslag beiter lauv- og vedaktige vekster på ulikt vis. Enkelte ammedyrraser, saueraser (gammel norsk sau, spelsau) samt geiter beiter ofte lauv og kratt, mens hester, norsk hvit sau (NKS), og norsk rødt fe (NRF) i mindre grad beiter på lauvet. Gamle husdyrraser derimot beiter ofte godt ned lauv og busker.

Etterrydding og hogst bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I naturbeiter som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Det er imidlertid viktig å være bevisst gjensetting av artsrike kantsoner med et variert innhold av busker og trær. Gjensetting av kjærr med slåpetorn i kyststrøkene samt seljer for humlene om våren og frukt bærende trær som rogn og appler til fugler og andre dyr er viktig.

Etter rydding og hogst må ryddeavfall samles og fjernes, eventuelt brennes i hauger på egne steder. Dette for å unngå unødig oppgjødsling med organisk materiale. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil dessuten hindre at beitedyra kommer til å få beita på vegetasjonen som vokser opp, og vil fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale. Flisa må i tilfelle samles opp og fraktes vekk, eventuelt kan noe benyttes til å vedlikeholde stier, veier ol.

På gjenåpna areal vil det være mye næring tilgjengelig i jordsmonnet som frigjøres fra døde røtter som råtner. Dette gir en gjødselseffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel ettårige dåarter, bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lystilgang fører også til en del etterrenning eller lauvoppslag. De første beitesesongene etter gjenåpning vil det være nødvendig å rydde gjenstående lauvrenninger, som beitedyra ikke har beita ned.

Osp og or sprer seg ved rotskudd, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Om ikke beitedyra klarer det, kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke) trærne. Det bør da skjæres et fem

cm bredt band rundt treet nedanfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre somre må de døde trea fjernes. Geit som beiter i lauvkratt vil ofte gi samme effekt som ringbarking, da geitene gnager barken av buskene og de unge trærne, slik at de tørker ut etter et par sesonger.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødurt eller liknende går normalt ut etter noen år med beiting. Spesielt om området beites av storfe. Benyttes sau eks vår og høst kan det imidlertid lett bli stående igjen felter med dårlig beiting. Det anbefales derfor å rydde bringebær-, brenneslekratt med jevne mellomrom og helst fjerne biomassen etterpå. Mange beitedyr beiter imidlertid tørka brennesle, i motsetning til frisk levende brennesle.

2.2.2 Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik naturbeitemark på, er å følge opp den tradisjonelle driftsformen, uten tilført gjødsel og med fortsatt beite. Det tradisjonelle utnyttelsen har variert fra sted til sted avhengig av driftsform og tilgang på dyreslag. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Helst bør en bruke samme dyreslag som har beitet området før.

Figur 7 Strandnært og artsrikt naturbeite i Kuhavna på Jomfruland. Jomfruland er lik Spornes en del av det store raet. Foto Ellen Svalheim, juni 2016.

Hest og sau beiter mer selektivt enn storfe, og derfor kan det vokse spesielle arter på slike beiter som ikke vil tåle overgang til storfebeiting. At sau beiter selektivt betyr på den andre siden at den ved å plukke ut spesielle arter også kan gjøre stor skade i områder som tidligere har vært beitet av andre husdyr. Det er derfor viktig å være oppmerksom på forekomsten av sjeldne arter. Sambeiting gir generelt god utnytting av beitet og har derfor også gjerne en bra skjøtselseffekt.

Det er viktig at beitebelegget er tilpasset bæreevnen i området og formålet med skjøtselen. Hvis beitet skal opprettholde en verdifull flora, og et høyt biologisk mangfold, bør beitepresset ikke være for sterkt. Størst mangfold oppnår en gjerne på beitemark der beitebelegget er såpass moderat at en får områder med ulikt beitetrykk.

For lavt beitetrykk fører på den andre siden til dårlig avbeiting, voksende strøskikt, dominans av mer næringskrevende arter og utarming av den lyskrevende floraen. Naturbeitet bør være godt nedbeitet når beitesesongen er slutt. Beitetiden må tilpasses den lokale tradisjonen.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på

Miljødirektoratets hjemmesider: <http://www.dirnat.no/content/1916/>

2.3 Slåttemark

Tradisjonelle slåttemarker er naturenger i inn- og utmark med ville plantearter, som har blitt slått for å skaffe vinterfôr til husdyra. Slåttemarkene ble gjerne slått seint i sesongen, etter at de fleste plantene hadde blomstra og satt frø. Dette gjør at mange insekter finner pollen og nektar her, og slåtteeengene omtales gjerne som blomsterenger. Slåttemarkene er ofte overflaterydda for stein, men har i mindre grad vært oppdyrka og tilsådd i seinere tid, og er ikke- eller i liten grad gjødsla. Slåttemarkene har tradisjonelt vært høstbeita og kanskje også vårbeita. Hvordan slåttemarkene har vært skjøtta varierer imidlertid fra sted til sted.

Artssammensetningen i slåttemarkene på Agder varierer med bl.a. avstanden til kysten, høyde over havet og jordsmonn. Etter fuktighetsforholdene i marka, skilles det mellom tørreng, friskeng og fukteng.

Indre Agder har mange magre enger på grunnlendt mark og fattig grunnfjellsberggrunn. Med god hevd kan likevel fattig mark opp tre relativt arts- og fargerik.

Tørrengene i skogsbygdene og dalstrøkene på Agder er de tradisjonelle «blomsterengene» med ryllik, blåkløkke, gulaks, engkvein, prestekrage, smalkjempe, engfiol, firkantperikum, tiriltunge, legeveronika, stemorsblom og øyentrøst, og mer spredt med kattedot og engnellik. På mer næringsrik mark vokser flekkgrisøre, engtjæreblom og prikkperikum. På tørr mark i kyststrøkene vokser i tillegg kystgrisøre, bergmynte, rundskolm, gulmaure og blåmunke, og i strandnære saltvannspåvirkte habitater finnes også strandengplanter som fjørekoll, strandrødtopp (rødlista), strandkjempe, strandbalderbrå.

I fattig *friskeng* (litt fuktigere eng) finnes på Agder gjerne finnskjegg, blåtopp, jonsokkoll, småengkall, bakkefrytle, ryllik, blåkløkke, rødknapp, blåknapp, prestekrage, karve, gjeldkarve, engsyre, hvitkløver, tepperot, følblom, engsoleie, øyentrøst, stormaure, tveskjeggveronika og legeveronika. Spredt kan også mindre vanlige arter som nattfiol, harerug, hvitkurle og solblom dukke opp. Hvitkurle og solblom står på den norske rødlista for arter (2015). Ved kysten kan en finne kystmaure, marigras og jordnøtt (Vest-Agder), og i fjellet vokser hvitkurle, grønnekurle, svartopp, fjellbakkestjerne og snøsøte i slik kulturmark. Flere av disse er trua arter i Norge i dag. I de fuktigste områdene vokser gjerne arter som: hvitbladtistel, enghumleblom, krypsoleie og hanekam.

Mange gamle slåttemarker brukes i dag til beite eller er grodd igjen. «Tradisjonelle» slåttemarker har derfor blitt svært sjeldne og er i dag kristisk trua i følge Norsk rødliste for naturtyper. Det er derfor spesielt viktig at slåtteskjøtsel gjennomføres på egne areal med slåttemarksvegetasjon og at de få restene som er igjen med slåttemark holdes i hevd. Generelle restaurerings- og skjøtselstiltak er omtalt i et eget veiledningshefte, <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2579098>. Nærmere omtale av ulike plantearter fra gamle kulturmarker som naturbeiter og slåtteeenger på Agder finnes i Bondens kulturmarksflora for Sørlandet (Bele, Svalheim & Norderhaug 2011).

Figur 8. Engnellik er ei plante i tilbakegang mange steder på Agder. Her er ei stor tue med engnellik midt oppe på ei stor maurtue med engskogmaur¹ i enga nær parkeringsplassen på Spornes. Det vokser engnellik mange steder innen skjøtselsplanområdet på Spornes. Foto Ellen Svalheim, 03.07.2019.

Figur 9. Rødknapp forekommer i flere av de gjengroende men fortsatt nokså åpne engene innen skjøtselsplanområdet. Rødknapp er ei god plante for mange insekter. Vil rødknappplantene på Spornes kunne lokke til seg den svært så sjeldne rødknappsandbie, (CR)? Rødknappsandbie er nemlig registrert av Roar Linjord ikke langt unna både ved Tromøy kirke og på Lille Omdal på Tromøya. Foto Ellen Svalheim, 03.07.2019.

¹ Roar Linjord pers.medd.

Figur 10. På Spornes i tørrenga rett ved bunkers, innimellom småfurer og kratt, vokser det bl.a. blodstorknebb, smalkjempe, skjermesveve, prestekrage, legeveronika og fjøllblom. Foto Ellen Svalheim, 03.07.2019.

Figur 11. Utsnitt av tørrberg/tørrengvegetasjon innen skjøtelsesplanområdet med bl.a. småsmelle, blåfjær, harekløver, dvergsmyle, flerårsknavel, kystgriseøre, småsyre. I dette området vokste også vårvikke, EN (innfelt). Varme tørrenger er gode insekthabitater. Foto Ellen Svalheim 03.07.2019.

3 Skjøtselsplan for Spornes

GRUNNEIERe innen skjøtselsplanområdet: Gnr 211, bnr 51, 201/12, 215/171, 215/128, 215/117, 215/118 og 2015/119; Miljødirektoratet Gnr 215, bnr 101 Esther Torgersen Gnr 215, bnr 104 Per Erik Schönberg-Hansen, Gnr 215, bnr 106 Alf Sverre Wroldsen. Gnr 215 bnr 100 Liv D Moland Gustavsen, Gnr 216, bnr 98 Siri Balstad, Gnr 216, bnr 135 Marit Synnøve Olsen og Erling Olsen		ANSVAR SKJØTSEL: Raet nasjonalpark ved nasjonalparkstyret og nasjonalparkforvalter Jenny Marie Gulbrandsen		LOKALITETSVERDI I NATURBASE²: Del av Raet Nasjonalpark	
DATO UTARBEIDING AV 1.SKJØTSELSPLAN: mars 2020 DATO REVIDERING: BØT revideres innen 2025			DATO BEFARING (1.SKJ.PL.): 01.07.2019, 03.07.2019, 24.02.2020, 09.03.2020		
KONTAKT MED GRUNNEIER/BRUKER (TELEFON, BEFARING, EPOST MM): Følgende har blitt kontaktet og involvert i skjøtselsplanprosessen 2019/20: nasjonalparkforvalter Jenny M. Gulbrandsen, Raet grunneierlag Tromøy; v styreleder Åsulv Espeland, Inge Fredriksen og Anne Lien Studsrød, Ragg ved Anders Lycke Oppegaard og Fredrik Marcussen, samt grunneiere til de seks hyttetomtene i området.					
1.SKJØTSELSPLAN UTFORMET AV : Kristine Sundsdal, Geir Knutsen og Ellen Svalheim				FIRMA: NIBIO	
UTM SONE LOKALITET(ER): 32W	NORD: 6478182	ØST: 491530	GNR./BNR.: Se over		
AREAL SKJØTSELSPLANOMRÅDET: 100 daa		DEL AV VERNEOMRÅDE: Ja HVILKET VERN: Nasjonalpark	DEL AV ET UTVALGT KULTURLANDSKAP Nei		

3.1 Hensyn og prioriteringer

Følgende forhold er sentrale å ta hensyn til mht prioritering og gjennomføring av tiltak innen skjøtselsplanområdet:

Beiterett og tangrett: Flere av gårdene innen Raet grunneierlag Tromøy, har beiterett og tangrett innen skjøtselsplanområdet. Framtidig beiting med oppsetting av gjerder må derfor utføres i samråd og overenstemmelse med grunneierlaget. Eventuell flytting av og disponering av tangressurser må også avtales med grunneierlaget. På eiendom gnr 215 bnr 2 med tangrett hentes det fra tid til annen ut tang innen skjøtselsplanområdet. Tang er et viktig habitat for mange insekter, som igjen dermed er et viktig matsøkområde for mange fugler. Tang skylles både inn og ut igjen av havet. Det varierer derfor hva som til enhver tid finnes av tang på stranda.

Private fritidseiendommer: Det er fem hytter med hage innen skjøtselsplanområdet. Dette betyr at beiteområdene må legges utenom disse eiendommene.

Aktuelle beitedyr: En må være bevisst på å velge type beitedyr med omhu, slik at rett type beitedyr settes inn for å gjennomføre ønska tiltak. Geit kan være rett i forhold til rydde- og restaureringsbeiting i kratt og busker, mens sau eller storfe kan være aktuelt til vedlikeholdsbeiting på vegetasjonsdekke.

Stier og veier: En gammel ferdselsvei «Tangveien» kommer ned midt i området og følger 2.terskel østover. Det går også tydelige stier fra parkeringsplassen i øst ned mot Tangveien og sjøen, samt rett vestover i øvre deler av friområdet. Videre går det en gammel vei inn vest i området som skrår videre vestover og er en del av kyststien mot Hoveodden. Ellers er det nå i 2020 et nett av stier og flere avskjermede rasteplasser inne i skogen og busksjiktet.

Ved oppsetting av gjerder bør en så langt det er mulig sette disse opp utenom de viktigste stiene og ferdselsårene.

Ferdsel: Spornes ligger rett ved Hove som er blandt Agders mest benyttede turområde. Telleren på Hoveodden har årlig ca 113 000³passeringer. Svært mange benytter Spornes som en del av turen på Hove. Mens andre reiser direkte til Spornes og parkerer på parkeringsplassen. Det er fylt på med flis på de mest brukte stiene over rullesteinene, se Figur 32. Dette gjør stiene lettere å ferdes på, og gjør at de aller fleste går på stiene når de er i området. Gode stier har derfor en kanalisierende effekt på ferdselen.

Om sommeren er stedet en populær badeplass, spesielt dersom det kommer sand inn fra havet. På grunn av tidvis mye vind har det blitt et problem at folk, som ønsker å sole seg, lager groper i rullesteins-terrassene ved å fjerne stein. Dette ødelegger de geologiske formasjonene og det brukes tid på jevnlig å fylle gropene igjen.

P-plassen i øst var tidligere et mye benyttet stoppested for turbusser, samt et attraktivt område for personer med bevegelseshemming, ettersom en her hadde et bredt utsyn til havet. Til tross for gjentatt rydding i siktområdet gror det veldig fort til igjen, og utsikten reduseres. Beiting i forkant/etterkant av ryddingen vil lettere holde utsikten mer permanent åpen.

Det at så mye folk bruker området krever en balansegang der en både ivaretar de kvartærgeologiske,- arts- og naturverdiene (insekter, vegetasjon, fugler og også beitedyr på beite), *samtidig* som en ivaretar friluftslivinteressene og folks behov for å ferdes innen dette flotte og meget godt besøkte området. Mange som går tur, går helst på stiene og de eksisterende veiene i området. Kanalisering av

³ Jf. Nasjonalpaekforvalter Jenny Guldbransen

ferdselen mellom ulike inngjerda beiteskift burde derfor være mulig i de gjengrodde arealene bl.a. på oppsida av Tangveien der denne går parallellt med sjøen. De åpne mer eller mindre vegetasjonsløse rullesteinsområdene utenom gjengroingsarealene derimot anbefales å holdes utenom beiteområdene, slik at folk kan gå hvor de vil i dette området.

Rødlistearter: For at flest mulig av de kartlagte rødlista artene i området skal sikres bedre levevilkår og større forekomster må skjøtselen være bevisst på å legge til rette for en variert mosaikk av ulike vegetasjonssamfunn. Der åpne naturenger/beiter øker i areal samtidig som en er bevisst på å ivareta rike kantkratt med for eksempel slåpetorn. Mange av de rødlista insektene (i hovedsak sommerfugler) er avhengig av rike nektar- og pollenkilder og er derfor naturlig tilknyttet kystnære tørrenger, mens andre trenger mer fuktige miljøer som også bør ivaretas, holdes åpne og ikke dreneres.

Videre vil det være viktig at ryddetiltak og bruk av maskiner utføres utenom hekkesesongen til fuglene i området, og at en er bevisst på at hekkende fugler får fred og ro, dvs at ferdsele kanaliseres utenom viktige hekkeområder.

Søppel, hageavfall, fremmede arter Det er registrert dumping av søppel og hageavfall i området, og i krattet langs stiene er det kasta søppel og flasker. Dette bør en så langt det er mulig forsøke å fjerne både før beitedyr slippes inn og underveis når området gradvis åpnes.

Det har også etablert seg problemarter i området, delvis kommet inn med dumpa hageavfall. Det er bl.a. registrert rynkerose, platanlønn, edelgran, buskfuru og parkslirekne. Det er dessuten mye kaprifol i skogarealene. Fremmede arter må bekjempes rutinemessig der de dukker opp.

Kulturminner: Det er to kulturminner innen skjøtselplanområdet, begge gravminner. Det ene ligger på Spornesodden, det andre midt i skjøtselplanområdet rett vest for ei av hyttene. I området er det også kulturminner fra 2.verdenskrig.

Ut fra de overnevnte hensyn anbefales følgende prioriteringer:

- Fast inngjerding av beiteområder i ulike felt anbefales både av hensyn til arter, beitedyr, kvartærgeologiske formasjoner og folk som ferdes.
- En bør ikke igangsette gjenåpning på for store areal på en gang. Det anbefales en gradvis gjenåpning av felt for felt, der en høster erfaringer i forhold til hvor lang tid ulike tiltak tar, hvor effektivt gjenåpning med aktuelle beitedyr er, erfaringer med husdyrbeiting og ferdsel osv.
- Arealene fra parkering med brei utsikt mot sjøen skal prioriteres ved gjenåpning. Sekundært gjenåpnes de sentrale og vestlige arealene.
- Beiteområdene bør fordeles i funksjonelle enheter utenom de viktigste ferdseleårene og hytteeiendommene. Videre bør beite i hovedsak foregå på oppsiden av nivå tilsvarende Tangveien der den går parallellt med sjøen, slik at fri ferdsele sikres fra nivå Tangveien og ned til sjøen.
- For raskt å legge til rette for mange av de registrerte rødlisteartene av insekter i området anbefales at restaurering og skjøtsel av de åpne tørrengene nær parkeringsplass i øst prioriteres tidlig. Disse vil det være aktuelt å skjytte som slåttemark med sein slått.
- Bekjemping av problemarter bør ha høy prioritering.

3.2 Tradisjonell og nåværende drift

Tidligere bruk av området: Mange av gårdene på Utsia av Tromøy har beite- og tangrettigheter på Spornes og østover til Botne. Fram til 2.verdenskrig var Spornes en del av dette utmarksbeitet og ble beita av hest og ku. Under krigen okkuperte tyskerne området og det ble slutt på beitinga. Etter krigen ble det militærleir på Hove og mange av de lokale bøndene tok arbeid der. Dette medførte en dårlig start for gjenopptaking av beite og drift ved mange av gårdene i området. Bøndene hadde inntekt fra annet hold, slutta med beitedyr og mye av utmarksbeitearealene ble dermed liggende ubrukte.⁴

Etter krigen har det kun vært sporadisk med beitedyr i området. På 1980-tallet beita en fjording i området her.⁵

Figur 12. Spornesstranda for over hundre år tilbake, med hotellet (nå Arendal Herregård) i bakgrunnen. Ned mot sjøkanten sees tydelig tangvollene der hver gård hadde sin faste plass for å mellomlagre tang før henting. Denne tangretten er fortsatt i bruk. Foto: Mittet & Co 1.1.1900 Bredablikk. Kilde: Nasjonalbiblioteket.

Skjøtsel i nyere tid⁶: Fylkesmannen og nasjonalparkforvalter har stått for begrensning av busksjiktet på enkelte prioriterte områder ved at det har vært rydda noe i nyetableringer og oppslag. Kratt og trær har blitt ryddet gjentatte ganger i siktsonen fra parkeringsplassen ned mot havet, videre har nåværende forvaltningsplan et uttalt mål om at busksjiktet ikke skal spre seg nedenfor Tangveien som ligger på 2. terskel på rullesteinsstranda. Så seint som høsten 2018 ble en del nyetableringer av busk/småtrær nede i rullesteinene fjernet.

⁴ Inge Fredriksen pers medd.

⁵ Inge Fredriksen pers medd.

⁶ Arild Pfaff, SNO og Jenny M. Gulbrandsen nasjonalparkforvalter pers. medd.

Forvaltningsmyndighet har videre åpnet opp lommer i Salix-beltet/seljekrattet flere steder på oppsiden av Tangveien og lagt til rette med opparbeida bålplasser, slik at folk kan raste i ly for vinden. Disse rastelommene har jevnlig blitt holdt vedlike.

Solegroper, som folk selv har gravd i rullesteinsstranda, blir årvisst fylt igjen og «villbål» en ikke ønsker har blitt fjerna. Noe av engarealet har vært slått/ryddet fra tid til annen, men ikke i de seinere årene. Hoves venner har lagt ut flis på stiene, for å lette ferdseien.

Tidligere rant en bekk over stien som går fra parkeringsplassen og ned mot sjøen. Denne er i nyere tid drenert vekk ved at forvaltningsmyndighet fikk lagt ned et dreinsrør, lagt over duk og fylt på masse.

NOF har satt opp en fuglematestasjon på enga nærmest parkeringsplass.

Svartelista arter har også blitt bekjempa jevnlig innen området. Dette gjelder spesielt rynkerose og platanlønn.

3.3 Aktuelle erfaringer

Arild Pfaff i SNO har selv administrert og deltatt i flere av skjøtsels- og restaureringstiltakene i området etter at Spornes fikk vernestatus. De ca ti siste årene har Hoves venner utført mye av ryddingen.

Pfaff forteller om kraftig vekst i vegetasjonen; etter gjentatt rydding i Salix-/seljebeltet har det ikke tatt lang tid før busker og trær er på vei opp igjen. Etter de gjentatte ryddingene er det ikke benytta beitedyr for å holde oppslag nede. Et av argumentene for ikke å bruke beitedyr har vært sjenanse med dyremøkk og fluer.

Krypende smågraner, einer, diverse lauvkratt og småfuruer er blitt fjerna ved luking/opprykking, motosag, ryddesag og manuell ryddesaks. Det er ikke benytta minigraver til opprykking av einerkratt i området. Dette for ikke å skade det tynne jordsmonnet og ivareta de geologiske formasjonene.

Svartelista arter som rynkerose er behandla gjentatte ganger ved kjemisk bekjemping. Erfaring er at dette må gjentas over flere år. Platanlønn er kuttet ned og stubbebehandla. Pfaff uttrykker at innen Spornesområdet er svartelista arter ikke noe stort tema, da det til nå har vært forholdsvis få forekomster.

Ryddeavfall og kvist er blitt brent innen området, blant annet er bålplassen i «vinkelen» til Tangveien blitt mye brukt, se Figur 17. Her har St.Hansbål blitt tent i mange år. Pfaff forteller at de ellers har vært bevisste på at kvistbål ikke skal etableres direkte på rullesteinene eller på svaberg eller bart fjell. Deimot kan sandstrand og områder med tykkere humusdekke benyttes til brenning av kvist, er hans erfaring.

Tangenveien er kjørt med tunge maskiner og tåler mye. Pfaff råder til at ved gjenåpning med beitedyr bør det vektlegges å gjenåpne gradvis, og høste erfaringer etter hvert.

3.4 Artsmangfold og eventuelle observerte endringer

Til ramorenen med kvartærgeologiske strukturer er det knyttet særegne landskapsformasjoner med bl.a. rullesteinstrender og terrasserte strandvoller som gir livsbetingelser for et variert og sjeldent dyre- og planteliv. Mange arter både av planter, sopp, insekter og fugler er rødlista. Naturtyper som våtmark, havstrand - strandenger og livsmiljø for hekkende sjøfugl er blant de naturkvalitetene som krever særlig oppmerksomhet (Fylkesmannen 2012).

Flora

Den 3. juli 2019 ble det gjennomført befarings av området for å kartlegge floraen (se vedlegg 1 og tabell nr 5). Tre områder av noe størrelse peker seg ut i forhold til naturengvegetasjon (Figur 13). Det første området (X1) var under krigen en bunkers som siden ble fylt igjen og nå består av flere gode kjennetegnende arter for natureng slik som blåklokke, rødknapp, engnellik, engtjæreblom, gjeldkarve, harekløver, hårsveve, kystgriseøre, prestekrage og smalkjempe. Men området er prega av forfall og begynnende gjengroing med blant annet slåpetorn. Det andre området (X2) har naturengpreg med mange vanlige engarter og noen gjengroingsarter. Det siste området vi besøkte (X3) var et tørrberg med en relativt godt utvikla tørrbergvegetasjon med småsmelle, dvergsmyle, småsyre, blåfjær, harekløver, flerårsknavel, kystgriseøre, markjordbær, blodstorknebb, prestekrage, følblom og hvor vi fant rødlistearten vårvikke som er sterkt truet (EN) og bare finnes langs kysten i Sør-Norge. På tørrberget var det lite gjengroing. For mer utfyllende om arter se artslistene i Vedlegg 1, tabell 5 og Figur 8, Figur 9, Figur 10 og Figur 11.

Langs stiene innen området, og på åpne vegetasjonsflekker i rullesteinsområdene var det også vanlig å finne rester av naturengfloraen, slik som beskrevet for X1-X3.

Spredt i området fant vi også fremmedarter som platanlønn, edelgran, klustersvineblom og rødhyll. Se Vedlegg 1, tabell 4. for flere fremmedarter i området.

Figur 13. Prikkene viser rødlistede karplanter og sopp innenfor skjøtelsesplanområdet på Spornes. X1, X2 og X3 markerer områder med engvegetasjon befarat 3. juli 2019. I tillegg ble det også registrert naturengflora langs stier og i åpne vegetasjonsområder.

Rødlistede planter og sopp

Av rødlistede plantearter (Vedlegg 1 og tabell 1) er det registrert vårvikke (EN), krabbekløver (NT), ask (VU) og alm (VU) innenfor skjøtelsesplanområdet på Spornes. Artsdatabanken (2015) skriver følgende om artene;

- Vårvikke *Vicia lathyroides* (EN) er knyttet til åpen, tørr grasmark i kyststrøk. Klimatisk er dette en art som vil favoriseres av temperaturøkning og spesielt av mildere vintre. Tilbakegangen skyldes derfor trolig forringelse av voksestedene, hovedsakelig åpne, tørre enger på sandbunn.

Gjengroing etter opphør av slått og beite er den mest nærliggende årsaken. Den vurderes som sterkt truet (EN) fordi den har relativt lavt antall forekomster med oppstykket utbredelse.

- Krabbekløver *Trifolium campestre* (NT) er knyttet til tørrbakker, tørre slåtte- og beiteenger, grusstrand og sanddyner, ofte på litt baserik grunn, og dette er generelt naturtyper i tilbakegang. Den er vesentlig utbredt i kyststrøk fra Østfold og kanskje Oslo-området til Rogaland, med noen spredte og tilfeldige forekomster innover på Østlandet og videre langs kysten til Trøndelag (Fægri 1960).
- Ask *Fraxinus excelsior* (VU) er i hovedsak europeisk, men vidt utbredt fra Middelhavet til Midt-Norge. Den er et av de dominerende treslagene i flere typer edellauvskog og sumpskog, og er fortsatt i ekspansjon nordover, spesielt i Trøndelag og som forvillet i Nordland. Ask vurderes som sårbar fordi den er rammet av en nylig etablert sykdom, askevisnesyke. Dette har ført til en sterk og pågående bestandsreduksjon av arten.
- Alm *Ulmus glabra*, med begge dens underarter (skogalm og bergalm) vurderes som sårbar (VU) på grunn av sterk tilbakegang. Arten er et viktig tre i blant annet edellauvskog. Sykdom og beiting er de to hovedårsakene til reduksjon av almebestanden.

I tillegg til disse plantene er soppen einerbarkhette (*Mycena juniperina*) registrert i området. Arten vokser på levende bark av einer, og er kjent fra 9 lokaliteter langs kysten fra Østfold til Aust-Agder. Status, mørketall og trusselbilde er uklart, og kategoritilhørighet vurderes som meget usikkert, og arten plasseres derfor foreløpig i DD. (Artsdatabanken, 2015).

I de områdene det kommer til å utføres skjøtsel med beiting og hogst, vil arter som favoriseres av kulturpåvirkning som vårvikke og krabbekløver få bedre vekstvilkår. Skogsarter som alm og ask vil få dårligere vilkår og vil kunne forsvinne fra områdene med beiting og hogst. Soppen einerbarkhette vil mest sannsynlig få tilbakegang i skjøtelsesplanområdet ettersom områdene med mye einerkratt ønskes fjernes på sikt. Det er imidlertid mye einer i området utenfor der gjenåpning er tenkt å skulle skje.

Funnene av rødlista karplanter er imidlertid registrert utenfor planlagte inngjerding. Dersom inngjerding fører til økt slitasje på tørrberg og tørrenger hvor vårvikke og krabbekløver allerede er etablert kan dette påvirke artene negativt. Men på lang sikt vil forhåpentligvis gjenåpning og beiting føre til større arealer med naturengflora og dermed mer tilgjengelig habitat for disse to artene.

Generelt sett er ikke skjøtelsesplanområdet et velegnet habitat for ask eller alm, og utbredelsen i området er derfor ikke så stor. Om det likevel er ønske om å bevare ask og alm må det settes inn tiltak som inngjerding mot beitedyr (dersom trærne befinner seg innenfor inngjerdingene). En kan for eksempel være bevisst på å sette igjen kratt i nærheten/rundt der disse treskaga vokser. En av de rødlista insektene i området er askesmalmott, NT, som er avhengig av ask i sin livssyklus.

Fremmede arter

Det er registrert flere fremmede arter i området (se Vedlegg 1, tabell 4). I skjøtelsesplanområdet er det registrert 15 karplanter hvorav rynkerose, platanlønn og til dels parkslirekne utgjør den største trusselen. Det er også forekomster av innførte grantyper og buskfuru, samt mye kaprifol (LO) i skogarealene som ikke er registrert i artsdatabanken.

Fremmede arter bekjempes rutinemessig med ryddig og plantevernmidler, men forekomster utenfor verneområdet gir stadig nye etableringer.

Insekter

Ved gjennomgang av Artsdatabankens rødliste for arter ble det funnet 30 arter insekter som er registrert innen skjøtelsesplanområdet, hvorav 14 har status «nær truet», NT, 12 med status «sårbar» VU, og 4 med status «sterkt trua» EN, se Vedlegg 1 og tabell 2. Hovedsakelig er disse rødlisteartene sommerfugler, med unntak av en veps. De fleste rødlisteartene er knyttet til tørre, blomsterrike og

kystnære arealer, og vil derfor antas å respondere positivt på gjenåpningstiltakene med større fokus på å øke arealet med urterike tørrenger og naturengvegetasjon. Noen arter er også knyttet til fuktigere habitat slik det finnes i området innerst i vika ved Spornes-stranda og i et kildeframsprang nær hovedstien fra parkeringsplassen bl.a. Det vil derfor for disse artene være viktig at fuktområder/ fuktenger med strandkvann, dunkjevle, piggknopp og diverse starr ikke blir drenert, fylt igjen med masse eller gror igjen.

Arter som er knyttet til våtmark og skog vil i liten eller mindre grad bli påvirket av planlagt skjøtsel og påvirkningen er derfor vurdert til ingen i tabell 2. Derimot vil insekter som er knyttet til naturengflora kunne få bedre levevilkår ved å holde kulturlandskapet åpent og hindre gjengroing ved rydding og beiting. Det er 13 insektsarter knyttet til tørrenger /naturenger og 13 arter som er knyttet til vannplanter, våtmark eller skog. I rødlista (2015) står følgende;

Apamea lithoxylaea (NT) eller hvitt strandengfly lever på gressarter på åpne og tørre steder. I Norge ser den ut til spesielt å være knyttet til kystnære, tørre enger og havstrender med grus eller sand. Arten er kjent fra i overkant 30 lokaliteter fra Søgne i Vest-Agder til Oslofjorden. Fordi tørrenger og strandenger er i tilbakegang er arten sårbar.

Scythris laminella (EN) er en sommerfugl knyttet til blomsterrike tørrenger og bakker. Den har sannsynligvis flere vertsplanter, men hårsveve er i alle fall en av dem. På grunn av endringene i kulturlandskapet reduseres og fragmenteres artens leveområder. Den type enger som arten behøver, gror enten igjen til skog, eller blir gjødslet ihjel. Arten er kjent fra 7 lokaliteter på Østlandet og Sørlandet så langt nord som til Elverum i Hedmark.

Thalera fimbrialis (VU) eller rundbladmåler lever på ulike urter i tørrenger nær kysten. Arten er kjent fra 25 lokaliteter fra Arendal til midtre Oslofjord. Trusler mot arten er tråkk, slitasje, gjengroing og utbygging. Disse påvirkningene fører til at forekomstene reduseres og fragmenteres.

Andre insekter som er knyttet til tilsvarende semi-naturlige habitater er *Bembecia ichneumoniformis* (NT), *Caryocolum blandelloides* (NT), *Cochylis flaviciliana* (NT), *Coleophora gallipennella* (NT), *Oxyptilus tristis* (NT), *Coleophora ramosella* (VU), *Ectoedemia arcuatella* (VU), *Elachista consortella* (VU), *Eucosma aemulana* (VU) og *Euthrix potatoria* (VU), se Vedlegg 1 Tabell 2.

Orthotelia sparganella (VU) er en sommerfugl som lever på piggknopp og andre vannplanter. Arten er knyttet til ferskvannssump der næringsplantene vokser. Den er kjent fra 17 lokaliteter, de aller fleste på Sørlandet, men også noen få ved Oslofjorden. Habitatet den lever i er svært utsatt for drenering og gjenfylling som kan føre til reduksjon og fragmentering av artens forekomstområder.

Andre arter som er knyttet til vannplanter, våtmark eller skog er *Calamotropha paludella* (NT), *Crambus silvella* (NT), *Crambus uliginosellus* (NT), *Euzophera pinguis* (NT), *Limnaecia phragmitella* (NT), *Monochroa lucidella* (NT), *Phyllonorycter trifasciella* (NT), *Globia sparganii* (EN), *Atolmis rubricollis* (VU), *Parapoynx stratiotata* (VU), *Spilosoma urticae*(VU) og *Megachile alpicola* (NT) , se Vedlegg 1 Tabell 2.

Fire insektsarter kan potensielt være negativt påvirket av gjenåpning om en ikke er bevisst på å ivareta gode kantsamfunn, da disse artene er spesielt knyttet til slåpetorn (se Vedlegg 1 og tabell 2). Vi har snakket med Leif Aarvik ved Naturhistorisk Museum, UiO, han understreker viktigheten av kant- og krattsamfunn for insekter generelt. Det er viktig å bevare en mosaikk av habitater i skjøtelsesplanområdet for å sikre høy artsdiversitet. Videre er den naturlige tilgangen på ilandskylt tang og tare viktig for mattilgang for flere arter, presiserer han.

Informasjon fra rødlista om de fire artene knyttet til slåpetorn:

Argyresthia spinosella: Denne arten lever på slåpetorn og er kjent fra 14 lokaliteter ved Oslofjorden og langs Sørlandskysten. Habitatet er kystnære kratt med vertsplanten. Fordi nedbyggingen av strandsonen ikke er stoppet, fragmenteres og reduseres artens levesteder. Arealer lenger inne på land

nedbygges uten særlige restriksjoner. Vi har satt mørketallet til 8. Arten rødlistes i kategorien EN (truet).

Parornix finitimella: Denne arten lever på slåpetorn, og er kjent fra fire lokaliteter i kommunene Arendal, Birkenes og Kristiansand. Habitatet er kystnære kratt med vertsplanten. Fordi prosessen med nedbygging av strandsonen ikke er stoppet, er artens levesteder der utsatt. Arealer lenger inne på land nedbygges uten særlige restriksjoner. Vi regner med en reduksjon og fragmentering av artens levesteder. Vi har satt mørketallet til 8. Arten rødlistes i kategorien EN (truet).

Ancylis achatana (Hagtornsigdvikler): Denne arten lever på hagtorn og slåpetorn. Biotopen er kratt med vertsplantene nær kysten. Arten er kjent fra én lokalitet på Tromøya ved Arendal. I 2013 påvist ved Larvik i Vestfold. Fordi prosessen med nedbygging av strandsonen ikke er stoppet, er artens levesteder der utsatt. Arealer lenger inne på land nedbygges uten særlige restriksjoner. Vi har satt mørketallet til 5. Arten rødlistes i kategorien VU (sårbar).

Cilix glaucata (Slåpetornsigdvinge): Denne arten lever på slåpetorn og hagtorn. Habitatet er kystnære kratt med vertsplanten. Arten er kjent fra 27 lokaliteter fra Kristiansand til Moss og Hvaler i Østfold. I senere år har arten ekspandert noe mot vest. Fordi prosessen med nedbygging av strandsonen ikke er stoppet, er artens levesteder der utsatt reduksjon og fragmentering. Vi har satt mørketallet til 5. Arten rødlistes i kategorien VU (sårbar).

Det er gjort grundige entomologiske undersøkelser av sommerfugler med lysfelle (Bakke & Bakke 2014). Totalt er det registrert 1537 sommerfugler i området, noe som gjør Spornes-Bjellandstrand til en entomologisk hot-spot i nasjonal sammenheng.

Det er gjennomført et omfattende kartleggingsarbeid på både planter og pollinerte insekter av Roar Linjord for Sabima i 2018 og 2019 innen skjøtelsplanområdet på Spornes, (for plantelista se Vedlegg 1 tabell 6). Det ett funn av rødlista insekt i dette materialet. Arbeidet til Linjord har bestått i å dokumentere sammenhengen mellom pollinatorer og planter med hovedfokus på ville bier og blomsterfluer. Andre vepser og tovinger er også registrert samt biller, teger og dagaktive sommerfugler. Insektene er registrert og den aktuelle planta er oppgitt som substrat. Dataene er søkbare i artsdatabanken. Antall observasjoner er 240 stk.

Spesielt ser en gjennom Roar Linjords registreringer at ut fra dagens vegetasjonsbilde er følgende planter viktige for mange pollinatorer; slik som strandkvann og arter det blir mer av når hevden opphører som hundekjeks, løvetann, slåpetorn, rosebusker, selje, gråselje og ulike vier som ørevier og krypvier. Siden det i dag er veldig mye selje-vier- slåpetornkratt i området er det naturlig med mange insektsfunn knytta til disse artene. Det viser også viktigheten av å opprettholde en del av disse samfunnene gjennom gjensetting av kant og krattvegetasjon under gjenåpningen. En ser videre at en del av pollinatorregistreringene forekommer på arter som finnes i semi-naturlige enger slik som gjeldkarve, hårsveve, kystgrisøre, skjermesveve, føyblom, tepperot, engknoppurt, rødknapp, blåknapp, gullris, ryllik, engnellik, tirilltunge, prestekrage rødkløver m.fl. Dette er arter som det i nå er relativt lite av i området, siden mye av naturengvegetasjonen er prega av forfall og gjengroing, se Tabell 1.

Det vil være meget interessant å følge opp med jevnlig registreringer av insekter framover. Dette for å fange opp eventuelle dreininger eller endringer i insektsfaunaen som følge av gjenåpning. Linjords registreringer innen skjøtelsplanområdet forut for gjenåpning vil derfor kunne være et godt utgangspunkt for re-registrering framover vel og merke at samme insamlingsmetode fastholdes, dvs etter samme protokoll. For resultatet vil selvfølgelig avhenge av hvordan samplingen er gjennomført før og etter.

Tabell 1. Roar Linjord har på oppdrag for Sabima dokumentert sammenhengen mellom pollinatorer og planter på Spornes i 2018 og 2019. Tabellen viser antall arter fordelt på artsgrupper og vertsplanter.

antall obs		Bier	veps øvrige	blomsterfluer	tovinger øvrige	biller	teger	sommerfugler	sum arter
44	strandkvann	6	4	3	4	8	2	2	29
25	slåpetorn	4		7		1		2	14
15	hårsveve	6		3		2	1	1	13
11	hundekjeks	1		6	1	3			11
16	løvetann	3		5		2		1	11
14	tepperot	7		3	1				11
9	føllblom	5		3					8
13	røsslyng	1	2	3				1	7
6	blodstorkenebb		1	3		2			6
7	gjeldkarve	1	2	1	1				5
6	kystgrisøre	2		1		2			5
5	engknoppurt		2					2	4
4	landøyda	1		1			1	1	4
4	rose	1	1	1		1			4
5	rødknapp		1	1				2	4
4	sløke	1	1			2			4
4	soleie			3		1			4
3	gullris			2				1	3
3	rylлик	1	1			1			3
4	skjermesveve	2		1					3
3	strandkål			2		1			3
5	åkerdylle		1	2					3
2	engnellik	2							2
2	gåsemure				1	1			2
2	korsved	1		1					2
2	rogn	1	1						2
3	selje				1	1			2
2	tiriltunge	1						1	2
2	vollkarse			1			1		2
2	åkertistel			1				1	2
1	berberis							1	1
1	blåknapp			1					1
2	hagtorn	1							1
1	mjørdurt					1			1
1	nyserylлик			1					1
1	prestekrage					1			1
1	reinfann	1							1
1	rubus					1			1
1	rødkløver		1						1
1	småstorkenebb							1	1
1	torskemunn	1							1
1	tyttebær		1						1
240	Antall	22	13	24	6	17	4	13	

Figur 14. Tresandbie *Andrena tibialis* på strandkvann på Spornes, Arendal kommune. Foto Roar Linjord 04.06.2019

Figur 15. Sommerfuglen Hvit c *Polygonia c-album* på slåpetorn på Spornes, Arendal kommune. Foto Roar Linjord 16.05.2019

Figur 16. Markjordbie *Lasioglossum leucozonium* hann på skjærmsveve på Spornes, Arendal kommune. Foto Roar Linjord 12.08.2019

Fugl

Det er registrert 40 fugler på artsdatabankens rødliste for arter i forvaltningsplanområdet (se Vedlegg 1 og tabell 4). Mange av disse er sjøfugl som ikke forventes å bli påvirket av forvaltningsplanen. Landlevende småfugl og rovfugl kan potensielt få en svak positiv påvirkning av forvaltningsplanen grunnet økende mattilgang og uten tap av for stort hekkehabitat i området.

Det er skrevet en rapport av NOF avd. Aust Agder om fuglelivet i Raet Nasjonalpark (Kjøstvedt og Fjærbu 2014). Denne omfatter hovedsakelig sjøfugl som ikke forventes å bli påvirket av endringer i forbindelse med forvaltningsarbeidet på Spornes. Leder for NOF Aust-Agder, Helge Venaas, stiller seg positiv til forvaltningsplanen. En endring av vegetasjonen mot mer artsriktighet av urter og gress og mindre krattvegetasjon gir fugler bedre mattilgang. Men NOF understreker at krattvegetasjon og skog er viktige hekkehabitater. NOF bemerker også at det må tas hensyn til hekkesesongen hvis maskinarbeid skal gjennomføres i området. I tillegg bemerker NOF at det er viktig å tilrettelegge ferdsel på begrensede arealer for å avlaste ulendt terreng der hekking kan forekomme. Den naturlige tilgangen på ilandskylt tang og tare er viktig for mattilgang for flere arter.

I NOF rapporten (Kjøstvedt og Fjærbu 2014) nevnes det at Norge huser 90% av hekkebestanden for skjærpiplerke og derfor har et spesielt forvaltningsansvar for arten. Det antas at endringer i følge forvaltningsplanen kan føre til en svak positiv virkning for skjærpiplerke grunnet økt mattilgang og at arten hekker på bakken blant steiner og grastuer. Det forventes økt areal av denne hekkebiotopen i forvaltningsplanen.

3.5 Mål skjøtselsplanområdet

HOVEDMÅL FOR LOKALITETEN(E):

Hovedmålet er å ivareta et rikt naturmangfold i et variert og kulturpreget kystlandskap med særegne kvartærgeologiske forekomster. Innen prioriterte områder skal gjengroingen reduseres og areal med åpne tørr- og naturenger skal øke. Ved dette legges det til rette for at majoriteten av registrerte rødlista arter skal øke sine populasjoner og utbedelse innen området.

Ferdselen innen friområdet skal ivaretas og området skal, også fra bakenforliggende områder, få tilbake mye av det vide utsynet mot havet og over rullesteinsstranda.

EVENTUELLE SPESIFIKKE MÅL FOR DELOMRÅDER:

Konkrete delmål:

- Dette innbefatter ca 10 år med fokus på restaurering der gjengroingen innen prioriterte områder bekjempes trinnvis ved hjelp av dyr som spesifikt er gode til å beite på busker, kratt, trær. Og hvor en etterhvert bistår med manuellrydding i det som beitedyra har vanskelig med å nå.
- Feltene aktuelle for restaurering prioriteres i følgende rekkefølge: Felt 1 prioriteres for gjenåpning før Felt 2, Felt 3 og til sist Felt 4, (se Figur 17). Det skal høstes erfaringer fra Felt 1 før en går i gang med restaurering av Felt 2, 3 og 4.
- Under restaureringsfasen må det settes opp fastgjerder som holder beitedyrene inne i beiteområdet på en trygg og sikker måte. Gjerder er nødvendig for å gi beitedyra ro, samtidig som folk som ferdes i friområdet ikke skal forstyrres av beitedyra.
- Ferdselen i området skal ikke hindres. Oppsatte gjerder må derfor ikke stenge for viktige stier og veier. For mindre brukte stier som går inn i beiteområdene kan det vurderes å settes opp gjerdeklyv/ ev selvlukkende grunder.
- Engarealet nær parkeringsplass i øst skal restaureres til slåttemark. Dette skal ha høy prioritet. Dette vil innebære å fjerne en del kratt og redusere høyvokst forfallsvegetasjon og tuer, for på sikt legge til rette for en lavvokst og urterik naturengvegetasjonen ved årlig sein slått. Noe av slåpetornkrattet skal settes igjen og få utvikle seg innen definerte kantområder slik at de fire rødlista insektene som er avhengig av slåpetorn sikres gode leveforhold.
- Også andre engarealer utenom beiteene anbefales på sikt å restaureres til slåttemark.
- Det er viktig at det ivaretas områder med rik kant- og krattvegetasjon med bl.a. slåpetorn og salix-arter, åpne fuktområder (med arter som eksempelvis strandkvann, dunkjevle sivaks, sverdlilje), da flere av rødlisteartene er avhengig av dette.
- Tilgrensende skog, eks mot Hoveleiren, kan gjøres mer lysåpen ved at rette trær tas ut og krokete vindpåvirka får stå igjen.
- Svartelista problemarter skal jevnlig bekjempes.
- Hugst, rydding og bruk av maskiner må foregå utenom hekkesesongen.
- Det må ikke gjødsles eller sprøytes (med unntak av bekjemping av svartelista arter) på moderne vis, kjøres med tunge maskiner (med unntak av på Tangveien), eller foretas naturinngrep i form av masseforflytning.
- Det er et delmål å få tilbake robuste populasjoner av strandengarter og semi-naturlige arter. Dette kan blandt annet framskyndes ved hjelp av donorhøy fra slåtteengene i området, eller utsåing av lokalt innsamla frø.
- Trær og busker som i framtida vokser ut på rullesteinsområdet som nå planlegges gjenåpna skal begrenses og ryddes med jevne mellomrom. Kvist skal fjernes eller brennes.

6) bekjempe svartelista- og probleplanter, se egen Tabell 4 i vedlegg 1	2020-osv	Skjøtselpl.omr 100 daa	Vekstsesongen
7) Fjerne lauvoppslag som beitedyra ikke beiter ned etter at områdene er ferdig rydda, dvs når vedlikeholdsbeitinga pågår	Årlig fra 2023-til ca 2030	Felt 1: 11,9 daa Felt 2: 4,2 daa Felt 3: 13,4 daa Felt 4: 4,6 daa	Vekstsesongen
8) Inngjerding av kratt med bl.a. slåpetorn en skal spare innen Felt 3, se Figur 17 og grønn markering.	Samtidig m gjerdning	0,2 daa	Sept-okt
9) Skog mot Hoveleiren: Tynne for et mer lysåpent skogsbilde ved å ta ut rette enkelttrær og la de karakteristiske vindpåvirka trærne stå igjen. Ta ut alt av gran, uønska treslag. Spare alm (NT), ask (NT), krokete furu, frukt bærende trær som rogn, eple, store eksemplarer av selje mm.	År om annet	Ca 11 daa	Seinhøst/ vinter
10) Skog nær parkeringsplass: Her finnes det en del død ved, vindfall mm. Dette er viktige habitater for mange arter. Uttak av gran og ev. fremmede treslag/arter bør skje, men området bør få utvikle seg fritt som skog for å øke den totale variasjonen.	År om annet	Ca 10 daa	Seinhøst/ vinter

Figur 17. Inndeling i aktuelle arealer som prioriteres for gjenåpning. Felt 1, rød markering, har førsteprioritet over felt 2, 3 og 4. Farva streker antyder gjerdeplassering. Gjerdene kan om mulig settes opp i rette strekk, slik at rike kantkratt kan spares utenfor gjerdene, se grønne markeringer.

Figur 18. Oversikt over eksisterende stitraseer innen skjøtselplanområdet. Det er tatt hensyn til de viktigste traseene med oppdeling i ulike beiteskift.

3.7 Skjøtselstiltak (tiltak som gjentas årlig)

3.7.1 Beiting og slåtteskjøtsel

BEITETILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKE)
A) En sein slått på engene X1, X2 og X3 se figur 13 og 17. Skal gjennomføres etter at de fleste plantene har blomstra av og satt frø. Sett gjerne igjen felter som fortsatt har god blomstring ved slåttetidspunkt og som slås på et ennå seinere tidspunkt. Høyet tørkes på bakken, rakes sammen og fjernes.	Årlig fra 2022 (X3 kan ev slås 2.hvert år)	X1= 1 daa X2= 0,8 daa X3= 0,2 daa	Aug.-sept.
B) Ny slått gras fra slåtteenga kan brukes som «donorhøy» for spredning av naturengarter inn i rydda felt 1, felt 2, felt 3 og felt 4. Graset flyttes til stedet en ønsker etablering, og tørker der slik at frøa slipper. Høy fjernes etterpå.	År om annet		Aug.-sept.
C) Beiting (vedlikeholdsbeiting) i gjenåpna felter, med beitedyr som beiter gras/urter og unge lauvoppslag, eks sau, gammelnorsk rase, ev ungdyr av storfe. To nedbeitinger (eks før og etter badesesongen). Antall beitedyr tilpasses beitegrunnlaget. Medium beitetrykk anbefales, dvs ikke snaubeiting «lik golfbane». Høstbeiting på slåtteengene er positivt om det lar seg gjøre.	Årlig ca 2023-2028, siden hvert 2.år	Felt 1: 11,9 daa Felt 2: 4,2 daa Felt 3: 13,4 daa Felt 4: 4,6 daa	Mai /juni og sept/okt

Generelt gjelder for beiting

- Sett alltid dyrevelferden og førtilgangen i høyetet.
- Beiting gir tråkkspor som frøplanter kan spire i.
- Høstbeiting hindrer opphopning av daugras (som gir grønngjødsling) og letter spiringen neste vår.
- Tunge storferaser bør ikke beite på tynt jordsmonn eller i slåttemark (pga. fare for store tråkkskader).
- Beit gjerne nærliggende skog, hagemark eller naturbeiter i sammenheng med åpne naturbeiter/slåttemark. Det vil gi utveksling av frø og gener mellom ulike arealer.
- Isådde, fulldyrka kulturenger bør ikke beites sammen med naturenger. Dette for å hindre spredning av uønska arter inn i slåttemarka.
- Slåttemark med rik vårblostring (f.eks. med tidligblomstrende orkideer og marinøkler) bør ikke beites om våren.
- Beiting er positivt for slåttemarka, og har vært tradisjon mange steder.

Generelt gjelder for slått av natureng (for forklaring se veiledningshefte):

- Slåtten bør skje etter at de fleste artene har blomstret og satt frø (som regel ikke før i siste halvdel av juli). Slåttetidspunktet vil variere fra år til år ut fra variasjoner i været og vekstsesongen. Følg derfor med på blomstring og frøsetting!
- Graset bakketørkes 2-3 dager før det fjernes fra området.
- Områdene kan slås med liten lett traktor med slåmaskin, tohjulsslåmaskin eller ljà, avhengig av bratthet og underlag. Kantklipper med senn kan og benyttes på mindre areal der det er vanskelig å komme til med maskiner.
- Ikke bruk tunge maskiner, spesielt i fuktige partier, som kan påføre komprimering av jorda og kjøreskader.
- Unngå bruk av kunstgjødsel, gylle eller store mengder bløt husdyrgjødsel

3.7.2 Andre aktuelle skjøtselstiltak

TILTAK (KORT BESKRIVELSE, REDSKAPSBRUK M.M.)	PRIORITERING (ÅR)	AREAL/ (DEL)OMRÅDE	TIDSRUM (MND/UKKE)
Det anbefales at det gjennomføres jevnlig artsregistreringer i området for å følge opp hvordan endringene påvirker flora og fauna.	Hvert 2 år		
Det bør jevnlig plukkes søppel spesielt viktig er dette innen beiteområdene.	årlig		Vår og høst
Gjenfylling av solegroper og fjerning av villbål	årlig		

3.8 Oppfølging av skjøtselsplanen

NESTE REVIDERING/EVALUERES ÅR: 2025
BEHOV FOR YTTERLIGERE REGISTRERING AV SPESIFIKKE NATURTYPER OG/ELLER ARTSGRUPPER:
PERSON(-ER) SOM HAR ANSVAR FOR Å GJENNOMFØRE TILTAKENE I SKJØTSELSPLANEN: Forvaltningsmyndighet

3.9 Bilder fra skjøtselsplanområdet

Figur 19. Eng med slåpetornkratt nær parkering. Denne vil være aktuell å restaurere med tanke på slåttemark. Det ble registrert naturengarter som tilsier at slått vil være rett skjøtselsform. Det bør spares slåpetornkratt fortrinnsvis inn mot kantene og rundt gjenstående trær i enga, se også Figur 17. Foto ES 03.07.2019

Figur 20. Eng ved parkeringsplass er relativt tua med bl.a. mange maurtuer. Videre er det mye slåpetornkratt jevnt utover. Slåpetornkratt kan sette igjen mot kantene, og en kan forsøke å flytte enkelte av maurtueene inn mot kanten, eller spare maurtueene inne i gjenstående slåpetornkratt. Resten må jevnes ut slik at en får slått enga. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 21. Tørrengvegetasjon i eng nær parkeringsplass/sti vestover. Her vokser mye hårsveve som er ei viktig matplante for mange insekter. Foto Ellen Svalheim 03.07.2019.

Figur 22. Eng nærmere Hoveleiren, se X2 Figur 13 og 17. Tilgrensende skog i bakgrunnen kan tynnes til en mer lysåpen skog der de rettete furuene tas ut, og de med karakteristiske, krokete spares. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 23. Slåpetornkratt på nedsiden av veien vestover nær rasteplass/parkeringsplass. Mye av dette kan spares ved at gjerdet til Felt 1 settes på baksiden av krattet. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 24. Endel semi-naturlig vegetasjon vokser langst veier og stier innen skjøtselsplanområdet. Her er veien som går rett vestover fra parkering i de øvre deler. Merk slåpetornkrattet som vokser på venstre side av veien og som kan spares om en setter gjerdet til felt 1 på innsiden av dette. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 25. Vegetasjonsdekket oppå rullesteinene er mange steder veldig tynt. Det bør ikke brebbes kvisthauger i områder med så tynt jordsmonn. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 26. Enkeltstående trær på vei opp utenom inngjerdingene bør rykkes opp/fjernes. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 27. Inne i den tette krattvegetasjonen er det mange steder i bunnen et godt utvikla mosedekke, mye siden det er skyggefullt og fuktig. Her også med en del tyttebær i feltsjiktet. En må regne med at mosedominansen endrer seg med økt lystilgang og endra mikroklima. Hvor tykt humuslaget og vegetasjonsdekket er varierer en god del i området. Det er derfor vanskelig å si hvor mye natureng det reelt blir etter gjenåpning. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 28. Opparbeida rasteplass inne i selje-beltet på oppsiden av Tangveien. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

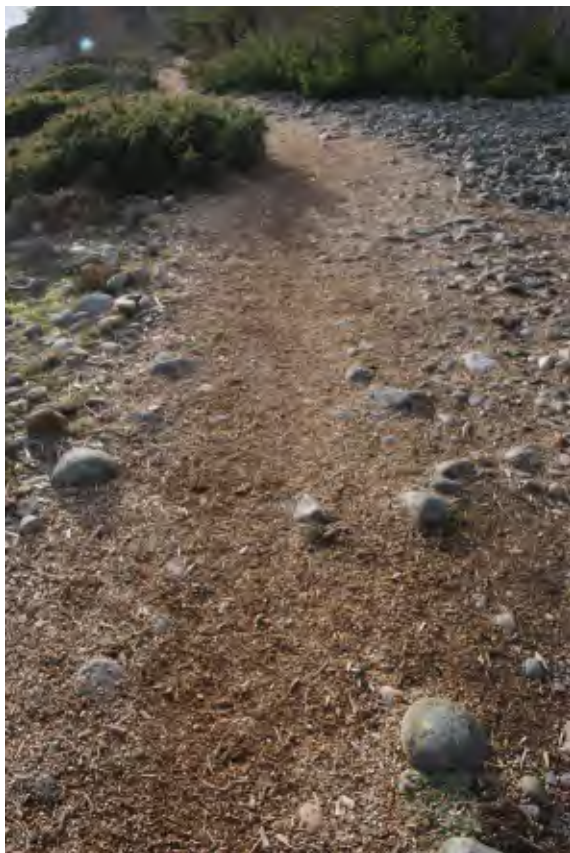
Figur 29. Stor selje inntil Tangveien. Denne står utenom beiteområdene og bør få stå uberørt. Ei av de fem private hyttene ses i bakgrunnen. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 30. Fra felt 2 som skal gjenåpnes. Her dominerer bl.a. mye einer. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

Figur 31. Vindfall av gran inne i nærliggende skog ved parkering. Død ved er viktig for bl.a. mange insekter. Foto Ellen Svalheim 03.07.2019.

Figur 32. Det er fylt på med noe flis på stiene der de går over rullesteinene. Dette gjør det lettere å gå på dem. Flis må ikke legges på Tangveien, eller andre områder med en rik tørrbakke-/naturengflora. Foto Kristine Sundsdal 24.02.2020.

4 Litteratur

Bakke, S., & Bakke, A., 2014. Insekter i Raet nasjonalpark. Biotoper og sommerfugler.

Bratli, H. 2010. Naturbeitemark, høyt arts mangfold der natur og kultur møtes. Faktaark for hotspot-habitatet naturbeitemark fra ARKO-prosjektet, Nasjonalt program for kartlegging og overvåking av biologisk mangfold. NINA/Skog og landskap. 2 s.

Fylkesmannen i Aust-Agder, miljøvernavdelingen, 2012. Forvaltningsplan for Raet landskapsvernområde, Tromlingene naturreservat og Store Torungen naturreservat 2012-2021.

Kjøstvedt, J. H. og Fjærbu R. J. 2014. Rapport om fuglelivet i Raet nasjonalpark, Grimstad, Arendal og Tvedestrand kommuner, Aust-Agder. NOF avd. Aust-Agder. <http://www.agderfugl.net/>

Norderhaug, A. (red.) (1999). Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget.

Svalheim, E. & Svalheim, P., 2019. Folka og landskapet. Ei vandring i artsrike kulturmarker. Fagbokforlaget.

Vedlegg 1, Artslister

Tabell 1: Rødlistede karplanter i skjøtselsplanområdet på Spornes.

Vitenskapelig navn	Artsgruppe	Norsk navn	Identifisert av	Funndato	Status
Trifolium campestre	Karplanter	krabbekløver	Roar Linjord	17.06.2019	Nær truet (NT)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Bård Haugsrud Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Bård Haugsrud Per Madsen Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Simen Hyll Hansen Espen Sommer Værland	11.05.2018	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Roar Linjord Asbjørn Lie	18.05.2018	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Roar Linjord Asbjørn Lie	18.05.2018	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Roar Linjord Asbjørn Lie	18.05.2018	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Roar Linjord	29.04.2019	Sterkt truet (EN)
Vicia lathyroides	Karplanter	vårvikke	Kristine Sundsdal og Ellen Svalheim	03.07.2019	Sterkt truet (EN)
Fraxinus excelsior	Karplanter	ask	Olsen, K.M.	03.09.2011	Sårbar (VU)
Fraxinus excelsior	Karplanter	ask	Bård Haugsrud Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	Sårbar (VU)
Fraxinus excelsior	Karplanter	ask	Roar Linjord	20.05.2018	Sårbar (VU)
Ulmus glabra	Karplanter	alm	Tove Hafnor Dahl	14.07.2012	Sårbar (VU)
Ulmus glabra	Karplanter	alm	Roar Linjord	01.06.2018	Sårbar (VU)

Tabell 2. Oversikt over Artsdatabankens liste over rødlistede insekter på Spornes med vurdering av forvaltningsplanens påvirkning av artene samt stikkord for vertsplanter og habitat hver art.

Latinsk navn	Gruppe	Norsk navn	Kategori	Påvirkning av tiltak	Stikkord
<i>Apamea lithoxyloea</i>	Sommerfugler	hvitt strandengfly	Nær truet (NT)	Positiv	tørre kystnære enger
<i>Bembecia ichneumoniformis</i>	Sommerfugler	engglassvinge	Nær truet (NT)	Positiv	tørre kystnære enger, erteplanter
<i>Calamotropha paludella</i>	Sommerfugler	dunkjevlenebbmott	Nær truet (NT)	Ingen	Dunkjevle, fuktig
<i>Caryocolum blandelloides</i>	Sommerfugler		Nær truet (NT)	Positiv	tørre kystnære enger, erteplanter
<i>Cochylis flaviciliana</i>	Sommerfugler	karminpraktvikler	Nær truet (NT)	Positiv	Rødknapp
<i>Coleophora gallipennella</i>	Sommerfugler	stor lakrismjeltsekkmøll	Nær truet (NT)	Positiv	Lakrismjelt, defragmentering
<i>Crambus silvella</i>	Sommerfugler	starnnebbmott	Nær truet (NT)	Ingen	Fuktige enger, starr
<i>Crambus uliginosellus</i>	Sommerfugler	sumpnebbmott	Nær truet (NT)	Ingen	Myr, våt strandeng
<i>Euzophera pinguis</i>	Sommerfugler	askesmalmott	Nær truet (NT)	Ingen	Ask,
<i>Limnaecia phragmitella</i>	Sommerfugler	dunkjevleglansmøll	Nær truet (NT)	Ingen	Dunkjevle, fuktig
<i>Monochroa lucidella</i>	Sommerfugler		Nær truet (NT)	ingen	Sivaks, grunne viker ved kyst
<i>Oxyptilus tristis</i>	Sommerfugler	gråbrun svevefjærmøll	Nær truet (NT)	Positiv	Sveve
<i>Phyllonorycter trifasciella</i>	Sommerfugler		Nær truet (NT)	Ingen	Bladminerer på Lonicera
<i>Argyresthia spinosella</i>	Sommerfugler		Sterkt truet (EN)	Negativ	Slåpetorn
<i>Globia sparganii</i>	Sommerfugler	piggknopprørfly	Sterkt truet (EN)	Ingen	Dunkjevle, sverdlilje
<i>Parornix finitimella</i>	Sommerfugler		Sterkt truet (EN)	Negativ	Slåpetorn
<i>Scythris laminella</i>	Sommerfugler		Sterkt truet (EN)	Positiv	Tørreng, hårsveve
<i>Ancylis achatana</i>	Sommerfugler	hagtornsigdvikler	Sårbar (VU)	Negativ	Slåpetorn, Kjent fra to lokalitet i Norge, Tromøy, Larvik
<i>Atolmis rubricollis</i>	Sommerfugler	rødhalslavspinner	Sårbar (VU)	Ingen	Lav på trestammer
<i>Cilix glaucata</i>	Sommerfugler	slåpetornsigdvinge	Sårbar (VU)	Negativ	Slåpetorn
<i>Coleophora ramosella</i>	Sommerfugler		Sårbar (VU)	Positiv	Gullris, lunt og varmt
<i>Ectoedemia arcuatella</i>	Sommerfugler		Sårbar (VU)	Positiv	Bladminerer jordbær
<i>Elachista consortella</i>	Sommerfugler		Sårbar (VU)	Positiv	Gressarter, tørreng, kalkeng
<i>Eucosma aemulana</i>	Sommerfugler	lys gullrisengvikler	Sårbar (VU)	Positiv	Gullris, tørreng, kystnært
<i>Euthrix potatoria</i>	Sommerfugler	gressspinner	Sårbar (VU)	Positiv	Gress, åpne enger kyst
<i>Orthotelia sparganella</i>	Sommerfugler		Sårbar (VU)	Ingen	Piggknopp, våtmark
<i>Parapoynx stratiotata</i>	Sommerfugler	vasspestdammott	Sårbar (VU)	Ingen	Ferskvannsplanter
<i>Spilosoma urticae</i>	Sommerfugler	hvit tigerspinner	Sårbar (VU)	Ingen	Fuktige enger kyst, skjærgård
<i>Thalera fimbrialis</i>	Sommerfugler	randbladmåler	Sårbar (VU)	Positiv	Urter, tørreng
<i>Megachile alpicola</i>	Veps	småbladskjærerbie	Nær truet (NT)	Ingen	Død ved, åpen skogsmark, mye blomster

Tabell 3. Oversikt over Artsdatabankens liste over rødlistede fugler på Spornes. Det forventes ingen negativ påvirkning av disse artene i forvaltningsarbeidet.

Latins navn	Norsk navn	Kategori
<i>Uria aalge</i>	lomvi	Kritisk truet (CR)
<i>Accipiter gentilis</i>	hønsehauk	Nær truet (NT)
<i>Branta bernicla</i>	ringgås	Nær truet (NT)
<i>Carduelis flavirostris</i>	bergirisk	Nær truet (NT)
<i>Clangula hyemalis</i>	havelle	Nær truet (NT)
<i>Cuculus canorus</i>	gjøk	Nær truet (NT)
<i>Delichon urbicum</i>	taksvale	Nær truet (NT)
<i>Emberiza citrinella</i>	gulspurv	Nær truet (NT)
<i>Emberiza schoeniclus</i>	sivspurv	Nær truet (NT)
<i>Falco subbuteo</i>	lerkefalk	Nær truet (NT)
<i>Luscinia luscinia</i>	nattergal	Nær truet (NT)
<i>Melanitta nigra</i>	svartand	Nær truet (NT)
<i>Pandion haliaetus</i>	fiskeørn	Nær truet (NT)
<i>Pernis apivorus</i>	vepsevåk	Nær truet (NT)
<i>Podiceps cristatus</i>	toppdykker	Nær truet (NT)
<i>Riparia riparia</i>	sandsvale	Nær truet (NT)
<i>Somateria mollissima</i>	ærfugl	Nær truet (NT)
<i>Stercorarius parasiticus</i>	tyvjo	Nær truet (NT)
<i>Streptopelia decaocto</i>	tyrkerdue	Nær truet (NT)
<i>Sturnus vulgaris</i>	stær	Nær truet (NT)
<i>Alca torda</i>	alke	Sterkt truet (EN)
<i>Calidris canutus</i>	polarsnipe	Sterkt truet (EN)
<i>Calidris pugnax</i>	brushane	Sterkt truet (EN)
<i>Circus cyaneus</i>	myrhauk	Sterkt truet (EN)
<i>Fulmarus glacialis</i>	havhest	Sterkt truet (EN)
<i>Rissa tridactyla</i>	krykkje	Sterkt truet (EN)
<i>Saxicola rubicola</i>	svartstrupe	Sterkt truet (EN)
<i>Sterna hirundo</i>	makrellterne	Sterkt truet (EN)
<i>Vanellus vanellus</i>	vipe	Sterkt truet (EN)
<i>Alauda arvensis</i>	sanglerke	Sårbar (VU)
<i>Anas clypeata</i>	skjeand	Sårbar (VU)
<i>Calidris alba</i>	sandløper	Sårbar (VU)
<i>Carpodacus erythrinus</i>	rosenfink	Sårbar (VU)
<i>Cephus grylle</i>	teist	Sårbar (VU)
<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	hettemåke	Sårbar (VU)
<i>Fratercula arctica</i>	lunde	Sårbar (VU)
<i>Hydrocoloeus minutus</i>	dvergmåke	Sårbar (VU)
<i>Melanitta fusca</i>	sjøorre	Sårbar (VU)
<i>Numenius arquata</i>	storspove	Sårbar (VU)
<i>Phoenicurus ochruros</i>	svartrødstjert	Sårbar (VU)

Tabell 4: Svartelista arter på Spornes (innenfor skjøtelsesplanområdet) hentet fra Artsdatabanken. SE=Svært høy risiko, HI=høy risiko, PH=potensiell høy risiko og LO=lav risiko.

Vitenskapelig navn	Artsgruppe	Norsk navn	Identifisert av	Funndato	Status
<i>Limax maximus</i>	Bløtdyr	boakjølslugl	Even Mjaaland Sveinung Larsen	20.10.2018	HI
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Karplanter	platanlønn	Roar Linjord	08.06.2018	SE
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Karplanter	platanlønn	Tove Hafnor Dahl	02.08.2019	SE
<i>Barbarea vulgaris</i>	Karplanter	vinterkarse	Bård Haugsrud Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	SE
<i>Barbarea vulgaris</i>	Karplanter	vinterkarse	Roar Linjord	12.06.2018	SE
<i>Barbarea vulgaris</i>	Karplanter	vinterkarse	Roar Linjord	26.04.2019	SE
<i>Berberis thunbergii</i>	Karplanter	høstberberis	Roar Linjord	14.10.2018	SE
<i>Cerastium tomentosum</i>	Karplanter	filterarve	Per Arvid Åsen	02.06.1996	SE
<i>Cerastium tomentosum</i>	Karplanter	filterarve	Roar Linjord	19.09.2018	SE
<i>Cotoneaster horizontalis</i>	Karplanter	krypmispel	Roar Linjord	08.06.2018	SE
<i>Cotoneaster horizontalis</i>	Karplanter	krypmispel	Roar Linjord	18.10.2019	SE
<i>Crocus vernus</i>	Karplanter	vårkrokus	Roar Linjord	27.03.2019	PH
<i>Juncus tenuis</i>	Karplanter	ballastsviv	Finn Wischmann	26.06.1998	HI
<i>Juncus tenuis</i>	Karplanter	ballastsviv	Per Arvid Åsen, Elisabeth Goksøyr Åsen	21.06.2004	HI
<i>Juncus tenuis</i>	Karplanter	ballastsviv	Olsen, K.M.	03.09.2011	HI
<i>Juncus tenuis</i>	Karplanter	ballastsviv	Tove Hafnor Dahl Kåre Homble	04.06.2009	HI
<i>Lepidium heterophyllum</i>	Karplanter	vollkarse	Per Arvid Åsen	25.07.1985	LO
<i>Lepidium heterophyllum</i>	Karplanter	vollkarse	Tove Hafnor Dahl Kåre Homble	21.06.2016	LO
<i>Lepidium heterophyllum</i>	Karplanter	vollkarse	Roar Linjord	01.06.2018	LO
<i>Lepidothea suaveolens</i>	Karplanter	tunbalderbrå	Roar Linjord	29.07.2019	PH
<i>Lysimachia nummularia</i>	Karplanter	krypfredløs	Roar Linjord	26.06.2018	SE
<i>Muscari botryoides</i>	Karplanter	perleblom	Roar Linjord	09.04.2019	PH
<i>Noccaea caerulea</i>	Karplanter	vårpengeurt	Trond Baugen	12.04.2011	PH
<i>Noccaea caerulea</i>	Karplanter	vårpengeurt	Bård Haugsrud Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	PH
<i>Noccaea caerulea</i>	Karplanter	vårpengeurt	Roar Linjord	27.03.2019	PH
<i>Noccaea caerulea</i>	Karplanter	vårpengeurt	Roar Linjord	05.04.2019	PH
<i>Othocallis siberica</i>	Karplanter	russeblåstjerne	Roar Linjord	05.04.2019	HI
<i>Potentilla reptans</i>	Karplanter	krypmure	Roar Linjord	29.07.2019	LO
<i>Rosa rugosa</i>	Karplanter	rynkerose	Trond Baugen	16.08.2009	SE
<i>Rosa rugosa</i>	Karplanter	rynkerose	Trond Baugen	19.09.2009	SE
<i>Rosa rugosa</i>	Karplanter	rynkerose	Trond Baugen	19.09.2009	SE
<i>Saponaria officinalis</i>	Karplanter	såpeurt	Tove Hafnor Dahl	14.07.2012	PH
<i>Saponaria officinalis</i>	Karplanter	såpeurt	Trond Baugen	19.09.2009	PH
<i>Saponaria officinalis</i>	Karplanter	såpeurt	Tove Hafnor Dahl	19.08.2007	PH
<i>Saponaria officinalis</i>	Karplanter	såpeurt	Bård Haugsrud Per Madsen Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	PH
<i>Saponaria officinalis</i>	Karplanter	såpeurt	Roar Linjord	05.07.2018	PH
<i>Senecio viscosus</i>	Karplanter	klistersvineblom	Olsen, K.M.	03.09.2011	SE
<i>Senecio viscosus</i>	Karplanter	klistersvineblom	Tove Hafnor Dahl	14.07.2012	SE

<i>Senecio viscosus</i>	Karplanter	klistersvineblom	Roar Linjord	26.08.2018	SE
<i>Senecio viscosus</i>	Karplanter	klistersvineblom	Roar Linjord	18.07.2019	SE
<i>Symphytum officinale</i>	Karplanter	valurt	Bård Haugsrud Geir Arne Evje Solveig Vatne Gustavsen	11.05.2018	SE
<i>Argyresthia trifasciata</i>	Sommerfugler		Jostein Austevik Even Mjaaland Sveinung Larsen	26.05.2018	PH
<i>Blumeriella jaapii</i>	Sopper		Tove Hafnor Dahl	06.03.2015	PH
<i>Blumeriella jaapii</i>	Sopper		Tove Hafnor Dahl	06.03.2015	PH

Tabell 5: Karplanteliste fra befarings i skjøtelsplanområdet 3. juli 2019 på Spornes, Kristine Sundsdal og Ellen Svalheim.

	Norsk navn	Latinsk	Område
Tyngdepunktarter	Blåklukke	<i>Campanula rotundifolia</i>	X1 t
	Engkjærebloom	<i>Luzula multiflora subsp. multiflora</i>	X1 t
	Engnellik	<i>Agrostis capillaris</i>	X1 t
	Gjeldkarve	<i>Pimpinella saxifraga</i>	X1 t
	Harekløver	<i>Trifolium arvense</i>	X1 t
	Hårsveve	<i>Pilosella officinarum</i>	X1 t
	Kystgriseøre	<i>Hypochaeris radicata</i>	X1 t
	Prestekrage	<i>Leucanthemum vulgare</i>	X1 t
	Rødknapp	<i>Knautia arvensis</i>	X1 t
	Smalkjempe	<i>Plantago lanceolata</i>	X1 t
Vanlige arter	Engkvein	<i>Viscaria vulgaris</i>	X1 va
	Engrapp	<i>Dianthus deltoides</i>	X1 va
	Engreverumpe	<i>Poa pratensis</i>	X1 va
	Engrfrytle	<i>Alopecurus pratensis subsp. pratensis</i>	X1 va
	Engsvingel	<i>Schedonorus pratensis</i>	X1 va
	Engsyre	<i>Rumex acetosa</i>	X1 va
	Firkantperikum	<i>Hypericum maculatum</i>	X1 va
	Flerårsknavel	<i>Scleranthus perennis</i>	X1 va
	Fløyelsmarikåpe	<i>Alchemilla glaucescens</i>	X1 va
	Fuglevikke	<i>Vicia cracca</i>	X1 va
	Grasstjerneblom	<i>Stellaria graminea</i>	X1 va
	Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>	X1 va
	Hundegras	<i>Dactylis glomerata</i>	X1 va
	Hvitkløver	<i>Trifolium repens</i>	X1 va
	Kjøtttype	<i>Rosa dumalis</i>	X1 va
	Klustersvineblom	<i>Senecio viscosus</i>	X1 va
	Knollerteknapp	<i>Lathyrus linifolius</i>	X1 va
Kveke	<i>Elytrigia repens</i>	X1 va	

	Landøyda	<i>Jacobaea vulgaris</i>	X1 va
	Legeveronika	<i>Veronica officinalis</i>	X1 va
	Lintorskemunn	<i>Linaria vulgaris</i>	X1 va
	Platanlønn	<i>Acer pseudoplatanus</i>	X1 va
	Reinfann	<i>Tanacetum vulgare</i>	X1 va
	Rogn	<i>Sorbus aucuparia</i>	X1 va
	Ryllik	<i>Achillea millefolium</i>	X1 va
	Rødsvingel	<i>Festuca rubra</i>	X1 va
	Sauesvingel	<i>Festuca ovina</i>	X1 va
	Skjermesveve	<i>Hieracium umbellatum</i>	X1 va
	Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>	X1 va
	Småsyre	<i>Rumex acetosella</i>	X1 va
	Tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>	X1 va
	Villkirsebær	<i>Prunus cerasus (?)</i>	X1 va
	Vårpengeurt	<i>Noccaea caerulea</i>	X1 va
Gjengroing/forfall	Blåbær	<i>Vaccinium myrtillus</i>	X1 gf
	Bringebær	<i>Rubus idaeus</i>	X1 gf
	Einer	<i>Juniperus communis</i>	X1 gf
	Geitrams	<i>Chamerion angustifolium</i>	X1 gf
	Hundekjeks	<i>Dactylis glomerata</i>	X1 gf
	Røsslyng	<i>Calluna vulgaris</i>	X1 gf
	Selje	<i>Salix caprea</i>	X1 gf
	Slåpetorn	<i>Prunus spinosa</i>	X1 gf
	Vivendel	<i>Lonicera periclymenum</i>	X1 gf
Tørrberg	Bitterbergknapp	<i>Sedum acre</i>	X1 Tørrberg
	Blodstorkenebb	<i>Geranium sanguineum</i>	X1 Tørrberg
	Blåklokke	<i>Campanula rotundifolia</i>	X1 Tørrberg
	Dvergsmyle	<i>Aira praecox</i>	X1 Tørrberg
	Engfrytle	<i>Luzula multiflora subsp. multiflora</i>	X1 Tørrberg
	Engkvein	<i>Agrostis capillaris</i>	X1 Tørrberg
	Flerårsknavel	<i>Scleranthus perennis</i>	X1 Tørrberg
	Føllblom	<i>Scorzoneroidea autumnalis</i>	X1 Tørrberg
	Gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>	X1 Tørrberg
	Gulmaure	<i>Galium verum</i>	X1 Tørrberg
	Hårsveve	<i>Pilosella officinarum</i>	X1 Tørrberg
	Kystgriseøre	<i>Hypochaeris radicata</i>	X1 Tørrberg
	Sauesvingel	<i>Festuca ovina</i>	X1 Tørrberg
	Smalkjempe	<i>Plantago lanceolata</i>	X1 Tørrberg

	Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>	X1 Tørrberg
	Smørbutikk	<i>Hylotelephium maximum</i>	X1 Tørrberg
	Småsyre	<i>Rumex acetosella</i>	X1 Tørrberg
	Sølvmore	<i>Potentilla argentea</i>	X1 Tørrberg
	Vill-løk	<i>Allium oleraceum</i>	X1 Tørrberg
Vanlige arter	Bjørk	<i>Betula pubescens</i>	X1 KANT
	Bjørnebær	<i>Rubus nemoralis (?)</i>	X1 KANT
	Blåbær	<i>Vaccinium myrtillus</i>	X1 KANT
	Eik	<i>Quercus robur (?)</i>	X1 KANT
	Einer	<i>Juniperus communis</i>	X1 KANT
	Engsoleie	<i>Ranunculus acris subsp. acris</i>	X1 KANT
	Engsyre	<i>Rumex acetosa</i>	X1 KANT
	Fuglekirsebær	<i>Prunus avium</i>	X1 KANT
	Furu	<i>Pinus sylvestris</i>	X1 KANT
	Geitrams	<i>Chamerion angustifolium</i>	X1 KANT
	Grasstjerneblom	<i>Stellaria graminea</i>	X1 KANT
	Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>	X1 KANT
	Hundegras	<i>Dactylis glomerata</i>	X1 KANT
	Hundekjeks	<i>Anthriscus sylvestris</i>	X1 KANT
	krossved	<i>Viburnum opulus</i>	X1 KANT
	Krypvier	<i>Salix repens repens</i>	X1 KANT
	Løvetann	<i>Taraxacum sp.</i>	X1 KANT
	Myrtistel	<i>Cirsium palustre</i>	X1 KANT
	Rognasal	<i>Sorbus hybrida</i>	X1 KANT
	Rose sp.	<i>Rosa sp.</i>	X1 KANT
	Rødhyll	<i>Sambucus racemosa</i>	X1 KANT
	Selje	<i>Salix caprea</i>	X1 KANT
	Skogfiol	<i>Viola riviniana</i>	X1 KANT
	Skogsalat	<i>Mycelis muralis</i>	X1 KANT
	Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>	X1 KANT
	Småmarimejlle	<i>Melampyrum sylvaticum</i>	X1 KANT
	Stankstorkenebb	<i>Geranium robertianum</i>	X1 KANT
	Vivendel	<i>Lonicera periclymenum</i>	X1 KANT
	Vårpengeurt	<i>Noccaea caerulea</i>	X1 KANT
	Ørevier	<i>Salix aurita</i>	X1 KANT
Tyngdepunktarter	Blodstorkenebb	<i>Geranium sanguineum</i>	X2 t
	Dunhavre	<i>Helictotrichon pubescens</i>	X2 t
	Gulmaure	<i>Galium verum</i>	X2 t

	Hårsveve	<i>Pilosella officinarum</i>	X2 t
	Rødknapp	<i>Knautia arvensis</i>	X2 t
	Smalkjempe	<i>Plantago lanceolata</i>	X2 t
Vanlige arter	Ask	<i>Fraxinus excelsior</i>	X2 va
	Engfrytle	<i>Luzula multiflora subsp. multiflora</i>	X2 va
	Engkvein	<i>Agrostis capillaris</i>	X2 va
	Engsvingel	<i>Schedonorus pratensis</i>	X2 va
	Engsyre	<i>Rumex acetosa</i>	X2 va
	Eple (belegg sendt)		X2 va
	Firkantperikum	<i>Hypericum maculatum</i>	X2 va
	Fuglevikke	<i>Vicia cracca</i>	X2 va
	Grasstjerneblom	<i>Stellaria graminea</i>	X2 va
	Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>	X2 va
	Hestehavre	<i>Arrhenatherum elatius</i>	X2 va
	Hundegrass	<i>Dactylis glomerata</i>	X2 va
	Hundregress	<i>Anthriscus sylvestris</i>	X2 va
	Hvitkløver	<i>Trifolium repens</i>	X2 va
	Kirsebær	<i>Prunus cerasus</i>	X2 va
	Knollerteknapp	<i>Lathyrus linifolius</i>	X2 va
	Knollerteknapp	<i>Lathyrus linifolius</i>	X2 va
	Korsved	<i>Viburnum opulus</i>	X2 va
	Krypsoleie	<i>Ranunculus repens</i>	X2 va
	Krypvier	<i>Salix repens repens</i>	X2 va
	Kystgriseøre	<i>Hypochaeris radicata</i>	X2 va
	Løvetann	<i>Taraxacum sp.</i>	X2 va
	Ryllik	<i>Achillea millefolium</i>	X2 va
	Skjermesveve	<i>Hieracium umbellatum</i>	X2 va
	Teiebær	<i>Rubus saxatilis</i>	X2 va
	Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>	X2 va
	Tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>	X2 va
	Tveskjeggveronika	<i>Veronica chamaedrys</i>	X2 va
	Vivendel	<i>Lonicera periclymenum</i>	X2 va
Gjengroing/forfall	Bringebær	<i>Rubus idaeus</i>	X2 gf
	Geiterams	<i>Chamerion angustifolium</i>	X2 gf
	Liljekonvall	<i>Convallaria majalis</i>	X2 gf
	Spisslønn	<i>Acer platanoides</i>	X2 gf
Tyngdepunkarter	Blodstorkenebb	<i>Geranium sanguineum</i>	X2 KANT t
	Blåklokke	<i>Campanula rotundifolia</i>	X2 KANT t

	Blåknapp	<i>Succisa pratensis</i>	X2 KANT t
	Gulmaure	<i>Galium verum</i>	X2 KANT t
	Hårsveve	<i>Pilosella officinarum</i>	X2 KANT t
	Prestekrage	<i>Leucanthemum vulgare</i>	X2 KANT t
	Rødknapp	<i>Knautia arvensis</i>	X2 KANT t
	Storblåfjær	<i>Polygala vulgaris</i>	X2 KANT t
Vanlige arter	Engkvein	<i>Agrostis capillaris</i>	X2 KANT va
	Flerårsknavel	<i>Scleranthus perennis</i>	X2 KANT va
	Føllblom	<i>Scorzoneroïdes autumnalis</i>	X2 KANT va
	Kystgriseøre	<i>Hypochaeris radicata</i>	X2 KANT va
	Legeveronika	<i>Veronica officinalis</i>	X2 KANT va
	Lodnefaks	<i>Bromus hordeaceus</i>	X2 KANT va
	Rogn	<i>Sorbus aucuparia</i>	X2 KANT va
	Rødsvingel	<i>Festuca rubra</i>	X2 KANT va
	Sauesvingel	<i>Festuca ovina</i>	X2 KANT va
	Skjermesveve	<i>Hieracium umbellatum</i>	X2 KANT va
	Smalkjempe	<i>Plantago lanceolata</i>	X2 KANT va
	Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>	X2 KANT va
	Stankstorkenebb	<i>Geranium robertianum</i>	X2 KANT va
	Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>	X2 KANT va
	Tlirltunge	<i>Lotus corniculatus</i>	X2 KANT va
Gjengroing/forfall	Røsslyng	<i>Calluna vulgaris</i>	X2 KANT gf
	Vivendel	<i>Lonicera periclymenum</i>	X2 KANT gf
Tyngdepunktarter	Blodstorkenebb	<i>Geranium sanguineum</i>	X3 Tørrberg t
	Storblåfjær	<i>Polygala vulgaris</i>	X3 Tørrberg t
Vanlige arter	Bitterbergknapp	<i>Sedum acre</i>	X3 Tørrberg va
	Dvergsmyle	<i>Aira praecox</i>	X3 Tørrberg va
	Engkvein	<i>Agrostis capillaris</i>	X3 Tørrberg va
	Flerårsknavel	<i>Scleranthus perennis</i>	X3 Tørrberg va
	Harekløver	<i>Trifolium arvense</i>	X3 Tørrberg va
	Hårsveve	<i>Pilosella officinarum</i>	X3 Tørrberg va
	Kystgriseøre	<i>Hypochaeris radicata</i>	X3 Tørrberg va
	Lintorskemunn	<i>Linaria vulgaris</i>	X3 Tørrberg va
	Lodnefaks	<i>Bromus hordeaceus</i>	X3 Tørrberg va
	Prikkperikum	<i>Hypericum perforatum</i>	X3 Tørrberg va
	Smalkjempe	<i>Plantago lanceolata</i>	X3 Tørrberg va
	Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>	X3 Tørrberg va
	Smørbuk	<i>Hylotelephium maximum</i>	X3 Tørrberg va

	Småsmelle	<i>Atocion rupestre</i>	X3 Tørrberg va
	Småsyre	<i>Rumex acetosella</i>	X3 Tørrberg va
	Stemorsblomst	<i>Viola tricolor</i>	X3 Tørrberg va
	Sølvmore	<i>Potentilla argentea</i>	X3 Tørrberg va
	Vårvikke	<i>Vicia lathyroides</i>	X3 Tørrberg va
Vanlige arter	Dvergmispel	<i>Cotoneaster integerrimus</i>	Langs sti
	Edelgran	<i>Abies alba</i>	Langs sti
	Eple		Langs sti
	Liljekonvall	<i>Convallaria majalis</i>	Langs sti
	Markjordbær	<i>Fragaria vesca</i>	Langs sti
	teiebær	<i>Rubus saxatilis</i>	Langs sti
	Tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>	Langs sti
	Tofrøvikke	<i>Vicia hirsuta</i>	Langs sti
	Vendelrot	<i>Valeriana sambucifolia</i>	Langs sti

Tabell 6. Karplanter registrert i området av Roar Linjord i 2018 og 2019, status og voksested.

dato	navn	navn	familie	status	sted i lokalitet
01.06.2018	alm	<i>Ulmus glabra</i>	almefamilien	VU	stranda
26.04.2019	arve	<i>Cerastium fontanum</i>	nellikfamilien	LC	vollen v. veien
20.05.2018	ask	<i>Fraxinus excelsior</i>	oljetrefamilien	VU	parkeringspl.Ø
07.06.2019	aurikkelsveve	<i>Pilocella lactucella</i>	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
18.05.2018	bakkeforglemmegei	<i>Myosotis ramosissima</i>	rubladfamilien	LC	vollen v. veien
19.04.2019	bakkefrytle	<i>Luzula multiflora</i>	sivfamilien	LC	bukta
26.04.2019	bakkeknave	<i>Scleranthus annuus polycarpus</i>	nellikfamilien	LC	vollen v. veien
16.05.2019	bakkeveronika	<i>Veronica arvensis</i>	maskeblomstfamilien	LC	enga ved park.pl
01.08.2019	ballastziv	<i>Juncus tenuis</i>	sivfamilien	HI	fuktområde bukta
20.05.2018	høstberberis	<i>Berberis thunbergii</i>	berberisfamilien	SE	innenfor pp.Ø
14.10.2018	berberis	<i>Berberis vulgaris</i>	berberisfamilien	LC	rullesteinsområdet
01.06.2018	bitterbergknapp	<i>Sedum acre</i>	bergknappfamilien	LC	stranda
08.06.2018	bjørk	<i>Betula pubescens</i>	bjørkefamilien	LC	rullesteinsområdet
01.06.2018	blodstorkenebb	<i>Geranium sanguineum</i>	storkenebbfamilien	LC	stranda
14.10.2018	blåbær	<i>Vaccinium myrtillus</i>	lyngfamilien	LC	rullesteinsområdet
05.07.2018	blåklokke	<i>Campanula rotundifolia</i>	klokkefamilien	LC	enga ved park.pl
24.09.2018	blåknapp	<i>Succia pratensis</i>	kaprifolfamilien	LC	enga ved park.pl
26.06.2018	blåkoll	<i>Prunella vulgaris</i>	leppeblomstfamilien	LC	fuktområde bukta
05.07.2018	blåstarr	<i>Carex flacca</i>	starrfamilien	LC	fuktområde bukta
11.07.2019	blåtopp	<i>Molina caerulea</i>	grasfamilien	LC	bukta
24.08.2018	brusmelde	<i>Atriplex glabriuscula</i>	amarantfamilien	LC	bukta
04.08.2019	brusknype	<i>Rosa sherardii</i>	rosefamilien	LC	vollen v. veien
26.04.2019	burot	<i>Artemisa vulgaris</i>	korgplantefamilien	LC	vollen v. veien
10.06.2018	dauvnesle	<i>Lamium album</i>	leppeblomstfamilien	LC	utsiktsplass

19.05.2019	dvergsmyle	Aira praecox	grasfamilien	LC	vollen v. veien
01.06.2018	einer	Juniperus communis	syressfamilien	LC	rullesteinsområdet
18.04.2019	engfiol	Viola canina	fiolfamilien	LC	enga ved park.pl
26.06.2018	engknoppurt	Centaurea jacea	korgplantefamilien	LC	utsikts plass
26.06.2018	englodnegras	Holcus lanatus	grasfamilien	LC	knatten bukta
01.06.2018	engnellik	Dianthus deltoides	nellikfamilien	LC	enga ved park.pl
02.07.2019	engreverumpe	Alopecurus pratensis pratensis	grasfamilien	LC	enga ved park.pl
12.06.2018	engsmelle	Silene vulgaris	nellikfamilien	LC	enga ved park.pl
24.05.2018	engsoleie	Ranunculus acris acris	soleiefamilien	LC	veien ned til str.
24.05.2018	eple	Malus X domestica	rosefamilien	NR	veien ned til str.
19.09.2018	filtarve	cerastium tomentosum	nellikfamilien	SE	hellingen i bukta
08.07.2019	finnskjegg	Nardus stricta	grasfamilien	LC	berg i bukta
20.05.2018	fjærekoll	Armeria maritima	hinnebegefamilien	LC	neset, strandberg
12.06.2018	fuglevikke	Vicia cracca	erteblomstfamilien	LC	utsikts plass
01.06.2018	fur	Pinus silvestris	furufamilien	LC	rullesteinsområdet
19.09.2018	føllblom	Scorzoneroides autumnalis	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
08.07.2019	geirams	Chamerion angustifolium	mjølkfamilien	LC	stranda
10.06.2018	gjeldkarve	Pimpinella saxifraga	skjermplantefamilien	LC	enga ved park.pl
26.04.2019	gjetertaske	Capcella bursa-pastoris	korsblomstfamilien	LC	vollen v. veien
05.10.2018	gran	Picea abies	furufamilien	LC	rullesteinsområdet
10.06.2018	grasstjerneblom	Stellaria graminea	nellikfamilien	LC	enga ved park.pl
12.06.2018	groblad	Plantago major	maskeblomstfamilien	LC	bukta
12.06.2018	grøftsoleie	Ranunculus flammula	soleiefamilien	LC	bukta
04.04.2019	gråselje	Salix cinera	vierfamilien	LC	grusveien n.t.strand
30.08.2018	gullris	Solidago virgaurea	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
26.06.2018	gulmaure	Galium verum	maurefamilien	LC	vollen v. veien
24.05.2018	gåsemure	Potentilla anserina	rosefamilien	LC	vollen v. veien
08.06.2018	hagtorn	Crataegus monogyna	rosefamilien	LC	rullesteinsområdet
19.09.2018	haredylle	Sonchus oleraceus	korgplantefamilien	LC	vollen v. veien
22.06.2019	harekløver	Trifolium arvense	erteblomstfamilien	LC	vollen v. veien
12.06.2018	havsivaks	Bolboschoenus maritimus	starrfamilien	LC	bukta
07.05.2019	hegg	Prunus padus	rosefamilien	LC	parkplass øst
04.04.2019	hestehov	Tussilago farfara	korgplantefamilien	LC	utsikts plass
12.06.2018	myrhatt	Comarum palustre	rosefamilien	LC	fuktområde bukta
08.06.2018	hundegras	Dactylis glomerata	grasfamilien	LC	enga ved park.pl
20.05.2018	hundekjeks	Anthriscus sylvestris	skjermplantefamilien	LC	innenfor pp.ø
17.06.2019	hvitkløver	Trifolium repens	erteblomstfamilien	LC	vollen v. veien
05.04.2019	hvitveis	Anemone nemorosa	soleiefamilien	LC	parkplass øst
05.10.2018	høymol	Rumex longifolius	syrefamilien	LC	stranda
19.09.2018	hårsveve	Pilocella officinarum	korgplantefamilien	LC	vollen v. veien
24.08.2018	kattehale	Lytrum salicaria	kattehalefamilien	LC	stranda
24.08.2018	kjerteløyentrøst	Euprasia stricta	snylterotfamilien	LC	fuktområde bukta
12.06.2018	klengemaure	Galium aparine	maurefamilien	LC	stranda
26.08.2018	klistersvineblom	Senecio viscosus	korgplantefamilien	SE	stranda
05.07.2018	klourt	Lycopus europaeus	leppeblomstfamilien	LC	fuktområde bukta

05.07.2018	knappsiv	Juncus conglomeratus	sivfamilien	LC	fuktområde bukta
08.07.2019	knegras	Danthonia descumbens	grasfamilien	LC	berg i bukta
17.06.2019	krabbekløver	Trifolium campestre	erteblomstfamilien	NT	vollen v. veien
05.10.2018	krekleng	Empetrum nigrum	lyngfamilien	LC	bukta
27.03.2019	krokus	Crocus vernus	sverdliljefamilien	PH	vollen v. veien
01.06.2018	korsved	viburnum opulus	moskusurtfamilien	LC	veien ned til str.
26.06.2018	krypfredløs	Lysimachia nummularia	nøkleblomfamilien	SE	bukta ved sitteplass
18.10.2019	krypmispel	Cotoneaster horizontalis	rosefamilien	SE	rullesteinsområdet
09.08.2019	krypmure	Potentilla reptans	rosefamilien	LC	stranda
19.04.2019	krypvier	Salix repens repens	sverdliljefamilien	LC	fuktområde bukta
02.07.2019	kveke	Elytrigia repens	grasfamilien	LC	stranda
08.07.2019	kystbergknapp	Sedum anglicum	bergknappfamilien	LC	berg i bukta
29.05.2019	kystgrisøre	Hypochaeris radicata	korgplantefamilien	LC	rullesteinsområdet
07.05.2019	kystløvetann	Obliqua-agg.	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
10.06.2018	lakrismjelt	Astragalus glycyphyllos	erteblomstfamilien	LC	parkeringspl.Ø
26.06.2018	landøyda	Senecio jacobaea	korgplantefamilien	LC	utsiktsplass
06.05.2019	lodnefaks	Bromus hordeaceus	grasfamilien	LC	vollen v. veien
10.06.2018	lodnestarr	Carex hirta	starrfamilien	LC	utsiktsplass
26.04.2019	lodnestorkenebb	Geranium molle	storkenebbfamilien	LC	vollen v. veien
11.07.2019	lyssiv	Juncus effusus	sivfamilien	LC	fuktområde bukta
19.05.2019	løkurt	Alliaria petiolata	korsblomstfamilien	LC	stranda
20.05.2018	løvetann	Ruderalia agg.	korgplantefamilien	LC	innenfor pp.Ø
07.05.2019	markjordbær	Fragaria vesca	rosefamilien	LC	rullesteinsområdet
11.07.2019	mjødurt	Filipendula ulmaria	rosefamilien	LC	fuktområde bukta
12.06.2018	myrmaure	Galium palustre	maurefamilien	LC	bukta
26.04.2019	myrtistel	Cirsium palustre	korgplantefamilien	LC	utsiktsplass
04.04.2019	smånarsiss	Narciss	amaryllisfamilien	LO	grusveien n.t.strand
19.04.2019	nyresoleier	Ranunculus auricomus agg.	soleiefamilien	LC	fuktområde bukta
08.07.2019	nyseryllik	Achillea ptarmica	korgplantefamilien	NR	fuktområde bukta
31.03.2019	osp	Populus tremula	vierfamilien	LC	rullesteinsområdet
01.08.2019	paddesiv	Juncus tenuis	sivfamilien	LC	bukta
09.04.2019	perleblom	Muscari botryoides	aspargesfamilien	PH	vollen v. veien
08.06.2018	platanlønn	Acer pseudoplatanus	lønnfamilien	SE	veien ned til str.
09.04.2019	pors	Myrica gale	porsfamilien	LC	bukta
05.10.2018	prestekrage	Leucanthemum vulgare	korgplantefamilien	LC	bukta
01.05.2019	søtkirsebær	Prunus avium	rosefamilien	LC	rullesteinsområdet
26.06.2018	raigras	Lolium perenne	grasfamilien	LC	veien ned til str.
10.06.2018	reinfann	Tanacetum vulgare	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
26.04.2019	hagerips	Ribes rubrum	ripsfamilien	NR	rullesteinsområdet
16.05.2019	rogn	Sorbus aucuparia	rosefamilien	LC	rullesteinsområdet
19.09.2018	kjøtttype	Rosa dumalis	rosefamilien	LC	bukta
19.05.2019	rundbelg	Anthyllis vulneraria	erteblomstfamilien	LC	vollen v. veien
05.04.2019	russeblåstjerne	Othocallis sibirica	aspargesfamilien	HI	utsiktsplass
05.10.2018	ryllik	Achillea millefolium	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
01.08.2019	rødkløver	trifolium pratense	erteblomstfamilien	LC	enga ved park.pl

10.06.2018	rødknapp	<i>Knautia arvensis</i>	kaprifolfamilien	LC	enga ved park.pl
24.09.2018	røsslyng	<i>Calluna vulgaris</i>	lyngfamilien	LC	enga ved park.pl
29.04.2019	sandarve	<i>Arenaria serpyllifolia</i>	nellikfamilien	LC	vollen v. veien
29.04.2019	sandkarse	<i>Teesdalia nudicaulis</i>	korsblomstfamilien	LC	vollen v. veien
19.09.2018	selje	<i>Salix caprea</i>	vierfamilien	LC	rullesteinsområdet
07.08.2019	skjerm sveve	<i>Hieracium umbellatum</i>	korgplantefamilien	NE	stranda
09.04.2019	skjør buksurt	<i>Cochlearia officinalis</i>	korsblomstfamilien	LC	vollen v. veien
26.04.2019	skogfiol	<i>Viola riviniana</i>	fiolfamilien	LC	enga ved park.pl
10.06.2018	skogsalat	<i>Mycelis muralis</i>	korgplantefamilien	LC	enga ved park.pl
26.06.2018	skogsiv	<i>Juncus tenuis</i>	sivfamilien	LC	knatten bukta
26.06.2018	skogsnelle	<i>Equisetum sylvaticum</i>	snellefamilien	LC	stranda
26.06.2018	skvallerkål	<i>Aegopodium podagraria</i>	skjermplantefamilien	LC	bukta
08.06.2018	slyngsøtvier	<i>Solanum dulcamara</i>	søtvierfamilien	LC	veien ned til str.
05.07.2018	sløke	<i>Angelica sylvestris</i>	skjermplantefamilien	LC	utsiktsplass
12.08.2018	slåpetorn	<i>Prunus spinosa</i>	rosefamilien	LC	rullesteinsområdet
05.10.2018	smalkjempe	<i>Plantago lanceolata</i>	maskeblomstfamilien	LC	bukta
29.05.2019	smyle	<i>Avenella flexuosa</i>	grasfamilien	LC	rullesteinsområdet
26.08.2018	smør bukk	<i>Hypotelephium maximum</i>	bergknappfamilien	LC	vollen v. veien
24.05.2018	småstorkenebb	<i>Geranium pusillum</i>	storkenebbfamilien	LC	vollen v. veien
21.05.2019	stakekarse	<i>Barbarea stricta</i>	korsblomstfamilien	LC	stranda
19.09.2018	stankstorkenebb	<i>Geranium robertianum</i>	storkenebbfamilien	LC	stranda
26.08.2018	steinnype	<i>Rosa canina</i>	rosefamilien	LC	stranda
26.04.2019	stemorsblom	<i>Viola tricolor</i>	fiolfamilien	LC	vollen v. veien
26.06.2018	stjernestarr	<i>Carex echinata</i>	starrfamilien	LC	knatten bukta
26.04.2019	stornesle	<i>Urtica dioica</i>	neslefamilien	LC	vollen v. veien
26.08.2018	strandbalderbrå	<i>Tripleurospermum maritimum</i>	korgplantefamilien	LC	stranda
12.06.2018	strandflatbelg	<i>Lathyrus japonicus</i>	erteblomstfamilien	LC	bukta
12.06.2018	strandkjempe	<i>Plantago maritima</i>	maskeblomstfamilien	LC	bukta
12.06.2018	strandkryp	<i>Glaux maritima</i>	nøkleblomfamilien	LC	bukta
12.06.2018	strandkvann	<i>Angelica archangelica litoralis</i>	skjermplantefamilien	LC	bukta
12.06.2018	strandkål	<i>Crambe maritima</i>	korsblomstfamilien	LC	bukta
12.06.2018	strandrug	<i>Leymus arenarius</i>	grasfamilien	LC	bukta
12.06.2018	strandør	<i>Phalaris arundinacea</i>	grasfamilien	LC	bukta
30.08.2018	strandmelle	<i>Silene uniflora</i>	nellikfamilien	LC	neset, strandberg
12.06.2018	strandvindel	<i>Calystegia sepium sepium</i>	vindelfamilien	LC	bukta
11.07.2019	svartknoppurt	<i>Centaurea nigra</i>	korgplantefamilien	LC	fuktområde bukta
24.08.2018	svartsøtvier	<i>Solanum nigrum</i>	søtvierfamilien	LC	bukta
12.06.2018	sverdlije	<i>Iris pseudacorus</i>	sverdlijefamilien	LC	bukta
21.05.2019	sylsmåarve	<i>Sagina subulata</i>	nellikfamilien	LC	vollen v. veien
05.07.2018	såpeurt	<i>Saponaria officinalis</i>	nellikfamilien	PH	utsiktsplass
24.09.2018	takrør	<i>Phragmites australis</i>	grasfamilien	LC	bukta
30.08.2018	tangmelde	<i>Atriplex prostrata latifolia</i>	amarantfamilien	LC	bukta
26.06.2018	tepperot	<i>Potentilla erecta</i>	rosefamilien	LC	fuktområde bukta
08.07.2019	timotei	<i>Phleum pratense</i>	grasfamilien	LC	utsiktsplass

05.07.2018	tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>	erteblomstfamilien	LC	enga ved park.pl
17.06.2019	tofrøvikke	<i>Vicia hirsuta</i>	erteblomstfamilien	LC	vollen v. veien
24.08.2018	torskemunn	<i>Linaria vulgaris</i>	maskeblomstfamilien	LC	stranda
26.08.2018	tranehals	<i>Erodium cicutarium</i>	storkenebbfamilien	LC	vollen v. veien
08.06.2018	trollhegg	<i>Frangula alnus</i>	trollheggfamilien	LC	rullesteinsområdet
29.07.2019	tunbalderbrå	<i>Lepidotheca sauveolens</i>	korgplantefamilien	LC	vollen v. veien
01.06.2018	tunbendel??	<i>Spergularia rubra</i>	nellikfamilien	NR	utsiktsplass
29.07.2019	tungras	<i>Polygonum aviculare</i>	syrefamilien	LC	vollen v. veien
29.07.2019	tunrapp	<i>Phleum pratense</i>	grasfamilien	LC	vollen v. veien
13.06.2019	tunsmåarve	<i>Sagina procumbens</i>	nellikfamilien	LC	fuktområde bukta
03.06.2019	tseskjeggveronika	<i>Veronica chamaedrys</i>	maskeblomstfamilien	LC	enga ved park.pl
08.06.2018	tyttebær	<i>Vaccinium vitis-idaea</i>	lyngfamilien	LC	rullesteinsområdet
19.05.2019	veitistel	<i>Cirsium vulgare</i>	korgplantefamilien	LC	vollen v. veien
12.06.2018	vendelrot	<i>Valeriana sambucifolia</i>	kaprifolfamilien	LC	innenfor pp.ø
12.06.2018	vinterkarse	<i>Barbarea vulgaris</i>	korsblomstfamilien	SE	bukta
10.06.2018	vivendel	<i>Lonicera periclymenum</i>	kaprifolfamilien	LC	enga ved park.pl
01.06.2018	vollkarse	<i>Lepidium heterophyllum</i>	korsblomstfamilien	LO	utsiktsplass
18.07.2019	vrandå	<i>Galeopsis bifida</i>	leppeblomstfamilien	LC	vollen v. veien
26.04.2019	vårarve	<i>Cerastium semidecandrum</i>	nellikfamilien	LC	vollen v. veien
05.04.2019	vårpengeurt	<i>Noccaea caerulea</i>	korsblomstfamilien	PH	vollen v. veien
09.04.2019	vårrubblom	<i>Draba verna</i>	korsblomstfamilien	LC	enga ved park.pl
05.04.2019	vårskrinneblom	<i>Arabidopsis thaliana</i>	korsblomstfamilien	LC	vollen v. veien
11.05.2018	vårvikke	<i>Vicia lathyroides</i>	erteblomstfamilien	EN	vollen v. veien
18.07.2019	åkerdylle	<i>Sonchus arvensis</i>	korgplantefamilien	LC	stranda
03.06.2019	åkerforglemmegei	<i>Myosotis arvensis</i>	rubladfamilien	LC	rullesteinsområdet
05.04.2019	åkersnelle	<i>Equisetum arvense</i>	snellefamilien	LC	utsiktsplass
19.05.2019	åkerstemorsblom	<i>Viola arvensis</i>	fiolfamilien	LC	vollen v. veien
26.08.2018	åkersvineblom	<i>Senecio vulgaris</i>	korgplantefamilien	LC	stranda
26.06.2018	åkersvinerot	<i>Stachys palustris</i>	leppeblomstfamilien	LC	stranda
05.07.2018	åkertistel	<i>cirsium arvense</i>	korgplantefamilien	LC	utsiktsplass
15.05.2019	liijekonvall	<i>Convallaria majalis</i>	aspargesfamilien	LC	rullesteinsområdet

Vedlegg 2 Tiltakslogg, notater

Her er det plass for skjøtter å føre inn sine egne notater som gjelder gjennomføring av tiltakene. Ved å ha slike notater samla, vil det være lettere å sammenstille erfaringene når planen skal revideres.

AREAL/DELOMRÅDE	TYPE TILTAK (EKS OPPSETTING AV GJERDE, BEITEPERIODER, SLÅTT, RYDDING,)	PERIODE	ANTALL DAGSVERK/TIMER	ÅR
		[mnd./dato/uke]		

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.

Raet nasjonalparkstyre
Postboks 504
4804 ARENDAL

Trondheim, 21.08.2024

Deres ref.:

Vår ref. (bes oppgitt ved svar):
2024/4055

Saksbehandler:
Tone Lise Alstad Eid

Tilbakemelding på redegjørelse om forvaltning av Raet nasjonalpark

Vi viser til vårt brev av 19. april 2024 hvor vi ba om en redegjørelse fra nasjonalparkstyret om gjennomførte tiltak i Raet nasjonalpark. Bakgrunnen for vårt brev var en rekke henvendelser og tips Miljødirektoratet mottok våren 2024, hvor det ble uttrykt bekymring for forvaltningen av Raet nasjonalpark, særlig knyttet til tiltak som er utført i forbindelse med opprydding etter stormen Babet, og øvrige tiltak på Spornes og Hoveodden. Vi er i tillegg kjent med at det har vært flere mediasaker knyttet til tiltak i nasjonalparken som er gjennomført i regi av forvaltningsmyndigheten.

I vårt brev ba vi om en redegjørelse for de gjennomførte tiltakene, og bakgrunnen for og formålet med tiltakene. Vi ba videre om en redegjørelse for hvilke vurderinger som er gjort knyttet til naturmangfoldloven, verneforskriften og verneformål/verneverdier, herunder hjemmelen til skjøtsel og eventuelt behov for dispensasjon fra vernebestemmelsene, samt en orientering om saksgang og om informasjon og dokumentasjon på hvilken myndighet styret har delegert til forvalter.

Frist for redegjørelsen ble satt til 3. mai 2024.

Redegjørelse fra nasjonalparkstyret og nasjonalparkforvater ble mottatt den 5. juni 2024. I redegjørelsen vises det til en rekke dokumenter som blant annet skjøtelsesplan for det tidligere Raet landskapsvernområde og utkast til forvaltningsplan for nasjonalparken. Det er ikke lagt ved etterspurt dokumentasjon som viser delegering av myndighet til nasjonalparkforvalter. Redegjørelsen omtaler ikke hvilke vurderinger som er gjort i nasjonalparkstyret av tiltakene som er iverksatt i nasjonalparken, eller hvilke vurderinger som er gjort av de enkelte tiltakene opp mot skjøtelsesbestemmelsen i naturmangfoldloven § 47.

Forvaltningsmyndighetens rolle og ansvar

Forvaltningsmyndighetens ansvar er å forvalte verneområdet i tråd med verneformålet. Dette innebærer utøving av myndighet etter verneforskriften og til å gi utfyllende retningslinjer om forvaltning og skjøtsel gjennom forvaltningsplaner. Forvaltningsmyndigheten har videre ansvar for informasjon, skjøtsel, registrering og dokumentasjon av naturverdier.

Nasjonalparkstyret er ansvarlig for vedtak som treffes og tiltak som gjennomføres i verneområdet.

Gjeldende vedtekter for nasjonalpark- og verneområdestyret av 19. januar 2024 åpner for at styret kan gi forvalteren myndighet til å treffe vedtak og beslutninger i følgende sakstyper på vegne av styret:

1. Behandle søknader om ferdsel og om motorferdsel etter verneforskriftenes spesifiserte dispensasjonsbestemmelser.
2. Behandle søknader etter verneforskriftenes øvrige spesifiserte dispensasjonsbestemmelser og etter naturmangfoldloven § 48:
 - a) når vedtaket innebærer fornying av tidligere dispensasjon som er gitt av nasjonalpark-/verneområdestyret eller arbeidsutvalget dersom forutsetningene for tillatelsen er tilnærmet uendret,
 - b) når det foreligger en etablert forvaltningspraksis fra saker behandlet av nasjonalpark-/verneområdestyret eller arbeidsutvalget i tilsvarende saker og
 - c) når forvaltningsplan gir entydige føringer for utfallet av søknadsbehandlingen.
3. Treffe vedtak i samråd med styreleder når en sak haster fordi det er fare for skade eller annen negativ påvirkning på verneverdiene, for eksempel stans av ulovlig forhold, pålegg om retting eller direkte gjennomføring.
4. Behandle søknader om, eller på eget tiltak, endre frister som er fastsatt av nasjonalpark-/verneområdestyret.
5. Gi utsettelse av klagefrist etter forvaltningsloven § 29 fjerde ledd.
6. Treffe beslutning om utsatt iverksettelse etter forvaltningsloven § 42.
7. Beslutte oversendelse av saker til Miljødirektoratet med anbefaling om å ilegge overtredelsesgebyr.

Det fremgår av gjeldende vedtekter at beslutningen om å delegerer myndighet til forvalter må gjøres skriftlig og det må fremgå hvilken delegert myndighet forvalter har. I redegjørelsen av 5. juni 2024 er det listet opp områder hvor forvalter for Raet nasjonalpark har myndighet, uten at dette er dokumentert med delegeringsvedtak fra nasjonalparkstyret.

Myndigheten til å treffe beslutninger om iverksettelse av skjøtselstiltak ligger hos styret og er ikke omfattet av delegeringsadgangen etter vedtektene. Det fremgår ikke av redegjørelsen fra nasjonalparkstyret av 5. juni 2024 hvilke vurderinger som er gjort i nasjonalparkstyret av aktuelle tiltak i nasjonalparken.

Skjøtsel etter naturmangfoldloven § 47

Naturmangfoldloven § 47 gir forvaltningsmyndigheten hjemmel til å foreta skjøtsel i verneområdet.

Det følger av § 47 annet ledd at:

"Som skjøtsel kan foretas tiltak for å opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet, herunder tiltak for å kanalisere ferdsel, fjerning av vegetasjon eller fremmede treslag og restaurering etter naturinngrep. Skjøtselstiltak som innebærer høsting av naturlige ressurser eller en vesentlig endring i naturtilstanden slik den var da vernearbeidet tok til, jf. § 42 eller § 45 første ledd, kan ikke skje etter denne paragraf."

Adgangen til skjøtsel er knyttet opp mot den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet. Det må derfor foretas en konkret vurdering av om et ønsket tiltak er et skjøtselstiltak etter naturmangfoldloven § 47.

For tiltak som ikke faller inn under skjøtelsbestemmelsen i naturmangfoldloven § 47, kreves det dispensasjon fra vernebestemmelsene hvis tiltaket er forbudt etter verneforskriften.

Verneforskriften og hjemmel for dispensasjon

Vern av vegetasjon etter verneforskriften § 4 første ledd omfatter også døde busker og trær. Rydding eller fjerning av nedfalte trær krever dispensasjon fra vernebestemmelsene, med unntak for nødvendig rydding av stier. Etter verneforskriften § 3 tredje ledd punkt b er det tillatt med vedlikehold av stier. Unntaket for vedlikehold omfatter imidlertid kun nødvendig rydding av vegetasjon for å holde stiene åpne for ferdsel.

Verneforskriften har i § 4 tredje ledd punkt a. hjemmel for forvaltningsmyndigheten til å gi tillatelse til rydding av vegetasjon i samsvar med retningslinjene i forvaltningsplanen. For tiltak som verneforskriften ikke åpner for å gi tillatelse til, må dispensasjon vurderes etter naturmangfoldloven § 48.

Naturmangfoldloven § 48 åpner for å gi dispensasjon til tiltak av hensyn til sikkerhet, dersom "sikkerhetshensyn gjør det nødvendig". Naturmangfoldloven § 48 vil kunne gi hjemmel for hogst eller beskjæring av trær i en nasjonalpark av hensyn til sikkerhet for turgåere, men det må gjøres en konkret vurdering både av behovet for hogst og nødvendigheten av tiltaket. En eventuell dispensasjon etter § 48 første ledd andre alternativ kan kun omfatte hogst i det omfang som er nødvendig.

Opplysninger om utførte tiltak i Raet nasjonalpark

I redegjørelsen av 5. juni 2024 omtales utførte tiltak på Spornes og Hoveodden. Det er ikke redegjort for vurderinger av de konkrete tiltakene opp mot verneformålet for nasjonalparken, jf. naturmangfoldloven § 47.

Både redegjørelsen til Miljødirektoratet og andre omtaler av de gjennomførte tiltakene i media, beskriver ulike begrunnelser for tiltakene. Det er opplyst at det er gjennomført tiltak blant annet av hensyn til sikkerhet for turgåere, rydding av siktlinje fra gapahuk, fjerning av fremmede arter, en målsetting å skape en "lysåpen skog", rydding for å fremme vekst av rødlistearter og tiltak i forbindelse med kulturminner.

Tiltak begrunnet i sikkerhetshensyn er ikke tiltak for å "opprettholde eller oppnå den natur- eller kulturtilstand" som er formålet med nasjonalparken. Rydding av siktlinje fra gapahuk er tilrettelegging for friluftsliv. Disse tiltakene omfattes ikke av hjemmelen til skjøtsel i § 47. Både tiltak av hensyn til sikkerhet og av tiltak av hensyn til friluftsliv krever dispensasjon fra verneforskriftens forbud mot hogst.

Eventuelle fremmede arter i nasjonalparken kan tas ut som skjøtsel etter naturmangfoldloven § 47. Dette krever en imidlertid en konkret vurdering av hvilke trær som er en fremmed art og som dermed kan tas ut som et skjøtselstiltak.

Raet nasjonalpark har ikke godkjent forvaltningsplan. Styret viser til at det som følge av at det ikke foreligger skjøtelsplan for Hove, er benyttet en eldre forvaltningsplan for tidligere Raet landskapsvernområde som grunnlag for tiltakene. Landskapsvernområdet ble opphevet ved etableringen av nasjonalparken, og området er nå innlemmet i Raet nasjonalpark.

Landskapsvern og nasjonalpark er to ulike verneformer med helt ulikt formål. Forvaltningsplanen som ble utarbeidet for det tidligere Raet landskapsvernområde har ikke direkte overføringsverdi, og kan ikke benyttes som grunnlag for vurderingen av skjøtselstiltak i nasjonalparken. Det er videre vist til at det er innført tiltak basert på skjøtelsplaner fra tilsvarende områder og tiltak som anses som nødvendig i et område med så mye ferdsel. Selv om tiltakene er basert på sammenlignbare områder er rammene for skjøtsel i nasjonalparken at tiltak som iverksettes skjer for å opprettholde eller oppnå den natur- og kulturtilstand som er formålet med vernet i det aktuelle området. Dette innebærer at styret må foreta en konkret vurdering av om et aktuelt tiltak bidrar til å opprettholde natur- eller kulturtilstanden som er formålet med området tiltaket skal iverksettes i.

Tilretteleggingstiltak som følge av betydelig ferdsel i nasjonalparken *kan* anses som skjøtselstiltak etter naturmangfoldloven § 47 dersom tiltaket gjennomføres for å opprettholde den natur- eller kulturtilstanden som er formålet med vernet. Tiltak for å oppnå andre formål, som bedret utsikt eller annen tilrettelegging for friluftsliv, må ha dispensasjon fra verneforskriften. I redegjørelsen av 5. juni 2024 opplyses det at det ikke er vurdert dispensasjon for noen av de gjennomførte tiltakene.

For tiltak som er vurdert som skjøtselstiltak etter naturmangfoldloven § 47, kan forvaltningsmyndigheten inngå avtale med interesserte organisasjoner eller andre om å gjennomføre skjøtselstiltak. Det er i slike tilfeller en forutsetning at disse innehar nødvendig kompetanse til å utføre skjøtelsen på en faglig forsvarlig måte. Det er også sentralt at rammene for skjøtselstiltakene er tydelig avklart fra forvaltningsmyndigheten.

For tiltak som ikke faller inn under skjøtelsbestemmelsen i naturmangfoldloven § 47 må det i tillegg innhentes samtykke til gjennomføring av tiltakene fra grunneier, som her er Arendal kommune.

Det er opplyst i redegjørelsen fra nasjonalparkstyret at utført hogst i nasjonalparken kan være i strid med bestemmelser om vernskog fra 1914 som også gjelder i området. Bestemmelser om vernskog gis etter skogbruksregelverket, som ligger utenfor Miljødirektoratets myndighetsområde. Bestemmelser om vernskog etter skogbruksregelverket gjelder i tillegg til vernebestemmelsene for nasjonalparken.

Ytterligere behov for informasjon

Basert på de opplysninger vi har mottatt i redegjørelsen fra nasjonalparkstyret, kan det se ut til at flere av de gjennomførte tiltakene i nasjonalparken går ut over det som forvaltningsmyndigheten har hjemmel til å gjennomføre i medhold av naturmangfoldloven § 47, og dermed krever dispensasjon fra verneforskriften for Raet nasjonalpark.

For at vi skal få bedre innsikt i de vurderinger som er gjort, ber vi om at nasjonalparkstyret sender oss de opplysninger som etterlyses i vårt brev av 19. april 2024, dersom de foreligger skriftlig:

- informasjon og dokumentasjon på hvilken myndighet styret har delegert til forvalter
- redegjørelsen fra nasjonalparkstyret om hvilke vurderinger som er gjort i nasjonalparkstyret av aktuelle tiltak i nasjonalparken.

Hilsen
Miljødirektoratet

Dette dokumentet er elektronisk godkjent

Ivar Myklebust
avdelingsdirektør

Terje Qvam
seksjonsleder

Sands advokatfirma
Att: Cicilie Sørum Gregoire
Postboks 1829 Vika
0123 OSLO

Trondheim, 23.05.2024

Deres ref.:

Vår ref. (bes oppgitt ved svar):
2023/8582

Saksbehandler:
Marit Dosest

Vedtak i klagesak om tiltak på eiendom i Søm landskapsvernområde og Raet nasjonalpark

Vi viser til klagen på Raet nasjonalparkstyre sitt vedtak 13.06.2023. Klagesaken ble oversendt fra Statsforvalteren 24.10.2023.

Vedtak

Miljødirektoratet opprettholder nasjonalparkstyret i Raet sitt vedtak. Søknad om oppføring av terrasse og påføring av betong langs steinkant mot sjøen avslås.

Vedtaket er fattet etter verneforskriften for Raet nasjonalpark § 3, forskrift for Søm landskapsvernområde § 3, naturmangfoldloven § 48 første ledd og forvaltningsloven § 34 fjerde ledd.

Du kan ikke klage på vedtaket.

Bakgrunn for saken

Thomas A. Braathen er innehaver av eiendommen Vessøyveien 105 gnr/bnr. 57/4 i Søm landskapsvernområde. I juli 2016 ble forvaltningsmyndigheten gjort oppmerksom på mulige tiltak på eiendommen, og eier ble oppfordret til å søke om å få ettergodkjent disse. Den 08.09.2017 stanset Statens naturoppsyn (SNO) pågående aktivitet på eiendommen. De tiltakene som allerede var utført/under oppføring, ble deretter søkt godkjent.

Nasjonalparkstyret ga 19.05.2017 tillatelse til noen av de omsøkte tiltakene (reparasjon av eksisterende brygge, betongterrasse med skifer ved husene og to nye betongtrapper i tilknytning til betongterrassen). Søknad om tillatelse til terrasse i tre bak huset ble avslått. Det ble også presisert at tillatelsen til reparasjon av brygge ikke omfatter steinsatt kant fra betongbrygge mot bolig. Styret la til grunn at disse tiltakene var "i strid med verneformålet slik at det påvirker verneverdiene nevneverdig".

Vedtaket ble påklaget og saken ble sendt til Miljødirektoratet for endelig avgjørelse. Vi var uenig med styret i at naturmangfoldloven § 48 første ledd, første alternativ ikke ga hjemmel for

omsøkte terrasse, og mente at styret burde foreta den skjønnsmessige vurderingen om dispensasjon skulle gis og saken ble derfor sendt tilbake til styret.

Ny søknad om terrasse og påføring av betong ble fremsatt i 2021 og styret avsto igjen søknaden. Vi opphevde styrets vedtak 03.11.2022. Årsaken var at vedtakets begrunnelse var for mangelfull til å prøve vedtaket eller fatte nytt vedtak i saken. Det ble vist til at søknaden var behandlet etter feil verneforskrift og feil bestemmelse. Vi slo fast at de omsøkte tiltakene måtte vurderes etter naturmangfoldloven § 48 første ledd.

Etter ny behandling ble søknaden på nytt avslått av styret 13.06.2023. Det ble vist til at det på vernetidspunktet ikke var noen terrasse på området, kun et par bolter. Styret mente tiltakene ville privatisere områdene og fortrenge allmennheten. Videre tilsa dispensasjonspraksis og retningslinjer i utkast til forvaltningsplanen at søknaden burde avslås. At det allerede er omfattende bygningsmasse på eiendommen og at en tillatelse ville få uheldig presedensvirkning, ble også vektlagt.

Styret mente at vedlikehold av steinkanten i dette tilfelle er å reetablere steiner i vannkanten med tradisjonelle metoder, uten bruk av betong som er et fremmedelement i landskapet. Det ble vist til at det ble gitt en tillatelse til å utvide brygga med 30 m² i 2017, slik at totalt bryggeareal er ca. 75 m².

Klagers argumenter

Advokat Cicilie Sørum Gregoire påklagde på vegne av Thomas A Braathen nasjonalparkstyrets vedtak 30.08. 2023.

Terrasse

Advokat Gregoire hevder i klagen at omsøkte treterrasse på 11 m² er etablert på et område som før vernetidspunktet var opparbeidet med parkanlegg. At det tidligere har vært treterrasse gjør saken unik, slik at uheldig presedensvirkning unngås.

Maleri av Lillenes malt i perioden 1883-1885. Terraseringen er ifølge klager godt synlig på området hvor treterrassen er etablert.

Videre anføres det at terrassen ikke påvirker miljøet eller mulige biologiske verdier negativt, siden den er nedfelt i en forsenkning i terrenget. Det er ikke blitt sprengt, fjernet eller tilført masser. Plasseringen er visuelt lite fremtredende og medfører ikke vesentlig endring av

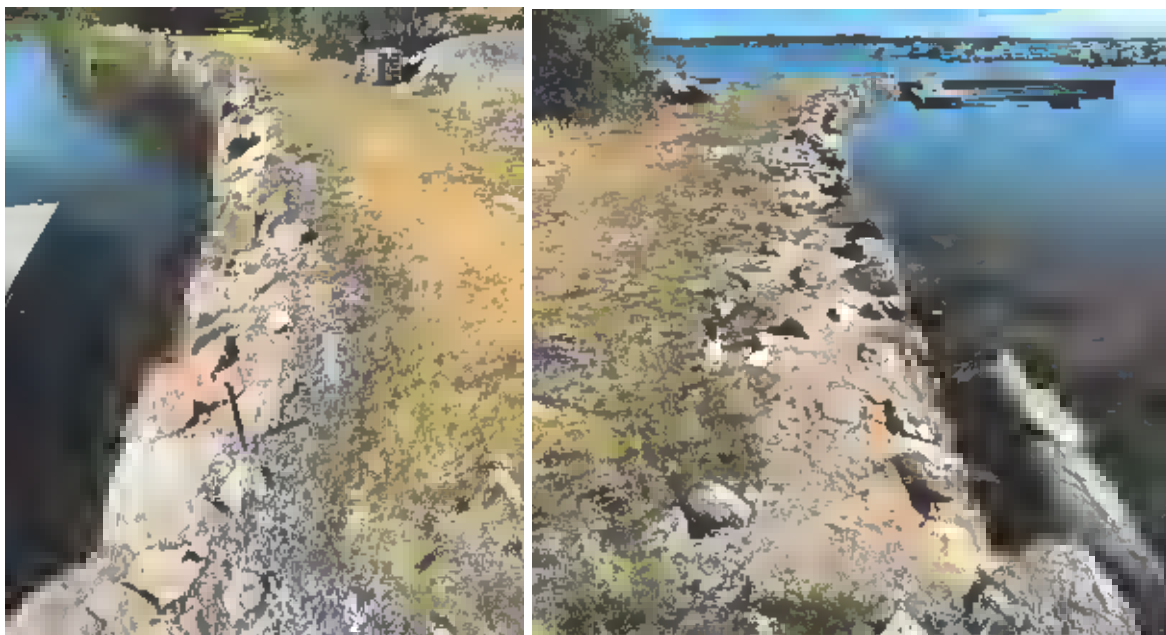
landskapetets karakter. En tillatelse vil heller ikke medføre en uthuling av vernevedtaket. Nedbyggingsgraden vil heller ikke økes nevneverdig, siden eiendommen er 45 000 m².

Siden terrassen er relativ liten i størrelse og omfang, vil den ikke medføre økt privatisering. Videre vises det til at terrassen blir liggende på innmark hvor allmenheten uansett ikke har ferdselsrett.

Det hevdes at ulempene vil være marginale sett opp mot fordelene for tiltakshaver. Det vises til at eiendommen i matrikkelen er registrert som bolig, ikke fritidsbolig, som styret har lagt til grunn i sin vurdering. Dette gjør styrets behandling vilkårlig og det hevdes at det er tatt utenforliggende hensyn, siden det er romsligere dispensasjonspraksis for eneboliger i Søm landskapsvernområde. Et avslag innebærer en usaklig forskjellsbehandling.

Steinsetting

Når det gjelder steinsettingen mot sjøen så anføres det at beskrivelsen «påstøpt betongkant på 45 meter» er uriktig. Det er ikke støpt en betongkant, men påført sandholdig betong mellom steinene for å hindre utrasing.

Steinene var løse og utgjorde en sikkerhetsrisiko. Området langs bryggekannten er langgrunt og brukes til bading av familiens barn/barnebarn, samt av fastboende barn i området.

Advokat Gregoire mener styrets begrunnelse er lite konkret og mangelfull, det er uklart om styret mener at tiltaket strider mot verneformålet. Tiltaket er mindre omfattende enn utvidelse av brygge og kan ikke regnes som en økning i bebygd areal. Det er uriktig at det ikke er dokumentert at dette er en brygge, det vises til at det alltid har ligget båter fortøyd på innsiden av den ytterste bryggen langs den aktuelle steinkanten. Det har tidligere vært oversendt et skriv fra Kristen Kristensen hvor det også bekreftes at det har vært fortøyd båter der fra gammelt av. Selv om tiltaket skulle anses å være i strid med verneformålet vil ikke dette hindre innvilgelse av

dispensasjon da tiltaket er utført av sikkerhetshensyn med tanke på risiko for utrasing av steiner.

For å hindre at utrasing av steinene skulle skje på nytt, ble det ansett nødvendig å påføre sandholdig betong. Dette er i samsvar med forvalterens innstilling i tidligere saksfremlegg datert 15. september 2021 hvor det ble lagt til grunn at «løse steiner kan løftes forsiktig ut og festes med betong på bakside/underside ved behov». Det kan stilles spørsmålstegn ved bakgrunnen for at man har gått tilbake på dette i vedtakets saksfremlegg datert 7. juni 2023. At forvaltningen har gjennomført sikring av kantsone med stein uten bruk av betong andre steder, endrer ikke nødvendigheten av tiltaket som Braathen har utført.

Advokaten mener tiltaket er lite inngripende, og ikke har endret eller virket inn på landskapets art eller karakter, men bidratt til bevaring av steinkanten som eksisterte da området ble vernet. Det anføres videre at tiltaket ikke er av et omfang som medfører en ytterligere bit for bit nedbygging av strandsonen i et område som allerede er bygget ut med brygge ol. og området vil ikke fremstå som mer privatisert enn det allerede er. Sikringstiltak vil være positiv for allmennhetens bruk av området, og det vil ikke gjøre området mindre tilgjengelig. Fordelene ved tiltaket vil overgå eventuelle ulemper. Ettersom tiltaket må anses som nødvendig sikringstiltak, vil innvilgelse av dispensasjon ikke medføre uheldig presedensvirkning for andre saker. På denne bakgrunn bør det gis dispensasjon for tiltaket påføring av sandholdig betong på steinsetting mot sjø innenfor Raet nasjonalpark.

Nasjonalparkstyret sine merknader til klagen

Nasjonalparkstyret behandlet klagen den 22.09.2023.

Styret anførte at omsøkte treterrasse vil øke det nedbygde arealet (FBA) på eiendommen. Nedbygging og privatisering er en vedvarende utfordring for ferdsel i strandsonen og kystområdene. Styret mener at det omsøkte tiltaket ikke er en tilbakeføring av parkanlegg, og viser til at det ville krevd en tidsriktig rekonstruksjon, og åpning for allmenn ferdsel.

Det legges vekt på at eiendommens hovedhus kun benyttes til feriebolig. Det er gitt dispensasjon til omfattende tiltak i form av oppstøpte trapper og terrasse, samt utbedring av brygge, og styret kan ikke se at det har forekommet usaklig forskjellsbehandling,

Videre mener styret at påføring av betong på steinsettingen mot sjø er en oppgradering som endrer det visuelle landskapsbilde. At betongen er iblandet sand og senere har forvitret i stor grad har ikke betydning.

Selv om det kan ha forekommet fortøyning av båt langs strandlinjen, kvalifiserer det ikke kanten som en brygge. Sikkerheten for bruk av området til fortøyning og bading kan ivaretas med tradisjonell tørrmuring slik som opprinnelig utført langs kanten, da dette er den tradisjonelle utformingen som har vært benyttet historisk.

Det er flere populære badeplasser i området, da særlig ytterst på Lillenes, Sømsstranda lengre øst og på Hasseltangen helt ytterst. Det har ikke kommet innspill om at det grunne området ved «Lillenesbukta» er en badeplass under arbeidet med besøksstrategi. Kyststien går langs kanten og ut til Lillenes, og allmenn ferdsel kan bli fortrenget dersom området oppleves som oppgradert og privatisert.

Styret kan ikke se at det er vesentlige mangler ved tidligere dispensasjonsvurdering. Det er opp til verneområdeforvaltningen å vurdere om det skal gis en dispensasjon selv om vilkårene er innfridd. Styret har gitt avslag til tiltakene ved 3 behandlinger.

Miljødirektoratets vurderinger

Vi er klageinstans i saken, og kan derfor prøve alle sider av den. Vi kan også ta hensyn til nye omstendigheter og forhold som ikke er tatt opp i klagen.

Nasjonalparkstyrets vedtak ble sendt ut ved brev 10. juli 2023. Det ble den 10.08.2023 gitt utsatt klagefrist til 1. september 2023. Klagen er datert 30.08.2023 og det legges til grunn at klagefristen er overholdt.

Miljødirektoratets kunnskapsgrunnlag er fra nasjonalparkstyrets saksutredning jf. naturmangfoldloven § 8.

Reglene som gjelder for dette verneområdet

I vårt vedtak 03.11.2022 fastslår vi at dispensasjonsbestemmelsen i verneforskrift for Søm landskapsvernområde § 3 fjerde ledd, bokstav a) som omhandler ombygging av og mindre utvidelser av eksisterende bygninger ikke kommer til anvendelse på omsøkte terrasse. Søknaden må behandles etter naturmangfoldloven § 48 første ledd og vi har også fastslått at vilkårene for å gi dispensasjon etter denne bestemmelsen er oppfylt (se vårt vedtak 27.02.2018 side 6, fjerde avsnitt). Det vil derfor bero på forvaltningens skjønn om tiltaket bør tillates. Saken ble sendt tilbake fordi vi mente at det var riktigst at styret foretok den skjønnsmessige vurderingen.

Videre har vi tolket vernekartet slik at grensa mellom Søm landskapsvernområde og Raet nasjonalparken følger grensa mellom sjø og land. Steinsettinga ved sjøkanten ligger i Raet nasjonalpark og søknaden om påføring av sandholdig betong skulle ha vært behandlet etter verneforskriften for Raet nasjonalpark. Påføring av betong er forbudt etter nasjonalparkforskriften § 3 annet ledd og siden verneforskriften ikke har unntaksbestemmelser som åpner for at det kan gis tillatelse til tiltaket, må også dette tiltaket behandles etter naturmangfoldloven § 48 første, (se vårt vedtak datert 03.11. 2022 fjerde avsnitt under "Miljødirektoratets vurderinger").

Vi har ikke tidligere vurdert om vilkårene for å gi dispensasjon etter § 48 første ledd, til påføring av sandholdig betong i det omfanget som omsøkt, er oppfylt. Vilkaene for å gi dispensasjon etter denne bestemmelsen er at tiltaket ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig.

Formålet med Raet nasjonalpark er:

"å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger,

skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

I sone A er formålet å ta vare på fuglelivet, spesielt med hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser, jf. kart.

I sone B er formålet å ta vare på sårbare naturtyper og arter, jf. kart.

I sone C er formålet å ta vare på områder med særskilt vitenskapelig betydning som referanseområder i sjø, jf. kart.

Allmennheten skal gis anledning til opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging."

Ifølge naturmangfoldloven § 48 første ledd, andre alternativ, kan forvaltningsmyndigheten gjøre unntak fra et vernevedtak dersom sikkerhetshensyn gjør det nødvendig. En dispensasjon vil bare være nødvendig der det ikke er mulig å ivareta sikkerhetshensynet på en måte som ikke påvirker verneområdet.

Miljødirektoratets vurdering av de ulike tiltakene

Påføring av sandholdig betong i sjøkanten

Det er søkt om tillatelse til å støpe med sandholdig betong på en strekning på ca. 45 meter langs vannkanten. Vi har i vår avgjørelse 03.11.2022 fastslått at søknaden må behandles etter naturmangfoldloven § 48 og dermed avgjort at tiltaket ikke er å anse som vedlikehold av brygge, jf. verneforskriften § 3 tredje ledd, bokstav a).

Traseen varierer i bredde, slik at samlet arealet påført betong ifølge styret er vanskelig å anslå. Den sandholdige betongen skal etter det vi forstår sikre at en tidligere opparbeidet steinkant ikke skal rase ut.

Naturmangfoldloven § 48 første ledd, første alternativ

Vilkåret for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 første ledd, første alternativ, er at tiltaket ikke er i strid med vernevedtaket og ikke påvirker verneverdiene nevneverdig.

Tiltak og bruk som forutsetter større tekniske inngrep, vil det som regel ikke kunne dispenseres for i noe verneområde, se forarbeidene til denne bestemmelsen (Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)) side 424. Formuleringen «nevneverdig» må forstås slik at bestemmelsen bare gir en ganske snever adgang til dispensasjon. Terskelen for å kunne gjøre inngrep i et verneområde skal være høy. Bestemmelsen er ment som en sikkerhetsventil som skal fange opp uforutsette og spesielle tilfeller som ikke ble vurdert på vernetidspunktet og tar primært sikte på mer bagatellmessige inngrep eller forbigående forstyrrelser som er av stor betydning for søker sammenholdt med verneinteressene.

Å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep er en del av verneformålet for Raet nasjonalpark. Naturområder er områder som i liten grad bærer preg av menneskelig virksomhet.

Å påføre sandholdig betong på en såpass lang strekning i vannkanten, vil øke preget av menneskelig aktivitet i området. Tiltaket er ikke et bagatellmessig inngrep eller en forbigående forstyrrelse. Vi mener at omsøkte påføring av betong påvirker verneverdiene nevneverdig og er i strid med verneformålet og at vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 første ledd, første alternativ, ikke foreligger.

Naturmangfoldloven § 48 første ledd, andre alternativ

Det anføres i klagen at det uansett kan gis dispensasjon, siden tiltaket er et sikkerhetstiltak, jf. naturmangfoldloven § 48 første ledd, andre alternativ. Området brukes som badeplass av familiens barn/barnebarn, samt av fastboende barn i området og det omsøkte tiltaket skal sikre at steiner ikke raser ut.

Et vilkår etter for at sikkerhetsbestemmelsen skal komme til anvendelse, er at tiltaket er nødvendig. Dersom sikkerheten kan ivaretas på annen måte, er tiltaket ikke nødvendig. Ifølge nasjonalparkstyret kan løse steiner sikres ved tørrmuring som er et mindre inngripende tiltak. Trolig kan løse steinene sikres på en annen og mer skånsom måte enn ved bruk av betong. Tiltaket er derfor sannsynligvis ikke nødvendig, men uansett har ingen krav på dispensasjon etter denne bestemmelsen. Det er opp til forvaltnings skjønn om det skal gis dispensasjon dersom vilkåret for å gi dispensasjon er oppfylt.

Utgangspunktet er at sikkerhetsbestemmelsen ikke skal svekke den enkeltes plikt til egen aktsomhet. Bading i fjæra og langs strandkanten vil alltid kunne innebære en viss sikkerhetsrisiko. Våte og løse steiner kan medføre uhell og ulykker, det er opp til den enkeltes aktsomhet at dette ikke skjer. Alle løse steiner kan ikke sikres, bare i de tilfeller hvor det foreligger helt ekstraordinære og særegne forhold, vil det være aktuelt.

Det er særlig områder som er mye besøkt det kan være aktuelt med mindre sikkerhetstiltak. Hvor mye den aktuelle strekningen benyttes som badeplass for allmenheten, er tvilsomt. Det vises til at det ikke kom ingen innspill på området ved Lillenesbukta som badeplass i forbindelse med besøksstrategien.

Vi mener at påføring av sandholdig betong ikke er et nødvendig sikkerhetstiltak i foreliggende tilfelle og søknad om påfylling av sandholdig betong på steinkanten ved Lillenesbukta avslås.

Oppføring av terrassen i tre

Som nevnt i tidligere vedtak har vi slått fast at vilkårene for å gi dispensasjon til oppføring av treterrassen etter naturmangfoldloven § 48 første ledd er oppfylt. Det vil derfor bero på forvaltningens skjønn om dispensasjon skal gis. I den skjønnsmessige vurderingen vil omfanget av tiltaket, miljøvirkningen og nødvendigheten av tiltaket ha betydning.

Advokat Gregoire anfører at eiendommen i matrikkelen er registrert som bolig, og mener etter det vi forstår, at styret har tatt utenforliggende hensyn når det har lagt til grunn at eiendommen er en fritidseiendom.

Styret opplyser at det foreligger en romsligere dispensasjonspraksis for fastboende i Søm landskapsvernområde enn for fritidsboliger. Eiendommer som benyttes som fast bopel vil

vanligvis ha andre krav til funksjonalitet og komfort enn fritidseiendommer. I verneområder kan eiendommers bruk og omfanget av bruken, ha betydning for ivaretagelse av vernet og kan derfor vektlegges i skjønnsvurderingen. Vi har ikke kjennskap til at eiendommen benyttes som fast bopel. Thomas A. Braathen er registrert på en annen adresse i folkeregisteret. At eiendommen er registrert i matrikkelen som bolig kan ikke tillegges avgjørende vekt. Vi mener av den grunn at det ikke er tatt utenforliggende hensyn i denne sak.

Advokat Gregoire hevder også at Braathen er utsatt for usaklig forskjellsbehandling. Forbudet mot usaklig/urimelig forskjellsbehandling bygger på et krav om likhet for forvaltningen, og er et ulovfestet prinsipp om at like tilfeller skal behandles likt i den grad ikke relevante hensyn begrunner forskjellsbehandling. Det ble gitt tillatelse til oppføring av terrasse i betong og skifer på eiendommen i 2017. Eksempler på at andre har fått tillatelse til flere terrasser eller andre tiltak som Braathen ikke har fått dispensasjon til, er ikke gitt. Vi kan derfor ikke se at påstanden om usaklig forskjellsbehandling er dokumentert i foreliggende tilfelle.

Videre er behovet for ytterligere en terrasse er ikke grunnlagt. Ifølge utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark, Hove landskapsvernområde og Søm Landskapsvernområde, kan det ikke regnes med dispensasjon til bygging av terrasse, levegg eller skillevegg, se side 52. At det før vernet ble vedtatt var en terrasse på stedet kan ikke tillegges vekt. Mange verneområder kan ha spor etter tidligere bebyggelse og/eller innretninger og anlegg. Dersom alle disse skulle tillates gjenoppført vil antall inngrep i verneområdene øke betydelig. Dette er ikke en utvikling man ønsker i verneområder og en tillatelse vil derfor kunne skape en uheldig presedens, jf. naturmangfoldloven § 10.

Det kan heller ikke vektlegges at terrassen beslaglegger et mindre prosentvis areal av eiendommen. I klagen vises det til at aktuelle eiendom er 45000 m². En forvaltningspraksis hvor større eiendommer får en utvidet adgang til oppføring/utvidelse av bygninger og anlegg enn de mindre, vil stride mot den alminnelige rettferdighetsoppfatninger.

Videre anføres det terrassens påvirkning på verneverdier og verneformål er liten i og med at den ikke påvirker miljøet eller mulige biologiske verdier negativt, siden den er nedfelt i en forsenkning i terrenget. Det er ikke blitt sprengt, fjernet eller tilført masser. Plasseringen er visuelt lite fremtredende og medfører ikke vesentlig endring av landskapets karakter.

Miljødirektoratet er enig i at omsøkte terrasse isolert sett ikke nødvendigvis påvirker miljøet eller mulige biologiske verdier i nevneverdig grad. Ifølge naturmangfoldloven § 36 andre ledd må det imidlertid i landskapsvernområder ikke settes i verk tiltak som alene eller sammen med andre (vår understrekning) tiltak kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Bestemmelsen skal forhindre at landskapsvernområder gradvis nedbygges. Vi mener det er sannsynlig at også andre eiendommer i verneområdet ønsker tilsvarende eller liknende inngrep. En tillatelse vil derfor kunne skape en uheldig presedens som over tid vil kunne endre landskapet, jf. naturmangfoldloven § 10.

Vi finner derfor å avslå søknad om oppføring av terrasse i tre i Søm landskapsvernområde.

Hilsen
Miljødirektoratet

Dette dokumentet er elektronisk godkjent

Terje Qvam
seksjonsleder

Marit Doseth
seniorrådgiver

SØNNAVIND MEDIA AS
Kalsåsveien 31
4900 TVEDESTRAND

Saksbehandler Jenny Marie Gulbrandsen

Vår ref. 2024/3256-0 432.3

Deres ref.

Dato 03.07.2024

Søknad - Raet nasjonalpark - droneflying - Sønnavind Media AS

Jeg viser til søknad om forlengelse av tillatelse til å fly drone i Raet nasjonalpark mottatt 11.3.24.

Vedtak

Forvalter, med delegert myndighet fra Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm Landskapsvernområde, avslår med hjemmel i naturmangfoldloven § 48 søknad om dispensasjon for flyving med drone i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

Saksopplysninger

Tronn M Pedersen v/ Sønnavind Drone og Boligfoto, nå endret til Sønnavind Media AS er lager filmer og tar bilder i forbindelse med ulike oppdrag. Pedersen er godkjent droneoperatør i kategori RO1 med registreringsnummer NO.RPAS. 3566 og har ansvarsforsikring i henhold til kravene.

Naturmangfoldloven og verneforskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl. res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster,

bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

I sone A er formålet å ta vare på fuglelivet, spesielt med hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser, jf. kart. Forskrift om vern av Raet Nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner. Aust-Agder (FOR-2016-12-16-1632) og tilhørende utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm Landskapsvernområde har ikke hjemmelsgrunnlag for å tillate bruk av drone.

Verneforskriften § 10. Forbud mot forurensing og støy, 3. ledd lyder: Unødvendig støy er forbudt. Bruk av motordrevet modellfly o.l. er forbudt. Forbudet gjelder ikke bruk av motordrevne hageredskaper i tilknytning til fritidsboliger. Bruk av drone omfattes av denne bestemmelsen.

Det kan gis en dispensasjon etter naturmangfoldsloven §48.

§ 48.(dispensasjon fra vernevedtak) Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

Etter § 7 i naturmangfoldsloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften. Dette gjelder prinsippet om kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10), prinsippet om at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11) og prinsippet om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12).

Vurdering

Verneverdiene som er mest relevante i forhold til droneflyging i omsøkte område er relatert til sjøfugl og det er viktige lokaliteter for sjøfugl i området, både i hekkesesongen og under trekk. Drone opptrer som en rovfugl når de kretser i luften og er svært forstyrrende på sjøfugl. Også allment friluftsliv kan oppleve bruk av drone som forringende på naturopplevelsen (nml. § 8). Nasjonalparkstyret gav i 2019 en tillatelse til Sønnvind AS med følgende ordlyd:

Forvalter, med delegert myndighet fra Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm Landskapsvernområde, innvilger med hjemmel i naturmangfoldloven § 48 dispensasjon for flyving med drone i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde i en periode på fem år fra 1.1.19 til 1.1.2023.

Tiltaket kan gjennomføres på følgende vilkår:

- Flyvingen skal gjennomføres så skånsomt som mulig.
- Dette innebærer at det ikke skal flys i nærheten av hekkeområder i hekkesesong 15.3.xx-30.07.xx.
- Man skal også unngå forstyrrende og rastende fugler og andre dyr som kan forstyrres av dronen.
- Personvern skal ivaretas
- Flyving er tillat i forbindelse med oppdrag eller produksjon av eget materiale.
- Rekreasjonsflyvning er ikke tillat.

- Søker må selv innhente eventuelle andre nødvendige tillatelser etter annet lovverk

Forvalter oppfatter at det er en tilsvarende tillatelse som søkes forlenget- dvs med samme vilkår. Vi har ikke mottatt informasjon som tilsier at vilkårene er brutt.

I etterkant har nasjonalparkstyret strammet inn vilkårene for bruk av drone, særlig har man ønsker å redusere dronebruk knyttet til opparbeidelse av fotoarkiv. Bakgrunnen for dette er økt antall droneoperatører og hyppigere tilfeller av tvilsom eller ulovlig bruk av drone. Det gis unntaksvis dispensasjoner knyttet til journalistiske oppdrag, arrangementer og dokumentarer dersom dette ikke er i konflikt med dyrelivet – da særlig sjøfugl. Styrets nåværende holdning har vært at dersom en kan oppnå tilsvarende resultat uten bruk av drone, så skal det ikke gis dispensasjon. I mange tilfeller vil bruk av drone gi en type oversiktsbilder som ikke kan erstattes av vanlig kamera, men vi anser at dette er mulig å ta utenfor vernegrensen i svært mange tilfeller (foto fra land ut mot havet), og at mange eiendommer som markedsføres uten bruk av dronebilder. Forvaltningen har i tillegg vurdert at bruk av dronebilder i medier kan ha en smitteeffekt og skape et inntrykk i befolkningen generelt av at dette er tillatt.

Forvalter vurderer av vilkårene etter naturmangfoldsloven § 48 ikke er oppfylt ettersom en åpen tillatelse kan påvirke verneverdier knyttet til dyreliv og friluftsliv negativt, da særlig gjennom ringvirkninger av publisering av dronefoto. Kunnskapsgrunnlaget vurderes som tilstrekkelig og føre-var-prinsippet tillegges ikke vekt i vurderingen (nml. § 9). Samlet belastning (støy og forstyrrelser) som følge av droneflyging har man p.t. ikke oversikt over, men den er økende. Forvalter vet at det pågår en del flygning uten at det er omsøkt, men har ikke vurdert dette som et stort problem i nasjonalparken så langt, selv om vi iblant får tips og sier ifra til personer som bruker drone (nml. § 10).

Konklusjon

Det gis ikke dispensasjon etter nml § 48.

Med hilsen

Jenny Marie Gulbrandsen
nasjonalparkforvalter

Dokumentet er elektronisk godkjent

NEPTUN CONSULTING RUNE HØGEVOLL
Høyveien 6
4838 ARENDAL

Saksbehandler Jenny Marie Gulbrandsen

Vår ref. 2024/1690-0 432.3

Deres ref.

Dato 04.07.2024

Svar på søknad - Raet nasjonalpark - Arendal - båtarrangement - Arendal PokerRun 2024 - 2028 - Neptun Consulting Rune Høgevoll

Jeg viser til epost med søknad om Pokerrun i Arendal av 6.2.24.

Vedtak

Forvalter gir, etter delegert myndighet fra Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde, dispensasjon til arrangementet Arendal PokerRun etter søknad med hjemmel i Forskrift om vern av Raet Nasjonalpark § 9 fjerde ledd f) for fem år i perioden 2024-2028.

Tillatelsen er gitt med følgende vilkår:

- Ønsket trase skal presenteres for forvaltningen minst 2 uker før planlagt dato for å avklare om det er konflikt med hekkeområder.
- Arrangementene skal gjennomføres som omsøkt i tidsrommet 15.06.XX –10.07.XX og strekker seg over en langhelg fra torsdag til søndag.
- Førere og personell skal informeres om at deler av arrangementet er i Raet nasjonalpark, og at det er viktige hekkelokaliteter langs ruta.
- I hekkesesongen mars-juli skal en avstand på minst 100 meter til utvalgte hekkelokaliteter – se saksfremlegg.
- Øvrig ferdsel i området skal ikke hindres unødig
- Sikringstiltak mot brann og akutte utslipp skal være tilgjengelig
- Sikringsbåter/ ledebåt skal ivareta sikkerhet og hindre ilandstigning på hekkelokaliteter.
- Traseen legges vekselvis mot øst/ vest som omsøkt.
- Hele området benyttet av deltakere og publikum skal ryddes i etterkant, forsøpling er ikke tillat.
- En enkel rapport som oppsummerer arrangementet skal sendes til nasjonalparkstyret v/forvalter i etterkant.

Øvrige tillatelser kan være nødvendig.

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

Saksopplysninger

Rune Høgevoll fra Neptun Powerboats AS søker fornyelse av tillatelse til Arendal Pokerrun for 5 år lagt til en helg i slutten av juni måned. Antall deltakere anslagsvis 35-40 og betydelig flere på arrangementer på land utenfor nasjonalparken.

Båtene ankommer Pollen torsdag/fredag og PokerRun gjennomføres på lørdag. Det er pause med lunsj et sted underveis. Retur til Pollen lørdag ettermiddag med påfølgende arrangement i Arendal.

Planlagt filming fra helikopter blir muligens aktuelt utenfor verneområdet.

Arrangementet har samarbeidet med Arendal Båtsportklubb om support til oppsett av telt, gjerder, bygger osv. som genererer dugnadspenger til klubbkassa. Premien på 10.000 kr etter endt pokerspill (utdeling av kort underveis på turen og spill på kvelden) blir gitt til et veldedig formål. Bøter til deltakere som ikke bruker vest supplerer summen.

Arrangementet leier plasser i Arendal havn og har god dialog med Rune Hvass, havnesjefen i Arendal. Det er pålagt å bruke regningsviset og det vil være ledebåt. Det er ikke tillatt med alkoholkonsum underveis. Det er dialog med ambulanse, brannvesen og politi om arrangementet.

Naturmangfoldloven og verneforskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl. res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

I sone A er formålet å ta vare på fuglelivet, spesielt med hensyn til sjøfuglene og deres hekkeplasser, jf. kart.

I sone B er formålet å ta vare på sårbare naturtyper og arter, jf. kart.

I sone C er formålet å ta vare på områder med særskilt vitenskapelig betydning som referanseområder i sjø, jf. kart.

Allmennheten skal gis anledning til opplevelse av naturen gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av teknisk tilrettelegging.

Ferdsl og friluftsliv er regulert i § 7, her femte og sjette ledd om organisert ferdsl og arrangementer: .

Organisert ferdsl som kan skade naturmiljøet må ha tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Nærmere retningslinjer gis i forvaltningsplanen.

Større arrangementer krever tillatelse fra forvaltningsmyndigheten. Forvaltningsmyndigheten kan gi tillatelse til større arrangementer når det ikke er i strid med verneformålet.

§ 9. Forbud mot motorferdsl

Motorferdsl til lands, på is og i lufta under 300 meter fra bakken er forbudt. Det er forbud mot motorbåttrace og øvingskjøring med racingbåter.

(...)

Forvaltningsmyndigheten kan gi dispensasjon til:

(..)

f. båttrace som var etablert før vernetidspunktet, jf. forvaltningsplanen.

(..)

§ 10. Forbud mot forurensning og støy

(...)

Unødvendig støy er forbudt. (...)

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften. Dette gjelder prinsippet om kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10), prinsippet om at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11) og prinsippet om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12).

Utdrag fra retningslinjer hentet fra Utkast til forvaltningsplan for Raet Np og Søm LVO:

Arrangementer:

Hva er et arrangement?

Et arrangement kan være en forestilling, en konsert, en festival, et stort møte, et idrettsstevne/leir eller lignende. Det er med andre ord mange typer arrangementer. Et arrangement, uansett hvilken type arrangement det er, har gjerne noen fellestrekk og det mest sentrale fellestrekket er:

Arrangøren ønsker å samle flere mennesker, på et eller flere steder, og disse menneskene skal delta eller oppleve noe sammen. Ofte vil arrangementer avhenge av en form for tilrettelegging; informasjon/skilting, søppelhåndtering, midlertidige installasjoner osv.

Krav til arrangementer

Arrangementer skal være kortvarige og ikke legge unødig beslag på, eller vesentlig hindre andre besøkende i nasjonalparken. Fare for forsøpling, slitasje støy og forstyrrelse vil også være avgjørende for om et arrangement kan gjennomføres.

Arrangøren skal alltid ha en ansvarlig søker som står ansvarlig for at vilkår til dispensasjonen følges opp før, under og etter arrangementet.

Flerårige tillatelser

Unødvendig regulering og kontroll av aktiviteter skal unngås. Faste arrangementer bør derfor kunne få flerårige tillatelser hvis det ikke oppstår konflikter i forhold til naturmiljøet.

Arrangementer som alltid krever tillatelse

Ofte vil det være en sammenheng mellom omfanget av den organiserte aktiviteten og faren for skade på naturmiljøet. Følgende typer arrangementer krever alltid tillatelse:

- Grupper med minst 100 deltagere. Skoleklasser på tur omfattes normalt ikke av denne regelen.
- Arrangementer med færre enn 50 deltagere, når aktiviteten planlegges gjennomført minst tre ganger pr. år på samme sted. Alminnelig turaktivitet i mindre grupper i regi av familie og venner krever likevel ikke tillatelse etter denne regelen.
- Arrangementer som har behov for midlertidige installasjoner som f.eks.: telt, skilt, gjerder, søppelhåndtering osv.
- Teltleirer med minst 10 telt.

Vurdering

Verneverdiene som er mest relevante i forhold til forstyrrelse av friluftslivet på grunn av støy og forstyrrelse av sjøfugl. I det omsøkte området er det viktige lokaliteter for sjøfugl som er midt i hekketiden da arrangementet skal gjennomføres. Også allment friluftsliv kan oppleve støy fra motorbåter forringende på naturopplevelsen (nml. § 8). Nasjonalparkstyret gav i 2018 en tillatelse til Arendal Pokerrun med følgende ordlyd:

Forvalter gir, etter delegert myndighet fra Nasjonalparkstyret for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde, dispensasjon til arrangementet Arendal PokerRun etter søknad med hjemmel i Forskrift om vern av Raet Nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner. Aust-Agder (FOR-2016-12-16-1632), § 9 fjerde ledd

f) for fem år i perioden 2019-2023.

Tillatelsen er gitt med følgende vilkår:

- Arrangementene skal gjennomføres som omsøkt i tidsrommet 15.06.XX – 10.07.XX og strekker seg over en langhelg fra torsdag til søndag.
 - Førere og personell skal informeres om at deler av arrangementet er i Raet nasjonalpark, og at det er viktige hekkelokaliteter langs ruta.
 - I hekkesesongen mars-juli skal en avstand på minst 100 meter til utvalgte hekkelokaliteter – se saksfremlegg.
 - Øvrig ferdsel i området skal ikke hindres unødig
 - Sikringstiltak mot brann og akutte utslipp skal være tilgjengelig
 - Sikringsbåter/ ledebåt skal ivareta sikkerhet og hindre ilandstigning på hekkelokaliteter.
 - Traseen legges vekselvis mot øst/ vest som omsøkt.
 - Hele området benyttet av deltakere og publikum skal ryddes i etterkant, forsøpling er ikke tillat.
 - En enkel rapport som oppsummerer arrangementet skal sendes til nasjonalparkstyret v/forvalter i etterkant.
- Øvrige tillatelser kan være nødvendig.

Forvalter oppfatter at det er en tilsvarende tillatelse som søkes forlenget- dvs med samme vilkår. Arendal Pokerrun har levert rapport fra arrangementet årlig uten unødvendig opphold.

Arrangementet gjennomføres årlig med utgangspunkt i Arendal, men med vekslende rute. Det har vært noen få tilbakemeldinger på støy fra besøkende, men ingen indikasjoner på at vilkårene er brutt. Det ble i 2018 gjort en vurdering om hvorvidt Arendal Pokerrun er et båtrace, noe man landet på at det var til tross for at det ikke er et kappløp – mer som et turløp. Ettersom dette har pågått siden 2012, ble hjemmelen i § 9 fjerde ledd f) benyttet.

Kunnskapsgrunnlaget (jf nml § 8) vurderes som tilstrekkelig da området er godt kartlagt og undersøkt blant annet med tellinger av sjøfugl hvert 3. år og ålig overvåkning fra SNO. Førerevar-prinsippet tillegges mindre vekt i vurderingen (nml. § 9). Samlet belastning av båtrace i nasjonalparken er svært begrenset ettersom det kun er båtrace med tradisjoner fra før vernetidspunkt (2016) som kan søke om dispensasjon fra forbud. Dette omfatter 3-4 arrangementer. Økosystembelastningen anses som liten (nml. § 10).

§ 12 i nml. vurderes ivaretatt med vilkår i tillatelsen om forsvarlig drift og opprydding. Eventuelle kostnader ved miljøforringelse, skal bæres av tiltakshaver, jf. nml. § 11. Dette innebærer at tiltakshaver må stille med gode sikringstiltak mot brann og akutte utslipp. Søknaden inkluderer et detaljert løypekart som oppdateres årlig. Det er viktig å ta hensyn til sjøfugl ettersom arrangementet gjennomføres midt i hekketiden

Dette gjelder særlig:

Flatskjæra utenfor Flostaøya, Gylteskjær utenfor Borøy
Flateskjæra – Askerøy-stangholmen - Blysteinskjær –utenfor Askerøy
Tromlingene (vest) utenfor Tromøy
Halvorsholmen – Torungene- Skurvene utenfor Hisøy
Spærholmen utenfor Hasseltangen

Og andre mer varierende hekkelokaliteter som må avklares årlig.

Et kart over områdene finnes på

[Nasjonalparkstyret | Kart](#) (nest øverste kartbilde på siden (bla nedover)).

Denne kan også brukes på enkelte mobiler.

SNO har iverksatt omfattende fangst av mink i dette området for å bedre overlevelse av sjøfugl.

En tillatelse bør ivareta hensyn til hekkende sjøfugl i perioden mars- juli ved at avstand til hekkelokaliteter fastsettes. Innsendelse av ønsket trase i forkant muliggjør viktige forhåndsregler for å ta hensyn til dyrelivet, da særlig sjøfugl.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at det gis tillatelse til tiltak som omsøkt med vilkår.

Med hilsen

Jenny Marie Gulbrandsen
nasjonalparkforvalter

Dokumentet er elektronisk godkjent

Kopi til:

Arendal kommune	Postboks 123	4891	GRIMSTAD
Grimstad kommune	Postboks 123	4891	GRIMSTAD
Tvedestrand kommune	Postboks 38	4901	TVEDESTRAND
Agder fylkeskommune	Postboks 788 Stoa	4809	ARENDAL
Statsforvalteren i Agder	Postboks 504	4804	ARENDAL

Arkivsaksnummer: 2024/2119-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 04.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	24/24	13.09.2024

Revidert søknad om tilbygg på Botneveien 74 - Arendal - Raet NP

Innstilling fra forvalter

Raet nasjonalparkstyre gir med hjemmel i verneforskriften for Raet nasjonalpark gir tillatelse til en redusert versjon av det omsøkte tiltaket på Botneveien 74 i henhold til verneforskriften § 3 fjerde ledd a).

Det gis tillatelse til kjøring med materialer under arbeidet jf verneforskriften § 9 4.ledd c).

Tillatelsen er gitt på følgende vilkår:

- Det kan bygges ut et tilbygg som øker FBA med inntil 31,8 m² på vestsiden av eksisterende fritidsbolig.
- Grunnarbeider skal utformes med enten ringmur eller plate støpt på morenemasser. Det tillates ikke graving uten avklaring med forvalter i forkant.
- Det skal benyttes panel/kledning og tak som passer til fritidsbolig/bod for øvrig.
- Mønehøyde skal ikke overstige den som er på eksisterende fritidsbolig
- Alt avfall skal fjernes fra nasjonalparken og leveres på egnet avfallsmottak.
- Frakt og tilkjøring av materialer skal foregå så skånsomt som mulig uten å skade vegetasjon og geologi. Traseen for VA bør fortrinnsvis benyttes.

Tiltaket skal være igangsatt senest tre år fra denne dispensasjonen ble gitt. Tiltaket kan kreve tillatelser etter annet lovverk.

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

Saksopplysninger

Øysten Aslaksen fra KVA Byggtjenester AS søker på vegne av eiere om tilbygg på Botneveien 74 gn 218/78 i Arendal kommune.

Hytta ligger langs Botneveien og har et BYA på ca 47,3 meter.

Søknaden angir ikke FBA, men et mål på flyfoto antyder ca 50 m² på fritidsbolig og ytterligere ca 5 m² for terrassen på sørøstsiden.

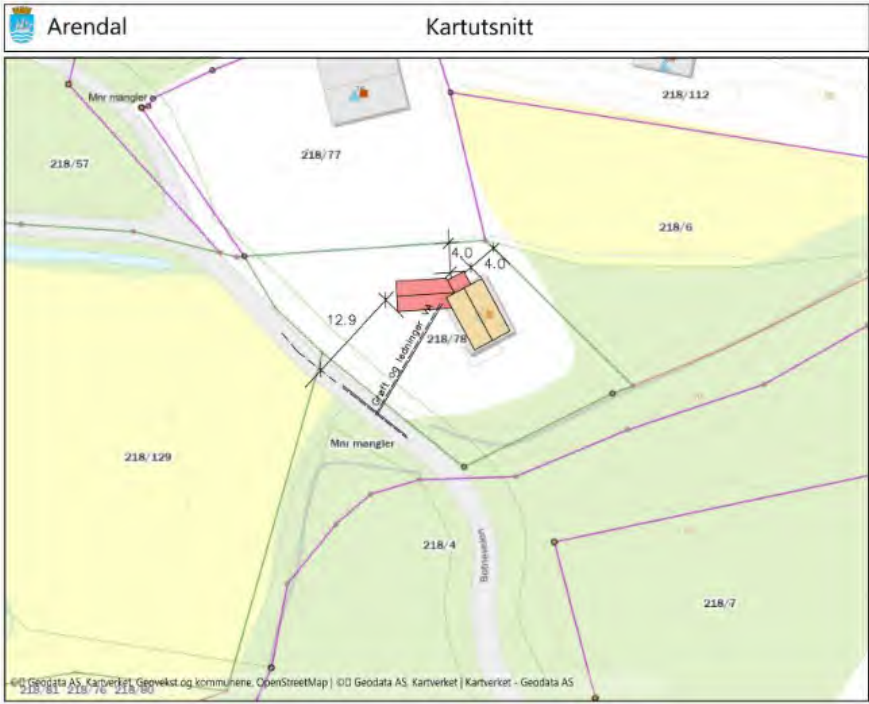
Det er tidligere søkt om et tilbygg på 41 m² (BYA), som bare ble delvis innvilget med 22 m².

Eier har hatt befaring med forvalter og med bakgrunn i befaringen er det sendt inn en søknad på 31,8 m² der man vil rive 12 m² av eksisterende bygningsmasse på tomten for å innfri retningslinjene i forvaltningsplanen. Vedbod og deler av terrasse vil rives som en del av tiltaket.

Tilbygget er planlagt i vinkel til eksisterende fritidsbolig, med trekledning og samme takform. Mønehøyden blir tilsvarende eksisterende fritidsbolig.

Det er nylig lagt inn privat VA som er koblet opp til det kommunale anlegget i området, som eier ønsker å koble seg til. Tilbygget vil inneholde våtrom, men det søkes også om å få kjøkken, entre og soverom. På baksiden er det også tegnet inn en bod på 6 m².

tuasjonsplan

- Tilbygg hytte
- Eksisterende hytte

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl.res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

Verneforskriften § 3 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger (..) o.l. Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 fjerde ledd Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til: a) ombygging av, og mindre utvidelser samt bruksendring av eksisterende bygninger, i samsvar med retningslinjer i forvaltningsplanen.

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det gitt retningslinjer for byggetiltak for fritidsbolig:

Eksisterende FBA på eiendommen	FBA-grense for nytt tiltak
Ca.20-30 m ²	Ca.30 m ²
Ca.30-50 m ²	Ca.25 m ²
Ca.50-70 m ²	Ca.20 m ²
Ca.70-90 m ²	Ca.10 m ²
>90 m ²	<2 m ²

Fritidseiendommer – utforming

Dispensasjonssøknader vil fortsatt gjennomgå skjønnsmessige vurderinger, hvor de faktiske forhold i hver enkelt sak som: eksponering, beliggenhet, terrengvurderinger og landskapsvurderinger mv. vil være avgjørende for utfallet. Retningslinjene er ment å gi signaler som kan styre søknader inn mot hva som er realistisk å oppnå dispensasjon for på den enkelte eiendom.

- Tiltak der man utnytter allerede bebygd areal er å foretrekke. Fotavtrykket av den totale bygningsmassen bør bli minst mulig. Det vil si at man kan søke om å ombygge en type bebygd areal til et annet formål. Eksempel nr.1: Rive anneks for å oppføre tilbygg. Eksempel nr. 2: Fjerne deler av veranda for å oppføre mindre tilbygg. Arealregnskapet vurderes i den enkelte sak.
- På de større hyttene (hytter over gjennomsnittet FBA 90-350 m²) er FBA-grensen på <2 m² ment som en "sikkerhetsventil" som kan vurderes i spesielle tilfeller.
- Ved påbygg skal bygget fremstå lavest mulig i terrenget. Mønehøyden på eksisterende hytte skal være retningsgivende.
- Takvinkel og takdekke, gavl og raft skal være i tråd med bygningen ellers.
- Dispensasjon til bygging av terrasse, levegg eller skillevegg utendørs, kan normalt ikke påregnes.
- Det skal alltid tilstrebes å bygge minst mulig eksponert. Dette vil i mange tilfeller være på baksiden av bygget, bort fra sjøsiden, stier, åpne områder osv.
- Bruk av store blanke flater (som vinduer) bør begrenses for å unngå stor landskapspåvirkning.
- Det anbefales bruk av jordfarger og/eller grånende tre for å begrense kontrasten mellom bygninger og terrenget.
- Terrenginngrep som sprengning og graving mv. skal unngås

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften.

Presedens

Alle utvidelser og byggetiltak vil bidra til en økt nedbygging av venreområdet. Det er lagt inn et 10% handlingsrom som er ivaretatt med retningslinjene i forvaltningsplanen. Det er lite grunnlag for presedens såfremt disse følges.

Vurdering

Verneforskriften § 3 slår fast at alle inngrep inkludert tilbygg og varige/midlertidige bygninger i utgangspunktet er forbudt. Det er i ledd 4 a) gitt en åpning for å søke om ombygging og/eller utvidelser av eksisterende bygninger i samsvar med retningslinjer i forvaltningsplanen.

Det omsøkte tiltaket faller inn under §3 4.ledd a) og eiendommens FBA er ca 50-55 m² m². Retningslinjene angir at man kan søke om en utvidelse på ca 20 m². Det omsøkte tiltaket er på 31,8 m² (BYA) og tar høyde for en tillatelse på 20 m² i tråd med retningslinjer i tillegg til at tiltakshaver vil rive bod og terrasse tilsvarende 12 m².

Tilbygg bidrar til en bit-for-bit nedbygging av nasjonalparken og kan påvirke landskap, friluftsliv, geologi, naturmiljø m.fl. Retningslinjene er vedtatt for å avgrense denne nedbyggingen, men hvert enkelt tiltak skal vurderes separat. På denne eiendommen er tilbygget i tråd med eksisterende byggestil, og det fjernes annet nedbygd areal som en del av søknaden. Det er en noe opparbeidet naturtomt der det er gjort vedtak om innføring av VA-anlegg i forbindelse med en samlet søknad til hyttene i området. Det er heller ingen turstier som krysser eiendommen og den er ikke synlig fra sjøsiden. Det er forvalters vurdering at 31.8 m² er innenfor handlingsrommet i retningslinjene ettersom man tar med 12 m² med omdisponert areal, og vurdert opp mot at fritidsboligen har et lavt FBA så bør det vurderes å gi tillatelse til et tilbygg som omsøkt.

Samlet belastning får betydningen gjennom en gradvis nedbygging, men er tatt høyde for gjennom retningslinjene. Økosystembelastning (jf nml § 10) anses som begrenset ettersom tiltaket utnytter hagetomt, og vurderes oppveid av reduksjon av utslipp ved påkobling til VA-anlegg på fritidsboligen.

Kunnskapsgrunnlaget (§ 8) i området er godt og basert på feltbefaringer samt innhenting av kunnskap fra verneprosess, kartlegginger og offentlige funn. Det er ingen registrerte naturtyper i området. Det er registrert flere rødlistede arter i området og en del arter av stor forvaltningsinteresse. Dette er hovedsakelig småfugl, men området er også kjent for flaggermus.

Føre-var-prinsippet (§ 9) er vurdert å være mindre aktuelt ettersom kunnskapsgrunnlaget er godt.

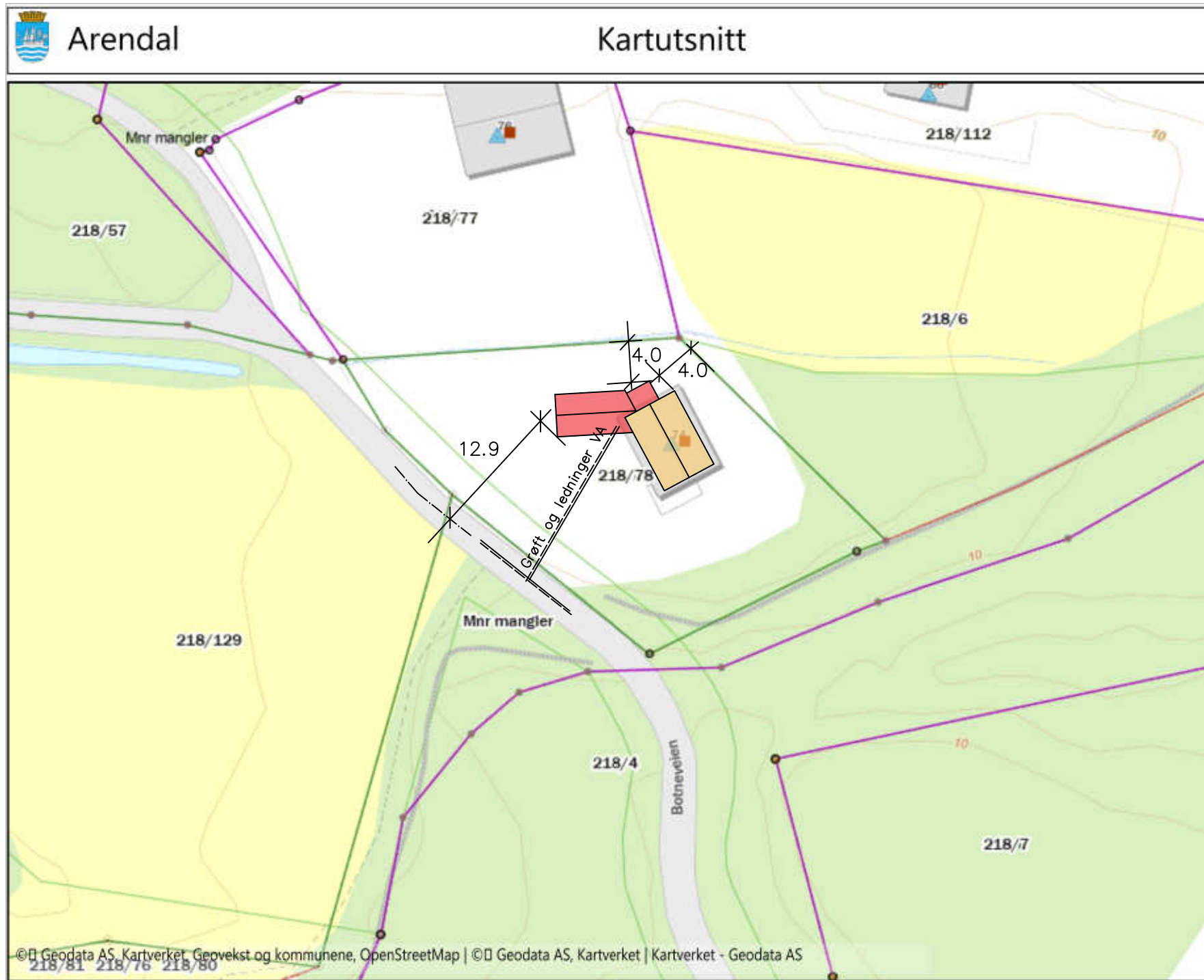
§ 11 forutsettes ivaretatt gjennom vilkår for gjennomføring og § 12 vurderes som lite aktuell i saken.

Det vil være behov for tilkjøring og frakt til og fra eiendommen i forbindelse med tiltaket, fremkommet i dialog med eier på befaring.

Forvalter anbefaler derfor at det gis en dispensasjon jf § 9 4.ledd c) i verneforskriften. Det er en enkel adkomst fra Botneveien til fritidsbolig, men deler av traseen er smal og man bør ta hensyn til dette under transport.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden gis tillatelse til et tilbygg som omsøkt med vilkår. Det bør også gis tillatelse til motorisert ferdsel for frakt av materialer med vilkår.

Situasjonsplan

- Tilbygg hytte
- Eksisterende hytte

Prosjekt nr 2024-003

Anne Watne
Tilbygg hytte Botneveien 74
Arendal kommune

Tegning nr KVA-2024-003-500

Situasjonsplan

REVISJONER	MÅL 1:500
07.02.2024	sign: øa
22.08.2024	Kolbjørnsvik

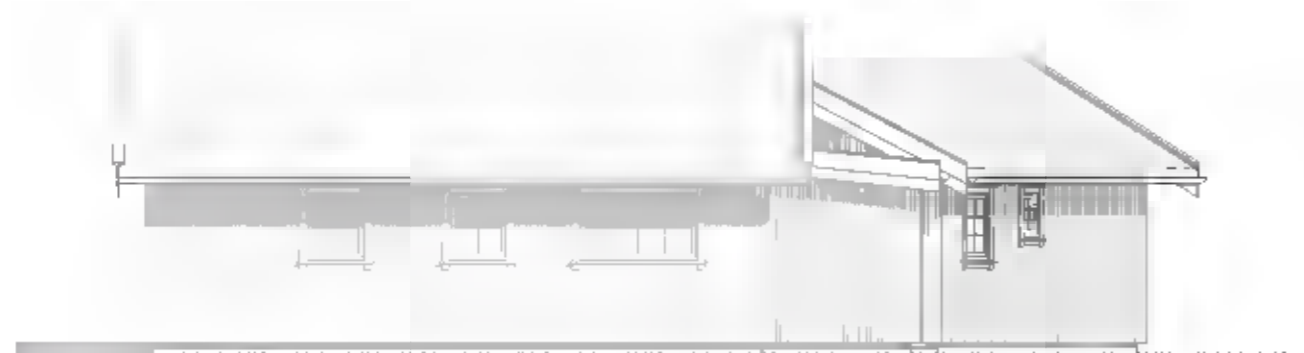

KVA
BYGGTJENESTER

Kirkeveien 20B
4816 KOLBJØRNSVIK

Tlf: 90 88 96 90

Mail:
post@kvabyggjenester.no

Fasade Øst

Fasade Nord

Fasade Vest

Fasade Sør

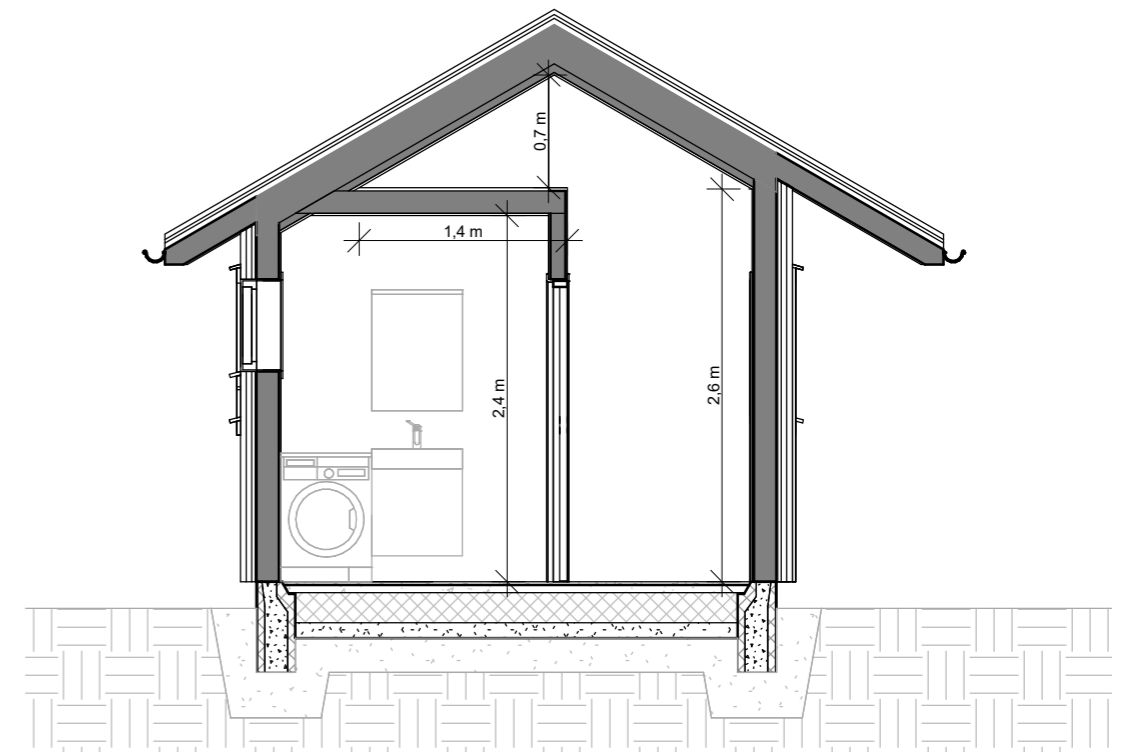
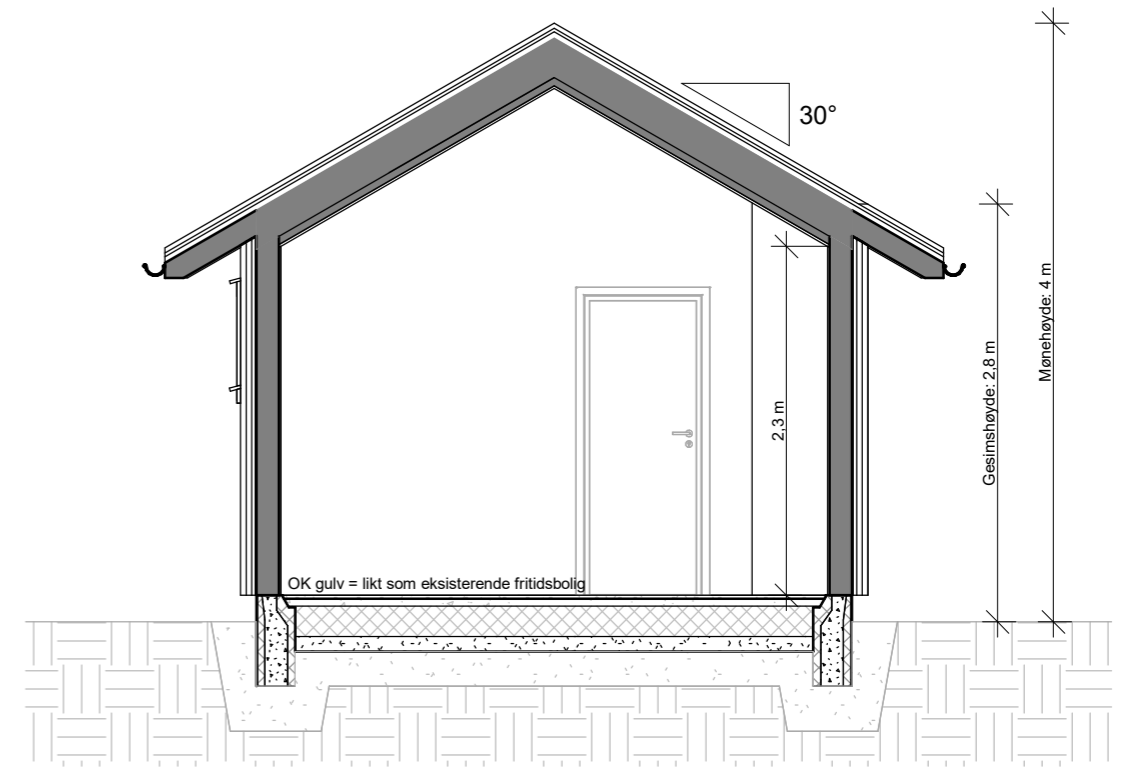
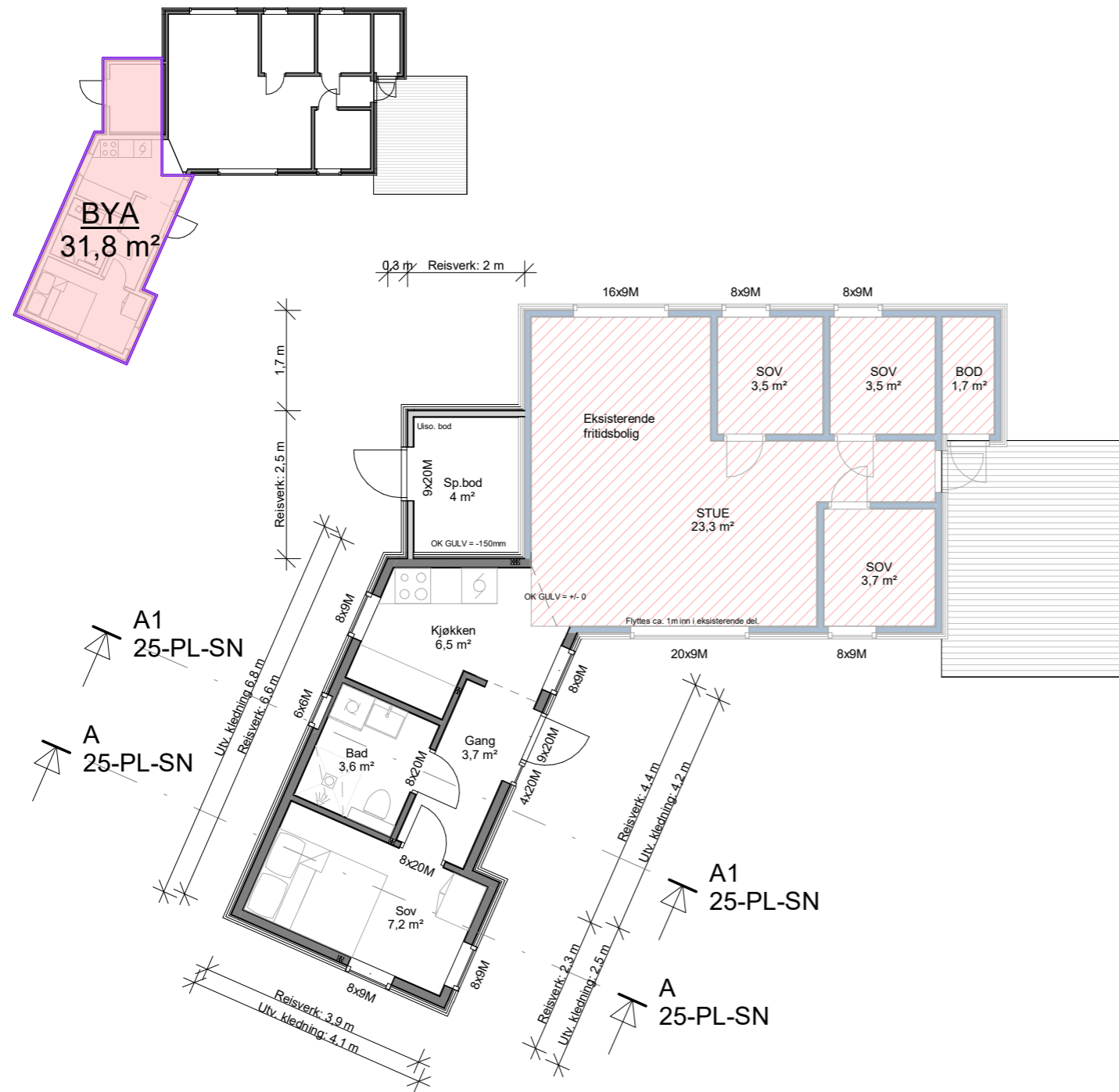
BYGGEMELDINGSTEGNING

TILTAKSHAVER: Watne, Anne	G.nr/B.nr: 218/78
BYGGEPLASS: Botneveien 74	KOMMUNE: Arendal

REV.	DATO	REVISJON	SIGN.

TEGN, INNHOLD: Fasader		FORMAT: A3	MÅLESTOKK: 1 : 100
PROSJEKT/HUSTYPE: Fritidsbolig - Tilbygg		KONTR: -	PROSJEKT NR: -
ARKITEKT:	DATO: 13/08-24	TEGN: EO	REV: TEGN.NR: 25-FA-01

BYGGEMELDINGSTEGNING

TILTAKSHAVER:
Watne, Anne
G.nr/B.nr:
218/78
BYGGEPLASS:
Botneveien 74
KOMMUNE:
Arendal

REV.	DATO	REVISJON	SIGN.
------	------	----------	-------

TEGN, INNHOLD:
Plantegning og Snitt

PROSJEKT/HUSTYPE:
Fritidsbolig - Tilbygg

ARKITEKT: DATO: 13/08-24
TEGN: EO

FORMAT: MÅLESTOKK:
A3
KONTR: PROSJEKT NR:
-
REV: TEGN.NR:
25-PL-SN

Arkivsaksnummer: 2024/8594-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 05.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	25/24	13.09.2024

Søknad om tilbygg til fritidsbolig Botneveien 58 - Arendal-Raet NP

Innstilling fra forvalter

Raet nasjonalparkstyre gir med hjemmel i verneforskriften for Raet nasjonalpark gir tillatelse til fjerning av 19 m² bebygd areal (bod og veranda) og oppføring av tilbygg på 20 m² vest for eksisterende fritidsbolig (mot der bod er plassert pdd) på Botneveien 58 i henhold til verneforskriften § 3 fjerde ledd a).

Det gis tillatelse til kjøring med materialer under arbeidet jf verneforskriften § 9 4.ledd c).

Tillatelsen er gitt på følgende vilkår:

- Det kan rives 19 m² (bod og veranda) og bygges ut et tilbygg på 20 m² på eksisterende fritidsbolig. Dette vil øke FBA med inntil 2 m² vestsiden av eksisterende fritidsbolig.
- Grunnarbeider skal utformes med enten ringmur eller plate støpt på morenemasser. Det tillates ikke graving uten avklaring med forvalter i forkant.
- Det skal benyttes panel/kledning og tak som passer til fritidsbolig/bod for øvrig.
- Mønehøyde skal ikke overstige den som er på eksisterende fritidsbolig
- Alt avfall skal fjernes fra nasjonalparken og leveres på egnet avfallsmottak.
- Frakt og tilkjøring av materialer skal foregå så skånsomt som mulig uten å skade vegetasjon og geologi. Traseen for VA bør fortrinnsvis benyttes.

Tiltaket skal være igangsatt senest tre år fra denne dispensasjonen ble gitt. Tiltaket kan kreve tillatelser etter annet lovverk.

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

Saksopplysninger

Eier Lisa Gabrielson søker om tilbygg på Botneveien 58 i Arendal kommune.

Hytta ligger langs Botneveien og har et

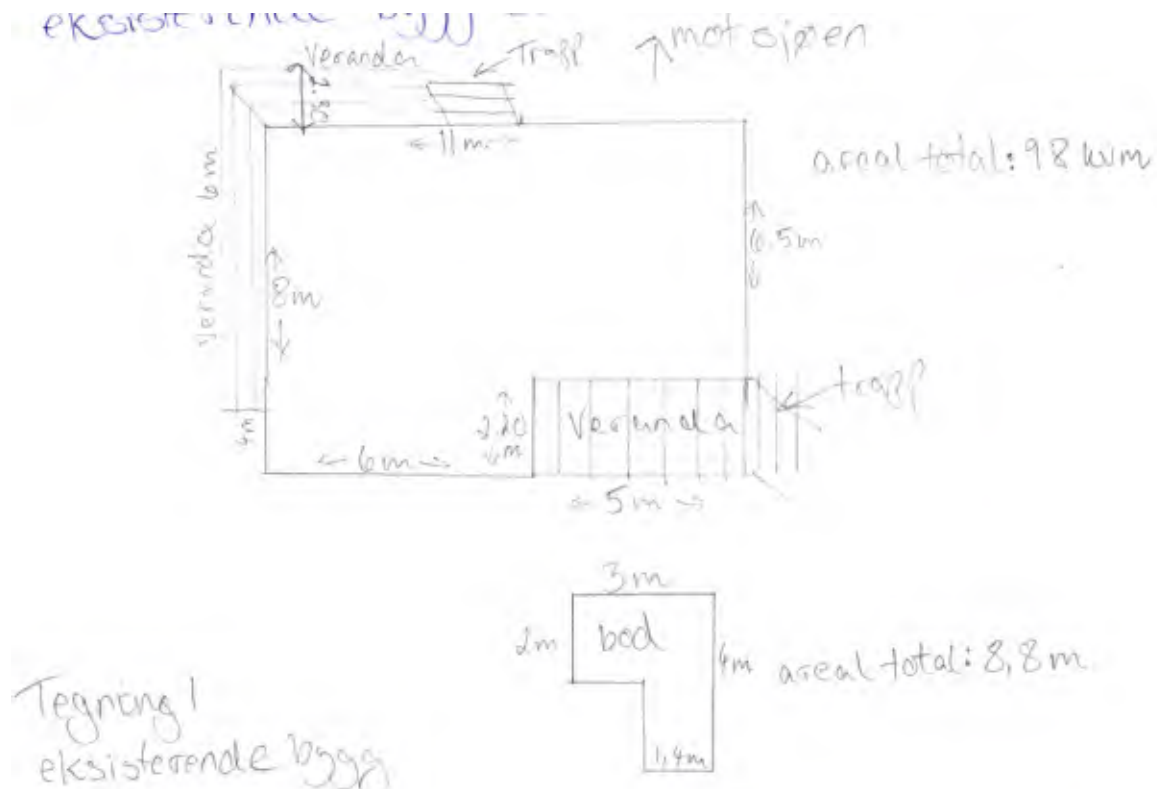
Det skal legges in VA (tidligere behandlet søknad som er gitt dispensasjon for hele Botneveien) og i den forbindelse er det behov for å høre noen endringer på fritidsboligen.

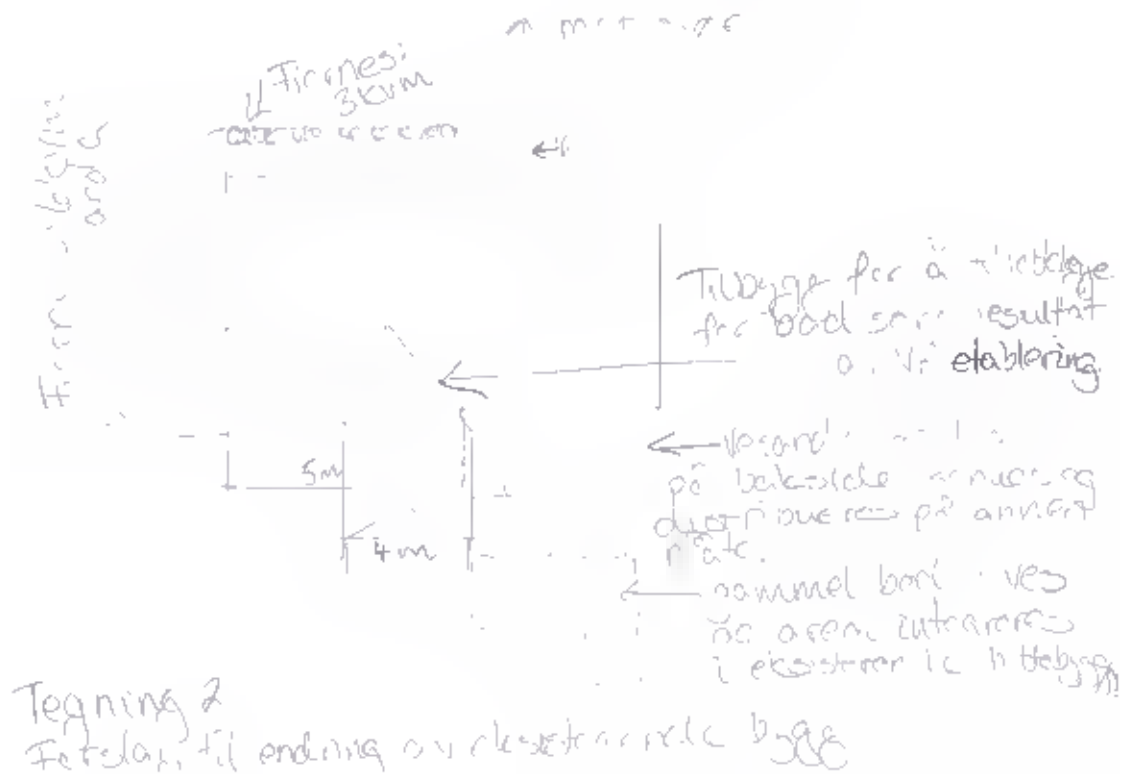
Søker ønsker å:

- Rive bod på 8,8 m²
- Fjerne veranda ca 9 m²
- Utvide eksisterende fritidsbolig med 20 m² på baksiden (bort fra sjø/sti)
- Endringer på veranda og trapp på baksiden i forbindelse med tilbygg.

Søknaden angir ikke FBA, men ut i fra skisser er det ca 135 m² begygd areal inkludert verandaer, bod og fritidsbolig.

Tilbygget er planlagt i vinkel til eksisterende fritidsbolig, med trekledning og samme takform. Mønehøyden blir tilsvarende eksisterende fritidsbolig.

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl.res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

Verneforskriften § 3 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger (..) o.l. Oppstillingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 fjerde ledd *Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til: a) ombygging av, og mindre utvidelser samt bruksendring av eksisterende bygninger, i samsvar med retningslinjer i forvaltningsplanen.*

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det gitt retningslinjer for byggetiltak for fritidsbolig:

Eksisterende FBA på eiendommen	FBA-grense for nytt tiltak
Ca.20-30 m ²	Ca.30 m ²
Ca.30-50 m ²	Ca.25 m ²
Ca.50-70 m ²	Ca.20 m ²
Ca.70-90 m ²	Ca.10 m ²
>90 m ²	<2 m ²

Fritidseiendommer – utforming

Dispensasjonssøknader vil fortsatt gjennomgå skjønsmessige vurderinger, hvor de faktiske forhold i hver enkelt sak som: eksponering, beliggenhet, terrengvurderinger og landskapsvurderinger mv. vil være avgjørende for utfallet. Retningslinjene er ment å gi signaler som kan styre søknader inn mot hva som er realistisk å oppnå dispensasjon for på den enkelte eiendom.

- Tiltak der man utnytter allerede bebygd areal er å foretrekke. Fotavtrykket av den totale bygningsmassen bør bli minst mulig. Det vil si at man kan søke om å ombygge en type bebygd areal til et annet formål. Eksempel nr.1: Rive annekset for å oppføre tilbygg. Eksempel nr. 2: Fjerne deler av veranda for å oppføre mindre tilbygg. Arealregnskapet vurderes i den enkelte sak.
- På de større hyttene (hytter over gjennomsnittet FBA 90-350 m²) er FBA-grensen på <2 m² ment som en "sikkerhetsventil" som kan vurderes i spesielle tilfeller.
- Ved påbygg skal bygget fremstå lavest mulig i terrenget. Mønehøyden på eksisterende hytte skal være retningsgivende.
- Takvinkel og takdekke, gavl og raft skal være i tråd med bygningen ellers.
- Dispensasjon til bygging av terrasse, levegg eller skillevegg utendørs, kan normalt ikke påregnes.
- Det skal alltid tilstrebes å bygge minst mulig eksponert. Dette vil i mange tilfeller være på baksiden av bygget, bort fra sjøsiden, stier, åpne områder osv.
- Bruk av store blanke flater (som vinduer) bør begrenses for å unngå stor landskapspåvirkning.
- Det anbefales bruk av jordfarger og/eller grånende tre for å begrense kontrasten mellom bygninger og terrenget.
- Terrenginngrep som sprengning og graving mv. skal unngås

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften.

Presedens

Alle utvidelser og byggetiltak vil bidra til en økt nedbygging av venreområdet. Det er lagt inn et 10% handlingsrom som er ivaretatt med retningslinjene i forvaltningsplanen. Det er lite grunnlag for presedens såfremt disse følges.

Vurdering

Verneforskriften § 3 slår fast at alle inngrep inkludert tilbygg og varige/midlertidige bygninger i utgangspunktet er forbudt. Det er i ledd 4 a) gitt en åpning for å søke om ombygging og/eller utvidelser av eksisterende bygninger i samsvar med retningslinjer i forvaltningsplanen.

Det omsøkte tiltaket faller inn under §3 4.ledd a) og eiendommens FBA er ca 135 m². Retningslinjene angir at man ikke kan søke om en utvidelse på eiendommer med mer FBA en ca 90 m². For boliger av denne størrelsen er det vurdert at man heller bør omdisponere allerede bebygd areal. Søker foreslår å fjerne ca 19 m² med bod og veranda for å føre opp en utvidelse av fritidsbolig i bakkant på 20 m², noe som er i tråd med retningslinjene.

Tilbygg bidrar til en bit-for-bit nedbygging av nasjonalparken og kan påvirke landskap, friluftsliv, geologi, naturmiljø m.fl. Retningslinjene er vedtatt for å avgrense denne nedbyggingen, men hvert enkelt tiltak skal vurderes separat. På denne eiendommen er tilbygget i tråd med eksisterende byggestil. Det er en noe opparbeidet naturtomt der det er gjort vedtak om innføring av VA-anlegg i forbindelse med en samlet søknad til hyttene i området. Det er en tursti gjennom området i forkant av eiendommen (nabotomt) og den er ikke synlig fra sjøsiden. Det er forvalters vurdering at 20 m² er innenfor handlingsrommet i retningslinjene ettersom man tar med 19 m² med omdisponert areal. Forvalter vurderer det som aktuelt å gi tillatelse til et tilbygg som omsøkt.

Samlet belastning får betydningen gjennom en gradvis nedbygging, men er tatt høyde for gjennom retningslinjene. Økosystembelastning (jf nml § 10) anses som begrenset ettersom tiltaket utnytter hagetomt/bakhage mellom hytte og bod, og vurderes oppveid av reduksjon av utslipp ved påkobling til VA-anlegg på fritidsboligen.

Kunnskapsgrunnlaget (§ 8) i området er godt og basert på feltbefaringer samt innhenting av kunnskap fra verneprosess, kartlegginger og offentlige funn. Det er ingen registrerte naturtyper i området. Det er registrert flere rødlistede arter i området og en del arter av stor forvaltningsinteresse. Dette er hovedsakelig småfugl, men området er også kjent for flaggermus.

Føre-var-prinsippet (§ 9) er vurdert å være mindre aktuelt ettersom kunnskapsgrunnlaget er godt.

§ 11 forutsettes ivaretatt gjennom vilkår for gjennomføring og § 12 vurderes som lite aktuell i saken.

Det vil være behov for tilkjøring og frakt til og fra eiendommen i forbindelse med tiltaket, fremkommet i dialog med eier på befaring.

Forvalter anbefaler derfor at det gis en dispensasjon jf § 9 4.ledd c) i verneforskriften. Det er en enkel adkomst fra Botneveien til fritidsbolig, men deler av traseen er smal og man bør ta hensyn til dette under transport.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden gis tillatelse til et tilbygg som omsøkt med vilkår. Det bør også gis tillatelse til motorisert ferdsel for frakt av materialer med vilkår.

Arkivsaksnummer: 2024/8194-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 05.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	26/24	13.09.2024

Søknad om lysfellefangst av sommerfugl i Raet nasjonalpark

Innstilling fra forvalter

Raet nasjonalparkstyre gir med hjemmel i verneforskriften for Raet nasjonalpark gir tillatelse til lysfellefangst av insekter med hjemmel i verneforskrifden § 5 syvende ledd. Tillatelsen gjelder for 5 år og omfatter området Hove- Botstangen.

Tillatelse fra grunneier må innhentes.

Tillatelsen er gitt på følgende vilkår:

- Fellefangsten skal være av levende individer som slippes ut i etterkant av registrering
- Funn skal legges inn i artskart senest 3 mnd etter fellefangst.

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

Saksopplysninger

Vidaår Selås og Magnus Jacobsen søker om tillatelse til å sette ut lysfeller i Raet Nasjonalpark, nærmere bestemt Spornes – Botstangen for å registrerer trekkende og stedsbunde arter i området.

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl.res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

§ 5 syvende ledd

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til levendefangst av dyr i forbindelse med bestandsovervåking eller forskning og til utsetting av dyr i forbindelse med tillatelse etter [§ 3](#) fjerde ledd bokstav n.

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det ikke gitt retningslinjer for forskning.

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften.

Presedens

Det er liten sannsynlighet for presedenseffekt ettersom det stort sett er et lite og avgrenset fagmiljø som vil søke om levendefangst av dyr i forskningsøyemed.

Vurdering

Det er tidligere gjort omfattende registreringer på Bjelland – Spornes av Alf og Sigurd Bakke, og en grunnlagsrapport om insekter og særlig sommerfugler ble publisert i 2015.

Det er ønskelig med en rekartlegging av de samme områdene for å overvåke utviklingen. Verneforskriften § 5 slår fast at dyrelivet er vernet mot forstyrrelse, men spesifiserer ikke fangst med utsetting. I syvende ledd er det gitt en dispensasjonsmulighet til fangst i forbudelse med forskning.

Vidar Selås og Magne Jacobsen er begge entomologer og tilknyttet ulike forskningsmiljø samt Entomogisk forening. Funnene skal brukes til å oppdatere kunnskap om insekter i området.

Det omsøkte tiltaket faller inn under §5 7.

Samlet belastning får liten betydning dersom det settes vilkår om levende fangst og utslipp etter registrering. Økosystembelastning (jf nml § 10) anses som begrenset av samme grunn. Kunnskapsgrunnlaget (§ 8) i området er godt og basert på feltbefaringer samt innhenting av kunnskap fra verneprosess, kartlegginger og offentlige funn. Området har ulik grad av tilgoing i et tidligere beitet og slått kulturlandskap. Det er registrert flere rødlistede arter i området og en del arter av stor forvaltningsinteresse. Dette omfatter i stor grad også insketer, som er godt undersøkt i perioden 1960-2010.

Føre-var-prinsippet (§ 9) er vurdert å være mindre aktuelt ettersom kunnskapsgrunnlaget er godt.

§ 11 forutsettes ivaretatt gjennom vilkår for gjennomføring og § 12 vurderes som lite aktuell i saken.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden gis tillatelse som omsøkt med vilkår.

Arkivsaksnummer: 2024/2643-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 05.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	27/24	13.09.2024

Ny søknad om rehabilitering av molo på Tverrdalsøys 74/22- Arendal Raet NP

Innstilling fra forvalter

Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde gir ikke tillatelse til søknad om evidert tillatelse til utfylling av masser i sjø som tiltak for å stabilisere molo/brygge etter verneforskriften § 3 tredje ledd d og til utvidelse av brygge jf verneforskriften § 3 tredje ledd a).

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

Saksopplysninger

Saken er redegjort for i saksfremleg gtil styret 24.5.24.

Søker viser til at forvalters anslag på volum/areal på utfylling i sjø er for store, og har sendt in en revidert søknad der arealet med utfylling er begrenset fra ca 400 m2 (forvalters overslag) til 125 m2 og 150 m3.

Tiltakshaver viser også til at det er gjort kartleggiinger i området som tilser at nye områder innenfor molo består av stein, og at det vil være mulig, men kostbart (og forstyrrende) å flytte disse. Et toppdekke av større sein vil uansett være nødvendig.

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl. res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder *Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke*, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

§ 3 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger (...)

Bestemmelsene er ikke til hinder for

a) vedlikehold av bygninger, brygger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

b) gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade. (..)

d) bygging av brygger etter fjerning av eksisterende brygger eller ved samling av eksisterende brygger i fellesanlegg.

e) riving av eksisterende bygninger, anlegg og innretninger og oppføring av nye med inntil samme størrelse og for samme bruk.

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det gitt retningslinjer for brygger og fortøyningsplass.

Brygger og fortøyningsplass: Brygger utgjør en spesiell utfordring, både landskapsmessig, for natur- og kulturmiljøer og i forhold til allmennhetens muligheter for friluftsliv og ferdsel. Søknader om nye brygger eller utvidelse av eksisterende brygger i nasjonalparken skal derfor vurderes strengt. Tillatelse til bygging av brygge etter unntaksbestemmelsen kan kun vurderes der det allerede er eksisterende brygger som enten fjernes eller samles i fellesbrygge. Andre tilfeller må behandles etter § 4 (verneforskriften har en egen bestemmelse om konstruksjoner og installasjoner for allment friluftsliv, jf. kap. 3.3.1. Bestemmelsen i § 3 pkt. 1.3 d vil derfor gjelde brygger mv. for andre formål, f. eks private fritidsboliger).

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften. Dette gjelder prinsippet om kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10), prinsippet om at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11) og prinsippet om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12).

Presedens

Det er en økende grad av henvendelser som omfatter brygger med bekymring for pågående og fremtidig vær og klima. Det forventes at flere søknader om forsterkning vil komme, og denne saken kan skape presedens for tilsvarende saker, og en positiv innstilling er gitt i en sak som skal behandles på same møte. I den aktuelle saken vil ikke arealingrepet økes.

Vurdering

Det er gitt tilleggsopplysninger og bedt om en ny behandling av søknad. Forvlater vil kun vurdere utfylling i sjø ettersom andre tiltak på molo anses som ikke søknadspliktig jf vedtak av 24.5.24.

Brygger og moloer er en type inngrep som påvirker flere av verneverdiene i nasjonalparken. Det omsøkte tiltaket omfatter utfylling av 125 m² eller 150 m³ stor stein i sjø rundt molo/brygge for å stabilisere og beskytte selve moloen og båtplassene på innsiden mot vær og klima.

I tillegg inkluderer søkanden en utstikkende langsgående bryggekonstruksjon for å kompensere for tapt fortøyningsmulighet langs innsiden av moloen. Dette kommer som en konsekvens av den omfattende steinfyllingen.

Fiskeridirektoratet har frarådet å gi tillatelse til utfylling i sjø da dette vil medføre store endringer på havbunn.

Selv om forvalters overslag på 400 m² nå er avgrenset til å omfatte 125 m² er det likevel et betydelig inngrep. Forvalter mener det ikke er sannsynliggjort at tiltakene som er omsøkt vil være en varig forbedring, og at det trolig må fylles på mer stein med jevne mellomrom. En bedre løsning vil være å revurdere behovet for molo eller å sikre den på andre måter som ikke medfører betydelige utfyllinger i sjø, et tiltak som er gitt et forbud etter verneforskriften § 3.

Forvalter ser ikke grunnlag for å gi tillatelse til utfylling som tiltak for å utbedre naturskade jf verneforskriften § 3 tredje ledd b) ettersom tiltaket langt overstiger det som kan aksepteres som en gjenoppføring.

Flere klagesaker avgjort av Miljødirektoratet viser at man ikke kan tillate tilbygg/utvidelser av brygger inn i verneområdet til tross for at man har lagt frem fjerning av tiltak i strandsonen (utenfor verneområdet). I denne saken er det ikke presentert noen avbøtende tiltak for å sikre de marine områdene eller andre verneverdier. Søknader om tiltak på brygger skal behandles strengt jf forvaltningsplanen, og fortrinnsvis der man samler flere brygger i fellesbrygge eller fjerner bryggestrukturer. Forvalter ser ikke grunnlag for å gi en tillatelse til tiltak jf verneforskriften § 3 tredje ledd e).

Verneverdiene i dette området er i godt dokumentert på landskapsnivå gjennom verneprosessen og naturdatabaser. Området hvor tiltaket er omsøkt har marine naturtyper registrert ved ålegrasenger sør for molo og ingen forekomster av truede eller særlig aktuelle arter.

Tiltaket er ikke vurdert å ha betydning for ferdsel på sjø ettersom buktas leder inn til en privat eiendom. Det er lite sannsynlig at tiltaket vil virke privatiserende eller forhindre allmenn ferdsel.

Kunnskapsgrunnlaget om naturmangfold og effekter av omsøkte tiltak, jf. nml. § 8, anses på bakgrunn av dette som godt.

Det er en sannsynlig presedenseffekt av å gi tillatelse til oppgraderinger som gjør brygger mer robuste for vær og klima, og føre-var-prinsippet i nml. § 9 tillegges derfor noe vekt i vurderingen.

Økosystemtilnærming er vurdert til å være av stort omfang da tiltaket innebærer forstyrrelse av sjøbunn på nærmere 125 m². Det vil ikke bli en vesentlig endring av landskapet over vannflaten som følge av tiltaket. Totalt sett vil en tillatelse gi en betydelig økt samlet belastning jf nml § 10.

§ 12 i nml. vurderes ivaretatt med vilkår i tillatelsen om forsvarlig drift og opprydding. Eventuelle kostnader ved miljøforringelse, skal bæres av tiltakshaver, jf. nml. § 11.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden avslås jf verneforskriften § 3 tredje ledd e) og b) med utgangspunkt i et svært omfattende tiltak på havbunn og at vilkårene for utvidelse og gjenoppføring av brygge/molo ikke er innfridd.

Arkivsaksnummer: 2024/2643-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 23.05.2024

Utvalg

Utvalgssak Møtedato

Raet nasjonalparkstyre

Søknad om rehabilitering av molo 74/22 Arendal - Raet NP

Innstilling fra forvalter

Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde gir ikke tillatelse til utfylling av masser i sjø som tiltak for å stabilisere molo/brygge etter verneforskriften § 3 tredje ledd d og til utvidelse av brygge jf verneforskriften § 3 tredje ledd a).

Øvrige deler av søknaden (stabilisering av eksisterende konstruksjon) er vurdert å være ikke søknadspliktig vedlikehold jf verneforskriften § 3 annet ledd a).

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

Referat fra Forhåndskonferanse med Arendal kommune og epost med søknad.

Epost med bilder og skisser over planlagt tiltak.

Uttalelse fra Fiskeridirektoratet.

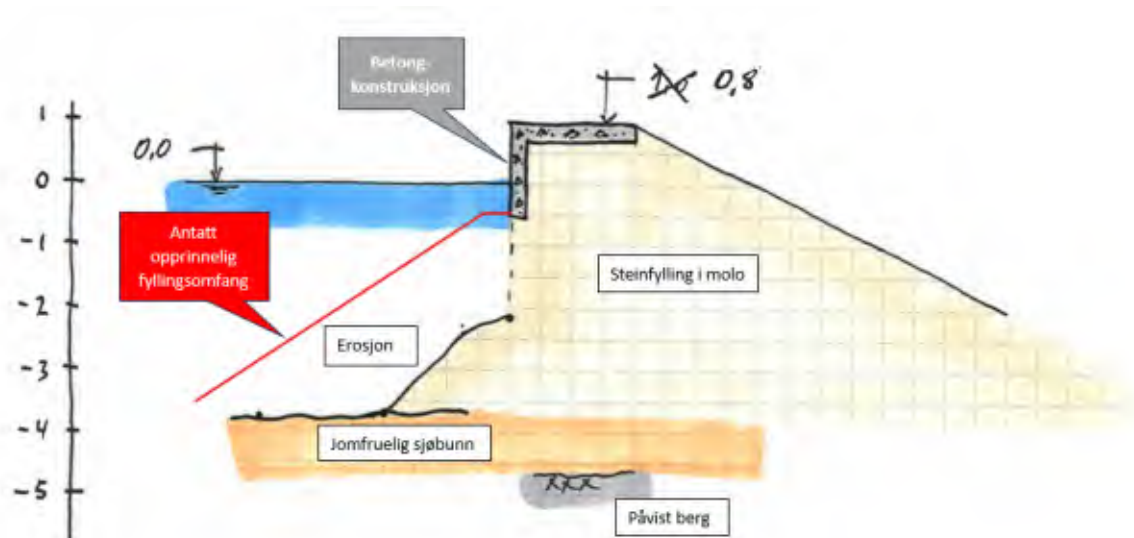
Saksopplysninger

Jan Erik Kjemperud ved Stærk &Co søker på vegne av eier om å rehabilitere molo på Tverdalsøy, 74/22 i Arendal kommune.

Tiltaket omfatter å fylle på stein på sjøbunn for å forsterke molo og ertatte tapt båt plass med en trebrygge ut over utfylt masse.

Der foreligger bilder eller tegninger til søknaden, og en skisse fra forhåndskonferanse med Arendal kommune:

Omsøkte tiltak

- Fjerning av sylinderkonstruksjon ytterst - reduksjon av moloens lengde
- Reetablering av fylling for stabilisering av molo (Erstatte erodert volum - motfylling). Helling på fyllingen kan maksimalt være 1:1,5 for å være stabil
- Konsolidering av motfylling slik at motfyllingen mobiliseres som støtte for gjenværende molo (siden det ikke mulig å komprimere under vann) – antatt konsolideringstid ett år
- Deformasjonsmålinger foretas i hele konsolideringsperioden for å dokumentere effekt av motfyllingen.

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl. res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder *Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke*, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

§ 3 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger (...)

Bestemmelsene er ikke til hinder for

a) vedlikehold av bygninger, brygger, anlegg og innretninger som ikke fører til bruksendring. Vedlikehold omfatter ikke ombygging eller utvidelse.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

b) gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.

(..)

d) bygging av brygger etter fjerning av eksisterende brygger eller ved samling av eksisterende brygger i fellesanlegg.

e) riving av eksisterende bygninger, anlegg og innretninger og oppføring av nye med inntil samme størrelse og for samme bruk.

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det gitt retningslinjer for bygger og fortøyningsplass.

Brygger og fortøyningsplass: Brygger utgjør en spesiell utfordring, både landskapsmessig, for natur- og kulturmiljøer og i forhold til allmennhetens muligheter for friluftsliv og ferdsel. Søknader om nye brygger eller utvidelse av eksisterende brygger i nasjonalparken skal derfor vurderes strengt. Tillatelse til bygging av brygge etter unntaksbestemmelsen kan kun vurderes der det allerede er eksisterende brygger som enten fjernes eller samles i fellesbrygge. Andre tilfeller må behandles etter § 4 (verneforskriften har en egen bestemmelse om konstruksjoner og installasjoner for allment friluftsliv, jf. kap. 3.3.1. Bestemmelsen i § 3 pkt. 1.3 d vil derfor gjelde brygger mv. for andre formål, f. eks private fritidsboliger).

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften. Dette gjelder prinsippet om kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10), prinsippet om at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11) og prinsippet om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12).

Presedens

Det er en økende grad av henvendelser som omfatter brygger med bekymring for pågående og fremtidig vær og klima. Det forventes at flere søknader om forsterkning vil komme, og denne saken kan skape presedens for tilsvarende saker, og en positiv innstilling er gitt i en sak som skal behandles på same møte. I den aktuelle saken vil ikke arealingrepet økes.

Vurdering

Brygger og moloer er en type inngrep som påvirker flere av verneverdiene i nasjonalparken. Det omsøkte tiltaket omfatter forsterkning av fundament og reparasjoner av eksisterende brygge/molo, samt omfattende tiltak for å stabilisere og beskytte selve moloen og båt plassene på innsiden mot vær og klima.

Tiltakene som berører verneområdet omfatter betydelig utfylling av steinmasser i sjø på begge sider av molo og i tillegg en utstikkende langsgående bryggekonstruksjon for å kompensere for tapt fortøyningsmulighet langs innsiden av moloen. Dette kommer som en konsekvens av den omfattende steinfyllingen.

Fiskeridirektoratet har frarådet å gi tillatelse til utfylling i sjø da dette vil medføre store endringer på havbunn.

Det er forvalters vurdering at tiltakene på selve moloen med fjerning av ytterste sylinder og en eventuelt oppretting av eksisterende molo er utenfor verneområdet og dermed ikke søknadspliktige. Så fremt arealet av nåværende brygge/molo beholdes kan denne forsterkes og utbedres uten behandling etter verneforskrift.

En utstikkende trekonstruksjon vil derimot medføre et tiltak ut i verneområdet og vil være søknadspliktig.

Videre vil moloens skader være aktuelle å vurdere under § 3 tredje ledd b) jf naturskade, og tiltaket med utfylling som sikringstiltak for molo vil være aktuelt under § 3 tredje ledd e).

En gjennomgang av flyfoto på Norgebilder.no viser at moloen ble etablert som et omfattende tiltak i strandsonen mellom 1986 og 1989. Etter dette har utformingen vært stabil. Det er vanskelig å si noe konkret om hvor store endringer det har vært på fyllingen i sjø og hvor mye som har forflyttet seg.

Et grovt overslag viser at det berørte arealet på havbunn omfatter nærmere 400 m² basert på skissene som er innsendt. Dette er et betydelig inngrep. Forvalter mener det ikke er sannsynliggjort at tiltakene som er omsøkt vil være en varig forbedring, og at det trolig må fylles på mer stein med jevne mellomrom. En bedre løsning vil være å revurdere behovet for molo eller å sikre den på andre måter som ikke medfører betydelige utfyllinger i sjø. Forvalter ser ikke grunnlag for å gi tillatelse til utfylling som tiltak for å utbedre naturskade jf verneforskriften § 3 tredje ledd b) ettersom tiltaket langt overstiger det som kan aksepteres som en gjenoppføring.

Flere klagesaker avgjort av Miljødirektoratet viser at man ikke kan tillate tilbygg/utvidelser av brygger inn i verneområdet til tross for at man har lagt frem fjerning av tiltak i strandsonen (utenfor verneområdet). I denne saken er det ikke presentert noen avbøtende tiltak for å sikre de marine områdene eller andre verneverdier.

Søknader om tiltak på brygger skal behandles strengt jf forvaltningsplanen, og fortrinnsvis der man samler flere brygger i fellesbrygge eller fjerner bryggestrukturer. Forvalter ser ikke grunnlag for å gi en tillatelse til tiltak jf verneforskriften § 3 tredje ledd e).

Verneverdiene i dette området er i godt dokumentert på landskapsnivå gjennom verneprosessen og naturdatabaser. Området hvor tiltaket er omsøkt har marine naturtyper registrert ved ålegrasenger sør for molo og ingen forekomster av truede eller særlig aktuelle arter.

Tiltaket er ikke vurdert å ha betydning for ferdsel på sjø ettersom buktas leder inn til en privat eiendom. Det er lite sannsynlig at tiltaket vil virke privatiserende eller forhindre allmenn ferdsel.

Kunnskapsgrunnet om naturmangfold og effekter av omsøkte tiltak, jf. nml. § 8, anses på bakgrunn av dette som godt.

Det er en sannsynlig presedenseffekt av å gi tillatelse til oppgraderinger som gjør brygger mer robuste for vær og klima, og føre-var-prinsippet i nml. § 9 tillegges derfor noe vekt i vurderingen.

Økosystemtilnærming er vurdert til å være av stort omfang da tiltaket innebærer forstyrrelse av sjøbunn på nærmere 400 m². Det vil ikke bli en vesentlig endring av landskapet over vannflaten som følge av tiltaket. Totalt sett vil en tillatelse gi en betydelig økt samlet belastning jf nml § 10.

§ 12 i nml. vurderes ivaretatt med vilkår i tillatelsen om forsvarlig drift og opprydding. Eventuelle kostnader ved miljøforringelse, skal bæres av tiltakshaver, jf. nml. § 11.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden avslås jf verneforskriften § 3 tredje ledd e) og b) med utgangspunkt i et svært omfattende tiltak på havbunn og at vilkårene for utvidelse og gjenoppføring av brygge/molo ikke er innfridd.

Fra: Jan Erik Kjemperud[jek@staerk.no]
Sendt: 02.09.2024 12:47:45
Til: Postmottak SFAG[sfagpost@statsforvalteren.no]
Kopi: Gulbrandsen, Jenny Marie[jenny.gulbrandsen@statsforvalteren.no];Espen Løge
Goksøyr[Espen.Loge.Goksoyr@bdo.no];Ruben Aanonsen[ra@dinbrygge.no];
Tittel: ST 18/24 Raet nasjonalpark - Arendal 74/22 - Tverrdalsøya - Holmesund - rehabilitering av molo

Raet nasjonalparkstyre
v/nasjonalparkforvalter Jenny Gulbrandsen

Vi viser til styrets vedtak i sak ST 18/24 fattet i møtet 24.05.2024, samt vår epost samt vår epost datert 04.06.2024 (vedlagt) der vi påpeker en del faktafeil i saksunderlaget.

I nevnte epost anmoder vi om at saken tas opp til ny behandling i styret ved første anledning. Vi har ikke mottatt noe svar på vår henvendelse, men forstår av uttalelser i pressen at saken skal tas opp igjen på neste styremøte som er berammet til 13.09.2024.

Sommeren 2024 ble det foretatt en supplerende dykkerundersøkelse som ytterligere økte kunnskapsgrunnlaget i saken, da det viste seg at sprengstein fra moloen også er lokalisert på motsatt side av innløpet (1). Det vises til figur 2 nedenfor.

Figur 1 - Spredning av sprengstein som følge av erosjon fra eksisterende molo

Området med rød skravur merket med (1) representerer området som sommeren 2024 også ble identifisert som sprengstein erodert fra eksisterende molo. Området med blå skravur merket med (2) representerer det området som det har vært kjent fra tidligere at er sprengstein erodert fra eksisterende molo. Dette viser at det er mer enn dobbelt så mye erodert sprengstein i området enn det som har vært kjent fra tidligere.

I vedtaket fra 24.05.2024 heter det blant annet «*Styret anfører at de ser positivt på en revidert søknad med mindre utfylling av masser og muligens gjenbruk av masser som har spredd seg i området*».

1. Mindre utfylling

Som det følger av vedlagte epost er mengden masser som lå til grunn for styrebehandlingen 24.05.2024 feilaktig oppgitt til å være 396 m². Av vedlagte epost fremgår: «*Omsøkt støttefylling vil dekke et område på ca. 125 m² og ha et volum på ca. 150 m³. Dette er i tråd med tilleggsinformasjon oversendt Statsforvalteren i epost 02.11.2023.*

Støttefyllingen er altså under 1/3 av det omfanget nasjonalparkstyret la til grunn da de behandlet søknaden». Dette anser vi å være en betydelig reduksjon, både i volum, areal og fotavtrykk mot sjøbunnen, i forhold til det som ble lagt til grunn for vedtaket.

2. Gjenbruk av masser

Dette fordrer at massene er egnet til formålet, slik at man ikke opplever en fortsatt erosjon av stein fra moloen i fremtiden. Dykkerundersøkelsen fra 2024 som vi har omtalt over viser at det er langt mere av bunnen som er tildekket med erodert sprengstein fra moloen enn det vi tidligere har forutsatt. Denne massen har vist seg å ikke være egnet som topplag i den omsøkte støttefyllingen – da hadde den ikke erodert slik den har. Stein størrelsen er for liten. Teknisk er det imidlertid ingenting i veien for at denne massen benyttes som en indre kjerne i den omsøkte støttefyllingen dersom det i topplaget benyttes større stein som ikke lar seg erodere bort. Det er imidlertid et krevende og kostbart arbeid når det skal utføres under vann, men det er tiltakshaver positiv til å gjøre dersom dette anses påkrevd.

Overnevnte kan anses som en revidert søknad.

På bakgrunn av det som er omtalt i punkt 1 og 2 over, mener vi å ha etterkommet vedtaket i styret og at det nå bør være grunnlag for et positivt vedtak.

Som det fremgår av sakens dokumenter er moloen i ferd med å velte, og nye målinger viser en akselererende utvikling. Vi er derfor bekymret for utviklingen/tidsaspektet og ønsker å bidra til klarhet i saken for å unngå forsinkelser. I den forbindelse tilbyr vi oss å være til stede under behandlingen i styret 13.09.2024 for å svare på eventuelle spørsmål.

Imøteser deres tilbakemelding.

Med hilsen
Jan Erik Kjemperud
Sivilingeniør/RIF-godkjent rådgiver
Tlf. dir. 37 00 57 56
Mob. 908 48 686

Stærk & Co. as
Havnegaten 1, 4836 Arendal

www.staerk.no

Denne e-post med eventuelle tilhørende dokumenter er kun beregnet for den angitte adressat. Dokumentene kan inneholde taushetsbelagte opplysninger, og det understrekes at andre enn den angitte mottaker ikke har tillatelse til å åpne vedlegg, kopiere, bruke eller videreformidle opplysningene i denne e-post. Ved feilforsendelse fra vårt kontor, underrettes vi snarest mulig om dette på telefon 37 00 57 50.

Fra: Jan Erik Kjemperud[jek@staerk.no]
Sendt: 04.06.2024 12:22:24
Til: Postmottak SFAG[sfagpost@statsforvalteren.no]
Kopi: Gulbrandsen, Jenny Marie[jenny.gulbrandsen@statsforvalteren.no];Espen Løge
Goksøyr[Espen.Loge.Goksoyr@bdo.no];
Tittel: Gnr 74 Bnr 22 - Holmesundveien 220 - Faktafeil i Nasjonalparkstyrets behandling av søknad om stabilisering av molo

Raet nasjonalparkstyre
v/Nasjonalparkforvalter Jenny Marie Gulbrandsen

Vi viser til artikkel i Tvedestrandsposten på nett publisert 02.06.2024 og i papirutgaven 04.06.2024 vedrørende Raet nasjonalparkstyres behandling av søknad om stabilisering av molo på eiendommen Gnr 74 Bnr 22 - Holmesundveien 220.

Stærk & Co as bistår eier av eiendommen og har utarbeidet søknaden som var oppe til behandling.

Med forbehold om at styrebehandlingen er korrekt gjengitt i avisen, vil vi informere om at behandlingen er basert på 3 vesentlige faktafeil og bør foretas på nytt. Faktafeilene er gjengitt og redegjort for i punkt 1 til 3 nedenfor.

1. Utfyllingsomfang er opplyst å være ca. 400 m²

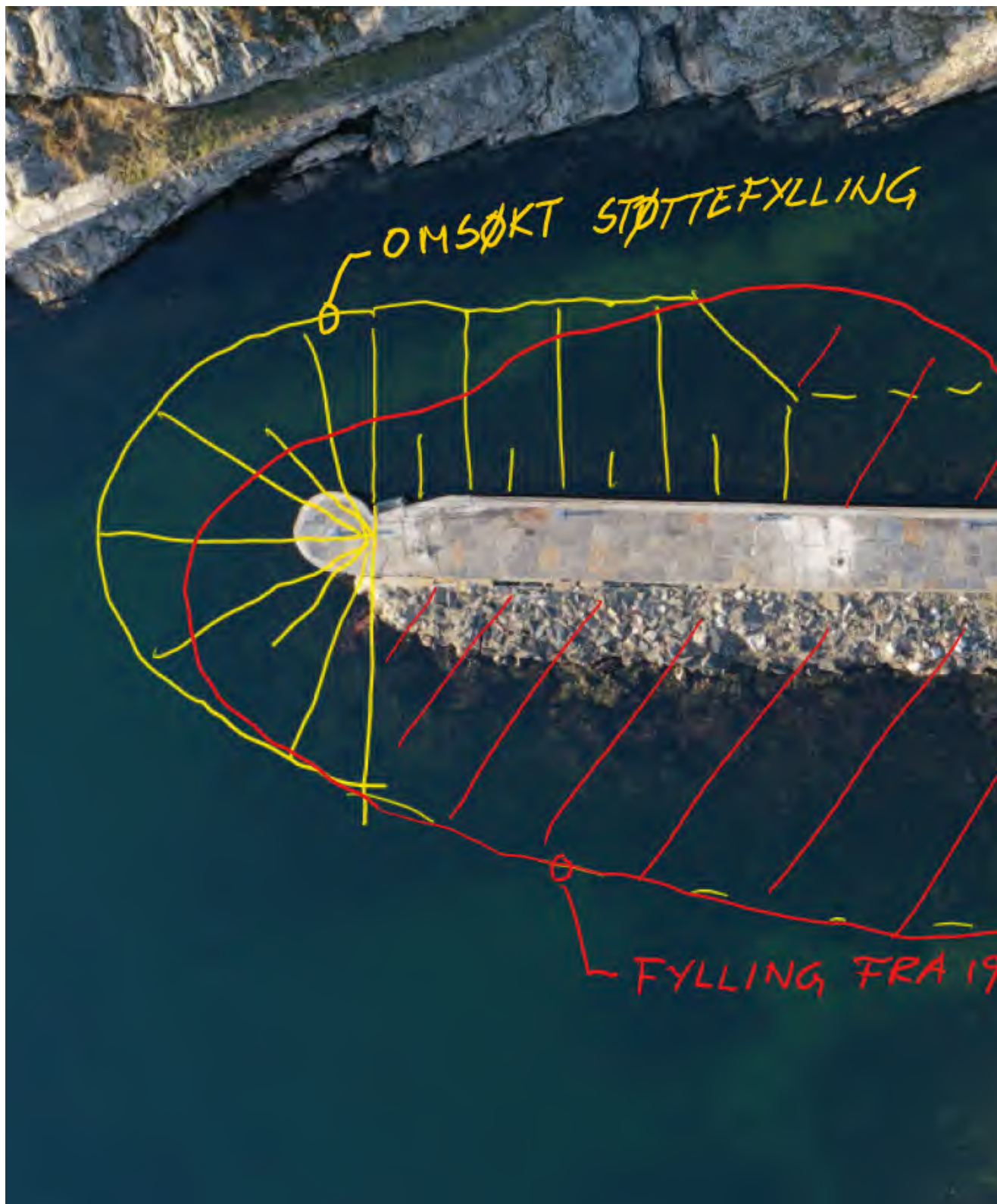
Det er i saksdokumentene fra nasjonalparkforvalteren vist følgende skisse som skal vise utfyllingsomfanget:

Figur 1 – Faksimile #1 av reportasje i Tvedestrandsposten

Utfyllingsarealet på figur 1 er angitt til 396 m². Dette er feil. Arealet på skissen over tar også med seg allerede etablert steinfyllingsmolo som ikke skal berøres av det omsøkte tiltaket.

I søknaden er det lagt ved en skisse som viser omsøkt utfyllingsareal. Jeg har nedenfor lagt på noen farger for å illustrere bedre hvor det er utfyllingsområde i dag, og i hvilket område det nå må fylles ut for å stabilisere steinfyllingsmoloen.

Figur 2 - Skisse fra søknaden supplert med eksisterende steinfylling

Gul heltrukket strek viser omrisset av omsøkt fylling. Den gule fyllingskravuren viser arealet av omsøkt støttefylling. Dette er slikt det er vist i søknaden. Omrisset av eksisterende fylling er nå lagt inn med rød linje. Fyllingsfoten er synlig på kartverkets ortofoto. Rød diagonal skravur viser hvor det ikke skal gjøres tiltak.

Omsøkt støttefylling vil dekke et område på ca. 125 m² og ha et volum på ca. 150 m³. Dette er i tråd med tilleggsinformasjon oversendt Statsforvalteren i epost 02.11.2023. Støttefyllingen er altså under 1/3 av det omfanget nasjonalparkstyret la til grunn da de behandlet søknaden.

2. Etablering av utstikkende langsgående brygge

I artikkelen i Tvedestrandsposten fremkommer følgende:

- Tiltakene som berører verneområdet omfatter betydelig utfylling av steinmasser i sjø på begge sider av molo og i tillegg en utstikkende langsgående bryggekonstruksjon for å kompensere for tapt fortøyningsmulighet langs innsiden av moloen. Dette kommer som en konsekvens av den omfattende steinfyllingen, het det i innstillingen til styret.

Figur 3 - Faksimile #2 fra artikkel i Tvedestrandsposten

Det medfører ikke riktighet at det er søkt om en langsgående bryggekonstruksjon. Tvert i mot presiseres det i epost til nasjonalparkforvalteren 27.02.2024 følgende:

«Jeg vil bare presisere at det i denne omgangen kun søkes om å etablere en stabiliserende steinfylling. Eventuelle ønsker, som måtte komme på et senere tidspunkt om å gjøre noen endringer, må det selvfølgelig søkes på på vanlig måte.»

3. Sikringstiltak kan gjøres utenfor verneområdet

I artikkelen i Tvedestrandsposten fremgår det også at Nasjonalparkforvalteren vurderer det til at nødvendige sikringstiltak kan gjøres utenfor verneområdet. Grensen for Raet nasjonalpark følger rundt moloen.

Det vil si at stabiliserende tiltak for å stabilisere steinfyllingsmoloen, som også går inn i verneområdet så fort moloen går under vann, kan utføres med tiltak kun utenfor verneområdet. Dette utsagnet kan ikke være basert på konstruksjonsfaglige vurderinger.

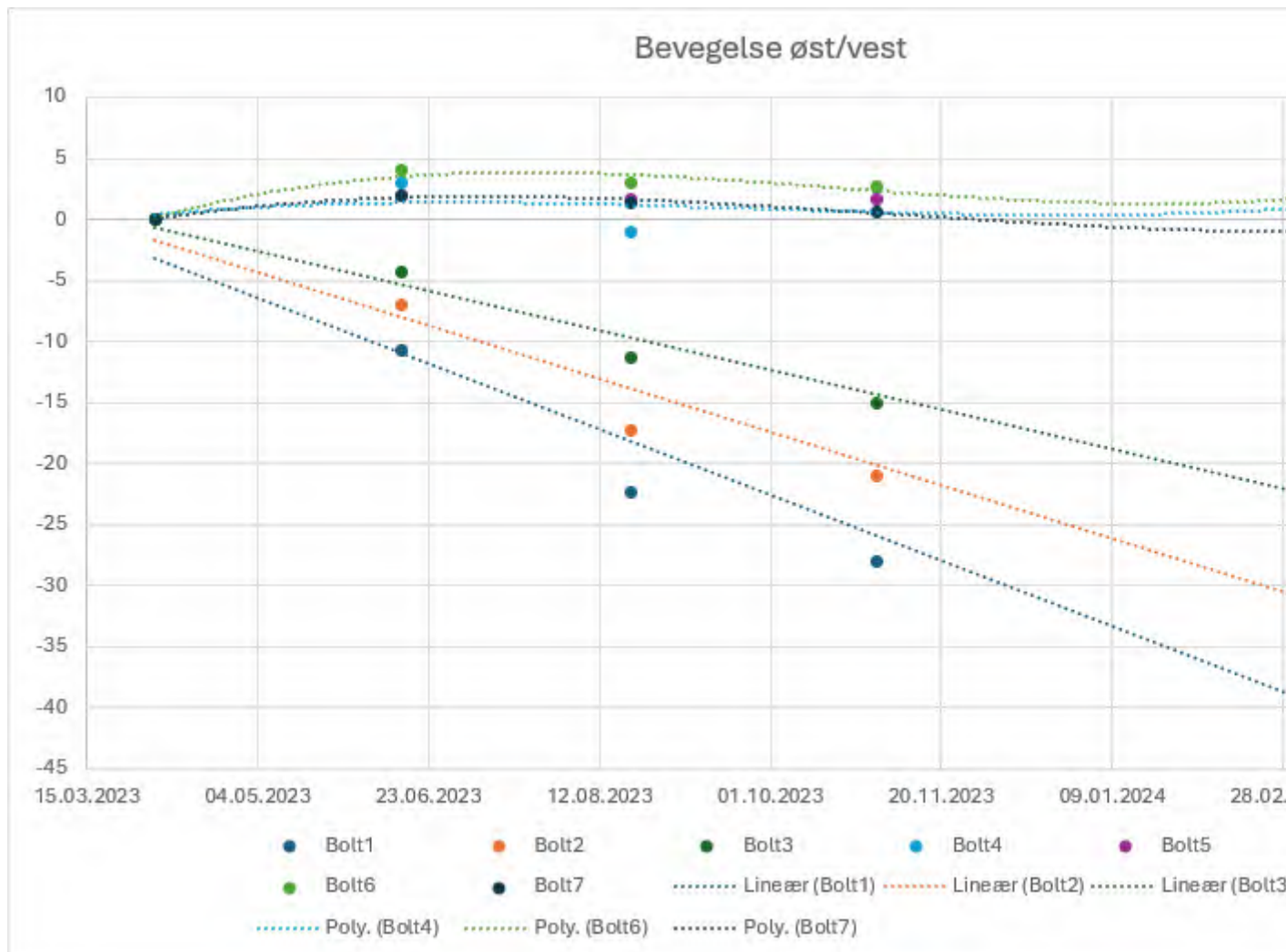
Det eneste alternativet til å stabilisere moloen og hindre utrasing ville ha vært å etablere en spuntvegg utenfor den støpte molveggen, altså innenfor verneområdet. Dette alternativet er også vurdert, men følgende forhold tilsier at dette ikke er en hensiktsmessig løsning:

- Spunting gjennom en steinfylling er krevende og vil være i behov av meget stort spuntutstyr. Moloen vil ikke være i stand til å ta belastningen fra slikt utstyr. Den er både smal og ustabil. Spunting måtte i et slikt tilfelle vært utført fra en stor lekter på innsiden av moloen, men det er det ikke plass til.
- En spuntløsning krever også stagforankring til fjell i bakkant av spuntveggen. Helningen på stagene må ikke være for bratt. Det er usikker fjelldybde mot øst, slik at dette medfører at det er svært uvisst om man klarer å få boret stagene inn i fjell.
- Det er også et sikkerhetsaspekt knyttet til at spunting medfører store rystelser som kan medføre at en allerede ustabil molo raser mens arbeidene pågår.

En motfylling som omsøkt anses derfor å være den eneste realistiske utbedringsmetoden.

På bakgrunn av de påpekte forhold over, anmoder vi om at saken tas opp til ny behandling i Nasjonalparkstyret ved første anledning, og at denne eposten i sin helhet blir gjort kjent for styret.

Til orientering, og for å få tydelig frem at det er nødvendig med snarlige tiltak, viser vi også utviklingen i horisontalbevegelse på moloen i figur 4 nedenfor. Målingene viser at moloen stadig beveger seg mot vest, og at det på et tidspunkt vil skje en utrasing der steinene i moloen vil danne en ny stabil situasjon og dekke omtrent det sjøbunnarealet som er omsøkt i forbindelse med ny stabiliserende steinfylling.

Figur 4 – Deformasjonsmålinger

I lokaliseringsskissen nedenfor vises hvor de ulike målepunktene er plassert. Det er de tre ytterste punktene B1 til B3 som er i bevegelse mot vest, mens punktene B4 til B7 er i ro. Det er derfor tiltaket kan begrenset til kun å omfatte ytre del av moloen og at den stabiliserende steinfyllingen kan begrenses i så stor grad.

Figur 5 - Lokalisering av målepunkter

Vi imøteser en snarlig tilbakemelding på denne henvendelsen med informasjon om hvordan saken håndteres videre.

Med hilsen

Jan Erik Kjemperud

Sivilingeniør/RIF-godkjent rådgiver

Tlf. dir. 37 00 57 56

Mob. 908 48 686

Stærk & Co. as

Havnegaten 1, 4836 Arendal

www.staerk.no

Denne e-post med eventuelle tilhørende dokumenter er kun beregnet for den angitte adressat. Dokumentene kan inneholde taushetsbelagte opplysninger, og det understrekes at andre enn den angitte mottaker ikke har tillatelse til å åpne vedlegg, kopiere, bruke eller videreformidle opplysningene i denne e-post. Ved feilforsendelse fra vårt kontor, underrettes vi snarest mulig om dette på telefon 37 00 57 50.

Arkivsaksnummer: 2024/8638-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 09.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	28/24	13.09.2024

Søknad om toalettbygg i Raet nasjonalpark

Innstilling fra forvalter

Raet nasjonalparkstyre gir med hjemmel i verneforskriften for Raet nasjonalpark gir tillatelse til etablering av toalettbygg med nedgravd tank/VA og universell utforming som vedlagt søknad på Hove, Spornes, Hasseltangen, Randviga (Storesand) med hjemmel i verneforskriften § 3 fjerde ledd g).

Det gis tillatelse til kjøring med materialer under arbeidet jf verneforskriften § 9 4.ledd c).

Tillatelsen er gitt til følgende tiltak:

- Toalettbygg på Spornes skal settes opp ved å fjerne eksisterende toalettbygg innenfor vernegrensen i utkant av p-plass. Graving for å tilpasse til ny tank er tillatt. Påfylling av masser rundt bygget er tillatt inntil 2 meter radius.
- Toalettbygg på Hove skal fortrinnsvis etableres på sone avsatt til innfallsport/gjesteområde i reguleringsplan for Hove. Alternativt ved p-plass innenfor vernegrensen. Toalettet kan ha nedgravd tank eller bli påkoblet VA anlegg i området. Graving for å tilpasse til ny tank er tillatt. Påfylling av masser rundt bygget er tillatt inntil 2 meter radius.
- Toalettbygg på Hasseltangen skal settes opp ved å fjerne eksisterende toalettbygg og gjenbruke området til nytt toalett (utenfor vernegrensen). Graving for å tilpasse til ny tank er tillatt. Påfylling av masser rundt bygget er tillatt inntil 2 meter radius.
- Toalettbygg på Randviga skal etableres fortrinnsvis nord for grusveien øst for den store stranda (Storesand). Alternativt på sørsiden av veien innenfor vernegrensen. Toalettet skal ha nedgravd tank. Graving for å tilpasse til ny tank er tillatt. Påfylling av masser rundt bygget er tillatt inntil 2 meter radius.

Vilkår for tillatelsen:

- Det skal benyttes panel/kledning av grånende tre, for eksempel osp, på utsiden av toalettbyggene.
- Alt avfall skal fjernes fra nasjonalparken og leveres på egnet avfallsmottak.
- Frakt og tilkjøring av materialer skal foregå så skånsomt som mulig uten å skade vegetasjon og geologi. Kjøring skal foregå på tørr/frossen mark dersom man ikke er på arbeidet trase.

Tiltaket skal være igangsatt senest fem år fra denne dispensasjonen ble gitt. Tiltaket kan kreve tillatelser etter annet lovverk.

--- slutt på innstilling ---

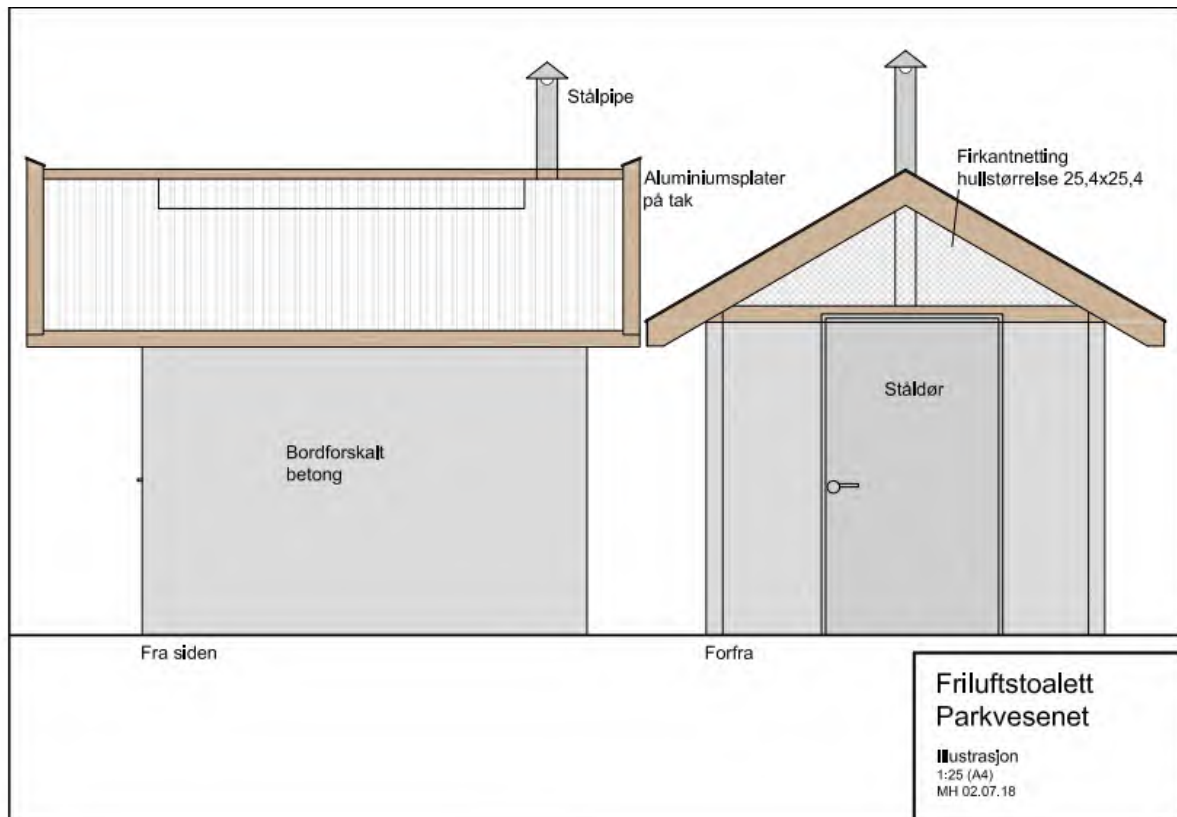
Dokumenter i saken

Saksopplysninger

Administrativt kontaktutvalg og forvalter har over lengre tid drøftet behovet for å få på plass tilpassede og universelle toaletter i de mest brukte områdene i nasjonalparken. Etter at besøksstrategien var ferdig ble det klart at hovedinnfallsportene Hove, Spornes og Hasseltangen var i kritisk behov for toaletter, da særlig Hove og Spornes. I tiden som har gått siden 2019, så har også toalettene ved Hasseltangen og Storesand forfalt og trenger oppgradering.

Aspaln Viak og Feste har på ulike tidspunkt vært involvert og lagt frem skisser til toalettbygg på innfallsporter, og det er flere egnader søkt om midler til en fullverdig løsning for toaletter på innfallsport i tråd med designtrykk og merkevare. Det har imidlertid ikke vært mulig å få midler til videre arbeid til innfallsportene.

Administrativt kontaktutvalg og forvalter har hatt møter med Skjærgårdstjenesten i Kristiansand mars 2024, som har laget en modell for toaletter av betong som er universelle, lavt vedlikeholdsbehov, og som kan etableres både med tett tank og koblet til VA/strøm.

Fra siden

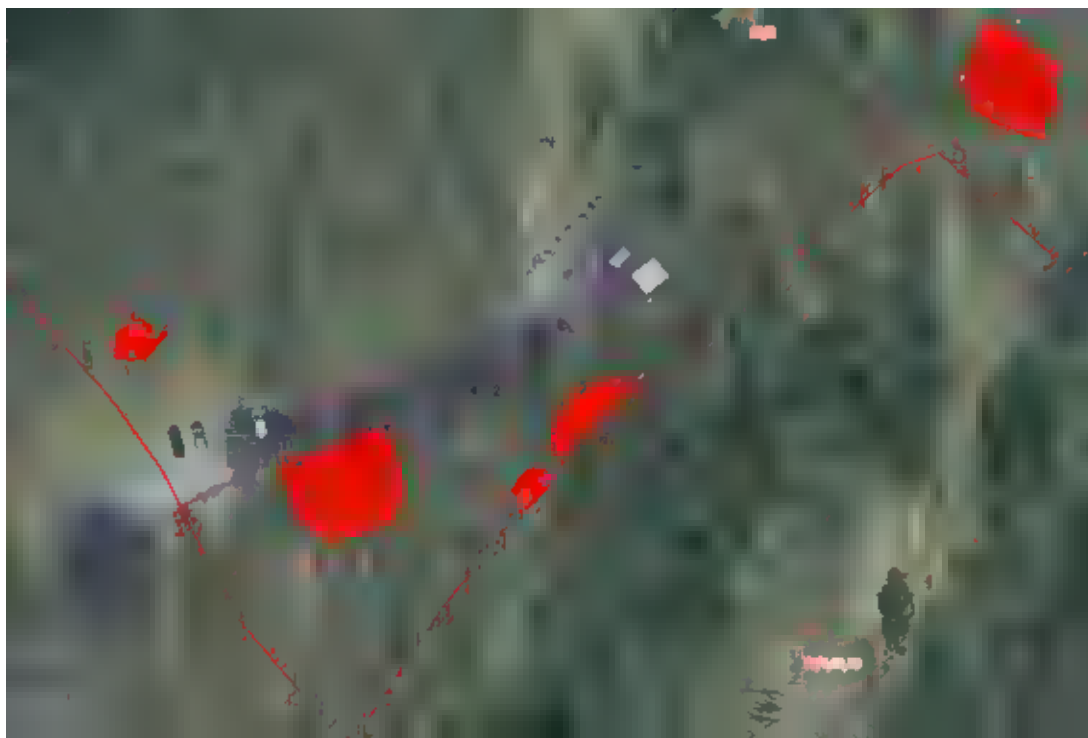

Forfra

Innl

Plassering av toalettbygg Hasseltangen ved gjenbruk av plassering av eksisterende toalettbygg.

Plassering av toaletter Randviga. Alternativ 1 er utenfor verneområdet på en plass der kommunen har fjernet lekeapparat. Alt 2 er sør for veien innenfor verneområdet.

Plassering av toalettbygg på Hoveodden. Alternativ 1 er ved kiosk på sone regulert til innfallsport. Alternativ 2 er ved p-plass på sone regulert til innfallsport. Alternativ 3 er ved p-plass innenfor verneområdet.

Plassering av toalettbygg på Spornes ved å benytte eksisterende plassering av utedo.

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl.res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger,

skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

Verneforskriften § 3 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, tilbygg, brygger, gjerder, anlegg og innretninger (..) o.l. Oppstillingen av tiltak er ikke uttømmende.

§ 3 fjerde ledd *Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi dispensasjon til: a) ombygging av, og mindre utvidelser samt bruksendring av eksisterende bygninger, i samsvar med retningslinjer i forvaltningsplanen.*

Forvaltningsplan

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften.

Presedens

Alle utvidelser og byggetiltak vil bidra til en økt nedbygging av venreområdet. Det er liten sannsynlighet for presedens for tilretteleggingstiltak utført av offentlige myndigheter på offentlig eiendom.

Vurdering

Verneforskriften § 3 slår fast at alle inngrep inkludert tilbygg og varige/midlertidige bygninger i utgangspunktet er forbudt. Det er i ledd 4 g) gitt en åpning for å søke tiltak for å legge til rette for friluftsliv. Toaletter er en slik tilrettelegging.

Det omsøkte tiltakene faller inn under §3 4.ledd g). Tiltakene er videre forankret i besøksstrategi for Raet nasjonalaprk og Søm Ivo.

Tilbygg bidrar til en bit-for-bit nedbygging av nasjonalparken og kan påvirke landskap, friluftsliv, geologi, naturmiljø m.fl. De omsøkte tiltakene er toalettbygg som i enten skal etableres i områder der det allerede er tilrettelegging (Randviga og Hove) og/eller erstatte eksisterende toalettløsninger som bør skiftes ut. For å begrense landspaspåvirkningen bør byggene kles inn med kledning av ubehandlet tre, for eksempel osp. Forvalter vurderer det som aktuelt å gi tillatelse til toalettene som omsøkt.

Samlet belastning får betydningen gjennom en gradvis nedbygging, men er tatt høyde for gjennom retningslinjene. Økosystembelastning (jf nml § 10) anses som begrenset ettersom tiltakene utnytter allerede påvirket areal.

Kunnskapsgrunlaget (§ 8) i området er godt og basert på feltbefaringer samt innhenting av kunnskap fra verneprosess, kartlegginger og offentlige funn. Det er gjort grundige undersøkelser ifm besøksstrategien, og for Spornes og Hasseltnagen er det også gjort en god del arbeid med design og planlegging av innfallsporter.

Alle områdene er godt kjent for forvaltningen og det finnes ikke viktige naturtyper eller arter

der hvor tiltakene er søkt plassert. I stor grad omfatter tiltakene utskiftning av eksisterende toaletter, eller bruk av allerede påvirkede områder, slik at inngrepene påvirker verneverdiene som natur og geologi så lite som mulig. .

Det er potensiale for kulturminner på enkelte av lokalitetene, særlig aktuelt er å vurdere en hensynssone på Hasseltangen. En oversikt over tiltakene er oversendt til AFKs arkeologer, og det avventes svar derfra.

Føre-var-prinsippet (§ 9) er vurdert å være mindre aktuelt ettersom kunnskapsgrunnlaget er godt.

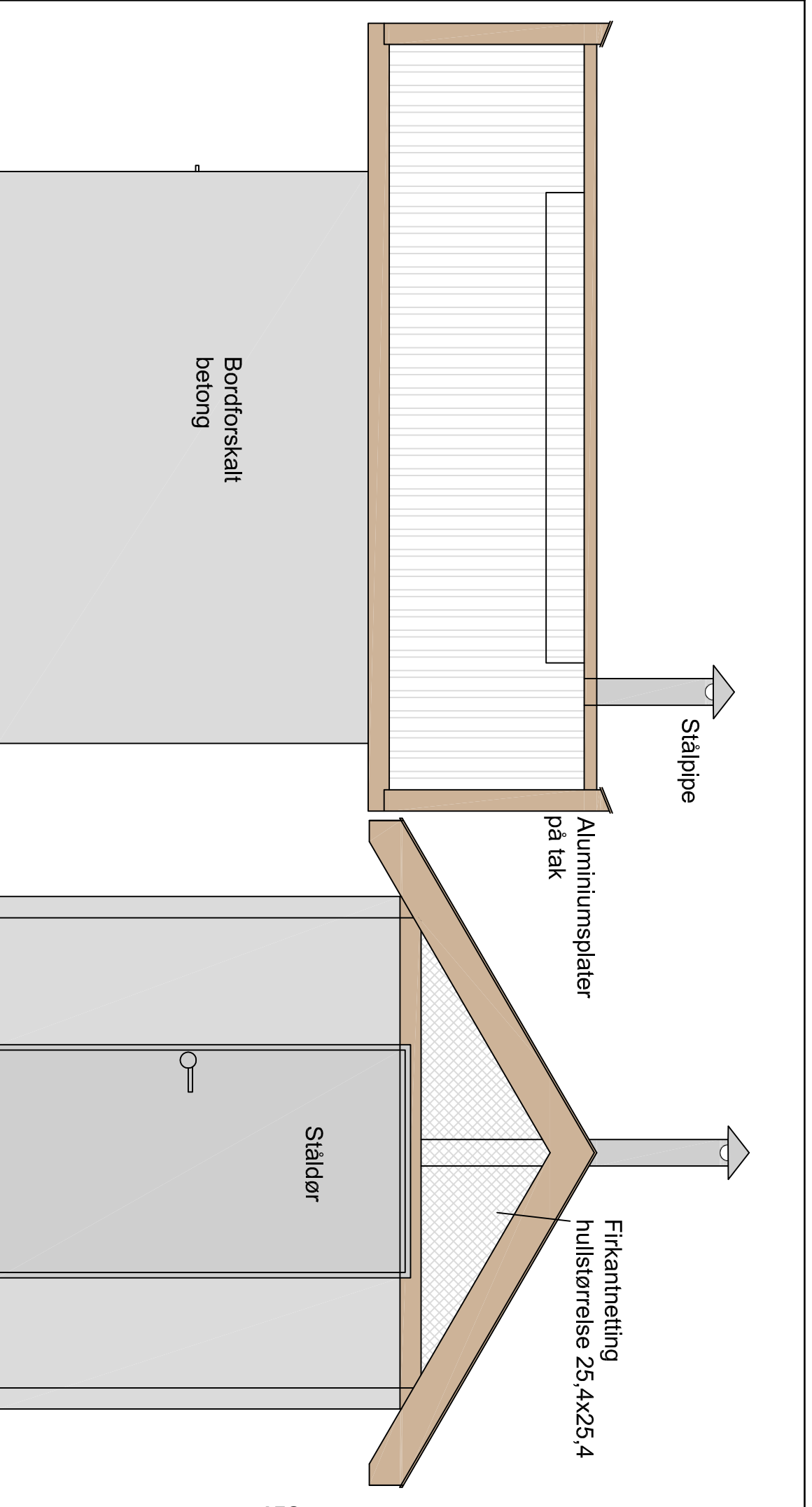
§ 11 forutsettes ivaretatt gjennom vilkår for gjennomføring og § 12 vurderes som lite aktuell i saken.

Det vil være behov for tilkjøring og frakt til og fra eiendommen i forbindelse med tiltaket, fremkommet i dialog med eier på befaring.

Forvalter anbefaler derfor at det gis en dispensasjon jf § 9 4.ledd c) i verneforskriften. Det er en enkel adkomst fra Botneveien til fritidsbolig, men deler av traseen er smal og man bør ta hensyn til dette under transport.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden gis tillatelse til et tilbygg som omsøkt med vilkår. Det bør også gis tillatelse til motorisert ferdsel for frakt av materialer med vilkår.

Fra siden

Bordforskalt
betong

Stålpip

Aluminiumsplater
på tak

Forfra

Ståldør

Firkantnetting
hullstørrelse 25,4x25,4

**Friluftstolett
Parkvesenet**

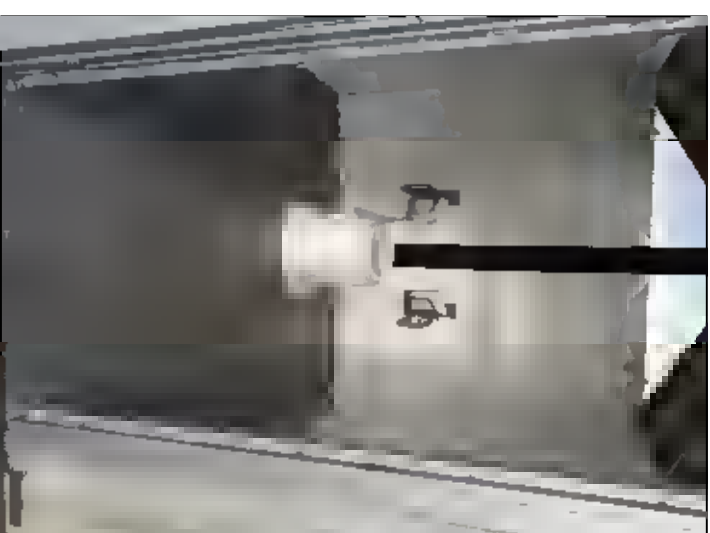
Illustrasjon
1:25 (A4)
MH 02.07.18

Bakfra

Forfra

Inni

Fra siden

Fra siden

Friluftstoalett Parkvesenet

Bilder
MH 02.07.18

BETONGTOALETT-FRIOMRÅDER

- toalettene støpes i en betongkvalitet B30 (gulv/vegger)
- det blir brukt armeringsmatter 10 x10cm 6mm (gulv/vegger)
- gulvet har en tykkelse på min 10cm og 20 cm ved ytterkantene
- septikkummen er en tett betong kum på 1000 l med mål –Ø 140 cm og en høyde på 100 cm. (dersom det er plass til å kunne grave dypere kan man legge på ytterligere ringer oppå denne med en gummiring i mellom (eks. 30 el. 50cm)
Toppen av septikkummen skal flukte med det omliggende terrenget.
- i toppen av veggene støpes det inn 20mm gjengestag som man fester øyebolter for å kunne løfte veggene med kranbil.
En 100x 100mm trykkimpregnert støpes også fast til toppen av veggen (for å kunne skru sammen veggene og montere taksperre)
- taksperrene er av dimensjon 48 x 123mm - 6 stk.
På taksperrene som er over bakveggen og over framveggen monteres et galvanisert gitter med åpninger 25x25mm.
- oppå taksperrene legges 4stk 48 x 73 på hver side for montering av takplater,
- takplatene er galvaniserte stålplater med sinus profil (type Planja)
Festes med rustfrie stålskruer (4.8x35mm)
På det øverste delen av taket over toalett rommet brukes gjennomsiktige plater for å få bedre lys.
- Døren er galvanisert ståldør med overfallskarm (100 x190cm)
- veggene og gulvene primes og males med Jotun 2- komponent epoksy maling
Veggene har hvit farge (fargekode370001 EVA) og gulvet er lyse grått (kode 370GREEVA) Primeren har kode 1BACLREVA.
- utstikk sidevegg 35cm - utstikk foran 100cm (60+40cm) –utstikk bakvegg 35cm
- takvinkel er 30 grader
- vindskjeler er 23 x 173mm
- toalettsete er i glassfiber (høyde 45 cm)
-

Arkivsaksnummer: 2024/8634-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 05.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	29/24	13.09.2024

Søknad om midlertidig brygge i Sømskilen - Søm LVO

Innstilling fra forvalter

Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde gir avslag på søknad om midlertidig brygge med hjemmel i § 3 annet ledd.

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

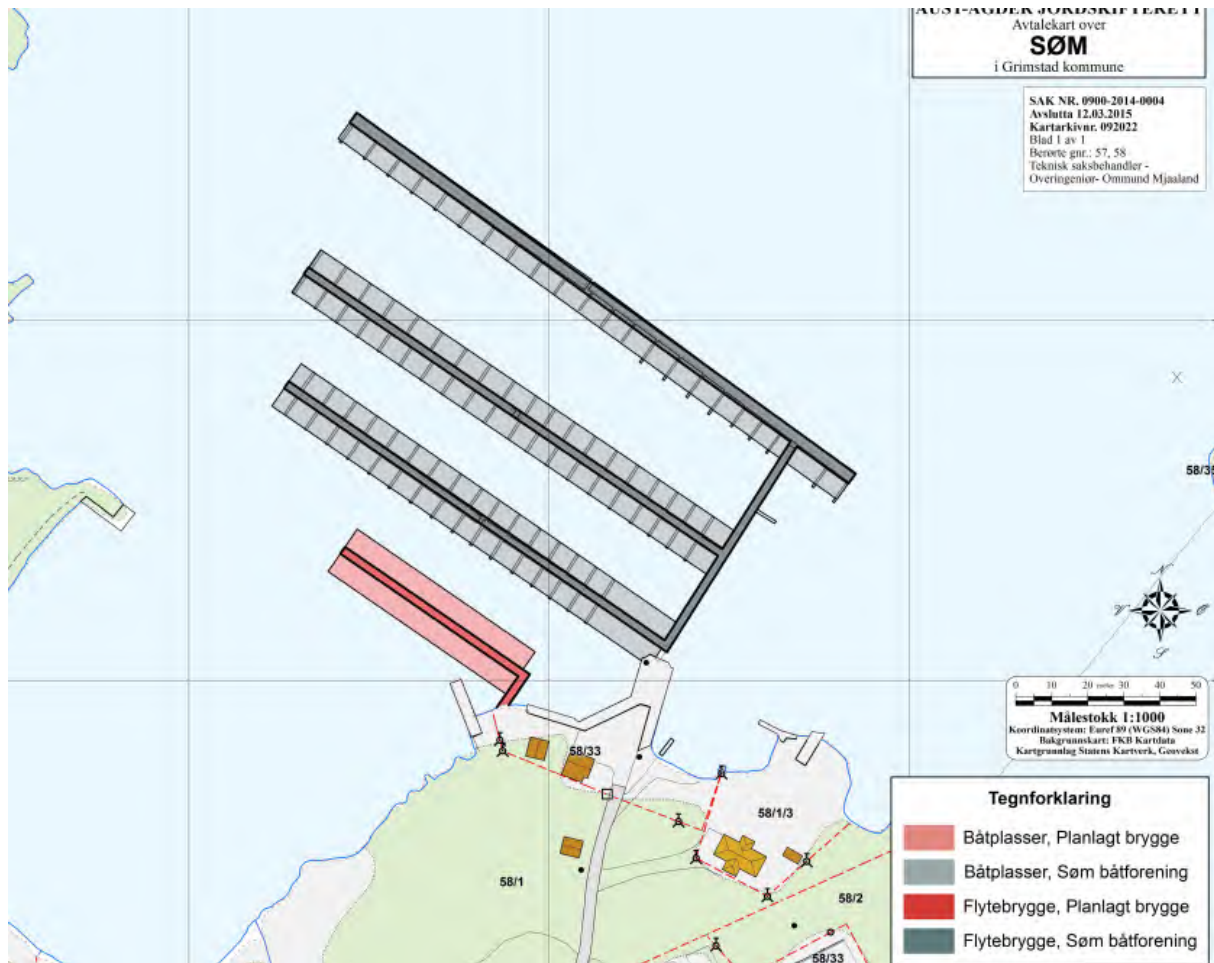
Tinglyst dokument

Kart

Saksopplysninger

Familen Holst Kristensen (innsender er Camilla H Kristensen, tiltakshaver er Kristen Holst Kristensen) søker om midlertidig tillatelse til flytebrygge som per nå er fortøyd i Sømskilen mellom Kristensens eksisterende brygge på gn/bn 58/1 og Braathens brygge på 57/4.

Midlertidig plassering er i påvente av søknad og behandling om permanent plassering, og søker viser til at det er tinglyst en avtale mellom Kristen H Kristensen og Søm Båthavn. Nedenfor vises utsnitt av omsøkt plassering:

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Søm landskapsvernområde ble vernet ved kgl. res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder Forskrift om vern av Søm landskapsvernområde, i Grimstad kommune i AustAgder fylke.

Formålet med Søm landskapsvernområde fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med Søm landskapsvernområde er å ta vare på et særegent natur- og kulturlandskap for denne delen av Skagerrakkysten med kvartærgeologiske forekomster og den varmekjære floraen som preger landskapet.

Ilmennheten skal sikres anledning til natur og landskapsopplevelse gjennom utøvelse av naturvennlig og enkelt friluftsliv med liten grad av tilrettelegging.

§ 3. Vern mot inngrep i landskapet

I et landskapsvernområde må det ikke settes i verk tiltak som kan endre det vernede landskapets særpreg eller karakter vesentlig. Pågående virksomhet kan fortsette og utvikles innenfor rammen av første punktum. Nye tiltak skal tilpasses landskapet. Det skal legges vekt på den samlede virkningen av tiltak i området.

Med de unntak som følger av tredje og fjerde ledd er det forbud mot inngrep som vesentlig kan endre eller virke inn på landskapets særpreg eller karakter herunder vegbygging, oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger, anlegg og innretninger, hensetting av campingvogner, bobiler og maskiner, opplag av båter, graving, påfylling av

masse, sprenging, boring, uttak og fjerning av større stein og blokker, mineraler eller fossiler, drenering, annen form for tørrlegging, nydyrking, nyplanting, bakkeplanering, fremføring av luft- og jordledninger, bygging av bruer og klopper, oppsetting av skilt, opparbeiding og merking av stier, løyper o.l. Opplistingen er ikke uttømmende.

Bestemmelsene i første og annet ledd er ikke til hinder for:

- a) Vedlikehold av bygninger, anlegg og innretninger i henhold til tilstand på vernetidspunktet. Vedlikehold skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet.

(...)

- f) Drift og vedlikehold av småbåthavnen på Søm innenfor den arealmessige avgrensning av havnen som gjelder på vernetidspunktet. Dette gjelder også opplag av båter, i samsvar med retningslinjene i forvaltningsplanen.

- g) Bruk av eksisterende båtplasser.

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

- a) Ombygging av, og mindre utvidelser av eksisterende bygninger, i samsvar med retningslinjene i forvaltningsplanen.
- b) Gjenoppføring av bygninger, anlegg og innretninger som er gått tapt ved brann eller naturskade.
- c) Oppføring av bygninger og innretninger som er nødvendige til landbruksformål.
- d) oppsetting av skilt og merking av stier.
- e) Oppgradering/fornyelse av kraftanlegg og kraftlinjer som ikke faller inn under andre ledd e).
- f) Riving av gamle bygninger, anlegg og innretninger og oppføring av nye med samme størrelse og for samme bruk.
- g) Utsetting av saltsteiner.

Ombygging, utvidelse og nybygg skal skje i samsvar med lokal byggeskikk og tilpasses landskapet.

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det gitt retningslinjer for bygger og fortøyningsplass.

Brygger og fortøyningsplass: Brygger utgjør en spesiell utfordring, både landskapsmessig, for natur- og kulturmiljøer og i forhold til allmennhetens muligheter for friluftsliv og ferdsel. Søknader om nye brygger eller utvidelse av eksisterende brygger i nasjonalparken skal derfor vurderes strengt. Tillatelse til bygging av brygge etter unntaksbestemmelsen kan kun vurderes der det allerede er eksisterende brygger som enten fjernes eller samles i fellesbrygge. Andre tilfeller må behandles etter § 4 (verneforskriften har en egen bestemmelse om konstruksjoner og installasjoner for allment friluftsliv, jf. kap. 3.3.1. Bestemmelsen i § 3 pkt. 1.3 d vil derfor gjelde brygger mv. for andre formål, f. eks private fritidsboliger).

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften. Dette gjelder prinsippet om kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10), prinsippet om at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11) og prinsippet om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12).

Presedens

Det er en økende grad av henvendelser som omfatter brygger med ønske om fler eog større bryggeplasser. Der forventes at flere søknader vil komme, og denne saken kan skape presedens for tilsvarende saker.

Vurdering

Brygger og moloer er en type inngrep som påvirker flere av verneverdiene i nasjonalparken. Det omsøkte tiltaket omfatter midlertidig (med ønske om permanent) etablering av brygge modul på 40 meter innenfor verneområdet Søm LVO.

Det er gitt hjemmel for å drifte og vedlikeholde Søm båthavn på det avsatte arealer og med den utforming som gjelder på vernetidspunktet. Det finnes ikke hjemmel for å utvide bryggeanlegget, verken midlertidig eller permanent. Det er i § 3 annet ledd gitt en oversikt over tiltak som er forbudt, og listen er ikke uttømmende. Forvalter vurderer at et bryggeanleg faller inn under forbudet i § 3.

Flere klagesaker avgjort av Miljødirektoratet viser at man ikke kan tillate tilbygg/utvidelser av brygger inn i /i verneområdet til tross for at man har lagt frem fjerning av tiltak i strandsonen (utenfor verneområdet). I denne saken er det ikke presentert noen avbøtende tiltak for å sikre de marine områdene eller andre verneverdier.

Søknader om tiltak på brygger skal behandles strengt jf forvaltningsplanen, og fortrinnsvis der man samler flere brygger i fellesbrygge eller fjerner bryggestrukturer. Søknaden omfatter en helt ny uavhengig brygge uten forbindelse til eller samlokalisering med eksisterende bryggeanlegg, og Søm båthavn er allerede gitt tydelige begrensinger i verneforskriften jf «innenfor den arealmessige avgrensning av havnen som gjelder på vernetidspunktet». Forvalter ser ikke grunnlag for å gi en tillatelse til tiltak jf verneforskriften § 3.

En eventuell rettighet til å etablere brygge jf tinglyst avtale er en sak mellom tiltakshaver og Søm båthavn og kan ikke avklares av verneområdeforvaltningen, på lik linje med veirettet som har vært behandlet i landskapsvernområdet tidligere. Forvalter har heller ikke funnet dokumentasjon på at denne bryggen var meldt inn ifm verneprosessen da denne pågikk i 2013-2016.

Verneverdiene i dette området er i godt dokumentert på landskapsnivå gjennom verneprosessen og naturdatabaser. Området hvor tiltaket er omsøkt har marine naturtyper registrert ved ålegrasenger i området og forekomster av truede eller særlig aktuelle arter både på land og i sjø. Området det brygga er søkt etablert har ikke kartlagte naturverdier jf håndbok 19, men har blåtbunnsområder som er viktige for dyrelivet, særlig fugl og bunnfauna.

Tiltaket er ikke vurdert å ha betydning for ferdsel på sjø ettersom det allerede er en båthavn utenfor det omsøkte tiltaket. Det er lite sannsynlig at tiltaket vil virke privatiserende eller forhindre allmenn ferdsel.

Kunnskapsgrunnlaget om naturmangfold og effekter av omsøkte tiltak, jf. nml. § 8, anses på bakgrunn av dette som godt.

Det er en sannsynlig presedenseffekt av å gi tillatelse til nye brygger og føre-var-prinsippet i nml. § 9 tillegges derfor vekt i vurderingen.

Økosystemtilnærming er vurdert til å være av avgrenset omfang da tiltaket vil innebære både etablering av ny infrastruktur i sjø og fester på land/ i sjø. Det vil bli en vesentlig endring av landskapet over vannflaten som følge av tiltaket. Totalt sett vil en tillatelse gi en betydelig økt samlet belastning jf nml § 10.

§ 12 i nml. vurderes ivare tatt med vilkår i tillatelsen om forsvarlig drift og opprydding. Eventuelle kostnader ved miljøforringelse, skal bæres av tiltakshaver, jf. nml. § 11.

Konklusjon

Forvalter anbefaler at søknaden avslås jf verneforskriften § 3 annet ledd med utgangspunkt i at vilkårene for etablering av brygge ikke er innfridd.

RETTSBOK

- Domstol:** Aust-Agder jordskifterett.
Møtedag: 12.03.2015.
Sted: Jordskifterettens kontor på Fylkeshuset i Arendal.
Sak nr.: 0900-2014-0004 Søm.
- Saken gjelder:** Spørsmål om båthavn.
- Jordskiftedommer:** Olav Johansen, som enedommer etter jordskifteloven § 9 andre ledd.
- Saken er krevd av:** Kristen Holst Kristensen.
- Til behandling:** Avslutning av saken etter rettsmekling.
- Parter:** Eier av gnr. 58/1, Kristen Holst Kristensen.
Eier av gnr. 58/33, Grimstad Kommune v/Ordføreren.
Bruksrettshaver på gnr. 58/33, Søm Båtforening v/Styret.
Eier av gnr. 57/4, Lasse Roger Braathen ved Thomas A. Braathen.
- Advokater:** Adv. Lars Ths. Rodvelt,
Representerer Kristen Holst Kristensen
- Adv. Kim-Robert Danielsen,
Representerer Søm Båtforening.
- Eiendommene ligger i Grimstad kommune.
- Til stede:** Ingen av partene var innkalt eller til stede.

Saken ble rettsmeklet i møte 15. mai 2014. Det kom ingen innvendinger til undertegnede habilitet.

Eiendommen 57/3 var også innkalt til rettsmeklinga, men grunneier, Kjetil Bjønnum møtte ikke opp og har ikke fremmet krav overfor Båtforeninga. Han ble i dokument 9 gitt beskjed om at eiendommen ikke ble part i saken.

Partene benevnes heretter: Kristensen, Kommunen, Båtforeninga og Braathen.

Følgende dokumenter ble lagt fram:

1. Krav om sak fra Kristensen, kravskjema og brev fra adv. Lars Ths. Rodvelt, datert 16.01.2014.
 - 1.1. Avtale mellom Båtforeninga og Kommunen, datert 15.08.2001.
 - 1.2. Kartutsnitt 1:1000, datert 01.11.2005.
 - 1.3. Målebrev for 58/33, datert 15.08.2001.

- 1.4. Brev fra adv. Rodvelt til Båtforeninga, datert 22.06.2011.
- 1.5. Svarbrev fra Båtforeninga, datert 07.09.2011.
- 1.6. Kartutsnitt fra kommuneplanens arealdel.
- 1.7. Brev fra Fylkesmannen til Grimstad kommune, datert 20.08.2011.
- 1.8. Søknad fra arkitekt Bengt G. Michaelsen, datert 09.09.2008.
- 1.9. Brev fra Fylkesmannen til Grimstad kommune, datert 02.06.2009.
2. Brev fra Båtforeninga til jordskifteretten, datert 19.03.2014.
 - 2.1. Kartutsnitt.
3. Innkalling til rettsmekling, datert 02.04.2014.
 - 3.1. Flyfotokart, målestokk 1:1000.
 - 3.2. Kart, målestokk 1:1000.
4. Prosesskriv fra Båtforeninga ved adv. Kim-Robert Danielsen, datert 14.05.2014.
 - 4.1. Innspill til kommuneplanen 2006-18 fra Båtforeninga, datert 05.11.2005.
 - 4.2. Båtforeningas oppsummering av prosessen rundt vedtakelse av verneplan og utviding av båthavna.
 - 4.3. Utsnitt av endret kommuneplankart 2006-2018 med tegnforklaring.
 - 4.4. Fylkesmannens vedtak om utvidelse, datert 23.07.2008.
 - 4.5. Vedtak fra Grimstad kommune, datert 22.09.2008.
 - 4.6. Kart datert 01.11.2005, påført vanndybder 18.04.2007.
 - 4.7. Kartutsnitt med båthavnas plassering i kommuneplanens arealkart.
 - 4.8. Flyfotokart, målestokk 1:2500.
 - 4.9. Illustrasjonsskisse med sjødybde og sektorer.
 - 4.10. Flyfotokart over bryggeanlegg på 59/209.
5. Fullmakt fra ordfører Hans Antonsen til Heidi Sten-Halvorsen, Petter Tobiassen og Hallvard Bjørgum, datert 08.05.2014.
6. Fullmakt fra Lasse Roger Braathen til Thomas Alexander Braathen, datert 14.05.2014.
7. Protokoll fra rettsmøte 15.05.2014.
8. E-post fra Thomas Braathen, datert 19.05.2014.
9. Brev til parter og advokater, oversending av protokoll fra mekling og utkast til avtale, frist for innspill. Partsforhold, datert 27.05.2014.
 - 9.1. Utkast til avtale, datert 27.05.2017.
 - 9.2. Kartskisse over eventuell utvidelse.
10. Avtale undertegnet av ordfører 05.03.2015.
11. Avtale undertegnet av Båtforeninga ved Gunnar Berntzen 10.03.2015.

Om behandling av saken gjør jordskifteretten slikt

Fremmingsvedtak.

Saken dreier seg om bruk av sjøareal og hva som ligger i strandretten. Er Båtforeningas bryggeanlegg privatrettslig i konflikt med naboeiendommenes interesser?

Dette spørsmålet er ikke rettslig avklart av jordskifteretten, men partene har i stedet løst saken ved å komme til en avtale for utviding av båthavna der Kristensen kan bygge femten nye plasser og Braathen to.

I og med at avtalen innebærer nybygging som krever offentlige tillatelser er det gjort forutsetning om at slike tillatelser vil bli gitt. Dersom tillatelsene ikke blir gitt, vil partene kunne kreve ny sak for jordskifteretten. De vil selvsagt også kunne bringe den inn for de ordinære domstoler.

Siden det ville være lite fornuftig å legge arbeid i en privatrettslig avtale om noe som forvaltningen helt klart vil si nei til, har jeg forhørt meg litt med aktuelle ansatte hos Fylkesmannen.

Området vi er i skal sannsynligvis bli del av Raet Nasjonalpark, men formålet med en nasjonalpark kan neppe være å verne båthavner. Dermed kan det aktuelle området, som er avsatt til båthavn i kommuneplanen, bli tatt ut av nasjonalparken. Siden det allerede er en del av landskapsvernområdet, vil det måtte søkes om dispensasjon i forhold til verneforskriften for landskapsvernet. Slik jeg oppfatter det er det langt fra sikkert at det vil bli gitt tillatelse, men jeg antar at ei planlagt brygge på innsida av dagens brygger neppe vil være kontroversiell. Den vil ikke sperre for nye siktsektorer og den ligger innenfor det området som allerede er avsatt til småbåthavn i kommuneplanens arealdel.

Dette ble undersøkt like etter rettsmeklingsmøtet.

Min konklusjon var at oddsen for å få forvaltningsmessig tillatelse var god nok til at det var verd å jobbe videre med å få til en minnelig, privatrettslig avtale.

Etter rettsmeklinga har det så foregått en lang forhandlingsprosess mellom hovedpartene: Kristensen og Båtforeninga ved deres advokater. Jordskifteretten har vært involvert i dette gjennom e-postveksling og telefoner. Dette har tatt lang tid, men midt i februar i år var Kristensen og Båtforeninga enige om en ordlyd som begge parter kunne akseptere. Denne har så vært sendt til Kommunen og til Braathen for godkjenning.

Det ble sendt en del e-poster, utkast og justeringer fram og tilbake før den endelige utforminga. Disse tas ikke inn som dokumenter i saken.

Etter dette har Braathen også godtatt avtalen. Det eneste som er endret er ordlyden om formålet med båt plassene for Braathen selv.

Alle fire parter har dermed godkjent avtalen.

Ordfører i Grimstad kommune og Båtforeninga har dessuten signert og returnert hvert sitt eksemplar av avtalen, jamfør dokument 10 og 11.

Jordskifteretten ser på avtalen som en bruksordning mellom partene. Denne er altså gjort uten at det er tatt stilling til det underliggende rettsforholdet om hvem som bestemmer over hvilke sjøarealer. Siden det dermed ikke finnes en rettslig "fasit" kan jordskifteretten heller ikke si at den enkelte part kommer bedre eller dårligere ut enn de ville gjort om det underliggende rettsforholdet var blitt avklart. Likevel kan jeg si at avtalen er balansert og fornuftig ut fra partenes interesser og behov. Den løser også en langvarig konflikt.

Jeg kommer dermed til slik

Slutning.

Saken fremmes.

Avtalen nedenfor skal gjelde mellom partene.

Arealene er vist på jordskifterettens kart nr. 092022.

Avtale

Parter:

Eier av gnr. 58/1, Kristen Holst Kristensen.

Eier av gnr. 58/33, Grimstad Kommune v/Ordføreren.

Bruksrettshaver på gnr. 58/33, Søm Båtforening v/Styret.

Eier av gnr. 57/4, Lasse Roger Braathen ved Thomas A. Braathen.

I. Bakgrunn:

Søm Båtforening har fått en offentlig tillatelse til utvide sin båthavn fra 150 til 250 plasser. Kristensen og Braathen mener at utvidinga krenker deres strandrett. Formålet med avtalen er å få løst denne konflikten ved at Båtforeninga skal kunne beholde sin etablerte båthavn uten innskrenkinger eller reduksjoner i størrelse eller bruk, mens Kristensen og Braathen får anledning til å etablere egne båtplasser. For Kristensens del er formålet anlegg og drift av båtplasser som ledd i eiendommens næringsvirksomhet. For Braathens del: med det formål å øke antallet båtplasser samlet tilgjengelig for bruk.

Et vilkår da Søm Båtforening fikk offentlig godkjent utvidelsen av sitt bryggeanlegg var at det maksimalt skulle etableres 100 nye plasser. På parkeringsplassen på 58/33 er det plass til hundre biler. Ved faktoren 0,4 parkeringsplasser pr. båtplass går dette akkurat.

Søm Båtforening har kun bygd ut 235 av de tildelte 250 plasser.

II. Avtale:

1. Eier av 58/1 og 57/4 kan anlegge ny flytebrygge innenfor og parallelt med den innerste av flytebryggene til Søm Båtforening, jamfør vedlagte skisse på avtalekart utarbeidet av jordskifteretten. Alternativt på annen måte som partene blir enige om. Bryggene på både 58/1 og 58/33 skal GPS koordinatfestes og tilbakeføres til opprinnelig posisjon av eier ved avvik fra plasseringen på mer enn 3 meter.
2. Det vestre landarealet på 58/33, det vil si vest for dagens sementbrygge, kan disponeres av eier av 58/1 og 57/4, eksempelvis ved utfylling, som feste for flytebrygga eller gangvei ut til flytebrygga, alternativ tilgang til flytebrygga. Adkomst, vedlikehold og drift forøvrig forutsettes å skje over 58/1 og 57/4. Søm Båtforenings serviceanlegg (rampe, brygge, toalett, renovasjon, strøm og vann) skal ikke benyttes av brukere av 58/1 sin eiendom. Dersom areal inne på 58/33 skal benyttes av eier av 58/1 som beskrevet i pkt.5, forutsetter det inngåelse av en fremleieavtale hvor eier av 58/1 plikter å opptre i samsvar med de leiebetingelsene som Søm Båtforening har overfor Grimstad kommune og for øvrig holder Søm Båtforening skadesløs overfor Grimstad kommune som eier av 58/33.

3. Alle tekniske løsninger må planlegges og gjennomføres i samråd med styret i Søm Båtforening. Brygga må ikke komme så nær eksisterende brygger at manøvrering inn og ut av plassene blir vanskelig og det må derfor være minst 29 meter mellom bryggene, målt senter til senter, forutsatt bruk av 6 meter bommer. Avstanden økes tilsvarende ved eventuell økning av lengden på bommene. Vannområdet utenfor og mellom ny og eksisterende brygge med bommer er felles manøvreringsområde og skal holdes fritt.
4. På den nye brygga kan eier av 58/1 overta inntil 15 plasser av Søm Båtforenings tildelte kvote på 250 plasser og eier av 57/4 to nye plasser.
5. Eier av 58/1 skal søke om offentlig tillatelse til at de nye plassene får parkere på 58/1. Dersom det ikke gis offentlig tillatelse til parkering knyttet til de nye 15 båtplassene på 58/1 knyttet til bryggeanlegget, aksepterer Søm Båtforening at eier av 58/1 kan disponere parkering for disse båtplassene med inntil 6 parkeringsplasser (en parkeringsfaktor på 0,4) på Båtforeningas fellesplass. Eier av 58/1 må i så fall betale en forholdsmessig andel av driftsutgiftene med parkering på 58/33, og det må inngås en egen parkeringsavtale hvor eier av 58/1 og hans båtplassbrukere forplikter seg til å følge de til enhver tid gjeldende bestemmelser for brukere av parkeringsplass hos Søm Båtforening.
Brukerne av de to båtplassene som eventuelt tildeles til 57/4 skal uansett parkere på 57/4.
6. Hver part dekker sine advokatkostnader. Jordskiftekostnadene fordeles slik: Kristensen 4 000,-, Båtforeninga 4 000,-, Braathen 800,-.
7. Gjennomføring avtalen forutsetter at det blir gitt offentlige tillatelser til etablering av nye båtplasser med tilhørende parkering på 58/1 eller 58/33. Det er eier av 58/1 som er ansvarlig for arbeidet med og framdriften med søknadsprosessen, eventuelt i samarbeid med eier av 57/4. Åge Holm er kontaktperson under søknadsprosessen til 58/1 og medvirker til å overlevere materiale og opplysninger som Søm Båtforening er i besittelse av og som er nødvendig til bruk i søknaden til eier av 58/1. Eier av 57/4 dekker sin forholdsmessige del av kostnaden ved søknader og kostnaden til etablering av selve brygga. (to syttendeler, eventuelt justert noe hvis plassene til 57/4 blir større eller mindre enn resten).
8. Ved gjennomføring av ovennevnte er eier av 58/1 og 57/4 og deres rettsetterfølgere forpliktet til å akseptere dagens utstrekning og drift av Søm Småbåthavn uten å kunne fremme ytterligere krav av mot Søm Båtforening som bruker eller kommunen som eier av 58/33 som følge av dette.
9. Dersom offentlige tillatelser blir gitt for utvidelsen av 15 båtplasser på 58/1 med tilhørende parkeringsplass på 58/1 eller 58/33 gjennomføres denne avtalen mellom eier av 58/1 og 58/33 uavhengig av om eier av 57/4 får godkjent ytterligere to båtplasser på 58/1 med tilhørende parkering på 57/4.
10. Dersom det for øvrig ikke blir gitt, eller kun delvis blir gitt offentlig godkjenning til utvidelsen av båtplasser med tilhørende parkeringsplasser, samt veiadkomst over 58/1 som beskrevet i denne avtalen, kan partene bringe saken inn for jordskifteretten igjen.

Diverse bestemmelser

Jordskiftekostnader

Jordskiftekostnadene og gebyrer skal dekkes av partene jf. jordskifteloven § 74.

Registreringsgebyr	kr	4 300,-
Partsgebyr	kr	4 500,-
Sum	kr	8 800,-

I avtalen er partene enige om å dele disse kostnadene slik:

Kristensen: 4 000,-, Båtforeninga: 4 000,-, Braathen: 800,-.

Kristensen har allerede betalt registreringsgebyret og skal ha tilbakebetalt kr 300,-.

Båtforeninga og Braathen vil få tilsendt faktura fra Domstoladministrasjonen. Betalingsfristen er påført fakturaen. Skyldig beløp som ikke blir betalt innen denne fristen, kan bli tvangsinnndrevet uten nærmere varsel.

Avslutning av saken

Saken avsluttes i dette møtet.

Forkynning og anke

Forkynning skjer etter reglene for postforkynning. Ankefristen er en måned fra forkynningsdato.

Ikrafttreden

Avgjørelsene i denne saken trer i kraft så snart saken er rettskraftig.

Tinglysing

Saken vil bli tinglyst på følgende eiendommer i Grimstad kommune:

Gnr. 57, bnr. 4.

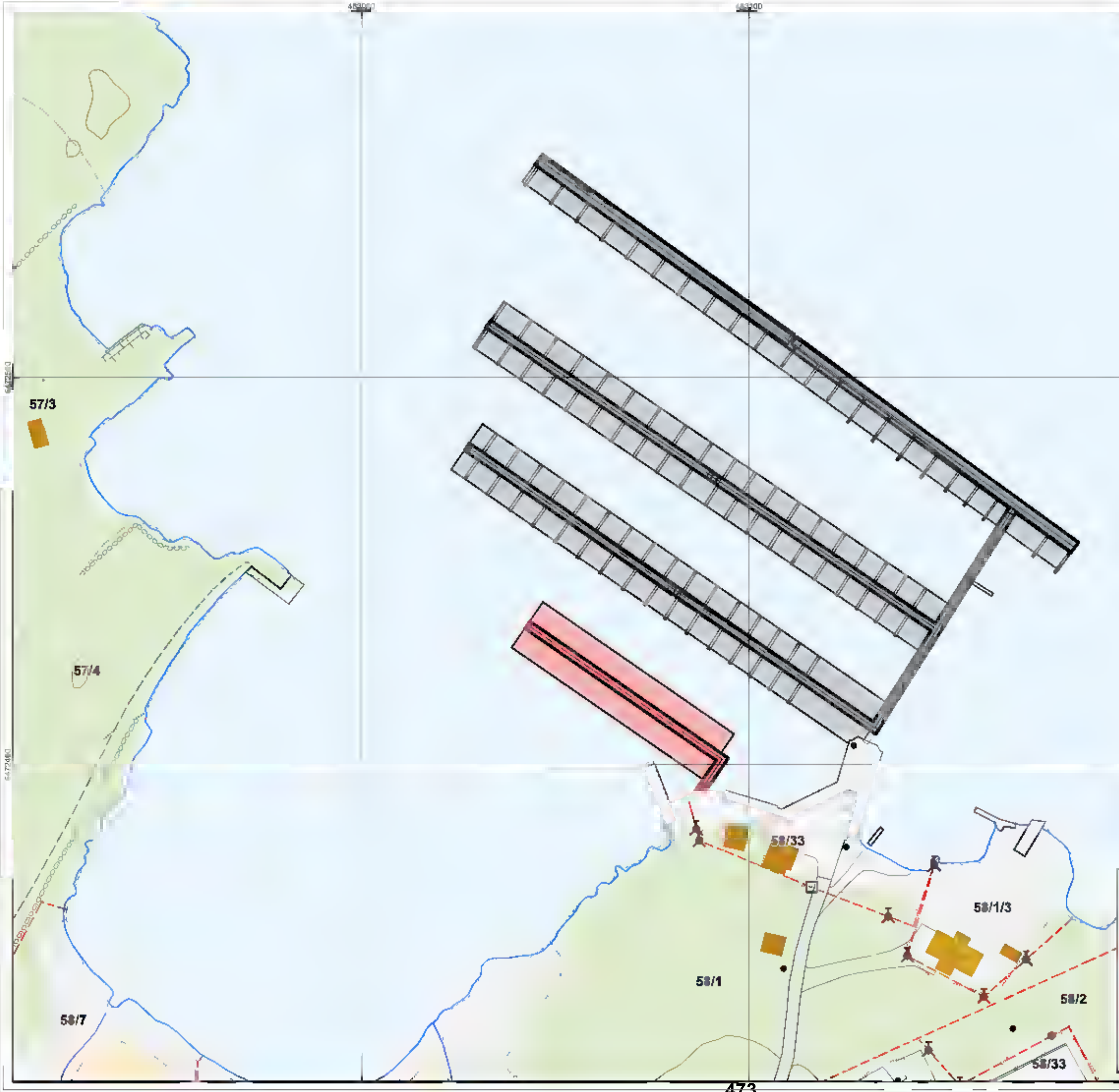
Gnr. 58, bnr. 1 og 33.

Saken sluttet og retten hevet.

Olav Johansen
(sign.)

AUST-AGDER JORDSKIFTERETT
Avtalekart over
SØM
1 Grimstad kommune

SAK NR. 0900-2014-0004
Avslutta 12.03 2015
Kartarkivnr. 092022
Blad 1 av 1
Berørte gnr 57, 58
Teknisk saksbehandler -
Overingeniør Onnund Mjåland

0 10 20 meter 30 40 50
Målestokk 1:1000
Koordinatsystem: Euref89 (WGS84) Sone 32
Bakgrunnskart: FKB Kartdata
Kartgrunnlag: Statens Kartverk, Geovekst

- Tegnforklaring**
- Båtplasser, Planlagt brygge
 - Båtplasser, Søm båtforening
 - Flytebrygge, Planlagt brygge
 - Flytebrygge, Søm båtforening

Arkivsaksnummer: 2023/3948-0

Saksbehandler: Jenny Marie Gulbrandsen

Dato: 09.09.2024

Utvalg	Utvalgssak	Møtedato
Raet nasjonalparkstyre	30/24	13.09.2024

Revidert søknad om fiberledning - Raet nasjonalpark - N0r5ke Fibre AS

Innstilling fra forvalter

Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde gir ikke tillatelse til søknad om tillatelse til legging av fiberkabel i sjø etter verneforskriften § 11.

Klage på vedtak

Vedtaket kan påklages av en part eller annen med rettslig klageinteresse jf. Forvaltningsloven § 28. Frist for å klage er tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage stiles til Miljødirektoratet, men sendes Raet Nasjonalparkstyre.

--- slutt på innstilling ---

Dokumenter i saken

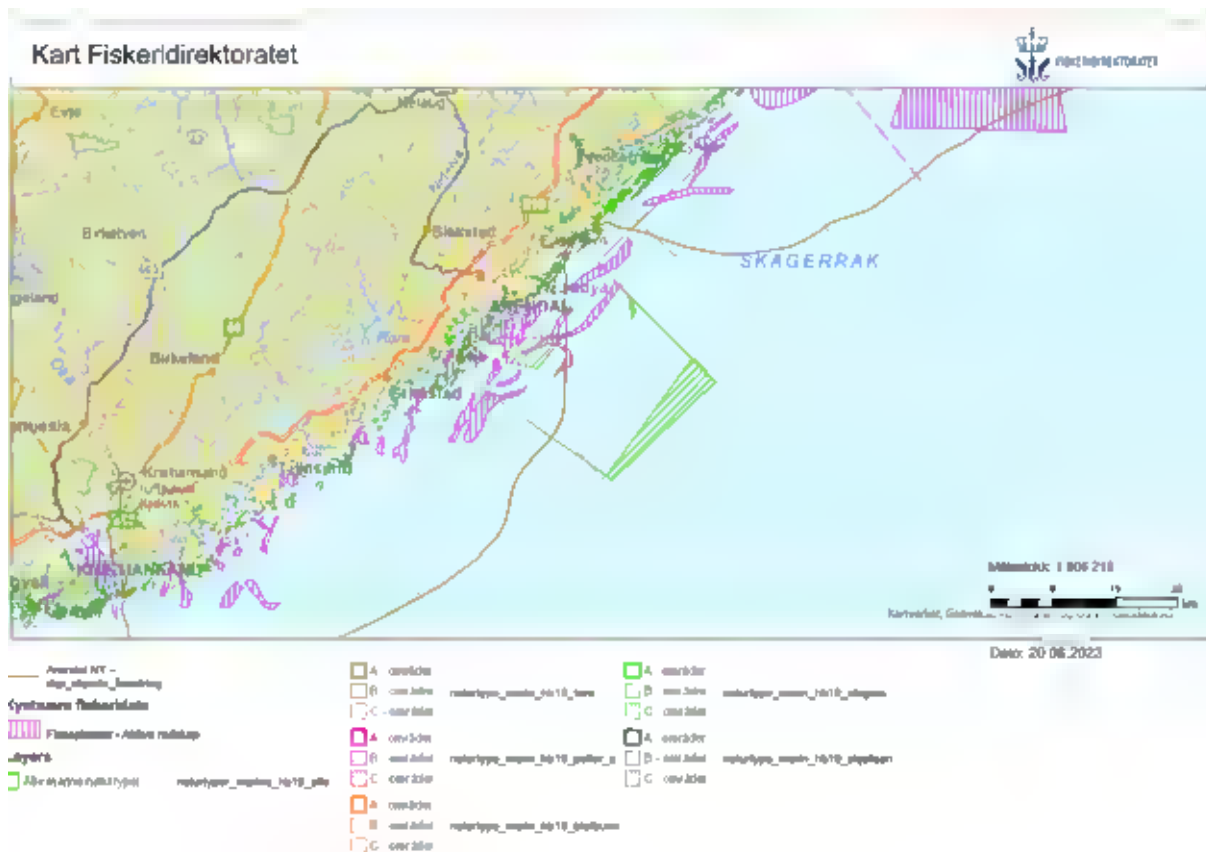
Klageavgjørelse i sak fra Ytre Hvaler nasjonalpark

Saksopplysninger

N0r5ke Fibre AS søker om tillatelse til å legge fiberkabel gjennom Raet nasjonalpark. Kontaktperson er Rasmus Tømmerås Vik.

Kabelen er av typen Minisub SA 192 og er 27 mm tykk og søkes lagt tvers over nasjonalparken 4 nautiske mil (nm) fra fastlandet og ca 400 meters dyp. I tillegg søkes det om å lege en påkoblingskabel (samme dimensjon) inn mot Tromøy og rundt Gitmertangen for fastlandsforbindelse ved Eydehavn. Traseen er opplyst å være tilsvarende den som ble brukt av Tampnett da de la sin NorFestkabel i 2023-24.

Norkyst er selskapet som vil stå for undersøkelser av havbunnen for å finne egnet bunn for medspyling langs traseen, ettersom det ikke er ønskelig å legge fiberkabelen eksponert på hardbunn. De vil på denne måten unngå viktige geologiske og biologiske områder.

Fiberkabelen skal legges ned i sedimentene på ca 120-150 cm dybde og skal spyles ned med en vannjetdrevet undervannsdroner. Spylegrøften er på ca 26 cm. Dronen har en navigeringsradius på 5 m.

Søknaden inkluderer en ønsket trase, og som følger nokså tett på en eksisterende trase benyttet av Tampnet.

Kabelen nedsenkes med et lodd og så spyles ned av en ROV med «sverd» med vanddyser. Ved sandbunn vil traseen lukkes nesten umiddelbart (innen få dager), mens ved leire/slam så kan det ta noe lengre tid. Nedspylingen sikrer at fiberkabelen ikke havner i konflikt med fiskeri eller dregging, og metoden med nedspyling med vanddyser gir svært lite påvirkning av havbunnen. Spylegrøften er 25 cm bred, og CapJet ROV har liten påvirkning på havbunnen ettersom den drives frem av vannjet. ROV veier 300-600 kg. F

Fiberkabelen er planlagt fra Oslo til Bergen og skal innom en rekke byer langs kysten.

Hjemmelsgrunnlag

Verneformål – forskrift

Raet nasjonalpark ble vernet ved kgl. res. av 16.12.2016. For verneområdet gjelder *Forskrift om vern av Raet nasjonalpark, i Tvedestrand, Arendal og Grimstad kommuner i Aust-Agder fylke*, heretter kalt verneforskriften.

Formålet med Raet nasjonalpark fremgår av verneforskriften § 1, som lyder:

Formålet med nasjonalparken er å bevare et større naturområde uten tyngre inngrep med egenartede og representative økosystemer, mange godt bevarte kvartærgeologiske forekomster etter siste istid, og med særlig vekt på plantelivet, dyrelivet, naturtyper, kystlandskapet med sjøoverflaten og kulturminner knyttet til Aust-Agders kystområde både

på land og i sjø. For de marine delene er formålet særlig å ta vare på det undersjøiske landskapet med tilhørende marine arter og marine naturtyper som israndsavsetninger, skjellsandforekomster, bløtbunnsområder, ålegras- og undervannsenger, tareskog og gyteområder for fisk.

§ 3 Vern mot inngrep i landskapet

Området er vernet mot inngrep av enhver art, herunder oppføring og ombygging av varige eller midlertidige bygninger(...), anlegg og innretninger herunder anlegg for energiproduksjon og oppdrett/akvakultur, sleping av redskap på sjøbunnen, (...), fremføring av luft-, vann-, sjø- og jordledninger, gass- eller oljeledninger, (...). Opplistingen av tiltak er ikke uttømmende.

Fjerde ledd:

Forvaltningsmyndigheten kan etter søknad gi tillatelse til:

l. innlegging av strøm, vann og avløp til boliger og fritidsboliger, i samsvar med retningslinjene i forvaltningsplanen.

m. oppgradering samt fornying av kraftlinjer for heving av spenningsnivå og økning av linjetverrsnitt for virksomheter innenfor nasjonalparken.

§ 11. Generell dispensasjonsbestemmelse

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra forskriften dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig, jf. naturmangfoldloven § 48.

Forvaltningsplan

I utkast til forvaltningsplan for Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde av 16.12.17, punkt 3.3.6 er det ikke gitt retningslinjer for denne typen tiltak.

Naturmangfoldloven

Etter § 7 i naturmangfoldloven (nml) skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, bl.a. når forvaltningsmyndigheten fatter vedtak om dispensasjon etter verneforskriften. Dette gjelder prinsippet om kunnskapsgrunnlaget (§ 8), føre-var-prinsippet (§ 9), prinsippet om økosystemtilnærming og samlet belastning (§ 10), prinsippet om at kostnadene ved miljøforringelse skal bæres av tiltakshaver (§ 11) og prinsippet om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder (§12).

§ 48.(dispensasjon fra vernevedtak)

Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.

I avveiningen mellom øvrige vesentlige samfunnsinteresser og hensynet til verneområdet skal det særlig legges vekt på verneområdets betydning for det samlede nettverket av verneområder og om et tilsvarende verneområde kan etableres eller utvikles et annet sted. Tiltakshaveren kan pålegges å bære rimelige kostnader ved ivaretagelsen, opprettelsen eller utviklingen av et slikt tilsvarende område.

Trenger et tiltak tillatelse både etter verneforskriften og etter annet lovverk, kan tiltakshaver velge å søke om tillatelse parallelt. Vedtak skal i slike tilfeller først fattes etter

verneforskriften, dersom ikke annet følger av verneforskriften eller forvaltningsmyndighetens samtykke.

Søknad om dispensasjon etter første ledd skal inneholde nødvendig dokumentasjon om tiltakets virkning på verneverdiene. I dispensasjon etter første ledd skal begrunnelsen for vedtaket vise hvordan forvaltningsmyndigheten har vurdert virkningene som dispensasjonen kan få for verneverdiene, og hvilken vekt det er lagt på dette.

Presedens

Det er noen grad av presedens på denne typen saker ettersom det har kommet inn to separate søknader i løpet av 2022-23. Det kan trolig komme flere ettersom for eksempel havvind og andre typer installasjoner er planlagt i Skagerak, og flere aktører vil ha eget nettverk.

Vurdering

Tiltaket faller ikke inn under tiltak som kan søkes om etter verneforskriften § 3. Tiltaket må derfor vurderes etter unntaksbestemmelsen i verneforskriften § 11, som viser til naturmangfoldsloven § 48.

Denne typen tiltak vil klart stride mot verneformålets formål og kunnet forringe verneverdiene, ettersom havbunnen er vernet mot alle former for inngrep og deler av havbunnen som er omsøkt er antatt å være urørt.

Det er forvalters vurdering etter samtaler med Kommunal- og Distriktsdepartementet (KDD) i saken om fiberkabel fra Tampnet i 2023 at det foreligger en vesentlig samfunnsinteresse i etablering av fiberkabel både for utvikling av næringer, kommunikasjon og sikkerhet. Dette understøttes også av vedtaket fra Miljødirektoratet av november 2023 som omgjør avslaget fra Ytre Hvaler på bakgrunn av samfunnsinteresse.

Som det også står beskrevet i samme vedtak fra Miljødirektoratet så vil det ikke nødvendigvis være vesentlig samfunnsinteresse ved nye søknader ettersom behovet for fiberstruktur kan bli vurdert som dekket:

Vi har videre gjort en vurdering av om en tillatelse i dette tilfellet skaper presedens for senere saker, slik at den samlede belastning øker som følge av ytterligere behov for legging av sjøkabler fra andre aktører, jf. naturmangfoldsloven § 10. Dette er et hensyn som har vekt i den skjønsmessige vurderingen av om tillatelse bør gis. Vi vurderer at faren for presedens er mindre enn i mange andre tilfeller ettersom terskelen for dispensasjon generelt er høy og om vilkårene er oppfylt må bero på en konkret vurdering av samfunnsinteressen i det enkelte tilfellet. Når vilkårene for å kunne gi dispensasjon i denne saken vurderes å være oppfylt, bygger det på en konkret vurdering av denne saken. Eventuelle senere søknader må vurderes ut fra nødvendigheten av ytterligere sjøkabler når det blir lagt ned en kabel som omsøkt.

Verneverdiene i området er stort sett ukjente ettersom ingen systematiske kartlegginger er gjort utenfor den kystnære sonen med unntak av trasekartleggningen utført av Tampnett og noen Stereo-video rigger med kamera som dokumenterer fauna på havbunn punktvis. I den kystnære sonen er det kartlagt naturtyper etter håndbok 13 i 2008 og det er kartlagt gyteområder for torsk.

Det er kartlagt rekefelt, men dette er i pelagiske områder. En del artsregistreringer i artsdatabankens kart viser pigghå (VU), ål (CR) torsk, dvergulke, flekket fløyfisk, havabbor,

havkaruss, lange, havbrasme, hyse, kolmule, hvitting og tykkleppet multe. Området er gjenstand for tråling etter reker.

Søker har lagt til grunn at området skal undersøkes før man fastsetter endelig trase med tanke på å unngå verneverdier og for å finne egnete bunnsedimenter. Kunnskapsgrunnlaget (§ 8 nml) er dermed svakt på det nåværende tidspunkt, men vil bli svært godt som følge av kartlegginger som tiltakshaver vil gjøre for å finne egnet trase. Som en forutsetning av innhenting av kunnskap så vil føre-var prinsippet tillegges liten vekt (§ 9 nml).

Samlet belastning på verneverdiene (§ 10 nml) er ukjent, men det var i følge KDD liten sannsynlighet for tilsvarende tiltak. Denne søknaden viser at det kan være en større samlet belastning av denne typen tiltak en først antatt. Ved å finne en trase som omgår eventuelle viktige verneverdier vil belastningen minimeres så langt mulig. Eventuelle kostnader knyttet til miljøforringelser skal dekkes av tiltakshaver jf nml § 11, dette gjelder for eksempel opprydding av trase. Omsøkt tiltak anses i dette tilfellet, som i tråd med prinsippet om å benytte miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder ettersom dette er mest mulig skånsom teknologi tilgjengelig (utsagn fra søker) jf nml § 12.

Gjennom vilkår og nøye planlegging av trase etter kartlegging kan man sikre at tiltaket ikke strider mot vernevedtakets formål eller påvirker verneverdiene nevneverdig. Det er dessuten en vesentlig samfunnsinteresse i utvikling av fibernettnettverk, men etter forvalters vurdering er dette dekket av den eksisterende kabelen som allerede er lagt og som har svært høy kapasitet.

Konklusjon

Forvalter anbefaler Nasjonalparkstyret i Raet nasjonalpark og Søm landskapsvernområde å gi avslag på søknad om tillatelse til legging av fiberkabel med hjemmel i verneforskriften §§ 3 og 11.

[MottakerNavn]
[Adresse]
[PostNr] [Poststed]
[Kontakt]

Trondheim, 23.11.2023

Deres ref.:
[Ref]

Vår ref. (bes oppgitt ved svar):
2023/3843

Saksbehandler:
Hege Langeland

Vedtak i klagesak om legging av fiberkabel i Ytre Hvaler nasjonalpark

Vi viser til klage 07.08.2023 på Ytre Hvaler nasjonalparkstyres vedtak 23.06.2023. Klagesaken ble oversendt fra nasjonalparkstyret 22.09.2023. Vi har etter oversendelse av klagesaken mottatt e-post 24.10.2023 og klager har gitt informasjon i møte med Miljødirektoratet 09.11.2023 og oversendt ytterligere opplysninger 17.11.2023.

Vedtak

Miljødirektoratet endrer Ytre Hvaler nasjonalparkstyre sitt vedtak 23.06.2023. Vi vurderer tiltaket som nødvendig av hensyn til vesentlige samfunnsinteresser, og gir tillatelse til legging av sjøfiberkabel i trase som omsøkt i Ytre Hvaler nasjonalpark på følgende vilkår:

- Tiltaket skal gjennomføres så skånsomt som mulig og ta hensyn til naturverdiene i nasjonalparken. Det skal om mulig unngås skade på biologisk viktige områder, kulturminner og geologisk viktige områder.
- Tiltaket må gjennomføres slik at korallforekomsten sør for Akerøya ikke blir skadet. Nedspyling eller legging av kabelen på sjøbunnen skal skje i en avstand på minimum 200 meter fra forekomsten. Dersom det er behov for tildekning, skal det brukes stedegne masser.
- Sjøkabel kan legges nedspylt i sedimenter inntil 160 cm under havbunn.
- Sjøkabelen skal legges i tidsrommet september-april for å unngå forstyrrelser på havbunnen i vekstsesong.
- Eventuelt avfall etter arbeidet skal fjernes fra nasjonalparken.
- Tiltaket skal være igangsatt senest tre år fra denne dispensasjonen ble gitt.
- Videoopptak, lydopptak, skanninger og kartlegginger over havbunnen skal gjøres tilgjengelig for forskning og forvaltning.
- Dokumentasjon på utført tiltak skal sendes Ytre Hvaler nasjonalparkstyre og Miljødirektoratet.

Vedtaket er fattet etter naturmangfoldloven § 48 første ledd tredje alternativ og forvaltningsloven § 34 fjerde ledd.

Dere kan ikke klage på vedtaket.

Vi gjør oppmerksom på at denne dispensasjonen ikke erstatter krav om tillatelser etter annet regelverk, f.eks. tillatelse etter plan- og bygningsloven.

Bakgrunn for saken

Søknaden

Cecon Contracting AS søkte 22.12.2022 på vegne av Tampnet AS om tillatelse til å legge sjøfibernkabel i Ytre Hvaler nasjonalpark. Sjøfibernkabelen er planlagt fra Ytre Oslofjord gjennom Ytre Hvaler nasjonalpark i en strekning på 32 km og videre til land ved Sandvik, på svenskekysten mot Søndre Sandøy. Fibernkabelen er en forgreining av Norfest-kabelen som går i sjø langs kysten fra Stavanger til Oslo.

Sjøkabelen er opplyst å være en armert fibernkabel med en diameter på 2,1 cm som ikke inneholder olje eller andre miljøfarlige stoffer. Arbeidene er planlagt gjennomført mellom august og oktober 2023 og vil pågå i ca. 3 dager.

Vedtak fra Ytre Hvaler nasjonalpark

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre avslo 23.06.2023 søknaden etter vurdering av naturmangfoldloven § 48. Nasjonalparkstyret vurderte at legging av fibernkabel i sjø var i strid med verneformålet og ville påvirke verneverdiene nevneverdig. Nasjonalparkstyret kunne heller ikke se at det var dokumentert samfunnsinteresser av nasjonal betydning som tilsa at den omsøkte kabelen måtte føres gjennom nasjonalparken. Vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 var da ikke oppfylt.

Klage og forberedende klagebehandling

Cecon Contracting AS og Tampnet AS klaget på vedtaket i brev 07.08.2023.

Nasjonalparkstyret har behandlet klagen gjennom forberedende klagebehandling. Nasjonalparkstyret opprettholdt 22.09.2023 sitt tidligere vedtak i saken og oversendte etter dette saken til Miljødirektoratet.

Klager har hatt møte med Miljødirektoratet 09.11.2023 og sendt tilleggsopplysninger i brev 17.11.2023.

Klagers argumenter

I klagen er følgende hovedargumenter anført:

Om påvirkning på natur

Klager viser til at de oppsøker områder med dypt vann med myk sjøbunn hvor levede grunnlag for sensitiv fauna vanligvis ikke er til stede og hvor bunntåling er tillatt. Gjennom nasjonalparken har de valgt den dypeste mulige traseen, så langt unna områder med restriksjoner (Sone A) som mulig, og i områder der det pågår aktiv fiske og bunntåling så langt det lar seg gjøre. Langs den planlagte traseen unngås alle områder hvor det er opprettet trålforbud eller registrert koraller.

Tiltaket berører kun 1300 m sjøbunn som ikke allerede er drastisk påvirket av pågående fiske og bunntråling, og vil dermed være et mindre tiltak utover de aktivitetene som allerede tillates.

Klager viser videre til at eksterne eksperter etter miljøundersøkelser har konkludert med at tiltaket har ubetydelig innvirkning på verneverdiene pga. fravær av sårbare arter, den skånsomme installasjonsmetodikken og de store inngrepene som allerede tillates og utføres gjennom fiske og bunntråling. Det er enorme forskjeller i miljøkonsekvenser av denne tillatte aktiviteten og tiltaket som er avslått. Størsteparten av områdene har registrert betydelig bunntråling i årene 2012 – 2022, hvor betydelige skader på sjøbunn er dokumentert. Grunnen til at det tilsynelatende ikke fiskes mellom disse feltene er de lokale sjøbunnsforholdene hvor seksjoner med grunnfjell og stein vanskeliggjør bunntråling.

Klager er uenig i nasjonalparkstyrets vurdering om at det ikke er tilstrekkelig kunnskap om tiltakets virkninger på naturverdiene. Klager viser til konsekvensutredningen som sier at tiltaket ikke vil føre til varige endringer som arealbeslag, endring av strømningsforhold eller fragmentering av natur. Tiltaksområdet vurderes å bli ubetydelig endret i både driftsfasen og permanent fase grunnet en forventet rask rekolonisering av bunnfauna. Hva angår verdi- og påvirkningsgrad vurderes tiltaket å ha potensiale for 'noe miljøskade' som ikke er varig og som kan sammenlignes med effektene av tråling. Grøften tiltaket spuler er betydelig smalere enn én enkelt bunntrål og samlet konsekvens for naturmangfold i sjø i permanent fase vurderes som ubetydelig.

For å redusere inngrepet har klager gjennom detaljert planlegging redusert lengden på traseen til 28,5 km. Med bredden på grøften på cirka 30 cm vil tiltaket påvirke et areal på 8,5 km². Under nedspyling brukes forskjellige "sverd" med dybde på 1,2 til 1,6 m, alt etter sjøbunnsforholdene og størstedelen massene som påvirkes under nedspylingen vil i all hovedsak falle tilbake i grøften umiddelbart. Fra tidligere erfaring er det de øvre 30 cm av grøften som oppvirvles, noe som igjen tilsier at total oppvirvling fra tiltaket er forventet å være rundt 2550 m³.

Installasjonsutstyret som benyttes er betydelig mer manøvrerbart enn en bunntrål, og gjør at kablet kan legges i sjøbunnsområder som muliggjør nedgravning mellom disse hindringene. Da det er klart fra sjøbunnsundersøkelsene at den nåværende bunntrålingen påvirker sjøbunnen i adskillig større grad enn legging av sjøkablet, mener klager at tiltaket må vurderes ut fra den ekstra påvirkningen tiltaket har utover de eksisterende aktivitetene som allerede tillates i samme område. For tiltaket vil det si de relativt korte områdene uten nåværende aktiv fiske som utgjør kun rundt 1300 m av den totale kabeltraseen, hvor det totalt sett forventes å virvle opp 117 m³ masse i områder uten sårbare arter. Dette mener klager gir en ubetydelig virkning på verneverdiene, og gjør at tiltaket innebærer et mindre inngrep. Klager har videre vedlagt en studie som gjelder kunnskap knyttet til legging av fiberkabel i sjø.

Om samfunnsnyttene

Klager viser til at tiltaket har klare nasjonale samfunnsnyttige bidrag i form av en økning i tilgjengelighet og kvalitet for nasjonal og internasjonal datatrafikk. Kablet gir økt datakapasitet, kabelrutediversitet, kabelredundans og nettverksrobusthet for nasjonal og internasjonal datatrafikk, og er et viktig bidrag til nasjonal datasikkerhet ved å sikre kritisk kommunikasjon mellom viktige knutepunkter både internt i Norge og internasjonalt. Norfest-kablet vil være en svært viktig del av den nasjonale telekominfrastrukturen både i form av økt kapasitet for transport av data mellom viktige knutepunkt, men også fordi kablet representerer en ny

føringsvei i forhold til landbaserte fiberkabler. Kabelen blir spesielt viktig siden den knytter sammen punkter i Norge som er startpunkt for andre fiberkabler som går til utlandet, slik at robusthet og sikkerhet for internasjonal datakommunikasjon blir styrket.

Tampnet ble nylig underlagt sikkerhetsloven. Viktigheten av fibernettet til Tampnet for nasjonal sikkerhet er høy og Norfest-kabelen vil være et viktig bidrag til å ytterligere sikre kritisk kommunikasjon som understøtter viktige samfunnsfunksjoner.

Kabelen og nettverkets ytelse i form av datahastighet og forsinkelse er kritisk viktig. Denne hastigheten er i all hovedsak drevet av lengden på kabelen som gir optiske egenskaper som muliggjør forsinkelse- og kapasitetskrevede applikasjoner som f.eks. fjernkirurg. Utover nasjonale samfunnsinteresser har tiltaket vårt støtte fra lokale og regionale operatører som Hvaler Bredbånd og Blix Solutions som tjenesteleverandør til beboerne i Hvaler Kommune.

Videre vil fiberkabelen muliggjøre verdifulle vitenskapelige undersøkelser for nasjonalparken. Fiberkabelen vil kunne benyttes for forskning og undersøkelser av geofysisk aktivitet, det marine miljøet og aktiviteter i nasjonalparken gjennom forskningskonsortiene Smart-Ocean og Centre for Geophysical Forecasting. Dette vil bidra til vernet av nasjonalparken gjennom undersøkelser og forskning på miljøparametere som strømninger og temperatur på ulike dyp, fiskeaktiviteter, bunntåling og marint liv. For bruk av nåværende og fremtidige forskningsprosjekter er det i denne kabelen dedikerte fibre avsatt til sensing og forskningsformål ut kabelens levetid. Det er unikt at dette gjøres for en fiberkabel for kommunikasjonsformål.

Flere av nyttene fra tiltaket vil også kun gjelde den første kabelen av denne typen, som redundans og tilgang til fibre for vitenskapelige undersøkelser, slik at en dispensasjon ikke vil skape en presedens for andre fremtidige kabler.

Om alternativer utenfor nasjonalparken

Klager viser til at alternative traséer har blitt grundig evaluert, men lar seg ikke gjennomføre grunnet sjøbunnsforhold, batymetri og andre nasjonalparker/verneområder i området.

Nåværende trasé er derfor den minst inngripende, den med lengst avstand til sårbare arter, den minst hindrende for andre brukere av sjøbunnen, den eneste som muliggjør tilstrekkelig kort rute for de datahastighetene og forsinkelsene som er forventet nødvendig for fremtidig datakommunikasjon, og det eneste kommersielt levedyktige alternativet for kabelsystemet vi nå er i ferd med å bygge.

I arbeidet vurderte klager traséer som ikke bare unngår Ytre Hvaler nasjonalpark, men også de nasjonalparkene og verneområdene som grenser mot nasjonalparken. Disse sett under ett gir et sammenhengende belte med 84 km lengdemetere fra sør til nord som er utilgjengelige for slike tiltak. Dette gir en lengde på forgreningen inn til Sverige som ikke innfrir de kravene som stilles til kapasitet og leveranse for Norfest (optisk sett fra et teknisk- og markeds perspektiv og økonomisk sett fra vårt perspektiv som kommersiell aktør), slik at nevnte forgrening ikke vil la seg realisere.

Om adgangen til å gi dispensasjon

Klager mener at basert på formåls- og dispensasjonsbestemmelsene i naturmangfoldloven § 1 og § 48 tiltaket kvalifiserer klart for dispensasjon, gitt at det hverken strider mot verneformålet eller påvirker verneverdiene nevneverdig. Naturmangfoldloven § 48 gir anledning til å gi dispensasjon

for sikkerhetshensyn og vesentlige samfunnsinteresser. Viktige momenter er at klagers nettverk er anerkjent som samfunnskritisk infrastruktur, på lik linje med f.eks. viktig vann- og strømforsyning nasjonalt, ettersom Tampnet med sin infrastruktur er underlagt sikkerhetsloven.

Klager er uenig i at det kan legges stor vekt på risikoen for presedensvirkning og at dette strider mot det forvaltningsmessige prinsippet om at hver sak skal undergis en konkret vurdering.

Merknader til klagen

Nasjonale kommunikasjonsmyndighet (Nkom)

Klager har vedlagt uttalelse fra Nkom 07.08.2023 som Kommunal- og distriktsdepartementet støtter. I uttalelsen skriver Nkom at fiberutbygging skjer i all hovedsak på bakgrunn av rene markedsmessige og kommersielle hensyn, og bidrar til å oppfylle formålene med ekomloven. Nkom skriver at de nasjonale fibernettene utgjør en viktig del av grunnmuren i vårt digitale samfunn og viser til meld. St. 28 (2020-2021) «Vår felles digitale grunnmur – Mobil, bredbånds- og internettjenester» hvor det fremgår at «*Stadig flere tjenester, som håndterer stadig større verdier i samfunnet, digitaliseres, blant annet styringssystemer for industri, landbruk og havbruk, hjemmekontorløsninger og dokumentsystemer, kjøretøy og karttjenester, butikk- og betalingstjenester, underholdningstilbud og helse- og omsorgstjenester, herunder velferdsteknologi. I fremtiden vil nettene bære enda flere viktige og kritiske tjenester for samfunnet, som nød- og beredskapskommunikasjon over kommersielle mobilnett. Sikkerhetstiltakene i den digitale grunnmuren må reflektere denne utviklingen og tilpasses verdiene som bæres av grunnmuren.*»

Nkom viser til at de i rapporten «Robuste transmisjonsnett for Norge mot 2030» har et målbilde som går ut på å legge til rette for at kommersielle fiberaktører etablerer flere og fysisk adskilte fibernett mellom regioner og tettsteder for å styrke diversitet og redundans. Formålet er at Norge skal ha en robust fiberinfrastruktur som kan betjene samfunnets behov i både fred, krise og krig. Den nasjonale fiberinfrastrukturen er en grunnleggende innsatsfaktor for det meste av samfunnets kritiske og digitaliserte samfunnsfunksjoner.

Videre peker Nkom på at mellom Østlandet og Vestlandet finnes det fibertraseer langs vei og jernbane over fjellet, og langs kysten. Utbygging av nye fibertraseer, herunder sjøfibertraseer langs kysten, bidrar til ytterligere forsterkning og fremføringsdiversitet mellom regionene Østlandet, Sørlandet og Vestlandet, i tråd med målbildet. Utbygging av fiberinfrastruktur generelt er i tråd med den gjeldende nasjonale datasenterstrategien «Norske datasenter – berekraftige, digitale kraftsenter».

Etter Nkoms syn må viktigheten av en fiberkabel vurderes konkret i det enkelte tilfellet, og vil bl.a. avhenge av i hvilken grad den bidrar til økt robusthet i nettene, hvem som skal ta den i bruk og for hvilke formål og i hvilken grad den bidrar til økt redundans og diversitet. Etter Nkoms syn er det viktig å legge til rette for fiberutbygging, der dette lar seg gjøre innenfor rammene av regelverket, og fremstår som hensiktsmessig veid opp mot andre hensyn.

Uttalelser fra SFI Smart Ocean og NTNU CGF

SFI Smart Ocean og NTNU CGF har i uttalelser 03.08.2023 vist til muligheten for å benytte fiberoptiske kabler for havovervåkning og forskningsformål.

Nasjonalparkstyrets vurderinger av klagen

Nasjonalparkstyret har i forberedende klagebehandling lagt vekt på at tiltaket vil gå gjennom hele nasjonalparken fra øst til vest og være et varig inngrep og et stort tiltak i nasjonalparken.

Nasjonalparkstyret mener undersøkelsen klager har fått utført, kun gir et øyeblikksbilde av naturen og at det er mange faktorer som påvirker de marine naturtypene negativt og samtidig; som utbygginger, utslipp av næringsalter og klimaendringer. De vektlegger at samlet belastning kan føre til kryssing av tippepunkter og irreversible tap av naturtyper i et vernet område. Tiltaket vil derfor etter deres vurdering kunne påvirke verneverdiene nevneverdig.

Når det gjelder kunnskapsgrunnlaget i naturmangfoldloven § 8 skriver nasjonalparkstyret bl.a.:

"Vi vil likevel vektlegge at hele området er vernet - ikke bare sone A som er trålfrie. Ytre Hvaler nasjonalpark omfatter et bredt spekter av naturtyper, og ikke minst strømskurte løsmassebunner, dype spektakulære korallrev samt bløtbunn på store dyp i Hvalerdypet. Hver for seg representerer naturtypene fra middels store til meget store naturverdier, men det samlede mangfoldet av marine habitater og naturtyper en finner innenfor nasjonalparken gjør at dette området er spesielt og av meget stor verdi. Dypområdene utenfor Hvaler har en større artsrikdom enn Kosterrenna, sannsynligvis grunnet mindre intens tråling på norsk enn på svensk side. De dype bløtbunnsområdene kan karakteriseres som av middels til stor verdi ut ifra det faktum at området har en svært variert bunntopografi med en variert og spesiell bunnfauna.

Tjärnö Marinbiologiske laboratorium (TMBL) har gjennom flere år utført marinbiologiske undersøkelser i området. TMBL har kartlagt flere korallrev, bl.a. ved Søsterøyene og det er også oppdaget lokaliteter utenom revene med meget rike biotoper, særlig i dyprennen mellom Hvalerdypet og Oslofjorden. Forekomstene av koraller med assosiert fauna, og funn av andre sjeldne dyrearter på hardbunn og til dels på bløtbunn, gjør dette området unikt ikke bare i Skagerrak men også internasjonalt (Konsekvensutredning for Ytre Hvaler, Østfold Deltema naturmiljø i sjøen). I sluttrapport for prosjekt Frisk Oslofjord del 1, (2022) s. 34 og s. 35 vises kart over naturtyper og organismsamfunn i Ytre Hvaler nasjonalpark, som er ekstra sårbare eller sjeldne og står på OSPARs liste over truede eller sårbare arter som har behov for prioritert beskyttelse: Korallrev (Lophelia-rev), Korallhager og svamphager, Sjøfjærbunn. Disse organismsamfunnene er relativt sjeldne, de vokser seint og de er sårbare for forstyrrelser og ødeleggelse, og finnes i området hvor kabelen søkes lagt."

Nasjonalparkstyret har også lagt vekt på at det er flere aktører som har søkt om å legge fiberkabel i nærliggende verneområder. De viser til at i brev 13.06.23 fra Nkom framgår det at det ikke er en overordnet plan for hvor det skal legges kabler, men at det er markedet som styrer dette. Dermed er det stor risiko for presedensvirkninger og at en tillatelse i denne saken vil gjøre det vanskeligere å avslå søknader om lignende tiltak i framtiden.

Nasjonalparkstyret uttalte at styret ser at det er gode samfunnsmessige argumenter for en fiberkabel til Sverige, men mener at dette ikke kan oppnås på bekostning av verneverdiene og verneformålet for nasjonalparken, og at det mest sannsynlig finnes mulighet for alternative ruter, men med større kostnad for klager, selv om det kan være den ikke innfrir de kravene som stilles til kapasitet og leveranse.

Miljødirektoratets vurderinger

Vi er klageinstans i saken, og kan derfor prøve alle sider av den. Vi kan også ta hensyn til nye omstendigheter og forhold som ikke er tatt opp i klagen.

Reglene som gjelder for nasjonalparken

Ytre Hvaler nasjonalpark er opprettet ved kongelig resolusjon 26.09.2009. All virksomhet i nasjonalparken er regulert av forskrift 26. juni 2009 nr. 883 om vern av Ytre Hvaler nasjonalpark.

Formålet med nasjonalparken er etter verneforskriften § 2 å bevare et egenartet, stort og relativt urørt naturområde ved kysten i sørøst-Norge, bevare et undersjøisk landskap med variert bunntopografi, samt å bevare økosystemer på land og i sjø med naturlig forekommende arter og bestander, kystlandskap med sjøoverflate og havbunn med korallrev, hard- og bløtbunn.

I forskriften § 3 punkt 1.1 er det fastsatt regler om vern mot inngrep i sjøbunnen. Det følger av bokstav a) at området er vernet mot inngrep av enhver art, og sjøkabler er opplistet som et av tiltakene som er forbudt i nasjonalparken.

Verneforskriften har ikke unntaksbestemmelser som åpner for at det kan gis tillatelse til sjøkabler, og søknaden må derfor behandles etter naturmangfoldloven § 48. Vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 første alternativ er at tiltaket ikke strider mot verneformålet og ikke har nevneverdig påvirkning på verneverdiene. Etter § 48 andre alternativ er det et vilkår at sikkerhetshensyn gjør det nødvendig med en dispensasjon. Vilkårene for å gi dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48 tredje alternativ er at vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig med en dispensasjon.

Nærmere om tiltakshaver og tiltaket

Tampnet AS er en leverandør av telekommunikasjonsnettverk med hovedkontor i Stavanger. De opplyser at selskapets høyhastighets land- og undervannsnettverk går gjennom åtte land og forbinder over 40 kjernedatasentre på tvers av 12 markeder i Europa og USA. Deres kabelnettverk overfører i dag omtrent 30 % av Norges internasjonale datatrafikk og Norfest-nettverket vil utvide denne tilkoblingen ytterligere i tråd med de nasjonale strategiene til regjeringen. Cecon Contracting AS er en offshoreentreprenør som på vegne av oppdragstaker har søkt om gjennomføringen.

Den aktuelle fiberkabelen skal nedspyles ved bruk av en Capjet-spylemaskin. Dette gjøres ved at det spyles en grøft med bredde på ca. 30 cm og dybde på 1,2 m til 1,6 m hvor kabelen legges ned. Fiberkabelen har en diameter på 21 mm og skal legges i en lengde på 28,5 km (endret fra 32 m som opplyst i søknaden) gjennom nasjonalparken. Størstedelen av massene som påvirkes av nedspylingen er av tiltakshaver vurdert å i all hovedsak falle tilbake i grøfta, og tiltakshaver forventer at tiltaket vil medføre oppvirvling av 2550 m³ masser fra sjøbunnen.

Kan det gis dispensasjon etter naturmangfoldloven § 48?

For at det skal kunne gis dispensasjon må vilkårene i naturmangfoldloven § 48 være oppfylt.

Strider tiltaket mot verneformålet og kan det påvirke verneverdiene nevneverdig?

Vilkårene for å gi dispensasjon etter første alternativ er at "det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig". Dispensasjonsbestemmelsen er ment for uforutsette tilfelle og hvor påvirkningen på verneverdiene er bagatellmessige eller forbigående.

Om det kan gis dispensasjon etter dette alternativet beror på en vurdering av tiltakets virkning på verneformål og verneverdier. Vurderingen av kunnskapsgrunnlaget etter naturmangfoldloven § 8, er utgangspunktet for en vurdering av om tiltaket påvirker verneverdiene nevneverdig.

Kunnskapsgrunnlaget (naturmangfoldloven § 8)

Klager har gitt informasjon om hvilken påvirkning tiltaket har på naturverdiene i nasjonalparken. Søknaden bygger på en konsekvensutredning som klager har fått utført og oversendt.¹ Det følger av søknaden at kabelstrekningen er lagt utenom områder i nasjonalparken med særlige restriksjoner på sjøbunnen og verdifulle naturtyper som er kartlagt etter DN-håndbok 19. Kabelstrekning vil etter valgte trase ut fra klagers vurdering legges utenom sårbare områder som ålegrasenger, korallforekomster og skjellsand. I søknaden er det opplyst om en korallforekomst ca. 1,8 km sydvest for sørspissen av Akerøy som ikke er godt nok undersøkt og som ligger langs traseen. Det foreslås i søknaden at video- og ekkoloddutstyr benyttes for å ta hensyn til eventuelt små uforutsette og verdifulle områder.

Tiltaket er opplyst å berøre 1300 m sjøbunn som ikke allerede er påvirket av pågående fiske og bunntråling, og vil dermed være et mindre tiltak utover de aktivitetene som allerede tillates. Klager legger til grunn at forstyrrelsen fra kabelleggingen er temporær og begrenset både i areal og tid, og at inngrepet høyst sannsynlig ikke medføre noen langvarige effekter på sjøbunnen og at faunaen relativt fort vil rekolonisere de påvirkede arealene.

Nasjonalparkstyret har supplert med at alt naturmangfold er vernet, ikke bare rødlistede arter og naturtyper, og at dype bløtbunnen har stor verneverdi i Norge og det er viktig at man unngår å bruke redskap som kan ødelegge havbunnen i nasjonalparken. Nasjonalparkstyret har vist til kart over naturtyper og organismesamfunn som viser at korallrev, korallhager, svamphager og sjøfjærbunn finnes i området hvor kablet søkes lagt. Disse er ekstra sårbare eller sjeldne og står på OSPARs liste over truede eller sårbare arter.² Nasjonalparkstyret mener klagers undersøkelser kun gir et øyeblikksbilde av naturen og at det er mange faktorer som påvirker de marine naturtypene negativt, og samtidig; som utbygginger, utslipp av næringsalter og klimaendringer, og at samlet belastning kan føre til kryssing av tippespunkter og irreversible tap av naturtyper.

Miljødirektoratet legger til grunn for vedtaket at det som vil kunne påvirkes av tiltaket er bløtbunnsområder og delvis områder med sand-, grus- og steinbunn. Bløtbunnsområder er bunnområder som består av løse sedimenter som leire, silt, sand og middels grus på sjøbunn. Bløtbunn er levested for mange arter som enten graver seg ned i sedimentet eller som lever på sedimentoverflaten. Traséen på østsiden av Oslofjorden (10 km) ble filmet med ROV i en

¹ Konsekvensutredning naturmangfold i sjø i Ytre Hvaler nasjonalpark (COWI, 02.08.2023) og Notat Visuell kartlegging marin fauna KP 20 – 29,7 Tisler – Svenskegrensen (WK Naturkart, 24.04.2023).

² Sluttrapport for prosjekt Frisk Oslofjord del 1, (2022) s. 34 -35.

undersøkelse utført av WK Naturkart. I deres Notat 2023-2 er det gitt eksempler på arter som ble funnet ved en visuell kartlegging den aktuelle dagen. Det ble da observert blant annet hanefot (en sjøfjærart), rødpløse, mudderbunnsjørose, sjøkreps (der det ikke var trålspor), sylindersjørose, vanlig sjøfjær og noen fiskearter. Undersøkelsen opplyser at mellom KP 2137 og KP 2445 var sjøbunnen dominert av grus og stein, stedvis omgitt av bergvegger. Denne typen bunnsedimenter består oftest av blandinger av flere forskjellige kornstørrelser, som slam, sand, grus, stein etc. I områder med stor variasjon i miljøet kan artsmangfoldet være stort med flerbørstemark, muslinger, krepsdyr, svamper og annen bløtbunnsfauna. Mye bløtbunnsfauna lever nedgravd sedimentene og kan ikke nødvendigvis observeres med ROV.

WK Naturkart mener at forstyrrelsen fra kabelleggingen er temporær og begrenset både i areal og tid. Deres vurdering er at inngrepet høyst sannsynlig ikke medføre noen langvarige effekter på sjøbunnen og at faunaen relativt fort vil rekolonisere de påvirkede arealene.

Det er videre ikke kjente effekter ved å ha en slik fiberkabelen liggende nedgravd i sjøbunnen. Mest sannsynlig har derfor tiltaket først og fremst konsekvenser i anleggsfasen, dvs. som følge av nedspylingen. Det foreligger ikke et fullstendig kunnskapsgrunnlag om hvilke effekter legging av sjøkabler har på sjøbunnen og tilhørende naturmangfold. Det er sannsynlig at arter som befinner seg i grøfta også vil finne seg i områdene på siden av grøfta som nedspyles og grøftarealet vil sannsynligvis rekoloniseres etter noe tid. Det er usikkerhet hvor lang tid dette vil ta og det vil bero på annen påvirkning. For strekningen på 1,3 km som skal legges i områder hvor tråling ikke foregår, vil legging av sjøkabelen midlertidig kunne forringe mer uberørte og upåvirkede områder. Det er som vist til over sannsynlig at disse negative effektene er midlertidige og at områdene vil få tilbake sitt naturlige naturmangfold.

I områder som er utsatt for tråling er sjøbunnen allerede i redusert tilstand som følge av skader fra tråling. Vedvarende tråling vil etter vår vurdering ha en mye større negativ effekt på sjøbunnen enn nedlegging av sjøkabelen. Anslått levetid på sjøkabelen er 40-50 år, men det må trolig påregnes behov for reparasjoner. Det vurderes at tilleggsåvirkningen av legging av sjøkabel bare vil være begrenset/liten i områder som allerede er påvirket av bunntråling. Vi vurderer derfor at den samlede belastning ikke vil være vesentlig endret som følge av nedlegging av sjøkabelen så lenge det pågår tråling i området, jf. naturmangfoldloven § 10 om samlet belastning.

Det er ikke kunnskap om at tiltaket vil berøre upåvirkede og særlige sårbare og verdifulle områder, med unntak av at det finnes en korallforekomst sør for Akerøya som kan bli skadet dersom sjøkabelen ikke legges utenom denne og i god nok avstand til forekomsten. Det er bl.a. krav om aktsomhet ved fiske i nærheten av korallrev og forbudt å ødelegge korallrev med hensikt ved fiske etter forskrift om beskyttelse av korallrev mot ødeleggelse som følge av fiskeriaktivitet. Alle korallrev betegnes som sårbare og vil være viktig å ta vare på. Dersom det er hjemmel for å gi dispensasjon, må det i vurderingen av om det skal gis dispensasjon tas i betraktning om det kan stilles vilkår som innebærer at forekomsten bevares. I vedlegg til vedtaket følger et kartutsnitt som viser hvor korallforekomsten ligger.

Vurdering av dispensasjonsvilkårene

Sjøkabelen skal legges i en strekning på ca. 28,5 km i nasjonalparken. Større deler av sjøkabelen skal legges i områder som allerede er påvirket av bunntråling og hvor sjøkabelen sannsynligvis bare vil innebære en mindre tilleggsbelastning på naturmiljøet sammenlignet med annen bruk. Sjøkabelen har negative konsekvenser for naturmiljøet og verneverdiene i mer upåvirkede områdene (1,3 km), men disse er sannsynligvis midlertidige. Tiltaket vil kunne påvirke en korallforekomst sør for Akerøya, med mindre kabelen kan legges utenom og i tilstrekkelig avstand til forekomsten. Vi vurderer at det kan stilles vilkår som gjør at denne blir ivarettatt.

Formålet med Ytre Hvaler nasjonalpark er å bevare et undersjøisk landskap med variert bunntopografi og bevare økosystemer i sjø med naturlig forekommende arter og bestander, havbunn med korallrev, hard- og bløtbunn. Nasjonalparken er en av de relativt få marine nasjonalparkene i Norge.

Dispensasjon kan bare gis dersom tiltaket ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig. At et tiltak ikke påvirker verneverdiene nevneverdig betyr at dispensasjon bare kan gis for bagatellmessige og/eller forbigående forstyrrelser. Vi kan ikke se at dette er tilfellet her hvor legging av sjøkabelen vil kunne gi skade på fauna og forringelse av sjøbunnen over en lang strekning i nasjonalparken. Dette selv om fauna vil kunne rekolonisere seg og det allerede er skader som følge av tråling på vesentlige deler av strekningen. Som det er påpekt av nasjonalparkstyret er alt naturmangfold vernet i nasjonalparken, ikke bare rødlistede naturtyper og arter.

Vi er derfor enig med nasjonalparkstyret i at vilkårene for å gi dispensasjon etter dette alternativet i § 48 ikke er oppfylt fordi tiltaket vil kunne påvirke verneverdiene nevneverdig.

Er tiltaket nødvendig av hensyn til vesentlige samfunnsinteresser?

Selv om tiltaket påvirker verneverdiene i nasjonalparken kan det gis tillatelse dersom det er nødvendig av hensyn til vesentlige samfunnsinteresser jf. naturmangfoldloven § 48 tredje alternativ. Med vesentlig samfunnsinteresse menes tungtveiende hensyn av nasjonal betydning. Eksempler på dette er viktige kommunikasjonsanlegg som flyplasser, jernbaner eller større samferdselsprosjekter. Saker som har stor lokal eller regional betydning er ikke tilstrekkelig som grunnlag for dispensasjon etter denne bestemmelsen. Nødvendighetskravet er ikke oppfylt dersom det lar seg gjøre å ivareta samfunnsinteressen på annen måte.

Vurdering av vesentlig samfunnsinteresse

Nkom uttaler at fibernetene utgjør en viktig del av grunnmuren i vårt digitale samfunn, men uttaler seg ikke om betydningen av legging av fiberkabel i denne konkrete delstrekningen. Nkom skriver at utbygging av nye fibertraseer, herunder sjøfibertraseer langs kysten, bidrar til ytterligere forsterkning og fremføringsdiversitet mellom regionene Østlandet, Sørlandet og Vestlandet, og samsvarer med målbildet i Nkoms rapport Robuste transmisjonsnett for Norge mot 2030. Etter Nkoms syn må viktigheten av en fiberkabel vurderes konkret i det enkelte tilfellet og bero på i hvilken grad den bidrar til økt robusthet i nettene, hvem som skal ta den i bruk og for hvilke formål og i hvilken grad den bidrar til økt redundans og diversitet. Etter Nkoms syn er

det viktig å legge til rette for fiberutbygging der dette lar seg gjøre innenfor rammene av regelverket og det fremstår som hensiktsmessig veid opp mot andre hensyn.

Miljødirektoratet viser til at klager opplyser at kabelen vil gi økt datakapasitet, kabelrutediversitet, kabelredundans og nettverksrobusthet for nasjonal og internasjonal datatrafikk, og være et viktig bidrag til nasjonal datasikkerhet ved å sikre kritisk kommunikasjon mellom viktige knutepunkter både internt i Norge og internasjonalt. Norfest-kabelen vil ifølge klager være en svært viktig del av den nasjonale telekominfrastrukturen også fordi kabelen representerer en ny føringsvei i forhold til landbaserte fiberkabler. Kabelen blir spesielt viktig siden den knytter sammen punkter i Norge som er startpunkt for andre fiberkabler som går til utlandet, slik at robusthet og sikkerhet for internasjonal datakommunikasjon blir styrket.

Klager har opplyst at deres kabelnettverk overfører i dag omtrent 30 % av Norges internasjonale datatrafikk, og at Norfest-kabelen vil utvide denne tilkoplingen ytterligere i tråd med de nasjonale strategiene til Regjeringen. Ny rute til Sverige vil sikre og skape redundans for deres nettverk til Sverige og være en alternativ internasjonal kommunikasjonsrute til ruten Stockholm - London. Formålet med fiberkabelen er videre utdypet i brev til Miljødirektoratet 17.11.2023.

Vi oppfatter at legging av fiberkabel i sjø og inn mot Sverige samsvarer med det nasjonale målbildet om at Norge skal ha et godt tilbud av høyhastighetsforbindelser mot flere land og fra alle landsdeler. Utbygging av dette nettverket skjer i et kommersielt marked og kommersielle aktører bidrar på denne måten til å oppfylle nødvendig infrastruktur i et digitalt samfunn.

Vi vektlegger at deler at Tampnett sitt nettverk er definert som grunnleggende nasjonal funksjon. Viktigheten av fibernettet er høy, og den aktuelle kabelen vil være et viktig bidrag til å ytterligere sikre kritisk kommunikasjon som understøtter viktige samfunnsfunksjoner.

Vi vurderer på denne bakgrunn at legging av denne sjøkabelen anses som en vesentlig samfunnsinteresse.

Er nødvendighetskravet oppfylt?

For at det skal kunne gis dispensasjon etter dette alternativet må det være nødvendig å gjennomføre tiltaket i nasjonalparken. Med dette menes at interessen ikke kan ivaretas på annen måte, for eksempel at det ikke finnes alternativ lokalisering.

Fiberkabelen skal legges i sjø og representerer en styrking av kabelnettet mot Sverige og internasjonalt. Klager har både i søknaden og klagen redegjort for om det finnes annen lokalisering og har konkludert med at dette ikke finnes. I klagen skrives:

"I arbeidet med vårt design vurderte vi traséer som ikke kun unngår Ytre Hvaler Nasjonalpark, men også de nasjonalparkene og verneområdene som grenser mot nasjonalparken deres. Ser vi disse som ett sammenhengende belte er det 84 km lengdemetere fra sør til nord (se kart 1) som er utilgjengelige for et tiltak som vårt. Dette gir en lengde på forgreningen inn til Sverige som ikke innfrir de kravene som stilles til kapasitet og leveranse for Norfest (optisk sett fra et teknisk- og markedspektiv og økonomisk sett fra vårt perspektiv som kommersiell aktør), slik at nevnte forgrening ikke vil la seg realisere."

"Nord for YHNP

Dersom vi ruter nord for nasjonalparken (se kart 2) må vi øke kabellengde med 6km og optisk lengde i vestlig retning med minst 30km. Ettersom de optiske lengdene mellom hvert landingspunkt allerede er maksimert vil et slikt tillegg forringe de optiske egenskapene til forgreningen til en slik grad at den ikke lengre gir mening grunnet for høy forsinkelse, for lav signalstyrke og for lav datakapasitet. Traséen ville også måtte gått gjennom Rauerfjorden maritime vernesone og deler av Kosterfjorden – Väderöfjorden verneområde hvor det er antatt større verneverdi i form av sårbare arter enn nåværende trasé. Store deler av traseen vil også måtte legges på veldig grunt vann som ikke muliggjør nedspyling, og krysser over et betydelig antall eksisterende kabler. Et slikt design er i strid med de robusthetskravene vi har for dette systemet, og ville på samme tid fjernet samfunnsnyttens relatert til økt nettverksrobusthet den nåværende traseen bidrar med.

Sør for YHNP

Dersom vi ruter sør for nasjonalparkene og verneområdene (se kart 2) må vi øke vi lengden på forgreningen med 40km og optisk lengde i nordlig retning med minst 57km. Ettersom de optiske lengdene mellom hvert landingspunkt allerede er maksimert vil et slikt tillegg forringe de optiske egenskapene til forgreningen til en slik grad at den ikke lengre gir mening grunnet for høy forsinkelse, for lav signalstyrke og for lav datakapasitet. Dersom vi ruter kun utenfor YHNP, men innenfor Kosterhavet nasjonal park og Kosterfjorden – Väderöfjorden verneområde, må vi over på grunnere vann hvor bunnforholdene er slik at den vil mest sannsynlig ikke vil muliggjøre nedspyling. Ettersom en slik trasé må gjennom grunnere vann er også verneverdiene antatt større enn i nåværende trasé, og en eksponert kabel i dette området vil også kunne være til hinder for andre brukere av sjøbunnen (som fiske og fritidsaktiviteter)"

Miljødirektoratet vurderer med dette at alternativ lokalisering er tilstrekkelig vurdert og legger til grunn at det ikke finnes alternativ lokalisering i dette tilfellet så lenge fiberkabelen skal legges i sjø for å skape redundans til det landbaserte nettverket, og vi viser til ovennevnte gjennomgang.

Vi har etter dette vurdert at det er nødvendig å legge fiberkabelen i nasjonalparken for å oppnå den vesentlige samfunnsinteressen, herunder at det ikke finnes alternativ lokalisering.

Hvorfor mener Miljødirektoratet det er riktig å gi dispensasjon i denne saken?

Selv om minimumsvilkårene for å gi dispensasjon er oppfylt, gir loven klager ikke krav på å få en dispensasjon. Bestemmelsen er en kan-bestemmelse og dette innebærer at vi må vurdere konkret om vi skal gi dispensasjon. I vurderingen vil blant annet omfanget, miljøvirkningen og nødvendigheten av tiltaket være relevant. Det er også relevant å vurdere om det vil ha negativ påvirkning på verneverdiene om tilsvarende dispensasjonssøknader blir innvilget i fremtiden.

Når tiltaket anses som en vesentlig samfunnsinteresse taler dette i seg selv for at dispensasjon bør gis. Den aktuelle ruten ligger hovedsakelig i områder som allerede er påvirket av annen bruk som bunntåling. Det understrekes at tråling er tillatt etter verneforskriften i store deler av nasjonalparken etter en interesseavveining da området ble vernet. Slik påvirkning innebærer ikke at annen virksomhet som har mindre skadepotensial uten videre kan skje. Vernebestemmelsene blir avgjørende for hva slags type påvirkning som tillates i nasjonalparken.

Vi har vurdert at det er noe usikkerhet mht. hva den samlede belastningen fra legging av sjøkabelen og andre påvirkningsfaktorer vil være, jf. naturmangfoldloven § 10. Tatt i betraktning det som er sagt over, vurderer vi at leggingen av sjøkabelen mest sannsynlig vil være en mindre tilleggsbelastning sammenlignet med annen bruk. Det er videre grunn til å tro at fauna i fiberkabeltraseen vil rekoloniseres etter noe tid.

Kabeltraseen er foreslått lagt utenom restriksjonssoner i nasjonalparken og utenom registrerte sårbare og verdifulle forekomster av naturtyper i Naturbase, med unntak av en korallforekomst sør for Akerøya som må hensyntas dersom det gis en tillatelse. Vi har vært i kontakt med Frithjof Moy ved Havforskningsinstituttet som vurderer at korallforekomsten kan hensyntas ved å holde god nok avstand.

Vi har videre gjort en vurdering av om en tillatelse i dette tilfellet skaper presedens for senere saker, slik at den samlede belastning øker som følge av ytterligere behov for legging av sjøkabler fra andre aktører, jf. naturmangfoldloven § 10. Dette er et hensyn som har vekt i den skjønsmessige vurderingen av om tillatelse bør gis. Vi vurderer at faren for presedens er mindre enn i mange andre tilfeller ettersom terskelen for dispensasjon generelt er høy og om vilkårene er oppfylt må bero på en konkret vurdering av samfunnsinteressen i det enkelte tilfellet. Når vilkårene for å kunne gi dispensasjon i denne saken vurderes å være oppfylt, bygger det på en konkret vurdering av denne saken. Eventuelle senere søknader må vurderes ut fra nødvendigheten av ytterligere sjøkabler når det blir lagt ned en kabel som omsøkt.

Miljødirektoratet har etter en helhetsvurdering kommet til at det bør gis dispensasjon til nedlegging av fiberkabelen som omsøkt etter naturmangfoldloven § 48.

Vurdering av vilkår som bør stilles

Legging av fiberkabelen må skje på en måte som på best mulig måte hensyntar naturverdiene på og i sjøbunnen i samsvar med prinsippet i naturmangfoldloven § 12 om miljøforsvarlige teknikker og driftsmetoder. Etter det opplyste, skal bruk av capjet som omsøkt være den miljømessige mest skånsomme måten å legge fiberkabelen på. Vi har ikke kunnskap om andre metoder som er mer skånsomme.

Klager mener at capjeten kan manøvreres utenom sårbare naturverdier som eventuelt måtte oppdages på kamera under nedspylingen. Det må derfor stilles som vilkår om at nedspylingen av fiberkabelen skal gjennomføres så skånsomt som mulig og ta hensyn til naturverdiene i nasjonalparken. Det skal unngås skade på biologisk viktige områder, kulturminner og geologisk viktige områder.

Tiltaket skal videre gjennomføres slik at korallforekomsten sør for Akerøya ikke blir skadet og vi vurderer at det bør settes vilkår for å hindre dette. Frithjof Moy ved Havforskningsinstituttet har på forespørsel gitt en ekspertuttalelse i e-post 21.11.2023 hvor han anbefaler en avstand på 200 m mellom korallrevet og sjøkabelen. Vi vurderer ut fra dette at legging av kabelen på sjøbunnen må skje i en avstand på 200 m fra forekomsten. Tiltakshaver må selv vurdere om det er mulig å nedspyle kabelen her, eller om kabelen pga. sjøbunnforholdene må ligge oppå sjøbunnen. Dersom den skal ligge på sjøbunnen og det er behov for tildekning, skal det brukes stedegne masser. Korallforekomsten er kartfestet i kartutsnitt som er vedlagt vedtaket.

Strekket som angitt som 21.37 – 24.45 består av en del stein, grus og berg og kan ha naturverdier som ikke er registrert. Miljødirektoratet har vurdert hvordan en sjøkabel bør legges i dette området. Vi har kommet til at for formålet er det viktig at sjøkabelen ikke ligger eksponert oppå bunnen, men også her spyles for best beskyttelse om mulig.

Vi oppfatter at sjøkabelen er planlagt lagt i år. Dersom det likevel skulle bli endringer i klagers planer settes det som vilkår at sjøkabelen legges i tidsrommet september-april for å unngå forstyrrelser på havbunn i vekstsesong. Tiltaket skal være igangsatt senest tre år fra denne dispensasjonen ble gitt.

Videoopptak, lydopptak, skanninger og kartlegginger over havbunnen skal gjøres tilgjengelig for forskning og forvaltning.

Hilsen
Miljødirektoratet

Dette dokumentet er elektronisk godkjent

Ivar Myklebust
avdelingsdirektør

Terje Qvam
seksjonsleder

Kopi til:

Ytre Hvaler nasjonalparkstyre
NASJONAL KOMMUNIKASJONSMYNDIGHET

Postboks 325
Postboks 93

1502
4791

MOSS
LILLESAND

Vedlegg

Kartutsnitt fra Frisk Oslofjord-prosjektet viser geologiforhold i området (kilde: NGU). Stjerne viser korallrevet ved Djupekrakk (posisjon 59.0242N, 10.8673Ø) sør for Akerøya.

19 DES. 2023

Ræet Nasjonalparkstyre
Postboks 504
4804 Arendal

485 01 22

Uttalelse til N0r5ke Fibre sin søknad om sjøkabel (fiber) mellom Bergen-Oslo, oppdatert trase for delstrekk 9, Arendal-Larvik

Fiskeridirektoratet sender sikker digital post, og du vil kunne få all post til din digitale postkasse i Altinn eller til din private digitale postkasse (Digipost eller e-Boks). Samtidig sender vi deg en sms eller e-post og gir beskjed om at det ligger post fra Fiskeridirektoratet i din digitale postkasse. Virksomheter kan lese dokumentet elektronisk i Min meldingsboks på www.altinn.no via rollen Post/arkiv. Informasjon om roller og tilgangsstyring ligger under Profiler, roller og rettigheter i Altinn. Varsel sendes til registrert sms eller e-postadresse. Dokument som ikke er åpnet i Altinn innen 2 virkedager etter at det er tilgjengelig i meldingsboksen, blir skrevet ut og sendt via Posten Privatpersoner. Posten vil bli distribuert til mottakers meldingsboks i Altinn, eller til valgt digital postkasse hos Digipost eller e-Boks. Dersom du ikke har valgt en digital postkasse, kan det gjøres her <http://www.norge.no/nb/velg-digital-postkasse>. Privatpersoner oppfordres til å oppdatere Kontaktregisteret. Dette er tilgjengelig på <http://www.norge.no/nb/oppdater-kontaktinformasjon>. Privatpersoner vil da bli varslet via sms eller e-post om at dokumentet kan leses i den valgte postkassen. Dokument som ikke er åpnet i Altinn eller valgt digital postkasse innen 2 virkedager etter at det er tilgjengelig i meldingsboksen, blir skrevet ut og sendt via Posten. Mer informasjon om SvarUt (sikker digital sending av post) finner du på <http://www.ks.no/fagomrader/utvikling/digitalisering/svarut/mottak-av-post-gjennom-svarut/>

Kystverket
Att. Lasse Aase Tønnessen
Postboks 1502
6025 ÅLESUND

Uttalelse til NØr5ke Fibre sin søknad om sjøkabel (fiber) mellom Bergen-Oslo, oppdatert trase for delstrek 9, Arendal-Larvik

Vi viser til brev 6.11.2023 om ovennevnte søknad om fiberkabel i sjø.

Bakgrunn

Kystverket og søker har besluttet å dele søknaden opp i delstrek, hvor denne delen gjelder mellom Arendal og Larvik. I tillegg er deler av trase for delstrek 8 endret noe.

I brev datert 21.10.2022 og 15.12.2023 pekte Fiskeridirektoratet bl.a. på viktigheten av å unngå å legge sjøkabel i røkestråfelt og fiskeområder. Alternativt må kabel være absolutt overtrålbart og ikke til hinder for aktuelle fiskerier. Videre må man avklare sjøkabel med eierinteresser bak eventuelle berørte akvakulturanlegg. Vi anbefalte også å avtale møter om de enkelte delstrek med aktuelle lokale fiskere/fiskerlag/Sør-Norges Fiskerlag for å avklare nærmere hva som er gunstigst mulig kabeltrase med tanke på fiskerierne.

Ifølge søker vil nedleggingen foregå fra skip, der kablet nedsenkes med et lodd og så spyles ned av en ROV med «sverd» med vanddyser. Ved sandbunn vil traseen lukkes nesten umiddelbart (innen få dager), mens ved leire/slam så kan det ta noe lengre tid. Nedspylingen sikrer at fiberkablet ikke havner i konflikt med fisken eller dregging, og metoden med nedspyling med vanddyser gir svært lite påvirkning av havbunnen. Spylegrøften er 26 cm bred, og CapJet ROV har liten påvirkning på havbunnen ettersom den drives frem av vannjet. Kablet vil spyles ned på dybder mellom 100 og 150 cm. Kablet er 27 mm i ytre diameter, og er således av en svært beskjeden størrelse.

Fiskeridirektoratets rolle

Fiskeridirektoratet skal ivareta marine ressurser samt bidra til at fisken- og havbruksnæringen har tilstrekkelig rammevilkår. Vi har på denne bakgrunn vurdert søknad og tiltak ut fra fisken- og havbruksinteresser, deriblant marint biologisk mangfold.

Vurdering og merknader

Vi forutsetter at tiltaket er avklart/vil avklares på lovmessig måte etter plan- og bygningsloven (pbl) av de aktuelle kommuner langs omsøkt ledningstrase, og at kommunene med det har avklart/vil avklare eventuelle konflikter med fiske, fangst, akvakultur og ressursgrunnlaget.

som gytefelt tareskog, skjellsand mv. samt øvnge allmenne interesser gjennom vurdering av søknadspunkt etter pbl §§ 20-1 bokstav a og 20-2 forholdet til arealplaner samt naturmangfoldloven. Fiskeridirektoratet har for ordens skyld vurdert søknaden etter havne- og farvannsloven, og ikke etter annet relevant lovverk.

Den aktuelle ledningen vil berøre enkelte fiskeplasser, gyteområder og verdifulle naturtyper som tareskog og ålegras langs traseen. Fiske- og havbruksinteresser er registrert i Fiskeridirektoratets kartverktøy, Yggdrasil <https://portal.fiskendir.no/plan>. Vi forutsetter at skissert trasé for delstrekket Arendal-Larvik, som fremstilt i mottatt Shape-fil i Kystinfo, følger nøyaktig antydning/prosjektert trasé der, og at man i vedtak «låser» tillatelsen til etterrettelig trasé.

Søker har samarbeidet med bl.a. Sør-Norges Fiskerlag om endelig valg av omsøkt trasé og tiltaket skal være avklart med lokale fiskere/fiskerlag via Sør-Norges Fiskerlag, bl.a. om trålfelt, notfiske o.a. fiskerier i farvannet langs omsøkt trasé. Vi forutsetter at tiltakshaver har fortsatt god dialog med aktuelle fiskerier underveis i anleggsprosessen, og at fiskerlag mottar kopi av vedtak i sakens anledning. Vi kan ikke se at det er akvakulturlokaliteter som kan bli berørt av dette delstrekket.

Under forutsetning av at de opplysningene vi har fått framlagt er korrekte og fullstendige, og at valgt/planlagt trasé lar seg gjennomføre, kan vi ikke se at de interesser vi er satt til å ivareta vil kunne berøres i særlig negativ grad av tiltaket, slik det nå framkommer av sist mottatt dokumentasjon - dersom det stilles relevante vilkår for gjennomføring. Ideelt sett bør særlig inngripende/omfattende arbeid utføres utenom mest aktive gyteperioder. Jf. nærmere informasjon i Yggdrasil og Kystinfo. Videre er det viktig å unngå skade på og tap av redskap og utstyr som benyttes i fiske- og/eller akvakulturvirksomhet i farvannet.

Det følger uansett en fordel med eventuell tillatelse etter hfl som gjør at eventuelle skader og ulemper, som måtte følge av det aktuelle tiltaket, ikke bør bæres av andre enn tiltakshaver. Det må derfor stilles vilkår for å unngå skade, fare, forringelser, forhindre restriksjoner mv. i det farvannet som berøres av tiltaket, jf. hfl § 16.

Vi ber om at det ved eventuell tillatelse settes vilkår i tråd med følgende:

- Ledning/kabel med lodder eller andre forankringer må utformes slik at fiskeredskaper ikke hefter, og slik at kabel er absolutt overtrålbare og ikke er til hinder for utøvelse av annen type fiske.
- Alle arbeider som skal foretas i forbindelse med en eventuell tillatelse, må gjennomføres på en så skånsom måte som mulig, slik at det omkringliggende miljø i så liten grad som mulig påvirkes.
- Kabelen må fjernes når den ikke lenger er i bruk.
- I anleggsfasen må det være dialog/kontakt/varsling med/av lokale fiskerier/fiskerlag, eventuelt via Sør-Norges Fiskerlag, om aktuelle fiske i anleggsperioden.

Fiskerier er ellers opptatt av at slike ledninger ikke skal kunne medføre restriksjoner for tradisjonelt fiske der sjøledninger legges, at fiskerier ikke uten videre kan holdes ansvarlig for skader som måtte bli påført ledninger under utøvelse av fiske, at ledninger ikke blir hengende i vannskiktet, og at ledningens posisjoner må bli lagt inn på offentlig tilgjengelig sjøkart.

Vi vil videre opplyse om at tiltakshaver kan bli erstatningspliktig dersom ledninger forårsaker skade på fiskeredskaper eller tap av fangst.

Vi ber generelt om at sjøledninger primært blir lagt utenom registrerte ålegræsenger. Sjøledninger må ellers legges mest mulig varsamt og uten å graves eller spyles ned i eller nær ålegræsforekomster.

Vi forutsetter at eventuell uttalelse fra lokale fiskere/fiskerlag/Sør-Norges Fiskerlag blir tatt hensyn til i vedtak om tillatelse. Vi ber videre om kopi av vedtak til Sør-Norges Fiskerlag.

Vi kan ellers ikke se at endret trase for delstrek 8 vil kunne berøre fisken- og havbruksinteresser i mer negativ grad enn tidligere.

På ovennevnte grunnlag vil vi ikke motsette oss at det gis tillatelse for tiltaket etter hfl § 14.

Vi ber om kopi av vedtak i saken.

Med hilsen

Tom Hansen
seksjonssjef

Knut Kristian Skjolden
seniorrådgiver

Brevet er godkjent elektronisk og sendes uten håndskreven underskrift.

Mottakerliste:

Kystverket Postboks 1502 6025 ALESUND

Kopi til:

Arendal Kommune	Postboks 123	4891	Grimstad
Kragerø Kommune	Postboks 128	3791	Kragerø
Larvik Kommune	Postboks 2020	3255	Larvik
Røst Nasjonalparkstyre	Postboks 504	4804	Arendal
Risør Kommune	Postboks 158	4952	Risør
Statsforvalteren i Agder	Postboks 504	4804	Arendal
Statsforvalteren i Vestfold Og Telemark	Postboks 2076	3103	Tønsberg
Sør-Norges Fiskerlag	Postboks 936	6001	Ålesund
Tvedestrand Kommune	Postboks 38	4901	Tvedestrand

Fra: Rasmus Tømmerås Vik[rasmus@n0r5ke.com]
Sendt: 31.03.2023 13:29:43
Til: Postmottak SFAG[sfagpost@statsforvalteren.no]
Tittel: Videresend: Dispensasjonssøknad fiberledning gjennom Raet nasjonalpark, N0r5ke
Fibre AS

Fikk tilbakemelding om at søknad skulle sendes til postmottaket istedenfor. Denne sendes derfor på nytt.

Fra: Rasmus Tømmerås Vik <rasmus@n0r5ke.com>
Dato: fredag, 31. mars 2023 kl. 13:03
Til: fmavjmg@statsforvalteren.no <fmavjmg@statsforvalteren.no>
Emne: Dispensasjonssøknad fiberledning gjennom Raet nasjonalpark, N0r5ke
Fibre AS

Hei,

I forbindelse med N0r5ke Fibre AS sin planlegging av ny fibertrase mellom Bergen og Oslo ble det i juni 2022 sendt inn søknader til Kystverket om godkjenning etter Havne- og Farvannsloven.

I den forbindelse har vi nå (24.03.23) mottatt kopi av uttalelse fra Statsforvalteren i Agder om at vi må søke dispensasjon fra verneformålet i Raet nasjonalpark ettersom vår fibertrase passerer gjennom nasjonalparken.

Vedlagt følger dispensasjonssøknad med kartvedlegg, samt uttalelse fra Statsforvalteren i Agder.

Mvh

Rasmus Tømmerås Vik

Portfolio Manager

+47 415 67 576

rasmus@n0r5ke.com

N0r5ke Communication Services AS | N0r5ke Fibre AS | N0r5ke Viking I AS

www.n0r5ke.com | www.n0r5kefibre.com

**NOR
SIKE**
COMMUNICATION SERVICES

DISPENSASJONSSØKNAD FOR LEGGING AV FIBERLEDNING GJENNOM RAET NASJONALPARK

N0r5ke Fibre AS (Org. nr. 919 865 334) | Sørkedalsveien 6, 0369 OSLO

Dato: 31.03.2023

Raet nasjonalparkstyre

Postboks 504
4804 ARENDAL

Dispensasjonssøknad – Kritisk infrastruktur gjennom Raet nasjonalpark

1.0 Bakgrunn

N0r5ke Fibre AS er en nøytral tilbyder av mørk fiber (kritisk infrastruktur ref. NOU 2015: 13 «Digital sårbarhet – sikkert samfunn — Beskytte enkeltmennesker og samfunn i en digitalisert verden») i Norge. Fra tidligere har N0r5ke bygget ut en undervanns fibertrase mellom Bergen og Trondheim, som går innom alle de viktigste datasentrene og fiber- og kommunikasjonsknutepunktene på den 800 km lange strekningen.

Basert på anbefalingene i NOU 2015:13 og Nasjonal Kommunikasjonsmyndighet (NKOM) sine anbefalinger i 2022-rapporten «Robuste transmisjonsnett for Norge mot 2030», har N0r5ke utarbeidet detaljerte planer for videre utbygging av fibernettnettet fra Bergen til Oslo. Som en nøytral tilbyder av mørk fiber i Norge, har N0r5ke som mål å hjelpe de største nasjonale og internasjonale telekomaktørene med å bedre og styrke sine nettverk og tjenesteleveranser, gjennom å bygge fremtidsrettede redundante og sikre transportfiber-traseer.

Mørk fiber, den underliggende råvaren for å transportere data som f.eks. mobilsignaler og internett, er å regne som kritisk infrastruktur, da den er absolutt nødvendig for å sikre vesentlige samfunnsinteresser og nasjonal sikkerhet. I lys av den stadig økende bruken og avhengigheten av internett og mobilsignaler de siste årene, er det blitt mer og mer viktig med redundante og separate føringsveier for å sikre best mulige oppetider på det norske fibernettnettet.

2.0 Nasjonal sikkerhet

Av Naturmangfoldlovens §48 1. ledd følger:

«Forvaltningsmyndigheten kan gjøre unntak fra et vernevedtak dersom det ikke strider mot vernevedtakets formål og ikke kan påvirke verneverdiene nevneverdig, eller dersom sikkerhetshensyn eller hensynet til vesentlige samfunnsinteresser gjør det nødvendig.»

Som tidligere nevnt stiller NKOM nå strengere krav til redundante føringsveier og separate linjer inn til viktige knutepunkter i Norge. Dette i lys av problematikk tilknyttet økt risiko for sabotasje på diverse kabler, ledninger og rør (både fiber og gass mm.) de siste årene. Ved at N0r5ke legger en ny fibertrase, uavhengig fra eksisterende føringsveier, mellom Bergen og Oslo, vil den gjøre at nettverksstrukturen på dette strekket blir svært mye sikrere mot evt. nedetider. Dette har både sikkerhetsmessig betydning for landets største aktører, og andre kunder i ledningen, men også stor betydning for nasjonal sikkerhet med tanke på oppetider på Norges fibernettnettverk. Dette gjelder både for kunder av aktørene, samt kritiske offentlige aktører/instanser (Forsvaret, Forskning, helsevesenet, nødnett, m.m.).

3.0 Tiltaket

N0r5ke Fibre AS er som nevnt i gang med planlegging av en trase mellom Bergen og Oslo. På dette strekket er det høyst ønskelig å koble sammen flere av de største tettstedene og datasenter-lokasjonene i Norge, og traseen er derfor tenkt å gå innom Arendal. Det er også nødvendig med et ilandføringspunkt i Arendal for å forsterke signalene, da strekningen mellom Kristiansand og Larvik blir for lang uten forsterkning.

Søknaden om legging av fiberkabel ble sendt til Kystverket i juni 2022. I den forbindelse mottok vi nå 24.03.23 kopi av uttalelse fra Statsforvalteren i Agder, der det fremgår at vi må søke dispensasjon fra verneforskriften for å passere gjennom Raet nasjonalpark.

Bakgrunnen for at dispensasjonssøknad ikke er sendt over tidligere er videre at N0r5ke Fibre AS har vært gjennom en rekke møter og samtaler med Fiskerlagene og lokale fiskeriinteresser langs hele kysten fra Bergen til Oslo. Området rundt Arendal er det som har vært mest omfattende diskutert. Av vedlegg 1 fremgår traseen slik den nå er planlagt med fiskerlagene og lokale fiskere. Dette var den eneste traseen som fiskerne ville godkjenne, da den følger en dyp renne inn mot land, som igjen vil føre til minst mulig konflikt med fiskerinæringen.

Det understrekes at alle Statsforvaltere, kommuner, fiskerlag, havnevesen og andre interessenter på strekket mellom Bergen og Oslo ble varslet om tiltaket gjennom Kystverket, og har kommet med uttalelser til søknaden. Fiskerlagene har som nevnt godkjent vedlagte trase med bakgrunn i fiskeriinteresser.

Leggingen vil gjennomføres av Norges ledende selskap innen sjøkabeltjenester, Seaworks Kabel AS. Dette er også samme selskap som har lagt vår eksisterende ledning mellom Bergen og Trondheim. De har siden 1997 lagt mer enn 1000 kommunikasjons- og kraftledninger i sjø og vann.

For å sikre at tiltaket har minst mulig påvirkning på dyre- og planteliv ber vi om at det gis en tidsperiode der dette tiltaket vil la seg gjennomføre.

Det søkes derfor dispensasjon fra verneforskriften, samt tillatelse til legging av fiberledning gjennom Raet nasjonalpark.

4.0 Ledning, landtak og lengde

Ledningen som er tenkt lagt er av typen Minisub SA 192 og er av beskjeden dimensjon. Vedlegg 2 viser ledningen som er tenkt lagt. Den har en diameter på Ø27 mm inkludert armering, og en vekt i vann på 1,3 kg per meter. Dette vil sammen med bruken av den ROV (motorisert undervannsrobot) legge til grunn for et minimalt «fotavtrykk» på bunnen av vannet, og den vil ikke forringe det marine langskapet/økosystemet.

Landtakene er tenkt utført i form av kummer som graves ned utenfor nasjonalparkens grenser, og vil således ikke komme i konflikt med nasjonalparken.

5.0 Oppsummering

Med bakgrunn i overnevnte begrunnelse ber vi om at nasjonalparkstyret ser på saken.

Ved legging av fiberledning av beskjedne dimensjoner i perioder utenfor hekkesesonger, vil det som nevnt bli minst mulig påvirkning på dyre- og planteliv, men også bunnforhold, i nasjonalparken. Bruken av ROV under legging, legger til rette for at ledningen kan legges skånsomt på bunnen av vannet, med minst mulig oppdrift av bunnsedimenter. Samtidig som utførende entreprenør vil være Norges ledende selskap innen sjøkabellegging, med lang fartstid innen installasjon både i sjø og ferskvann.

Videre understrekes det at trase er tegnet inn i kart etter nøye gjennomgang av kartunderlag sammen med fiskerlagene og lokale fiskere.

Fiberledningen i seg selv er av liten størrelse (i diameter og vekt), og vil derfor ikke lage et stort «fotavtrykk». Landtakene er tenkt utenfor nasjonalparkens verneområde, og det vil således ikke være noen konflikt på land.

Vi håper på at Nasjonalparkstyret har forståelse for hvilken betydning dette tiltaket har for nasjonal sikkerhet og allmenne interesser, og ber om at dispensasjon fra verneformålet, samt tillatelse til gjennomføring av tiltaket, blir innvilget.

Ved eventuelle spørsmål og nødvendig avklaring ber vi om at nasjonalparkstyret tar kontakt med oss for en gjennomgang.

Med vennlig hilsen

N0r5ke Fibre AS (Org. nr.: 919 865 334)

Rasmus T. Vik

Rasmus Tømmerås Vik

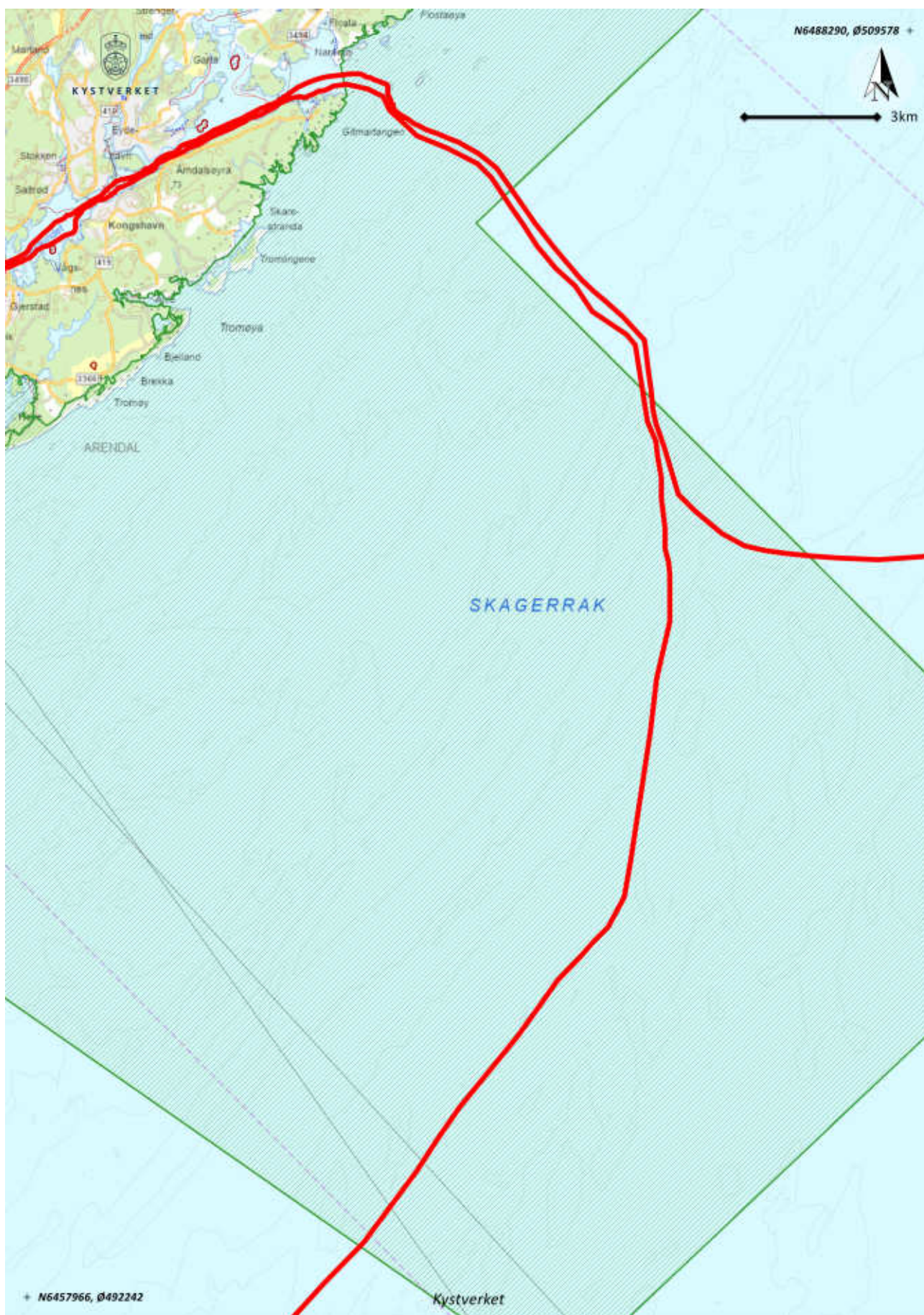
E-post: rasmus@n0r5ke.com

Tlf.: 415 67 576

Vedlegg:

1. Kart over trase (Kystinfo.no)
2. Datablad Minisup SA 192 - Fiberledning

Vedlegg 1: Kart over trase (Kystinfo.no)

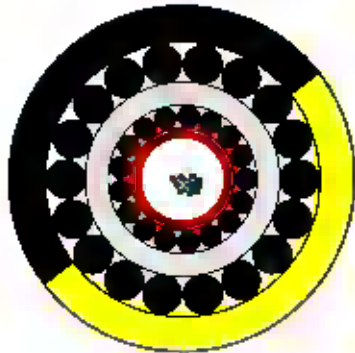

NSW MINISUB SA 192

Prysmian NSW

A Brand of Prysmian Group

Cable Design

DESIGN & CONSTRUCTION

- Bundled Optical Fibers
- Thixotropic Filling Compound
- Copper Buffer Tube, 8 mm Diameter
- 17 Steel Wires, 1.7 mm Diameter
- HDPE Sheath, 1.8 mm nominal Thickness
- 18 Steel Wires, 3.0 mm Diameter
- PP Yarns (black/yellow)

Cable description

MINISUB submarine cables are designed around a very tough and rigid seam-welded central copper tube which contains the required number of fibers and is filled with a hydrogen absorbing thixotropic filling compound. Preformed high tensile strength steel wires are covering the copper tube to maintain mechanical protection against typical installation stress. An HDPE sheath is sealing the cable construction from water ingress. A single-armor layer of preformed high tensile strength steel wires giving additional mechanical protection. An outer layer of PP-yarns provides best handling performance.

Mechanical Parameter	Unit	Value
Cable Outer Diameter	mm	27
Fiber Count	up to	192
Weight in air	kg / km	1 660
Weight in seawater	kg / km	1 310
Specific gravity in seawater		4.74
Minimum bending radius (MBR) with load	mm	1 000
Cable Breaking Load (CBL)	kN	285
Tension		
Dynamic (NTTS)	kN	140
Operational (NOTS)	kN	120
Static (NPTS)	kN	80
Operating temperature range	°C	-30 to +60
Installation temperature range	°C	-15 to +60
Storage temperature range	°C	-30 to +70
Water depth (system)	up to	1 000
Water depth (stand-alone)	up to	2 500

21NSW-SE-DTS-16520-MINISUB SA 192-v2.0

© PRYSMIAN GROUP 2020. All Rights Reserved

All sizes and values without tolerances are reference values. Specifications are for product as supplied by Prysmian; any modification or alteration afterwards of product may give different result. The information contained within this document must not be copied, reprinted or reproduced in any form, either wholly or in part, without the written consent of Prysmian. The information is believed to be correct at the time of issue. Prysmian reserves the right to amend the specification without prior notice. This specification is not contractually valid unless specifically authorized by Prysmian.

TILLEGGSINFORMASJON TIL DISPENSASJONSSØKNAD FOR LEGGING AV FIBERLEDNING GJENNOM RAET NASJONALPARK

N0r5ke Fibre AS (Org. nr. 919 865 334) | Sørkedalsveien 6, 0369 OSLO

Dato: 21.06.2023

Raet nasjonalparkstyre

Postboks 504

4804 ARENDAL

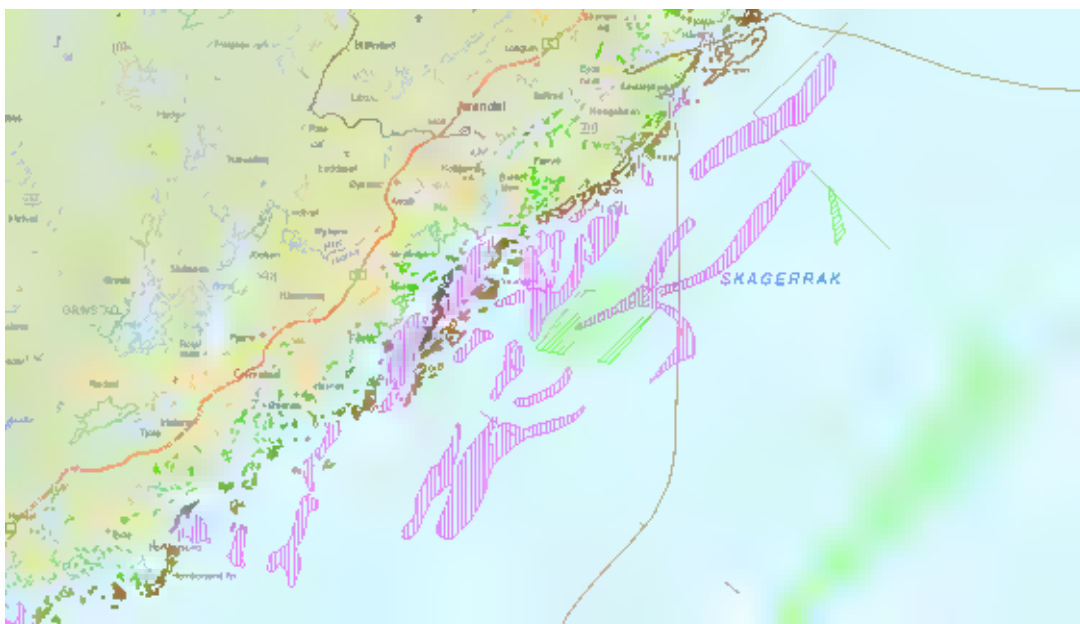
Tilleggsinformasjon til dispensasjonssøknad – Kritisk infrastruktur gjennom Raet nasjonalpark

Bakgrunn

Det henvises til tidligere oversendt dispensasjonssøknad for legging av kritisk infrastruktur gjennom Raet nasjonalpark oversendt Statsforvalteren i Agder den 31.03.23 der N0r5ke Fibre AS søker om tillatelse til å legge fiberkabel gjennom Raet nasjonalpark

Etter tilbakemelding om at opprinnelig søknad lå innenfor «Sone C» er det gjort en ny planlegging av mulig trase som følger av kartutsnitt under. Kartlegging og undersøkelser av ønsket trase fremgår av punkt 2.0 lenger ned i dette dokumentet,

Ønsket trasé (oppdatert 20.06.23) – Større kart i vedlegg 1:

Ønsket trase vil gå inn i Raet nasjonalpark fra vest på ca 430 meters dyp, for så å krysse eksisterende kraftkabler på omlag 400 meters dyp, før traseen svinger opp nordover og inn i fiskefelt for aktive redskaper, øst for Sone C skravert i grønt. Traseen går så inn i kløften øst for Brenningane og opp mot Gitmartangen og rundt Vestre Svartskjær (utenfor Skjellsandforekomstene). Traseen går så inn i Tromøysundet og inn til Bleksund. Videre er som tidligere nevnt N0r5ke sitt mål å forbedre redundans og robusthet i de norske nettene. Traseen trenger derfor en separat føringsvei ut fra Tromøysundet og videre nord-øst mot Larvik. Traseen går derfor tilnærmet samme vei ut Tromøysundet før den skjærer østover (nord for Moreneryggen) på nordsiden av Bonden og gjennom Raudsteinflaket og Bondedypet. Ved Kirkedypet svinger så traseen ut mot dypet på nordsiden av Moreneryggen.

N0r5ke Fibre AS mottok den 16.06.23 tilbakemelding om at det var nødvendig med ytterligere informasjon for å kunne behandle søknaden:

- 1.0 Hvilken metode skal benyttes til nedleggelse?
- 2.0 Hvordan skal man kartlegge og undersøke havbunnen før nedleggelse?
- 3.0 Hvordan vil denne påvirke marine naturtyper og havbunn generelt?
- 4.0 Hvordan vil dette påvirke geologien på havbunnen? Hva med områder med rullestein og fast fjell? Hvordan skal dette løses?
- 5.0 Hvor ofte må tiltaket fornyes?
- 6.0 Hvilken tid på året planlegges tiltaket gjennomført mtp ålegress, gytefelt osv?

1.0 Metode for kabellegging

Selve leggingen av kablen er tenkt gjennomført av et av Norges fremste selskaper innen sjøkabellegging. De har lang fartstid innen feltet og har lagt 1400 kabler i sjø og innsjø i Norge.

Kablen vil senkes ned på havbunnen, for så å spyles ned med en ROV (undervannsdrone) med «jet trencher», eller såkalt spylesverd med vanddyser. Kablen spyles ned i sedimentene på inntil 150 cm dybde. Grøften som spyles er på ca 25 cm bred.

Som nevnt i opprinnelig søknad er kablen 27 mm i diameter, og ROV har kameraovervåkning av hele leggingsprosessen. Leggingen vil ikke medføre noen form for avfall.

I områder med bunnsedimentering av sand vil spylegrøften lukke seg selv nesten med en gang, mens det i områder med slam/leire vil kunne ta noe lengre tid, men dette vil også lukke seg selv. Nedspyling gjennomføres for å unngå konflikt med fiskeri, ankring eller dregging. Nedspyling med vanddyser vil gi minimal påvirkning på havbunnen.

Illustrasjon av jet-trencher.

I indre deler av farvannet, typisk inn mot land, vil nedspyling og sikring gjennomføres ved hjelp av dykkere og mindre tilfartsbåter.

Kabelen vil i sin helhet være lastet på kabelskipet, og det vil således ikke være nødvendig med ytterligere frakt og tilkjøring av materialer.

2.0 Kartlegging og undersøkelser av havbunnen

Kartlegging og undersøkelser av havbunnen vil gjennomføres av Norkyst som har et sterkt fagmiljø innen hydrografisk kartlegging, modellering og prosessering, og jobber med fremtidens løsninger for å kartlegge, monitorere og ivareta sjøbunn, kaianlegg og skipsfarled. Norkyst har de siste ukene gjennomført kartlegging i området rundt Stavanger, og videre ned mot Egersund og Lista, før de nå fortsetter i området ved Telemark denne uken (uke 25). Planen er å fortsette rutekartlegging mot Arendal i slutten av denne uken eller starten av neste uke (uke 26).

Norkyst gjennomfører kartleggingen ved å passere over ønsket trasé 3 ganger for å få et mest mulig detaljert bilde av havbunnen og bunnsedimenter. På denne måten vil en kunne finne en trase som vil være mulig å spyle ned i bunnsedimentene, og samtidig unngå forekomster av marine naturtyper slik som f.eks. tareskog, ålegras og skjellsand (alle marine naturtyper), samt ikke forringe verneverdig geologi.

Ønsket trase som fremgår lenger opp i dokumentet, samt vedlegg 1 er oppdatert for å unngå alle forekomster av marine naturtyper, Sone C avmerket i kartet, samt moreneryggen øst for Tromøya slik som diskutert med Jenny Marie Gulbrandsen per telefon den 19.06.23.

3.0 Marine naturtyper og havbunn generelt

Som tidligere nevnt vil havbunnen undersøkes grundig i forkant av legging og fastsetting av endelig trase, og nedspyling vil gjennomføres ved hjelp av «sverd» med vanddyser som har minimal påvirkning på havbunnen da selve «gropen» lukker seg selv innen kort tid.

Nedspylingen vil foregå så skånsomt som mulig, og leggingen skal gjennomføres uten skade på vegetasjon og geologi.

Kartlegging av trase vil legges utenom alle forekomster av marine naturtyper som fremgår av tilgjengelige kartdata, samt data som blir oppdaget under kartlegging av ønsket trase.

Videre vil også selve leggingen gjennomføres med ROV med kameraovervåking for såkalt «touch-down-monitoring», som vil gjøre det mulig å unngå eventuelle forekomster av marine naturtyper og verneverdig geologi som mot formodning ikke skulle blitt oppdaget før selve leggingen igangsettes.

For å unngå forstyrrelser på havbunn i vekstsesong planlegges legging og nedspyling av kabel i perioden september til april.

Som tidligere nevnt vil ikke leggingen av fiberkabelen medføre noe avfall, men dersom det mot formodning skulle oppstå noe avfall fra traseen, skal dette fjernes fra nasjonalparken og leveres på riktig sted (avfallsstasjoner e.l.).

4.0 Geologien på havbunnen. Hvordan skal dette løses med områder med rullestein og fast fjell?

Gjennom bunnkartlegging i forkant av legging vil det tilstrebes å finne en trase som går utenom rullestein og fast fjell. Dette med bakgrunn i at vi ikke ønsker å være i konflikt med friluftsliv (ankring) eller fiskeri (tråling). Ved eventuell hardbunn vil ikke kabelen ligge like trygt som de områdene den er spylt ned. Bakgrunnen for at Norkyst gjennomfører 3 bunnmålinger i hver retning er for å finne optimal trase som unngår marine naturtyper samt legges i optimale bunnsedimenter.

Som tidligere nevnt vil ikke leggingen eller nedspylingen ha noen nevneverdig påvirkning på geologien på havbunnen ettersom nedspylingen gjennomføres med vandysere og kabelen i seg selv kun har en ytre diameter på 27 millimeter.

5.0 Fornyning av tiltaket

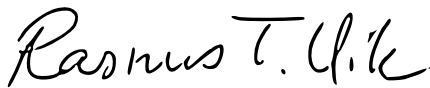
Levetiden på en fiberkabel av den tiltenkte typen er på typisk 60-80 år. Det vil således ikke være nødvendig med fornying av tiltaket så fremt det ikke skulle oppstå en uventet skade eller lignende på anlegget. Når kabelen er spylt ned vil den derfor trolig bli liggende svært lenge uten å trenge fornyelse.

6.0 Planlagt gjennomføringstidspunkt mtp. marine naturtyper

Som tidligere nevnt planlegges tiltaket å gjennomføres i perioden utenom vekstsesong, gyting osv. Dette vil av erfaring ofte tilsi at tiltaket må gjennomføres i perioden september til april, men vi ber om at det gis et tidsrom på året der nasjonalparkstyret ser det som hensiktsmessig å legge fiberkabelen dersom dette ikke skulle stemme.

Fiberanlegget er planlagt ferdigstilt desember 2024.

Med vennlig hilsen

Rasmus Tømmerås Vik

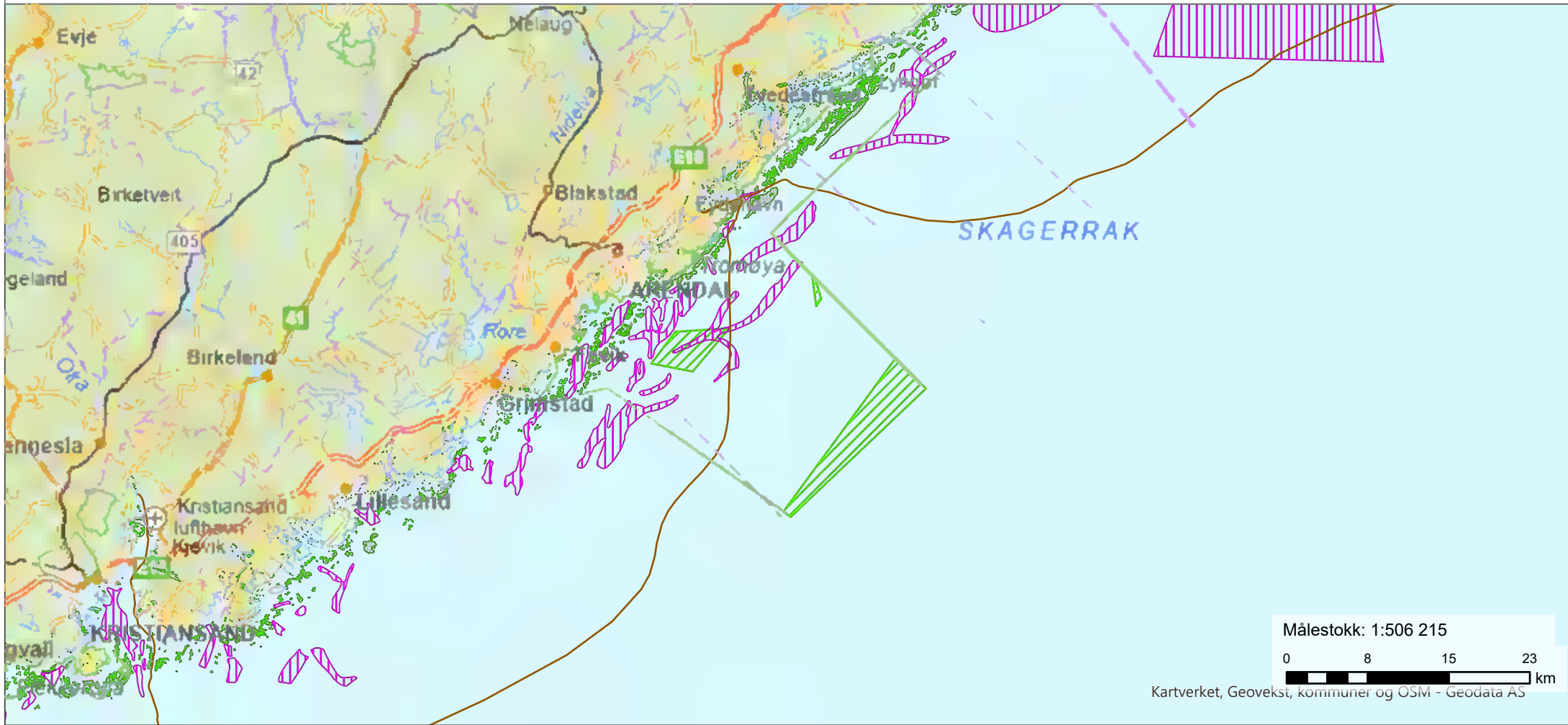
Portfolio Manager

N0r5ke Fibre AS

Tlf. 415 67 576

e-post: rasmus@n0r5ke.com

Kart Fiskeridirektoratet

Målestokk: 1:506 215

Kartverket, Geovekst, kommuner og OSIM - Geodata AS

Dato: 20.06.2023

Arendal NY –
digi_objects_linestring

Kystnære fiskeridata

Fiskeplasser - Aktive redskap

Layers

Alle marine naturtyper naturtyper_marine_hb19_alle

A - områder

B - områder naturtype_marin_hb19_tare

C - områder

A - områder

B - områder naturtype_marin_hb19_poller_o

C - områder

A - områder

B - områder naturtype_marin_hb19_blotbunn

C - områder

A - områder

B - områder naturtype_marin_hb19_alegras

C - områder

A - områder

B - områder naturtype_marin_hb19_skjellsan

C - områder

ST 31/24 Eventuelt
ST 32/24 Tidsbruk - Møtehonorar